

АНОТАЦІЯ

Спасів Н. Я. Сучасна парадигма фінансів об'єднаних територіальних громад. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2019.

Дисертація присвячена обґрунтуванню теоретико-методологічних домінант формування і функціонування фінансів ОТГ та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо векторів їх розвитку в умовах реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади.

Поява якісно нової сфери у фінансовій системі України – фінансів об'єднаних територіальних громад як еволюційного різновиду місцевих фінансів, що після завершення реформи децентралізації влади домінуватиме в Україні, актуалізує потребу розробки сучасної парадигми фінансів ОТГ для їхнього ефективного функціонування і подальшого розвитку на основі науково-обґрунтованих концептуально-методологічних положень і підходів.

Незважаючи на досягнутий прогрес щодо забезпечення функціонування фінансів об'єднаних територіальних громад у контексті проведення реформи місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні крізь призму розширення прав органів місцевого самоврядування у прийнятті фінансових рішень, надання їм повної бюджетної самостійності щодо наповнення власних бюджетів і здійснення видаткових повноважень, ведення політики місцевих запозичень і формування прерогатив розвитку комунального господарства, значна кількість ОТГ відчуває перманентний фінансовий «голод». Оскільки незначний обсяг доходів бюджетів ОТГ не забезпечує реальних можливостей місцевій владі бути фінансово незалежною, спостерігається делегування частини функцій держави із певним фінансовим забезпеченням (у сфері освіти, медицини, соціального захисту) без передачі органам місцевого самоврядування достатніх повноважень для формування власної політики соціально-економічного розвитку з відповідним фінансовим забезпеченням; використання альтернативних джерел формування доходів бюджетів

ОТГ, зокрема місцевих запозичень, стримується нерозвиненістю ринку, високими ставками за кредитними ресурсами та недовірою до ОМС; надходження від комунальних підприємств не завжди покривають навіть витрати на їхнє утримання; механізм використання бюджетних коштів не забезпечує задоволення суспільних потреб і не підвищує до декларованого рівня якості надання публічних послуг. З огляду на це сьогодні першочерговим є пошук альтернативних підходів для формування фінансово спроможних, дієдатних і самодостатніх ОТГ у процесі їхнього стратегічного розвитку, детермінантами якого є домінування власних ресурсів у фінансуванні поточних потреб членів громади, залучення коштів із зовнішніх джерел за допустимого рівня бюджетного ризику та повномасштабна дієдатність інститутів, що забезпечують ефективність функціонування фінансів ОТГ.

У роботі обґрунтовано теоретико-методологічні основи об'єднання територіальних громад для подальшого розвитку інструментарію дослідження фінансів ОТГ, з'ясовано економічну природу об'єднаної територіальної громади у процесі формування наукової думки з метою виокремлення сутності та розкриття функціональних особливостей за використання системного та структурно-функціонального аспектів її пізнання.

Встановлено, що, незважаючи на успішну імплементацію реформи місцевого самоврядування та новацій у ході децентралізації, відсутність наукового трактування фінансової спроможності ОТГ вносить дихотомію у чинне законодавство, спотворює сутність, провокуючи дискусії щодо їхньої теоретичної репрезентації. На основі дослідження теоретичних напрацювань вітчизняних учених сформовано комплексний підхід до трактування фінансової спроможності ОТГ. Визначено чинники досягнення фінансової спроможності ОТГ, що дало підстави вважати спроможність ОТГ винятково фінансовою спроможністю.

Запропоновано комплексний підхід до побудови сучасної парадигми фінансів ОТГ, яка передбачає формування теоретико-методологічних засад дослідження фінансів ОТГ із використанням положень економічної теорії і філософських постулатів пізнання фінансових відносин на основі законів діалектики та категорій

синергетики в процесі інституціональних змін, що забезпечує цілісність концептуальних підходів до осмислення сутності фінансів ОТГ і дає змогу виявити закономірності та суперечності функціонування і розвитку у сучасних умовах.

Аргументовано використання діалектичного методу пізнання як вихідної методологічної основи дослідження фінансів ОТГ, який дає змогу осмислити їхню глибинну сутність із позиції основних категорій діалектики і є стратегічним орієнтиром застосування загальнонаукової та конкретно-наукової методології. Встановлено, що наукове розуміння фінансів ОТГ, яке базується на історизмі, динамічній практичній складовій і перманентній взаємодії кількісних та якісних змін, дасть змогу сформуванати економічні та правові передумови ефективного розвитку фінансів ОТГ в Україні.

Обґрунтовано вихідні методологічні доміанти формування теорії фінансів ОТГ за творчого переосмислення постулатів бюджетного федералізму, партисипативного бюджетування, інституціоналізму та неоінституціоналізму. На основі дослідження базових аспектів цих теорій поглиблено концептуальні засади фінансів ОТГ за впливу інституціональних змін. Доведено, що основні постулати інституціоналізму суттєво вплинули на формування фінансів ОТГ як нового економічного явища, якому властиві певне інституціональне середовище функціонування та інституціональна архітектоніка.

Сформовано комплексний теоретико-методологічний підхід до розкриття сутності фінансів ОТГ. Використання методів системного аналізу дало змогу визначити фінанси ОТГ за дескриптивним і конструктивним підходами. Системний розгляд фінансів ОТГ за дескриптивним підходом дав змогу визначити їхнє місце у структурі фінансової системи, а за конструктивним сформовано власну архітектоніку фінансів ОТГ, виокремивши властиву лише їм конфігурацію елементів множини з характерними економічною природою і сутністю.

Аргументовано у структурі фінансової системи, яка характеризується складністю компонентів і зв'язків між ними, виокремлювати фінанси ОТГ як окрему її сферу. Всебічний аналіз наукових підходів до ідентифікації ланок сфер фінансової системи дав підстави вважати бюджет ОТГ, фінанси комунальних підприємств і

фінансових установ та місцеві запозичення ланками фінансів ОТГ, що сприяло розвитку методологічного інструментарію їх дослідження у процесі побудови сучасної фінансової системи України.

На основі критичного аналізу напрацювань вітчизняних науковців бюджет ОТГ визначено важливою фінансовою домінантою забезпечення фінансової спроможності територіальної громади і розроблено концептуальний підхід до трактування його сутності. Обґрунтовано виокремлення місцевих запозичень як ланки фінансів ОТГ у структурі фінансової системи за дотримання основних положень Європейської хартії місцевого самоврядування щодо доступу до ринку позикового інвестиційного капіталу як елемента фінансового забезпечення ОМС ОТГ. Доведено, що ефективне функціонування підприємств і фінансових установ комунальної форми власності сприятиме зростанню доходів бюджетів ОТГ і підвищенню якості публічних послуг, будучи детермінантою фінансової самодостатності об'єднаних територіальних громад і каталізатором ефективного функціонування місцевого господарства.

Аргументовано, що фінансова децентралізація у сучасних умовах набуває рис бюджетної, оскільки передбачає автономізацію органів місцевого самоврядування за повноваженнями, джерелами доходів бюджетів і здійсненням видатків. Встановлено, що оцінювання фінансової децентралізації передбачає визначення показників фінансової децентралізації за доходами та видатками як індикаторів її рівня.

Проаналізовано реалії, ідентифіковано тенденції та виявлено проблеми функціонування фінансів ОТГ з метою покращення результативності впливу на провадження фінансової децентралізації. Індикатором ефективності фінансової децентралізації визначено власні доходи бюджетів ОТГ. За результатами аналітичного оцінювання їхньої динаміки та тенденцій формування охарактеризовано зміни у структурі власних доходів бюджетів ОТГ, виявлено їхні причини та оцінено вплив на соціально-економічний розвиток об'єднаних територіальних громад.

Здійснено моніторинг фінансової спроможності ОТГ для ідентифікації детермінант сучасного стану і прогнозування тенденцій розвитку фінансів об'єднаних територіальних громад. Визначено, що успішність реалізації реформи фінансової децентралізації залежить винятково від формування фінансово спроможних ОТГ. Запропоновано підхід до оцінювання фінансової спроможності ОТГ на основі визначеної групи показників, що дає змогу чітко диференціювати ОТГ за рівнем їхньої фінансової спроможності. За допомогою кореляційно-регресійного аналізу доведено необхідність виокремлення груп ОТГ в Україні за їхньою фінансовою спроможністю за показником динаміки надходжень місцевих податків і зборів та показником власних доходів на одного мешканця.

Запропоновано комплексний науково-методичний підхід до оцінювання бюджетних ризиків у процесі функціонування фінансів ОТГ для удосконалення інструментарію прийняття фінансових рішень з метою забезпечення фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад. Виявлено внутрішні чинники виникнення бюджетного ризику, за ідентифікації яких можна емпірично його виміряти та спрогнозувати сценарії настання, запобігши виникненню негативних тенденцій за різкого зростання видатків та стрімкого зниження доходів загального і спеціального фондів відповідних місцевих бюджетів.

У дисертації розвинуто науково-методичні засади компаративного оцінювання структури бюджетів ОТГ, що передбачають алгоритм дій у частині ідентифікації структури доходів і видатків бюджетів ОТГ за загальним і спеціальним фондами; вибору статистичного еталону для порівняння; розрахунку індексу структурної відмінності для проведення одновимірних кластерних аналізів за структурами доходів і видатків бюджетів ОТГ. Встановлено, що оцінювання структури доходів і видатків загального та спеціального фондів бюджетів ОТГ дає змогу отримати оптимальні компаративні оцінки структури їхніх бюджетів на основі поєднання індексу Рябцева і кластерного аналізу, що неможливо здійснити за абсолютними показниками їхнього виконання. У результаті оцінювання виявлено диспропорції у доходах і видатках та розроблено пропозиції щодо їхнього усунення через

групування їх за подібністю структури доходів і видатків загального і спеціального фондів у відповідні кластери.

Запропоновано науково-методичні підходи до визначення детермінант формування структурних дисбалансів у доходах і видатках бюджетів ОТГ, які базуються на емпіричному регресійно-кореляційному аналізі та передбачають встановлення функціональних зв'язків структурних компонент доходних і видаткових частин бюджетів ОТГ, отримання їхніх кількісних оцінок, виявлення системоутворюючих чинників і чинників структурних дисбалансів.

Прагматизм функціонування фінансів ОТГ дав змогу ідентифікувати проблеми, що впливають на фінансову спроможність ОТГ та набуття ними самостійності у вирішенні питань місцевого значення. З огляду на окреслені проблеми практичного застосування інструментарію оцінювання засад функціонування фінансів ОТГ обґрунтовано шляхи їхнього реформування та модернізації.

Сформовано пропозиції щодо розвитку фінансів ОТГ у контексті імплементації світового досвіду. Рекомендовано застосовувати передові світові практики щодо фінансової децентралізації, засад формування доходів, оптимізації видатків, розподілу повноважень і функцій, проте акцентовано на необхідності урахування національних особливостей.

У дисертації шляхом моделювання отримано новітній інструментарій прийняття фінансових рішень із використанням портфельного підходу Дж. Хікса щодо формування оптимальної структури доходів бюджету ОТГ без міжбюджетних трансфертів з урахуванням рівня бюджетного ризику. Запропонований інструментарій дає змогу генерувати альтернативні фінансові рішення ОМС ОТГ та оцінювати результати і наслідки можливого їхнього прийняття за визначення стратегічних орієнтирів розвитку фінансів об'єднаної територіальної громади.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих у дисертації теоретико-методологічних положень і методичних підходів щодо модернізації та розвитку фінансів ОТГ у діяльності ОМС

ОТГ, а також при розробці програм соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Ключові слова: органи місцевого самоврядування ОТГ, фінансова спроможність ОТГ, місцеві фінанси, фінанси ОТГ, бюджет ОТГ, фінансова децентралізація, фінансова система, бюджетний ризик, місцеві запозичення, фінанси комунальних підприємств і фінансових установ.

ABSTRACT

N. Ya. Spasiv. The contemporary paradigm of the finances of the united territorial communities. – Qualification scientific work as a manuscript.

The thesis for obtaining Doctor of Sciences Degree in economics in specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. Ternopil National Economic University. Ternopil, 2019.

The dissertation is devoted to substantiation of theoretical and methodological dominants of UTC finances' formation and functioning; development of scientific and practical recommendations on vectors of their development in the conditions of local self-government reforming and territorial organization of governance.

The emergence of a qualitatively new sphere in the Ukraine's financial system i.e. the finances of the united territorial communities as an evolutionary variant of local finances, which, after the completion of the decentralization reform, will dominate in Ukraine, actualizes the need to develop a modern paradigm for UTC finance for their effective functioning and further development on the basis of scientific, substantiated conceptual and methodological provisions and approaches.

Despite the progress made in ensuring the functioning of the finances of the united territorial communities in the context of the reform in the local self-government and territorial organization of government in Ukraine through the prism of extending the rights of local self-government bodies in making financial decisions, granting them full budgetary autonomy in filling their own budgets and making expenditures powers, local borrowing policies, the formation of the prerogatives of municipal development of permanent financial "hungry." Whereas, a small amount of revenue from the UTC budgets

does not give a real opportunity for the local government to be financially independent; delegation of part of the state functions with certain financial support (in the field of education, medicine, social protection) is observed without transferring sufficient powers to the local self-government bodies to form their own socio-economic development policy with appropriate financial security; the use of alternative sources of revenue generation for UTC budgets, in particular local loans, is hampered by underdevelopment of the market, high interest rates on credit resources, and distrust to local governments; revenues from utilities do not always cover even the costs of maintaining them; the mechanism of budgetary funds' use does not ensure the satisfaction of public needs and does not increase to the declared level of public service delivery quality. Taking this into account, the priority today is to find alternative approaches for the formation of financially viable, capable and self-sufficient UTCs in the context of ensuring their strategic development, the determinants of which are the dominance of own resources in financing the current needs of community members, attracting funds from external sources at an acceptable level of budget risk full-scale capacity of institutions to ensure the efficiency of the UTC finances.

The paper substantiates theoretical and methodological foundations of association of territorial communities for further development of the tools for study of financial resources of UTC, elucidates the economic nature of the united territorial community in the context of scientific thought formation with the purpose of isolating the essence and revealing functional features for the use of systemic and structural features.

Despite successful implementation of local government reform and innovations in the context of decentralization, the lack of scientific interpretation of the financial capacity of the UTC dichotomizes the current legislation, distorts the essence, provoking debate over their theoretical representation. On the basis of theoretical achievements of domestic scientists' research, a comprehensive approach to the interpretation of the financial capacity of the UTC has been formed. Factors of attainment of the financial capacity of the UTC have been clarified, which gives reason to consider the ability of the UTC to be solely financial capacity.

It has been proposed to use complex approach to the construction of a modern paradigm of UTC finance, which provides the formation of theoretical and methodological foundations of the study of UTC finance using the provisions of economic theory and philosophical postulates of the knowledge of financial relations on the basis of the laws of dialectics and categories of synergetics in the context of institutional and institutional essence of UTC finances and reveals patterns and contradictions of functioning and development in modern conditions.

It has been used the dialectical method of cognition as the initial methodological basis for the study of UTC finances, which makes it possible to comprehend their deep essence from the point of view of the main categories of dialectics, that is a strategic guideline for the application of general and concrete scientific methodology. It is established that a scientific understanding of UTC finances, based on historicism, dynamic practical component and permanent interaction of quantitative and qualitative changes, will be able to form the economic and legal preconditions for the effective development of UTC finances in Ukraine.

The original methodological dominants of the formation of the UTC financetheory are substantiated with the creative rethinking of the postulates of budgetary federalism, participatory budgeting, institutionalism and neo-institutionalism. Based on an exploration of key aspects of these theories, the conceptual foundations of UTC finance under the influence of institutional change have been deepened. It is proved that the basic tenets of institutionalism have significantly influenced the formation of UTC finances as a new economic phenomenon, which is characterized by a certain institutional environment and institutional architecture.

A complex theoretical and methodological approach to disclosure of the essence of UTC finances has been formed. The use of systematic analysis methods has made it possible to determine UTC finances from a descriptive and constructive approach. The systematic consideration of UTC finances by a descriptive approach made it possible to determine their place in the structure of the financial system, and to form their own architectonics of UTC finances, distinguishing the elements of the plural with

characteristic economic nature and essence inherent in them while using the constructive approach.

It is distinguished the structure of the financial system, which is characterized by the complexity of the components and the links between them, to distinguish UTC finances as a separate area of activity. Comprehensive analysis of scientific approaches to the identification of the links of the financial system spheres has given the grounds to consider the budget of UTC, the finances of communal enterprises and financial institutions and local borrowing by the links of UTCs finances, which allowed to develop methodological tools for their research in the context of building the modern financial system of Ukraine.

On the basis of a critical analysis of the achievements of domestic scientists, the UTC budget has been identified as an important financial dominant for ensuring the financial capacity of the UTC and a conceptual approach to the interpretation of its essence has been developed. The identification of local borrowings as a link of UTC finance within the structure of the financial system is justified, in compliance with the basic provisions of the European Charter of Local Self-Government on access to the market for borrowed investment capital as an element of financial support for the local governments UTC. It is proved that the effective functioning of enterprises and financial institutions of communal ownership will contribute to the growth of revenues of local budgets and improve the quality of public services, becoming a determinant of the financial self-sufficiency of the united territorial communities and a catalyst for the effective functioning of the local economy.

It is suggested that financial decentralization becomes a feature of the budget under modern conditions since its imperative dominance is full budgetary autonomy of UTCs. It has been established that the assessment of financial decentralization involves determining the indicators of financial decentralization by income and expenditure as indicators of its level.

The realities are analyzed, trends are identified and problems of UTC financefunctioning are identified in order to improve the impact of financial decentralization. An indicator of the financial decentralization effectiveness is the own revenues of the UTC budgets. As a result of analytical evaluation of their dynamics and

tendencies of formation, the changes in the structure of own revenues of the budgets of UTC are described, their causes are revealed and the consequences of influence on the socio-economic development of the united territorial communities are estimated.

The financial capacity of the UTC was monitored to identify the determinants of the current state and to predict trends in the development of the finances of the united territorial communities. It is determined that the success of the implementation of the financial decentralization reform depends solely on the formation of financially viable UTCs. It has been proposed an approach to assess the financial capacity of an UTC based on a specific set of indicators that makes it possible to differentiate an UTC clearly by the level of their financial capacity. By means of correlation-regression analysis, the identification of UTC groups in Ukraine according to their financial capacity was shown due to the indicator of the dynamics of local taxes and fees and the own income per capita.

A comprehensive scientific and methodological approach to the budgetary risk assessment in the context of the UTC financefunctioning is proposed to improve the financial decision-making toolkit to ensure the financial capacity of the united territorial communities. Internal factors of its emergence are identified so that to measure budget risk empirically and to predict scenarios of its occurrence, preventing negative tendencies in the context of sharp increase of expenditures and rapid decrease of revenues in general and special funds of the respective local budgets.

It has been developed the scientific and methodological foundations of the comparative evaluation of the structure of the budgets of UTC, that provide an algorithm of actions in the part of identification of therevenues' structure and expenditures of UTC budgets by general and special funds; selection of a statistical benchmark for comparison; the calculation of the structural difference index for conducting one-dimensional cluster analyzes by income and expenditure structures of the UTC budgets. It is established that the estimation of income and expenditure structure of general and special funds of UTC budgets allows to obtain optimal comparative estimations of their budgets' structure on the basis of a combination of the Ryabtsev index and cluster analysis, which cannot be done by absolute indicators of their implementation. As a result, disparities in revenues and expenditures were identified and proposals were made to eliminate them by distinguishing

them by similarity in the structure of revenues and expenditures of general and special funds into clusters.

Scientific and methodological approaches to determining the determinants of forming structural imbalances in revenues and expenditures of UTC budgets, based on empirical regression-correlation analysis and providing for establishing functional relationships of the structural components of revenue and expenditure parts of UTC budgets, obtaining their quantitative estimates, are proposed. factors and factors of structural imbalances.

The pragmatism of the functioning of the UTC finances has identified problems that affect the financial capacity of the UTCs and their independence and self-sufficiency in addressing local issues. Taking into account the problems identified in the practical application of the tools for assessing the fundamentals of the functioning of UTC finances, the ways of their reformation and modernization are substantiated.

Suggestions for the development of the UTC finances have been formed in the context of the implementation of world experience. It is recommended that best practices in financial decentralization, income generation, cost optimization, distribution of powers and functions be applied, but national considerations should be taken into account.

The dissertation has supposed the simulation as the latest tools of financial decision making using the portfolio approach of J. Hicks on the formation of the optimal revenue structure of the budget of the UTC without intergovernmental transfers taking into account the level of budgetary risk. It has also been proposed the alternative tools for UTCs improvement and to evaluate the results and consequences of their possible adoption for determining strategic guidelines for the development of the finances of the integrated territorial community.

The practical significance of the obtained results lies in the possibility of using the theoretical and methodological provisions and methodological approaches proposed in the dissertation on the modernization and development of UTC finances in the activities of local governments, as well as in the development of programs in socio-economic development of local governments.

Key words: local self-government of UTC, financial resources of UTC, local finances, financial resources of UTC, budget of UTC, financial decentralization, financial system, budgetary risk, local borrowing, finances of public enterprises and financial institutions.

Список публікацій здобувача

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Спасів Н. Я. Фінанси об'єднаних територіальних громад: детермінанти та пріоритети розвитку : монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 480 с. (27,9 д. а.).
2. Spasiv N. Pragmatism of execution of local budgets in conditions of the lack of financial resources. Modern determinants of fiscal policy: local and international dimension: monograph/edited by Doctor of Economics Prof. Andriy Krysovatyu. Doktor of Economics Prof. Andrzej Gospodarowicz. Wroclaw: 2016. P. 171–181. (0,48 д. а.).
3. Спасів Н. Я., Мартинюк В. Ф. Прагматика та проблематика формування доходів бюджетів. *Фінансова система України*: збірник наукових праць. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька Академія». 2011. Вип. 17. С. 121–129. (особистий внесок автора: проаналізована практику формування доходів бюджетів) (0,30 д. а.).
4. Спасів Н. Я., Хопчан М. І., Хопчан В. М. Місцеві бюджети України: законодавчі колізії та правове поле функціонування. *Інноваційна економіка*. 2012. №6(32). С. 233–239. (особистий внесок автора: проаналізовано нормативно-правове забезпечення функціонування і формування показників місцевих бюджетів) (1,0 д. а.).
5. Спасів Н. Я., Мартинюк В. Ф. Прагматизм формування та виконання видаткової частини місцевих бюджетів на соціальні цілі у кризовий та посткризовий періоди. *Наукові записки*. Серія: «Економіка»: збірник наукових праць. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька Академія». 2012. Вип. 20. С. 91–97. (особистий внесок автора: проаналізовано тенденції формування і виконання видаткової частини місцевих бюджетів у розрізі соціальних видатків) (0,40 д. а.).
6. Спасів Н. Я., Турський І. В. Домінанти політики оптимізації видаткової частини місцевих бюджетів України на соціальні цілі. *Інноваційна економіка*. 2012.

№ 12(38). С. 223–226. (особистий внесок автора: визначено напрями удосконалення бюджетного забезпечення соціальних потреб населення) (0,31 д. а.).

7. Спасів Н. Я., Мартинюк В. Ф. Прагматизм забезпечення соціальних гарантій в Україні: реалії, проблеми та перспективи. *Інноваційна економіка*. 2013. № 2(40). С. 164–169. (особистий внесок автора: визначено напрями забезпечення соціальних гарантій в Україні) (0,55 д. а.).

8. Спасів Н. Я. Детермінанти та екстерналії кризових процесів національної економіки. *Наука й економіка*. Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. 2014. №4(36). С. 45–50. (0,34 д. а.).

9. Спасів Н. Я., Мартинюк В. Ф. Виконання місцевих бюджетів: вітчизняні реалії в умовах посткризового відновлення економіки. *Наука й економіка*. Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. 2013. №4(32). Т. 2. С. 39–46. (особистий внесок автора: визначено тенденції виконання місцевих бюджетів у посткризовий період) (0,57 д. а.).

10. Спасів Н. Я., Гораль Л. Т. Пріоритети використання фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування в умовах посткризового відновлення економіки. *Наукові записки*. Серія: «Економіка»: збірник наукових праць. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька Академія». 2013. № 24. С. 104–109. (особистий внесок автора: виокремлено пріоритети використання коштів органами місцевого самоврядування у період відновлення позицій національної економіки) (0,38 д. а.).

11. Спасів Н. Я., Мартинюк В. Ф. Екстерналії виконання Державного бюджету за доходами і видатками по Івано-Франківській області. *Наукові записки*. Серія: «Економіка»: збірник наукових праць. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька Академія». 2014. № 26. С. 73–81. (особистий внесок автора: визначено тенденції виконання доходів і видатків по Івано-Франківській області) (0,60 д. а.).

12. Спасів Н. Я., Кнейслер О. В. Виконання місцевих бюджетів за доходами: прагматика та проблематика в умовах перманентних кризових явищ. *Світ фінансів*. 2014. Вип. 3. С. 31–37. (особистий внесок автора: визначено квестії виконання

місцевих бюджетів за доходами) (0,30 д. а.).

13. Спасів Н. Я. Посилення фіскальної ролі місцевих податків і зборів у контексті формування місцевих бюджетів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. Одеса: МГУ. Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. 2015. № 13. С. 221–224. (0,54 д. а.).

14. Спасів Н. Я., Надал С. В. Доходи місцевих бюджетів у контексті децентралізації в Україні. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2016. Вип. 2. С. 102–112. (особистий внесок автора: визначено особливості формування доходів місцевих бюджетів у контексті повномасштабного запровадження реформи децентралізації) (0,66 д. а.).

15. Спасів Н. Я., Надал С. В. Теоретична концептуалізація формування та сучасний прагматизм фінансування об'єднаних територіальних громад. *Світ фінансів*. 2017. Вип. 3(52). С. 121–135. (особистий внесок автора: визначено особливості фінансування об'єднаних територіальних громад як нових суб'єктів місцевого самоврядування) (1,0 д. а.).

16. Спасів Н. Я. Критеріальні ознаки територіальної громади: сучасні науково-методологічні контури. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2018. № 10(38). С. 110–117. (0,69 д. а.).

17. Спасів Н. Я. Територіальна громада: наукова систематизація дефінітивних характеристик. *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. Volume 4 Issue 5. 2018. P. 36–49. (1,37 д. а.).

18. Spasiv N. Ya., Christopher Daniel Colell, Kneysler O. V., Fedorovych I. M. Structural-functional approach in the world-theoretical knowledge of territorial communities. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Vol 1, № 28. 2019. P. 450-460. (особистий внесок автора: обґрунтовано науково-методичний підхід до визначення функцій територіальних громад) (0,63 д. а.) (Web of Science).

19. Спасів Н. Я. Об'єднана територіальна громада як новітній суб'єкт місцевого самоврядування: наукове пізнання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2019. Вип. 33. С. 209–211. (0,50 д. а.).

20. Спасів Н. Я. Система місцевого самоврядування: науковий потенціал пізнання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 23. С. 95–99. (0,69 д. а.).
21. Спасів Н. Я. Синергетика як методологічний каркас пізнання об'єднаних територіальних громад. *Регіональна економіка та управління*. 2019. Вип. 1 (23). С. 203–212. (1,33 д. а.).
22. Спасів Н. Я. Наукова парадигма фінансів об'єднаних територіальних громад: концепт побудови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2019. Вип. 35. С. 154–158. (0,49 д. а.).
23. Спасів Н. Я. Децентралізація та її роль у формуванні фінансів об'єднаних територіальних громад. *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. Volume 5 Issue 2. 2019. P. 195–208. (1,32 д. а.).
24. Спасів Н. Я. Бюджетні видатки у забезпеченні функціонування фінансів ОТГ. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 2(70). Ч. 2. С. 86–97. (1,01 д. а.).
25. Спасів Н. Я. Методичні підходи до оцінювання ризиків бюджетів об'єднаних територіальних громад. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Економіка. 2019. Т. 24. Вип. 3(76). С. 178–184. (0,91 д. а.).
26. Спасів Н. Я. Оцінювання структури бюджетів об'єднаних територіальних громад: вітчизняні реалії в умовах фінансової децентралізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 25. Ч. 2. С.137–143. (0,84 д. а.).
27. Спасів Н. Я. Бюджет об'єднаної територіальної громади: особливості формування в умовах поглиблення фінансової децентралізації. *Регіональна економіка та управління*. 2019. Вип. 2(24). С. 112–118. (0,63 д. а.).
28. Спасів Н. Я. Функціонування фінансів ОТГ: проблематика в сучасних умовах. *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. Volume 5 Issue 3. 2019. P. 90–95. (0,52 д. а.).
29. Спасів Н. Я. Оцінка структурних дисбалансів доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад. *Світ фінансів*. 2019. Вип. 2(59). С. 75–86. (0,89 д. а.).

30. Спасів Н. Я. Прагматизм оцінювання структури видатків бюджетів об'єднаних територіальних громад. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2019. № 3(108). С. 246–251. (0,53 д. а.).
31. Спасів Н. Я. Компаративне оцінювання структури доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2019. № 13(41). С. 66–74. (0,59 д. а.).
32. Спасів Н. Я., Лютий І. О. Оцінка фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад. *Фінанси України*. 2019. № 7(284). С. 92–112. (особистий внесок автора: обґрунтовано науково-методичний підхід до оцінки фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад) (1,25 д. а.)

Наукові праці апробаційного характеру:

33. Спасів Н. Я., Годованець О. В. Роль та значення місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку держави. *Проблеми трансформаційних економік в умовах глобалізації*: зб. матеріалів VI Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 17 квітня 2014 р.). 2014. С. 63–65. (особистий внесок автора: обґрунтовано роль і значення місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку країни) (0,1 д. а.)
34. Спасів Н. Я. Побудова новітніх міжбюджетних відносин: реалії чинного законодавства. *Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України*: зб. матеріалів XII Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 29-30 жовтня 2015 р.). Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Економічний факультет. 2015. URL: <http://econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/science/conferences/2015/Finance/zbirnuk.pdf>
35. Спасів Н. Я., Надал С. В. Релевантність вітчизняної бюджетної децентралізації умовам сучасності. *Національні особливості та світові тенденції управління та адміністрування на макро-, мезо- і мікрорівнях економіки*: зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 8-9 квітня 2016 р.). 2016. Ч. 2. С. 102–104. (особистий внесок автора: обґрунтовано відповідність бюджетної децентралізації умовам сучасності) (0,1 д. а.)
36. Спасів Н. Я., Надал С. В. Доходи бюджету: тенденції виконання в світлі

подальших рецесійних процесів. *Economy without borders: Integration, Innovation, Cross-border cooperation: Conference Proceedings* (August 26th, 2016). (Kaunas, Lithuania: Baltija Publishing). 2016. P. 214–218. (особистий внесок автора: проведено оцінку доходів місцевих бюджетів в умовах рецесії національної економіки) (0,1 д. а.)

37. Спасів Н. Я., Іванюк І. М. Видатки місцевих бюджетів: тенденції виконання в сучасних умовах (на прикладі бюджету м. Тернопіль). *Фінанси місцевого самоврядування: стан, проблематика і перспективи розвитку*: зб. матеріалів I Міжнародного наук.-практ. семінару студентів і молодих учених (м. Київ, 25 березня 2016 р.) Київ: Аграр Медіа. 2016. С. 43–47. (особистий внесок автора: проаналізовано виконання місцевих бюджетів за видатками) (0,2 д. а.)

38. Спасів Н. Я., Надал С. В. Деструктивні чинники бюджетної децентралізації. *Modernization of socio-economic system: the new economic conditions: Conference Proceedings, Part 1* (September 28h, 2016). (Kielce, Poland: Baltija Publishing). 2016. P. 146–148. (особистий внесок автора: обґрунтовано роль і значення бюджетної децентралізації) (0,1 д. а.)

39. Спасів Н. Я., Надал С. В. Бюджетоспроможність регіону: механізм визначення. *Economy and Societi: modern foundation for human development: Conference Proceedings, Part 1* (October 31th, 2016). (Leipzig, Germany: Baltija Publishing). 2016. P. 231–232. (особистий внесок автора: обґрунтовано механізм визначення бюджетоспроможності регіону) (0,1 д. а.)

40. Спасів Н. Я., Надал С. В. Оцінка податкових надходжень у контексті доходів місцевих бюджетів. *The Development of International Competitiveness: State, Region, Enterprise: Conference Proceedings, Part II* (December 16th, 2016). (Lisbon, Portugal: Baltija Publishing). 2016. P. 69–71. (особистий внесок автора: проведено оцінку податкових надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів) (0,1 д. а.)

41. Спасів Н. Я., Надал С. В. Реалії об'єднання територіальних громад. *Фінансова децентралізація та сталий розвиток*: зб. матеріалів II Міжнародного наук.-практ. семінару студентів і молодих учених. (м. Київ, 23-24 березня 2017 р.). Київ: Аграр Медіа. 2017. С. 43–44. (особистий внесок автора: висвітлено сучасний стан

об'єднання територіальних громад в Україні) (0,1 д. а.)

42. Спасів Н. Я., Надал С. В. Домінуючі тенденції виконання доходів місцевих бюджетів. *Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем*: зб. матеріалів 6-тої міжнародної наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 11-13 жовтня 2017 р.). Івано-Франківськ: ІФНТУНГ ІНЕУ. 2017. С. 245–247. (особистий внесок автора: виокремлено домінанти виконання доходів місцевих бюджетів) (0,1 д. а.)

43. Спасів Н. Я., Надал С. В. Амбівалентність децентралізації в контексті впливу на доходи місцевих бюджетів. *Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України (WTPDFSU'2017)*: зб. матеріалів 14-тої міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 28-29 вересня 2017 р.). Київ: Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Економічний факультет. 2017. URL: <http://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/1821/document.pdf> (особистий внесок автора: обґрунтовано вплив децентралізації на формування показників доходів місцевих бюджетів) (0,15 д. а.)

44. Спасів Н. Я. Інститут місцевого самоврядування: теоретичний дискурс. *Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України*: зб. матеріалів 15-тої міжн. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25-26 вересня 2018 р.). Київ: Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Економічний факультет. 2018. URL: http://www.econ.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2018/09/wtpdfsu_conference18_materials.pdf

45. Спасів Н. Я. Громада в ретроспективі наукового пізнання: сучасний погляд. *Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку*: матеріали V міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (м. Острого, 11–12 жовтня 2018 р.). Острого: Видавництво Національного університету «Острозька Академія». 2018. С. 353–357

46. Спасів Н. Я. Функції та принципи фінансів об'єднаних територіальних громад. *Теоретичні та прикладні аспекти інноваційного розвитку економіки та управління*: матеріали міжнародної наук.-практ. конф., (м. Київ, 13 квітня 2019 р.). Київ: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського. 2019. С. 90–94

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОМІНАНТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	18
1.1. Об'єднані територіальні громади: теоретико-методологічні підходи до їх формування	18
1.2. Фінансова спроможність як основа функціонування об'єднаних територіальних громад	60
1.3. Методологічний інструментарій формування парадигми фінансів об'єднаних територіальних громад	71
Висновки до розділу 1	89
РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	92
2.1. Методологічне підґрунтя формування теорії фінансів об'єднаних територіальних громад	92
2.2. Теоретична концептуалізація та функціональне призначення фінансів об'єднаних територіальних громад	111
2.3. Науково-методологічні підходи до формування системи фінансів об'єднаних територіальних громад	134
Висновки до розділу 2	164
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ФІНАНСІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	167
3.1. Децентралізація як імператива функціонування фінансів об'єднаних територіальних громад	167
3.2. Детермінанти сучасного стану фінансів об'єднаних територіальних громад	205
3.3. Оцінювання бюджетних ризиків у контексті функціонування фінансів об'єднаних територіальних громад	225

Висновки до розділу 3	249
РОЗДІЛ 4. АНАЛІТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	252
4.1. Компаративний аналіз структури бюджетів об'єднаних територіальних громад	252
4.2. Особливості формування та структурні дисбаланси у доходах бюджетів об'єднаних територіальних громад	290
4.3. Науково-методичні підходи до ідентифікації структури видатків бюджетів об'єднаних територіальних громад	302
Висновки до розділу 4	321
РОЗДІЛ 5. СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ФІНАНСІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	324
5.1. Напрями реформування фінансів об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації	324
5.2. Пріоритети розвитку фінансів об'єднаних територіальних громад в контексті імплементації світового досвіду	348
5.3. Емпіричні засади моделювання векторів модернізації фінансів об'єднаних територіальних громад	375
Висновки до розділу 5	398
ВИСНОВКИ	401
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	408
ДОДАТКИ	464

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

БКУ – Бюджетний кодекс України

ГКУ – Господарський кодекс України

ВВП – валовий внутрішній продукт

ЄС – Європейський Союз

НБУ – Національний банк України

ОТГ – об'єднана територіальна громада (об'єднані територіальні громади)

ОМС – органи місцевого самоврядування

ПДФО – податок на доходи фізичних осіб

ТГ – територіальна громада (територіальні громади)

ОЕСР – організація економічного співробітництва та розвитку (Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD))

СОFOG – класифікація функцій уряду (Classification of the functions of government (COFOG))

NEFCO – Північна екологічна фінансова корпорація (The Nordic Environment Finance Corporation (NEFCO))

ВСТУП

Актуальність теми. Соціально-економічна суверенізація України за децентралізації фінансових відносин потребує докорінного реформування місцевого самоврядування у контексті створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для максимального забезпечення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування (ОМС) і формування фінансово спроможних об'єднаних територіальних громад (ОТГ).

Ефективність реалізації реформи місцевого самоврядування детермінується спроможністю органів влади на місцях адекватно та гнучко реагувати на виклики, що постають на кожному етапі її імплементації. За активізації процесу добровільного об'єднання територіальних громад особливо гостро ці загрози проявляються через фінансову неспроможність значної частини створених ОТГ, обмеженість повноважень і ресурсів для формування власної політики соціально-економічного розвитку, відсутність альтернативних джерел фінансування публічних послуг і задоволення суспільно необхідних потреб членів територіальних громад у контексті перманентної зміни державної підтримки децентралізаційних ініціатив. Подальше провадження реформи за окреслених викликів значною мірою залежить від стану місцевих фінансів та їхньої нової складової – фінансів ОТГ, значення якої зростає, а формування супроводжується теоретико-методологічними й організаційно-правовими квестіями трансформаційного періоду. Саме це актуалізує проблему розробки сучасної парадигми фінансів ОТГ для їхнього ефективного функціонування та подальшого розвитку на основі науково обґрунтованих концептуально-методологічних положень і підходів.

Реалії реформування системи місцевого самоврядування та територіальної організації влади, основою якої є децентралізація фінансових відносин у державі, свідчать про необхідність пошуку новітніх підходів до створення фінансово спроможних і самодостатніх ОТГ за домінування власних ресурсів у фінансуванні потреб членів територіальної громади, залучення коштів із зовнішніх джерел за допустимого рівня бюджетного ризику та забезпечення повномасштабної

дієздатності інститутів, що підвищують ефективність функціонування фінансів ОТГ. Відповідно, синхронно із розробкою новітнього парадигмального підходу до формування фінансів ОТГ потребує більш детального дослідження практична проблематика їхнього функціонування та розвитку, що посилює актуальність обраної теми дисертаційної роботи.

Фундаментальні основи функціонування фінансів на всіх рівнях економічної системи досліджені у працях О. Василика, В. Дем'янишина, О. Десятнюк, М. Карліна, Т. Кізими, О. Кнейслер, А. Крисоватого, М. Крупки, Л. Лисяк, І. Лютого, П. Нікіфорова, В. Опаріна, К. Павлюк, Ю. Пасічника, О. Рожка, О. Тулай, В. Тропіної, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та ін.

Значний внесок у розробку теоретико-методологічних і прикладних аспектів формування фінансів територіальних громад зробили зарубіжні та вітчизняні вчені, серед яких І. Вахович, І. Волохова, Т. Гургула, О. Молодцов, І. Пелехатий, І. Сторонянська, Р. Масгрейв, Е. Остром.

Теоретико-прикладні засади фінансової та бюджетної децентралізації, фінансового забезпечення територіальних громад, реформування міжбюджетних відносин розкриті в дослідженнях В. Андрущенко, Т. Бондарук, А. Буряченка, Д. Боголепова, Г. Возняк, Ю. Глущенко, О. Кириленко, М. Кульчицького, І. Луніної, Ю. Петрушенка, В. Оутса, Ч. Тібо.

Визнаючи цінність наукових досягнень і практичну значущість напрацювань апологетів різних напрямів та шкіл, наголосимо, що вітчизняна наукова думка характеризується фрагментарністю у концептуальних підходах до розуміння сутності фінансів ОТГ, нерозробленістю теоретико-методологічних засад формування таких фінансів. У результаті науково-прагматичні основи їхнього функціонування є малодослідженими, позбавленими системності та ґрунтовності. Відсутність фундаментальних розробок у сфері фінансів ОТГ призводить до поглиблення науково-методологічних і методичних проблем, що відображається на фінансовій спроможності ОТГ, негативно впливаючи на соціально-економічний розвиток як окремих територіальних одиниць, так і держави загалом. З огляду на це конститутивним завданням подальшого розвитку вчення про фінанси ОТГ є

формування новітнього парадигмального підходу до їхнього наукового пізнання шляхом теоретичного осмислення їхнього сутнісно-змістового наповнення, визначення методологічних домінант дослідження, використання методичних підходів до емпіричного обґрунтування та розроблення наукової концепції й прагматичних засад ефективного функціонування та модернізації фінансів ОТГ у сучасних умовах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з планами науково-дослідних робіт кафедри фінансового менеджменту та страхування й кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Тернопільського національного економічного університету за темами: «Теорія та практика управління фінансовими ризиками суб'єкта господарювання» (державний реєстраційний номер 0117U005096), «Удосконалення управління фінансами територіальних громад в умовах бюджетної децентралізації» (державний реєстраційний номер 0118U003168); а також Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу «Наукові та прикладні економіко-управлінські засади розвитку соціально-економічних систем на основі інноваційних трансформацій їх складових» (державний реєстраційний номер РК 0114U004855), «Наукові та прикладні засади управління розвитком галузевих та регіональних суспільних систем» (державний реєстраційний номер РК 0117U003830), в межах яких розроблено теоретико-методологічні положення та подано практичні рекомендації щодо модернізації фінансів ОТГ у сучасних умовах.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методологічних домінант функціонування фінансів ОТГ і розроблення науково-практичних рекомендацій щодо векторів їхнього розвитку в умовах реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні.

Для досягнення визначеної мети дослідження в дисертаційній роботі сформульовано та вирішено такі завдання:

- обґрунтувати теоретико-методологічні підходи до функціональної організації об'єднаних територіальних громад для подальшого розвитку інструментарію дослідження фінансів ОТГ;
- розкрити зміст фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад для поглиблення наукових знань щодо її досягнення та забезпечення;
- розвинути теоретико-методологічні доміанти формування фінансів ОТГ для виявлення закономірностей і суперечностей їхнього функціонування в ході побудови сучасної парадигми фінансів ОТГ;
- поглибити концептуальні засади теорії фінансів ОТГ для визнання їхнього фундаментального значення у контексті децентралізації фінансових відносин у державі;
- сформулювати методологічні підходи до наукового осмислення фінансів ОТГ з метою визначення їхнього місця у фінансовій системі України;
- ідентифікувати й охарактеризувати складові фінансів ОТГ для обґрунтування їхньої архітектоніки у процесі формування сучасної фінансової системи держави;
- поглибити зміст фінансової децентралізації як імперативи функціонування фінансів об'єднаних територіальних громад, ідентифікувати її особливості для покращення розуміння сутнісно-топологічних характеристик;
- проаналізувати реалії та виявити проблемні тенденції функціонування фінансів ОТГ за впровадження фінансової децентралізації;
- провести аналітичне оцінювання фінансової спроможності ОТГ для ідентифікації детермінант сучасного стану і прогнозування тенденцій розвитку фінансів об'єднаних територіальних громад;
- розробити комплексний науково-методичний підхід до оцінювання бюджетних ризиків у процесі функціонування фінансів ОТГ для удосконалення інструментарію прийняття виважених фінансових рішень у контексті забезпечення фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад;
- запропонувати підхід до компаративного аналізу структури бюджетів об'єднаних територіальних громад для модернізації методики аналітичного оцінювання стану фінансів ОТГ;

- розвинути науково-методичні підходи до ідентифікації структури доходів і видатків бюджетів ОТГ з метою кількісного оцінювання дисбалансів в їхній структурі та детермінант впливу на фінансову спроможність об'єднаних територіальних громад;
- обґрунтувати напрями реформування фінансів об'єднаних територіальних громад з урахуванням стратегічних тенденцій їхнього розвитку в умовах фінансової децентралізації;
- сформулювати пропозиції щодо розвитку фінансів ОТГ у контексті імплементації світового досвіду задля успішної реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади;
- змодельовати вектори модернізації фінансів ОТГ для формування методичного інструментарію забезпечення їхнього стратегічного соціально-економічного розвитку.

Об'єктом дослідження є фінанси об'єднаних територіальних громад.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та прикладні аспекти формування та розвитку фінансів ОТГ України в умовах реформування місцевого самоврядування.

Методологія і методи дослідження. Методологія наукового дослідження базується на синергетичному, системному, діалектичному й інституціональному підходах, які формують лінію методологічної детермінації процесу пізнання фінансів ОТГ і дозволяють визначити їхню роль і місце у фінансовій системі держави. Для досягнення поставленої мети і розв'язання сформульованих у дисертації завдань методологічний арсенал збагачений використанням загальнонаукових і спеціальних наукових методів. При дослідженні теоретичних основ формування фінансів ОТГ застосовано методи абстрагування, узагальнення, індукції, дедукції, аналізу, синтезу. Аналітичне оцінювання сучасних реалій фінансів ОТГ проводилось із використанням емпіричних, математичних і статистичних методів: описово-статистичного, структурно-індексного – для визначення детермінант функціонування фінансів ОТГ; компаративного аналізу – з метою ідентифікації дисбалансів у структурі доходів і видатків бюджетів

об'єднаних територіальних громад; кластерного аналізу k-means – для розробки методики оцінювання бюджетних ризиків. Розроблення стратегічних векторів модернізації та розвитку фінансів ОТГ здійснено за допомогою кореляційно-регресійного моделювання, формалізації та економічного моделювання. У дисертації широко використано функціонально-структурний, комплексний і графічний методи, за допомогою яких пояснено та візуалізовано результати дослідження.

Інформаційною базою дослідження є Конституція України, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти України, монографічні дослідження та наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених і практиків, матеріали Державної служби статистики України, звітні дані Міністерства фінансів України, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Державної казначейської служби України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, аналітична інформація громадських і міжнародних організацій, матеріали науково-практичних конференцій, форумів, круглих столів, симпозіумів і власні розрахунки авторки з використанням сучасного спеціалізованого програмного забезпечення, ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в системному вирішенні важливої наукової проблеми – розробленні сучасної парадигми фінансів об'єднаних територіальних громад і виробленні пропозицій науково-практичного характеру щодо їхньої модернізації та розвитку у сучасних умовах. До найбільш значущих наукових результатів, отриманих особисто авторкою, що містять наукову новизну, належать такі:

вперше:

– розроблено концептуальні засади формування парадигми фінансів ОТГ із позиції діалектичної єдності економічної теорії та філософії фінансових відносин за використання інструментарію синергетичного й системного підходів у контексті інституціональних змін, що спирається на консенсусний (між центральною владою і місцевим самоврядуванням) принцип формування фінансово спроможних ОТГ із метою надання якісних публічних послуг та забезпечення соціально-економічного

розвитку об'єднаних територій. Це дало змогу сформувавши теоретико-методологічне підґрунтя для застосування емпірично обґрунтованих критеріїв фінансової спроможності ОТГ, на основі яких доцільно проводити процес фінансової децентралізації та здійснювати модернізацію фінансів ОТГ;

– сформовано комплексний теоретико-методологічний підхід до розкриття сутності фінансів ОТГ з урахуванням описативного і конструктивного підходів системної методології: за описативним підходом, фінанси ОТГ визначено як сукупність економічних відносин органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад з іншими суб'єктами щодо формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, матеріалізованих у грошових потоках і відображених у доходах і видатках бюджету об'єднаної територіальної громади з метою підвищення рівня якості надання публічних послуг членам ОТГ та забезпечення соціально-економічного розвитку об'єднаної території; за конструктивним підходом, фінанси ОТГ – це система, яка складається із взаємопов'язаних структурних елементів (бюджету ОТГ, доходів, видатків, місцевих запозичень, фінансів комунальних підприємств і фінансових установ), при злагодженій взаємодії яких здійснюється забезпечення повноти реалізації функцій і завдань імперативного характеру на мезорівні в процесі досягнення самодостатності, фінансової спроможності й економічного розвитку ОТГ. Це дало змогу розвинути інструментарій фінансової науки через ідентифікацію фінансів ОТГ як важливої сфери фінансової системи України та визначити її структурну будову;

– запропоновано визначення поняття «фінансова спроможність ОТГ» як здатності органів місцевого самоврядування ОТГ самостійно за наявності власних бюджетних коштів та інших законодавчо визначених джерел надходжень забезпечити необхідний рівень фінансових ресурсів для повноцінного виконання завдань і повноважень, що є умовою соціально-економічного розвитку території та зростання добробуту кожного члена територіальної громади. У наведеній дефініції увагу акцентовано на симбіозі джерел та основній меті забезпечення фінансової спроможності для покращення якості надання публічних послуг членам ОТГ;

– розроблено науково-методичний підхід до формування оптимальної структури доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів і прогнозування максимально можливого рівня їхнього зростання за умови мінімізації бюджетних ризиків, що дає змогу органам місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад генерувати множини сценаріїв для векторів розвитку фінансів ОТГ на основі оптимальної структури доходів її бюджету та оцінювати результати реалізації кожного сценарію, зокрема на основі кількісних оцінок майбутніх доходів бюджетів ОТГ і бюджетного ризику;

удосконалено:

– методичний інструментарій компаративного оцінювання структури бюджетів ОТГ, що, на відміну від існуючого, передбачає: ідентифікацію структури доходів і видатків бюджетів ОТГ за загальним і спеціальним фондами; вибір статистичного еталону для порівняння; розрахунок індексу структурної відмінності для проведення одновимірних кластерних аналізів за структурами доходів і видатків бюджетів ОТГ. Це дало змогу отримати оптимальні компаративні оцінки структури бюджетів сформованих груп ОТГ, виявити структурні диспропорції та на цій основі запропонувати топологізацію об'єднаних територіальних громад у регіоні за критерієм оптимальності структури доходів і видатків їхніх бюджетів;

– теоретико-методичний підхід до кількісного оцінювання ризиків бюджетів ОТГ на основі системи чинників бюджетного ризику, що дає змогу структурувати процес ідентифікації й оцінювання цих ризиків і, на відміну від традиційного, базується на емпіричних оцінках процесів формування доходів та здійснення видатків. Практичне застосування запропонованого підходу дало змогу змодельовати сценарії настання бюджетного ризику, обчислити їхні ймовірності й отримати кількісні оцінки можливих втрат за змодельованими сценаріями;

– науково-методичний інструментарій прийняття виважених фінансових рішень щодо вибору альтернативних сценаріїв реалізації вектора розвитку фінансів ОТГ з урахуванням умов невизначеності та ризику, який, на відміну від наявного, передбачає застосування у процесі формування структури доходів бюджету об'єднаної територіальної громади методу прийняття фінансових рішень на основі

принципу центральної ситуації, що дає змогу отримати багатокритеріальну оцінку наслідків ухвалених рішень і визначити їхню ризиковість;

набули подальшого розвитку:

- наукові підходи до обґрунтування сутності бюджету ОТГ із позицій категоріального й організаційного підходів. Як фінансова категорія, бюджет ОТГ – це сукупність фінансових відносин між ОМС ОТГ, з одного боку, та суб'єктами господарювання, які функціонують на території цієї об'єднаної територіальної громади, домогосподарствами, членами ОТГ й інших територіальних громад і державним бюджетом – з іншого, щодо мобілізації та витрачання фінансових ресурсів через формування грошових потоків з метою забезпечення соціально-економічного розвитку ОТГ. Організаційний підхід базується на трактуванні бюджету ОТГ як організаційної форми мобілізації доходів і здійснення видатків ОМС ОТГ з метою забезпечення повноти реалізації функцій і своєчасності виконання власних і делегованих повноважень. Це дало змогу доповнити перелік чинників забезпечення збалансованості бюджету ОТГ й обґрунтувати призначення останнього з метою визначення впливу на соціально-економічний розвиток ОТГ, підвищення самодостатності й фінансової спроможності та задоволення потреб й інтересів кожного її члена крізь призму надання якісних публічних послуг;
- теоретико-методичні засади до оцінювання фінансової спроможності ОТГ на основі регресійної детермінації множини фінансових показників і характеристик об'єднаної територіальної громади, що, на відміну від існуючих, дають змогу здійснити диференціацію ОТГ України за значимими для фінансової спроможності показниками, виявити дисбаланси процесу фінансової децентралізації за критерієм впливу характеристик ОТГ на їхню фінансову спроможність та запропонувати удосконалену індикаторну базу для оцінювання процесів фінансової децентралізації в країні;
- науково-методичні підходи до визначення детермінант формування структурних дисбалансів у доходах і видатках бюджетів об'єднаних територіальних громад, що базуються на емпіричному регресійно-кореляційному аналізі та дають змогу встановити функціональні зв'язки структурних компонент дохідних і

видаткових частин бюджетів ОТГ, отримати їхні кількісні оцінки, виявити системоутворюючі чинники структурних дисбалансів і кількісно оцінити бюджетні ризики;

– інституціональні засади формування фінансів ОТГ на основі уточнення поняття «інституціональна архітектура фінансів ОТГ», що дало змогу виокремити в межах інституціонального середовища формальні правила (нормативно-правова база) і неформальні норми (договірні та контрактні відносини, норми поведінки), дотримуючись яких базисні (інститут держави, інститут місцевого самоврядування та інститут місцевих фінансів) та похідні інститути (бюджет ОТГ, місцеві запозичення, фінанси комунальних підприємств і фінансових установ) визначають поведінку інституцій (ОТГ, ОМС ОТГ), забезпечуючи їхній розвиток на основі інституційної впорядкованості. Це сприятиме розвитку теоретико-методологічної бази дослідження й обґрунтуванню організаційно-інституційної структури фінансів ОТГ у контексті інституціонального середовища як єдиної прогнозованої та стійкої до негативних впливів системи за умови подальших інституційних трансформацій.

Практичне значення одержаних результатів. Практична цінність результатів дисертації полягає в тому, що розроблені теоретико-методологічні положення доведені до рівня конкретних практичних рекомендацій, які спрямовані на підвищення ефективності функціонування та забезпечення розвитку фінансів ОТГ і використовуються при розробці програм соціально-економічного розвитку ОТГ, у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Зокрема, пропозиції щодо ідентифікації ОТГ за подібністю структур доходів і видатків їхніх бюджетів за загальним і спеціальним фондами впроваджено у діяльність Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (довідка № 7/13.3/6414-19 (1526154) від 17.04.2019 р.); рекомендації щодо імплементації новітнього інструментарію для розподілу повноважень у процесі фінансування соціальних видатків і закріплення фінансових ресурсів на їхнє виконання застосовано в роботі структурних підрозділів Міністерства соціальної політики України (довідка № 9046/0/2-19/71 від 11.05.2019 р.); пропозиції щодо вдосконалення механізму реалізації бюджетної децентралізації

використовуються у діяльності Всеукраїнської асоціації органів місцевого самоврядування «Асоціація міст України» (довідка № 3-5 від 14.01.2019 р.); рекомендації щодо формування цілісної системи фінансів ОТГ використані при підготовці пропозицій до проекту Міської цільової програми «Партиципаторне бюджетування (бюджет участі) у м. Івано-Франківську», розробку якого здійснювало Фінансове управління виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради (довідка № 493/16.2-16/23в від 27.12.2018 р.); пропозиції щодо забезпечення фінансової спроможності та самодостатності ОТГ використовуються у практичній діяльності Департаменту будівництва, житлово-комунального господарства, містобудування та архітектури Івано-Франківської обласної державної адміністрації (довідка № 1012/04-06 від 13.05.2019 р.); рекомендації щодо використання методики оцінювання ризиковості бюджетів ОТГ і місцевих бюджетів застосовуються в роботі Постійної комісії з питань бюджету, фінансів та цінової політики Волинської обласної ради (довідка № 771/14/2-19 від 13.05.2019 р.); пропозиції щодо моделювання векторів стратегічного управління фінансами ОТГ в умовах невизначеності та ризику застосовано у практичній діяльності структурних підрозділів Тернопільської міської територіальної громади (довідка № 31/01 від 10.01.2019 р.); рекомендації в частині прогнозування ймовірності настання бюджетного ризику у процесі управління фінансами ОТГ використовуються в роботі Департаменту фінансів Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка № 04-291/32-26 від 15.01.2019 р.); пропозиції щодо формування стратегічних рішень для управління фінансами ОТГ на основі ризикоорієнтованого управління доходами і видатками бюджету ОТГ застосовано в діяльності Байковецької ОТГ (довідка № 32 від 10.01.2019 р.); рекомендації щодо використання методики обґрунтування пріоритетності напрямів фінансування потреб ОТГ за принципом центральної ситуації використовуються у практичній роботі структурних підрозділів Великогаївської ОТГ (довідка № 32 від 11.01.2019 р.). Результати дисертаційної роботи використані в навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету при викладанні дисциплін «Бюджетний менеджмент», «Місцеві фінанси» (довідка № 126-31/1132

від. 27.06.2019 р.), а також Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу при викладанні дисциплін «Місцеві фінанси», «Управління місцевими фінансами», «Бюджетна система» і підготовці навчального посібника «Місцеві фінанси» (довідка № 46-60-308 від 26.12.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною одноосібно виконаною науковою працею, в якій розроблено авторський підхід щодо формування сучасної парадигми фінансів ОТГ крізь призму теоретико-методологічного і науково-прагматичного пізнання й обґрунтування засад їхнього функціонування та напрямів розвитку. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертаційній роботі використано лише ті ідеї та положення, які є результатом власних розробок здобувачки. Наукові узагальнення, результати, висновки і пропозиції, які виносяться на захист, отримані авторкою особисто та викладені в опублікованих працях.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та практичні розробки і результати дослідження доповідалися й обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях: «Проблеми трансформаційних економік в умовах глобалізації» (м. Тернопіль, 2014 р.), «Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України» (м. Київ, 2015 р.), «Національні особливості та світові тенденції управління та адміністрування на макро-, мезо- і мікрорівнях економіки» (м. Дніпропетровськ, 2016 р.), «Economy without borders: Integration, Innovation, Cross-border cooperation» (м. Каунас, Литва, 2016р.), «Modernization of socio-economic system: the new economic conditions» (м. Кельнце, Польща, 2016 р.), «Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України» (м. Київ, 2016 р.), «Economy and Societi: modern foundation for human development» (м. Ляйпціг, Німеччина, 2016 р.), «The Development of International Competitiveness: State, Region, Enterprise» (м. Лісабон, Португалія, 2016р.), «Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем» (м. Івано-Франківськ, 2017 р.), «Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України» («WTPDFSU'2017») (м. Київ, 2017 р.), «Розвиток економіки країни: можливості, проблеми, перспективи» (м. Запоріжжя, 2018 р.),

«Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку» (м. Острог, 2018 р.), «Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України» (м. Київ, 2018 р.), «Теоретичні та прикладні аспекти інноваційного розвитку економіки та управління» (м. Київ, 2019 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки» (м. Дніпропетровськ, 2016 р.); міжнародних науково-практичних семінарах студентів і молодих учених «Фінанси місцевого самоврядування: стан, проблематика і перспективи розвитку» (м. Київ, 2016 р.), «Фінансова децентралізація та сталий розвиток» (м. Київ, 2017 р.).

Публікації. Основні положення та наукові результати дисертації опубліковано в 46 наукових працях, зокрема: в 1 одноосібній монографії; 1 розділі у колективній монографії; 25 статтях у наукових фахових виданнях України (з яких 13 статей – у виданнях, що внесено до реєстру міжнародних наукометричних баз (1 з яких – у Web of Science)); 3 статтях – у наукових періодичних виданнях інших держав (Чехія); 2 публікаціях – у іншому науковому виданні; 14 працях апробаційного характеру. Загальний обсяг опублікованих наукових праць становить 55 д. а., з них автору належить 51,91 д. а.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (налічує 642 найменування на 56 сторінках) та 15 додатків (розміщених на 42 сторінках). Основний текст дисертаційної роботи викладений на 407 сторінках й містить 54 таблиці та 59 рисунків. Повний обсяг дисертації становить 587 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОМІНАНТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Об'єднані територіальні громади: теоретико-методологічні підходи до їх формування

Сучасні трансформаційні процеси в Україні, які характеризуються динамічністю модернізацій економічних, соціальних і політичних реалій, невизначеністю стратегій розвитку, розпорошеністю цінностей, суспільних стандартів, норм, стереотипів, ідеологій і концепцій, зумовлюють зростання наукового інтересу до пізнання сутнісного потенціалу та особливостей функціонування об'єднаної територіальної громади як основного новітнього елемента перебудови вітчизняної системи місцевого самоврядування в напрямку децентралізації. Наголосимо, що підвищена увага з боку теоретиків і практиків до дослідження об'єднаних територіальних громад (ОТГ) як новітніх суб'єктів соціально-економічних відносин спостерігається у світлі проведення реформи територіальної організації влади, і незважаючи на повсюдність вживання даного терміну, наукова методологія до сьогодні не сформувала засад їхнього усталеного соціоекономічного пізнання, а надзвичайно багатий аналітичний арсенал і широкий дослідницький діапазон розгляду визначають багатозначність, потребує загальноприйнятого підходу до трактування й переосмислення з огляду на вітчизняні реалії.

Синтезувати наявні напрацювання щодо формування територіальних громад та їхніх об'єднань і використати при розробленні теорії фінансів об'єднаних територіальних громад можна лише на основі творчого застосування методології наукового пізнання. Системна спрямованість наукового дослідження перебуває в площині визначення методологічного підходу і методів наукового пізнання, що формують інструментарій і його логічну конструкцію. Першочерговим у цьому є побудова теоретико-методологічного каркасу розуміння територіальної громади як квінтесенції дослідження об'єднаних територіальних громад.

Методологія як обов'язкова компонента наукового пізнання та наукового пошуку утвердилася після публікування догматичних праць Р. Декарта «Роздуми про метод» і Ф. Бекона «Новий Органон» і закріпилася як наука та мистецтво удосконалення мислення і діяльності в усіх сферах суспільного життя завдяки значному внеску в її розвиток І. Канта через розмежування теорії пізнання і методології та Г. Гегеля в результаті створення «...методології раціоналізованої діяльності абсолютного духу і похідної від неї діяльності людського пізнання, яким властива діалектика як всезагальний метод» [532, с. 69]. А набула поширення завдяки напрацюванням Ф. Шеллінга, О. Конта, О. Бердяєва, К. Поппера, І. Лакатоша, П. Фойєрабенда, Г. Щедровицького, С. Кримського, Г. Балла, Г. Бірта, Ю. Бургу, Г. Цехмістрової, А. Гальчинського, А. Фурмана, які викристалізували методологію із філософії, надавши їй особистісних рис і сформувавши відповідну структуру, яка, на думку більшості згаданих науковців, має чотири рівні: філософський, загальнонауковий, що становлять власне методологію, конкретно-науковий як основа теорії тієї чи іншої наукової галузі та система конкретних методів і технік (спеціалізована), які використовують для вирішення спеціальних дослідницьких завдань. Саме стратегічні методологічні положення і принципи набувають тактичного втілення в методах і техніці дослідження.

Разом з тим, враховуючи розвиток методологічного вчення за систематичного вивчення методів і цілеспрямованої розробки методології, сформувалась нова структура цієї методології, яка, крім філософської, загальнонаукової, конкретно-наукової та спеціалізованої, охоплює «ситуаційну» методологію, за якої процеси пізнання та мислення відбуваються в момент виникнення конкретної проблемної ситуації [532, с. 281]. При цьому науковці вказують на взаємозв'язок усіх структурних елементів методології, зазначаючи, що «...всі названі рівні утворюють складноорганізовану сферу, в межах якої між ними наявне визначене діалектичне підпорядкування...». Вчені наголошують, що «...методологічний тип мислення сутнісно є філософським, за методом і способом світобачення – науковим, за основоположним ціннісним настановленням – практичним і за формою трансляції та відновлення – мистецьким» [532, с. 281], що, на наш погляд, повністю відображає

змістовне наповнення сучасної методології як механізму взаємодії філософського абстрагування, історичного пошуку, загальнонаукових концепцій, теорій, доміантних парадигм, методик і техніки дослідження, моделювання, інтерпретаційних прийомів, способів і засобів на шляху до розуміння суті того чи іншого об'єкта пізнання.

Методологія дослідження об'єднаних територіальних громад передбачає використання інструментарію загальнонаукової методології, що визначає необхідність з'ясування їхньої економічної сутності, характеристики їхніх функцій, аналізу ознак і компонент на основі критичного перегляду прийнятого досі понятійного апарату, чинників, передумов та підходів до інтерпретації матеріалу. В межах дослідження значний інтерес становлять термінологічний підхід, який ґрунтується на вивченні термінів, встановленні взаємозв'язку і субординації дефініцій, їхнього місця в понятійному апараті теорії, і буде використаний нами при висвітленні економічної природи та функціональних особливостей ОТГ. Актуальним є також системний підхід, що базується на комплексному аналізі складних об'єктів, що мають множину взаємопов'язаних елементів, підсистем, структуру, взаємозв'язки, супідрядність, ієрархію, функції, динаміку, цілісність розвитку яких розкриває сутність явища чи процесу. Неможливо, на наш думку, оминати увагою й комплексний і структурно-функціональний підходи як вихідні науково-методологічні аспекти цілісного розуміння економічної сутності поняття «об'єднана територіальна громада». Саме така панорамна методологічна площина, на нашу думку, дасть змогу сформулювати поняттєвий апарат дослідження, висвітлити основи формування об'єднаних територіальних громад, визначити нішу й роль останніх у місцевому самоврядуванні та окреслити сучасні пріоритети розвитку в умовах децентралізації.

Як вважає С. Мочерний, «методологія економічного дослідження не може бути довільною, вона повинна узгоджуватися з логікою (законами та закономірностями розвитку) об'єкта пізнання» [318, с. 7]. Це відповідає окресленим завданням дослідження. Таким чином, при аналізі соціально-економічної сутності об'єднаних територіальних громад використаємо метод мислення відповідними

економічними категоріями, який дасть змогу сформулювати і вирішити визначені проблеми. Адже, «метод – це спосіб діяння згідно з новими засадами» [192, с. 481], що набуває особливої актуальності в контексті нашого дослідження, оскільки цими «новими засадами» вважаємо саме децентралізацію та реформу місцевого самоврядування.

Отже, першою в ланцюзі нашого методологічного пізнання є дефініція «територіальна громада», дослідження якої має важливе значення в системі існуючих соціально-економічних відносин.

Сучасна методологія пізнання явищ і процесів акцентує увагу на системному підході, який домінує нині у дослідженнях і трактується як сукупність загальнометодологічних принципів пізнавальної та практичної діяльності крізь призму орієнтації на вивчення цілісності об'єкта та механізмів, що її забезпечують. Цілісність (холізм) як одна з найважливіших властивостей системи відображає характерні для неї різноманітні внутрішні та зовнішні зв'язки, завдяки яким система реагує і вчасно відмежовується від впливу зовнішнього середовища й протистоїть негативним його виявам як єдина цілісна структура. Крім холістичного аспекту, системна методологія містить й інші елементи методологічного каркасу пізнання явищ і процесів, серед яких найбільш відомими та дослідженими є структурний і функціональний. Перший аспект відображає виявлення складу елементів системи і зв'язків між ними, що дає змогу визначити структуру цієї системи, яка є сукупністю (комплексом) елементів, що вступають у взаємодію [551, с. 30-31]. Другий базується на розгляді функцій, властивих системі, тобто алгоритмах її поведінки.

Варто, наголосити, що системний підхід часто розуміють як всебічне, комплексне вивчення об'єкта з урахуванням його взаємозв'язків із зовнішнім середовищем, тобто системність ототожнюється із комплексністю. На нашу думку, системність є категорією більш вищого порядку й характеризується цілеспрямованістю, організованістю і впорядкованістю. Комплексність – це не завжди впорядкованість, оскільки передбачає можливість узагальнення в єдиному – комплексному аспекті всієї сукупності чинників впливу на об'єкт дослідження – економічних, соціальних, політичних, географічних, просторових, адміністративних,

законотворчих. Комплексний підхід побудований переважно на індукції – принципі переходу від часткового явища до загального, від розгляду одного чинника до їхнього комплексу факторів із певною послідовністю. Він дає змогу врахувати всі без винятку дані про об'єкт. Практичне застосування комплексного підходу в умовах щораз більшого ускладнення завдань виявляється недостатньо ефективним [257]. Однак його повне відкидання, на наш погляд, не є правильним, оскільки мета нашого дослідження полягає у панорамному (всебічному) розгляді територіальної громади, а цінність наукового пізнання – у взаємодії різних методологічних елементів.

На нашу думку, кожен об'єкт наукового дослідження отримує впорядкування та систематизацію процесу пізнання внаслідок застосування системного підходу. Як стверджує Г. Клейнер, недостатність використання методології системного аналізу в економіці суттєво збіднює (обмежує) арсенал економічної науки [208, с. 33]. У контексті нашого дослідження, системний метод проявляється у виокремленні соціально-економічних елементів, на основі економічного, правового, соціального розуміння (додаток А) територіальної громади. Цей метод окреслює розгляд територіальної громади як соціально-економічної системи, структура якої репрезентована її членами, органами місцевого самоврядування та зв'язками між цими елементами, а також із зовнішнім середовищем. У системному дослідженні ці зв'язки виявляються через соціально-демографічну взаємодію, тобто відносини сусідства, спільні правила поведінки, відчуття причетності до громадського життя, психологічну ідентифікацію інтересів індивідуума з інтересами спільноти, монолітними морально-етичними цінностями; через економічний взаємозв'язок, тобто спільну зайнятість, формування матеріально-фінансової бази на основі правового та законодавчого забезпечення. Визначення системоутворюючих елементів й ідентифікація характеру взаємозв'язків (вертикальний чи горизонтальний) між ними сприяють побудові збалансованої моделі взаємовідносин органів місцевого самоврядування, членів територіальної громади та дасть змогу корегувати вплив зовнішнього середовища на структуру системи і зв'язки, забезпечуючи її цілісність.

Визначенням територіальної громади як системи, що складається із певних елементів, характеризуються наукові здобутки зарубіжних учених. Зокрема, досліджуючи такі співдружності, Д. Хіллер зазначає, що з 94 опрацьованих визначень у 69 вказується на соціальній взаємодії, спільній території та загальному зв'язку або зв'язках, наявних у громадському житті [592, с. 111-123], й інтерпретує їх як об'єднання людей, обмежених територією, з розподілом праці на спеціалізовані та взаємозалежні функції. Це об'єднання зі спільною культурою і соціальною системою, яке організовує власну діяльність, а його члени усвідомлюють єдність і належність до громади та діють колективно й організовано. Д. Поплін наголошує, що перераховані елементи присутні в 125 визначеннях терміна «територіальна громада» [589]. Таким чином, Д. Хіллер і Д. Поплін визначають три доміанти дефінітивної характеристики територіальної громади, як системи: територіальна приналежність, соціальна взаємодія та загальні зв'язки. Відповідно до обраного науково-методологічного підходу визнаємо ці основні характеристики елементами системи, проте перелік їх є не повним. Так, вказаний перелік розширює К. Іонассен і виокремлює такі елементи територіальної громади: населення; територіальна база; взаємозалежність спеціалізованих частин громади і поділ праці в ній; спільна культура і соціальна система, що інтегрують діяльність її членів; усвідомлення жителями єдності та належності до громади; можливість діяти на корпоративній основі для вирішення місцевих проблем [596, с. 20-21]. Д. Чевіс зазначає, що теорія і практика свідчать, що належність до громади базується на п'яти основних елементах: задоволення потреб, розподілення цінностей, членство, вплив, розподілені емоційні зв'язки [583, с. 2]. Однак, на нашу думку, така точка зору характеризується дискусійністю, оскільки не відображає економічну компоненту цієї спільноти, не акцентує на фінансовій площині реалізації власних інтересів.

Новітні теоретичні розробки щодо функціонування територіальних громад в контексті беззаперечності економічної складової пов'язані із дослідженнями видатного науковця сучасності – лауреата Нобелівської премії з економіки Е. Остром. Методологічною основою наукових переконань дослідниці є вивчення персональних характеристик різних територіальних громад при управлінні

спільними ресурсами. Вчена ідентифікує їх як «...чітко визначену групу індивідуальностей, яка, визначивши правила користування ресурсом, відповідно до локальних умов, створює довгострокові інституційні об'єднання для моніторингу використання ресурсу, вирішення конфліктів, адміністрування санкцій» [351], зазначаючи, що територіальні громади самостійно можуть здійснювати ефективне управління суспільними ресурсами; особливості громади в контексті саморегулювання визначають якість громадського користування ресурсами; сформовані правила щодо створення і використання суспільних благ визначають результати створення суспільних благ залежать не стільки від форми власності, скільки від набору правил, які регламентують створення і використання суспільних благ. Відповідно формування таких передумов має базуватися на інституціоналізації соціальних норм громад, які є ефективними не тільки при визначенні кооперативної поведінки, а й заохочують до неї в довготривалій перспективі; децентралізація влади та прийняття рішень є можливими і доцільними у разі, якщо в їхньому здійсненні зацікавлені всі учасники процесу, інтереси користувачів суспільних ресурсів узгоджені, якість життя населення покращується [351].

Для всебічності висвітлення також акцентуємо увагу на комплексному підході до наукового пізнання територіальної громади вітчизняними ученими. Зокрема, В. Кравченко [236, с. 77, 82], Я. Варда та В. Клосовські [84, с. 42], П. Гураль [138], Т. Гургула [136, с. 133], Т. Коритько [231] наголошують на поєднанні, в тій чи іншій мірі, адміністративно-територіальної, матеріально-фінансової та організаційно-правової основи [138].

Уніфікація системного і комплексного методологічних підходів із акцентом на економічному підґрунті спостерігається здебільшого у працях зарубіжних науковців. Так, різнополярний концепт розгляду територіальної громади пропонує Р. Шаффер [625, с. 4], виокремлюючи: якісний, екологічний, етнографічний, соціологічний, економічний підходи, базовані на забезпеченні належного рівня якості життя членів громади, включаючи екологічну й культурну складову, соціальні й економічні відносини.

Відповідно до методології нашого дослідження, поглиблений теоретичний аналіз на основі системного і комплексного підходу дозволяє визначити характерні ознаки територіальної громади. У наукових диспутах акцентують увагу на питаннях щодо їхнього виокремлення саме за економічними критеріями, адже соціологічні (Р. Уоррен [638, с. 14-23], О. Батанов [46, с. 77], І. Видрін [113, с. 89-90], О. Бориславська [69, с. 208], В. Пісоцький [371], І. Бодрова [66, с. 71], Ю. Петрушенко [367]) та юридичні (Ю. Каплан [193], М. Баймуратов [34, с. 122-123], І. Мелехіна [287]) висвітлені сповна. До того ж законодавче трактування територіальної громади також не відображає економічних ознак, однак містить формулювання інтеграційної, що характеризує її як сукупність фізичних осіб, та територіальної ознак, виокремленої за фактом постійного проживання її членів на території відповідного населеного пункту.

Отже, враховуючи зазначене, територіальна громада, визначена на основі подання різнопланових ознак системного характеру, таких як територіальний і демографічний зв'язок, правова і політична вмотивованість, майновий, економічний і фінансовий стан, інтелектуальна та професійна єдність, мовна і релігійна (соціально-культурна) автентичність, певна просторова та часова локалізація, не заперечує права особистості на індивідуальність, а, навпаки, консолідує зусилля багатьох для досягнення бажаного всім результату, що передбачає збереження індивідуальності кожного без відкидання лобювання загальних інтересів. Відповідно перелічені ознаки вичерпно характеризують територіальну громаду із правової та соціологічної світоглядно-теоретичних підвалин. Водночас економічним ознакам у теоретичному конструкті її пізнання не відводиться належної ролі, що викликає дискусію щодо цього питання, передбачаючи необхідність виокремлення цієї характеристики.

Зазначимо, що фрагментарно економічні ознаки територіальної громади висвітлює Т. Бондарук, акцентуючи на ключовому «спільність»: постійного проживання на території самостійної адміністративно-територіальної одиниці; економічних, соціальних інтересів; корпоративної власності (комунального майна, місцевого бюджету, землі тощо) [67, с. 13]. О. Мороз, на нашу думку, найбільше

виокремлює ознак саме економічного характеру: спільна територія існування (що може охоплювати місце проживання, діяльності, володіння нерухомим майном); спільні інтереси у вирішенні питань життєдіяльності; соціальна взаємодія в процесі реалізації цих інтересів; психологічна самоідентифікація кожного члена з громадою; спільна комунальна власність; сплачування комунальних податків [316].

Х. Патицька на основі критичного оцінювання надбань представників вітчизняних і зарубіжних наукових шкіл із властивою їй деталізацією подає різнопланові ознаки територіальної громади через призму територіальної приналежності, соціально-психологічної та історично-культурної самоідентифікації, політичної свідомості, економічної незалежності, потреби в постійному розвитку на демократичних принципах [360, с. 320-328]. Відповідно до зазначеного, систематизуємо ті ознаки, які забезпечують повноцінну економічну суб'єктність територіальної громади в системі місцевого самоврядування.

Важливими ознаками економічного характеру територіальної громади, на нашу думку, є такі: рівень ресурсного потенціалу; стан функціонування місцевих фінансів і формування показників місцевих бюджетів; економічні зв'язки щодо власності на спільне комунальне майно; спільний економічний інтерес у результатах фінансово-господарської діяльності підприємств і фінансових установ комунальної форми власності; солідарна відповідальність за місцевими запозиченнями; управління місцевими фінансами. Наголосимо, що жоден із перелічених науковців про них не зазначає.

Виокремлюючи основні ознаки територіальної громади, варто також врахувати, що «...вищезазначені ознаки сукупно створюють системні зв'язки територіально-особистісного характеру та окреслюють структурно-функціональний характер територіальної громади, але все-таки дають лише його зовнішній атрибутивний опис, не розкриваючи її специфіки як особливої, порівняно невеликої соціальної спільності локально-територіального функціонування з властивими їй демографічними, організаційними, економічними, соціально-психологічними, географічними та іншими особливостями» [33, с. 96-101].

Відповідно, значну роль у визначенні територіальної громади як системи, яка має складну структуру, відіграє структурно-функціональний підхід. Він полягає у виокремленні компонентів соціальної, економічної та правової взаємодії, визначенні їхнього місця, значення, а також функцій. Такий підхід передбачає аналіз самоорганізації територіальної громади як взаємодії певних соціоекономічних структур, що утворюють цілісність. Територіальна громада також розглядається як деяка цілісність, система, що має складну структуру, кожен елемент якої відповідно має певне призначення і виконує специфічні функції. Відтак, суб'єктами територіальної громади як системи є місцеві спільноти різного рівня – територіальні громади сіл, селищ, міст, районів у містах тощо, об'єктами – фінансові ресурси, активи, потенціал, які формують і витрачають суб'єкти системи з метою задоволення індивідуальних потреб, комунікуючи між собою та із іншими суб'єктами, тобто формуючи зв'язки всередині територіальної громади та за її межами – із зовнішнім середовищем.

У нашому дослідженні використання структурно-функціонального підходу уможлиблює розкриття сутності територіальної громади через взаємодію її основних структурних компонентів: спільних інтересів, спільної волі на дію і спільної відповідальності, спільних цінностей, спільного формування фінансових ресурсів, їхнього розподілу та використання, спільного володіння комунальним майном. Крім того, структурно-функціональний підхід дає змогу осмислити всі виміри територіальної громади в їхньому взаємозв'язку: як суспільного явища, як поля для реалізації важливих екзистенціальних потреб, як джерела громадянської активності, як світоглядного конструкту, як регіонального фінансового реципієнта і як виробника та споживача економічних благ.

Логічний конструкт структурно-функціонального підходу дає можливість виокремити в правовій площині такі структурні компоненти територіальної громади як складної системи: територіальне розміщення, спільні права й обов'язки, соціальна взаємодія. Соціологічний акцент зводиться до спільних інтересів, місця проживання, громадянської позиції, ментальності, належності до певної релігії та професійного спрямування. Економічна складова представлена такими

структурними компонентами, які обов'язково слід враховувати при визначенні поняття «територіальна громада»: соціально-економічні зв'язки, співпраця й співвідповідальність, місцеве самоврядування, місцеві фінанси і місцевий бюджет.

Сучасні науковці значно розширюють перелік компонент територіальної громади. Так, Г. Монастирський зазначає, що вони «...характеризуються поєднанням територіально-просторової, економічної та соціально-демографічної компонент» [315]. Проте ми частково не погоджуємося з таким твердженням, оскільки автор не враховує правового механізму як невід'ємного системоутворюючого елемента територіальної громади.

В. Пісоцький в контексті сучасних глобалізаційних тенденцій вказує на важливість ще одного структурного елемента – комунікацій і комунікативних мереж, вважаючи територіальні громади комунікативною мережею із відповідними структурними компонентами (громадянами-членами цієї територіальної громади; соціальні чи технічні зв'язки між цими суб'єктами; ресурси, які належать суб'єктам або можуть залучатися ними від третіх осіб для забезпечення комунікацій) [370, с. 375-285]. Частково поділяючи таку позицію, слід наголосити, що саме комунікації сьогодні відіграють домінуючу роль у формуванні соціально-культурного в територіальній громаді, впливаючи на свідоме та підсвідоме її членів. Підтвердженням є висловлювання О. Батанова, який вважає, що комунікація має суттєвий психологічний вплив, пов'язаний із формуванням у свідомості жителів населеного пункту відчуття належності до спільноти, яку утворює територіальна громада, виховання своєрідного місцевого патріотизму. Усвідомлення цього сприятиме активізації участі членів територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування, у безпосередньому вирішенні питань місцевого значення [50, с. 326].

На нашу думку, і місцева культура як неодмінний атрибут територіальної громади беззаперечно домінує в переліку її складових елементів, адже «...місцева специфіка, причому не лише природно-географічна, а й традицій, способу життя, культури, значно впливає на формування інститутів самоврядування, характер

їхньої взаємодії, визначає управлінську активність жителів, правила та процедури прийняття управлінських рішень» [41, с. 25].

Ще одним новітнім компонентом (його можна назвати національним), який, на наш погляд, виник поступово під впливом вітчизняних реалій і української ментальності, є міжінституціональна довіра. Саме через її відсутність, як зауважує О. Молодцов, активізація самоорганізаційних процесів на місцевому рівні є проблематичною, формується низька муніципальна свідомість громадян України, спостерігається недостатня компетентність представників місцевого самоврядування [314].

Поділяючи думку вітчизняних і зарубіжних науковців щодо компонент сучасної територіальної громади як складної соціально-економічної системи, зазначимо, що домінуючими, на наше переконання, серед них є такі: територіальна належність; ментальність; місцеве самоврядування; соціальна взаємодія; місцева самоідентифікація; спільність прав, обов'язків, інтересів; комунікативні мережі; міжінституціональна довіра; місцеві фінанси і бюджет.

Водночас необхідно вказати на невід'ємність функціонального дослідження територіальних громад в розкритті їхнього економічного змісту та сутності. Адже за допомогою функціонального аналізу здійснюється наукове пізнання будь-якого елемента системи локальної самоорганізації. Визначення функцій територіальних громад дає змогу з'ясувати їх роль у системі місцевого самоврядування, виокремивши їхнє соціально-економічне призначення.

Оскільки територіальна громада визнана первинним суб'єктом місцевого самоврядування та єдиним носієм повноважень і функцій місцевого самоврядування, відтак обсяг її функцій аналогічний функціям системи місцевого самоврядування. Відповідно правильним вважаємо твердження про пріоритетність функцій територіальної громади в системі функцій суб'єктів місцевого самоврядування [48, с. 21]. Підтвердженням є теза В. Березинського, що «...функції територіальних громад зумовлені природою локальної демократії, її принципами, цілями і завданнями, реалізувати які прагне місцеве самоврядування» [57, с. 77-84]. Саме через дослідження функцій – основних напрямів і видів діяльності з вирішення

проблем місцевого значення, як стверджує О. Лиска, здійснюється вивчення територіальної громади як суб'єкта місцевого самоврядування [267, с. 210-216].

Функція (лат. «function» – «виконання, здійснення») розкривається залежно від сфери наукового пізнання. Зокрема, цей термін визначено як: зовнішній вияв якостей будь-якого об'єкта, процесу в тій чи іншій системі відносин (функція-якість); роль, яку виконує відповідний соціальний інститут чи процес щодо цілого (функції-ролі); зв'язок частин з цілим, їхній взаємозв'язок (функції-зв'язки) [426]. Як зазначає О. Оболенський, цілі системи трансформуються в певну сукупність функцій з їхньої реалізації. Якщо перші відповідають на запитання «Що робити?», то другі – «Як робити?» [37, с. 83].

Загальновідомо, що структуру місцевого самоврядування (враховуючи визначення, подані у додатку Б) формують два основні елементи – територіальна громада та органи місцевого самоврядування [60, с. 26]. Функціями органів місцевого самоврядування є основні, тобто найбільш загальні та постійні напрями і види муніципальної діяльності, які виражають волю й інтереси відповідних територіальних громад і забезпечують здійснення ними визначених взаємовідносин із підприємствами, установами, організаціями, розташованими на території муніципального утворення, з державними органами, громадськими об'єднаннями та громадянами в межах повноважень, наданих чинним законодавством України [154, с. 178]. Натомість функції територіальних громад більш прагматичні, характеризують здебільшого їхню діяльність, вони явища і категорії насамперед діяльності [27, с. 19-27].

Загалом теорія функцій територіальних громад базується на законодавстві України, досвіді діяльності органів місцевого самоврядування та досягненнях наукової думки у сфері місцевого самоврядування [43, с. 245]. Поділяючи цю думку, сформуємо логічний конструкт функціонального пізнання територіальної громади.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», діяльність органів місцевого самоврядування може здійснюватись у різних галузях [171], що відображає застосування галузевого підходу до визначення функцій органів місцевого самоврядування. З приводу цього С. Саханенко зазначає, що

основні функції, відображені у Конституції України та Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», конкретно виявляються через встановлення повноважень виконавчих органів місцевих рад [410, с. 105]. Водночас О. Батанов вказує, що «...функції територіальних громад – це основні напрямки діяльності цих соціальних спільнот щодо реалізації права громадян на участь у місцевому самоврядуванні, які виражають волю й інтереси місцевих жителів і забезпечують здійснення ними взаємовідносин з державою, її органами, органами місцевого самоврядування» [44, с. 22].

Зазначимо, що до класифікації функцій територіальних громад вчені підходять по-різному, базуючись на критеріях, які вони вважають об'єктивними відносно наукових інтересів. Так, І. Видрін визначає такі функції територіальних громад: 1) інтегративну; 2) соціального контролю за діяльністю і поведінкою членів колективу; 3) виробничу; 4) виховну; 5) політичну [113, с. 89-90]. Н. Руда [401, с. 240], Б. Здравко [179, с. 130] дотримується у наукових дослідженнях аналогічної класифікації. Відповідно це дає змогу констатувати, що діапазон функцій територіальних громад дуже широкий, проте спроби їхнього виокремлення і систематизації визначаються домінуванням правової та соціальної субстанцій. Натомість, С. Саханенко розширює перелік функцій територіальної громади, акцентуючи на економічних компонентах у частині фінансового забезпечення місцевого самоврядування, соціально-економічного й культурного розвитку території, тощо [410, с. 104-105]. І. Бодрова у системі функцій територіальних громад виокремлює, крім економічної, екологічну поряд із соціальною і політичною, кожену з яких деталізує. Як стверджує дослідниця «економічна функція характеризує діяльність територіальних громад щодо формування достатньої для задоволення потреб громад та їхніх членів матеріально-фінансової бази і здійснення заходів з ефективного її використання» [66, с. 68-69]. Саме економіко-екологічний функціональний підхід, на наш погляд, визначається нині актуальністю, зважаючи на зростання ролі екологічної економіки як візії сучасної парадигми вітчизняного розвитку.

У наукових джерелах обґрунтована думка щодо поділу функцій на зовнішні та внутрішні (екзо- й ендогенні), основою якого є взаємовідносини всередині територіальної громади або за її межами. Так, Я. Жовнірчик виокремлює внутрішні та зовнішні об'єктні функції. Природа зовнішніх функцій зумовлена відносинами, які виникають між сусідніми територіальними громадами, територіальною громадою та державою, а також територіальними громадами різних держав. Такі зв'язки мають регіональний (локальний), національний і міжнародний характер відповідно [164, с. 92-97]. Водночас О. Батанов зазначає, що «...внутрішні й зовнішні функції територіальних громад перебувають у постійній взаємодії в межах єдиної функціональної діяльності, взаємодії, зумовленій природою муніципальної демократії. Зовнішні функції територіальних громад похідні від внутрішніх потреб і завдань, вирішити які прагне місцеве самоврядування. Зовнішні функції ... певне продовження внутрішніх функцій територіальних громад. Щільний взаємозв'язок внутрішніх і зовнішніх функцій зумовлений їхньою спільною спрямованістю на вирішення питань місцевого значення та подальший розвиток локальної демократії в Україні» [45, с. 23].

Проте взаємовідносини всередині кожної територіальної громади та за її межами формуються також між територіальними одиницями різного рівня, відповідно до адміністративно-територіального поділу України. Відповідно науковцями розроблено класифікацію функцій територіальних громад щодо статусу адміністративно-територіальних одиниць. У зв'язку з цим виділяють функції територіальних громад сіл, селищ, міст (районного підпорядкування) і районів у містах (де вони створюються), а також функції територіальних громад міст обласного підпорядкування, міст Києва та Севастополя [30, с. 79-84]. Беручи за основу ч. 1 ст. 140 Конституції України щодо визначення місцевого самоврядування, можна виокремити такі види територіальних громад: а) територіальну громаду села чи добровільне об'єднання в сільську громаду жителів кількох сіл; б) територіальну громаду селища; в) територіальну громаду міста. Відтак розрізняють: а) громади базового рівня – сільські, селищні, міські (забезпечується життєдіяльність людей у межах територіальних одиниць);

б) громади асоційованого рівня – територіальні громади районів і областей (в їхніх межах реалізуються колективні інтереси територіальних громад сіл, селищ і міст). З огляду на вищезазначене вважаємо, що «різнорівневі» територіальні громади за природою не відрізняються між собою, що зумовлює лише інваріантність їхніх функцій щодо вирішення подібних, а подекуди однакових питань місцевого значення. Такий поділ із наукового погляду є дискусійним, оскільки виникають суперечності щодо понятійного апарату, проте з практичного – обґрунтованим, адже чітко прописуються функції кожної територіальної громади різного рівня відповідно до територіального поділу, чим створюються умови для недопущення втручання одних у місцеві справи інших.

Дискусійним і таким, що перевантажує понятійний каркас, є, на нашу думку, підхід до виокремлення функцій територіальної громади І. Шумляєвою, на основі розмежування їх на обов'язкові та додаткові з детальною конкретизацією через призму законодавчого закріплення поділу питань місцевого значення на власні та делеговані [555, с. 83-88].

Х. Патицька формує перелік функцій територіальної громади, враховуючи прописані у Конституції України повноваження та частково поділяючи погляди Л. Муркович [360, с. 320-328]. На нашу думку, повноваження за суттю є офіційно наданим кому-небудь правом здійснення певної діяльності. Згідно з чинним законодавством, повноваження територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування визначаються ст. 143 Конституції України. Відповідно реалізація повноважень, на наш погляд, є частиною публічних функцій територіальної громади.

Новим і системним є підхід Т. Коритько до класифікації функцій територіальних громад, що базується на їхній соціально-економічній природі та багатовимірності її вияву – територіальній, адміністративній, інституційній, економічній, організаційній, демографічній [230]. Це найбільш прагматичний і всеохоплюючий підхід щодо виокремлення функцій територіальної громади, що дає змогу констатувати про повноту такої класифікації. Водночас дискусійність виявляється, на наш погляд, щодо багатовимірності вияву соціально-економічної

природи територіальної громади в територіальній, адміністративній, інституційній, економічній, організаційній і демографічній площинах оскільки про історичний, ідеологічний, релігійний аспекти, які не вважаємо другорядними, не йдеться.

З огляду на вищеподане доходимо висновку, що, функції за суттю визначають діяльність, і більшість науковців як критерії класифікації функцій територіальних громад використовує основні елементи цієї діяльності.

Отже, зазначимо, що функції територіальних громад – це домінантні напрями діяльності членів територіальних громад щодо реалізації права на участь у місцевому самоврядуванні, яке базується на волевиявленні, паритетності взаємовідносин, задоволенні інтересів, забезпеченні економічних потреб і добробуту у межах Конституції і законів України. При цьому зауважимо, що виокремлення функцій дає змогу визначити роль кожної територіальної громади в місцевому самоврядуванні, а отже, і в соціально-економічному розвитку відповідної території.

Центральним питанням у теорії функцій територіальних громад є їхня класифікація. Її основою, на наш погляд, враховуючи контекст розгляду та висвітлені дискусії, є розмежування цих функцій на публічні та приватні з подальшою градацією кожної з підгруп на елементи – окремі функції, діапазон котрих дуже широкий, проте одновекторний, спрямований на забезпечення, узгодження та задоволення інтересів усіх її членів. «Публічні інтереси можна визначити як гармонізовані, збалансовані певним чином інтереси держави, органів місцевого самоврядування як організацій політичної влади, а також інтереси всього суспільства. Саме публічні інтереси впливають на міжнародний та національний рівні взаємовідносин територіальних громад. Приватні інтереси – інтереси окремого громадянина (фізичної особи), сім'ї, групи громадян, організації, якщо вона створена за участю фізичних осіб і відповідно не належить до сфери публічної – державної чи комунальної – форми власності» [270, с. 109]. Будь-який приватний інтерес взаємопов'язаний із груповими та суспільними інтересами, так чи інакше впливаючи на них [13, с. 59-65]. Відповідно систематизація публічних функцій передбачає задоволення публічних інтересів через надання публічних послуг на

локальному рівні (охорона прав і свобод членів територіальної громади, оборонна діяльність, забезпечення законності та правопорядку), виконання функцій публічної влади через формування засад територіальної політики, муніципальної ідеології, релігійних переконань, реалізацію функцій і завдань публічних інституцій. Приватні функції зосереджені в забезпеченні соціально-економічного розвитку та життєдіяльності окремої територіальної громади – це задоволення матеріальних і фінансових потреб її членів, управління комунальним майном, реновація житлово-комунального господарства, соціальний захист, освіта, охорона здоров'я, культурно-просвітницька діяльність, природоохоронні заходи і регулювання земельних відносин. Окремо у цій когорті іманентних функцій необхідно виокремити контроль на рівні представників територіальної громади за раціональним розподілом і ефективним використанням фінансових ресурсів на задоволення цих потреб і забезпеченні інтересів, а також за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування. Визначення цієї функції викликано відсутністю дієвої системи контролю з боку населення поряд із передачею широких повноважень органам місцевого самоврядування.

Територіальна громада, виконуючи публічні та приватні функції, забезпечує реалізацію основних соціально-економічних прав її членів, залучаючи їх до місцевого самоврядування. Критеріями класифікації є об'єктивний характер комплексу завдань, вирішити які прагне місцеве самоврядування і територіальні громади як його первинні суб'єкти. Багатогранність і різноплановість завдань, що постають перед місцевим самоврядуванням, продукують напрями діяльності територіальних громад, тобто їхні функції. Цей процес взаємозумовлений і динамічний, адже діапазон функцій широкий і перманентно змінний. Відповідно наведена класифікація дає змогу побудувати об'ємну характеристику функцій. Так, функції територіальної громади, характеризуючи основні напрями її діяльності, відображають природу місцевого самоврядування, визначаючи сутність і призначення останнього. Проте слід наголосити, що більшість законодавчо закріплених у Конституції України та Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» потенційних функцій практично не реалізовується, оскільки

спостерігається дифузійний стан територіальних громад, котрий відображає неконсолідовану сукупність їхніх членів із різними, часто навіть діаметрально протилежними інтересами та цінностями.

Підсумовуючи наведене вище, зазначимо, що обрана методологія дослідження територіальної громади як системи з відповідним територіальним розміщенням, внутрішніми та зовнішніми зв'язками, історично-ментальними особливостями, ресурсним і фінансовим потенціалом, соціумом дає змогу комплексно охарактеризувати це поняття. Виокремивши структурні компоненти і визначивши їхню роль (іманентні функції) у системі, подамо власне бачення територіальної громади як складної системи з відповідною структурою, зв'язками та елементами (рис. 1.1).

Схема на рис. 1.1 відображає комплексний теоретико-методологічний підхід до розкриття сутності територіальної громади з врахуванням системного та структурно-функціонального аспектів її наукового пізнання. Так, в контексті першого аспекту, територіальна громада – це холістична система, елементи якої через призму ієрархічності та структурованості зв'язків в контексті територіальної приналежності; соціально-культурної автентичності; місцевого самоврядування; соціальної взаємодії; місцевої самоідентифікації; правової та політичної вмотивованості; комунікативних мереж; міжінституціональної довіри; економічного та фінансового потенціалу забезпечують реалізацію політики місцевого розвитку.

Відповідно до другого підходу, територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування через сформовані органи місцевого самоврядування шляхом виконання публічних, приватних і контрольних функцій здійснює забезпечення інтересів окремого члена територіальної громади, територіальної громади в цілому та соціально-економічного розвитку відповідної територіальної одиниці під дією низки факторів впливу (економічних, соціальних, політичних, географічно-просторових, адміністративних, законодавчі).

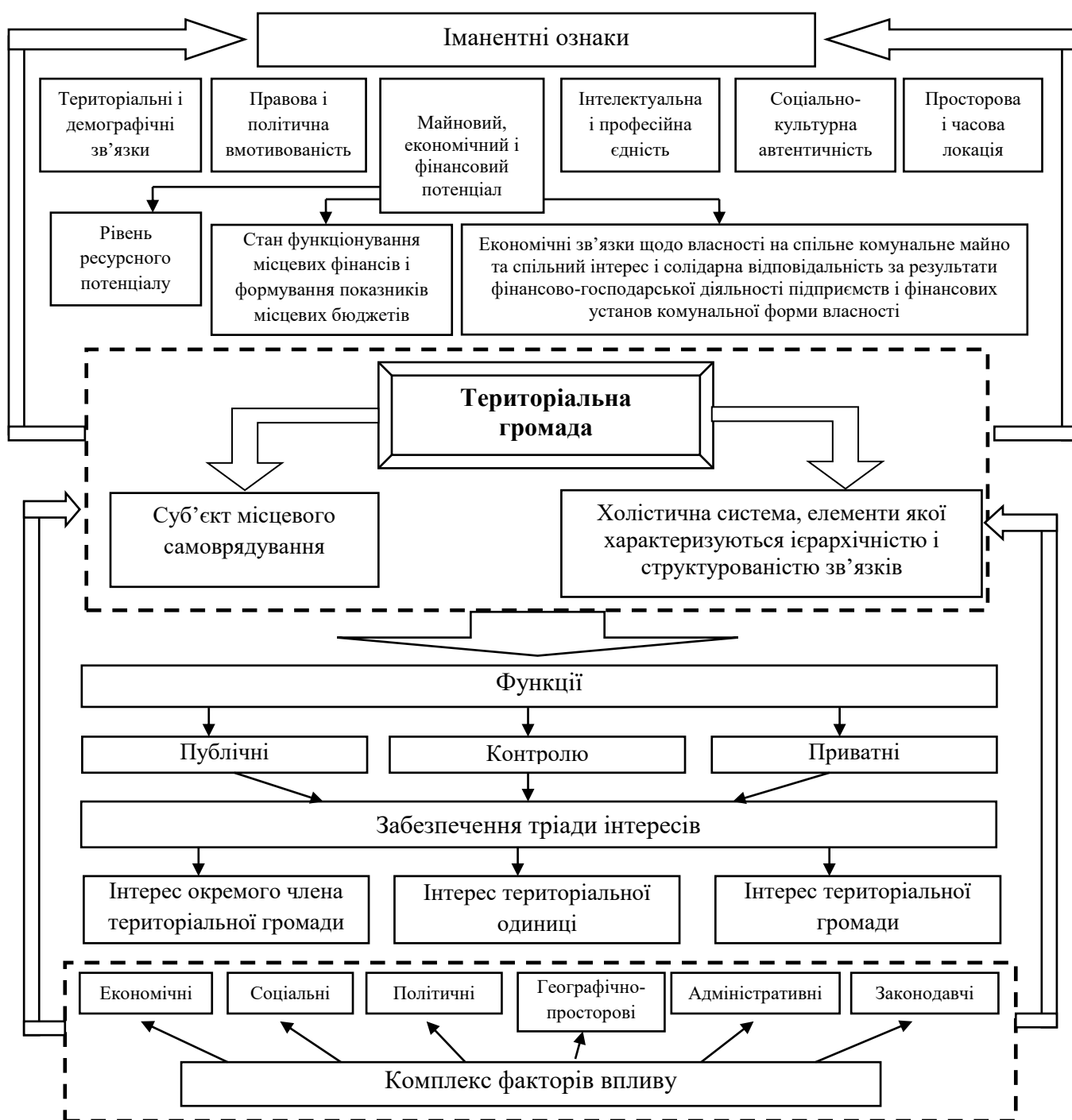


Рис. 1.1. Територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування (комплексний підхід)

Джерело: складено автором.

Водночас варто наголосити, що проблематика повноти функціонування територіальних громад, тобто реалізації їх функцій визначена насамперед не імплементацією законодавчих норм щодо захисту власних інтересів. В ідеалі територіальна громада може реалізовувати власні інтереси трьома шляхами: через

спеціально створені для цього представницькі органи та їхні виконавчі комітети; за безпосереднього волевиявлення (збори); за допомогою інститутів самоорганізації – різні територіальні громадські формування (комітети). Проте дієвим сьогодні є тільки один елемент системи місцевого самоврядування – місцеві ради та їхні виконавчі комітети, що спричинено відсутністю ініціативи, самоорганізації й самоідентифікації членів територіальної громади. Саме спільність інтересів та участь в їхній реалізації формує територіальну громаду як самодостатню спільноту, яка є основою побудови ефективної системи місцевого самоврядування. До того ж у межах територіальних громад місцеві інтереси домінують над глобальними, а об'єднання для їхнього втілення набуває природного характеру, оскільки відбувається на добровільній, свідомій основі з урахуванням уявлень, побажань, мотивів і прагнень кожного її члена або їхньої більшості. Так, К. Бельський зазначає, що становище громади та моральний настрій її членів, які проживають разом, базуються на спільних житлових, освітніх, культурних, а часто й релігійних інтересах, забезпечуючи в її межах природним шляхом стійкий громадський порядок та утворюючи умови для ефективного управління таким об'єднанням [56, с. 127-136]. Зокрема, інтерес жителя-члена територіальної громади базується на «тріаді інтересів»: інтерес території; інтерес територіальної громади (спільний та індивідуальний інтереси); інтерес жителя – члена громади (винятково індивідуальний інтерес).

Отже, територіальна громада – це первинна ланка місцевого самоврядування і її роль сьогодні є визначальною в процесі здійснення реформи децентралізації. Проте теорія та практика недооцінюють її соціально-економічну вагомість, а перманентний диспут спричинює дихотомію у чинному законодавстві. З огляду на це потрібна чітка дефінітивна характеристика цього поняття в економічному вимірі з урахуванням вищеописаних соціоправових домінант. Враховуючи напрацювання сучасної економічної науки та певним чином зближуючи соціологічний і правовий підходи до трактування територіальної громади, сформулюємо визначення досліджуваної дефініції. На нашу думку, територіальна громада – це локальна, територіально обмежена, соціально ідентифікована, економічно забезпечена,

фінансово спроможна спільнота із самостійно сформованими органами місцевого самоврядування, наділена правами й обов'язками, пов'язана територіально-особистісними зв'язками, які втілюються у забезпеченні добробуту її членів у чітко визначеному правовому полі. Саме таке трактування територіальної громади надалі використовуватимемо у дослідженні. На наш погляд, територіальна громада є первинним колективним атрибутом місцевого самоврядування. Щодо цього актуальною є теза Я. Жовнірчика, який стверджує, що «...територіальну громаду можна умовно назвати основною ланкою організації суспільства, тому що вона об'єднує такі первинні структурні одиниці, як: особистість, сім'я, трудові асоціації. Місцеві спільноти інтегруються через громадські об'єднання, корпоративні та владні структури, які забезпечують цілісність такої соціальної організації. Разом з тим, вони становлять не тільки територію єдиного проживання, але і єдність соціально-економічних відносин, культурного і політичного життя, скріплену історичними традиціями, сформованою місцевою культурою [164].

Підсумовуючи вищеподане, зазначимо, що територіальна громада є першою у методологічному ланцюгу наукового пізнання економічної сутності об'єднаних територіальних громад, оскільки створює теоретико-методологічне підґрунтя для виникнення цієї нової форми самоорганізації населення, мета формування яких «... задоволення основних людських потреб і підтримання стійких економічних структур, які базуються на максимально можливому ресурсному забезпечення» [165, с. 354].

Методологічну основу теорії об'єднання територіальних громад формують вихідні постулати економічної науки, концептуальні положення теорії місцевого самоврядування, наукові напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених із широкого спектра проблем, пов'язаних із становленням, функціонуванням і розвитком територіальних громад та децентралізацією влади. Формуючись на принципах системного підходу, методологія дослідження об'єднаних територіальних громад оновлюється, наповнюючись новим змістом через використання новітнього наукового стилю мислення – синергетики, створюючи нову парадигму економічної науки. Як вказує А. Гальчинський, «... методологія

системного аналізу виходить із того, що кожна система не просто історична – має свій початок і свій кінець, розвивається в межах певного простору і власного історичного часу, а й така, що базується на принципах саморозвитку. Доводиться констатувати, що, як правило, саме цей, по суті, визначальний аспект історизму системного аналізу – принцип саморозвитку – залишається поза увагою багатьох досліджень» [116, с. 55]. Погоджуючись із думкою вченого, вважаємо, що важливим етапом саморозвитку системного підходу є синергетика, яка появилась на зміну діалектиці. Логічним у контексті нашого дослідження є застосування наукових доробок саме цієї теорії, оскільки її методологічний потенціал і мультидисциплінарний характер дають змогу виявити принципово нові закономірності розвитку «живих», «неживих» і суспільних систем, формування універсальних методів вивчення складних процесів, що уможлиблює розкриття загальних закономірностей виникнення й об'єднання територіальних громад і тенденцій їхнього розвитку, враховуючи часовий континуум. Синергетика виникла як інноваційний стиль мислення за появи мультидисциплінарних проблем людства – економічних, демографічних, екологічних, соціальних, які сформувались під впливом «глобального еволюціонізму», та стала історично необхідною «...як відповідь на виклик часу, на ті процеси (особливо суспільно-економічні), що сьогодні відбуваються» [98, с. 34].

Етимологію терміна «синергетика» визначають на основі поєднання гр. «син», що означає «спільне» і «ергос» – «дія», тобто це спільна дія, співучасть. Історично синергетику визначають крізь призму узгодженості, спільного використання методів, що дає змогу отримати вищу ефективність, ніж звичайна сума дій чи послідовне застосування наукових підходів. Синергетика виникла як новий «постнеокласичний» напрям сучасного міждисциплінарного наукового пізнання на стику розвитку теорії систем і методології системного аналізу. Засновником синергетики є Г. Хакен, який ввів це поняття у фізиці при вивченні теорії динамічної поведінки систем особливого роду, довівши можливість появи за певних обставин узгодженої (кооперованої) поведінки окремих їхніх частин (елементів), що приводить до якісних змін у цій системі [535]. Відповідно до переконань Г. Хакена,

синергетика як загальна теорія динамічної поведінки систем з особливими властивостями взаємопов'язана з кооперативною взаємодією значної кількості підсистем, яка виявляється як самоорганізація. Акценту синергетиці здійснено на критичних точках, в яких система змінює характер поведінки, переходячи із стану рівноваги до хаосу, і навпаки. Послідовниками й однодумцями Г. Хакена є І. Пригожин і І. Стенгерс, які, вивчаючи самоорганізацію складних систем, підтверджують універсальність синергетичного підходу шляхом усунення «класичних» обмежень більшості економічних процесів, пов'язаних з їхньою рівноважністю, лінійністю та закритістю [383].

Надалі синергетика як наукова сфера набуває розвитку у працях К. Іонассена, Дж. Хіллера, Р. Тома, В. Белавіна, С. Капіци, С. Курдюмова, О. Самарського, О. Князевої, Г. Малінецького, А. Назаретяна, І. Ансоффа, В. Андрущенко, В. Броннікова, Л. Губерського, С. Кримського, В. Лук'янця, М. Михальченка, А. Мельника, І. Предборської, А. Свідзинського, О. Соболя, В. Шевченка, Г. Шевцової, І. Добронравової, В. Воронкової, А. Гальчинського, С. Єрохіна, М. Ожевана, В. Плаксіна, Є. Ходаківського, Ю. Цаль-Цалка та інших учених відповідно до предмета та завдань їхніх розвідок. Завдяки вагомому внеску цих зарубіжних і вітчизняних вчених у сучасній науці синергетика є визнаним міждисциплінарним напрямком досліджень з вивчення складних систем.

В економічній науці аргументована точка зору щодо беззаперечності синергетичного начала у виникненні та функціонуванні будь-якої системи, в тому числі економічної, що виявляється в кооперативній поведінці окремих компонент, які об'єднуються в єдине ціле. У цьому напрямку актуальні наукові підходи В.-Б. Занга, який вводить поняття «економічна синергетика», характеризує його, використовуючи відомі моделі нелінійних рівнянь – математичні моделі Г. Хакена, теорію катастроф Р. Тома, порядку і хаоса Л. Ландау [175]. Економічна синергетика – це новітній напрям в обґрунтуванні складних економічних явищ. Вона доводить, що структурні зміни відбуваються в системі тільки тоді, коли ця система перебуває в критичній точці. З точки зору синергетичної економіки, економічний розвиток визначає існування економічного хаосу. Виникнення хаосу з порядку є концепцією,

яка підтверджує необхідність руйнування цього порядку і вибудовування нового, більш позитивного напрямку економічної еволюції. І хоча наслідки хаосу важко спрогнозувати, перехідні стани за ідентифікованих обмежень можуть позитивно впливати, зумовивши побудову потенційно нового порядку. Ця теорія пропонує реальне вирішення проблем крізь призму формування системи раннього попередження про загрозу хаосу. Отже, формуючи синергетичну економіку, науковці відштовхуються від постулатів загальної синергетики – порядок генерує хаос і тільки із хаосу виникає новий порядок і гармонія.

Як зазначає В.-Б. Занг, синергетична економіка забезпечила «... нове розуміння того, який вплив на економічну еволюцію здійснюють стохастичні процеси. Вона демонструє, що хаос є «... природою будь-якої еволюційної економічної системи [175].

Р. Фатхутдінов вбачає вияв закону синергії в тому, що сума властивостей системи не дорівнює сумі властивостей її компонентів. Науковець вважає, що різниця між сумою властивостей системи і сумою властивостей її компонентів є синергетичним ефектом, додатковим ефектом творчої взаємодії компонентів. За високої організованості системи сума властивостей системи буде вищою від суми властивостей її компонентів. За низької організованості системи сума її властивостей буде меншою від суми властивостей компонентів. Синергетичний ефект виявляється за творчої взаємодії компонентів системи (структур, елементів організації тощо) [514, с. 69-70]. Можна провести аналогію між твердженням Р. Фатхутдінова і Й. Шумпетера, котрий зазначає, що за умов високого рівня організованості цієї системи сума властивостей системи буде вищою від суми властивостей її компонентів. Різниця між сумою властивостей системи і сумою властивостей її компонентів називається синергетичним ефектом, додатковим ефектом творчої взаємодії компонентів [556]. Відповідно будь-яке об'єднання підсилює синергетичний ефект і уможливорює досягнення сталого розвитку у функціонуванні ОТГ, оскільки: у результаті такого об'єднання стає можливим те, що є недосяжним для окремої територіальної громади, оскільки потенціал ОТГ набагато більший від суми потенціалів кожного з членів цього об'єднання; стійкість

об'єднання і взаємний вплив один на одного його членів веде до формування загальних цілей та інтересів, єдності практичних дій, що уможливорює розвиток системи загалом. Отже, об'єднання територіальних громад сприяє виникненню синергетичного ефекту, який пояснюється отриманням додаткового результату від злагодженої взаємодії окремих елементів системи – територіальних громад.

Економічний енциклопедичний словник визначає синергію (синергетичний ефект) (гр. «synergos» – «той, що діє разом») як «... появу нової продуктивної сили або якісно нових джерел розвитку, зростання ефективності діяльності в результаті поєднання окремих частин, елементів, факторів у єдину систему за рахунок т. зв. системного ефекту (емерджентності)» [319, с. 310]. Поняття «синергія» і «синергетичний ефект» у такому представленні синонімічні, що алогічно, оскільки синергія (синергізм) – це передусім процес або явище, а синергетичний ефект є результатом цього процесу чи явища. У дослідженні цей категоріальний апарат розмежовується з метою побудови синергетичної методології пізнання об'єднаних територіальних громад як складних систем, елементами яких є територіальні громади, сформовані на засадах самоорганізації (об'єднання)в напрямку руху від хаосу до стабільності та впорядкованості. Існує дві обов'язкові передумови вияву синергетичного ефекту. Перша проявляється за наявності у компонентів системи (територіальних громад) свободи для реагування на зміни зовнішнього середовища, тобто це економічна свобода на всіх без винятку рівнях соціально-економічної системи. Другою передумовою є наявність єдиних правил, нормативів, стандартів, загальних фінансових умов, наявність законодавчих норм, що забезпечують синхронізацію діяльності суб'єктів (територіальних громад) – компонентів системи. Як зазначає Е. Кемпбелл, результатом явища синергії є виникнення системи, тобто цілого, яке більше від суми окремих частин, що його становлять. В результаті діяльності такого цілого в економіці виявляється так званий синергетичний ефект, коли ресурсний потенціал економічної системи в процесі спільної діяльності суб'єктів, що об'єдналися для досягнення спільної мети, є більшим чи меншим за умовну суму ресурсного потенціалу окремих суб'єктів. Символічно синергетичний ефект записують такою формулою: $2 + 2 \neq 4$ [202]. Відповідно позитивний

синергетичний ефект виявляється за умови підвищення ефективності власної діяльності кожним із учасників при об'єднанні, тобто: $2 + 2 = 5$. За негативного синергетичного ефекту спільний потенціал є нижчим від суми потенціалів окремих учасників: $2 + 2 < 4$. Це дає змогу констатувати про неефективність об'єднання, оскільки спільна діяльність починає заважати окремим учасникам системи. Отже, синергетичний ефект не є сталою величиною : він може бути позитивним – досягати екстремуму (тобто максимальної величини) за найбільш оптимальних умов або негативним (негативна синергія)внаслідок стану економічної системи, компонентів системи, внутрішніх умов і параметрів зовнішнього середовища. У дослідженні при побудові методологічних засад пізнавальної діяльності складних систем, якими є об'єднані територіальні громади, важливим вважаємо досягнення лише позитивного синергетичного ефекту, що дасть змогу розвиватися у майбутньому. За умови ідентифікації негативного впливу від синергії, необхідною є розробка низки заходів щодо підвищення ефекту від взаємодії елементів системи – територіальних одиниць у межах ОТГ або їхній вихід із такого ОТГ (сецесія).

Подальші наукові розробки, акцентуючи увагу на різних аспектах синергетики, розширюють поле використання нових філософсько-світоглядних постулатів, що актуалізує досягнення міждисциплінарного підходу до розуміння таких складних систем, як об'єднані територіальні громади. Щодо цього заслуговує на увагу позиція І. Ансоффа, який трактує синергізм як явище, коли доходи від спільного використання ресурсів перевищують суму доходів від використання цих самих ресурсів окремо [18, с. 127]. Враховуючи такий підхід, можемо стверджувати, що доходи кожної окремої територіальної громади є меншими від доходів об'єднаної територіальної громади, що окреслює своєрідний орієнтир для їхнього методологічного пізнання.

Як визначають О. Князева і С. Курдюмов, синергетика відіграє роль світоглядного орієнтира як загальна теорія самоорганізації та складності. Термін «синергетика» використовується як якийсь парасолеподібний термін, що охоплює різні підходи до розуміння принципів коеволюції та самоорганізації складноорганізованих систем різного роду [211].

Синергетика орієнтована на «відкриття заново» принципів чи закономірностей процесів самоорганізації в складних системах, особливостями яких є такі властивості як нелінійність, нерівновага і відкритість. Як стверджує О. Алюшина, синергетика відкриває принципи складання синергетичного цілого із частин, формування складних структур із відносно простих, стійкого спільного розвитку, коеволюції систем [12]. Науковець зазначає, що необ'єднані структури існують, не відчуваючи одна одну, у різних темпосвітах. Під час формування складних структур основним є процес когерентності – погодження темпів структур засобами дифузних, дисипативних процесів як вияв макроскопічного хаосу. Відповідно відбувається синхронізація темпу їхньої еволюції у момент загострення, що визначає специфіку еволюції структур нелінійного світу [11]. Вітчизняні науковці вказують на існування певних властивостей, якими мають володіти елементи системи. Отже, щоб явище синергетизму відбулося, необхідна наявність в елементів системи:

- 1) здатності реагувати на зміни зовнішнього середовища;
- 2) когерентності (узгодженості) окремих елементів цієї системи, яка полягає в синхронності процесів змін стану різних її елементів, що виявлятиметься у просторі в короткотермінові періоди;
- 3) коеволюції, яка передбачає синхронність у різних елементів цієї системи трансформаційних циклів розвитку, що виявляється в довготермінові періоди;
- 4) взаємодоповнюваності, що передбачає зв'язки між елементами цієї системи, побудовані на здатності цих елементів по-різному змінювати властивості речовинно-енергетично-інформаційних потоків;
- 5) взаємозалежності, тобто такі взаємозв'язки між елементами системи, за яких зміна стану одних елементів викликає зміни в інших;
- 6) взаємовигоди, яка означає, що спільне функціонування елементів покращує їхній стан більшою мірою, ніж їхній роздільне функціонування [305, с. 177];
- 7) самоорганізації, що передбачає самостійне впорядкування процесів виникнення, існування і розвитку кожного окремого елемента;
- 8) спільної дії, основою якої є спільна діяльність, спільна відповідальність і спільний контроль кожного елемента системи за її результатами.

Саме когерентність, що базується на взаємопов'язаності всередині системи, коеволюція в частині синхронності розвитку різних елементів цієї системи, відкритість до зовнішнього середовища, взаємовигода в результаті спільних дій і самоорганізація формують явище синергетизму в об'єднаних територіальних громадах.

Синергетика як обрана філософсько-методологічна основа дослідження, на нашу думку, дає змогу новелізувати погляд щодо пізнання об'єднаної територіальної громади в невід'ємному зв'язку її змісту і форми як складної системи, а це відповідно вимагає осягнути сутність цієї системи, її елементів, алгоритмів їхнього функціонування. Загалом визначень системи у межах загальної теорії систем та її окремих застосувань, у тому числі в економіці, сформовано багато. Ортодоксальним є визначення основоположника теорії систем Л. фон-Берталанфі, який системою називає будь-яку сукупність елементів, що перебувають у певних взаємозв'язках один з одним і з середовищем. Беручи за основу цю тезу, проте інтерпретуючи її залежно від напрямів, мети, об'єкта та предмета досліджень, науковці формулюють власні визначення системи. Так, С. Мочерний систему трактує як «...комплекс підсистем, елементів та компонентів і їм характерних властивостей, взаємодія між якими та середовищем зумовлює якісно або сутнісно нову інтегративну цілісність» [318, с. 10]. А. Уємов та Л. Любінська вважають, що системою є будь-який об'єкт, якщо зв'язки, реалізовані в ньому, мають певні, задалегідь задані властивості [507]. Як зазначає Н. Мойсєєв, «...поняття «система» належить до тих, для яких важко дати точне визначення», проте для мети дослідження «... достатньо того інтуїтивного поняття системи, що є в кожного, хто її вивчає [311, с. 10]. Отже, незважаючи на підвищену увагу дослідників різних галузевих наук до трактування терміна «система», загальноприйнятого визначення ця дефініція не отримала, що визначає необхідність аргументування власного бачення, квінтесенцією якого є паритетна взаємодія сукупності елементів між собою та із зовнішнім середовищем, на основі якої виникають новітні формації та зв'язки.

Відповідно до обраного нами філософсько-методологічного підґрунтя до розуміння ОТГ, зазначимо, що об'єднана територіальна громада є соціально-

економічною системою згідно з синергетичною методологією, відкритою нелінійною (десипативною). Відкритість системи проявляється у активній взаємодії із навколишнім світом та ефективному функціонуванні через призму необхідності виконання таких функцій: інформаційної – накопичення, зберігання та обробка інформації; структурної – підтримка усталених просторових взаємозв'язків між елементами системи; симультанної – забезпечення синхронності функціонування елементів системи; трансформаційної – перетворення ресурсів і потенціалу в додаткову вигоду; розподільної – перерозподіл ресурсів відповідно до потреб елементів системи; реноваційної – відновлення «дефектних і зношених» елементів системи; захисної – убезпечення від негативного впливу зовнішнього середовища; корегувальної – підлаштування діяльності окремих елементів системи з метою їхнього синхронного функціонування; забезпечення рівноваги всіх елементів системи.

На нашу думку, реалізація перелічених вище функцій забезпечує ефективне функціонування системи і злагоджену взаємодію її елементів. Адаптуємо виокремлені функції для характеристики ОТГ. Відповідно всі визначені функції, властиві ОТГ як відкритій нелінійній (дисипативній) системі, виявляються у подоланні інформаційного вакууму й отриманні повної, достовірної та неупередженої інформації щодо елементів системи – територіальних громад; у збереженні автентичності кожного члена об'єднання, існуючих зв'язків усередині ОТГ і формуванні нових з іншими суб'єктами – територіальними громадами, державою тощо; у синхронному функціонуванні та розвитку всіх членів ОТГ; у максимальному використанні наявних ресурсів і потенціалу всіх учасників об'єднання, їхньому ефективному паритетному розподілі між ними; у забезпеченні простого і розширеного відтворення; у солідарній відповідальності за результати діяльності ОТГ; у гарантуванні безпеки в процесі локалізації негативного впливу ендогенних чинників.

Категоріальний базис синергетичної теорії побудований на апріорній формі, яка має назву «складна система». Г. Саймон складною називає таку систему, яку можна розподілити на множину компонентів, що мають доволі велику кількість

налаштованих між собою зв'язків таким чином, що поведінка кожного компонента залежить від поведінки інших [627, с. 26-43].

Концептуальні положення синергетичного підходу, що розглядається відповідно до предмета дослідження, відображають закономірності та принципи розвитку складних систем. Складність як домінуюча характеристика означає, що система складається з багатьох елементів, які взаємопов'язані та взаємодіють між собою. Саме складній системі властиві різноманітні зв'язки як усередині, так і за її межами, різноманітні структури і різна природа елементів.

У теорії систем розрізняють лінійні системи, прості за структурою та організацією функціонування, та нелінійні, в яких структура є більш складною, непропорційною і функціональною. Щодо класифікації систем існує таке твердження: «Системи можуть бути ієрархічно структуровані на кілька типів відкритих нелінійних систем різних рівнів організації: динамічно стабільні – алгоритм функціонування та структура є незмінними; адаптивні – системи, що пристосовуються; еволюційні – системи, які здатні переходити в якісно новий стан, коли з'являються принципово нові алгоритми функціонування та структури, які не є продовженням існуючих» [568] – саме такою вважаємо ОТГ.

Існують також складні системи вищого типу – «цілеспрямовані системи» [6], стратегічним орієнтиром яких є самозбереження автентичності системи в мінливому зовнішньому середовищі. Це високоорганізовані системи, які мають ієрархічні рівні й централізацію управління, однак малоцікаві синергетичній методології. Сферу її інтересів становлять процеси і механізми виникнення порядку із хаосу, спонтанні та самовільні, проте впорядковані як у просторі, так і часі, що приводять до формування складних систем на основі самоорганізації. Синергетика передусім пов'язана із вивченням «порядку» і «хаосу», а точніше «порядку із хаосу», оскільки досліджує різні рівні порядку та вияви різної природи хаосу на цих етапах порядкуутворення. Конкретний зміст цих понять визначається специфікою окремої галузі знань. Однак І. Пригожин у праці «Порядок із хаосу», присвяченій принципам функціонування складних не рівноважних динамічних систем [383], визначає, що впорядкованість із хаосу народжується в результаті самоорганізації. Більшість

природних систем, на думку вченого, які мають ознаки відкритості, нелінійності тобто дисипативності, виявляють властивість самоорганізації. Вперше явище самоорганізації проаналізував У. Ешбі, який також ввів у науковий лексикон поняття «гомеостаз» [561].

Розрізняють два основних підходи до дослідження самоорганізації:

1) з позиції «кібернетичної самоорганізації», що послуговується логікою системи та кібернетичного контролю («самоорганізація шляхом системного контролю», «контрольна схема»);

2) як «синергетична самоорганізація», що ґрунтується на механізмах, створених новим порядком, коли система змінює свій стан від нестабільної рівноваги через зростання флуктацій до збалансованого і стійкого («самоорганізація елементами синергії», «флуктаційна схема») [593].

Саме другий підхід, на наш погляд, є домінуючим при побудові методології пізнання ОТГ з позицій синергетики.

Фундаментальним принципом самоорганізації є формування нової структури через флуктуації – випадкові відхилення від стійкої рівноваги. У процесі самоорганізації у відкритих системах виникають зміни, які під впливом чинників зовнішнього середовища нагромаджуються. Спочатку такі флуктуації система ліквідує самостійно, однак поступове їхнє накопичення за посилення не рівноважного стану і домінування нестійкості над стійкістю в її структурі призводить до руйнування старої структури та формування на її основі нової: порядок – хаос – порядок із хаосу. Таким чином, формально відбувається самоорганізація (або гомеостаз) системи. Гомеостаз (гр. «гомео» – «однаковий, подібний» і «стаз» – «стан») – це здатність відкритої системи зберігати незмінність свого внутрішнього стану за допомогою скоординованих реакцій, спрямованих на підтримання динамічної рівноваги [407].

Г. Хакен самоорганізацію системи трактує як «... процес упорядкування (просторового, часового або просторово-часового) у відкритій системі за узгодженої взаємодії множини елементів, що її утворюють» [535, с. 7]. При цьому вчений акцентує саме на «узгодженій взаємодії» елементів як рушія самоорганізації

відкритої системи, що є слушним при формуванні ОТГ як відкритої складної нелінійної системи.

Самоорганізація за своєю природою – це «... властивість системи самостійно (тобто без спрямованого впливу ззовні) реалізувати процеси, що забезпечуватимуть функціонування й її розвиток» [292, с. 13]. Самоорганізація – це колективна погоджена поведінка, в результаті якої на основі визначення параметрів порядку формується стійка структура, тобто здійснюється підпорядкування елементів системи загальній меті розвитку чи вироблення адаптаційного механізму (принципу поведінки в заданих умовах середовища), адекватного до сформованих умов існування [541, с. 101]. В теорії самоорганізації догмою є те, що будь-яка структура виникає з хаосу за цілеспрямованому впливу чинників зовнішнього середовища або в результаті самоорганізації. Це підтверджує теза, що «... самоорганізацією називається виникнення упорядкованих структур і форм руху спочатку неупорядкованих, нерегульованих форм руху без спеціальних упорядковувачих зовнішніх впливів» [330, с. 61].

Поділяючи думку Т. Кравченко, що «... самоорганізація передбачає, що складні системи мають здатність розвиватися відповідно до власних тенденцій і потенціалу, а також відновлювати рівновагу, адаптуватися до змін та якісно перетворюватися» [239, с. 68], вважаємо за необхідне уточнити окремі позиції такого підходу щодо розвитку систем у процесі самоорганізації не тільки за реалізації власного потенціалу, а й враховуючи вплив зовнішніх чинників, що доведено при дослідженні ОТГ крізь призму синергетики. Так, не рівноважні стани системи зумовлені флуктуаціями (лат. «*fluctuatio*» – «коливання»), які виникають переважно під впливом чинників зовнішнього середовища. Відповідно, у невірноваженому стані системи починають реагувати на ті чинники, яких не сприймають за рівноваги, що є поштовхом для запуску біфуркаційних механізмів. Саме в процесі переходу через нестійкість система у певних пунктах – точках біфуркації (лат. «*bifurcus*» – «роздвоїти, розділити») – може диверсифікувати шляхом злиття, приєднання чи поділу. Під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників структура (елементи, взаємозв'язки) системи змінюється і вона, обираючи

адекватний шлях подальшого розвитку, об'єктивно їм піддається. Точки біфуркації є феноменом у розвитку системи. За ними наочно можна простежити наявну нелінійність. Вони відображають неспокійний стан системи, коли навіть незначна зовнішня флуктуація може привести до зміни подальших еволюційних шляхів, зумовити перехід до інших атракторів. «...Стан системи, що визначає порядок її організації та функціонування, називають атракторами» [568]. Атрактори можуть бути точковими (точка рівноваги), у вигляді ліній (граничні цикли), поверхонь і складних багатовимірних структур. За сутністю атрактор (англ. «attract» – «притягати»), є множиною точок у фазовому просторі, в якій збігаються фазові траєкторії дисипативної системи. Відповідно множина – це сукупність певних, різних об'єктів довільної природи, які розглядаються як одне ціле; фазовий простір – багатовимірний простір змінних динамічної системи; дисипативна система – відкрита нелінійна система, яка є далекою від стану термодинамічної рівноваги [485]. Навколо атрактора у фазовому просторі існує басейн притягання. Якщо відбулась подія виходу системи на атрактор, то у відкритому нелінійному середовищі обов'язково реалізується процес виходу (випадання) на атрактор. Це також є природним явищем, як процес падіння тіл у гравітаційному полі тяжіння Землі [210].

На наш погляд, атрактор задає й будує зразок «поведінки» системи у не рівноважному стані за впливу зовнішнього середовища шляхом «вільного плавання». Такий тимчасово усталений стан системи притягує до себе множину «траєкторій» її розвитку і функціонування у певному часовому інтервалі.

Функціонування дисипативних систем обґрунтував І. Пригожин, який визначив їх як «... системи, що перебувають у стійкому стані, який виникає в невривноваженому середовищі, за рахунок дисипації енергії, яка надходить ззовні. За певних зовнішніх впливів системи можуть здійснювати якісний стрибок до ускладнення, причому такий стрибок є непередбачуваним» [384]. За природою ОТГ за характеристики відкритості й нелінійності належить до дисипативних систем, критерієм ефективності розвитку яких є структурна стійкість. Відповідно до постулатів теорії самоорганізації можна стверджувати, що стійкість структури

системи забезпечується виключно за синтезу порядку та хаосу, виникнення одного з іншого, причому із збереженням внутрішньої структури і взаємозв'язків між елементами цієї системи, тобто територіальними громадами.

Отже, у рівноважних або слабо врівноважених станах системі може бути властивий лише один стаціонарний режим розвитку і функціонування. Проте з подальшим віддаленням від рівноваги (у нерівноважених умовах) ця система досягає порога стійкості, за яким для неї відкривається декілька можливих траєкторій розвитку – атракторів. Варто наголосити, що досягнення ОТГ як нелінійної відкритої системи порога стійкості за не рівноважного стану та появи при цьому атракторів можливе за умови, коли об'єднання територіальних громад не забезпечило бажаного позитивного результату, а вихід з об'єднання (сецесія) за станом на сьогодні є неможливим через законодавчу неврегульованість цього процесу. Зазначимо, що ОТГ є еволюційною відкритою нелінійною системою, перехід якої з рівноважного стану до не рівноважного, і навпаки, здійснюється на основі самоорганізації відповідно до взірця, заданого атрактором.

Враховуючи те, що загальноприйнята концепція щодо пізнання ОТГ як відкритої нелінійної еволюційної системи, сформованої на засадах самоорганізації, нині відсутня, резюмуємо викладене вище за тезами О. Яковлева. «Процеси самоорганізації, – як стверджує вчений, – характеризуються такими протилежними тенденціями, як: нестійкість і стійкість, дезорганізація і організація, хаос і порядок. Синергетична концепція саморозвитку базується на принципах саморуху і розвитку матерії, на уявленнях реальних структур і систем та пов'язаних з ними процесів розвитку, розкриває зростання упорядкованості та ієрархічної складності систем самоорганізації на кожному етапі еволюції матерії. Процеси самоорганізації носять цілеспрямований характер взаємодії з навколишнім середовищем і мають такі характеристики. Перший тип – це самозародження з деякої сукупності цілісних об'єктів певного рівня нової цілісної системи із специфічними закономірностями. Другий тип – процеси, завдяки яким система підтримує стабільний рівень організації при зміні внутрішніх і зовнішніх умов існування. Третій тип процесів самоорганізації пов'язаний з розвитком систем, що здатні накопичувати і

використовувати минулий досвід. Отже, завдяки процесам самоорганізації відбувається взаємодія елементів, підсистем і систем, що приводить до їхньої збалансованої поведінки і в результаті – до утворення інноваційних структур, які сприяють прогресу суспільства...» [569, с. 148]. Погоджуючись із підходом О. Яковлева, зазначимо, що саме за такими етапами, а не типами, самоорганізації відбувається формування ОТГ, що є важливим елементом методологічної основи їхнього пізнання.

Варто наголосити, що самоорганізація за природою має високий творчий потенціал. Проте його некерованість може спонукати до «зависання» системи у трансформаційному режимі з відповідними втратами ресурсів і часу або взагалі руйнування через переважання хаотичних процесів і деструктивних взаємодій. Такі процеси виникають під дією природних механізмів самоорганізації, тобто спонтанно, довільно, без спеціального управлінського впливу. Це випадковий збіг обставин, фатум, невизначеність і непрогнозованість майбутніх результатів і наслідків впливу на систему. Відповідно проблема стосується ефективної організації процесу позитивної самоорганізації. Щодо цього доречно зауважити, що загальноприйняті трактування організації мають синергетичне підґрунтя. Так, організація як функція (у значенні «організовувати») – це «... сукупність процесів або дій, які зумовлюють об'єднання підсистем, елементів та компонентів у ціле і приводять до формування і вдосконалення взаємозв'язків між ними, а отже, утворення більш ефективної системи» [319, с. 28]. Організація як соціально-економічна системи – це «... об'єднання окремих індивідуумів, груп, колективів для реалізації спільної мети на підставі певних принципів, правил, норм» [319, с. 28]. І організація як властивість – це «... оптимальна взаємодія відносно незалежних частин цілого, результатом якої є внутрішня впорядкованість» [319, с. 28]. Отже, враховуючи обрану методологічну основу дослідження ОТГ із позицій синергетики, це визначення зацентровує увагу на виникненні ОТГ – об'єднанні територіальних громад в одне ціле з метою формування впорядкованої системи з досконалішими взаємозв'язками на засадах встановлення принципів, правил і норм. О. Хандій пропонує оптимальне поєднання організації (управлінських впливів) і

самоорганізації [536, с. 62]. Таку думку поділяє Г. Ліхоносова, вказуючи, що «... самоорганізація та організація – це два паралельних процеси, які доповнюють один одного» [269, с. 104]. Вчена наголошує, що «... це два взаємосприятливі процеси, кожен з яких залежно від зовнішніх обставин періодично виконує більш активну роль, виступаючи фактором розвитку, а другий – координуючим (стримуючим) фактором» [269, с. 110]. Т. Акімова зазначає, що «... найважливішим завданням сучасної організаційної науки є дослідження співвідношення між процесами цілеспрямованої організації та стихійної самоорганізації, пошук оптимуму, міри між організацією і самоорганізацією» [5, с. 144]. Проте формулювання та переліку особливостей цілеспрямованої організації та стихійної самоорганізації науковець не подає, хоча зазначає, що вирішення цього питання – це реалізація основного принципу синергетики – «порядок з хаосу». Відповідно набуває актуальності питання щодо організації самоорганізації, тобто формування сукупності процесів і дій, що створюють передумови для активізації внутрішніх механізмів самоорганізації. Науково обґрунтований механізм організації самоорганізації забезпечуватиме оптимізацію синергетичних зв'язків, упорядкованість процесів, формування високого синергетичного потенціалу системи і високу ефективність її функціонування й розвитку. Проте організація самоорганізації не має бути адміністративного характеру. На наш погляд, візією реалізації ефективної самоорганізації відкритої нелінійної еволюційної системи є: 1) автономність системи щодо побудови структури, внутрішніх зв'язків і паралельно мінімізація впливів чинників зовнішнього середовища, вчасна реакція на його виклики; 2) самодостатність системи в процесі перманентного моніторингу взаємовідносин із зовнішнім середовищем в інтересах власного функціонування і розвитку; 3) економічна і фінансова незалежність системи крізь призму формування достатності ресурсів і певного запасу її міцності; 4) саморозвиток, основа якого – збереження етнонаціональних регіональних ідентифікацій елементів системи.

Очевидно, що забезпечення автономності, самодостатності, саморозвитку, економічної та фінансової незалежності призводить до послаблення впливу адміністративних важелів, порушуючи лінійність влади, розхитуючи жорсткий

управлінський базис і певною мірою ініціюючи внутрішній хаос. Проте це конструктивний хаос, який має творчу силу для формування якісно нового порядку. Відповідно виконується основне положеннями синергетики: порядок – хаос – порядок із хаосу. Отже, синергетичний підхід забезпечує інші методологічні можливості для опрацювання способів організації синергії та дає змогу залучати й активізувати механізми самоорганізації. Така тенденція є лейтмотивом процесу об'єднання територіальних громад. Це основа формування фінансово спроможних, самодостатніх, незалежних і розвинутих ОТГ.

У контексті обраної філософської методології дослідження ОТГ варто звернути увагу на підхід, розвинутий у подальших наукових розвідках Г. Хакена. Відмінності між системами, створеними людиною, і системами, що самоорганізуються, не є чітко вираженими. Наприклад, люди можуть створювати такі системи, що за наявності певних обмежень їхня специфічна функція буде здійснюватися шляхом самоорганізації [534, с. 28]. Відповідно Г. Хакен як засновник синергетики стверджує, що людина може створювати штучні системи на принципах самоорганізації. Частково погоджуючись із цим твердженням, вважаємо за доцільне наголосити, що людський чинник не домінує в об'єднанні територіальних громад, оскільки самоорганізація як процес є основою цього об'єднання. У процесі самоорганізації територіальна громада переходить від стану механічного об'єднання громадян за місцем проживання до органічного їхнього об'єднання, в результаті чого формується цілісна система з високим рівнем взаємозв'язків. Відповідно ОТГ виникає з хаосу під дією самоорганізації, де у зовнішніх умовах нерівності та непрогнозованості середовища у членів територіальних громад формується усвідомлена внутрішня потреба до органічного об'єднання з метою досягнення вищого порядку.

Синергетика як філософсько-методологічна основа дослідження ОТГ, на нашу думку, дає змогу осягнути зміст функціонування об'єднаних територіальних громад як складних систем, сформованих на засадах самоорганізації в напрямку руху від хаосу до стабільності та впорядкованості. Як стверджує Г. Хакен, нова впорядкована структура, яка виникає з хаосу, є результатом конкуренції безлічі

віртуальних станів, закладених у системі. Відбувається мимовільний вибір тієї структури, яка найбільш адаптивна сформованим на тепер як зовнішнім, так і внутрішнім умовам [535]. Саме ОТГ, враховуючи зовнішні чинники та внутрішні умови, є оптимально побудованою системою, «впорядкованою структурою», яка відповідає сучасним вітчизняним орієнтирам місцевого самоврядування і децентралізації. На нашу думку, у функціонуванні ОТГ можна виокремити такі види синергії: структурну, функціональну та адміністративну [573, с. 223-228]. Структурна синергія виникає за чіткої ієрархічної структури ОТГ і залежить від наявних взаємозв'язків між її членами; функціональна синергія формується за умови злагодженої взаємодії членів ОТГ у процесі виконання визначених функцій і досягнення єдиної мети; адміністративна синергія виявляється під впливом чинників зовнішнього середовища, пристосовується до його змінних параметрів, відтворюючи свою цілісність і якість.

Синтезувавши розроблені на базі синергетичної теорії підходи, сформулюємо комплексні методологічні засади пізнання ОТГ з позицій синергетики, враховуючи флуктуації, точки біфуркації та атрактори крізь призму самоорганізації, основою якої є генерування порядку і хаосу (рис. 1.2.). Як ілюструє рис. 1.2, зміна порядку, що існував у контексті командно-адміністративної системи, відбулася внаслідок її руйнування, характеризуючись хаотичними процесами в контексті неврегульованості місцевого самоврядування, місцевих фінансів, їх відокремлення від державних, дихотомії чинного законодавства.

Новий порядок виник внаслідок реформування місцевого самоврядування, проведення децентралізації, набуття фінансової незалежності органами місцевого самоврядування, наділення їх повноваженнями щодо самостійного вирішення локальних питань. Відтак, на основі самоорганізації через призму розвитку системи внаслідок накопичення і використання минулого досвіду відбувається різке відхилення від стійкої рівноваги – флуктуація, яка характеризується тенденцією щодо добровільного об'єднання територіальних громад, зумовлюючи появу нового суб'єкта місцевого самоврядування – ОТГ.

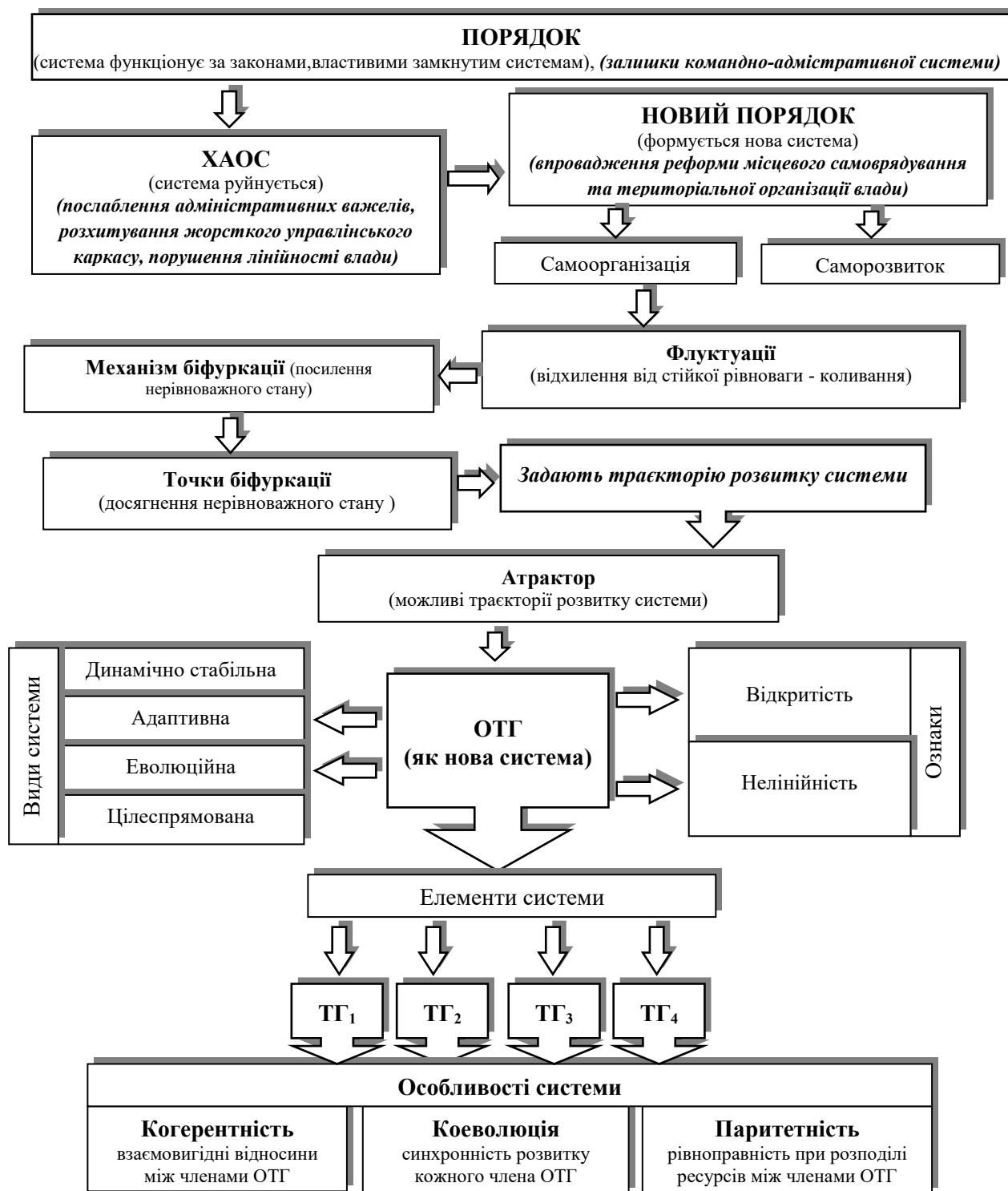


Рис. 1.2. Синергетична методологія наукового пізнання об'єднаних територіальних громад

Джерело: розроблено автором.

Враховуючи основні положення синергетики в процесі аналізу функціонування та розвитку ОТГ як дисипативної системи, можна зробити висновок, що запуск біфуркаційного механізму за проведення децентралізації, зміни

адміністративно-територіальної політики держави й орієнтирів регіонального розвитку, реформування місцевого самоврядування наочно демонструє її нелінійність і є реальним свідченням подальших еволюції та розвитку. У цих точках біфуркації ОТГ існує так званий «збуджений стан системи». Він характеризується індивідуальним вибором тієї чи іншої поведінки у конкретно визначеній точці біфуркації, тобто органи місцевого самоврядування ОТГ самостійно формують політику місцевого розвитку, обираючи пріоритети із врахуванням думки усіх членів об'єднання.

І навіть незначна зовнішня флуктуація, наприклад, пряме чи непряме втручання з боку держави, органів місцевого самоврядування, членів територіальної громади щодо стану або тенденцій розвитку ОТГ, може привести до зміни подальших еволюційних шляхів, деієрхаризації системи, переходу до інших атракторів.

Оскільки атрактори вибудовують зразок поведінки ОТГ при досягненні нерівноважного стану, впливаючи на її розвиток і функціонування, то відповідно ОТГ за позитивного сценарію може ефективно розвиватися, за нейтрального – «зависнути» у просторі та часі без вагомих зрушень і за негативного – припинити своє існування, розпавшись або приєднавшись до нових систем.

Створена на основі об'єднання територіальних громад ОТГ характеризується притаманними виключно їй, як системі, особливостями – когерентністю – взаємовигідні відносини між членами ОТГ, коеволюцією – синхронністю розвитку кожного члена ОТГ та паритетністю, базованою на рівноправності при розподілі наявних і сформованих усіх видів ресурсів між членами ОТГ.

Відповідно спостерігається спектр варіантів упорядкування хаосу – за позитивного сценарію – виникнення нового порядку крізь призму самоорганізації, формування нових структур (ОТГ) внаслідок реалізації реформи місцевого самоврядування і територіальної організації влади, або ж негативний – сецесія і подальший розпад об'єднання, а, відтак, і провал реформи децентралізації.

Отже, використання синергетики як вихідної методологічної основи дослідження дає змогу осмислити глибинну сутність ОТГ та визначити її в системі

місцевого самоврядування. Синергетичний метод пізнання дає можливість розкрити закономірності перетворення територіальних громад – простих елементів у ієрархічно складно структуровані системи, якими є ОТГ за самоорганізації та саморозвитку. Отже, ОТГ – це спроможна до розвитку соціально-економічна система із самостійно сформованими органами місцевого самоврядування, інтегрована територіально і фінансово, здатна на основі різнорівневих зв'язків між її елементами забезпечити ефективне функціонування системи й зростання добробуту членів об'єднання. Сформульоване визначення, на нашу думку, характеризує ОТГ як репрезентанта соціально-економічної самоорганізації, спроможного на добровільних засадах переформатувати систему місцевого самоврядування, забезпечивши соціально-економічний розвиток об'єднаних територій.

Підсумовуючи вищеподане, зазначимо, що для нашого дослідження саме синергетика, забезпечуючи варіативність у конструюванні майбутнього розвитку ОТГ, є тією стрижневою методологічною основою, яка змінює традиційні наукові підходи до її пізнання. Застосування цієї методології дає змогу оцінити роль і значення ОТГ у системі місцевого самоврядування в період децентралізації, яка є розвитком, відповідно до положень синергетичної теорії. Проте потрібен певний час для осмислення того, що синергетичний підхід на сучасному етапі наукового прогресу є найбільш перспективним для дослідження таких еволюційних соціально-економічних систем, як об'єднані територіальні громади. На сьогодні синергетика є тільки доповненням до традиційної методології економічної науки і використовується поряд з її основними інструментами. У нашому дослідженні таким інструментом є термінологічний метод загальнонаукової методології, використання якого уможливить формування універсального та об'єктивного понятійного визначення й економічної природи ОТГ.

1.2. Фінансова спроможність як основа функціонування об'єднаних територіальних громад

В умовах перманентних змін у системі місцевого самоврядування та реформаторських новацій у контексті децентралізації актуальності набуває питання щодо понятійної визначеності об'єднаних територіальних громад як соціально-економічних систем, оскільки відсутність єдиного наукового підходу вносить дихотомію у чинне законодавство, спотворює сутність, провокуючи диспут щодо їхньої теоретичної репрезентації. Особливо насущною ця проблема є сьогодні, оскільки об'єднання територіальних громад – це поширена тенденція в останній період із властивими тільки Україні особливостями. Поряд із цим неабиякої ваги набуває проблематика забезпечення фінансової спроможності ОТГ, адже формування ОТГ без відповідного фінансового підґрунтя прирікає реформу системи місцевого самоврядування і територіальної організації влади на фіаско. Отже, підійшовши до проблеми комплексно, визначимо орієнтири наукового пізнання ОТГ та її фінансової спроможності за повної законодавчої дихотомії та цілковитої плутанини у теоретичних напрацюваннях вітчизняних вчених.

Слід наголосити, що за зростання уваги сучасних учених до проблематики децентралізації тема об'єднаних територіальних громад (ОТГ) досі є маловивченою, комплексне дослідження цього феномена взагалі відсутнє, а його глибинний світоглядний зміст і роль у соціально-економічних процесах не розкриті. Крім того, аналіз наукових концептів, в яких частково акцентовано увагу на висвітленні тенденцій формування та функціонування ОТГ, засвідчує епізодичний і фрагментарний характер досліджень переважно у сфері державного управління, що вказує на стадію імплементації децентралізаційних тенденцій у систему місцевого самоврядування та унаочнює потребу подальших ґрунтовних наукових розробок. «Акцентуємо, що сьогодні розвиток українського місцевого самоврядування, підтримка високої конкурентоспроможності територіальних громад без нових знань і підходів, тобто без науки, не є можливими. Наука продукує ідеальні моделі, які презентують, «як треба правильно робити», з урахуванням прогресивних досягнень і

передового досвіду. На превеликий жаль, не можна упевнено стверджувати, що існує запит українського публічного управління на науку, хоча справедливо кажуть, що немає нічого більш практичного, ніж хороша теорія» [412, с. 27]. Саме ОТГ, на наш погляд, є цією ідеальною моделлю і новітнім суб'єктом місцевого самоврядування, сформованими на засадах державної підтримки, гарантованості паритетних взаємовідносин, прямого народовладдя, виборності та законності, фінансової самостійності, соціальної ідентичності, економічної свободи і правової захищеності. Відповідно до вищезазначеного та враховуючи, що у сучасній економічній науці визначення ОТГ не має єдності у трактуванні та підходах дослідження, а нормативно-правова регламентація її сутності на сьогодні є недостатньою й певною мірою колізійною, здійснимо комплексне осмислення цієї дефініції та побудуємо теоретичну основу її пізнання.

Незважаючи на підвищену увагу до проблематики формування об'єднаних територіальних громад з боку теоретиків і практиків, загальноприйнятого визначення дотепер немає, а уявлення про передумови та критерії їхнього виникнення, подані у працях дослідників, є переважно інтуїтивними і різнобічними. Фахівці тих чи інших галузей науки наголошують на окремих аспектах, які більшою мірою відповідають специфіці їхнього предмета, можливостям категоріального апарату та завданням дослідження. Відповідно теоретична інтерпретація підходів до трактування ОТГ характеризується певним плюралізмом поглядів, поширені підходи демонструють неузгодженість, фрагментарність і свідчать про недостатність наукового розроблення апарату дослідження. Дослідницький інтерес до феномена ОТГ також зумовлений впливом чинників науково-теоретичного, суспільно-практичного та соціально-економічного характеру. Домінуючою нині є тенденція зниження ролі держави в Україні, яка, закумулювавши значну частку повноважень і фінансових ресурсів на їх виконання, стала бездіяльною з огляду на неможливість їхньої реалізації. Аргументами також є реформа місцевого самоврядування і децентралізація як вимога сьогодення, активізація демократичних перетворень на засадах побудови свідомого громадянського суспільства, використання партисипативного управління у розбудові територіальних громад, посилення

місцевих ініціатив і культивування соціально-економічної єдності в процесі перерозподілу повноважень, забезпечення бюджетної спроможності, фінансової самостійності й самодостатності. Крім цього, парадоксальність нинішніх реалій, що пояснюється досвідом запозичення кліше реформ високорозвинутих країн без належної апробації та прогнозу наслідків їхньої імплементації актуалізує дослідження ОТГ, значимість якого очевидна.

Показово, що у Конституції України та у Законах України «Про співробітництво територіальних громад» (№1508-18 від 17.06.2014 р.), «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (№157-19 від 05.02.2015 р.), «Про засади державної регіональної політики» (№156-VIII від 05.02.2015 р.), Бюджетному кодексі України зі змінами, прийнятими Верховною Радою України (№156-VIII від 10.02.2015 р.), Концепції реформування місцевого самоврядування [228] та Плані реалізації. Концепції реформування місцевого самоврядування. Методиці формування спроможних територіальних громад, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України (№214 від 08.04.2015 р.), перманентно вживається термін «об'єднана територіальна громада», але його визначення у жодному із документів не подається. Неоднозначними залишаються також погляди законотворців на сутнісні характеристики ОТГ, оскільки децентралізація стала своєрідною квінтесенцією бачення цієї, на наш погляд, складної економічної дефініції. Наукові публікації за цією проблематикою обмежуються роз'ясненням положень законодавства та відповідними коментарями, характерними для права та державного управління, а в економічній і фінансовій сферах вони практично відсутні. Враховуючи зазначене, проаналізуємо існуючі підходи до визначення ОТГ.

Згідно з трактуванням, поданим в Енциклопедичному словнику з державного управління, «...об'єднання територіальних громад означає соціально-політичне територіальне утворення, що виступає територіальною спільнотою людей – суб'єктів місцевого самоврядування і низовою одиницею в системі територіального поділу» [488]. Таке визначення є доволі вузьким, оскільки не висвітлює глибинні основи і мету об'єднання, а тому не розкриває сповна сутність ОТГ.

А. Переверзева розглядає об'єднану територіальну громаду як систему, яка складається з взаємопов'язаних елементів, таких як людські, земельні, капітальні ресурси, що перебувають у взаємодії [363, с. 217-220]. Проте таке трактування потребує роз'яснення щодо критеріїв виокремлення елементів ОТГ як системи, а також додаткового уточнення щодо капітальних ресурсів. Окрім цього, на нашу думку, у поданій інтерпретації сутність ОТГ не розкрито.

Науково обґрунтованим з акцентом на економічній квінтесенції та функціональному призначенні є визначення ОТГ Т. Куценко і Є. Дударенка, які наголошують, на «...формуванні базового рівня місцевого самоврядування - спроможних, ефективних, здатних до розвитку об'єднаних територіальних громад, яким можна передати повноваження, ресурси і відповідальність, що означає самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати питання місцевого значення в інтересах їхніх жителів, тобто забезпечувати належний рівень освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства» [255]. Науковці зосереджують основну увагу на меті й завданнях об'єднання територіальних громад, однак не розкривають сповна економічну сутність, фінансові умови їхнього об'єднання та не виокремлюють джерела формування власних ресурсів з метою вирішення питань місцевого значення в інтересах жителів ОТГ.

П. Саєнко при дослідженні теоретичних засад формування стратегії розвитку об'єднаної територіальної громади не акцентує на висвітленні її сутності, проте зазначає, що об'єднання як процес спрямований винятково на створення спроможних громад, таких, які забезпечать для своїх мешканців якісний рівень життя. Саме економічна ефективність, як вказує П. Саєнко, є однією з головних цілей проведення об'єднання територіальних громад [405, с. 594-598].

Ю. Ковальчук розуміє цю дефініцію як «...створене згідно із законом добровільне об'єднання територіальних громад сіл, селищ та міст, яке є первинною (базовою) одиницею у системі адміністративно-територіального устрою та спроможне самостійно або через органи вирішувати питання місцевого значення»

[219, с. 89]. Однак дослідник не конкретизує питань місцевого значення та джерел чи шляхів їхнього вирішення.

Досліджуючи економічну сутність ОТГ, зауважимо, що основним у цьому разі є термін «об'єднана», який має декілька значень. Із організаційної точки зору – це результат згуртування та єднання, що означає з'єднання в єдине ціле, зведення до купи [112]. Згідно із визначеннями, поданими у Словнику української мови, це поняття вживається у значенні організована, поєднана, спільна, колективна, колегіальна [420]. Отже, «об'єднана» відображає передусім відчуття спільного, організованого, згуртованого. В економічній сфері це виявляється в єдності економічного потенціалу, фінансових ресурсів, території, власності, відповідальності та контролю, що має бути враховано у сучасному змістовому наповненні базової у дослідженні дефініції «об'єднана територіальна громада».

Отже, враховуючи теоретичні колізії, законодавчу неврегульованість, епізодичні дискусії у науковій літературі щодо визначення терміна «об'єднана територіальна громада», а також результати критичного їх узагальнення пропонуємо новий концепт осягнення економічної сутності ОТГ. Відповідно, ОТГ – це спроможна до розвитку соціально-економічна система із самостійно сформованими органами місцевого самоврядування, інтегрована територіально, економічно і фінансово, здатна виключно через ОМС на основі різнорівневих зв'язків між елементами забезпечити функціонування й модернізацію інфраструктури та зростання добробуту своїх членів. Сформульоване бачення досліджуваної дефініції, на нашу думку, є спробою подати її наукове трактування як комплексного репрезентанта соціально-економічної інтеграції, спроможного переформатувати систему місцевого самоврядування, змінивши адміністративно-територіальний устрій на добровільних засадах в межах чинного законодавства з метою вирішення питань місцевого значення.

ОТГ є суб'єктом системи місцевого самоврядування. Як суб'єкту їй властиві об'єктивне усвідомлення дійсності та спроможність до свободи вибору дій на основі цілераціональності. Культивування суб'єктності ОТГ здійснюється на засадах добровільного об'єднання та формування в результаті такого об'єднання винятково

спроможних ОТГ. Як зазначає О. Кириленко, «...важливим елементом реформи місцевого самоврядування в Україні є об'єднання територіальних громад. Основна мета цього процесу полягає у формуванні спроможного базового елементу місцевого самоврядування» [206]. Отже, враховуючи зазначене, доводиться констатувати, що апріорі об'єднана громада означає спроможна громада.

Слід наголосити, що у чинному законодавстві та науковій літературі доволі часто використовують термін «об'єднана територіальна громада» поряд із «спроможна територіальна громада», підмінюючи ці поняття або тавтологізуючи через нечітке визначення їхнього змісту, що вносить розбіжності у поняттєвий апарат. Об'єктивно це зацікавлює фахівців, які досліджують сутність та сучасне змістове наповнення цих категорій. Загалом поняття «спроможність» визначають як властивість суб'єкта щодо «...наявності здатностей, здібностей, можливостей виконувати, здійснювати, робити що-небудь», як «...перспективу, потенціал, змогу» [4]. Із філософської точки зору, спроможність розглядається як «...здатність, індивідуальна особливість особистості, що є суб'єктивною умовою успішного здійснення певного роду діяльності [2]. В організаційному аспекті – це «...процес, в якому індивіди, групи, організації, інституції та суспільства розвивають свої можливості: виконувати функції, вирішувати проблеми та досягати цілей; розуміти та реалізовувати свої потреби розвитку в ширшому контексті і на постійних засадах» [125]. У правовому поліз позиції членів територіальної громади це «...процес підвищення здатності звичайних людей користуватися своїми громадянськими правами, правами людини як індивіда і члена громади» [180]. Отже, основна теза – це наявність можливостей, здатності.

Зазначимо, що у Законі України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» і Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні вживається термін «спроможна територіальна громада», проте його визначення не подається. Так, у першому лише вказано, що визнати об'єднану територіальну громаду спроможною можна тільки за умови її утворення відповідно до Перспективного плану, який є проектом своєрідного переформатування територіального устрою на локальному рівні. Як зазначають

А. Кавунець і В. Дорох, процес формування спроможних громад має відбуватися відповідно до Перспективного плану формування спроможних територіальних громад, який відповідно розробляється на підставі Методики формування спроможних територіальних громад, яка містить пояснення поняття «спроможна територіальна громада» і визначає, яким чином має відбуватись об'єднання громад, щоб вони були спроможними [189].

Згідно положень Методики формування спроможних територіальних громад «спроможна територіальна громада» - це «така територіальна громада сіл (селищ, міст), що в результаті добровільного об'єднання здатна самостійно або через відповідні органи місцевого самоврядування забезпечити належний рівень надання послуг, зокрема у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства, з урахуванням кадрових ресурсів, фінансового забезпечення та розвитку інфраструктури відповідної адміністративно-територіальної одиниці» [380]. Відповідно, у нормативному трактуванні акцентується увага на винятковій добровільності об'єднання територіальних громад за розрахунку на власні фінансові ресурси. Разом з тим, такий підхід, на нашу думку, потребує уточнення, оскільки не зрозумілим є алгоритм визначення і методи вимірювання «належного рівня надання послуг», а також джерела його фінансування. До того ж, у своїх працях науковці звертають увагу на спосіб забезпечення даного рівня «...самостійно об'єднаною громадою (щоправда, не зрозуміло, в який спосіб)...» наголошують вони [75, с. 56-68], що також потребує редакційної правки. Отже, подане трактування у основному документі, який окреслює засади формування спроможних територіальних громад, слід переглянути і конкретизувати.

Водночас, варто наголосити, що постулати Методики формування спроможних територіальних громад чітко визначають основні умови формування спроможних територіальних громад, зокрема забезпечення: «здатності органів місцевого самоврядування вирішувати суспільні питання, які належать до їх компетенції, для задоволення потреб населення відповідних адміністративно-територіальних одиниць; історичних, географічних, соціально-економічних,

природних, екологічних, етнічних, культурних особливостей розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць; розвитку інфраструктури відповідних адміністративно-територіальних одиниць; фінансового забезпечення відповідних адміністративно-територіальних одиниць; трудової міграції населення; доступності послуг у відповідних сферах [380]. Проте, ОМС ОТГ доволі складно, виходячи із вітчизняних реалій, дотримуватись більшості із них. Адже, середньотерміновим планом пріоритетних дій Уряду в контексті реалізації реформи децентралізації визначено обов'язкове об'єднання (на 100%) усіх громад у спроможні територіальні громади до 2020 року.

У свою чергу, незважаючи на нормативне трактування, понятійна визначеність дефініції «спроможна територіальна громада» характеризується дискусійністю. Так, у практичних посібниках є твердження, що «...спроможною територіальною громадою є така громада, в якій місцеві джерела наповнення бюджету, інфраструктурні та кадрові ресурси є достатніми для вирішення її органами місцевого самоврядування питань місцевого значення, передбачених законодавством, в інтересах жителів громади» [382], що дозволяє констатувати на забезпеченні спроможності виключно за рахунок власних фінансових ресурсів, із чим солідаризуються більшість вітчизняних теоретиків. Зокрема, Л. Білуха, вказує, що спроможною є територіальна громада, яка має відповідні джерела наповнення бюджету, інфраструктурні та кадрові ресурси для забезпечення інтересів членів громади [61, с. 4]. Поділяє цю думку і О. Покровська, зазначаючи, що «...головною метою реформування місцевого самоврядування є створення самостійних і спроможних об'єднаних територіальних громад, які за рахунок власних фінансових ресурсів та надходжень вирішуватимуть питання місцевого значення» [375, с. 146].

Проте серед них є і такі, що при обґрунтуванні сутності поняття «спроможна територіальна громада» спираються практично повністю на положення Методики [244; 549, с. 86] при цьому зосереджуючи увагу на усіх ресурсах, які громада має у розпорядженні: «...спроможність територіальної громади визначається тим, якою мірою (наскільки ефективно, результативно, дієво) використовують органи влади і громада в інтересах усіх мешканців наявні ресурси для вирішення питань

місцевого значення, передбачених законодавством» [90, с. 200]. У такому ж ключі подає визначення спроможної територіальної громади Я. Жовнірчик, деталізує перелік ресурсів забезпечення спроможності, виокремлюючи матеріальні, фінансові та інші ресурси, якими територіальна громада володіє в обсязі, достатньому для ефективної реалізації завдань і повноважень місцевого самоврядування, надання соціальних послуг населенню на рівні загальнодержавних та європейських стандартів [166, с. 325]. Аналогічне трактування подає А. Ткачук, проте наголошує, що є питання формування «...не ресурсів, які розподіляються, а ресурсів, які на місцевості в результаті взаємодії створюються» [502].

Також у джерелах наукової літератури спроможність територіальних громад визначають через перелік основних умов їх формування: здатність органів місцевого самоврядування вирішувати визначені завдання; особливості історичного, культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, їхніх географічних і соціально-економічних зв'язків; рівень фінансової забезпеченості; особливості трудової міграції населення громади; доступність послуг до безпосередніх споживачів [124, с. 61].

Відповідно, критичне осмислення підходів теоретиків і практиків щодо сутнісної характеристики спроможної територіальної громади дозволяє констатувати, що основним критерієм спроможності передусім, вважають економічні, кадрові ресурси і потенціал, тоді як фінансові ресурси і бюджетна складова діяльності органів місцевого самоврядування у багатьох визначеннях нівелюється, з чим не погоджуємось і доведемо їх пріоритетність.

Так, підтвердженням правильності наших переконань є наукові праці І. Вахович і І. Камінської, які вказують, що забезпечення спроможності територіальних громад можливе за умови ефективного використання наявних ресурсів, при цьому, саме фінансові ресурси, як одна з складових сукупності наявних ресурсів, характеризуються здатністю «пов'язувати інші ресурси і певною мірою можуть їх замінити» [91]. Саме ця характеристика вважає А. Пелехатий «...визначає пріоритетне місце саме фінансової спроможності розвитку територіальної громади як основу та запоруку успішного реформування системи

місцевого самоврядування в Україні» [362]. Враховуючи зазначене, науковець під «фінансовою спроможністю територіальної громади» розуміє здатність територіальної громади як суб'єкта соціально-економічних відносин акумулювати фінансові ресурси та забезпечувати відповідний рівень конкурентоспроможності на основі оптимального перерозподілу та використання наявних ресурсів, а також забезпечувати фінансову та економічну стабільність у довгостроковій перспективі. Дослідження та оцінювання фінансової спроможності територіальної громади проводяться на основі аналізу фінансових показників, дієздатності та стійкості територіальної громади [224].

В аналогічному ключі із акцентуванням саме на ОТГ подає визначення А. Буряченко, зазначаючи, що «фінансова спроможність означає достатність фінансових ресурсів ОТГ для забезпечення належного рівня надання послуг у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального господарства» [75, с. 56-68]. Отже, виокремлення саме фінансової складової у більшості представлених визначень є свідченням її вагомості, і як влучно коментує контекст розгляду спроможності вітчизняними вченими Т. Гургула: «Найбільш характерним є визначення спроможності як економічної або фінансової складової діяльності органів місцевого самоврядування».

Інша когорта науковців домінантою спроможності вважають бюджетну складову, яка, за словами А. Бутенко, Т. Уманець та О. Дарієнко, є основним критерієм спроможності територіальної громади і виявляється у самозабезпеченні за умови існуючої інфраструктури та функціонуючої організації виробництва, не використовуючи державну допомогу у вигляді бюджетних трансфертів [76, с. 223-231]. Така позиція, на наш погляд, є дискусійною, оскільки у вітчизняних реаліях міжбюджетні трансферти для більшості бюджетів ОТГ є джерелом забезпечення виконання повноважень в контексті здійснення видатків, закріплених за бюджетом ОТГ.

Критично осмисливши вище перелічені підходи, і, врахувавши напрацювання в контексті вказаної проблематики, вважаємо, що фінансова спроможність ОТГ – це здатність органів місцевого самоврядування ОТГ самостійно за рахунок власних

бюджетних коштів та інших законодавчо визначених джерел надходжень забезпечити необхідний рівень фінансових ресурсів для повноцінного виконання завдань і повноважень, що є умовою соціально-економічного розвитку території та зростання добробуту кожного члена територіальної громади.

Відповідно, основними чинниками досягнення фінансової спроможності ОТГ, на наш погляд, є:

- достатній рівень власних надходжень до бюджетів ОТГ;
- можливість використання за необхідності місцевих запозичень;
- оптимізація надходжень міжбюджетних трансфертів;
- формування показників бюджетів ОТГ при допустимому рівні бюджетного ризику, розрахованому на основі емпіричних даних;
- наявність інститутів, що забезпечують громадський контроль за ефективністю формування та функціонуванням фінансів ОТГ.

Переконані, що для впорядкування поняттєвого апарату слід ліквідувати тавтологію в контексті вживання термінів «спроможна територіальна громада», «об'єднана територіальна громада», оскільки це різні поняття, водночас вважаючи спроможність виключно фінансовою спроможністю. Вважаємо, що саме ОТГ є «ідеальною» конструкцією, яка набуває рис фінансово спроможної за формування необхідного обсягу фінансових ресурсів і використання бюджетних інструментів, реалізуючи свою суб'єктність на умовах добровільності об'єднання з метою вирішення питань місцевого значення через сформовані органи місцевого самоврядування.

На нашу думку, світоглядна трансформація поглядів на ОТГ та її спроможність є вимогою часу й дозволяє імплементувати у сучасну вітчизняну теорію місцевих фінансів новітні концепції, дефініції та наукові підходи. Саме вони, зреалізовані на практиці, створять базис для формування фінансово спроможних об'єднаних територіальних громад, які є каталізатором соціально-економічного розвитку будь-якої держави.

1.3. Методологічний інструментарій формування парадигми фінансів об'єднаних територіальних громад

Глибинні соціально-економічні трансформації спонукають до переосмислення багатьох важливих, іноді дещо догматичних, теоретичних постулатів вітчизняної фінансової науки крізь призму удосконалення існуючих і розробки новітніх методологій дослідження фінансових явищ з метою побудови на цій основі нової наукової парадигми у сфері фінансів. Досліджуючи процес реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, доцільно проаналізувати вітчизняний науково-методологічний доробок у галузі місцевих фінансів, що передбачає необхідність розробки на цій основі наукової парадигми фінансів об'єднаних територіальних громад як їхньої складової частини, яка, враховуючи реалії, стане домінантною.

Проблемні наукові тенденції у сфері фінансів ОТГ підтверджуються відсутністю комплексного системного дослідження концептуальних і методологічних засад їх функціонування, що зумовлено значною кількістю причин. Так, реформа децентралізації імплементована у практику тільки у кінці 2015 р. призвела до появи ОТГ і фінансової складової їх функціонування. Відповідно, це дозволяє констатувати про нетривалість її провадження і, як наслідок, відсутність догматичних теоретико-методологічних праць у цьому напрямку. В той же час використання напрацювань зарубіжних теоретиків і практиків не завжди можливо адаптувати до вітчизняних реалій, а кліше запозичених реформ не завжди є дієвим в Україні. До того ж, практично відсутнє наукове пізнання фінансів ОТГ, виходячи із філософської методології, бракує напрацювань теоретичного та прагматичного характеру, що дозволило б побудувати концептуальний каркас щодо їх розуміння.

Теоретичну проблематику формують і розв'язують на рівні концептуальних схем, які повинні мати мінімум початкових понять (концептів), а продукувати максимум новітніх парадигм. Концептуальні засади наукової парадигми фінансів об'єднаних територіальних громад ґрунтуються на визначеній сукупності концептів щодо природи фінансів, місцевих фінансів, основою яких є усталені теоретичні

уявлення і висновки, що потребують перегляду відповідно до вітчизняних реалій та візій місцевого самоврядування. Розуміння перебігу цих процесів продукує нові парадигми, тобто зумовлює необхідність виокремлення фінансів об'єднаних територіальних громад в окрему сферу фінансової системи, що пояснюється їхньою всезростаючою роллю і вагомим значенням в умовах демократичних трансформацій із децентралізаційною домінантою. Зазначене актуалізує формування наукової парадигми фінансів ОТГ із виокремленням основних пріоритетів їхнього розвитку. А це відповідно потребує дотримання чіткого алгоритму дій щодо визначення сутності фінансів об'єднаних територіальних громад, обґрунтування виокремлення їхніх складових елементів і ланок, а також переосмислення системи понять та уявлень, оскільки з боку наукового товариства дослідження у цьому напрямку обмежені та мають поверхневий характер.

Поняття «парадигма» (гр. «παραδείγμα» – «приклад, взірець, зразок, модель, наочне підтвердження, доказ, повчальний приклад, урок, подоба, зображення») у сучасній філософії науки використовується при описі теоретико-методологічних основ у всіх сферах наукового пошуку, що беруться за зразок вирішення наукових завдань і визнаються всією науковою спільнотою. В античній філософії це поняття застосовував Платон для окреслення вічного і незмінного трансцендентного взірця, що визначав структуру і форму матеріальних речей [373, с. 411-412]. У філософію науки термін ввів у ХХ ст. Г. Бергман з метою характеристики повільно змінюваних методологічних стандартів дослідження [329, с. 193]. За природою парадигма – це сукупність філософських, загальнотеоретичних основ науки; система понять і уявлень, які властиві певному періодові розвитку науки, культури, цивілізації [58, с. 415].

Як зазначає Т. Кун, саме парадигма як сукупність теоретичних, методологічних і аксіологічних догм, взятих як приклад для вирішення наукових завдань, переводить наукове співтовариство на нову систему світогляду і цінностей, що дає змогу виокремити метафізичні компоненти визначення фундаментальних теоретичних і методологічних принципів світосприйняття. Відповідно концепція як несформована теорія через парадигму як модель постановки і вирішення певної проблеми дає

можливість визначити нові орієнтири розвитку систем, явищ і процесів [252]. У цьому разі розвиток науки як глибше пізнання істини здійснюється за допомогою загальноприйнятої парадигми, яка поєднує в собі теорію і методологію і є теорією, спрямованою на подальший приріст знання та його практичне застосування. Отже, розробка наукової парадигми фінансів об'єднаних територіальних громад базується на попередніх теоріях та методології пізнання фінансів і місцевих фінансів, враховує реалії їхнього функціонування у сучасних умовах і за допомогою наукового пошуку виокремлює фінанси ОТГ, визначаючи компоненти та нові орієнтири їхнього розвитку за дотримання епістемічності. У наукових джерелах епістемічний (знаннєвий) означає сукупність фундаментальних знань, цінностей, переконань і технічних прийомів, що є зразком наукової діяльності [251]. На необхідність дотримання епістемічності вказує Т. Кун поряд із соціальним аспектом парадигми, який характеризується через світосприйняття, що поділяється конкретним науковим товариством, цілісність і межі якого воно визначає.

Науковці стверджують, що поява нової системи світогляду і цінностей, суспільні, економічні чи будь-які інші трансформації зумовлюють зміну парадигм. Так, «...послідовний перехід від однієї парадигми до іншої через наукову революцію – звичайна модель розвитку зрілої науки» [252]. Відповідно виокремлюють:

- 1) допарадигмальний стан науки, що характеризується еkleктичним поєднанням різних гіпотез;
- 2) парадигмальний – існування єдиного теоретичного і методологічного базису науки, що визначає і формує напрямки вирішення окреслених проблем;
- 3) постпарадигмальний – відбувається зміна світоглядних систем.

У процесі розвитку суспільства, філіації парадигм третій етап стає першим, оскільки, коли накопичується достатньо даних про виявлені аномалії, невідповідності та суперечності, що заперечують догми існуючої парадигми, певна наука переживає кризу. Впродовж цієї кризи виникають нові ідеї, які раніше не брались до уваги або були спростовані, що відповідає допарадигмальному етапу розвитку. В підсумку існуючий конфлікт парадигм із різними системами цінностей,

способами вирішення практичних завдань і параметрами світогляду приводить до появи нової парадигми. Загалом нова світоглядна парадигма не заперечує стару, а розширює, доповнює усталені методологічні конструкції наукового пошуку [415, с. 35].

З огляду на зазначене можна констатувати, що в процесі формування парадигми фінансів об'єднаних територіальних громад змінюються світоглядні уявлення. Так, реформування місцевого самоврядування, територіальної організації влади, фінансова децентралізація, поява ОТГ – це зміна наукового бачення територіальних утворень, їхнього соціально-економічного значення, функціонування фінансів, що доповнює усталені методологічні конструкції наукового пошуку, розширюючи старі та вибудовуючи при цьому новий каркас дослідження. Отже, можна стверджувати про частково постпарадигмальний період фінансової науки у цьому аспекті.

Проте постпарадигмальний період на сьогодні не змінює сутності парадигми як загальної методологічної моделі пізнання для певного наукового кола або, за твердженням Т. Куна, визнані всіма наукові досягнення, які впродовж певного проміжку часу дають змогу науковому товариству застосовувати модель постановки проблем та напрямків їхнього вирішення [250, с. 11]. Відповідно зміна світоглядних систем як чинник подальшого розвитку науки дає можливість досягнути більш глибоке пізнання істини, не відкидаючи загальноприйнятої парадигми – усталених методів і способів дослідження дійсності. Отже, парадигма, поєднуючи існуючу теорію і методологію, є теорією, спрямованою на подальше розширення знань та їхнє практичне застосування. Це основа сучасної парадигми, яка є вимогою сучасності. На нашу думку, сучасна парадигма – це комплекс знань і цінностей, що поєднує попередній теоретико-методологічний базис науки, і за зміни світоглядних систем визначає пріоритети цілісного осмислення пізнавальної та практичної діяльності.

На думку П. Петровського, «...парадигма – це концептуально визначена модель методології діяльності. До її структурних елементів належать концепція, мотив, мета, метод, ресурс, засіб, спосіб дії» [365, с. 5]. Відповідно парадигма має

власну структуру – «...це насамперед лінія методологічної детермінації (визначення через вказаний категоріальний ряд) процесу пізнання та практичної діяльності» [365, с. 5].

Частково погоджуючись із таким твердженням, зауважимо, що набір структурних елементів парадигми, хоча й фіксує логіку певної моделі методологічного пізнання, проте не є усталеним і може набувати довільності залежно від завдань пізнавальної та практичної діяльності. Так, актуальною є така структура парадигми – виникнення концепту; визначення відповідності концепту певному етапу розвитку й адекватності системі сформованих наукових понять і уявлень; розробка концепції дослідження; практична реалізація моделі постановки проблем та з'ясування напрямів їхнього вирішення.

Застосування будь-якої методології здійснюється у реальній ситуації у певний період, що впливає на сформований концепт, який передбачає необхідність його адаптації до її вимог. Виникнення у певний проміжок часу власного бачення концепту у свідомості необхідно проаналізувати щодо його адекватності та встановити рівень сприйняття науковим товариством. Концепт має бути науково і методологічно обґрунтованим. Надалі слід визначити об'єктивність запропонованого бачення певному етапу розвитку та побудувати концепцію дослідження. Концепція дослідження – це «...система початкових теоретичних положень, яка є основою дослідницького пошуку. У процесі наукового пошуку прийняті початкові положення перевіряють, розвивають, коригують, за необхідності – відкидають (зміна або модернізація концепції)» [298]. Концепція містить методологію дослідження, тобто систему його принципів, яка базується на діалектичному методі та системному підході [227], а також набір методів проведення досліджень – способи збору, обробки та аналізу даних [272]. Відповідно, викристалізовується методологічно обґрунтована модель вирішення наукової проблеми, яка враховує досягнення минулого.

Сучасний етап наукового пошуку в зазначеному напрямі – це насамперед методологічне пізнання фінансів ОТГ, визначення їхньої економічної сутності, характеристики функцій, принципів організації, взаємозв'язків та особливостей

функціонування. «Адже пізнання має йти від буття до сутності, а потім через явище – до дійсності» [118, с. 41-48, 42]. Отже, реалізація пізнання сутності через формулювання понятійного апарату дослідження дасть змогу розкрити дійсність, виявивши тенденції розвитку фінансів ОТГ і визначивши їхню роль у новій економічній реальності.

У межах нашого наукового дослідження «методологія охоплює фундаментальні положення, які використовуються як аксіоми дослідження, методи і принципи пізнання» [223, с. 15] та дозволяє викристалізувати методологічні аспекти функціонування фінансів об'єднаних територіальних громад як складової місцевих фінансів.

Під методологічним інструментарієм ми розуміємо систему методів, принципів щодо об'єкта дослідження з метою отримання нових знань (категорій, законів, закономірностей), тобто його пізнання, та їхнє використання на практиці для вирішення реальних економічних проблем. «Науковий метод – це шлях пізнання, сукупність взаємопов'язаних засобів і правил дослідження та здобуття знань, їх обґрунтування. Застосування окремих методів не може бути довільним. Вони повинні відповідати особливостям предмета дослідження» [223, с. 15]. Із філософської точки зору, пізнання є діалектичним процесом взаємодії суб'єкта і об'єкта пізнання. Емпіричні знання, отримані з досвіду, пов'язані з розкриттям наукового об'єкта. Відповідно теоретичні знання розкривають науковий предмет. Лише системне дослідження цих знань, єдність наукового предмета та наукового об'єкта забезпечують ґрунтовне вивчення функціонування і розвитку фінансів ОТГ. «До об'єктів пізнання відносять конкретні речі, явища або процеси. Об'єкт (лат. – *objectum*) – «предмет») – це процес або явище, що створює проблемну ситуацію і взяте науковцем для дослідження» [176, с. 70]. Об'єктом здійсненого дослідження є фінанси ОТГ, розуміння специфіки й особливостей якого базується на використанні філософського вчення. Тільки на основі філософського вчення, яке є найвищим рівнем наукової методології, можливо зрозуміти з допомогою методів наукового пізнання причину виникнення об'єкта, закони його функціонування, зв'язки, тенденції розвитку, властиві йому внутрішні суперечності, тобто досягнути його

сутність. Сутність формує внутрішнє наповнення об'єкта, що є підставою для його зовнішнього вияву, який відображається у площині предмета дослідження.

Фінанси ОТГ функціонують у структурі місцевих фінансів і є окремим елементом фінансової системи. Відповідно дослідження теоретичних засад фінансів ОТГ сформулює їхню сутність, виокремивши ті особливі характеристики, що відрізнятимуть їх від місцевих фінансів та інших елементів фінансової системи. А ґрунтовне методологічне пізнання фінансів ОТГ дасть змогу повною мірою інтерпретувати явища та процеси, які відбуваються у фінансах ОТГ зокрема та у місцевих фінансах загалом.

Оскільки на сучасному етапі відсутні ґрунтовні наукові праці з окресленої проблематики, а наявні характеризуються поверхневим дослідженням цього питання, для його вивчення застосуємо діалектику як метод наукового пізнання. Адже тільки Г. Гегель в енциклопедичній системі процесуальної діалектики реалізував просвітницький проект систематизації наукових понять, і в «Енциклопедії» як завершеному циклі знання, замінив алфавітний порядок логічним, де зі змісту одного поняття за потреби має впливати зміст іншого. Вчений започаткував перехід мислення людства з рівня розмірковування як нижчого його щабля до рівня розуму як вищого щабля [126, с. 42]. Отже, діалектика як метод наукового пізнання орієнтує на розкриття змістовного, а не формального розвитку об'єкта дослідження шляхом розуміння, що зі змісту одного поняття за необхідності впливає зміст іншого. Як зазначив А. Чухно, «...тільки діалектична філософія і діалектична логіка є потужним методологічним засобом пізнання складних соціально-економічних процесів сучасного світу» [546, с. 27].

Діалектичний метод пізнання є основою і мотивом розвитку теорії фінансової науки, оскільки він формує логіку теоретичного мислення. Відповідно фінанси ОТГ розглядаються нерозривно в контексті їхнього функціонування і розвитку. Цілісне пізнання фінансів ОТГ можливе на основі концепції діалектичної тріади Г. Гегеля: теза, антитеза, синтез. Її основою є пізнання сутності цілого через три рівні знання про нього, які змінюють одне одного. Спочатку формуємо вихідну основу об'єкта – розмірковуємо про фінанси ОТГ як явище (теза), що відповідає інтуїтивному,

оскільки базується на життєвому досвіді, потім виокремлюємо наукові підходи, використовуючи аналітичний підхід крізь призму розчленування цілого на частини і шляхом їхнього розуміння характеризуємо властивості цілого, що заперечують сформоване інтуїтивне міркування (антитеза). Надалі формується консенсусне міркування, яке виходить за межі тези й антитези, об'єднуючи їхні переваги і недоліки, створюючи ціле з нових частин (синтез). Відповідно об'єкт пізнання в процесі тріадного циклу розвитку «теза – антитеза – синтез» відсікає старе і регресивне, зберігаючи при цьому прогресивне і позитивне. Відбувається ствердження, становлення і визнання, за досягнення якого здійснюється реновація процесу, але на вищому рівні, і так доти, доки не буде отримано найвищого рівня синтезу.

Діалектика як метод наукового пізнання фінансів ОТГ має власну структуру: принципи, закони, категорії. Як зазначає О. Гаманкова, «...дуже важливо наголосити, що діалектичний метод пізнання, що використовується у фінансовій науці взагалі..., складається з елементів, головними з яких є філософські та загальнонаукові принципи; закони діалектики; категорії філософії; закони і категорії економічної теорії» [118, с. 42].

Домінуючим серед принципів є розвиток, який формує критичний погляд на процеси, що відбуваються, акцентуючи на нових якісних змінах. Розвиток відображає рух від малого до великого, від простого до складного, враховуючи флуктуації, що зумовлюють зрушення. Відповідно до цього у процесі пізнання фінансів ОТГ як явища необхідно враховувати їхній перманентний розвиток. Вагомим є принцип загального зв'язку, за яким всі явища і процеси в об'єктивному світі взаємопов'язані. Зміна одного призводить до зміни інших, і навпаки. З огляду на це фінанси ОТГ та їхні багаторівневі взаємозв'язки з іншими явищами чи процесами потребують дослідження.

Логіка теоретичного мислення в контексті діалектики базується на трьох основних законах: єдності та боротьби протилежностей, переходу кількісних змін у якісні та заперечення заперечення. Ці закони дають змогу осмислити амбівалентність знань про світ щодо їхньої відповідності об'єктивній реальності.

Їхнє використання щодо реального об'єкта уможливить формування предмета дослідження, дасть змогу окреслити теоретичні основи фінансів ОТГ та аспекти розвитку з метою пізнання їхньої сутності.

«Закон єдності та боротьби протилежностей є ядром діалектики, відображає джерело розвитку...» [285, с. 35] і має важливе значення в процесі дослідження сутності та економічної природи фінансів ОТГ. Цей закон передбачає наявність «...протилежних взаємовиключних сторін і тенденцій, які водночас знаходяться у внутрішній єдності... Єдність протилежностей є відносною, а їхня боротьба абсолютна» [425]. Розгляд фінансів ОТГ через єдність і боротьбу протилежностей має важливе методологічне значення, оскільки в єдності та боротьбі протилежностей виявляються їхні якісна і кількісна сторони. Загалом термін «протилежність» передбачає наявність двох чи більше протилежних аспектів або тенденцій у кожного явища. Єдність фінансів ОТГ має форму акумулювання фінансових ресурсів окремих територіальних громад у єдиний сформований фонд – бюджет ОТГ, проте на сучасному стані реформування потребується її трансформація внаслідок ведення постійної боротьби. Діалектична суперечливість фінансів ОТГ виявляється в їхньому розвитку і характеризується постійною внутрішньою суперечливою єдністю та тотожністю протилежностей, тобто боротьбою як лейтмотивом внутрішнього розвитку – саморозвитку. Водночас боротьба може бути жорсткою – одна протилежність руйнує іншу, що призводить до стагнації та ліквідації явищ і зумовлює знищення ознак розвитку. За різновекторності фінансових інтересів членів ОТГ виникає суперечність, а боротьба протилежностей дає змогу відобразити діалектику процесів розвитку фінансів ОТГ. Розуміння наявності розбіжностей між членами ОТГ в межах об'єднання дає можливість більш ґрунтовно дослідити діалектику фінансів ОТГ. На перший погляд, існує єдність, яка полягає в тому, що всі члени ОТГ не виходять за законодавчо встановлені межі та формально є рівними при об'єднанні. Проте ця єдність є відносною, оскільки діє боротьба протилежностей усіх членів ОТГ за реалізацію їхніх власних фінансових інтересів. Таким чином, якщо єдність відносна, то боротьба є абсолютною і спонукає до розвитку фінансів ОТГ. Члени об'єднання

доти є певною єдністю, допоки бюджет ОТГ дозволяє їм реалізувати їхні фінансові інтереси. Проте за змістом ця єдність є відносною, оскільки учасники не володіють реально однаковими правами при об'єднанні (хоча набувають їх формально і де-юре) та мають власні фінансові інтереси. Таким чином, у функціонуванні фінансів ОТГ однією з головних протилежностей є відносини між її членами як взаємопов'язаними сторонами єдиного економічного явища «фінанси ОТГ», що, перебуваючи у стані боротьби та єдності, постійно змагаються за фінансовий ресурс. Ці протилежності є індикатором розвитку фінансів ОТГ. Взаємопов'язаність і взаємопроникність членів об'єднання є основою єдності функціонування фінансів ОТГ, а боротьба протилежностей – це процес їхнього взаємного виключення в її межах. Взаємопов'язаність, взаємопроникність і взаємовиключеність є джерелом саморозвитку фінансів ОТГ як економічного явища, оскільки це не вимагає дії зовнішньої сили. Між членами ОТГ існує єдність під час прийняття рішення про добровільне об'єднання та визначення його фінансових параметрів. Безпосередньо рішення про об'єднання є компромісом щодо наявних різновекторних фінансових інтересів. При дослідженні діалектичної природи фінансів ОТГ як єдності та боротьби протилежностей у ній відстежуємо два таких аспекти: частина членів, прагнучи отримати максимум вигод від об'єднання, вимагає чіткого правового закріплення власних інтересів у формуванні та розподілі фінансових ресурсів – відбувається прогресивна боротьба; інша ж частина членів лобіює власні фінансові інтереси і, прагнучи до їхньої максимальної реалізації, готова виходити за межі правового поля, використовуючи правила нечесної гри. У сучасних умовах держава в особі відповідних органів влади всупереч взятим зобов'язанням також порушує дотримання правових норм у ході децентралізації, змінюючи фінансові умови щодо відсотків залишення на місцях загальнодержавних податків і зборів, розміру міжбюджетних трансфертів, визначення граничних ставок місцевих податків і зборів. Ця боротьба має регресивний характер. Прогресивна і регресивна боротьба в процесі реалізації фінансових інтересів членів об'єднання є вираженням сутності суперечливості фінансових відносин, що може привести до прогресивного розвитку або регресивного процесу. Отже, механізм функціонування першого закону

Г. Гегеля, виявляючись у фінансових відносинах членів ОТГ, приводить або до розвитку фінансів ОТГ або неможливості досягнення консенсусу щодо життєво важливих проблем функціонування фінансів ОТГ, після чого може відбутися сецесія. Відповідно однією з найважливіших проблем теорії фінансів ОТГ є формування дієвого механізму узгодженості та збалансування фінансових інтересів усіх учасників ОТГ.

Закон переходу кількісних змін у якісні, та навпаки, також дає змогу зрозуміти сутність процесу розвитку фінансів ОТГ. Цей закон визначає акумулювання поступових змін на певних етапах процесу розвитку, що приводить до суттєвих якісних змін, до стрибкоподібного переходу попередньої якості у нову – якіснішу від попередньої. Розвиток представлений амбівалентно – кількістю і якістю. Насправді в процесі розвитку кількісні зміни зумовлюють якісні трансформації, якісні відображаються у кількісних. Як зазначає С. Мочерний, «...кількісні зміни на певному етапі переходять в якісні а їх нова якість визначає характер, напрям, можливості й темпи протікання кількісних змін, формує кількісно нову силу розвитку» [318, с. 159].

Якість як філософська категорія характеризує фінанси ОТГ, визначаючи, якими вони мають бути, розкриває специфічні особливості й ознаки, виокремлює функції. Дослідивши якісні зміни, можна стверджувати про трансформацію змістовної сторони фінансів ОТГ. Якість є сутнісним вираження фінансів ОТГ, що виявляється через їхні властивості й ознаки. Їхня втрата зумовлює позбавлення попередньої якості, що призводить до зміни їхньої сутності. Водночас якість фінансів ОТГ не може існувати без кількісної характеристики, оскільки вони визначаються і якісними властивостями, і кількісними показниками. Зокрема, кількісні зміни відображаються на різних етапах розвитку фінансів ОТГ залежно від його якості. Кількісна та якісна сторони фінансів ОТГ пов'язані одна з одною, виявляються в системі – суперечливій єдності, в якій «...якісна визначеність є кількісною (повністю визначена якість відповідає необхідній кількості), а кількісна визначеність – якісна (зміна відбувається в межах визначеної якості)» [515, с. 32]. Кількісні та якісні характеристики взаємопов'язані між собою певним

співвідношенням і їхня єдність є мірилом фінансів ОТГ. «Якісно виражена кількість» фіксується, за Г. Гегелем, у понятті «міри». Міра як філософська категорія є певним інтервалом кількісних характеристик, «...синтезуючи в собі якісну та кількісну визначеності» фінансів ОТГ «...у взаємозв'язку з іншими категоріями, дозволяє розкрити їх внутрішні, видимі форми прояву» [515, с. 32] та змістовні характеристики. Міра має об'єктивний характер і загальне значення. Вона є індикатором рівноваги між якісною та кількісною сторонами формування фінансових ресурсів і доволі суперечливою єдністю, оскільки певна кількість рівнозначна відповідній якості, а для певної якості необхідна відповідна кількість. Перехід кількісних змін у якісні, еволюція та розвиток фінансів ОТГ, трансформація місцевих фінансів під час реформування системи місцевого самоврядування і децентралізації передбачають поступове накопичення кількісних змін та стрибкоподібний характер їхнього переходу в якісні, що відображається на функціональних змінах, з одного якісного стану формування фінансових ресурсів в інший (бюджет ОТГ). Таким чином, кількість переростає в якість, якість збільшує функціональну роль фінансів ОТГ та об'єктивно сприяє розширенню джерел формування фінансових ресурсів, тобто якість переходить у кількість. Реформа місцевого самоврядування, децентралізація та добровільне об'єднання територіальних громад зумовлюють стрибкоподібний перехід попередньої якості у нову – якіснішу від попередньої, коли фінансові ресурси ОТГ не лише кількісно зростають, а й трансформуються за суттю, формують бюджет ОТГ, будучи джерелом фінансової самостійності і спроможності. Оперуючи лише кількісними параметрами зростання фінансових ресурсів ОТГ, не можна стверджувати про їхнє реальне зростання. Лише враховуючи якісні трансформації та дослідивши на їхній основі кількісну сторону, можна сформувати цілісну картину розвитку фінансів ОТГ. Таким чином, закон переходу кількісних змін в якісні дає змогу об'єктивно оцінити кількісні та якісні аспекти функціонування фінансів ОТГ, правильно інтерпретувати кількісні зміни у формуванні фінансових ресурсів, визначити тенденції їхнього використання через показники доходів і видатків бюджетів ОТГ, дослідити глибинну сутність розвитку фінансів ОТГ, перехід кількості в нову якість

та надалі ідентифікувати каталізатори перетворення її у новішу – якіснішу від попередньої. Перехід кількісних змін у якісні є поступовим, неперервним процесом, який дає змогу пізнати глибинну сутність фінансів ОТГ, з'ясувати тенденції їхнього розвитку за нарощування фінансових ресурсів і впливу їхнього обсягу на фінансову незалежність ОТГ. Лише з урахуванням динаміки взаємодії кількісних і якісних змін можливе формування економічних передумов для ефективного розвитку фінансів ОТГ в Україні.

Важливим для пізнання діалектики розвитку фінансів ОТГ є закон заперечення заперечення, який ґрунтується на тому, що запереченням заперечень розуміють процес поступового і спадкового розвитку. Фінанси ОТГ можна представити як сукупність різних етапів розвитку, пов'язаних між собою таким чином, що один є запереченням іншого. Не заперечуючи попередніх форм існування, не може відбуватися розвиток [283, с. 296-297]. Історично спочатку фінансові ресурси формувались централізовано, територіальні громади не мали прерогатив для розвитку, спостерігалися нестача фінансових ресурсів, неможливість диверсифікації джерел їхнього формування, неефективний розподіл і перерозподіл. Місцеві фінанси не розвивались, превалювали державні фінанси. Поетапно в результаті революційних змін у системі місцевого самоврядування розпочинається процес децентралізації. Саме децентралізація є каталізатором набуття органами місцевого самоврядування фінансової незалежності. Місцеві фінанси набувають нового змісту, у їхній структурі з'являються фінанси ОТГ, частково досягають зрілості, посідаючи вагоме місце у системі економічних відносин, і потребують спеціального наукового вивчення та дослідження. Отже, відбувається дія закону Г. Гегеля – будь-яке заперечення заперечень є не тільки новим етапом розвитку, а одночасно і крахом попереднього. У процесі розвитку фінансів ОТГ відбувається значна кількість заперечень, а не довготривалість історичного періоду розвитку, зумовлюючи недослідженість еволюції, об'єктивно формує науковий інтерес до нових досліджень. Спрацьовує амбівалентність закону заперечення заперечення, що виявляється у появі на новому етапі розвитку нових заперечень, і так до нескінченності. Дія закону заперечення повністю охоплює фінанси ОТГ як елемент

місцевих фінансів. Розвиток фінансів ОТГ на кожному етапі є частиною загального процесу розвитку місцевих фінансів, публічних фінансів і фінансів загалом. Особливість полягає в тому, що наступний етап розвитку фінансів ОТГ охоплює частину змістовних ознак попередньої форми їхнього існування, одночасно будучи її запереченням і потенційною умовою власного заперечення. Процес розвитку фінансів ОТГ завжди має «...залишки минулого, основи теперішнього та зачатки майбутнього» [282, с. 146]. Отже, принцип діалектичного заперечення фінансів ОТГ, визначаючись загальним розвитком фінансів, публічних фінансів і місцевих фінансів, характеризується спадковістю і формою заперечення. Водночас фінанси ОТГ не витісняють місцевих фінансів, а лише частково їх змінюють, сформувавши нову їхню структуру. Відповідно поступовий і послідовний розвиток позиціонується як зв'язок старого і нового, який розкриває якісно новий зміст фінансів ОТГ. Діалектичне заперечення фінансів ОТГ є внутрішнім аспектом їхнього розвитку, оскільки з урахуванням попередніх етапів розвитку на їхній основі формуються сучасні, адаптовуючи старі результати до вимог нового часу. Отже, формується нова якість фінансів ОТГ на основі попереднього якісного стану, зберігаючи його позитивні сторони. На базі цього формується нова якість на вищому рівні. Так, кожен подальший етап їхнього розвитку значно глибший за змістом, оскільки містить історичний досвід, а заперечення є необхідною формою дослідження минулого та прогнозування майбутнього. Закон заперечення заперечення має важливе значення для розуміння еволюційного розвитку фінансів ОТГ. Він дає змогу переосмислити минуле та зрозуміти майбутнє, забезпечуючи практичне втілення всього цінного за попередні періоди розвитку в сучасну реальність і визначення стратегії подальшого розвитку.

Отже, використання законів діалектики та діалектичного методу пізнання дає змогу дослідити та охарактеризувати тенденції функціонування і розвитку фінансів ОТГ. Загалом теоретичне дослідження фінансів ОТГ має ґрунтуватись на вивченні їхнього історичного розвитку, оскільки на основі аналізу еволюції й генезису можливе пізнання історичної глибини фінансових відносин, які формують внутрішній зміст фінансів ОТГ як економічного явища. Проте, наголосимо, що

фінансова децентралізація призвела до виникнення фінансів ОТГ, а, оскільки вона розпочалась із кінця 2015 р., то про еволюційний розвиток констатувати зарано. Водночас, пізнання теоретичних аспектів без ґрунтовного дослідження практичної складової неможливе, оскільки в єдності теорії та практики визначаються спрямованість і майбутні тенденції розвитку фінансів ОТГ. Лише з урахуванням теорії пізнання фінансів ОТГ, що базується на історизмі, динамічній практичній складовій і перманентній динаміці взаємодії кількісних та якісних змін, можливе формування економіко-правових передумов ефективного розвитку фінансів ОТГ в Україні. Імплементуючи діалектичний метод у дослідження фінансів ОТГ, можна переосмислити минуле та пояснити теперішнє, забезпечити практичне втілення всього цінного за попередні періоди в сучасну реальність і визначити візії розвитку.

Діалектичному методу властиві категорії, які формують «...складний синтез об'єктивного і суб'єктивного, оскільки вони є відображенням об'єктивного у суб'єктивній свідомості людини» [118, с. 42-43]. В дослідженні такими категоріями є «сутність» і «явище», «зміст» і «форма», адже діалектичне пізнання висвітлює сукупність знань як динамічну, перманентно змінну, що перебуває в постійному русі, систему. Діалектика розглядається як онтологічне вчення – «те, що існує, найважливіше, сутнісне», виявляючись у категоріях «сутність» і «явище», і як гносеологічне вчення – «пізнання знань, реальний стан речей» у категоріях «зміст» і «форма», підпорядковане певному людському сприйняттю і логіці, «...яка розглядає мислення і пізнання однаково у становленні та розвитку, оскільки речі та явища являють собою те, чим вони стають у процесі розвитку, і в них як тенденція закладене їхнє майбутнє, те, чим вони стануть» [118, с. 42-43].

Сутність невіддільна від явища, адже вони представляють буття і пізнання. Як вказує І. Кант [597], будь-яке знання, в тому разі і знання про сутність, має об'єктивне значення тільки в тому випадку, якщо воно є синтезом абстрактно-понятійного й чуттєво-наочного. Отже, сутність розкривається в процесі розвитку, відображаючи власне пізнання на рівні теоретичного мислення, і, постійно розвиваючись, змінюється. Явище відображає зовнішні властивості сутності, дає змогу пізнати через конкретний зовнішній вияв, чуттєво-наочно, як визначає І. Кант.

Явище може змінюватись і розвиватись відносно зміни і розвитку сутності. Сутність і явище перебувають у діалектичній єдності як етапи пізнання і відображають дійсність. У дійсності сутність виявляється, а явище є сутнісним. Сутність прихована за явищем і є його внутрішнім змістом, а явище – це зовнішній вияв сутності. Сутність і явище дають змогу усвідомити єство. Категорія сутності розкриває глибинність розуміння внутрішньої складової фінансів ОТГ, причини і принципи розвитку на основі сукупності взаємозв'язків між елементами, формами, видами. Категорія «явище» відображає зовнішній вияв сутності фінансів ОТГ через іманентні ознаки і характерні особливості, а також внутрішні та зовнішні економічні відносини, які опосередковують рух фінансових ресурсів ОТГ, формування показників бюджетів ОТГ.

Отже, сутність фінансів ОТГ проявляється через економічні відносини в контексті розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів, необхідних для виконання ОМС ОТГ своїх функцій. Як явище фінанси ОТГ є грошовими потоками, які сформовані внаслідок економічних відносин в процесі розподільчих і перерозподільних процесів.

Світоглядні категорії «зміст» і «форма» є діалектично суперечливими, оскільки відображають взаємозалежні та суперечливі сторони буття явищ; абстрактні елементи навколишнього світу та реальну дійсність. Зміст – це сукупність елементів, процесів, зв'язків, які формують явище. Форма є вираженням змісту. «Зміст» і «форма» є базовими категоріями будь-якого наукового пошуку, оскільки забезпечують фіксацію визначеності й конкретизацію як загальну властивість усіх явищ. Зміст є визначальним щодо форми, тобто зміна форми є відображенням зміни змісту. Водночас новий зміст може існувати у старій формі, а виникнення нової форми приводить до появи нових змін у змісті.

Відповідно, зміст фінансів ОТГ виявляється у формуванні фінансових ресурсів, акумулюванні та їхньому використанні з метою забезпечення соціально-економічного розвитку ОТГ. Водночас форма фінансів ОТГ – це матеріальне вираження економічних відносин – доходи і видатки бюджету ОТГ. Між категоріями «сутність», «явище», «зміст» і «форма» фінансів ОТГ спостерігаються

діалектична єдність та певні суперечності, і саме вони є детермінантою розвитку фінансів ОТГ.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що наукова парадигма теорії фінансів ОТГ формується поетапно відповідно до розвитку фінансової науки. Наукове дослідження фінансів об'єднаних територіальних громад передбачає покрокове використання методологічних підходів і принципів пізнання. Так, використання діалектики як вихідної методологічної основи дослідження дає змогу осмислити глибинну сутність фінансів ОТГ і є стратегічним орієнтиром застосування загальнонаукової та конкретно-наукової методології. Водночас застосування загальнонаукових методів є найбільш конструктивним, оскільки вивчення фінансів ОТГ на основі системної уяви дає змогу побудувати процес пізнання з урахуванням усіх аспектів, взаємозв'язків та відносин, зважаючи на їхню повну недослідженість.

Відправною точкою при дослідженні фінансів ОТГ за системним підходом є визначення їхньої сутності як їхнього окремого елемента множини, що формує підсистему місцевих фінансів у фінансовій системі. Оскільки підсистема, підпорядкована системі вищого порядку – публічним фінансам, також є системою, проте нижчого ієрархічного рівня, то відповідно характеризується наявністю множини елементів, що перебувають у відносинах і зв'язках. Однак слід зауважити, що «...кожна система має свої правила адаптації і трансформації, структурні характеристики, зокрема існуючу між елементами та підсистемами ієрархії, що впливає на поведінку кожного елемента. Це характерно також для фінансів як системи, що складається з підсистем, сформованих із елементів, які теж є системами на нижчому ієрархічному рівні» [182, с. 24]. З огляду на це можемо стверджувати, що відносно місцевих фінансів як системи нижчого ієрархічного рівня фінанси ОТГ є підсистемою, яка характеризується власною конфігурацією елементів множини. Зауважимо, що саме сучасні реалії змінюють наукове пізнання місцевих фінансів як системи розширенням складових, доповненням її новими категоріями, введенням у фінансові відносини нових елементів, вмотивовано визнаючи фінанси ОТГ

підсистемою із властивою економічною природою, сутністю і функціями, яка відповідно до розвитку об'єктивної дійсності та наукового знання збагачується.

Системне дослідження ґрунтується на виокремленні тих економічних відносин і фінансових зв'язків, які забезпечують цілісність у функціонуванні та розвитку елементів підсистеми. Так, фінанси ОТГ розглядаються як підсистема, елементи якої підпорядковуються відповідній ієрархії, що впливає на поведінку кожного із них, мають свою внутрішню структуру, характерні ознаки й особливості, функціональне призначення. Як зазначає Р. Акофф, «...істотні властивості системи, взятої як ціле, випливають із взаємодії її частин, а не з їх дій, узятих окремо» [7, с. 39]. З огляду на це, комплекс елементів підсистеми фінансів ОТГ, взятих у взаємодії і взаємозв'язку, визначає організаційну структуру останньої, позиціонує її як підсистему, якій властиві такі ознаки системності: чітка структурованість, єдність і цілісність, взаємозв'язки між елементами, взаємозалежність і взаємоузгодженість елементів, цілеспрямованість функціонування. Функціонування системи – це особливості, які для неї характерні у визначеному часовому континуумі. Досліджуючи фінанси ОТГ, зацентруємо увагу на їхній системності, тобто не на сукупності економічних відносин, позбавлених внутрішніх фінансових зв'язків, а на чітко структурованій їхній єдності – взаємопов'язаній і взаємопроникній, здатній цілісно реагувати і протидіяти зовнішнім впливам. Саме це дає змогу позиціонувати фінанси ОТГ як цілісну підсистему фінансових відносин, якій властиві нові якісні характеристики. Зв'язки на основі економічних відносин між елементами формують структуру фінансів ОТГ як підсистеми і зберігають усталеність через функції як вияв реакції на вплив середовища. Отже, системність фінансів ОТГ відображається в тому аспекті, в якому зовнішній вияв (ознаки, функції) задається внутрішніми взаємозв'язками (структурою) між елементами через економічні відносини у певному часовому континуумі. Відповідно розуміння сутності фінансів ОТГ як підсистеми, яка відповідає її властивостям – структурності, взаємозалежності, ієрархічності, цілісності, передбачає поєднання дескриптивного і конструктивного підходів – ідентифікації іманентних ознак, характеристики взаємозв'язків, інтерпретації відносин, конструювання структури, визначення її місця у фінансовій

системі, виокремлення функцій, що має відповідати меті формування підсистеми і бути засобом вирішення наукової проблеми.

Вищеописане передбачає використання структурного та функціонального аналізу як компонентів системного підходу. Структурний аналіз визначає структуру системи на основі її функціональних ознак, виокремлює елементи – об'єкти, суб'єкти, розшифровує зв'язки між ними. Функціональний аналіз (визначення функцій системи за її відповідної структури) ґрунтується на розгляді системи як єдиного елементу. При цьому не беруться до уваги її внутрішня будова та міжелементні зв'язки. Функції системи у такому разі визначаються на основі її взаємозв'язків з іншими (зовнішніми) системами [103, с. 78].

Єдність структурного і функціонального аналізу, основою яких є розчленування об'єкта дослідження на елементи, вивчення зв'язків між ними та із зовнішнім середовищем, розкриття функцій, уможливорює формування єдиного теоретичного образу фінансів ОТГ. Отже, структурну конфігурацію фінансів ОТГ як підсистеми формують елементи, для яких характерні певні властивості та зв'язки. Функціональність системи виявляється через функції як екстерналії реагування на соціально-економічні впливи.

Відповідно до побудованого нами методологічного каркасу пізнання фінансів ОТГ розкриємо наукове розуміння цієї дефініції, використовуючи існуючі філософські підходи та надбання фінансової теорії, що дозволить сформулювати концептуальні засади наукової парадигми фінансів ОТГ.

Висновки до розділу 1

Результати проведеного дослідження теоретико-методологічних домінант фінансів ОТГ дали змогу сформулювати такі основні висновки:

1. Фінанси ОТГ сформувались за реалізації реформи системи місцевого самоврядування і територіальної організації влади. Імплементация цієї реформи привела до об'єднання територіальних громад, переформатування адміністративно-територіального устрою, кардинальних змін у формуванні фінансових відносин як

усередині цього об'єднання, так і за його межами, фінансової децентралізація, створивши умови для максимального забезпечення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування та створення фінансово спроможних об'єднаних територіальних громад, здатних повноцінно виконувати власні функції у процесі надання якісних публічних послуг і забезпечення добробуту членів ОТГ. Незважаючи на отримані результати після перших років впровадження реформи, розвиток фінансів ОТГ в Україні супроводжується виникненням певних проблем теоретико-методологічного, методичного та організаційно-правового характеру.

2. Висвітлено науково-методологічну проблематику вчення про фінанси ОТГ, що зумовлено: відсутністю єдиного, загальноприйнятого наукового підходу до формування теорії фінансів ОТГ; недостатністю теоретичних досліджень економічного змісту і сутності фінансів ОТГ; відсутністю науково-методологічного інструментарію їхнього пізнання як нового економічного явища; обмеженістю теоретико-методологічного інструментарію для вивчення фінансових відносин, які виникають при об'єднанні територіальних громад.

3. Вихідними методологічними домінантами наукового дослідження фінансів ОТГ є використання таких положень і принципів: синергетики, яка дає змогу на основі самоорганізації та саморозвитку в процесі руху від хаосу до порядку сформулювати концепт розуміння нової системи, якою визнано ОТГ в умовах реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади; діалектики, інструментарій пізнання якої дає можливість осмислити глибинну сутність фінансів ОТГ, оскільки вони розглядаються нерозривно в процесі їхнього функціонування і розвитку, виявити проблемні тенденції й окреслити перспективи розвитку в умовах поглиблення децентралізаційних тенденцій; системної методології крізь призму структурного і функціонального підходів із акцентуванням на їхній системності, тобто на сукупності економічних відносин, чітко структурованих і впорядкованих, здатних цілісно реагувати і протидіяти зовнішнім впливам.

4. В процесі дослідження з'ясовано економічну природу ОТГ, що дозволило сформулювати власне визначення цієї дефініції, охарактеризувати ознаки,

виокремити компоненти та визначити функції. Акцентовано увагу на тому, що до сьогодні не досягнуто консенсусу щодо змістового наповнення цієї дефініції серед представників наукової спільноти. Відповідно наведені сутнісні характеристики ОТГ дадуть змогу вирізняти її зпоміж інших територіальних громад.

5. Визначено концептуальні підходи до виявлення й обґрунтування спроможності ОТГ із позицій її фінансової доміантності. Відповідно подано трактування фінансової спроможності ОТГ. Обґрунтовано, що ОТГ набуває рис спроможної територіальної громади за використання фінансових і бюджетних інструментів та залучення ресурсів з альтернативних джерел. Виокремлено такі основні чинники досягнення фінансової спроможності ОТГ: достатній рівень власних надходжень до бюджетів ОТГ; можливість використання за потреби місцевих запозичень; оптимізація надходжень міжбюджетних трансфертів; формування показників бюджетів ОТГ при допустимому рівні бюджетного ризику, розрахованому на основі емпіричних даних; наявність інститутів, що забезпечують громадський контроль за ефективністю формування та функціонуванням фінансів ОТГ.

6. Запропоновано з метою досягнення консенсусу в теорії фінансів ОТГ ліквідувати тавтологію у вживанні термінів «спроможна територіальна громада» і «об'єднана територіальна громада», оскільки це різні поняття, водночас вважаючи спроможність винятково фінансовою спроможністю ОТГ.

7. Побудова сучасної парадигми фінансів ОТГ базується на з'ясуванні теоретико-методологічних доміант їхнього дослідження за аналізу теоретичних положень економічної й фінансової теорії та методології синергетичного, системного та діалектичного підходів у контексті визначення сутнісних понять, категорій, функціонального призначення, та їхній перегляд відповідно до вітчизняних реалій та візій місцевого самоврядування, що дає змогу ідентифікувати фінанси ОТГЄ, виокремивши в окрему сферу фінансової системи.

Основні результати дослідження опубліковано у працях [434; 437; 446; 449; 457; 458; 461].

РОЗДІЛ 2

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

2.1. Методологічне підґрунтя формування теорії фінансів об'єднаних територіальних громад

У сучасній українській економічній науці зароджуються новітні наукові концепції та напрями досліджень, пов'язані із реформуванням місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Відповідно, перед науковою елітою постає необхідність вивчення та наукової інтерпретації тих децентралізаційних процесів, які докорінно змінюють роль і призначення місцевих фінансів, зумовивши появу нових їх видів. Посилення європейського інтеграційного вектору, імплементація європейських цінностей у систему місцевого самоврядування стали причиною і каталізатором виникнення новітньої форми організації фінансових відносин у місцевих фінансах України – фінансів об'єднаних територіальних громад, які в сучасних умовах є економічним явищем, що розвивається у контексті зовнішнього вияву крізь призму зміни ролі та функціонального призначення місцевих фінансів.

З огляду на те, що дослідження фінансів об'єднаних територіальних громад є новітнім напрямком наукового вчення, стан теоретико-методологічних розвідок у цій царині характеризується наявністю низки невирішених питань. Не сформованими досі є категоріально-понятійний апарат, зокрема відсутнє тлумачення дефініції «фінанси об'єднаних територіальних громад», визначення економічної природи та інституційної структури. Відсутність фундаментальних напрацювань у цій сфері зумовлює поглиблення теоретико-методологічних і методичних квестів, безпосередньо впливаючи на діяльність ОТГ та негативно позначаючись на проведенні децентралізаційних реформ.

Існування вказаних квестів та необхідність їхнього вирішення посилюють актуальність наукового дослідження питань формування теорії фінансів об'єднаних територіальних громад, побудови новітнього парадигмального підходу до їхньої

теоретичної концептуалізації та пошуку нових напрямів модернізації та розвитку у сучасних умовах.

Теорія фінансів об'єднаних територіальних громад формується самостійно, беручи витоки із місцевих фінансів, та під впливом інституціональних змін перетворюється у нове вчення, яке дозволяє сформувати цілісне розуміння тенденцій функціонування та розвитку фінансів ОТГ. Як наголошує О. Конт, кожна галузь наукового знання відділяється від загального стрижня (стовбура), тільки-но вона розростається настільки, щоб витримати окрему обробку, тобто як стає спроможною сама собою захопити думки кількох людей [226].

Методологічну основу теорії фінансів об'єднаних територіальних громад формують вихідні постулати економічної науки, концептуальні положення фінансової теорії, наукові напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених із проблематики становлення, функціонування і розвитку місцевих фінансів. Серед домінуючих науково-методологічних підходів до сучасних досліджень фінансів ОТГ доцільно, на нашу думку, виокремити такі базові економічні теорії періоду неокласицизму: бюджетний федералізм (Р. Масгрейв, У. Оутс, Ч. Тібу, Дж. Бреннан, Дж. Бюкенен), партисипативне фінансування (бюджетування) (Д. Аллегретті, А. Реке, І. Сентоме, К. Херцберг), а також інституціоналізм (Т. Веблен, Дж. Коммонс, Р. Коуз, Д. Норт, О. Вільямсон, Е. Феруботн, Р. Ріхтер), неоінституціоналізму як частини теорії «управління спільним» (Е. Остром), «колективної дії» (М. Олсон). Використання цього наукового доробку у дослідженні дає можливість на основі його методологічного потенціалу за єдності теоретичного аналізу, «...вивчення еволюційного розвитку, а також розкриття «історичного сенсу» з урахуванням не лише ролі економічних чинників, а й інституційних умов [623, с. 12], сформувати та модернізувати траєкторію розвитку фінансів ОТГ. При цьому необхідно пам'ятати, що методологія як вчення про методи пізнання і практичне їх використання базується не на створенні нової теорії, яка б давала повний і систематизований опис існуючих і можливих методів, зазначає А. Спіркін, а «...є дослідженням загальної структури і типології наявних методів, з'ясуванням

тенденцій і напрямів їх розвитку, а також проблем взаємозв'язку різних методів у науковому дослідженні» [481, с. 162].

Методологічні підходи до дослідження фінансів ОТГ змінювалися водночас з еволюцією фінансових відносин між державою, регіонами та територіальними громадами і розвитком економічної думки за творчого переосмислення вихідних постулатів і теорій бюджетного федералізму, фінансової децентралізації, партисипативного бюджетування, інституціоналізму та неоінституціоналізму. Зі зміною поглядів на питання функціонування місцевих фінансів викристалізувалися теорії, що визначають фінансові ресурси і бюджетний потенціал територіальних громад чинником і запорукою соціально-економічного розвитку держави.

Теорія бюджетного федералізму базується на принципах фінансової децентралізації (лат. «de» - «заперечення», «centralis» - «центральный») системи розподілу функцій та повноважень між центральним і місцевим рівнями управління із розширенням прав останніх [560, с. 239]. Законодавче закріплення фінансової децентралізації відбулося у Франції в XVIII ст., ґрунтуючись на поділі адміністративних прав за виняткової компетенції держави та громади через їхнє делегування [355, с. 82]. Відповідно децентралізація отримала наукове обґрунтування як процес розширення компетенцій місцевих адміністративних органів, які діють у межах власної компетенції самостійно та незалежно від центральної влади [1, с. 154]. Більш ґрунтовне осмислення її засад міститься у наукових працях англійського економіста У. Оутса, зокрема у «теоремі децентралізації», постулати якої декларують: «...якщо в ізольованому територіальному утворенні існує можливість для надання суспільного блага і його граничні витрати дорівнюють середнім витратам його виробництва в кожному з утворень незалежно від того, надаються вони централізовано чи децентралізовано, то надання цього блага місцевими органами самоврядування в кількості, що відповідає реальному попиту, завжди буде ефективнішим, ніж його надання центральним урядом у фіксованому обсязі (на постійному рівні)» [62, с. 243]. Серед сучасних теорій бюджетного федералізму на увагу заслуговує модель американського економіста Ч. Тібо. Як стверджують В. Федосов і В. Андрущенко,

ця модель є ідеальною – віддаленою від реалій. На думку науковців «...реалізація моделі Тібо можлива у разі існування ряду передумов, а саме: абсолютної мобільності людей; незалежності пересування від стану докільця (відсутності екстерналій); наявності вичерпної інформації про умови оподаткування та забезпечення суспільними благами на новому місці; можливості вибору із значної кількості місць проживання; збереження постійної вартості локальних суспільних благ в умовах зростання чисельності населення; фінансування суспільних послуг з місцевого бюджету за рахунок подушного податку або пропорційного податку на власність; приблизно однакового і достатньо високого рівня доходів (а також величини власності) мешканців даного населеного пункту, бо вплив незаможних громадян скорочує податкову базу, спричиняючи підвищення податкових ставок та порушення ефективної рівноваги за оптимумом Парето» [517, с. 657]. Отже, теорія бюджетного федералізму є ідеальною моделлю побудови фінансових відносин між рівнями влади, а ефективність її реалізації визначається оптимальним збалансуванням потреб територіальних громад з їхніми фінансовими можливостями через законодавче закріплення і регулювання. І саме сьогодні «...аналіз базових принципів бюджетного федералізму показав, що їхнє впровадження та дотримання можливе в Україні, адже його метою є надання громадянам публічних послуг за найменшу ціну з дотриманням принципу самостійності кожного рівня влади у веденні бюджетно-податкової політики, досягнення фінансової незалежності як центральної влади, так і місцевого самоврядування» [505, с. 158]. Водночас бюджетний федералізм «...не має обмежуватись лише перерозподілом фінансових ресурсів між регіонами, а передусім стимулювати органи місцевого самоврядування до фінансової автономії та нарощування фінансово-економічного потенціалу» [529, с. 90]. Адже, саме «...бюджетний федералізм, як наголошує В. Федосов, представлений такою організацією бюджетних відносин, яка дає змогу в умовах самостійності й автономії кожного бюджету забезпечувати на території всієї країни її населенню рівний і гарантований державою перелік суспільних послуг (безпека, соціальний захист, освіта тощо), а для цього органічно поєднувати фіскальні інтереси держави з інтересами її суб'єктів; розрізняти бюджетні повноваження,

бюджетні видатки і доходи; розподіляти і перерозподіляти бюджетні ресурси між державним бюджетом і бюджетами місцевих органів влади, вирівнюючи бюджетну забезпеченість територій, які перебувають у різних соціально-економічних, географічних, кліматичних та інших умовах [517, с. 657].

Більш ґрунтовне осмислення бюджетний федералізм набув у працях Дж. Бюкенена. На його думку, бюджетний федералізм втілюється через забезпечення суспільних благ на певній території, оскільки тільки на рівні певної адміністративно-територіальної одиниці можна задовольнити потреби членів територіальних громад, основою чого є «децентралізований розподіл можливостей» і «виробництво економічних цінностей» [79, с. 108].

У зарубіжній практиці за класифікацією Міжнародного валютного фонду залежно від ступеня фінансової взаємодії різних рівнів влади розрізняють такі форми функціонування бюджетного федералізму: класичний федералізм (США), кооперативний (Німеччина), канадський, британський і режим адміністративної опіки над органами місцевого самоврядування (Франція, скандинавські країни) [580, с. 243-257] та ін. Американська модель передбачає побудову відносин між урядом і ОМС на основі повної фінансової незалежності та чіткого розмежування бюджетних надходжень, поєднання власних доходів місцевих бюджетів з міжбюджетними трансфертами, солідарного розподілу доходів і використання цільової фінансової допомоги у формі грантів, а також самостійність щодо напрямів здійснення видатків. Отже, «основою американської моделі бюджетного регулювання є «...неокласична економічна теорія, коли найбільш ефективний територіальний розвиток можуть забезпечити лише ринкові механізми, а вирівнювання перерозподілу виробництва суспільних благ за територіями буде підривати ефективність цього механізму. Для країн, де має місце значна диференціація в наданні суспільних послуг у розрізі територій, така модель навряд чи буде прийнятною» [529, с. 87].

Кооперативний бюджетний федералізм, властивий Німеччині, характеризується перманентним втручанням і активною участю держави у бюджетному регулюванні. Із федеративного бюджету відбувається фінансування

усіх функцій безпекового існування держави, а також забезпечення економічного розвитку. Водночас адміністративна опіка над органами місцевого самоврядування стимулює останніх до повномасштабної імплементації засад бюджетного федералізму – законодавчо закріпленого розподілу функціональних повноважень і відповідальності структур різних рівнів влади з відповідним розмежування на цій основі доходів і видатків між ними на засадах державної, соціально-економічної, політичної доцільності, соціальної етики, міжрегіональної, міжнаціональної та суспільної солідарності [74].

Отже, теорія бюджетного федералізму заклала підвалини функціонування фінансів ОТГ, викристалізувавши засади їхнього формування. Відповідно наприкінці ХХ–ХХІ ст. у дослідженні теорії місцевих фінансів змінюється теоретична парадигма розуміння фінансів територіальних громад, що зумовило формування моделі партисипативного фінансування (бюджетування).

Теорія партисипативного бюджетування виникла і вперше була апробована у 1989-1997 рр. у Бразилії (м. Порту-Алегрі), звідки набула поширення і почала використовуватись як механізм залучення членів територіальних громад до фінансування місцевого розвитку, а також розпорядження частиною бюджетних коштів у процесі взаємодії громади і місцевої влади. Партисипативне фінансування передбачає мобілізацію фінансових ресурсів, співробітництво членів територіальних громад і представників ОМС через розробку проектів місцевого розвитку і забезпечення їхнього фінансування, а також формування показників партисипативного бюджету із подальшим розпорядженням фінансовими ресурсами та перманентним контролем за їхніми витрачанням. Як визначає В. Писаренко, «...партисипативний бюджет (Participatory Budget) – це місцевий бюджет, розроблений і затверджений за участю громадськості, це фінансовий план спільного управління, здійснюваного громадянами та місцевими органами влади» [369, с. 51]. Використовуючи напрацювання Д. Аллегретті, А. Реке, І. Сентоме і К. Херцберга, вітчизняні науковці виокремили такі характерні риси партисипативного бюджету: «...партисипативний бюджет становить певну частину бюджету міста; проекти мають бути реалізовані протягом фіскального року і лише на територіях, якими

місто має право розпоряджатися згідно з чинним законодавством; громадяни мають можливість визначення проектів, реалізація яких задовольнить потреби всієї громади, та безпосереднього контролю над витратами бюджету» [132, с. 42].

Відповідно принципами партисипативного бюджетування є такі: беззаперечна участь членів територіальної громади; виділення визначеної суми коштів на реалізацію партисипативного бюджетування; обов'язковість виконання через надання гарантій на реалізацію проектів за участі представників громади; публічність розгляду і затвердження партисипативного бюджету; циклічність; прозорість.

Партисипативний бюджет є інструментом прямої демократії, за допомогою якого члени територіальної громади беруть участь у розподілі бюджетних коштів, а ОМС долучаються фінансово до реалізації проектів, співпрацюють і комунікують із ОТГ, підвищуючи довіру до себе.

Відповідно до постулатів наукових праць Д. Аллегретті, А. Реке, І. Сентоме і К. Херцберга, партисипативне бюджетування може відбуватися у таких формах: представницької демократії, яка ґрунтується на неможливості реалізації та контролю прийнятих рішень з боку представників територіальних громад за умови існування необ'єднаного, неорганізованого, політично несвідомого та фінансово невмотивованого громадянського суспільства, оскільки де-юре всі рішення підчас бюджетного процесу приймають представники ОМС; демократії «близької відстані», що базується на неформальних правилах і підтримується спеціально створеними радами та фондами, які фінансують незначні проекти на певній невеликій за розмірами території; партисипативної модернізації, що передбачає перебудову державного управління в напрямку деолігархізованого розвитку за взаємодії держави та представників територіальних громад через надання якісних публічних послуг; участі багатьох зацікавлених осіб, що має на меті залучення не тільки широкого кола громадськості та лідерів територіальних громад, а й представників бізнесу, міжнародних організацій до партисипативного бюджетування; нео-корпоратизму, який ґрунтується на повній залежності бюджетних показників від виділених державою коштів на фінансування програм

соціального захисту, охорони здоров'я тощо, за реалізації яких роль представників громади зводиться до надання консультацій з метою досягнення соціального консенсусу; суспільного розвитку, що передбачає участь незалежної та зрілої політично вмотивованої територіальної громади в партисипативному фінансуванні за мінімального втручання ОМС.

Проте розглянута теорія не позбавлена суперечностей. Так, більшість членів територіальної громади не зацікавлена у фінансуванні розвитку за власні кошти, не обізнана із власною фінансовою відповідальністю і ОМС під час реалізації проектів, не комунікує з місцевою владою та політично не свідомі. Разом із цим, ОМС також неохоче впроваджують партисипативне бюджетування, оскільки збільшується контроль з боку територіальної громади щодо формування показників місцевих бюджетів, зростають вимоги до відповідності ціни й якості публічних послуг, прозорості використання бюджетних коштів, що мінімізує корупційну складову, а також відбувається вплив на прийняття рішень ОМС з боку територіальної громади, витісняючи домінуючі переконання правлячих еліт. Враховуючи зарубіжний досвід, можна стверджувати, що партисипативне бюджетування здійснює двоякий вплив: послаблюючи місцеву владу, позитивно впливає на діючі демократичні інститути.

Відповідно імплементація партисипативного бюджетування модернізує фінанси ОТГ, оскільки його метою «...є залучення громадян до найбільш основної та формальної процедури управління – розподілу ресурсів у рамках бюджетного процесу. Залучення громадян може підвищити рівень фінансової відповідальності органів місцевої влади, рівень прозорості та більш ефективного розподілу ресурсів» [73, с. 161].

Водночас теорія партисипативного фінансування на стадії імплементації у вітчизняну практику функціонування фінансів ОТГ позбавлена можливості виокремлення інститутів й учасників, які братимуть безпосередню участь у забезпеченні реалізації цього процесу, що відповідно потребує застосування інституційного обґрунтування, враховуючи науково-методологічні напрацювання науковців сучасності.

Інституціональна теорія, зародившись як наукова течія у кінці ХХ на початку ХХІ ст., зумовила появу неоінстиціоналізму, і призвела до часткової відмови від догм, постулатів і обмежень неокласичної методології наукового пізнання економічних явищ, у тому числі і в місцевих фінансах, що вплинуло на розвиток теорії фінансів ОТГ. Так, реалії функціонування місцевих фінансів, їхня трансформація за здійснення фінансової децентралізації, бюджетної та податкової реформ і зміни територіальної організації влади сформували новий підхід у розумінні фінансів об'єднаних територіальних громад, призвівши до концептуальної невизначеності в системі інститутів суспільства та зумовивши необхідність проведення наукових досліджень у процесі інституційних змін. Як слушно зауважують вітчизняні науковці, «...аналізуючи розвиток країн постсоціалістичного простору протягом останніх років, складно пояснити їхні досягнення лише з позицій неокласики» [354, с. 87], а фундаментальні економічні теорії, які протягом багатьох десятиліть були орієнтирами для економічних і фінансових систем, не формують відповідного понятійно-категоріального апарату [163]. Саме це виводить на перший план інституціональну теорію, яка «...висвітлює фінанси з позицій функціонування суспільних інститутів та інституцій» [339, с. 2].

Інституціоналізм як наукова течія виник завдяки дослідженням Т. Веблена, вкорінившись, отримав обґрунтування у наукових постулатах Дж. Коммонса, Р. Коуза, Д. Норта, О. Вільямсона, Е. Феруботна, Р. Ріхтера, У. Гамільтона, Д. Фролова, О. Іншакова, А. Чухна, А. Гриценка, Ю. Коваленко. Інституціоналізм – це провідний напрям економічної науки, який швидкими темпами проникає у всі сфери наукового знання та наукової діяльності. «Інституціоналізм, як стверджують О. Іншаков і Д. Фролов – є універсальним, хоча й аспектним підходом до пізнання соціально-економічної дійсності» [188]. Точку зору названих науковців повністю поділяємо. Неокласична теорія тому і втратила актуальність, оскільки фактично знехтувала аналізом діяльності інститутів, які мають вагоме значення для результатів функціонування економіки. Їх завжди необхідно брати до уваги і ретельно вивчати [533]. Відповідно зазначене актуалізує обґрунтування

категоріально-понятійного апарату інституціонального підходу в контексті дослідження фінансів ОТГ.

Термін, як зазначає Е. Майбруд, «інституціоналізм» заснований на поняттях «інституція» та «інститут» [278]. Проте трактування цих базових категорій є дискусійним питанням, і потребує чіткого визначення й уніфікації, оскільки «...жодна галузь наукових досліджень не може бути розвинена, якщо учасники не поділяють загального уявлення про ключові терміни цих досліджень» [618, с. 4].

На початку ХХ ст. термін «інститут», використовує У. Гамільтон для опису групи суспільних звичаїв. Інститути, на думку вченого, означають переважний та постійний спосіб мислення, який є звичкою для групи або звичаєм для народу [590, с. 565]. Д. Норт вважає, що інститути – це «...правила гри у суспільстві, ...сформовані людиною обмеження, які організовують взаємовідносини між людьми..., задаючи структуру спонукальних мотивів людської взаємодії» [332, с. 18; 611, с. 360]. За Д. Нортом, ці правила гри мають формальні (конституції, закони, норми, правила і звичаї) та неформальні (внутрішні принципи, норми поведінки) обмеження. Окрім цього існують механізми, які дають змогу контролювати їхнє дотримання. Саме вони формують орієнтири економічної поведінки суб'єктів у ринковому середовищі.

Аналогічним є розуміння сутності інститутів Е. Фуруботна і Р. Ріхтера, які визначають їх як сукупність формальних і неформальних правил [533, с. 9].

В. Каспер стверджує, що інститути насамперед встановлюють певні правила людської поведінки, які за можливістю обмежують опортуністичну та безладну індивідуальну поведінку, визначаючи у такий спосіб її більшу передбачуваність [598, с. 30].

Враховуючи вищезазначене, поділяємо точку зору Е. Попова і А. Сергєєва, що чітке визначення інститутів як правил і норм – це перший необхідний крок у побудові категоріального апарату інституційної теорії [379, с. 106].

Водночас поділяючи думку М. Блауга, який вважає, що інституційна теорія має містити аналіз норм та звичаїв, які викристалізувались у вигляді економічних

інституцій [63, с. 657], виокремимо певні догматичні визначення та викристалізуємо сутність окресленої дефініції.

Так, дискусійно, на нашу думку, визначають категоріальний апарат В. Зотов, В. Пресняков і В. Розенталь, які інституціями вважають «...звичаї, традиції, правила і норми соціальної поведінки, згідно з якими люди діють у різних сферах життя суспільства (у тому числі в економічній) саме через свою причетність до інститутів», а інститути розглядають як «...специфічні функціональні й організаційні форми колективної діяльності, які є сталими структурними формуваннями» і забезпечують реалізацію системних функцій економіки [181, с. 53].

О. Іншаков і Д. Фролов стверджують, що «...інституція виступає об'єктивно необхідною рушійною силою будь-якої конкретної діяльності й є базовою категорією інституціональної теорії», тоді як «інститути – складніше явище, ніж інституції» [188]. Науковці переконані, що саме інститути формують «...абстрактну функціональну модель конкретних організацій, що фіксує їхній видовий статус і найзагальніші інституційні риси», і їх можна розглядати «...як системи соціальних правил і норм взаємодії агентів, об'єднаних у сталу структуру на основі ефективного розподілу функцій у процесі спільної діяльності» [188]. Відповідно, вчені термін «інститут» ототожнюють із терміном «організація», що апріорі неправильно, згідно з їхньою етимологією. Так, згідно тлумаченням, поданим у Великому тлумачному словнику сучасної української мови за ред. В. Бусела, «...інститут – сукупність правових норм у якій-небудь сфері суспільних відносин; організована система соціальних ролей, яка є постійним і значним елементом суспільства і яка зосереджується на основних потребах і функціях людини» [94, с. 499]. Відповідно «...організація – це об'єднання людей, суспільних груп, держав на базі спільності інтересів, мети, програми дій і т. ін.; компанія, установа, їхні підрозділи чи об'єднання, які виконують самостійні функції та мають адміністрацію; особливості будови чого-небудь; структура; комплекс заходів, зміст яких полягає в координації дій окремих елементів системи» [94, с. 853]. На думку К. Ерроу, організація – це група індивідів, яка прагне досягти певних спільних цілей

або максимізувати цільову функцію [576, с. 24]. О. Вільямсон організацією також вважає сукупність людей, які структурно відокремлені в межах упорядкованих процесів отримання і переробки інформації, прийняття рішень з деякого набору питань, пов'язаних з використанням обмеженості ресурсів [641, с. 112]. К. Менар зазначає, що організацією є економічна одиниця координації, яка має доступні для визначення межі та функціонує більш-менш неперервно для досягнення цілі або сукупності цілей, що поділяються членами (учасниками) [297, с. 22]. Б. Мільнер стверджує, що організація є свідомо координованим соціальним утворенням з визнаними межами, що функціонує на відносно постійній основі для досягнення спільної цілі або цілей [300, с. 12].

Ю. Коваленко вважає, що поняття «інституція» слід розуміти передусім як «...сукупність певних обмежень (правил, норм тощо) із застосуванням механізму примусу щодо їхнього виконання...» [215, с. 167]. Науковець пропонує визначати інституцію як систему, що охоплює «...тверді (офіційні) обмеження (правила і характеристики примусу), м'які (неофіційні) обмеження (стандарти поведінки і стереотипи мислення) і інтуїцію, які забезпечують досягнення оптимальної організації, координації та стимулювання поведінки економічних суб'єктів (домогосподарств, корпорацій, держав та інших організацій) і приводять до скорочення трансакційних витрат» [215, с. 168]. Відповідно автор інституцію визначає як сукупність правил, що, на нашу думку, відповідає за змістом сутності інституту. Адже, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначено, що «...інституція – це установа, заклад; частина, підрозділ установи, закладу» [94, с. 499]. Аналогічно в «Економічній енциклопедії» визначено, що інституції (лат. «*institutio*» - «настанова») – це установи, заклади, а інститут (лат. «*institutum*» - «устрій, установа») – це «...сукупність норм права у будь-якій сфері суспільних відносин» [157]. В Словнику іншомовних слів термін «інститут» також тлумачиться з цієї позиції [418, с. 285]. Отже, як зазначає О. Іншаков, вчені доволі часто не звертають увагу на відмінності вихідних категорій інституціоналізму й інколи підміняють інституцію організацією, організацію визначають як інститут, а останній трактують як інструмент, орган чи механізм [186]. Це відповідно

призводить до змістової неузгодженості й некоректності вживання термінів і вносить дихотомію у категоріально-понятійний апарат інституціональної теорії.

Диспут науковців продовжимо тезою Д. Норта, що інституціональний розвиток економіки відбувається за взаємодії інститутів й організацій, коли інститути визначають «правила гри», а організації структурують відносини між людьми і є «гравцями» [332, с. 6]. Відповідно солідаризуємось з О. Кнейслер, яка наголошує, що «інституція» та «організація» є тотожними поняттями, тоді як «інститут» та «організація» мають суттєві відмінності [209, с. 18]. Підтвердженням цієї думки також є і теза С. Львовчкіна, В. Опаріна та В. Федосова, що інститут – це форма суспільного устрою, тоді як інституція – це реальна юридична особа [274, с. 63]. Поняття «інститут», як стверджує З. Мацук, є значно ширшим, тоді як термін «інституція» віддзеркалює лише його організаційно-функціональний аспект [285, с. 128].

Основні постулати інституціональної теорії суттєво вплинули на формування місцевих фінансів. Так, В. Кравченко першим серед вітчизняних науковців розкриває змістове наповнення місцевих фінансових інститутів як «...сукупність норм права, звичаїв, традицій, культурних зразків», з одного боку, а з іншого – як «...сукупність організаційних структур, які забезпечують функціонування місцевих фінансових систем» [236], що, на нашу думку, є суперечливим, оскільки саме друга частина визначення висвітлює сутність місцевих фінансових інституцій. Серед місцевих фінансових інститутів, сформованих на території України, вчений виокремлює такі: самостійні місцеві бюджети, позабюджетні, валютні та цільові фонди органів місцевого самоврядування, комунальну форму власності, місцеві податки та збори, комунальний кредит, комунальні платежі, фінанси комунальних підприємств, інститут громадських послуг [236]. О. Кириленко, визнаючи інститутами місцевих фінансів сукупність форм організації фінансових відносин, що виникають в ОМС з іншими суб'єктами з приводу мобілізації та ефективного використання фінансових ресурсів відповідних органів, до місцевих фінансових інститутів зараховує: місцеві бюджети, місцеві податки і збори, цільові фонди місцевого самоврядування, місцеві запозичення, комунальний кредит, об'єкти

комунальної власності та інші фінансові ресурси, які надходять у розпорядження місцевого самоврядування згідно з чинним законодавством [205]. Відповідно вчений акцентує, що інститути місцевих фінансів регулюють фінансові взаємовідносини на місцевому рівні. На думку С. Булгакової, у структурі місцевих фінансів слід виокремити такі місцеві фінансові інститути: валютні та цільові фонди органів місцевого самоврядування, місцеві податки і збори, комунальний кредит, комунальні платежі, фінанси комунальних підприємств [80]. Наголосимо, що ні визначень дефініції «місцеві фінансові інститути», ні критеріїв віднесення перелічених складових до переліку місцевих фінансових інститутів автори не подають.

В. Федосов зауважує, що в Україні з 1990-х р. розпочався процес правового та організаційного закріплення фінансів місцевих органів влади, формування відповідних традицій, звичаїв і норм політичної та загальної культури. У системі місцевих фінансів сформувались і розвиваються такі інститути, як самостійний місцевий бюджет, позабюджетні, валютні й цільові фонди, комунальна власність, місцеві податки та збори, комунальний кредит, комунальні позики, комунальні платежі, поточні видатки і видатки розвитку, поточний бюджет і бюджет розвитку тощо [498, с. 283]. Відповідно перелік інститутів місцевих фінансів у всіх виокремлених підходах однотипний, що є наслідком централізованого способу їхнього формування. На наш погляд, це порушує один із принципів Європейської хартії місцевого самоврядування щодо забезпечення надання гнучкості місцевим фінансовим системам і врахування ними територіальних особливостей і потреб місцевих громад, оскільки основним призначенням місцевих фінансових інститутів є сприяння соціально-економічному розвитку кожної територіальної одиниці. Відповідно в умовах реформування системи місцевого самоврядування і територіальної організації влади та створення ОТГ формується теоретична парадигма фінансів ОТГ, яка, згідно з основними постулатами інституціонального підходу, потребує інституційного забезпечення та розробки теорії інституціонального розвитку. З огляду на інертність наукової спільноти до цієї проблеми, це дасть змогу глибше і точніше розкрити інституційно-організаційні та

методологічні засади функціонування фінансів ОТГ. З огляду на викладене, неабиякий інтерес становить дослідження фінансів ОТГ як новітньої форми організації економічних відносин у системі місцевих фінансів, його інституціональної структури та методології розвитку.

Важливою для інституціональної теорії, на наш погляд, є концепція базисних інститутів, яку сформулювали В. Якубенко, В. Савчук, що дає змогу вести у науковий обіг як категорію економічної теорії поняття як «базисні економічні інститути» [404, с. 49-63]. Основними базисними інститутами фінансів ОТГ є інститут держави, інститут місцевого самоврядування та інститут місцевих фінансів. Поряд із базисними інститутами, формуються похідні інститути. Вони характерні лише для фінансів ОТГ і «...формують основу його цілісної інституціональної інфраструктури з власним упорядкуванням, організаційно-правовим забезпеченням відносин» [209, с. 20]. До похідних інститутів належать такі: бюджет ОТГ, місцеві запозичення, фінанси комунальних підприємств і фінансових установ. Враховуючи постулати інституціональної теорії, можна стверджувати, що фінанси ОТГ – це сукупність інститутів, які поєднують інституційні одиниці (ОТГ, ОМС ОТГ) та їхні особливості функціонування у межах «...визначених формальних (нормативно-правова база) і неформальних (договірні та контрактні відносини, норми поведінки) правил» [209, с. 20]. Відповідно «...інститути визначають характер «поведінки» і «правила гри» його учасників – інституційних одиниць у контексті формування інституціональної інфраструктури» [209, с. 20]. Отже, інституційними одиницями є об'єднані територіальні громади, члени яких мають єдине бачення майбутнього розвитку і функціонують як ціле, та органи місцевого самоврядування цих територіальних громад, які забезпечують їхню фінансову спроможність. Як вказує Д. Норт, чим різноманітніші інтереси, тим менша ймовірність, що особи, які мають будь-який інтерес, зможуть забезпечити його за наявності їхньої більшості в громаді. Зростає відповідно ймовірність появи складних форм об'єднань пошуку нових форм вирішення проблем, пов'язаних зі створенням коаліцій [332]. Відбувається також визначення формальних правил, які обслуговують об'єднання територіальних громад. Це насамперед нормативно правове забезпечення

функціонування фінансів об'єднання територіальних громад, інформація щодо соціально-економічного стану ОТГ, матеріального забезпечення, демографічної ситуації. Водночас формуються неформальні правила – традиції, цінності, освіта, культура поведінки, релігійна належність, політичні переконання, вплив правлячих еліт тощо.

Базуючись на основних постулатах теорії інституціоналізму, можна стверджувати, що інституційне забезпечення фінансів ОТГ як систем інститутів визначає формування раціональної координації фінансової поведінки її членів. При цьому доміантна функція інститутів фінансів ОТГ – це формування адекватного фінансового середовища для реалізації векторів розвитку фінансів ОТГ за узгодження інтересів усіх членів об'єднання. За змістовим наповненням інституційне забезпечення фінансів ОТГ визначається сукупністю інститутів (до яких зараховуємо традиції, цінності, релігійну приналежність, політичні переконання, вплив правлячих еліт тощо) та інституцій (ОТГ, ОМС ОТГ), які формують їх, забезпечуючи фінансову спроможність територіальної громади, а також характеризується способом комунікації цих інститутів та інституцій між собою. Комунікуючи, інституції за участю інститутів формують інституційне забезпечення фінансів ОТГ на основі формальних правил і неформальних норм, які, «...виникаючи як засіб координації стійких форм людської взаємодії, ... є продовженням, розвитком та модифікацією формальних правил; соціально санкціонованими нормами поведінки; внутрішніми, обов'язковими для виконання, стандартами поведінки» [332, с. 40]. При цьому інституційне забезпечення фінансів ОТГ формують державні й недержавні інституції, які продукують формальні та неформальні правила.

Інституційне забезпечення ґрунтується на інституційній структурі, яка є системою підтримки цих формальних і неформальних правил та норм, за якими функціонують інституції. Інститути ж забезпечують оптимальний рівень розвитку фінансів ОТГ, впорядковуючи дії їхніх членів, здійснюючи контроль за дотриманням правил і норм, щоб фінансові інтереси членів територіальних громад, які входять до складу ОТГ, не призвели до сецесії. Інституційну структуру

формують також організації – ОТГ та ОМС ОТГ, які забезпечують реалізацію інститутів в інституціональному середовищі, тобто виконання «...сукупності правил і норм (політичних, юридичних, економічних, організаційних), що створюють умови для функціонування» [209, с. 24] фінансів ОТГ та їхнього розвитку. На думку А. Олейника, інституційне середовище (економічна конституція, інституційна структура економіки, інституційні межі) – це характеристики зовнішнього середовища, які є значущими для економічної діяльності, сукупність цінностей, формальних і неформальних норм, що впливають на співвідношення стимулів у діяльності й зумовлюють необхідність досягнення мінімальної згоди між людьми [337].

Вітчизняні науковці інституційну структуру називають інституційною архітектонікою, під якою розуміють структуру інститутів, яку складають правила, норми, стереотипи, традиції, установи та інші соціальні утворення у їх співвідношенні із сутністю та загальним естетичним планом побудови цілісної соціальної системи [133, с. 32]. Окрім інституційної структури, на думку О. Вільямсон, існує також інституційна впорядкованість, яка відображає сукупність прав, які формально закріплені в контрактах, а також у численних неформальних угодах і механізмах підтримання репутації. Інституційна впорядкованість має забезпечувати єдині правила і механізми, які дають змогу вносити зміни у закони та є передусім результатом зміцнення нових етичних і правових норм фінансових відносин [508]. Інституційна впорядкованість у фінансах ОТГ виявляється у механізмі формування показників бюджетів ОТГ, розподілу видатків їхніх бюджетів, а також солідарної відповідальності за фінансові наслідки прийнятих рішень ОМС ОТГ.

Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що інституціональну архітектоніку фінансів ОТГ (рис. 2.1) формують базисні (інститут держави, інститут місцевого самоврядування та інститут місцевих фінансів) та похідні (бюджет ОТГ, місцеві запозичення, фінанси комунальних підприємств і фінансових установ) інститути, які в інституціональному середовищі під дією формальних (нормативно-правова база) і неформальних (договірні та контрактні

відносини, норми поведінки) правил визначають поведінку інституцій (ОТГ, ОМС ОТГ), забезпечуючи їхній розвиток на засадах інституційної впорядкованості. Інституціональну архітектуру фінансів ОТГ зображено на рис. 2.1.

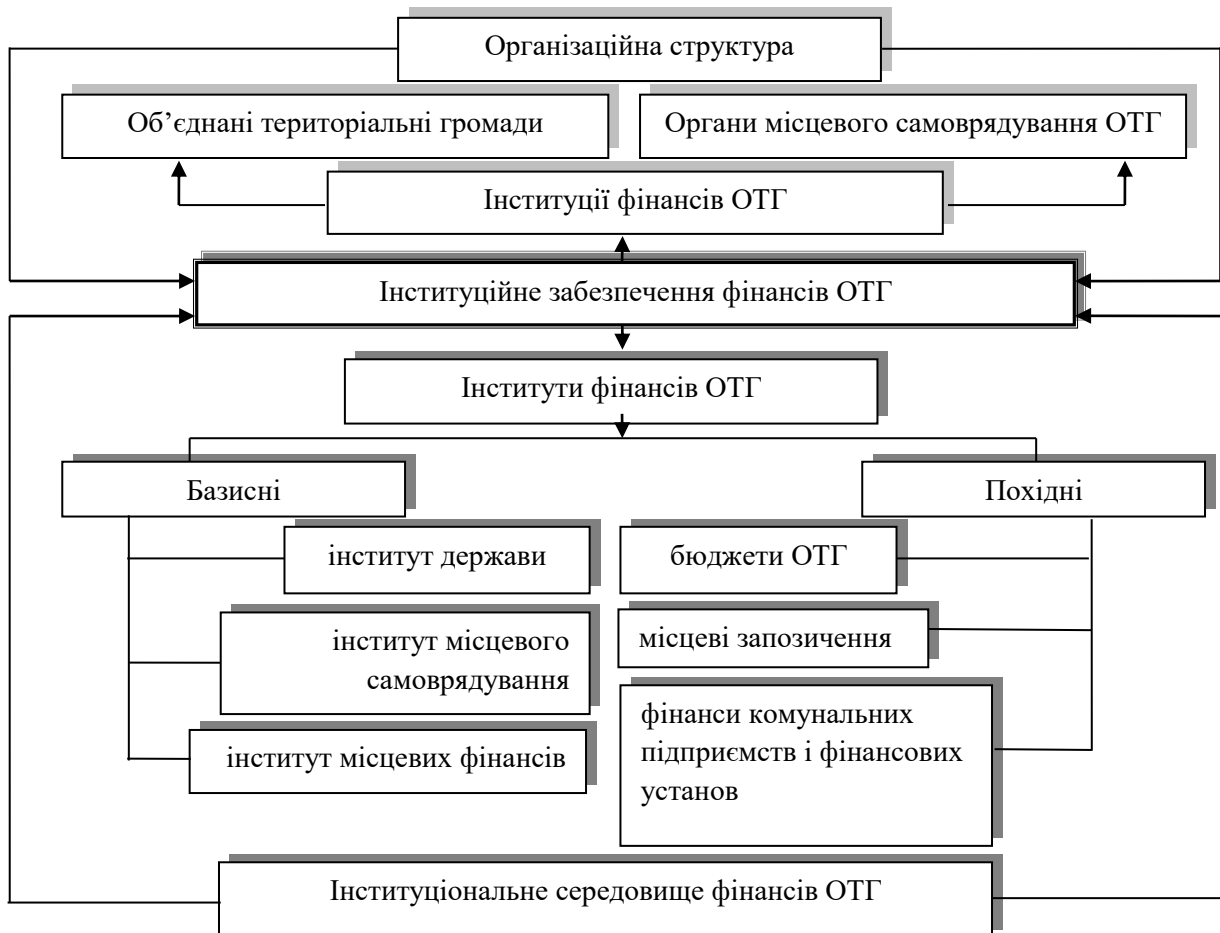


Рис. 2.1. Інституціональна архітектура фінансів ОТГ

Джерело: розроблено автором.

Безумовно, рівень розвитку інституціональної архітектури є імперативом ефективності функціонування фінансів ОТГ. Адже відсутність надійних інститутів, домінування неформальних правил та перманентна зміна формальних негативно впливає на розвиток усіх елементів його структури. До того ж вітчизняний науковий доробок характеризується фрагментарним і не системним підходом до розуміння сутності інститутів, ознак їх організації та засад функціонування. Зазвичай їх або штучно імплементують у практику, або ж деформують і спотворюють на початковій стадії їх формування, що вимагає інституційних змін. Саме інституційні зміни в частині їх «обґрунтованості та логічної впорядкованості визначають швидкість

соціально-економічного розвитку, тому що саме інститути генерують увесь спектр організаційних, економічних та правових інновацій, проникаючи в усі сфери відтворювального процесу в період загальних системних перетворень» [285, с. 137]. Цими інституційними змінами у контексті нашого дослідження є реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, фінансова децентралізація, добровільне об'єднання територіальних громад, поява фінансів ОТГ. Саме в умовах інституційних змін формування досконалого інституційного забезпечення дозволить забезпечити фінансову спроможність ОТГ, а відтак і соціально-економічний розвиток країни в цілому. До того ж, інститути продукують формальні і неформальні правила, встановлюючи комунікаційні зв'язки та впорядковуючи відносини в інституціональному середовищі, що організовує фінанси ОТГ в єдину систему, роблячи її більш прогнозованою та стійкою до негативних впливів саме внаслідок подальших інституційних змін. Проте не слід забувати, що, виходячи із постулатів теорії інституціоналізму Д. Нортон, інституціональні зміни відбуваються тільки за спорідненості інтересів із правлячими елітами.

Отже, використання інституціонального підходу в контексті теоретико-методологічного обґрунтування фінансів ОТГ, дозволяє виокремити сукупність реальних проблем та розкрити причини їх не дієздатності в окремих конкретних умовах у певний часовий континуум.

Впродовж останніх років в умовах інституціональних змін неабиякої ваги набуває теорія неінституціоналізму в частині теорії «управління спільним» (Е. Остром), «колективної дії» (М. Олсон), які акцентують увагу на практичній стороні співпраці та координації суспільної взаємодії. Саме з появою цих теорій відбувається новітній парадигмальний поступу розумінні фінансів ОТГ. Так, запропонована Е. Остром теорія «управління спільним», висвітлює практику координування дій членами територіальних громад при спільному використанні ресурсів, спростовуючи догму, що дієве використання спільних ресурсів можливе виключно за умови державної чи приватної власності. Виокремлені науковцем принципи управління колективними ресурсами, спрямовані на забезпечення

ефективності та довготривалості їх витрачання. У дослідженні «Управління спільним» [619] доведено дієвість партисипативного управління спільними благами і ресурсами, що дозволило Е. Остром сформувавши партисипативну концепцію фінансової політики місцевого розвитку, яка у вітчизняних умовах набуває неабиякої актуальності в світлі об'єднання територіальних громад та функціонування їх фінансів ОТГ.

В свою чергу, теорія «колективної дії», запропонована М. Олсоном, ґрунтується на взаємодії суб'єктів у контексті сформованих суспільних груп, в основі якої – розмір та ступінь гомогенності групи, спосіб розподілу благ в групі, можливості для опортуністичної поведінки членів групи, витрати на координацію [617]. Беззаперечним досягненням теорії М. Олсона є імплементація в економічну науку дефініції «селективні стимули», які розкривають самоорганізацію групи в зовнішніх несприятливих для «колективної дії» умовах.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що теорія місцевих фінансів внаслідок еволюції економічної та фінансової науки, видозмінювалася, доповнювалася, віддзеркалюючи реалії суспільного економічного життя. Відповідно на зміну неокласицизму сформувався інституціоналізм та неінституціоналізм, які обґрунтовують розуміння фінансів територіальних громад як нового економічного явища, якому притаманне певне інституціональне середовище функціонування та інституціональна архітектоніка. Саме вихідні методологічні доміанти інституціональної та неінституціональної теорій здатні максимально висвітлити та глибинно дослідити фінанси ОТГ як каталізатора соціально-економічного розвитку як окремих територіальних одиниць, так і держави в цілому.

2.2. Теоретична концептуалізація та функціональне призначення фінансів об'єднаних територіальних громад

Реформування системи місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні спонукає до перегляду низки догматичних положень вітчизняної фінансової науки, призводячи до формування нових теорій. Фінанси ОТГ одна із

них, яка до сьогодні не знайшла свого повного і адекватного обґрунтування в сучасній економічній літературі, що зумовлено наступними причинами. По-перше, відсутністю єдиного, загальноприйнятого наукового підходу до її формування. Незначний відрізок часу – чотири роки – для розвитку теорії є недостатнім і переважно супроводжується теоретичним узагальненням лише певної кількості наукових праць, постулатів нормативно-правових і законодавчих актів. Це відповідно продукує різнополярні точки зору, які ускладнюються з урахуванням визначальних тенденцій реформи місцевого самоврядування і децентралізації.

По-друге, недостатність фундаментальних теоретичних досліджень у сфері місцевих фінансів в умовах децентралізаційних реформ і практично їхня відсутність стосовно фінансів ОТГ, що також пов'язано з незначним періодом функціонування об'єднаних територіальних громад як нових суб'єктів місцевого самоврядування. Теорія фінансів ОТГ перебуває на етапі становлення і трансформації, пов'язаної із переходом до нового адміністративно-територіального устрою, якому притаманні національні особливості провадження, що впливають на сучасний стан, потребуючи нових ґрунтовних досліджень і переосмислення.

По-третє, розвиток концептуальних основ фінансів ОТГ потребує ґрунтовного філософського осмислення його наукових положень у контексті визначення економічного змісту, характеристики функцій, виокремлення принципів. Це свідчить про відсутність єдиного теоретико-методологічного інструментарію для дослідження в цій сфері економічних відносин. Як зазначає О. Кнейслер, вирішення «...зазначених вище наукових проблем базоване на концептуальних засадах теорії.., науковою парадигмою якої є результати ґрунтовних і багатовекторних теоретичних досліджень» [209].

Враховуючи обраний нами методологічний підхід до побудови концептуальних засад наукової парадигми фінансів об'єднаних територіальних громад, а також предмет дослідження, що визначається фінансовою наукою, понятійний каркас якої формують фінансові категорії, спершу проаналізуємо домінуючі підходи до трактування економічної категорії «фінанси». Адже, як зазначає О. Гаманкова, «...у логіці теорії фінансів відображена логіка як процесу

розвитку фінансів, так і логіка становлення і розвитку фінансової науки, в категоріях якої втілюються наукові уявлення щодо рушійних сил, джерел, головних напрямів та тенденцій розвитку фінансових процесів у суспільстві. Теорія фінансів виступає при цьому методологічним фундаментом комплексу наук... Цей фундамент передбачає наявність загального підходу до дослідження фінансових явищ, єдине розуміння дійсності, єдину філософську основу» [118, с. 42]. До сьогодні категорія «фінанси» для сучасної фінансової науки є найбільш уживаною та дискусійною економічною категорією. Проте зацентруємо увагу лише на основних визначеннях її природи і сутності в процесі еволюції фінансової науки. Першочергово слід з'ясувати етимологію терміна «фінанси». Початковий зміст цього терміна походить від лат. *«finis»*, що означає «термін платежу». Беручи за основу корінь цього слова, з'являються лат. поняття *«finatio»*, *«financia»* і *«financia pecuniaria»* у значенні грошового зобов'язання, платежу та суми коштів. Надалі термін вживається в англійській мові у значенні «штраф, мито», в німецькій – як характеристика «...винахідливості, хитрості, заздрості, спритності і підступності», у французькій – найбільш наукоємно для позначення «...державних доходів, стану державного господарства і державного майна». Це трактування поступово розповсюджується, витісняючи старе розуміння і набуваючи нового, і застосовується як технічний термін у більшості сучасних культурних народів [185, с. 4-5]. Із посиланням на французьке походження терміна «фінанси» подано його дефінітивну характеристику у Словнику іншомовних слів [419]. Наголосимо, що таке пояснення етимології терміна «фінанси» є поширеним майже у всіх джерелах наукової літератури і словниках.

Теорії фінансів та її окремим складовим приділяють значну увагу вітчизняні і російські вчені, зокрема вагомими є наукові доробки М. Алексеєнка, В. Андрущенко, О. Бірмана, Б. Болдирева, М. Богачевського, А. Буковецького, М. Бунге, О. Василика, З. Варналія, І. Верби, Е. Вознесенського, А. Даниленка, В. Демянишина, Л. Дробозіної, В. Д'яченка, Т. Кізими, О. Кнейслер, А. Крисоватого, М. Крупки, І. Кулішера, З. Лободіної, І. Луїної, І. Лютого, Ф. Менькова, М. Мітіліно, О. Мозгового, Ц. Огня, С. Огородніка, І. Озерова,

В. Опаріна, М. Орлова, Є. Осокіна, Д. Полозенка, Н. Пришви, М. Романовського, М. Савлука, М. Сичова, В. Сенчагова, А. Соколовської, В. Суторміної, В. Твердохлебова, М. Тургенєва, О. Тулай, В. Федосова, Л. Ходського, І Чугунова, С. Юрія, І. Янжула й ін. Беззаперечним є внесок у теорію фінансів таких відомих зарубіжних учених, як Д. Бьюкенен, А. Вагнер, К. Віксель, Г. Еллінек, Г. Жеза, Дж.-М. Кейнс, Е. Ліндаль, А. Маршалл, Р. Масгрейв, А. Пігу, А. Пікок, К. Рау, П. Самуельсон, Е. Селігмен, А. Сміт, Дж. Хікс, Д. Хьюмен, Г. Шмольдерс, К. Шоуп, Л. Штейн та ін. Серед науковців диспут щодо економічної природи, сутності, структури, функцій, ознак, що характеризується різноманітністю визначень (додаток В) і викристалізовує новітні підходи до дослідження фінансів, триває досі. Уявлення про фінанси як у вітчизняній, так і зарубіжній фінансовій науці, амбівалентні, базуються на різних сутнісних характеристиках і визначальних домінантах відповідно до епохи розвитку науки, економіки, вільнодумства з урахуванням часового континууму. Як зазначає В. Андрущенко, «...наукова думка є не лише сумою знань, а й процесом історично, ідейно, методологічно, теоретично зумовлених способів їхнього одержання, що має за мету пошук істини й забезпечення успішного функціонування фінансової системи» [14, с. 5]. Ретроспективний аналіз наукових поглядів дає змогу викристалізувати концептуальні підходи до дослідження сутності фінансів, квінтесенцією яких є економічні та грошові відносини; формування грошових потоків; їхнє визнання економічною категорією, економічним інструментом, ланкою грошової сфери, складною системою із розподільним і перерозподільним характером, у підсумку чого відбувається формування централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів. Такі різнобічні підходи до трактування фінансів дають змогу характеризувати їх як багатогранне і динамічне явище, а наявні суперечності у трактуваннях, їхня багатоаспектність часто із надмірно звуженим змістом або розлогим тлумаченням є свідченням розвитку як фінансової науки, так і суспільства загалом.

За відсутності категоріально-понятійної впорядкованості, відповідно до засад сучасної західної науки, формуються нові орієнтири, аргументуючи введення в

теорію і практику вітчизняної фінансової науки дефініції «публічні фінанси». Проте у зарубіжних джерелах підходи до трактування публічних фінансів неоднозначні. Так, П. Джейн зазначає, що публічні фінанси пов'язані з діяльністю органів влади щодо розміщення обмежених ресурсів, розподілу суспільних доходів і багатства, забезпечення економічного зростання та стабільності [594]. При цьому вчений зауважує, що публічні фінанси сприяють забезпеченню добробуту суспільства. В Американському бізнес-словнику публічні фінанси визначено як зібрані податки з тих, хто отримує вигоду від надання суспільних благ з боку держави, а також використання цих коштів для виробництва й розподілу таких суспільних благ [581]. У європейській практиці публічні фінанси пов'язують із державними доходами у складі яких важлива роль відводиться системі оподаткування), державними витратами (звертається увага на пріоритетність державних інвестицій), а також із державним дефіцитом і боргом [620]. Отже, публічними фінансами визнають фактично державні фінанси. Не можемо оминати увагою структуру публічних фінансів, оскільки це є актуальним питанням дослідження. Так, структура публічних фінансів у зарубіжній науковій літературі представлена державними і місцевими (муніципальними) фінансами [599]. П. Годме до публічних фінансів зараховує: 1) централізовані фінанси (фінанси держави), зосереджені у бюджеті країни, сформовані на основі надходжень від податків, державних позик та інших видів доходів, які витрачаються у централізованому порядку, враховуючи дотації місцевим органам, автономним державним організаціям; 2) місцеві фінанси, якими розпоряджаються місцеві органи самоуправління – департаменти, комуни, муніципалітети; 3) соціальне страхування та соціальну допомогу [127, с. 10-11].

Публічні фінанси у більшості європейських країн також розглядають на: 1) загальнонаціональному рівні, тобто центральних органів влади, як центральні фінанси (*central finance*); 2) субнаціональному, тобто на рівні органів місцевого самоврядування, як фінанси місцевої влади (*local finance*). Саме локальні фінанси, або фінанси місцевого самоврядування, – це фінанси територіальних громад та їхніх об'єднань, регіонів, областей, воєводств, земель, країв тощо. В широкому розумінні місцеві фінанси – це сума фінансів усіх суб'єктів місцевого самоврядування. На наш

погляд, за вітчизняного реформування місцевого самоврядування і децентралізації виокремлення цих двох складових у структурі публічних фінансів відповідає сучасній практиці. Відповідно це має набути подальшого розвитку у теорії фінансової науки у зв'язку із понятійною невизначеністю категоріального апарату, що гальмує формування теоретико-методологічних засад наукових досліджень фінансових явищ загалом і фінансів ОТГ зокрема. Як зазначає В. Опарін, «...зміни у фінансовому середовищі потребують адекватного і синхронного реагування з боку науковців» [343, с. 113].

Вітчизняна теорія запозичуючи зарубіжний досвід, продукує власні підходи, розширюючи межі вживання цього терміна не тільки у ході наукових дискусій, а й у нормативно-правових актах. Семантика терміна «публічний» пов'язана з такими його визначеннями, як «...прилюдний, привселюдний, гласний, відкритий» [421]. Зауважимо, що у чинному законодавстві цей термін інтерпретовано як «публічні кошти», зокрема у Законі України «Про відкритість використання публічних коштів», до яких зараховують «...кошти державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів, кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гарантії, кошти Національного банку України, державних банків, державних цільових фондів, Пенсійного фонду України, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також кошти суб'єктів господарювання державної й комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності» [169], а також у Бюджетному кодексі України, де за принципом публічності здійснюється складання, затвердження та виконання державного і місцевих бюджетів [82, ст. 7]. Про публічність ідеться в постулатах Європейської хартії місцевого самоврядування при визначенні його засад. Це право і спроможність органів місцевого самоврядування у межах закону здійснювати регулювання та управління щодо більшості публічних справ під власну відповідальність в інтересах місцевого населення [161]. Саме «публічність» і «спроможність», як зазначається в постулатах Європейської хартії місцевого самоврядування, є квінтесенцією передусім відкритості та фінансової можливості, яка уможливить «...регулювання і управління щодо суттєвої частки публічних справ

під власну відповідальність в інтересах місцевого населення» [161]. Це вказує на закріпленість нормами права публічності у процесах формування і використання централізованих грошових коштів і є прямою вказівкою на обов'язковість вживання у теорії економічної науки, в тому числі фінансової, терміна «публічні фінанси». Вітчизняні науковці В. Опарін, В. Федосов і П. Юхименко наполягають на введенні терміна «публічні фінанси» в понятійно-категоріальний апарат фінансової науки [344, с. 7-31]. Вчені зазначають, що «...еволюційні зміни й проведені реформи на макрорівні вітчизняної фінансової системи створюють належне підґрунтя для повернення в науковий обіг терміна «публічні фінанси» [343, с. 125]. Наголосимо, що вживання терміна «публічні фінанси» у вітчизняних джерелах започатковано у працях С. Іловайського, який повністю ототожнює публічні фінанси із фінансами [185, с. 219]. При цьому вчений пов'язує їх не лише з господарською діяльністю держави, а й із діяльністю «...примусових союзів у державі (громад, земств, округів та інших місцевих утворень), тобто розглядає місцеві фінанси як складову публічних фінансів у державі [185, с. 246]. Відповідно більшість сучасних наукових підходів вітчизняних науковців ґрунтується на основоположних тезах С. Іловайського і характеризується зосередженням на структурному наповненні публічних фінансів із зміною одного чи двох основних елементів.

О. Орлюк вказує, що публічні фінанси охоплюють публічні фінанси держави і місцевих громад [347, с. 8, 24]. Така точка зору, на наш погляд, є аргументованою, оскільки державні та місцеві фінанси мають публічний характер. В. Тропіна як публічні фінанси виокремлює державні та місцеві фінанси [506, с. 34], проводячи аналогію із О. Орлюк. Поділяє такі підходи М. Карлін, який стверджує, що «...публічні фінанси України включають державні й місцеві фінанси, оскільки вони спільно використовуються громадянами на місцевому чи державному рівні» [197, с. 112]. На державних фінансах як складовій публічних наголошує і О. Молдаван, який вважає, що «...оскільки держава є лише одним із видів суспільної організації людей, то відповідно державні фінанси є лише одними із видів публічних фінансів» [312, с. 12]. Враховуючи зазначене, слід наголосити, що термін «державні фінанси» не є синонімом до терміна «публічні фінанси», оскільки державні фінанси є вузьким

поняттям і входять як елемент у структуру публічних фінансів. Проте, як зауважує А. Крисоватий, «...державним фінансам властивий нерозривний зв'язок з розвитком держави та суспільства» [243, с. 10].

На думку С. Корецької, «...державні фінанси сукупно з муніципальними й утворюють публічні фінанси ... Незважаючи на відносну самостійність державних й місцевих фінансів у межах держави, публічні фінанси являють собою єдину категорію, що підтверджується унітарним устроєм держави; єдністю грошової системи, економічної, фінансової та митної політики; єдністю державної та місцевої систем управління та регулювання фінансово-кредитної системи» [229, с. 26]. Погоджуючись з таким трактуванням, вважаємо, що така аргументація є вичерпною щодо вживання цього терміна у фінансовій науці. Як зазначає С. Корецька, «...для фінансової науки таке розуміння публічності означає необхідність повернення до категорій «публічні фінанси» при визначенні структури фінансової системи держави» [229, с. 27]. У структурі публічних фінансів науковець виокремлює «...державні фінанси, котрі є державною власністю й витрачаються для реалізації загальнодержавних публічних інтересів; фінанси органів місцевого самоврядування, котрі є комунальною власністю й витрачаються для реалізації публічних територіальних інтересів, визнаних органами самоврядування відповідних територій; фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування, кошти якого не є державною чи комунальною власністю й витрачаються для реалізації суспільного інтересу в забезпеченні соціального захисту громадян, визнаного й гарантованого державою» [229, с. 27]. Це визначення розширює перелік складових відповідно до зарубіжних джерел.

В. Кравченко вказує, що за призначенням фінанси України поділяються на публічні, приватні, неприбуткового сектору та частково міжнародні. До публічних фінансів України науковець зараховує державні фінанси, місцеві фінанси, фінанси політичних партій, державний кредит, податки і збори, платежі до державних спеціальних цільових фондів, державні страхові фонди, страхові внески за державним страхуванням [238]. На нашу думку, позиція В. Кравченка базується на публічному як квінтесенції формування фінансів і характеризується

скрупульозністю, яка навантажує понятійний апарат. Детально, проте більш уніфіковано за елементами, аналізує розглядає публічні фінанси А. Нечай, визначаючи такі їхні складові: публічні фінанси держави, публічні фінанси органів місцевого самоврядування, публічні фінанси суспільного (соціального) призначення [325, с. 227-228]. Наголосимо, що про доцільність виокремлення останнього елемента дискусії тривають досі. Водночас подібний концепт описано у наукових працях С. Вдовенко і Ю. Шульги, проте вони його визначають як складові «публічні фонди грошових коштів» держави, місцевого самоврядування і суспільного призначення [93, с. 168].

Структурну будову публічних фінансів В. Опарін розглядає в широкому й вузькому значеннях: «У широкому розумінні вони включають фінансову діяльність усіх різновидів публічних союзів – держави, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, а на глобальному рівні також міжнародних організацій і фінансових інституцій. У вузькому розумінні, яке наразі є більш поширеним, до складу публічних відносять державні й місцеві фінанси, в організації котрих, незважаючи на їхню взаємопов'язаність, мають домінувати принципи автономності та незалежності» [343, с. 125].

З огляду на зазначене зауважимо, що вітчизняні науковці однозначні щодо зарахування у структуру публічних фінансів державних фінансів, проте щодо другого елемента є розбіжності у виокремленні місцевих фінансів чи фінансів органів місцевого самоврядування. Вважаємо, що саме місцеві фінанси є складовою публічних фінансів, оскільки фінанси органів місцевого самоврядування не вміщують фінансів органів державної влади на місцях і не охоплюють повністю всі фінансові відносини на місцевому рівні та відповідно не можуть вирізнятись у структурі публічних фінансів як окремий елемент. Як зазначає А. Хомутенко, «...включення фінансів органів місцевого самоврядування до складу публічних фінансів є некоректним, оскільки, таким чином, публічними є лише фінансові відносини цих органів». Відповідно вчена відстоює позиції «...щодо віднесення до складу публічних фінансів місцевих фінансів, оскільки вони являють собою економічні відносини, результатом яких є рух частини суспільних фінансових

ресурсів, що формують фонди грошових коштів на мезорівні (зокрема місцеві бюджети, фонди коштів комунальних підприємств, установ) із метою задоволення суспільних інтересів в окремих адміністративно-територіальних одиницях» [529, с. 111-126]. При цьому А. Хомутенко наголошує, що вживання терміна «публічні фінанси» доцільне за умови, «...коли йдеться про економічні відносини імперативного характеру, результатом котрих є рух частини суспільних фінансових ресурсів, які формують централізовані фонди грошових коштів та фонди грошових коштів суб'єктів господарювання державної й комунальної форм власності з метою задоволення суспільних інтересів та надання суспільних благ і послуг населенню» [539, с. 111-126]. Отже, маємо підстави стверджувати, що таки до сфери публічних фінансів необхідно зарахувати місцеві фінанси.

Аналізуючи сутність фінансів, аргументуючи необхідність застосування у теорії фінансової науки такої категорії, як «публічні фінанси», та розкриваючи їхні складові, маємо за мету насамперед довести, що в їхній структурі зосереджено державні та місцеві фінанси. Не здійснюючи подальшого аналізу існуючих підходів до вирішення означених проблем, оскільки це виходить за межі дослідження, зауважимо, що домінуючі концепти визначено з метою набуття вітчизняною термінологією чіткої дефінітивної характеристики й окреслення семантичних меж для впорядкування поняттєвого апарату і відповідно його відображення у чинному законодавстві. До того ж «...виокремлення у вітчизняному законодавстві публічних фінансів як сукупності державних і місцевих фінансів у поєднанні державної і комунальної форм власності відповідає світовим тенденціям і рівню розвитку світової наукової економічної думки» [42, с. 36], тобто є вимогою сьогодення.

За логікою дослідження, «...проблематика публічних фінансів не зводиться до суто структурних питань – розгляду їх як сукупності державних і місцевих фінансів, а відображає сутнісні трансформації у фінансовій діяльності держави й місцевого самоврядування за поступального розвитку суспільного сектору з метою забезпечення повноти та якості суспільних благ» [343, с. 125]. Саме реформаційні процеси децентралізації та домінування принципу субсидіарності, на наш погляд, є основою сутнісних трансформацій у фінансовій діяльності органів місцевого

самоврядування, зумовлюючи потребу формулювання науково-методологічного підходу до розуміння фінансів ОТГ як структурного елемента місцевих фінансів і перегляду теоретичного обґрунтування останніх з огляду на вітчизняні реалії. Адже для визначення дефінітивної характеристики нових понять та їхнього коректного вживання у фінансовій теорії потребується впорядкування існуючих трактувань з метою недопущення теоретичних колізій.

Будучи солідарною у поглядах із В. Кравченком, який стверджує, що історично склалося так, що поняття «місцеві фінанси» виникло на противагу поняттю «державні фінанси», розширило поняття «публічні фінанси» і стало їхньою невід'ємною складовою [236], здійснимо теоретичний аналіз існуючих підходів до трактування цієї дефініції. Вперше теорія місцевих фінансів описана у працях А. Вагнера, Р. Гнейста, Л. Косса, В. Лебедева, К. Рау, А. Сміта, К. Штейна, М. Цитовича, М. Яснопольського крізь призму їхнього розуміння як фінансового господарства територіальних громад, що, на наш погляд, не втрачає важливості на сьогодні, адже сучасні реалії на перший план виводять фінанси територіальних громад та їхніх об'єднань. Надалі, враховуючи історичний розвиток, у нових теоретичних концептах місцеві фінанси набувають рис системи, економічної категорії, поняття. Так, вітчизняних і зарубіжних учених, які сконцентрували увагу на дослідженні місцевих фінансів, слід виокремити В. Андрущенко, А. Бабича, В. Базилевича, Л. Баластрик, Т. Бондарук, А. Буряченка, О. Василика, В. Васильєва, З. Варналія, І. Волохову, М. Гапонюка, О. Кириленко, В. Кравченка, І. Луніну, А. Лучку, Б. Малиняка, Е. Морозову, В. Опаріна, К. Павлюк, Л. Павлову, Ю. Пасічника, С. Романюк, А. Славкову, С. Серьогіна, В. Суторміну, О. Сунцову, С. Юрія, П. Юхименка, В. Яцюту та ін. Зокрема, науковці ведуть дискусії щодо їхньої економічної природи, сутності, структури, функцій, ознак. Це визначає різноманітність трактувань (додаток Г) і дає змогу викристалізувати підходи до дослідження місцевих фінансів передусім як сукупності грошових коштів і як системи відносин різного характеру та спрямування. Водночас поширеними є визначення (В. Опарін, П. Юхименко, О. Сунцова, В. Кравченко), де місцеві фінанси розглядаються за двома біполярними (концептуальними) напрямками їхнього

функціонування. По-перше, як економічна й інституційна системи, що мають сформовану структуру з відповідних елементів, внутрішніх і зовнішніх зв'язків, з іманентними функціями. По-друге, як елемент більш глобальної системи – публічних фінансів із властивими цьому елементу впливами інших компонентів. Такий поділ вважаємо науково обґрунтованим, а кожен із підходів теоретично осмисленим.

Однак місцеві фінанси як економічна категорія не набула обґрунтування на законодавчому рівні, її регулювання зводиться тільки до законодавчих ініціатив. На наш погляд, закріплення визначення місцевих фінансів у чинних нормативно-правових актах звузило б їхнє тлумачення або мінімізувало б кількість дефінітивних характеристик, спростивши їхнє використання у практичній діяльності органів місцевого самоврядування. Принагідно зазначимо, що під місцевими фінансами ми розуміємо сукупність економічних відносин, внаслідок виникнення яких формуються грошові потоки, що генерують органи місцевого самоврядування і розподіляють з метою виконання власних і делегованих повноважень у контексті забезпечення соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

У дослідженні доцільно звернути увагу на появу через категоріально-понятійну невизначеність та невпорядкованість термінології дефініції «муніципальні фінанси». Її введення у фінансову теорію і практику лобюють вітчизняні науковці, ототожнюючи за дефінітивними характеристиками із місцевими фінансами, натомість вагомим аргументів щодо синонімічності цих термінів і доцільності такої новації не наводять. Значна когорта науковців тавтологізує місцеві та муніципальні фінанси, вживаючи їх поряд у одному дослідженні, не називаючи їхніх сутнісних відмінностей, що формує теоретичні колізії, спричинюючи дихотомію у вітчизняній фінансовій науці. У навчальному посібнику «Муніципальні фінанси» подані визначення відомих науковців, де до авторського трактування місцевих фінансів додається ремарка «...можна інтерпретувати як муніципальні фінанси». І це стосується визначень В. Кравченка, О. Кириленко, С. Юрія, В. Федосова [321, с. 16-17]. На наш погляд, ця практика є неприпустимою, а проблема полягає насамперед у підміні понять. Так, за етимологією, «муніципальний» походить від лат. «муніципія», що означає «місто з правом самоврядування» [419, с. 659]. Отже, муніципальні фінанси можна визначити як

міські фінанси. С. Серьогін щодо цього зазначає, що «...до складу місцевих фінансів можна віднести їх утворюючу похідну – муніципальні фінанси. Переходячи безпосередньо до визначення сутності поняття «муніципальні фінанси», необхідно зазначити, що ця категорія містить сукупність фінансових ресурсів, які формуються та розподіляються бюджетними установами, суб'єктами господарювання, домогосподарствами та населенням даного міста й акумулюються органами місцевої влади з метою економічного і соціального розвитку території» [413, с. 89]. Таким чином, С. Серьогін підтверджує, що муніципальні фінанси – це передусім фінанси міста. З таким трактуванням погоджуємось і тільки в такому значенні, згідно з етимологією, надалі рекомендуємо вживати це поняття у фінансовій теорії. До того ж за вітчизняним законодавством і відповідно до адміністративно-територіального устрою в Україні немає муніципалітетів як адміністративно-територіальних одиниць. Водночас це стосується і муніципальної власності, адже майно, яке належить територіальним громадам, є тільки комунальним, оскільки лише комунальна форма власності визначена Цивільним кодексом України, про муніципальну взагалі не йдеться [543, ст. 327]. Отже, терміни «муніципальні» та «місцеві» не можуть бути взаємозамінними, а вживання поняття «муніципальні фінанси» у значенні місцевих фінансів спричиняє набуття понятійним апаратом непритаманного функціонально-стильового навантаження.

У сучасних умовах забезпечення повноцінності місцевих фінансів як елемента публічних фінансів перебуває в площині подальшого реформування місцевого самоврядування, децентралізації та побудови незалежного функціонування фінансів органів місцевого самоврядування. Адже сьогодні в Україні вони перебувають на стадії активного переформатування відповідно до сучасних реалій. Науковці переконані, що місцеві фінанси функціонують у різних формах, залежно від державного і територіального устрою країни [101, с. 55]. Форма – це матеріальне втілення змісту, зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний із його сутністю [422, с. 617]. У Великому тлумачному Словнику сучасної української мови поняття «форма» трактується як «...видимість, зовнішній бік чого-небудь, що не відображає суті справи; спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і

зовнішній вираз» [94, с. 132]. Відповідно формами вияву місцевих фінансів у вітчизняній практиці місцевого самоврядування є комунальні фінанси, фінанси Автономної Республіки Крим, фінанси міст Києва і Севастополя, фінанси області, фінанси району, фінанси міста, фінанси району в місті, фінанси селища [564], фінанси сіл та їхніх об'єднань, фінанси об'єднаних територіальних громад – вважають теоретики. На нашу думку, така позиція є дискусійною, оскільки фінанси ОТГ у контексті сучасних реформ – це новітній елемент фінансової системи, що аргументуємо у подальшому дослідженні.

На наше переконання, саме відсутність серед вітчизняних науковців єдиного підходу до трактування сутності фінансів і місцевих фінансів, імплементація у теорію терміну «публічні фінанси» і вживання дефініції «муніципальні фінанси» є домінуючими причинами диспуту щодо встановлення сфери розповсюдження фінансових відносин. Сучасна реформа системи місцевого самоврядування і територіальної організації влади розширила сферу фінансових відносин, сформувавши дискусії щодо виокремлення фінансів ОТГ як самостійного об'єкту дослідження фінансової науки.

Сьогодні фінанси ОТГ стали головним інструментом реалізації місцевої політики соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад, які з часом перетворюються на домінуючу адміністративно-територіальну одиницю. З огляду на це, у науковій спільноті ствердною є точка зору щодо необхідності визначення і дослідження фінансів ОТГ як детермінанти соціально-економічного розвитку не тільки окремих ОТГ, а й держави загалом. «В умовах сучасного періоду органам місцевого самоврядування новостворених об'єднаних громад як ніколи важливо знати і розуміти природу їх місцевих фінансів, розбиратися в механізмі їх функціонування, уміти аналізувати ті процеси і явища, що пов'язані з формуванням, розподілом і використанням грошових фондів, бачити ті форми, методи і засоби, за допомогою яких можна найбільш повно використовувати місцеві фінанси як один із інструментів ефективного впливу на всі процеси соціально-економічного розвитку своєї громади» [323].

Дефініція «фінанси ОТГ» у теорії економічної та фінансової науки є новою. Підґрунтям для її трактування є наукові підходи, які здебільшого відображають постулати теорії місцевих фінансів, що вважаємо одним із аргументів необхідності висвітлення саме сутності фінансів ОТГ. У цьому напрямку спостерігається два підходи. Найчастіше у дослідженнях здійснюється ототожнення фінансів ОТГ з їхнім фінансовим забезпеченням і фінансовою спроможністю з позиції трактування як системи фінансування місцевими органами влади різнопланових завдань або ресурсного забезпечення. Такий підхід відображають праці О. Покровської [375, с. 139-147], Т. Гургули [136], Д. Шевченка [550, с. 162-169], О. Сизоненко [416, с. 92-95], Г. Гички [124, с. 60-64], В. Дрешпака [151], Ю. Петрушенка [367], І. Сторонянської [221], А. Ткачука [502], Л. Білухи [61, с. 1-6], А. Сухарської [490, с. 144-151], що є неприйнятним, оскільки це різні за значенням і змістовим наповненням поняття, які апріорі не можуть бути тотожними. Другий підхід зводиться до визначення крізь призму формування і використання фінансового потенціалу регіону (І. Вахович [92], Г. Возняк [105], Р. Щур [558, с. 162-165], В. Боронос [70, с. 76-85], Є. Волковський [107, с. 16-23], М. Козоріз [222], О. Тимошенко [500, с. 123-126], С. Шумська [557, с. 55-64], І. Лукяненка [96, с. 98-101]), що також є дискусійним. При цьому фінансовий потенціал трактують як сукупність фінансових (грошових) ресурсів, як резерв регіонального розвитку чи результат економічних відносин, що здебільшого відповідає дефінітивній характеристиці місцевих бюджетів, а не фінансів ОТГ. Наголосимо, що у науковому доробку вітчизняних учених на сьогодні немає трактування дефініції «фінанси ОТГ», як і в нормативно-правових актах. Відповідно можна констатувати, що теоретичне осмислення сутності фінансів ОТГ є доволі «...складним та відповідальним творчим процесом, оскільки лише на основі пізнання глибинних основ явища або процесу можна виявити чинники, що впливають на нього, дослідити причинно-наслідкові зв'язки та використовувати здобуті знання у практичній діяльності» [565, с. 19].

Окреслюючи засади теорії фінансів ОТГ по-перше, необхідно виокремити основоположні елементи, що характеризують сутність фінансів ОТГ, тобто

визначити що являють собою фінанси ОТГ, та, по-друге, структурувати ці елементи – встановити, що включають в себе фінанси ОТГ.

Оскільки фінанси ОТГ виникають у процесі формування економічних відносин, суб'єктами яких є відповідні територіальні громади, органи місцевого самоврядування ОТГ і органи державної влади на місцях, то результатом цих відносин є доходи і видатки, які відображені у бюджеті ОТГ. В той же час об'єктом – фінансові ресурси, які мобілізуються, розподіляються і використовуються в контексті функціонування грошових потоків органами місцевого самоврядування ОТГ відповідно до покладених на них функцій через призму виконання власних і делегованих повноважень з метою забезпечення добробуту членів територіальної громади. Вони, будучи у розпорядженні органів місцевого самоврядування, сформованих при об'єднанні територіальних громад, є матеріальним носієм цих економічних відносин. Фінансові ресурси – єдиний вид ресурсів, який за порівняно короткотривалі терміни може бути перетворений у будь-який інший вид ресурсів [260, с. 332]. Серед представників наукової спільноти, які акцентують увагу у дослідженнях на фінансових ресурсах мезорівня, спостерігається різнополярність у трактуванні фінансових ресурсів, що також продукує теоретичні колізії, виокремлюючи два підходи щодо вивчення цього поняття (додаток Д): фондний підхід – як грошові фонди та ресурсний підхід із деталізацією сфери походження і напрямів використання. У значній кількості трактувань фінансових ресурсів акцентується не на сутнісних характеристиках, а на переліку їхніх складових, джерел формування, напрямів використання, мети призначення, що вносить неузгодженість у поняттєвий апарат, призводячи до розуміння фінансових ресурсів, виходячи із власних наукових переконань. Наголосимо, що під фінансовими ресурсами на мезорівні ми розуміємо сукупність грошових коштів, які перебувають у розпорядженні органів місцевого самоврядування і спрямовуються на задоволення потреб членів територіальних громад.

Зауважимо, що органи місцевого самоврядування ОТГ можуть формувати і використовувати тільки ту частину фінансових ресурсів, яка була сформована за розподільних відносин (податкова система, неподаткові інструменти, інструменти

фінансового ринку), акумульована у місцевий бюджет (цільові фонди органів місцевого самоврядування) і з них використана з метою соціально-економічного розвитку ОТГ. Фінансові ресурси в процесі руху між суб'єктами економічних відносин формують грошові потоки, розкриваючи змістову сторону фінансів ОТГ – розподільні відносини. Як зазначив С. Юрій, «...особливість відносин ... знаходить свій прояв у тому, що вони завжди мають грошову форму вираження» [563, с. 5].

На обсяг фінансових ресурсів, які здатні генерувати ОМС ОТГ, впливають чинники, серед яких домінуючими є розподіл повноважень між органами державної влади і органами місцевого самоврядування ОТГ, розподіл дохідних джерел між державним бюджетом і бюджетом ОТГ, діюча податкова система, міжбюджетні відносини та трансфертна політика, кількість комунальних підприємств і фінансових установ, а також фінансовий стан суб'єктів господарювання комунальної форми власності, що формують господарство ОТГ. Отже, фінансові ресурси ОМС ОТГ, здійснюючи рух у формі грошових потоків, за чіткої взаємодії між суб'єктами у контексті злагоджених економічних відносин, результатом яких є доходи і видатки, що відображені у бюджеті ОТГ, забезпечують ефективний розвиток об'єднаних територіальних громад і добробут кожного члена територіальної громади.

Виокремивши основоположні елементи, що характеризують сутність фінансів ОТГ, яка за нашими переконаннями проявляється через економічні відносини в контексті розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів, необхідних для виконання ОМС ОТГ своїх функцій, зазначимо: «для того, щоб глибше зрозуміти сутність поняття ... та мати змогу запропонувати агреговане визначення, яке б повніше висвітлювало його економічний зміст та функціональне призначення, доцільно було б розглянути класифікаційні ознаки цієї категорії» [214, с. 43]. До іманентних ознак виключно фінансів ОТГ належать: акумулювання фінансових ресурсів декількох громад, які територіально входять до складу ОТГ, і відповідно формування єдиного бюджету ОТГ; запровадження прямих міжбюджетних відносин із державним бюджетом, що значно підвищує фінансову спроможність ОТГ; концентрація

значних ресурсів у бюджеті ОТГ внаслідок законодавчих змін; зростання бюджетних ризиків внаслідок відсутності досвіду управління фінансами ОТГ .

Враховуючи обраний нами методологічний інструментарій дослідження фінансів ОТГ, який передбачає системний розгляд, наголосимо на властивих тільки їм нових якісних характеристиках. Дані характеристики, доповнюючи сутність фінансів ОТГ, описують їх з позицій явища, змісту і форми. Відповідно, як явище фінанси ОТГ є грошовими потоками, які сформовані внаслідок руху фінансових ресурсів внаслідок економічних відносин між суб'єктами в процесі розподільчих і перерозподільних процесів. В той же час зміст проявляється у формуванні фінансових ресурсів, акумулюванні та їхньому використанні з метою забезпечення соціально-економічного розвитку ОТГ і забезпечення добробуту членів територіальної громади. Водночас за формою фінанси ОТГ – це матеріальне вираження економічних відносин – доходи і видатки, відображені у бюджеті ОТГ.

Прояв через явище, зміст і форму позиціонує фінанси ОТГ як цілісну підсистему економічних відносин, наукове пізнання якої, виходячи із системної методології можливе через призму використання дескриптивного і конструктивного підходів. Оскільки сутність будь-якого феномена не може бути описана якоюсь однією рисою або тенденцією розвитку, тому що вона сама собою є системою й може виражатись лише системою найбільш загальних і внутрішніх, інваріантно-глибинних тенденцій розвитку, рис, закономірностей і т. ін. [417, с. 40], вважаємо, що трактування визначеної дефініції має ґрунтуватися саме на цих двох підходах. Дескриптивний підхід зводиться до дослідження функціонування системи за її структурою, елементами [487, с. 57] та характеризується описовим характером. Протилежність йому конструктивний підхід, який є основою системного синтезу та покликаний за заданою метою сконструювати відповідну структуру системи [389, с. 160].

Враховуючи визначені теоретико-методологічні основи дослідження та надбання сучасної фінансової науки, сформулюємо власне визначення фінансів ОТГ. Відповідно за дескриптивним підходом фінанси ОТГ є сукупністю економічних відносин ОМС ОТГ з іншими суб'єктами щодо формування, розподілу

і використання фінансових ресурсів, матеріалізованих у грошових потоках і відображених у доходах і видатках бюджету ОТГ з метою підвищення рівня якості надання публічних послуг кожному члену ОТГ та забезпечення соціально-економічного розвитку об'єднаної території. У наведеному підході відображено філософське пізнання сутності і явища, змісту і форми фінансів ОТГ та конкретизовано їхнє основне призначення, що уможлиблює системно та всебічно досліджувати цю дефініцію.

За конструктивного підходу фінанси ОТГ є системою, яка складається із взаємопов'язаних структурних елементів – доходів, видатків, бюджету ОТГ, місцевих запозичень, фінансів комунальних підприємств і фінансових установ, при злагодженій взаємодії яких здійснюється забезпечення повноти реалізації функцій і завдань імперативного характеру на мезорівні в процесі досягнення самодостатності, фінансової спроможності й економічного розвитку ОТГ. Вважаємо, що досягнення самодостатності та зміцнення фінансової спроможності є детермінантами соціально-економічного розвитку ОТГ.

Таке твердження мотивоване визначенням фінансів ОТГ на основі системної позиції, яка є одним із критеріїв науковості знання та формою розуміння дійсності. Саме використання принципу діалектичної логіки крізь призму дескриптивного і конструктивного підходів уможлиблює розгляд фінансів ОТГ як системи, сформованої із відповідних елементів із внутрішніми і зовнішніми зв'язками, так і елемента більш глобальної системи з властивими йому впливами інших компонентів. Розгляд фінансів ОТГ із двох напрямків дає змогу відобразити внутрішню їхню сутність, зовнішні форми їхнього вияву, головну мету та призначення.

Соціально-економічна сутність фінансів ОТГ втілюється у функціях, а визначені функції дозволяють проявитися сутності у дії. Як зазначає В. Федосов, функції тієї чи іншої економічної категорії – це виявлення її сутності в дії, тобто вираз суспільного призначення цієї економічної категорії [515, с. 71]. Зауважимо, що функції фінансів ОТГ також залишаються поза увагою наукової спільноти. Єдиний підхід до класифікації функцій фінансів органів місцевого самоврядування міститься у праці П. Круш і О. Кожемяченко. Науковці визначають такі основні

функції: перерозподіл ВВП; фіскальну функцію; забезпечення публічних послуг і економічного зростання, оскільки функціонування фінансової системи є необхідною умовою економічного розвитку як на макро-, так і на мікрорівні; агентську функцію, що пов'язана з виконанням повноважень, делегованих центральною владою [245].

Оскільки за базу дослідження взято надбання теорії місцевих фінансів, то слід акцентувати на двох традиційних функціях – розподільній та контрольній, які властиві і фінансам ОТГ. Розподільна є інструментом вартісного розподілу і виявляється на практиці в ході формування доходів і видатків бюджетів ОТГ, цільових фондів органів самоврядування ОТГ, міжбюджетних відносин, за допомогою яких здійснюється забезпечення фінансовими ресурсами, необхідними для виконання завдань, які постають перед органами місцевого самоврядування ОТГ. Контрольна функція властива фінансам ОТГ, зважаючи на перманентний контроль у контексті раціонального розподілу та цільового використання.

На наш погляд, збільшення кількості функцій не завжди дає змогу ідентифікувати якісні характеристики, в тому числі фінансів ОТГ, і не завжди є доцільним. Проте в дослідженні хочемо звернути увагу на беззаперечність виокремлення стимулюючої функції, яка в умовах децентралізації набуває нового значення, оскільки органи місцевого самоврядування ОТГ отримують усі важелі впливу щодо збільшення обсягів доходів бюджетів, пошуку альтернативних джерел надходження доходів, отримання фінансових стимулів у процесі приєднання до ОТГ територіальних одиниць і громад, які поки не об'єдналися, розробки інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку з метою залучення коштів ДФРР, для співпраці з міжнародними організаціями щодо надання міжнародної технічної допомоги [446, с. 154-160].

Вважаємо, що у переліку функцій фінансів ОТГ слід також виокремити акумуляційну функцію, оскільки органи місцевого самоврядування ОТГ отримали можливість накопичення фінансових ресурсів з метою підвищення рівня якості надання публічних послуг кожному члену ОТГ і досягнення самодостатності, зміцнення фінансової спроможності за забезпечення економічного саморозвитку ОТГ.

Отже, зберігаючи наступництво традиційних вітчизняних підходів до виокремлення функцій місцевих фінансів і фінансів органів місцевого самоврядування, сформулюємо функції фінансів ОТГ у такій послідовності: розподільча; контрольна; стимулююча; акумуляційна (рис. 2.2). Саме ці функції відповідають вітчизняній моделі децентралізації та реаліям функціонування фінансів ОТГ і визначають вектори їхнього розвитку. Вони є взаємозалежними і взаємопов'язаними, діють одночасно, доповнюють одна одну, визначаючи специфіку фінансів ОТГ як важливої складової фінансової системи.

Поряд із функціями, які пов'язані з реалізацією конкретних дій, спрямованих на формування, розподіл і використання фінансових ресурсів в інтересах ОТГ, нами визначено принципи, які доповнюють сутність, окреслюючи пріоритети й основні параметри функціонування фінансів ОТГ.

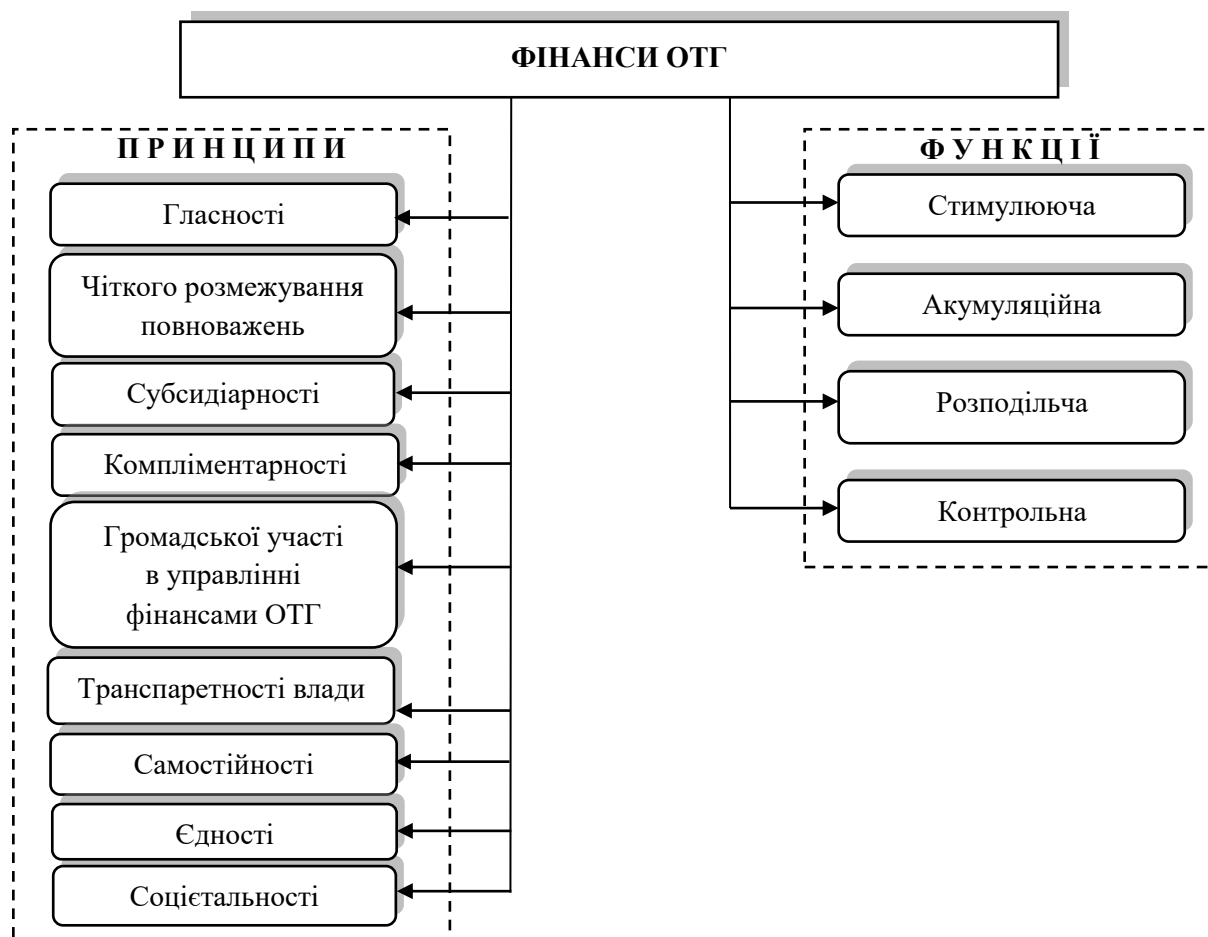


Рис. 2.2. Функції та принципи організації фінансів ОТГ

Джерело: розроблено автором.

Принцип (лат. «*principium*» – «начало, основа») визначають як засаду чи основне [492, с. 582], вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеології [423]. Відповідно принципи фінансів ОТГ – це основоположні засади організації та функціонування фінансів ОТГ у межах певної системи і визначених правил.

У фінансовій науці дослідження принципів фінансів ОТГ не здійснювалось, а декларовані принципи місцевих фінансів, зокрема у працях І. Сазонця [406, с. 8], А. Бабича, Л. Павлової [22], не відображають сучасних реалій місцевих фінансів, оскільки суперечать децентралізаційним тенденціям їхнього функціонування і фінансів ОТГ зокрема. На нашу думку, найбільш науково обґрунтовано та всеохоплююче визначено принципи фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування з позиції фінансового права: «І. Загальноправові принципи: законність, принцип верховенства права, суверенітет держави, рівність усіх форм власності тощо. ІІ. Галузеві принципи: публічний характер фінансової діяльності, розподіл функцій між представницькими органами й органами виконавчої влади у сфері фінансової діяльності, пріоритет законодавчої влади над виконавчою, пріоритет публічних видатків над доходами, всебічний контроль. ІІІ. Принципи окремих правових інститутів: єдності фінансової та грошової систем держави, економічної доцільності оподаткування, фінансової безпеки держави, гласності, плановості, цільового використання фінансових ресурсів, повноти, єдності, достовірності, самостійності бюджету, принцип «здорових фінансів» (регулювання економіки має здійснюватися через запровадження виваженої грошової політики)» [320, с. 16]. Більшості з цих принципів властивий імперативний характер.

З позицій державного управління, Л. Сухарська, використовуючи науковий підхід М. Багмета і О.Євтушенко [25, с. 58], визначає таких чотири принципи фінансового забезпечення розвитку територіальних громад: компліментарності – базується на рівномірному розподілі фінансових ресурсів по вертикалі влади; субсидіарності – визначає, що питання фінансового забезпечення, які можна вирішити на нижчих рівнях, не потребують зусиль вищого рівня; демократизму –

передбачає залучення громадян до участі у фінансових процесах через вплив на прийняття рішень і запит звітів про фінансове забезпечення; департаментизації – ґрунтується на поєднанні територіальної та галузевої структур фінансового забезпечення, відповідно до чого виникає можливість для паритетного розподілу фінансових ресурсів за сферами діяльності й територіальними самоврядними одиницями [489, с. 3].

З огляду на вищезазначене можна зробити висновок, що принципами фінансів ОТГ відповідно до вітчизняних реалій є такі: субсидіарності, де за основу взято децентралізаційну складову – фінансування потреб на найнижчому ієрархічному шаблі та водночас найближчому до реципієнта рівні з урахуванням його інтересів; принцип компліментарності (взаємодоповнення), що ґрунтується на вирішенні забезпеченості фінансовими ресурсами ОТГ із неоднаковим рівнем їхнього соціально-економічного розвитку; чіткого розмежування повноважень; гласності; транспарентності влади; громадської участі та єдності в управлінні фінансами ОТГ; самостійності, який є домінантою децентралізаційних реформ, а також соціетальності, який передбачає колективність щодо забезпечення життєдіяльності членів ОТГ.

Отже, фінанси ОТГ як підсистема місцевих фінансів, характеризуються складною структурою взаємопов'язаних елементів, економічних відносин і фінансових зв'язків між суб'єктами. Такі елементами фінансів ОТГ, як доходи, видатки, бюджети ОТГ, місцеві запозичення, фінанси комунальних підприємств і фінансових установ, що є власністю органів самоврядування ОТГ, перебуваючи у взаємозв'язку, забезпечують структурну єдність фінансів ОТГ. Саме через них доповнюється сутність, яка ідентифікується у функціях, що дає змогу узагальнити базові та об'єктивні принципи для усвідомлення пріоритетів діяльності всіх суб'єктів підсистеми відповідно до чинного законодавства та зовнішніх умов.

Вважаємо, що визначення сутності, виокремлення функцій і систематизація принципів фінансів ОТГ створюють додаткові можливості для комплексного дослідження наукової проблеми та вирішення практичних завдань у цьому напрямку.

2.3. Науково-методологічні підходи до формування системи фінансів об'єднаних територіальних громад

Формуючи основи теорії фінансів ОТГ, окрім виокремлення домінант, які характеризують сутність фінансів ОТГ, науково обґрунтуємо проблематику структуризації їхніх елементів. Як зазначає В. Опарін, «...визначаючи фінанси як і будь-яке інше явище, необхідно дати відповідь на просте і водночас надзвичайно складне запитання – що це таке і що воно в себе включає?» [340, с. 6]. Визначивши сутність фінансів ОТГ, перейдемо до наступного етапу наукового пошуку.

Враховуючи системний методологічний підхід щодо пізнання фінансів ОТГ, визначимо їхнє місце у фінансовій системі та структуру. Базуємо власні переконання на аргументації, що вони є окремим елементом множини, який формує підсистему (сферу) місцевих фінансів у фінансовій системі. При цьому слід врахувати, що підсистема, підпорядкована системі вищого порядку, якою щодо них є публічні фінанси, також система, проте нижчого ієрархічного рівня із власною архітектонікою. Зазначимо, що «...кожна система має свої правила адаптації і трансформації, структурні характеристики, зокрема існуючу між елементами та підсистемами ієрархії, що впливає на поведінку кожного елемента. Це характерно також для фінансів як системи, що складається з підсистем, сформованих із елементів, які теж є системами на нижчому ієрархічному рівні» [182, с. 24].

Водночас наголосимо, що системне дослідження фінансів ОТГ базується на розумінні їхньої сутності за дескриптивним підходом, що дає змогу визначити їхнє місце у структурі фінансової системи. Відповідно, сутнісна характеристика за конструктивним підходом дає змогу сформувати власну архітектоніку фінансів ОТГ, виокремивши властиву лише їм конфігурацією елементів множини із характерними економічною природою і сутністю.

У більшості економічно розвинених країн фінанси територіальних громад є ваговою складовою національних фінансових систем. Для вітчизняної фінансової системи фінанси ОТГ є новим елементом, який потребує аргументації щодо його виокремлення як сфери чи ланки в її структурі, а також побудови власної

архітектоніки. Так, оптимально побудована і дієздатна фінансова система базується на сукупності визначених елементів (сфер, ланок), які взаємопов'язані та взаємодіють між собою, будучи внутрішньою її структурою. Відповідно «... сфера характеризує узагальнену за певною ознакою сукупність фінансових відносин, а ланка – їхню відособлену частину» як зауважує В. Опарін [340, с. 24].

Теоретичний аналіз доробку вітчизняних науковців засвідчує, що структуруючи фінансову систему України, до сьогодні фінансам ОТГ не приділяється належна увага. Це є об'єктивним явищем, зважаючи на терміни впровадження децентралізаційних реформ. Разом із цим, понятійна визначеність фінансової системи та її архітектоніка також характеризуються різнополярністю в інтерпретації й методологічному підґрунті пізнання, що спричинює неузгодженості у теорії та практиці щодо розуміння фінансів ОТГ.

Так, у значній кількості трактувань фінансової системи акцентується увага на взаємопов'язаних сферах і ланках фінансових відносин, в процесі яких утворюються і використовуються централізовані та децентралізовано сформовані фонди фінансових ресурсів [198, с. 11-12, 21; 340, с. 24; 520, с. 35; 523, с. 30], що апріорі відповідає добі адміністративно-командної економіки. За іншого підходу, сформованого за переходу до ринкової економіки, у працях більшості науковців понятійна визначеність фінансової системи містить нові риси, розширюється змістове наповнення щодо трактування її як специфічних форм і методів фінансових відносин за здійснення обмінних, розподільних і перерозподільних процесів, що проявляються у грошових потоках [340, с. 5, 7]. Відповідно поняття «централізовані і децентралізовані фонди фінансових ресурсів» замінює термін «грошові потоки», що, на нашу думку, розкриває глибинну сутність фінансової системи через рух вартості в процесі кругообігу фінансових ресурсів між сферами і ланками, формуючи грошові потоки. Адже саме рух фінансових ресурсів у процесі їхнього формування, розподілу і використання через фінансові відносини приводить до появи грошових потоків.

При цьому оновлюється також компонентний склад фінансової системи за виокремлення змістової структури (внутрішньої) й організаційної (організаційно-

інституційної) будови [340, с. 38; 499, с. 30], яка вважається «...сукупністю фінансових органів та інституцій, які здійснюють управління грошовими потоками» [499, с. 30]. Принагідно зазначимо, що конфігурація інститутів й інституцій залежить лише від національних особливостей країни, в якій вона формується. До того ж усі інститути фінансової системи за їхнього правильного налаштування сприяють посиленню економічної потужності держави й економічному процвітання суспільства [519, с. 14].

Водночас внутрішню структуру розглядають на основі усталеної концептуальної позиції її сприйняття як «... сукупності відокремлених, але взаємопов'язаних сфер (узагальнена за певною ознакою складова) та ланок (відособлена складова) фінансових відносин, які мають певні особливості в мобілізації та використанні фінансових ресурсів, а також відповідний апарат управління та нормативно-правове забезпечення» [499, с. 30]. Не полемізуючи щодо внутрішньої будови фінансової системи, оскільки це не є предметом дослідження, наголосимо, що фінансовою системою вважаємо сукупність взаємопов'язаних сфер (структурних компонентів за певною ознакою) і ланок (відокремлених структурних компонентів) фінансових відносин, які, продукуючи грошові потоки, дотримуються ієрархії в управлінні у чітко визначеному нормативно-правовому полі. На нашу думку, саме внутрішня структура фінансової системи відображає конфігурацію учасників фінансових відносин, які пов'язані грошовими потоками й згруповані у відповідні сфери і ланки. З огляду на обрану системну методологію наукового пізнання поділяємо погляди А. Гальчинського, який зазначає, що фінансова система – «...це внутрішньо організована структура – система систем, що виступає як засіб досягнення певної (системної) мети, має специфічні механізми самозбереження і енергію саморозвитку, підпорядковується власній логіці, історизму та іманентним законам» [117, с. 99].

Щодо архітекtonіки в контексті внутрішньої структури, то дискусії характеризуються різноманітністю думок і поглядів щодо виокремлення сфер і ланок фінансової системи. Більшість вітчизняних науковців розглядає структуру фінансової системи через виокремлення сфер і ланок за різними ознаками. При

цьому відправною точкою є розуміння кожним із них соціально-економічної природи фінансів, які об'єктивно охоплюють «...широку гаму обмінно-розподільних відносин, які ззовні відображаються в різноманітних грошових потоках» [341, с. 23]. У цьому разі за основу структуризації беруть суб'єкти фінансових відносин – державу, юридичні та фізичні особи, переважно виокремлюючи за сферами державні фінанси, рідше – місцеві [204, с. 17-18], суб'єктів господарювання, домогосподарств, фінансовий ринок, міжнародні фінанси [85, с. 22; 204, с. 17-18; 196, с. 15; 52, с. 50-56; 499, с. 30-31; 342; 207], визначаючи при цьому ланки у кожній сфері фінансової системи, що забезпечує її єдність і структурну впорядкованість, з чим не погоджуємось, вважаючи такий перелік не повним і таким, який потребує перегляду відповідно до перманентних трансформацій. Адже сучасні реалії продукують істотні зміни у внутрішній структурі фінансової системи щодо її сфер, ланок та особливостей взаємозв'язку і взаємодії. До того ж європейська інтеграція України – це реальність, а не віддалена перспектива, тому досягнення визнаних світовою науковою спільнотою стандартів у формуванні самостійних і фінансово спроможних територіальних громад має бути імплементоване у вітчизняну теорію і практику швидкими темпами як фундаментальна основа забезпечення ефективного функціонування фінансів ОТГ. Вважаємо, що саме реформування системи місцевого самоврядування і територіальної організації влади дало змогу сформувати в архітектоніці нові сфери і ланки, відповідно трансформували інституційно-організаційну будову фінансової системи. Отже, не претендуючи на виключну догматичність власних наукових здобутків, структуруємо фінансову систему, поділяючи при цьому альтернативні точки зору вітчизняних флагманів фінансової науки та враховуючи надбання світової економічної думки у цьому напрямку. При цьому базуватимемося на результатах застосування у дослідженні системного методологічного підходу щодо розуміння фінансів ОТГ, які є окремим елементом множини, що формує підсистему (сферу) місцевих фінансів у фінансовій системі. Зазначимо, що підсистема (сфера) місцевих фінансів підпорядкована системі вищого порядку – публічним фінансам, яка також є сферою, у структурі якої виокремлюємо, крім місцевих, сферу

державних фінансів. Таке структурування публічних фінансів аргументовано їхньою понятійною визначеністю та введенням у вітчизняний науковий обіг.

Власну точку зору щодо визначення фінансів ОТГ як окремої сфери мотивуємо тим, що фінансова децентралізація, ілюструючи позитивні показники імплементації, зумовила формування фінансів ОТГ як нового фінансового явища, відповідно створивши підстави для їхнього виокремлення у складі фінансової системи України. За реформування системи місцевого самоврядування та територіальної організації влади (результат яких – об'єднання територіальних громад, надання їм повної фінансової незалежності, створення органів місцевого самоврядування ОТГ та умов щодо формування їхніх фінансів) сформовано організаційно-правові основи функціонування фінансів ОТГ. Загалом це дає змогу виокремити фінанси ОТГ як за змістовим наповненням – грошовими потоками, матеріалізованими у доходах і видатках бюджету ОТГ, так і за організаційною будовою – сукупністю різних інституцій та інститутів із відповідним правовим забезпеченням як невід'ємної сфери фінансової системи, що відповідає викликам часу. Зазначимо, що до сьогодні не було спроб виокремити фінанси ОТГ у структурі фінансової системи України, оскільки теоретичні напрацювання у цьому напрямку перебувають нині на стадії розроблення, а трактування базових дефініцій характеризується відсутністю єдиної думки щодо їхнього тлумачення.

Як зазначено вище, висвітлення внутрішньої структури фінансової системи відображає конфігурацію учасників фінансових відносин, які пов'язані грошовими потоками й згруповані у відповідні сфери і ланки, розкриваючи їхнє змістове наповнення (рис. 2.3).

Виокремлення фінансів ОТГ як важливої сфери фінансової системи України в складі місцевих фінансів, які, відповідно, є структуроутворюючим елементом публічних фінансів разом із державними, вважаємо доцільним і науково обґрунтованим, оскільки для них характерні відмінності у фінансових відносинах, які виникають між ОТГ й іншими суб'єктами фінансової системи, особливості руху грошових потоків, а також наявність організаційно-правової складової функціонування. За допомогою фінансів ОТГ здійснюється вплив на соціально-

економічний розвиток певної територіальної одиниці та забезпечується добробут членів цієї громади.

Фінанси ОТГ віддзеркалюють систему фінансових відносин на різних рівнях адміністративного поділу між державою, органами місцевого самоврядування, домогосподарствами, фізичними й юридичними особами, міжнародними структурами і фінансовим ринком щодо формування грошових потоків, управління місцевими запозиченнями та розпорядження комунальною власністю. Однак наголосимо, що «... сутність фінансової діяльності на всіх рівнях одна – отримати своєчасно достатньо доходів і забезпечити їхнє раціональне та ефективне використання» [342, с. 41].

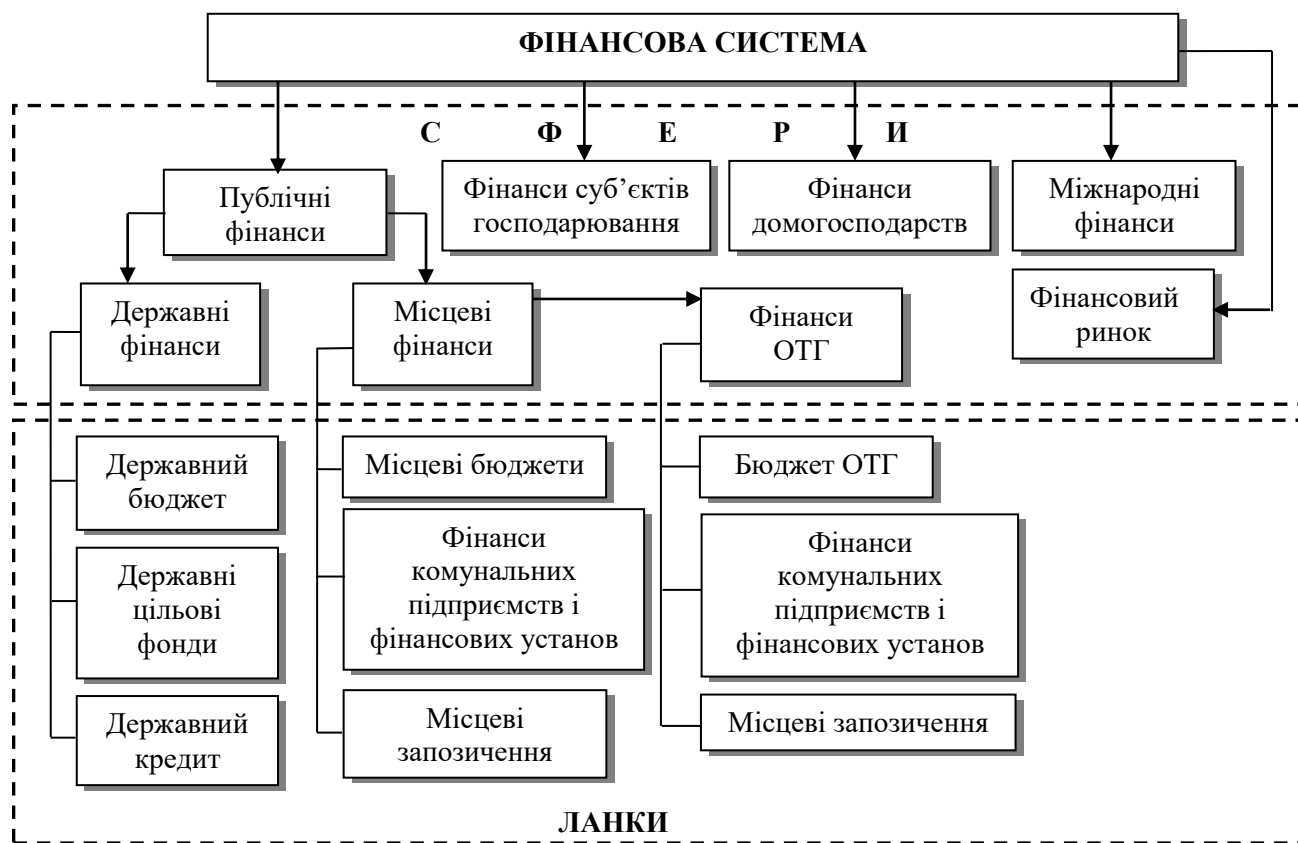


Рис. 2.3. Склад фінансової системи України за внутрішньою будовою

Джерело: розроблено автором.

Застосовуючи постулати методології системного дослідження для розуміння фінансів ОТГ за дескриптивним підходом, ідентифіковано місце останніх у структурі фінансової системи України.

За конструктивного підходу до наукового пізнання фінансів ОТГ, визначимо їхню архітектуру, тобто виокремимо ланки для структурування фінансової системи, використовуючи обраний нами методологічний інструментарій системного дослідження. Так, «... залежно від обраних теоретико-методологічних принципів змінюється й оцінка того, які складові формують фінансову систему, а визначення об'єкта аналізу детермінує методи його дослідження» [424, с. 99-119].

Враховуючи зазначене та використовуючи системний підхід до дослідження фінансів ОТГ, виокремимо властиву лише їм конфігурацію елементів множини із характерними економічною природою і сутністю, представивши їх як сукупність взаємопов'язаних складових (рис. 2.4).

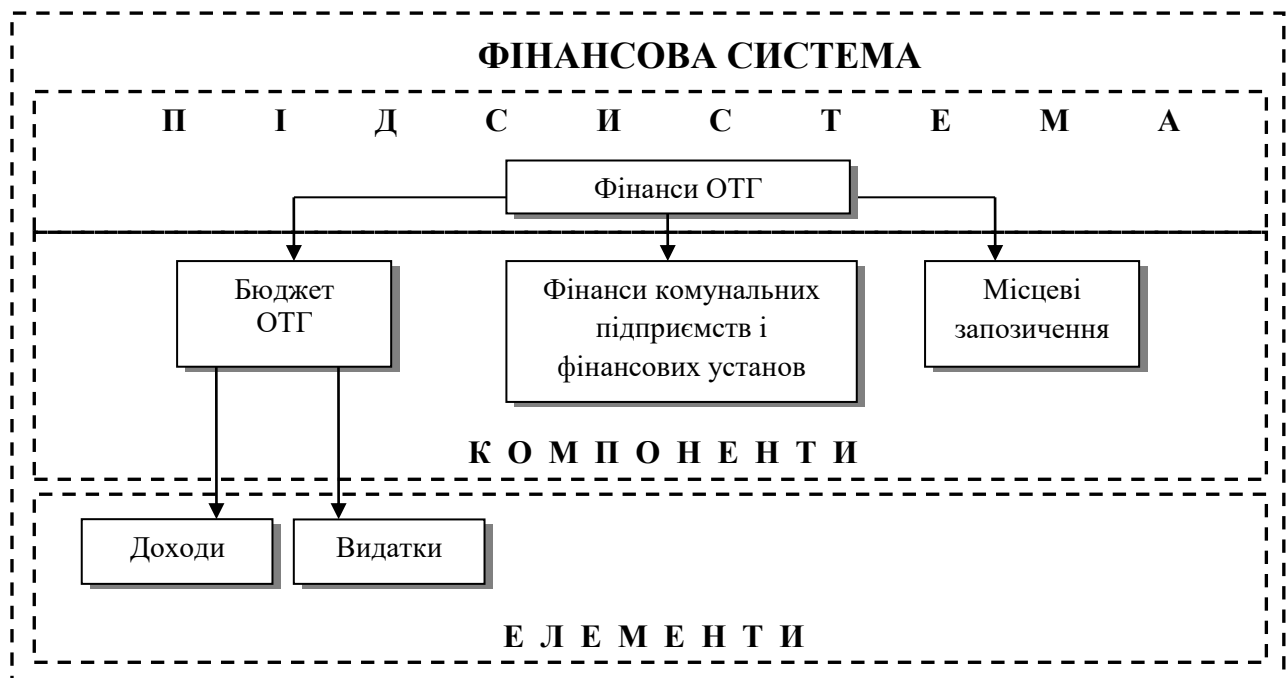


Рис. 2.4. Структуризація фінансів ОТГ за конструктивним підходом

Джерело: розроблено автором.

Оскільки фінанси ОТГ є важливою сферою фінансової системи, яку формують ланки (відокремлені структурні компоненти), то їхнє виокремлення має ґрунтуватися на догматичних постулатах теорії місцевих фінансів із використанням інструментарію системної методології, за якою фінансова система є системою вищого порядку, що складається з певної кількості підсистем, у структуру яких входять взаємопов'язані компоненти й елементи. Як зазначає С. Юрій, будь-які

системи потребують чіткого ранжування підсистем, елементів, компонентів та властивих їм характеристик, взаємодія між якими та середовищем може формувати якісно або сутнісно нову інтегральну цілісність [566]. Відповідно за логікою отримуємо: система – підсистема – компоненти – елементи.

Акцентування на структурних елементах фінансів ОТГ базується на використанні теоретичних постулатів місцевих фінансів і фінансів органів місцевого самоврядування. Як зазначає В. Кравченко, «...фінанси місцевих органів влади як система містять у собі кілька основних взаємопов'язаних структурних елементів: видатки, доходи, способи формування доходів, місцеві фінансові інститути, суб'єкти, об'єкти, взаємовідносини між суб'єктами системи, системою та іншими ланками фінансової системи держави взагалі» [236, с. 44]. З такою позицією солідарна більшість вітчизняних науковців, зокрема О. Сунцова, В. Суторміна, М. Тарасенко, І. Сазонець, О. Романенко, Л. Лазебник, С. Львовичкін, В. Федосов, Ю. Пасічник та ін. Водночас В. Опарін [345, с. 78], В. Венгер [95, с. 215-219], Т. Бондарук [67, с. 183] і О. Кириленко [204, с. 21] до переліку цих компонентів додають місцеві позики, фінанси комунальних підприємств, місцевий бюджет, І. Волохова – фінанси самоорганізації населення [108, с. 61]. Розглянувши різні підходи щодо складу місцевих фінансів (табл. 2.1) та частково погоджуючись із позиціями вказаних науковців, вважаємо, що наведені елементи вирізняються і у структурі підсистеми фінансів ОТГ, проте мають певні особливості.

Базуючись на тому, що сферою фінансової системи (підсистемою) визначено фінанси ОТГ, то ланками, які формують відокремлені структурні компоненти і виокремлені за певними ознаками, є бюджет ОТГ, фінанси комунальних підприємств і фінансових установ та місцеві запозичення. В складі такої структурної компоненти, як бюджет ОТГ, з точки зору системної методології доцільно визначити два елементи – неподільні частки – доходи і видатки, оскільки «...фінансова діяльність будь-якого суб'єкта проявляється у формуванні доходів і здійсненні витрат» [67, с. 182].

Отже, фінансова система за внутрішньою будовою є цілісно сформованою єдністю взаємозалежних сфер і ланок, фінансову діяльність яких регулюють норми

права. Відповідно виокремлення фінансів ОТГ у структурі фінансової системи є вмотивованим з огляду на використання методології системного дослідження щодо визначення їхньої сутності в єдності дескриптивного та конструктивного підходів. Вважаємо, що наведені аргументи щодо виокремлення у структурі фінансової системи України фінансів ОТГ та їхніх ланок є обґрунтованими також щодо введення у сферу фінансових відносин ОТГ як важливих суб'єктів фінансової діяльності.

Таблиця 2.1

Наукові підходи щодо складових елементів місцевих фінансів

Автор	Складові елементи місцевих фінансів
В. Кравченко	Видатки, доходи, способи формування доходів, місцеві фінансові інститути, суб'єкти, об'єкти, взаємовідносини між суб'єктами системи, системою та іншими ланками фінансової системи держави взагалі [236, с. 44].
І. Волохова	Місцеві бюджети, місцеві позики, фінанси комунальних підприємств, фінанси самоорганізації населення [108, с. 61].
Т. Бондарук	Місцеві бюджети, місцеві позики (комунальний кредит, місцевий кредит), фінанси комунальних підприємств [67, с. 183].
О. Кириленко	Місцеві бюджети, фінанси комунальних підприємств, місцевий кредит [204, с. 21].
В. Венгер	Місцеві бюджети, регіональні фонди, місцеві позики та фінанси комунальних (муниципальних) підприємств [95, с. 215-219].
В. Опарін	Місцеві бюджети, регіональні фонди, місцеві позики, фінанси муніципального господарства [345, с. 78]
О. Романенко	Місцевий бюджет і цільові фонди, кошти комунальних підприємств [399, с. 184].

Джерело: складено автором.

Визначивши фінанси ОТГ як сферу у структурі фінансової системи та її ланки, акцентуємо увагу на їхньому змістовому наповненні та науковому пізнанні. При цьому наголосимо, що «...пріоритетами запроваджених у державі змін визначено розширення прав органів місцевого самоврядування у прийнятті рішень та надання їм повної бюджетної самостійності щодо наповнення своїх бюджетів та здійснення видаткових повноважень – реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади» [89, с. 5]. Отже, за децентралізаційних реформ бюджет ОТГ, маючи провідну роль у перерозподілі частини ВВП, є джерелом фінансування публічних послуг, каталізатором розвитку ОТГ, індикатором рівня

забезпечення потреб її членів, а також провідною ланкою сфери фінансів ОТГ у контексті структурування фінансової системи і компонентом підсистеми фінансів ОТГ з огляду на обрану методологію дослідження.

Зазначимо, що бюджети ОТГ сформувались у процесі проведення реформування місцевого самоврядування та добровільного об'єднання територіальних громад нещодавно і дискусій щодо їхнього трактування не ведеться. У Бюджетному кодексі України подано таке нормативне визначення: «Бюджети об'єднаних територіальних громад (ОТГ) – бюджети об'єднаних територіальних громад, створених згідно із законом та Перспективним планом формування територій громад, а також бюджети об'єднаних територіальних громад, визнаних Кабінетом Міністрів України спроможними в порядку, встановленому законом» [82]. Однак, на нашу думку, це визначення не висвітлює сутності терміна, а тільки акцентує на беззаперечності формування таких бюджетів спроможними ОТГ.

Згідно з положеннями ст. 2 Бюджетного кодексу України, бюджет ОТГ належить до складу бюджетів місцевого самоврядування, до яких зараховано також бюджети територіальних громад сіл, їхніх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах) [82]. Відповідно до цього законодавчого акта, бюджети місцевого самоврядування належать до місцевих бюджетів поряд із бюджетом АР Крим, обласними і районними бюджетами. Отже, згідно з положеннями Бюджетного кодексу України, місцеві бюджети є ширшим поняттям, яке вирізняє бюджети місцевого самоврядування у своїй структурі, не окреслюючи їхнього нормативного визначення. Однак у Законі України «Про місцеве самоврядування» ці поняття тавтологізовано і подано у такій інтерпретації: «Бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) – план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування» [171]. В інших нормативно-правових актах трактування цієї дефініції відсутнє, що дає змогу стверджувати про дихотомію чинного законодавства та акцентувати на потребі уніфікації правової бази й здійсненні нормативного понятійного визначення основних понять для фінансової теорії.

Отже, бюджет ОТГ є місцевим бюджетом, сформованим на рівні об'єднаної територіальної громади. Визначимо його сутність, враховуючи трактування місцевих бюджетів у наукових джерелах. Зазначимо, що спостерігається теоретична колізійність щодо визначення поняття «місцевий бюджет», яка базується на його висвітленні як комплексного планового фінансового документа, фонду фінансових ресурсів, організаційної форми мобілізації частини фінансових ресурсів, системи фінансових відносин (додаток Ж). Це відповідно дає змогу стверджувати про дискусійність і неоднозначність підходів щодо його трактування. Наведені визначення місцевих бюджетів у додатку Ж, хоча й характеризуються різними підходами, однак не суперечать один одному, а взаємодоповнюють, розкриваючи, на наш погляд, їхню сутність, зміст, окреслюючи роль і функціональне призначення. Місцеві бюджети є важливим чинником соціально-економічного та інноваційного розвитку; інструментом регулювання мезоекономічних процесів; фінансовим базисом адміністративно-територіальних одиниць; знаряддям держави в процесі реалізації соціально-економічної політики; основним важелем фінансового регулювання та фінансового вирівнювання; головним джерелом відтворення всіх видів ресурсів. Відповідно не можна обмежуватись розумінням терміна «місцевий бюджет» тільки як фонду чи сукупності фінансових ресурсів органа місцевого самоврядування, оскільки це нівелює його визначальну роль у функціонуванні місцевих фінансів і фінансів ОТГ зокрема. Враховуючи, що бюджет ОТГ – це насамперед фінансова основа місцевого самоврядування ОТГ, фінансовий план і джерело фінансування її розвитку, подамо авторське визначення цієї дефініції. За базу візьмемо основоположний підхід до визначення місцевих бюджетів, який запропонував О. Василик, що акумулює в собі категоріальний й організаційний аспекти [86, с. 181]. На нашу думку, як фінансова категорія бюджет ОТГ – це сукупність фінансових відносин між ОМС ОТГ, з одного боку, та суб'єктами господарювання, які функціонують на її території, домогосподарствами, членами цієї й інших територіальних громад і державним бюджетом – з іншого, щодо мобілізації та витрачання фінансових ресурсів через формування грошових потоків з метою забезпечення соціально-економічного розвитку ОТГ. Організаційний підхід

базується на трактуванні бюджету ОТГ як організаційної форми мобілізації доходів і здійснення видатків органами місцевого самоврядування ОТГ з метою забезпечення повноти реалізації функцій і своєчасності виконання власних і делегованих повноважень. Серед основних ознак бюджету ОТГ, які вирізняють його з поміж інших видів місцевих бюджетів визначимо такі: територіальна належність певній об'єднаній територіальній громаді; забезпечення повноти та якості надання публічних послуг; побудова прямих міжбюджетних відносин з державним бюджетом; незалежність щодо формування показників доходів і видатків; пряма залежність від економічного потенціалу ОТГ, стану комунального господарства та політики місцевих запозичень; застосування горизонтального вирівнювання податкової спроможності.

Через бюджет ОТГ реалізовується стратегічна мета реформи місцевого самоврядування і територіальної організації влади – забезпечення соціально-економічного розвитку всіх територіальних формацій, підвищення самодостатності та фінансової спроможності їхніх територіальних громад і задоволення законних потреб й інтересів крізь призму надання якісних публічних послуг кожному члену ОТГ.

За здійснення нормативно-правового регулювання варто наголосити, що при формуванні бюджетів ОТГ слід враховувати, що їхні доходи визначаються згідно з положеннями ст. 64 і 691 БКУ; видатки та кредитування – ст. 89 і 91 БКУ; відносини між цими бюджетами та державним бюджетом – ст. 97, 99, 100, 102, 1032, 1034 і 108 БКУ; місцеві запозичення здійснюються відповідно до ст. 16 і ст. 74 БКУ [349]. На етапі складання бюджету ОТГ в межах надходжень цього бюджету (з урахуванням трансфертів) виконавчий орган ради ОТГ розподіляє прогнозовані ресурси для забезпечення функціонування органу влади, установ освіти, культури, охорони здоров'я та підприємств житлово-комунального господарства тощо [349]. При формуванні видаткової частини місцевого бюджету першочергово враховуються напрямки розвитку громади, визначені у затвердженій Стратегії розвитку громади чи Плані соціально-економічного та культурного розвитку громади [349].

У бюджеті ОТГ формується бюджет розвитку, який є складовою спеціального фонду бюджету ОТГ і характеризується визначенням у Бюджетному кодексі України переліком доходів і видатків. За економічною сутністю бюджет розвитку – це чіткий план формування і використання фінансових ресурсів, спрямований на реалізацію проектів соціально-економічного розвитку ОТГ, пов'язаних з інвестиційно-інноваційною діяльністю. Згідно з теорією публічних фінансів бюджет розвитку має нести основний тягар з фінансування інвестиційних проектів і програм [89, с. 48-49].

У дослідженні неможливо оминати увагою процес виконання бюджету ОТГ, який здійснюється за бюджетним розписом із чітким перманентним контролем за його відповідністю встановленим бюджетним призначенням. Для виконання бюджету ОТГ (ст. 78 БКУ) застосовується казначейське обслуговування, хоча ОМС ОТГ можуть обрати державну банківську установу для обслуговування власних коштів, проте тільки в частині бюджету розвитку та власних надходжень, отримуючи відсотки за вкладами.

Бюджет ОТГ за структурою є фінансовим планом, який складається з дохідної та видаткової частин. Згідно із Законом України «Про місцеве самоврядування» доходи формуються за наявності власних, перелік яких визначено законодавством, джерел і закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів [171]. Відповідно до обраної методології системного дослідження доходи і видатки визначено структурними елементами бюджету ОТГ як компоненти (ланки) фінансів ОТГ у фінансовій системі.

Вивчення економічної літератури дало змогу констатувати, що нормативного визначення доходів бюджету ОТГ досі немає, як і не вироблено усталеної позиції вітчизняних науковців щодо трактування доходів місцевих бюджетів. Так, дискусії у першому разі взагалі відсутні, а консенсусу щодо другого питання до сьогодні не досягнуто. У незначній кількості визначень простежується або їхнє асоціювання із грошовими відносинами [566; 400], або з частиною національного доходу, що централізується у місцевих бюджетах різних рівнів [21], що, на нашу думку, не розкриває сутності цієї дефініції. Більш обґрунтовано подає трактування доходів

місцевих бюджетів О. Кириленко як «...частину фінансових ресурсів місцевих органів влади, за допомогою яких створюється фінансова база для задоволення суспільних потреб. Формою прояву відносин, які виникають у процесі формування доходів місцевих бюджетів, виступають різного роду надходження, а матеріально-речовим втіленням – грошові кошти, що мобілізуються у бюджетний фонд та використовуються за цільовим призначенням» [308, с. 72], акцентуючи на матеріальному вираженні та формі їхнього вияву. Поділяючи таку позицію і враховуючи, що доходи бюджету ОТГ мають природу аналогічну до доходів місцевих бюджетів, вважаємо, що доходи бюджету ОТГ – це акумульована і сформована у грошові потоки частина фінансових ресурсів ОМС ОТГ, що є фінансовою основою розвитку ОТГ та задоволення потреб її членів. За матеріальним змістом – це грошові потоки, що мобілізуються і відображаються у бюджеті ОТГ. За формою – це фінансові відносини, які виникають між суб'єктами щодо формування показників бюджету ОТГ.

Водночас, економічна природа доходів бюджетів ОТГ виявляється через специфіку джерел їхнього формування. Так, власні доходи генеруються на основі рішень ОМС ОТГ і, як зазначає О. Кириленко, є доходами, «...які формуються внаслідок дій і рішень, прийнятих місцевими органам самоврядування. Власними можна вважати лише такі доходи... , які одночасно задовольняють такі вимоги: вони є територіально локалізованими, безпосередньо залежними від діяльності органів місцевої влади, які повністю їх контролюють і використовують на свій розсуд» [203, с. 82]. На нашу думку, це стосується також власних доходів бюджетів ОТГ, хоча ці рішення залежатимуть від ОМС ОТГ. Зауважимо, що у Бюджетному кодексі України подано також класифікацію доходів місцевих бюджетів на власні та закріплені [82], за основу якої взято критерій урахування видів доходів при визначенні міжбюджетних трансфертів. Зазначимо, що експерти Групи фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України вважають власні доходи бюджетів ОТГ основою забезпечення фінансової спроможності ОТГ.

Щодо нормативно-правового забезпечення, зазначимо, що склад доходів бюджетів ОТГ визначено у ст. 64 (загальний фонд), 69¹ (спеціальний фонд) та 71 (бюджет розвитку) Бюджетного кодексу України. Доходи бюджету ОТГ зараховуються до загального і спеціального фондів. У спеціальному фонді виокремлюють доходи бюджету розвитку. До основних доходів загального фонду бюджету ОТГ, які становлять близько 90% від обсягу надходжень загалом, належать: 60% податку на доходи фізичних осіб; єдиний податок; податок на майно; акцизний податок із реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів [349].

Основну питому вагу в надходженнях спеціального фонду (крім доходів бюджету розвитку) становлять власні надходження бюджетних установ, що утримуються коштами бюджету ОТГ, а також екологічний податок (25%) [349]. Наголосимо, що доходи спеціального фонду мають цільове призначення, тобто використовуються за напрямками, визначеними відповідними нормативно-правовими актами. Доходи бюджету розвитку, як свідчить практика, формуються, переважно, на основі передачі коштів із загального фонду та капітальних трансфертів. Інші надходження, визначені ст. 71 БКУ (продаж майна, земель несільськогосподарського призначення тощо), мають незначну питому вагу в загальному обсязі [349].

Згідно з положеннями ст. 2. Бюджетного кодексу України, доходи бюджету (в тому числі бюджету ОТГ) – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством нашої країни (в тому числі трансферти, плата за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ). У ст. 9 подано перелік за джерелами надходження доходів бюджету в частині податкових надходжень; неподаткових надходжень; доходів від операцій з капіталом; трансфертів [82]. Податкові надходження є домінуючими у структурі доходів бюджетів ОТГ, що зумовлено їхнім посиленням за збільшення частки відрахування податку з доходів фізичних осіб, акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів та із виробленого і ввезеного пального, переведення із

спеціального до загального фонду єдиного податку, зростання ролі місцевих податків і зборів. Неподаткові надходження, займаючи меншу частку у структурі дохідної частини бюджетів ОТГ, формуються на основі надходжень від доходів від власності та підприємницької діяльності, державного мита, адміністративних зборів і платежів, доходів від некомерційної господарської діяльності, інших неподаткових надходжень. Доходи від операцій із капіталом охоплюють кошти від реалізації основного капіталу, нематеріальних активів, комунального майна, що перебуває у власності ОТГ. Зазначимо, що на основі трансфертів також відбувається нарощування доходів бюджетів ОТГ. Право на отримання міжбюджетних трансфертів з державного бюджету є однією з особливостей формування бюджетів ОТГ, визначених у ч. 4 ст. 67 БКУ. Міжбюджетні трансферти в частині базової дотації, освітньої та медичної субвенцій, субвенції на формування інфраструктури ОТГ, субвенції на здійснення державних програм соціального захисту, а також додаткових дотацій на фінансування переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я, які передбачаються у державному бюджеті для бюджету ОТГ, є джерелом формування їхніх доходів. Обсяги міжбюджетних трансфертів, затверджені законом про державний бюджет на плановий рік, враховуються у бюджеті ОТГ.

Відповідно видатки бюджету ОТГ призначені для підтримки соціально-економічного розвитку ОТГ та є джерелом забезпечення реалізації потреб її членів й індикатором ефективності бюджетної політики на місцевому рівні. Однак дослідження наукової економічної літератури дає змогу стверджувати про дискусійність трактування «видатки місцевих бюджетів» і відсутність визначень дефініції «видатки бюджету ОТГ». Взагалі у Бюджетному кодексі України не розмежовуються державні та місцеві видатки. Однак зазначено, що видатки бюджету – це кошти, спрямовані на здійснення програм і заходів, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не належать такі: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, проведення їхнього

бюджетного відшкодування [82]. Проте у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», а саме у ч. 1 ст. 64, видатки місцевих бюджетів охарактеризовано як такі, що здійснюються органами місцевого самоврядування на потреби територіальних громад, їхній розмір і цільове спрямування визначаються відповідними рішеннями про місцевий бюджет; видатки, пов'язані із здійсненням районними, обласними радами заходів щодо забезпечення спільних інтересів територіальних громад, – відповідними рішеннями про районний та обласний бюджети [171].

Науковці ведуть дискусії щодо понятійної визначеності видатків місцевих бюджетів. Деякі з них практично солідарні із нормативним визначенням [528], інші, зокрема М. Гапонюк та В. Яцюта розуміють їх як економічні відносини, які виникають за розподілу централізованих коштів, що перебувають у розпорядженні відповідних органів влади, та децентралізованих коштів, які є власністю місцевих органів влади [120]. І. Лютий стверджує, що призначення видатків бюджету полягає у задоволенні найважливіших потреб суспільства щодо розвитку економіки і соціальної сфери, державного управління, оборони, забезпечення громадського порядку, безпеки держави тощо [276, с. 81]. О. Василик трактує видатки місцевих бюджетів як такі, що «...безпосередньо пов'язані з інтересами широких верств населення й суттєво впливають на загальні соціальні процеси в державі й насамперед на рівень добробуту населення, освіченості, забезпеченості медичними послугами, а також послугами в галузі культури, спорту, соціальної захищеності на випадок непередбачуваних обставин» [87, с. 179], що, на нашу думку, відображає насамперед їхнє призначення, а не сутність. І. Легкоступ вважає видатки місцевих бюджетів законодавчо затвердженими коштами централізованих фондів місцевих органів влади та самоврядування, що спрямовуються на планове фінансування їхніх делегованих і власних повноважень з метою ефективного розвитку підвідомчих територій і населених пунктів [262, с. 22-26]. На наш погляд, вживання у визначенні «централізований фонд місцевих органів влади та самоврядування» є некоректним щодо останніх змін, внесених до Бюджетного кодексу України за провадження децентралізаційної реформи.

Не полемізуючи щодо трактування видатків місцевих бюджетів, на основі критичного опрацювання джерел економічної літератури та чинного законодавства з'ясовано, що видатками ОТГ є грошові потоки, спрямовані із бюджету ОТГ на реалізацію програм і заходів, передбачених на визначений бюджетний період. Видатки бюджетів ОТГ за економічною сутністю є інструментом розподілу фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування ОТГ та їхнього використання за цільовим призначенням, що має забезпечити зростання добробуту членів цієї ОТГ. Зміст і характер видатків бюджету ОТГ визначає виконання ОМС ОТГ своїх функцій. Як зазначає К. Павлюк, видатки бюджету є інструментом досягнення вищого критерію справедливості, корисності й ефективності для суспільства загалом і для кожного громадянина зокрема [353, с. 155].

У чинному законодавстві прописано видатки, які можуть здійснюватись із бюджету ОТГ (ст. 71 (ч. 2, бюджет розвитку), ст. 89 і 91 БКУ) [82]. Отже, на основі коштів бюджетів ОТГ здійснюється фінансування не тільки самоврядних повноважень, а й делегованих державою ОМС ОТГ. До них належать видатки на утримання закладів бюджетної сфери: освіти (дошкільні та загальноосвітні заклади), охорони здоров'я, культури (клуби та будинки культури, бібліотеки, театри, музеї, школи естетичного виховання), спорту (дитячо-юнацькі спортивні школи, заходи з фізичної культури і спорту), соціального захисту та соціального забезпечення (центри соціального обслуговування, притулки для дітей, програми соціального захисту) тощо [349]. Їхній детальний перелік подано у ст. 89 Бюджетного кодексу України. Водночас видатки, пов'язані із виконанням власних повноважень, визначені ст. 91 БКУ. Зазначимо, що вони можуть здійснюватись лише за наявності місцевої програми, затвердженої радою ОТГ. Джерелом фінансування видатків загального та спеціального фондів є доходи, визначені ст. 64 та 69¹ БКУ, а також міжбюджетні трансферти з державного бюджету (базова дотація, освітня та медична субвенції, інші дотації та субвенції) [82]. При цьому видатки спеціального фонду бюджету ОТГ характеризуються цільовим призначенням і здійснюються на основі конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету (у тому числі власних надходжень бюджетних установ) (п. 2 ч. 3 ст. 13 БКУ) [82].

Наголосимо, що реверсна дотація та міжбюджетні трансферти, які передбачено із бюджету ОТГ іншим місцевим бюджетам, відображаються як видатки бюджету. Крім вищезазначених видатків, у бюджеті ОТГ планується резервний фонд бюджету для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру і не могли бути передбачені під час складання проекту бюджету (ст. 24 БКУ) [349]. Резервний фонд бюджету не може перевищувати 1% від обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету. Рішення щодо необхідності створення резервного фонду бюджету ОТГ приймає рада ОТГ, а про виділення коштів – виконавчий орган ради ОТГ [349].

З метою неперервності фінансування запланованих на прийдешній рік видатків бюджетів ОТГ обов'язковою умовою є визначення оборотного залишку бюджетних коштів, розмір якого має становити не більше 2% від планових видатків загального фонду бюджету (ст. 14 БКУ) [82].

Розмежування видів видатків між місцевими бюджетами здійснюється на основі дотримання принципу субсидіарності, «...який доповнюється критеріями першочерговості виконання видатків, рівноправності громадян в одержанні гарантованих послуг і гарантованості надання певних послуг окремим категоріям громадян» [89, с. 13], а також максимального наближення до споживачів публічних послуг. Відповідно розрізняють поточні видатки, спрямовані на виконання бюджетних програм, де у структурі превалюють видатки соціального спрямування, та капітальні, перелік котрих і джерела фінансування із бюджету ОТГ регулюють за ст. 71 БКУ. Ситуація щодо домінування видатків соціального спрямування над капітальними характерна для всіх місцевих бюджетів, а не тільки для бюджетів ОТГ, і є індикатором неефективної бюджетної політики ОМС, оскільки це призводить до «проїдання» бюджетних коштів, дефіциту фінансових ресурсів на економічний розвиток, модернізацію й реалізацію масштабних інфраструктурних проектів, створюючи проблему щодо пошуку і залучення коштів з альтернативних джерел. Проте в ситуації, коли ринок місцевих запозичень практично «паралізований», а вартість кредитних ресурсів перманентно зростає, ОМС ОТГ мають вживати невідкладні заходи щодо локалізації таких негативних

тенденцій. Вважаємо, що за застосування програмно-цільового методу, коли видатки бюджетів внаслідок розподілу за відповідними бюджетними програмами чітко визначені й орієнтовані на кінцевий результат їхньої реалізації, відбудеться посилення контролю за цільовим використанням таких коштів бюджету та відповідальності за їхнє неефективне витрачання і буде реальним на цьому етапі чинником формування фінансово обґрунтованої видаткової політики ОМС ОТГ. Його запровадження є обов'язковим, починаючи із складання проектів місцевих бюджетів на 2017 р. Не деталізуючи програмно-цільовий метод, оскільки це виходить за межі дослідження, наголосимо, що його використання дасть змогу привести у відповідність видатки бюджету ОТГ до запланованого максимально можливого соціально-економічного результату від реалізації бюджетних програм.

Отже, деталізуючи змістове наповнення та елементи такої ланки фінансів ОТГ, як бюджет ОТГ, зацентруємо увагу на детермінантах забезпечення його збалансованості як запоруки ефективного функціонування фінансів ОТГ, визначеної сферою фінансової системи України. Так, слід розширити податкову базу, провівши інвентаризацію активів; оптимізувати витрати бюджетних установ, що знаходяться на території ОТГ; спрогнозувати на основі емпіричних даних контингент споживачів публічних послуг; визначити чіткий перелік публічних послуг, які потребують члени територіальної громади; реформувати комунальні підприємства, що дасть змогу наростити дохідну й оптимізувати видаткову частину бюджетів ОТГ, як джерела саморозвитку ОТГ.

Виокремлення місцевих запозичень як ланки фінансів ОТГ у структурі фінансової системи аргументовано дотриманням основних положень Європейської хартії місцевого самоврядування щодо доступу до ринку позикового інвестиційного капіталу як елемента фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування, а також проведенням реформи місцевого самоврядування та децентралізації, що частково реанімувала практику здійснення відповідними радами ОТГ місцевих запозичень до своїх бюджетів. Оскільки ОТГ прирівняні у правах до міст обласного значення, то їхнім радам як, і всім радам міст обласного значення, надано право здійснювати місцеві зовнішні запозичення. Ради ОТГ можуть залучати як внутрішні,

так і зовнішні місцеві позики, в тому числі через отримання кредитів (позик) від міжнародних фінансових організацій, за спрощеною процедурою шляхом запровадження принципу «мовчазної згоди», що передбачає невтручання вищих рівнів влади у процес залучення місцевих запозичень, зокрема не потребує погодження таких операцій з Міністерством фінансів України. Зазначимо, що в Україні право здійснювати місцеві внутрішні запозичення мають Верховна Рада АР Крим і міські ради, а місцеві зовнішні крім рад міст обласного значення – Верховна Рада АР Крим, Київська і Севастопольська міські ради.

Запозичені кошти є додатковим джерелом фінансування об'єднаних територіальних громад. Ці запозичення здійснюються до бюджету розвитку, а кошти спрямовуються на реалізацію інвестиційних програм чи проектів, метою яких є виконання завдань щодо задоволення інтересів членів громади та розвитку ОТГ у частині реновації комунальної інфраструктури, впровадження ресурсозберігаючих і енергозберігаючих технологій, формування чи оновлення стратегічних об'єктів довготривалого користування. При цьому наголосимо, що видатки на обслуговування місцевих запозичень здійснюються лише на основі коштів загального фонду бюджету ОТГ.

Дискусії щодо визначення терміна «місцеві запозичення» практично відсутні, адже його трактування подано у ст. 2 Бюджетного кодексу України: «Місцеві запозичення – операції з отримання до бюджету Автономної Республіки Крим, обласного чи міського бюджету кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування бюджету Автономної Республіки Крим, обласного чи міського бюджету» [82]. Отже, місцеві запозичення ОТГ є формою мобілізації позикових фінансових ресурсів як із внутрішніх, так і зовнішніх джерел, до бюджету ОТГ, для здійснення інвестиційно-інноваційних проектів, спрямованих на її розвиток. Оскільки радами ОТГ місцеві запозичення не здійснювались взагалі й емпіричні дані про них відсутні, аргументуємо таку тенденцію на основі аналізу стану місцевих запозичень в Україні.

Відповідно до чинного законодавства місцеві запозичення можуть здійснюватися у формі емісії облігацій місцевих позик (для Верховної Ради АР Крим або міської ради) та укладення договорів позики (кредитних договорів) [381].

Зазначимо, що емісія облігацій місцевих позик за надмірних витрат на її супровід і нерозвиненість ринку місцевих запозичень в Україні практично не здійснювалась (рис. 2.5).

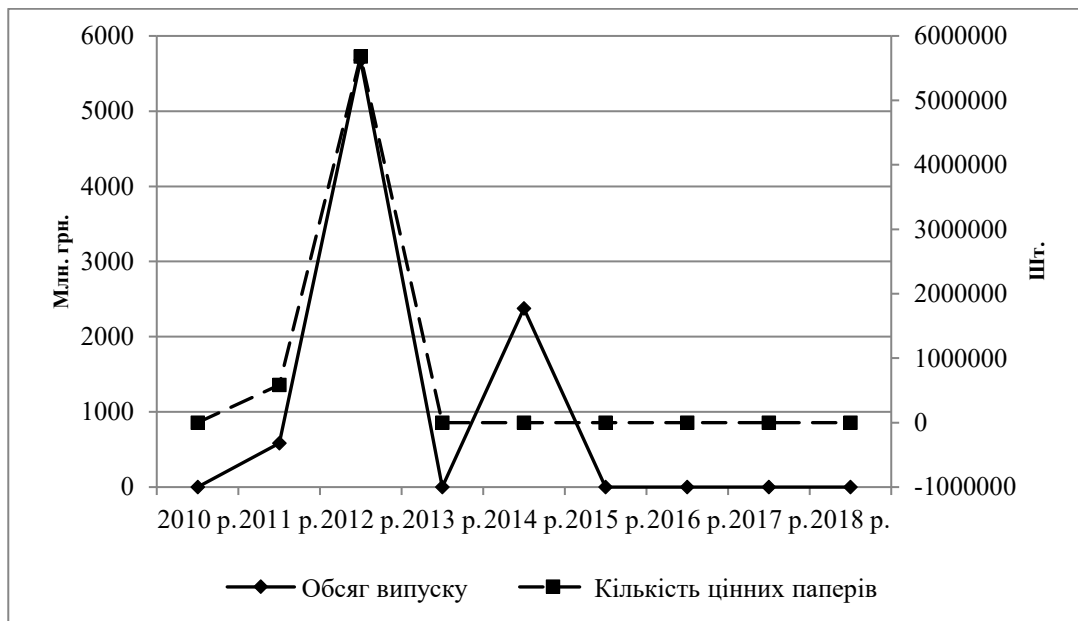


Рис. 2.5. Динаміка обсягу зареєстрованих випусків облігацій місцевих позик упродовж 2010–2018 рр.

Джерело: складено автором на основі звітів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [178].

Як підтверджують дані рис. 2.5, у 2010 р., 2013 р. і впродовж реалізації децентралізаційної реформи (2015-2018 рр.) не спостерігається жодного випуску облігацій місцевої позики, що свідчить про стагнацію ринку місцевих запозичень, який потребує термінового реанімування, в результаті чого він має бути каталізатором розвитку фінансів ОТГ на кшталт зарубіжної практики.

Щодо другої форми залучення місцевих запозичень, то до 2013 р. в Україні тільки міста (з населенням більше 200 000 чол.) мали можливість залучати фінансування як від комерційних банків, так і через емісію облігацій [642]. Упродовж 2013-2018 рр. кредитування за надання місцевих позик в Україні майже відсутнє, тільки у 2018 р. 80% від обсягу місцевих запозичень припадає на м. Київ.

Детермінантами такої тенденції в 2013-2015 рр. є висока вартість капіталу через кризовий стан; недосконалість регулюючих процедур; значна залежність місцевих доходів від державного бюджету; відсутність зацікавленості кредиторів тощо. Наприкінці 2015 р. Україна поступово вийшла із кризового стану, активно впроваджуючи реформи, у тому числі реформу децентралізації, що позитивно впливає на можливості розвитку місцевого кредитування в країні. Відповідно здешевлення вартості капіталу; проведення фінансової децентралізації; набуття фінансової незалежності ОМС; добровільне об'єднання територіальних громад; підвищення фінансової спроможності ОТГ; створення ДФРР з метою фінансування інвестиційних проєктів; запровадження горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів; здійснення видатків за дотримання принципу субсидіарності; запровадження нових міжбюджетних відносин; удосконалення регуляторної політики мають сприяти залученню місцевих запозичень. Проте емпіричні дані (додаток 3) ілюструють протилежну тенденцію, хоча умови для розвитку місцевих запозичень за реформою децентралізації є вагомими. Саме реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади супроводжується значною технічною та фінансовою підтримкою з боку донорів, що забезпечує розвиток фінансів ОТГ, підвищує їхню фінансову спроможність. За станом на сьогодні в Україні діє 13 донорських проєктів на загальну суму 231 млн. євро, спрямованих на підтримку децентралізації та підвищення рівня фінансової спроможності органів місцевого самоврядування для виконання власних функцій.

У 2016 р. на законодавчому рівні також відбулись позитивні зрушення крізь призму звільнення від обов'язковості провадження тендерних процедур для банківських установ, що здійснюють кредитування, шляхом ухвалення нового Закону України «Про публічні закупівлі». До цього необхідність проведення такої процедури значно ускладнювала процес залучення коштів, оскільки кредитори не мали гарантій перемоги в тендері, хоча витрачали власні кошти для підготовки інвестиційного проєкту. Вдосконалено також процедуру узгодження запозичень із Міністерством фінансів України шляхом внесення змін до Постанови КМУ «Про

затвердження Порядку здійснення місцевих запозичень» №110 від 16.02.2011 р. (ПКМУ № 110) [381].

Окрім цього, Бюджетним кодексом України врегульовано, що видатки на обслуговування місцевого боргу (проценти, комісії, штрафи тощо) належать до захищених видатків місцевого бюджету, тобто видатків, обсяг яких не може змінюватися під час здійснення скорочення затверджених бюджетних призначень. Згідно зі ст. 70 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та ст. 16 БКУ, міські ради й ради ОТГ отримали право залучати позики. Водночас зовнішні запозичення (крім позик міжнародних фінансових організацій (МФО)) можуть залучати лише ради міст обласного значення. Це вагомі досягнення на шляху спрощення і вдосконалення процедури здійснення місцевих запозичень, однак наголосимо на необхідності її подальшого покращення. Так, чинне законодавство у цій сфері має дуже подібні ознаки із законодавчим регулюванням в ЄС. Проте, на відміну від європейських практик, узгодження місцевих запозичень ґрунтується на прогностичних надходженнях до бюджету розвитку, а не надходженнях до загального фонду місцевого бюджету [642]. Відповідно до ст. 71 і ст. 74 БКУ, запозичення можуть здійснюватися лише на покриття дефіциту бюджету розвитку, що призначений для фінансування капітальних видатків, тобто кошти від місцевих запозичень не можуть використовуватися на фінансування поточної діяльності ОМС. Установлені також обмеження щодо залучення місцевих запозичень, за якими загальний обсяг місцевого боргу (без урахування позик МФО) на кінець бюджетного періоду не має перевищувати 200% (400% – для м. Києва) від обсягу середньорічних прогностичних надходжень до бюджету розвитку. У разі очікуваного перевищення граничної величини місцевий фінансовий орган має звернутися до міської ради за дозволом на тимчасове перевищення, подати план заходів із приведення обсягу боргу у відповідність, отримавши узгодження від Міністерства фінансів України (ст. 18 БКУ). Окрім цього, згідно зі ст. 74 БКУ встановлено, що максимальний річний розмір видатків на обслуговування місцевого боргу не може перевищувати 10% видатків загального фонду місцевого бюджету.

На нашу думку, додаткові гарантії для кредиторів щодо повернення коштів можуть створюватися за ведення грамотної боргової політики органами місцевого самоврядування. Ефективне управління місцевим боргом передбачає облік зобов'язань, визначення обсягів й умов залучення позикових коштів, забезпечення оптимальної структури боргу для мінімізації витрат на його обслуговування та підтримку безпечного рівня боргового навантаження, виконання рівномірного графіка виплат тощо.

Згідно з Постановою КМУ «Про затвердження Порядку здійснення місцевих запозичень» № 110 від 16.02.2011 р., у разі залучення кредитів має узгоджуватись майнове або інше забезпечення з Міністерством фінансів України. Без забезпечення, тобто коли надання бланкових кредитів відповідає міжнародній практиці і така практика можлива в Україні за чинного законодавства – за умови узгодження з НБУ для банка-кредитора, якщо позика надається у вигляді банківського кредитування. Найбільш поширеною практикою в Україні є співробітництво із міжнародними організаціями, наприклад, із (NEFCO) [610] (Північною екологічною фінансовою корпорацією), яка надає кредити без забезпечення. Так, починаючи із 2013 р., програми NEFCO є майже єдиним дієвим механізмом для залучення кредитних коштів.

Як ілюструють дані рис. 2.6, 30 із 32 запозичень надано NEFCO, інші 2 були залучені м. Києвом з інших джерел. Більшість місцевих позик було залучено на 5 років та на суму від 1 до 10 млн. грн. (рис 2.6), що є дуже низьким показником, який свідчить про нерозвиненість ринку місцевих запозичень і незацікавленість українських міст у залученні такого інструменту фінансування місцевого розвитку. Усі місцеві запозичення були надані без забезпечення.

Зазначимо, що забезпечення у вигляді застави об'єктів комунальної власності й активів дозволене у вітчизняній практиці, але суперечить міжнародній.

Проте вважаємо це недосконалою процедурою, оскільки немає чіткої класифікації об'єктів комунальної власності, які можуть бути використані як забезпечення за місцевою позикою.



Рис. 2.6. Розподіл виданих місцевих позик NEFCO впродовж 2013–2016 рр.

Джерело: дані Міністерства фінансів України [396].

Відповідно забезпечення у вигляді трансфертів із державного бюджету до місцевих в Україні не дозволяється, як і заборонено забезпечення у вигляді власних доходів місцевих бюджетів, що суперечить положенням Бюджетного кодексу України та негативно впливає на стан місцевого кредитування в країні.

Наголосимо також, що досвід повернення місцевих запозичень в Україні є доволі успішним. Не враховуючи форс-мажорних обставин (анексія АР Крим і конфлікт на сході України), усі місцеві позики, залучені в 2003–2014 рр., погашено в повному обсязі й лише у двох випадках були прострочені платежі та погашені згодом. Така сумлінність щодо виконання боргових зобов'язань має певні причини – чинне законодавство чітко регулює процедури примусового списання коштів із бюджету – кошти за рішенням суду для покриття зобов'язань перед кредиторами можуть бути стягнені: безпосередньо з бюджету (це стосується витрат на погашення основної суми боргу, що не належить до видатків бюджету, у зв'язку з чим не складаються бюджетна програма та кошторис і не визначається головний розпорядник бюджетних коштів) або через процедуру прямого стягнення з конкретного розпорядника бюджетних коштів (бюджетної установи, фінансового органу).

Зауважимо, що Україна сьогодні отримує безпрецедентну допомогу від міжнародної спільноти у вигляді пільгового фінансування та грантів на реалізацію інфраструктурних проектів на рівні громад. Основними проектними організаціями, що фінансують муніципалітети, є такі: NEFCO та «Угода мерів» – програма надання грантів до 80% від вартості енергоефективних проектів. Окрім того державні банки відновили частково надання місцевих запозичень (додаток 3). Проте, як свідчать дані додатку 3, упродовж 2017-2018 рр. жодна ОТГ цим не скористалась.

Наступною ланкою сфери фінансів ОТГ (компонентом підсистеми, враховуючи методологію дослідження) вважаємо фінанси комунальних підприємств і фінансових установ, які розміщені на території ОТГ. Зауважимо, що при об'єднанні здійснюється передача комунальних підприємств і фінансових установ із спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст у власність об'єднаних територіальних громад. А за останніх законодавчих змін – ухвалення Закону України «Про приватизацію державного майна» № 2269-VIII [172] – це уможливило прийняття рішень щодо приватизації комунальних об'єктів самостійно органами місцевого самоврядування, сформувавши прерогативи для використання його як джерела забезпечення розвитку фінансів ОТГ. До того ж значна когорта науковців [97, с. 97; 129, с. 205; 482, с. 140; 553, с. 85-90], характеризуючи фінанси комунальних підприємств, однозначно вказує на їх важливість при формуванні фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. При цьому вчені констатують, що перманентна збитковість, моральна і фізична зношеність основного капіталу призводять не до нарощування фінансових ресурсів, а до додаткового фінансового навантаження на бюджети територіальних громад.

Не дискутуючи щодо визначень комунальної власності, наголосимо, що у практичній площині комунальна власність – це власність територіальних громад, що є майном, яке їм належить або передано (як у разі з ОТГ) і відповідні ОМС здійснюють управління цим майном. У ст. 63 ГКУ прописано, що комунальне підприємство діє на основі комунальної власності територіальної громади [131]. Як вказує О. Вінник, призначення комунальних підприємств визначається

забезпеченням надання якісних послуг у всіх сферах життєдіяльності членів територіальних громад [97, с. 97].

Науковці та практики комунальними підприємствами визнають такі:

– підприємства, що надають комунальні послуги (тепло-, водопостачання, вивезення побутових відходів тощо), хоча такий суб'єкт господарювання може бути як у державній, комунальній чи приватній власності;

– комунальні унітарні підприємства, які утворюються компетентним органом місцевого самоврядування в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини комунальної власності та належать до сфери його управління (майно комунального унітарного підприємства перебуває у комунальній власності й закріплюється за ним на правах господарського відання або оперативного управління відповідно до ст. 78 Господарського кодексу України);

– спільні комунальні підприємства, які функціонують на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами (ст. 63 Господарського кодексу України) [131]. Їхній появі передувало ухвалення за проведення децентралізаційних реформ закону про співробітництво територіальних громад [173].

У першому разі це підприємства, що належать до цієї категорії за видом діяльності, тобто суб'єкти господарювання житлово-комунальної сфери, у другому – за формою власності, а саме комунальною. Для уникнення змішування цих понять у подальшому вважаємо коректним вживання терміна «підприємства комунальної власності» або «комунальні підприємства», а у світлі змін – «спільні комунальні підприємства».

Погоджуємось із позицією О. Мельник, що комунальні підприємства виконують насамперед своє основне призначення, а саме життєзабезпечення територіальної громади, і лише після цього забезпечують отримання прибутку [293, с. 141-142]. Отже, домінантною особливістю підприємств комунальної форми власності є діяльність з метою задоволення інтересів відповідної територіальної громади на основі ресурсів і за рішенням якої вони створені, та примноження цих ресурсів для забезпечення розвитку.

Наголосимо, що слід розрізняти комунальні підприємства та комунальні організації (установи, заклади). Комунальне підприємство має право здійснювати комерційну діяльність з метою отримання прибутку, частина якого сплачується до відповідного місцевого бюджету у формі податку на прибуток комунальних підприємств [225]. Комунальна установа чи організація є неприбутковою, повністю фінансується з місцевого бюджету і створення для задоволення конкретних потреб членів територіальної громади.

Сутність фінансів комунальних підприємств і фінансових установ залишається поза увагою більшості науковців, що зумовлено об'єктивними причинами формування їхніх фінансових ресурсів, проте вони є ланкою як фінансів ОТГ, так і місцевих фінансів. Як зауважує І. Волохова, вони є категорією місцевих фінансів і визначаються «...як економічні відносини між органами місцевого та регіонального самоврядування, юридичними особами та іншими суб'єктами, що пов'язані з розподілом і перерозподілом частки вартості створеного продукту шляхом формування децентралізованих фінансових ресурсів у фондovій та нефондовій формах з метою надання суспільних благ населенню» [108, с. 70]. Саме за надходження 100% податку на прибуток підприємств комунальної форми власності формуються доходи загального фонду всіх місцевих бюджетів, у тому числі бюджету ОТГ. Окрім цього, вони є платниками рентної плати за спеціальне використання води, формуючи неподаткові надходження. Комунальне майно також може бути заставою при отриманні місцевих позик, є об'єктом оренди і продажу. Комунальні підприємства забезпечують зайнятість членів територіальних громад, у результаті чого здійснюються надходження ПДФО до відповідного місцевого бюджету (до бюджету ОТГ – це 60%).

Зазначимо, що фінанси підприємств комунальної власності регулюють законодавчі акти, які регламентують діяльність усіх суб'єктів господарювання в Україні. Акцент у функціонуванні кожного із них відповідно до форми власності зводиться до особливостей організації фінансів, що проявляється у формуванні зареєстрованого капіталу, використанні грошових коштів, розподілі прибутку, відносинах з бюджетом. Відповідно певні особливості характерні і при формуванні

та використанні фінансових ресурсів підприємствами комунальної власності: розподіл прибутку відбувається в порядку, визначеному відповідними місцевими радами згідно із статутами цих суб'єктів господарювання; вони самостійно складають фінансові баланси, мають відокремлені рахунки від бюджетних рахунків органів місцевого самоврядування. Більшість установ, що перебуває у комунальній власності – це самостійні юридичні особи, що фінансуються за рахунок місцевих бюджетів. Фінанси підприємств комунальної власності за суттю є одним із видів фінансів підприємств і мають складну ієрархічно впорядковану систему зв'язків із фінансами місцевих органів влади, що відображає бюджет громади. Основним призначенням фінансів комунальних підприємств і фінансових установ є задоволення інтересів усіх учасників процесу формування і використання фінансових ресурсів ОМС – це забезпечення надходжень до відповідного місцевого бюджету за оптимізації витрат на утримання комунальних підприємств і фінансових установ та формування виваженої тарифної політики, яка не знижуватиме платоспроможності членів територіальної громади.

Проблематика забезпечення функціонування фінансових установ на території ОТГ нині є доволі актуальною. Це питання поки перебуває на стадії як законодавчого, так і практичного вирішення. Проте формування фінансових установ, які належатимуть територіальним громадам, на нашу думку, є перспективою для залучення насамперед додаткових коштів на їхній розвиток.

Вважаємо, що забезпечення функціонування підприємств і фінансових установ комунальної форми власності, здатних бути джерелом збільшення доходів бюджетів ОТГ і надавати якісні публічні послуги, є детермінантою фінансової самодостатності об'єднаних територіальних громад і каталізатором ефективного функціонування місцевого господарства.

На основі результатів дослідження можна зробити висновок, що фінансові відносини обслуговують усі ланки фінансів ОТГ як сфери у фінансовій системі України, проте потребують додаткового врегулювання комплексом нормативно-правових актів, положень, інструкцій і методик з метою перманентної державної підтримки. З позицій системної методології пізнання, обраної при дослідженні,

компоненти фінансів ОТГ продукують стійкі, структуровані, прямі та зворотні зв'язки між елементами й компонентами підсистеми, забезпечуючи системну цілісність фінансів ОТГ, місцевих, публічних фінансів і фінансової системи загалом. Раціональна взаємодія між компонентами підсистеми формує злагодженість цих зв'язків (фінансових відносин) у фінансовій системі, тобто вибудовує її структуру – чітку й ієрархічно впорядковану. Саме через неї реалізується основне призначення фінансів ОТГ – сприяти через органи місцевого самоврядування ОТГ успішному економічному й соціальному розвитку, зростанню матеріального добробуту населення, забезпеченню прав і свобод людини [376, с. 354] за допомогою злагодженої взаємодії сфер і ланок фінансової системи України.

Обґрунтовуючи власну позицію, зазначимо, що у сучасних реаліях виокремлення фінансів ОТГ в окрему сферу фінансової системи України є об'єктивним процесом і вимогою часу. З огляду на це вважаємо, що фінанси ОТГ займуть належне місце у структурі фінансової системи України, забезпечуючи прогресивний розвиток не тільки окремих адміністративно-територіальних одиниць, а й держави загалом.

Висновки до розділу 2

У результаті дослідження концептуальних засад фінансів ОТГ та розроблення методологічних основ формування теорії фінансів ОТГ зроблено такі узагальнення і висновки:

1. Методологічний інструментарій дослідження фінансів ОТГ змінювався водночас з еволюцією фінансових відносин між державою, регіонами та територіальними громадами і розвитком економічної думки за творчого переосмислення вихідних постулатів і теорій бюджетного федералізму, фінансової децентралізації, партисипативного бюджетування, інституціоналізму та неоінституціоналізму. Ці теорії заклали підвалини формування новітнього парадигмального підходу до теоретичної концептуалізації фінансів ОТГ та дали

змогу глибинно дослідити їх як каталізатора соціально-економічного розвитку окремих територіальних одиниць і держави загалом.

2. У процесі формування науково-методологічного підґрунтя теорії фінансів ОТГ методологічний потенціал інституціоналізму визначений як домінуючий, оскільки дає змогу модернізувати траєкторію розвитку фінансів ОТГ за здійснення інституціональних змін. За сучасних умов методологічний інструментарій теорії інституціоналізму дає можливість всебічно висвітлити та глибиною дослідити теоретико-методологічні та прагматичні засади функціонування і розвитку фінансів ОТГ.

3. Дослідження інституціональних засад формування теорії фінансів ОТГ дало змогу визначити їхню інституціональну архітектуру, яку формують базисні та похідні інститути, які в інституціональному середовищі під дією формальних і неформальних правил визначають поведінку інституцій, забезпечуючи їхній розвиток на засадах інституційної впорядкованості.

4. Формування теорії фінансів ОТГ уможливило виокремлення основоположних елементів, що характеризують сутність фінансів ОТГ, а реалізація методологічних підходів дала змогу їх структурувати. На основі використання теоретичних постулатів та інструментарію системної методології встановлено, що вияв через сутність, явище, зміст і форму дає можливість позиціонувати фінанси ОТГ як цілісну підсистему економічних відносин, наукове пізнання якої можливе крізь призму використання дескриптивного і конструктивного підходів. Відповідно запропоновано авторський підхід до визначення фінансів ОТГ за двома підходами. Адже крізь призму дескриптивного і конструктивного підходів за використання принципу діалектичної логіки формується розгляд фінансів ОТГ, з одного боку, як системи, сформованої з відповідних елементів із внутрішніми і зовнішніми зв'язками, а з іншого – як елемента більш глобальної системи з властивими йому впливами інших компонентів. Розгляд фінансів ОТГ за двома напрямками дає змогу відобразити внутрішню сутність, зовнішні форми їхнього вияву, головну мету та призначення у фінансовій системі.

5. Визначення сутності фінансів ОТГ дало змогу сформулювати функції фінансів ОТГ – розподільну; контрольну; стимулюючу; акумуляційну, а також принципи – субсидіарності, компліментарності, чіткого розмежування повноважень; гласності; транспарентності влади; громадської участі й єдності в управлінні фінансами ОТГ; самостійності та соціетальності. Дотримання вказаних принципів і реалізація виокремлених функцій забезпечить ефективне функціонування фінансів ОТГ. Функції фінансів ОТГ, як і принципи, є взаємозалежними і взаємопов'язаними, діють одночасно, доповнюють одні одних, визначаючи специфіку фінансів ОТГ як важливої складової фінансової системи держави.

6. У структурі фінансової системи ідентифіковано фінанси ОТГ як сферу, якій властиві відповідні ланки (відокремлені структурні компоненти), виокремлення яких ґрунтується на догматичних постулатах теорії місцевих фінансів. Використання інструментарію системної методології, за якою фінансова система є системою вищого порядку, що складається з певної кількості підсистем, у структуру яких входять взаємопов'язані компоненти й елементи дало змогу ідентифікувати фінанси ОТГ як підсистему, яка містить такі компоненти: бюджет ОТГ, місцеві запозичення, фінанси комунальних підприємств і фінансових установ.

Основні результати дослідження опубліковано у працях [435; 465; 464].

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ФІНАНСІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

3.1. Децентралізація як імператива функціонування фінансів об'єднаних територіальних громад

У сучасних умовах шлях до євроінтеграції пролягає через імплементацію європейського вектора модернізації системи місцевого самоврядування. Відповідно до вимог Європейської хартії місцевого самоврядування, реформування системи місцевого самоврядування має базуватись на умовах, основними з яких є адміністративно-територіальне реформування, децентралізація та делегування повноважень і фінансова децентралізація [161]. Наміри реформування місцевого самоврядування й адміністративно-територіального устрою проголошувались ще із 1998 р., проте чітка державницько-ієрархічна система управління була тим гальмівним процесом, що руйнує будь-які ініціативи щодо реформаторських дій. Тільки у 2014 р., – переломному для країни в усіх аспектах, обрано курс на децентралізацію влади в Україні, що відображено у Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, Законах України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин», змінах до Податкового та Бюджетного кодексів України та відповідних чинних нормативно-правових актах. Вітчизняна децентралізація, лейтмотивом якої є максимальне забезпечення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування, формування спроможних об'єднаних територіальних громад, стала орієнтиром досягнення європейських стандартів розвитку і забезпечення суспільного добробуту. Децентралізація є вимогою часу, оскільки надмірна централізація коштів у державному бюджеті, необґрунтовані пропорції між державним і місцевими бюджетами в частині власних і делегованих повноважень місцевої влади та власних і закріплених дохідних джерел місцевих бюджетів призвели до дотаційності останніх, сформувавши ірраціональну систему можливостей і стимулів до розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Як зауважує Ш. Бланкарт, «...структура демократичної держави має сприяти максимальній реалізації преференцій і

пріоритетів громадян, що проживають на її території. З огляду на це доцільно дослідити, за яких умов колективні рішення відповідають перевагам громадян: коли вони приймаються нарівні величезної унітарної держави чи в численних невеличких адміністративно-територіальних одиницях» [62, с. 594].

Семантика терміна «децентралізація» (лат. «*de*» – «протиставлення», «*centralis*» – «центральный») визначає його розуміння як знищення, ослаблення або скасування централізації [155, с. 8]. Проте погляди науковців відрізняються щодо визначення цієї дефініції, виокремлення її ознак, форм і видів.

У зарубіжних наукових джерелах увага акцентується на визначенні децентралізації як мірила величини переходу національних економік від адміністративно-командної до ринкової [577, с. 237] або ж її пов'язують із реорганізацією влади, яка призводить до співвідповідальності між інститутами управління на центральному, регіональному та місцевому рівнях відповідно до принципу субсидіарності, що підвищує загальну якість і ефективність системи управління, одночасно сприяючи посиленню влади та можливостей субнаціональних рівнів [585, с. 5]. Традиційно у зарубіжній практиці виокремлюють політичну, адміністративну, фіскальну та економічну (ринкову) децентралізацію [640]. Фіскальній відводиться домінуюча роль, оскільки через її інструментарій забезпечується фінансова незалежність ОМС та задовольняються потреби членів територіальних громад. Як зазначає основоположник фіскальної децентралізації Ч. Тібу, саме фіскальна децентралізація підвищує рівень конкуренції між органами місцевої влади, значно обмежуючи обсяги суспільного сектору. Децентралізація підвищує ефективність, адже, на відміну від центральної влади, місцева має більш повну інформацію відносно потреб представників територіальної громади [635, с. 93]. Однодумець Ч. Тібу Р. Масгрейв позиціонує фіскальну децентралізацію як детермінанту здійснення розподілу фінансових ресурсів між рівнями державного управління з урахуванням особливостей формування попиту на суспільні послуги в різних територіальних одиницях [609, с. 33-41]. В. Оутс визначає її як право місцевих органів влади самостійно приймати рішення щодо фінансових питань і питань з управління територією [168, с. 63], що, на нашу думку, є домінантою

фінансової незалежності та передумовою ефективного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

У зарубіжній теорії і практиці розрізняють наступні форми фіскальної децентралізації: 1) самофінансування або одержання плати за надані користувачам послуги; 2) співфінансування або співвиробництво, відповідно до якого користувачі беруть участь у наданні послуг і розвитку інфраструктури за сплати грошових або трудових внесків; 3) зростання місцевих надходжень через податки на власність чи на продаж або непрямі платежі; 4) міжбюджетні трансферти, якими частина загальних податкових надходжень центрального уряду передається місцевій владі із загальною або чітко визначеною метою використання; 5) санкціонування місцевих запозичень і мобілізація інших ресурсів, які належатимуть національному або місцевим урядам, шляхом надання гарантій за позиками [640].

Враховуючи зазначене, можна констатувати, що у зарубіжних наукових джерелах фіскальна децентралізація набуває рис фінансової, і виокремлення її форм пряме тому свідчення.

У вітчизняних наукових джерелах дискусія щодо визначення даної дефініції в світлі активної фази проведення реформ набрала значних обертів. Відповідно, на основі теоретичного аналізу виокремимо базові підходи до трактування децентралізації (додаток К). Так, з позицій державного управління – це послаблення централізації влади [139, с. 88]; диспергування і передача функцій центральних органів влади [248, с. 103]; делегування повноважень на регіональний рівень та їхнє розширення [537; 334, с. 111; 279, с. 51]; у правовій площині – це делегування повноважень на нижчий рівень, тобто децентралізація повноважень та спільна розробка і реалізація політики шляхом залучення зацікавлених сторін. Вона здійснюється чотирма методами. Два з них найбільш поширені у практиці – метод деконцентрації, коли повноваження виконавчої гілки влади передаються на рівень територіальних громад і фактично входять до кола їхніх власних повноважень, або ж деволуції, коли зазначені повноваження делегуються центральною виконавчою владою на рівень місцевого самоврядування на відповідний термін [32, с. 17; 538, с.105-109; 242; 277; 513]. Наголосимо, що більшість науковців-правовиків

однастайні, що саме деволюція характерна для України, а потрібна деконцентрація як запорука ефективного провадження процесу децентралізації, з чим ми повністю солідаризуємось, виходячи із аналогічних міркувань.

Наступні два методи – це делегація і дивестиція. Делегація є проміжною моделлю децентралізації, яка означає, що місцевим органам влади передається відповідальність за надання деяких видів суспільних послуг. Однак це здійснюється під наглядом центральних органів влади, які при цьому можуть забезпечувати окремі форми фінансування зазначених видів послуг [587]. Отже, делегація передбачає передачу частини прав щодо прийняття рішень місцевим органам влади, водночас залишаючи за собою право на скасування цих рішень. Дивестиція здійснюється тоді, коли планування й адміністративна влада або інші функції передаються в добровільні, приватні або громадські організації. Вона часто проводиться з частковою передачею адміністративних функцій у поєднанні з дерегуляцією або частковою приватизацією [263, с. 12].

Своєю чергою, з позицій фінансового підходу – це передача фінансових ресурсів відповідно до делегованих повноважень, організація відносин у бюджетній системі між бюджетами різних рівнів, збільшення власних доходів місцевими бюджетами в частині використання податкових інструментів [15, с. 7-8; 273, с. 62; 110, с. 281-285; 59, с. 145-151; 168; 155]. Заради справедливості наголосимо, що про неподаткові інструменти не наголошується у жодному із визначень, що значно звужує джерела наповнення дохідних статей місцевих бюджетів.

Відповідно вітчизняні науковці за виокремленими вище підходами щодо трактування децентралізації визначають такі її форми: адміністративну (бюрократичну), політичну (демократичну), фінансову (економічну) [484, с. 147-154; 168; 110, с. 281-285; 59, с. 145-151; 123, с. 133-141; 409, с. 324-330; 143; 147] (рис. 3.1).

Зауважимо, що до визначених форм децентралізації додають територіально-просторову, управлінську, ринкову [123, с. 133-141; 409, с. 324-330; 143; 147], що, на нашу думку, перенавантажує та вносить розбіжності у науковий апарат.

Оскільки предмет дослідження стосується фінансової сфери, зацентруємо увагу на фінансовій децентралізації, яку у вітчизняній теорії і практиці ототожнюють із бюджетною або фіскальною.

Відповідно фіскальною децентралізацією вважають «...процес перерозподілу фіскальних функцій держави на користь місцевих органів самоврядування, що реалізує принцип субсидіарності та може, як наслідок, залежно від форми державного устрою призвести до фіскальної автономії окремих територій або фіскального федералізму держави загалом» [146]. Вважаємо, гіперболізацію твердження щодо фіскального федералізму, особливо враховуючи вітчизняну систему оподаткування. До того ж, враховуючи сучасні реалії, із вживанням терміну «федералізм» необхідно бути надто обережним.



Рис. 3.1. Форми децентралізації

Джерело: складено автором на основі [484, с. 147-154; 168; 110, с. 281-285; 59, с. 145-151; 123, с. 133-141; 409, с. 324-330; 143; 147]

В. Гром трактує фіскальну децентралізацію як «...пов'язану з передачею окремих доходів або їх частини до структури доходів бюджетів органів місцевого самоврядування, а також встановлення податків і місцевих зборів і навіть визначення власної податкової політики» [135, с. 26]. На нашу думку, податкова

політика апріорі знаходиться у віданні держави, тому на власній - місцевій податковій політиці в контексті фіскальної децентралізації не слід акцентувати.

В. Зайчикова визначає її як передачу повноважень органам місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання щодо програмних видатків та автономного збільшення власної дохідної бази [168, с. 63, 68]. При цьому науковці переконані, що «...для повноцінного впровадження положень теорії фіскальної децентралізації потрібен комплексний підхід до перерозподілу повноважень між рівнями державного управління. Оскільки ключовою вимогою є створення умов для розподілу і делегування повноважень, виникає інституційна проблема визначення черговості реформ. Зокрема, проведення бюджетної реформи до реалізації реформи адміністративно-територіального устрою, а отже, подальшого перегляду обсягів видаткових повноважень та власних фіскальних інструментів створених громад апріорі не може забезпечити досягнення цілей фіскальної децентралізації» [247]. Вважаємо, що на цьому шляху багато кроків зроблено, проте зміни, які не закріплені у Конституції України ставлять сьогодні під загрозу децентралізаційну реформу та її беззаперечні досягнення.

І. Волохова називає фіскальну децентралізацію податковою і характеризує її як процес розширення та зміцнення прав і повноважень місцевого та регіонального самоврядування для незалежного прийняття рішень і виконання делегованих державною владою повноважень щодо формування територіальних бюджетів за умови надходжень податків, зборів та інших обов'язкових платежів [109, с. 145], що, на нашу думку, є аргументом для визнання фіскальної децентралізації підвидом бюджетної.

Своєю чергою, у бюджетній децентралізації вбачають делегування повноважень із визначеними фінансовими ресурсами з центру на місцевий рівень, закріплення повноважень щодо дохідних джерел і видатків за відповідними бюджетами, а також систему міжбюджетних відносин. Так, І. Усков бюджетною децентралізацією вважає забезпечення місцевих органів влади достатнім обсягом фінансових ресурсів для розвитку власного фінансового потенціалу територій, реалізації інвестиційних програм, стимулювання підприємницької активності на

рівні адміністративно-територіальних одиниць [511, с. 108]. Т. Кваша зазначає, що бюджетна децентралізація у вузькому значенні – це наявність певних функцій і повноважень на місцевому рівні, автономія муніципальних органів влади у прийнятті самостійних рішень у податково-бюджетній сфері [201], проте не конкретизує перелік цих «певних функцій і повноважень на місцевому рівні». О. Сунцова більш науково обґрунтовано трактує бюджетну децентралізацію як будь-які види мобілізації фінансових ресурсів у бюджетах органів місцевого самоврядування. Крім того, це спосіб виміру величини переходу національної економіки від адміністративно-командної до ринкової, яка є доцільною за умови досягнення розумного оптимуму між формуванням доходів місцевих бюджетів та фінансуванням делегованих повноважень [486, с. 353].

В. Андрущенко бюджетну децентралізацію вважає способом організації відносин бюджетної системи між бюджетами різних рівнів на основі передачі повноважень з відповідними фінансовими ресурсами з центру на регіональний і місцевий рівень самоврядування. Децентралізація супроводжується перерозподілом функцій між органами влади різних рівнів на користь регіональних і місцевих урядів; вона відповідає «золотому правилу» державних фінансів: витратити треба не настільки кількісно, як ефективно й ближче до платників податків і споживачів фінансованих державою послуг [15, с. 7-8]. Вважаємо, що тільки максимальне наближення публічних послуг до платника податків і відповідно споживача є запорукою підвищення ефективності їх надання.

І. Луніна наголошує, що у процесі бюджетної децентралізації необхідно створити умови для:

- надання публічних благ відповідно до потреб і вподобань місцевого населення;
- підвищення відповідальності місцевих органів влади за виконання закріплених за ними функцій, а отже, за ефективність видатків місцевих бюджетів;
- збільшення видатків місцевих бюджетів пропорційно до зростання доходів і розвитку економіки відповідної території [273, с. 62].

Отже, бюджетну децентралізацію науковці визнають базисом фінансової незалежності ОМС, що дозволяє погодитись із думкою О. Власюк, яка зауважує: «...бюджетна децентралізація є першим кроком, фінансовою основою, матеріальним підґрунтям децентралізації у широкому розумінні цього слова» [102, с. 5-18].

Водночас фінансова децентралізація, як вказує І. Волохова, – це достатньо широкий процес, який охоплює не лише передачу фінансових ресурсів, а й повноважень у фінансовій сфері (видаткових, дохідних, податкових) [110, с. 283]. Вона є «...процесом розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їхнє використання між центральним та локальним рівнями управління» [123, с. 137]. Отже, фінансова децентралізація є ширшим поняттям, що вміщає «бюджетну децентралізацію», підвидом якої визначена «фіскальна децентралізація», проте у розумінні її сутності вітчизняними науковцями. Поділяє такі погляди Н. Бак, яка аргументовано доводить, що «...податкову децентралізацію доцільно розглядати як елемент бюджетної», а «...беручи до уваги підходи, котрі переважають у зарубіжній теорії фінансів, термін «фіскальна децентралізація» слід розуміти як її фінансовий аналог» [35, с. 67].

Фінансова децентралізація – це комплексне поняття, що охоплює процес розподілу повноважень між рівнями влади щодо формування фінансових ресурсів, дає можливість акумулювати та накопичувати такий обсяг фінансових ресурсів у місцевих бюджетах, який забезпечує зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування, що сприяє їхній фінансовій самостійності у вирішенні власних самоврядних функцій і повноважень [348, с. 144-151].

Отже, вітчизняна практика фінансової децентралізації ілюструє, що вона набуває рис саме бюджетного варіанта, оскільки її пріоритетом є розширення прав органів місцевого самоврядування у прийнятті рішень і надання їм повної бюджетної самостійності щодо наповнення власних бюджетів та здійснення видаткових повноважень [503]. На нашу думку, фінансова децентралізація передбачає автономізацію органів місцевого самоврядування в контексті повноважень, джерел фінансових ресурсів, наповнення бюджетів і здійснення видатків, переслідуючи мету поступової відмови від практики фінансового

вирівнювання шляхом горизонтального вирівнювання податкоспроможності відповідного місцевого бюджету.

Підтвердженням виступають постулати Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, якими визначено пріоритетні напрями фінансової децентралізації:

- забезпечення бюджетної автономії та фінансової самостійності місцевих бюджетів;
- стимулювання громад до об'єднання і формування спроможних територіальних громад;
- закріплення за місцевими бюджетами стабільних джерел доходів і розширення наявної дохідної бази місцевих бюджетів;
- децентралізація видаткових повноважень і чіткий розподіл компетенцій, сформований за принципом субсидіарності;
- надання нових видів трансфертів і посилення відповідальності профільних міністерств за реалізацію державної політики у відповідних галузях;
- визначення нового механізму бюджетного регулювання та вирівнювання [387].

Враховуючи зазначене, можемо констатувати, що в сучасних умовах увага акцентується на бюджетному інструментарії як індикаторі успішності фінансової децентралізації. Це є об'єктивним з огляду на те, що фінансові ресурси органів місцевого самоврядування здебільшого зосереджуються в місцевих бюджетах. Адже, як наголошує Л. Лагутіна, механізм формування доходів місцевих бюджетів при здійсненні реформи і є запорукою її успішності [258, с. 73-77].

Наголосимо, що реформа фінансової децентралізації імплементувала новий механізм бюджетного регулювання, який спрямований на горизонтальне вирівнювання податкоспроможності відповідного бюджету (рис. 3.2). Так, традиційний безсистемний міжбюджетний перерозподіл фінансових ресурсів замінено більш прогресивною системою горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів на основі визначення базової чи реверсної дотації. Дані два види дотацій є протилежними за напрямком руху бюджетних коштів у межах горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих

бюджетів. Базова дотація, основним джерелом формування якої є загальнодержавні податки і збори в контексті загального фонду державного бюджету, надається з державного місцевим бюджетам з метою підвищення їх податкоспроможності. Реверсна дотація перераховується з місцевих до державного бюджету з метою горизонтального вирівнювання доходів місцевих бюджетів і є джерелом базової дотації.

Рівень бюджету	Вид надходжень для вирівнювання
✓ обласні бюджети	✓ податок на прибуток підприємств (10%) ✓ податок на доходи фізичних осіб (15%)
✓ бюджети міст обласного значення і районів ✓ бюджети об'єднаних територіальних громад	✓ податок на доходи фізичних осіб (60%)
✓ м. Київ	✓ вирівнювання не здійснюється

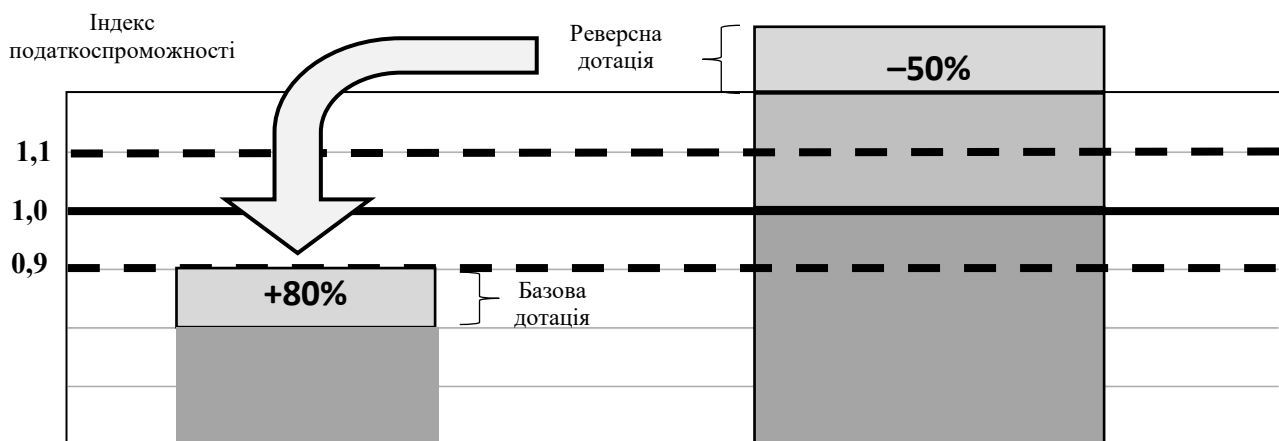


Рис. 3.2. Механізм горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів

Джерело: систематизовано автором на основі [119].

Механізм вирівнювання відбувається лише за двома загальнодержавними податками: податком на прибуток підприємств приватного сектору економіки та податком на доходи фізичних осіб для бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів, бюджетів ОТГ та обласних бюджетів. Наголосимо, що для бюджетів ОТГ розраховується базова чи реверсна дотація відповідно до ст. 99 Бюджетного кодексу України лише за податком на доходи фізичних осіб. Для проведення розрахунку обсягів дотацій застосовують такі показники: чисельність населення (базується на офіційній звітності Державної служби статистики України щодо наявного населення на початок року, який передуює плановому, – при визначенні обсягу

базової/реверсної дотації на 2017 р. беруться показники за станом на 01.01.2016 р.); надходження податку на доходи фізичних осіб у частині, що зараховується до відповідного бюджету (для бюджетів об'єднаних громад це становить 60%) за останній звітний період (для бюджету на 2017 р. враховуються надходження за 2015 р.); індекс податкоспроможності бюджету (визначається як співвідношення надходжень податку на доходи фізичних осіб на мешканця за означеним бюджетом до визначеного такого самого середнього показника по Україні) [335].

Горизонтальне вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів, зокрема відповідного обласного бюджету, бюджету міста обласного значення, районного бюджету, бюджету об'єднаних територіальних громад, здійснюється за таких умов:

- якщо значення індексу перебуває в межах 0,9 – 1,1, то вирівнювання не відбувається;

- менше 0,9 – надається базова дотація відповідному обласному бюджету обсягом 80% від суми, необхідної для досягнення значення такого індексу забезпеченості щодо бюджету, що дорівнюватиме 0,9;

- більше 1,1 – передається реверсна дотація з відповідного обласного бюджету обсягом 50% від суми, що перевищує значення такого індексу, що становить 1,1.

Отже, місцеві бюджети з рівнем надходжень, що є нижчим, ніж 0,9 від середнього значення показника по Україні, отримують базову дотацію (тобто 80% від суми, необхідної для досягнення показника 0,9). У 2016 р. базову дотацію отримували 125 ОТГ, у 2017 р. – 293 бюджети ОТГ [333]. Водночас для місцевих бюджетів зі значним рівнем надходжень на жителя, що є вищим за 1,1 від середнього значення показника по Україні, застосовується реверсна дотація (кошти вилучаються до державного бюджету обсягом 50% від перевищення індексу податкоспроможності 1,1). У 2016 р. реверсна дотація, яка є джерелом фінансування базової дотації, була визначена по 23 бюджетах ОТГ, у 2017 р. – по 48 бюджетах ОТГ [333]. У бюджетах ОТГ з показником надходження податку на доходи фізичних осіб на жителя в межах від 0,9 до 1,1 вирівнювання не здійснюється (ні базової, ні реверсної дотацій не надається).

Для покриття можливих диспропорцій місцевих бюджетів усіх рівнів також передбачено введення стабілізаційної дотації обсягом не менш як 1% від надходжень податків і зборів до місцевих бюджетів (впродовж трьох років після набуття чинності закону).

Зауважимо, що ОТГ отримують підтримку від держави у вигляді субвенції на формування відповідної інфраструктури, згідно з планом соціально-економічного розвитку такої території, з коштів Державного фонду регіонального розвитку, а також завдяки іншим субвенціям та дотаціям із державного бюджету, якщо є підстави для надання та отримання визначених міжбюджетних трансфертів.

У межах фінансової децентралізації забезпечення фінансової самостійності місцевих бюджетів базується на використанні інструментів фінансового вирівнювання – міжбюджетних трансфертів (рис. 3.3), перелік яких визначено ст. 97 Бюджетного кодексу України. Наголосимо, що надання міжбюджетних трансфертів відбувається на основі «прямих» міжбюджетних відносин на двох рівнях:

- 1) державний бюджет – обласний бюджет;
- 2) державний бюджет – бюджети міст обласного значення, бюджети ОТГ, районні бюджети.

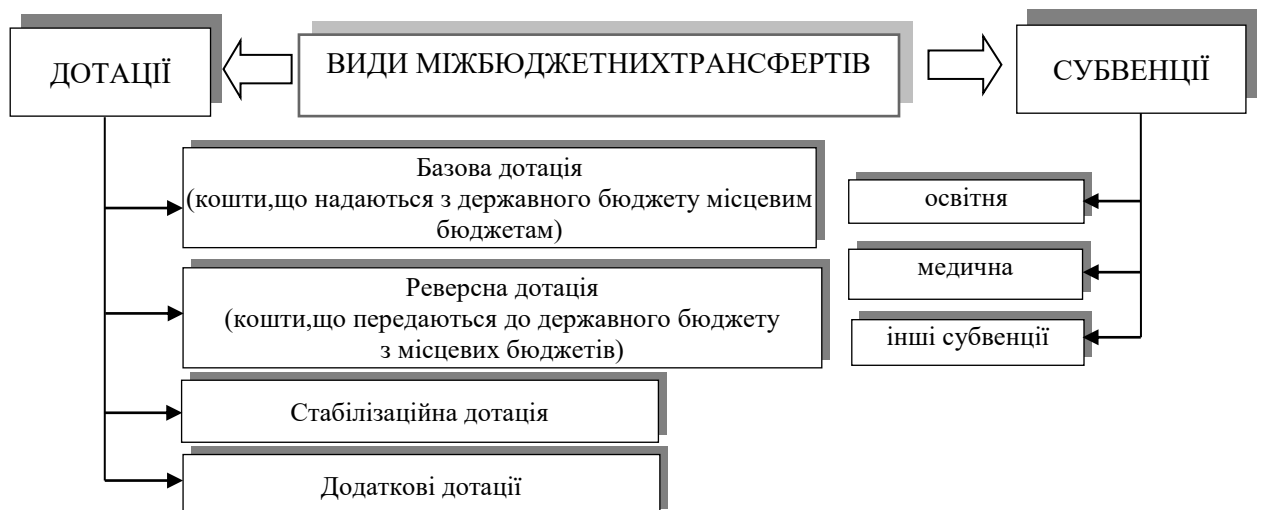


Рис. 3.3. Види міжбюджетних трансфертів

Джерело: систематизовано автором на основі [119].

Відповідно до ідеології реформи, більша частина бюджетних коштів залишається в повному розпорядженні органів місцевого самоврядування, що

стимулює територіальні громади ефективно наповнювати власні бюджети, планувати видатки, самостійно визначаючи пріоритети витрачання бюджетних коштів. До того ж ОМС можуть розміщувати надходження, крім казначейських рахунків, у банківських установах, що уможливлює оперативне керування власними коштами [503].

Таким чином реформа місцевого самоврядування і територіальної організації влади одночасно із запровадженням нової моделі функціонування місцевих фінансів, формування місцевих бюджетів і міжбюджетних відносин створила умови для повноцінного розвитку фінансів об'єднаних територіальних громад, у межах Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні їх зображено на рис. 3.4.

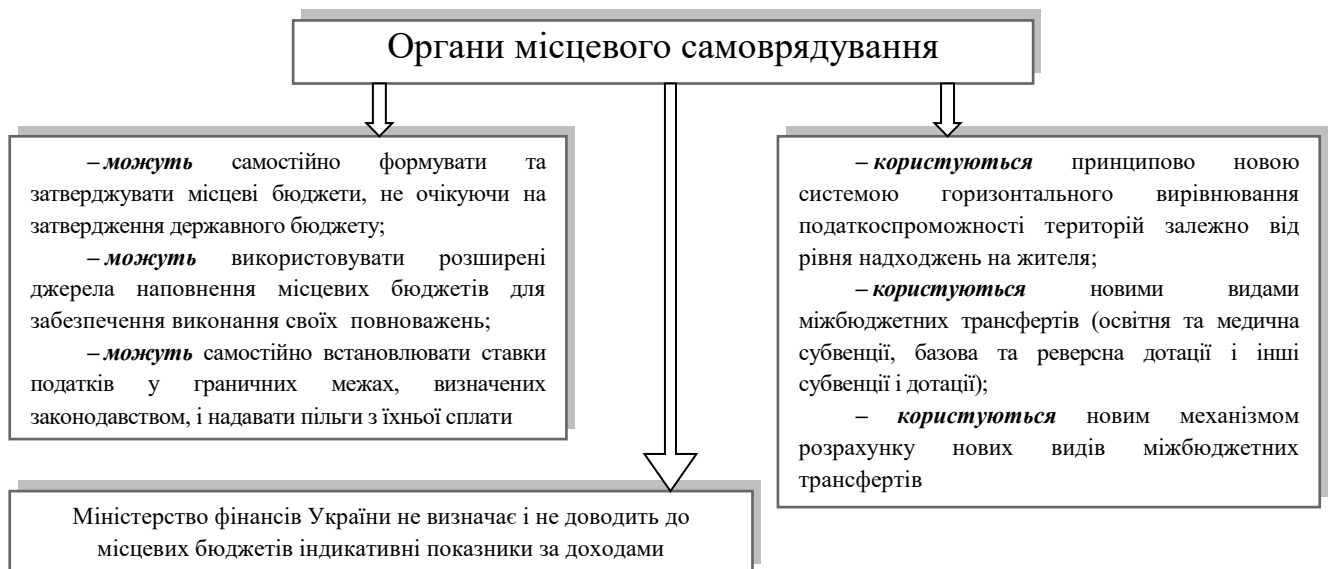


Рис. 3.4. Переваги в контексті забезпечення розвитку місцевих фінансів за Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні

Джерело: систематизовано автором на основі [148; 321].

Винятково важливого значення набуло прийняття в межах реформи Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» [170], оскільки суттєві зміни податкового законодавства дали змогу підвищити рівень фінансової стабільності та автономії місцевих бюджетів (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Систематизація змін до податкового законодавства за фінансової децентралізації

Показники	Розподіл податків і зборів між місцевими бюджетами різних рівнів
Податок на доходи фізичних осіб	60% податкових надходжень до бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів і бюджетів ОТГ, 15% – до обласних бюджетів.
Податок на прибуток підприємств	10% податкових надходжень до обласних бюджетів, бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів і бюджетів ОТГ; 100% податку на прибуток підприємств комунальної власності – до усіх місцевих бюджетів.
Екологічний податок	55% податкових надходжень до обласних бюджетів (спецфонд), 25% – до усіх інших місцевих бюджетів, окрім бюджету м. Київ – 80%.
Акцизний податок з вироблених платниками підакцизних товарів	100% податкових надходжень до обласних бюджетів, бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів і бюджетів ОТГ, бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів.
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів і води	50% податкових надходжень до обласних бюджетів, бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів і бюджетів ОТГ.
Рентна плата за користування надрами	25% податкових надходжень до обласних бюджетів, бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів і бюджетів ОТГ
Плата за використання інших природних ресурсів	100% податкових надходжень до обласних бюджетів, бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів і бюджетів ОТГ.
Державне мито	100% до місцевих бюджетів.
Податок на майно (місцевий податок)	100% податкових надходжень до бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів і бюджетів ОТГ, бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів.
Єдиний податок (місцевий податок)	100% податкових надходжень до бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів і бюджетів ОТГ, бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів.
Збір за місця паркування транспортних засобів (місцевий збір)	100% податкових надходжень до бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів і бюджетів ОТГ, бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів.
Туристичний збір (місцевий збір)	100% податкових надходжень до бюджетів міст обласного значення, районних бюджетів і бюджетів ОТГ, бюджетів міст районного значення, сільських, селищних бюджетів.

Джерело: систематизовано автором на основі [374].

Окрім того, фінансова децентралізація вплинула на зміцнення ресурсної бази органів місцевого самоврядування, зокрема змінами до податкового законодавства ліквідовано неефективні місцеві податки і збори, витрати на адміністрування яких були більшими, ніж надходження від них; введено нові податки і збори; розширено перелік об'єктів оподаткування; змінено податкові ставки; розширено коло платників податків; окремі загальнодержавні податки віднесено до місцевих податків тощо [307].

Враховуючи зазначене, можна зробити висновок про позитивні аспекти у контексті реалізації реформ. Проте, донині у вітчизняній практиці немає визначених індикаторів рівня проведення фінансової децентралізації та обґрунтування їхнього економічного змісту. Більшість науковців [409, с. 326; 398, с. 104] рівень децентралізації вимірюють часткою ВВП, що перерозподіляється через місцеві бюджети, або визначають на основі аналізу динаміки доходів і видатків місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів, їхньої частки у доходах та видатках Зведеного бюджету України, оцінювання стану виконання власних доходів місцевих бюджетів, обсягів залишків коштів місцевих бюджетів, показників виконання місцевих бюджетів, які відображають ефективність функціонування місцевих фінансів, ілюструють загальний соціально-економічний стан відповідної території та її потенціал до розвитку.

Натомість у зарубіжній практиці для визначення ступеня децентралізації використовують індекс децентралізації, який розраховують як співвідношення доходів місцевої влади із загальними доходами влади та через співвідношення видатків місцевої влади із загальними видатками влади [368].

На нашу думку, оцінювання фінансової децентралізації в умовах реформування місцевих фінансів України передбачає визначення показників фінансової децентралізації доходів (частка місцевих бюджетів за доходами (без урахування міжбюджетних трансфертів) у доходах зведеного бюджету) та показників фінансової децентралізації видатків (частка місцевих бюджетів за видатками (без урахування міжбюджетних трансфертів) у видатках зведеного бюджету) як індикаторів її рівня (табл. 3.2).

Як ілюструють дані табл. 3.2, впродовж 2005-2018 рр. наведені показники місцевих бюджетів у показниках Зведеного бюджету України демонструють різну динаміку, відповідно характеризуючи фінансову децентралізацію з різних аспектів. Розглянемо ці тенденції детальніше, визначивши їхні причини та наслідки.

Таблиця 3.2

Динаміка обсягу та частки доходів і видатків Зведеного бюджету України та місцевих бюджетів у 2005-2018 рр.

Показники	Роки													
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Доходи Зведеного бюджету України, (млрд. грн.)	134,2	171,8	219,9	297,9	273	314,5	398,6	445,5	442,8	456,1	652	782,8	1016,8	1184,3
Видатки Зведеного бюджету України, (млрд. грн.)	141,7	175,3	226,1	309,2	307,4	377,8	416,8	492,5	505,8	523,1	679,9	835,8	1056,9	1250,2
Доходи місцевих бюджетів, (млрд. грн.)	53,7	75,9	107,1	137,5	134,6	159,4	181,5	225,3	221,1	231,7	294,5	366	502,9	566,9
Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів), (млрд. грн.)	30,3	39,9	58,3	73,9	71	80,5	86,6	88,1	92,3	89	120,1	170,6	229,5	262,3
Міжбюджетні трансферти, (млрд. грн.)	23,4	36	48,75	63,6	63,6	78,9	94,9	124,5	115,8	130,6	173,9	195,4	273,5	304,7
Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів, (%)	44%	47%	46%	46%	47%	49%	52%	55%	52%	56%	59%	53%	54%	54%
Видатки місцевих бюджетів, (млрд. грн.)	52	72,3	96,5	126,8	127,1	152	178,3	234,5	218,2	223,5	240,5	350,5	490,1	563,3
Частка доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) у доходах Зведеного бюджету України, (%)	23%	23%	27%	25%	26%	26%	22%	20%	21%	20%	18%	22%	23%	22%
Частка видатків місцевих бюджетів у видатках Зведеного бюджету України, (%)	37%	41%	43%	41%	41%	40%	43%	48%	43%	43%	35%	42%	46%	45%

Джерело: розраховано автором за даними Державної казначейської служби України [177].

Наведені у табл. 3.2 обсяги доходів місцевих бюджетів перманентно зростають упродовж 2005-2018 рр., проте частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетах вказують на значну залежність останніх від перерозподілу фінансових ресурсів через державний бюджет і збільшення фінансової залежності місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів. Тенденція щодо зростання частки міжбюджетних трансфертів утримується протягом досліджуваного періоду. Навіть після 2015 р. їхня частка становить 53% і у 2017-2018 рр. Підвищується до на 1% – внаслідок переформатування міжбюджетних відносин відповідно до здійснених реформ. Однак навіть така тенденція свідчить про перевагу бюджетної централізації. Доходи місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) ілюструють значне зростання протягом 2016-2018 рр. в основному внаслідок змін у бюджетному законодавстві проти нестійкої тенденції в 2005-2015 рр., яка характеризувалася двома спадами цих доходів (2009 р. і 2014 р.), що пов'язано з кризовим станом економіки України в 2009 р. через вплив кумулятивного ефекту світової фінансової кризи та внутрішньо-зовнішніми політичними подіями кінця 2013 р. – початку 2014 р., які зумовили економічну рецесію.

Найбільш значне зростання видатків місцевих бюджетів спостерігається протягом 2015-2018 рр. і вказує на появу нових фінансових можливостей органів місцевого самоврядування щодо самостійного фінансування видаткових статей і забезпечення розвитку адміністративно-територіальних одиниць у результаті децентралізації. Однак це потребує в подальшому чіткого розмежування повноважень ОМС і законодавчого їхнього закріплення, що сприятиме зростанню фінансової автономії місцевого самоврядування.

На рис. 3.5 наведено характеристики динаміки доходів місцевих бюджетів у 2015-2018 рр., яка має нелінійний експоненційний характер (достовірність підтверджена значенням коефіцієнта детермінації визначеного центрального тренда у динаміці аналізованого показника на рівні 0,95).

Як ілюструють дані рис. 3.5, до 2015 р. динаміка доходів місцевих бюджетів з урахуванням міжбюджетних трансфертів мала майже рівномірний характер, проте

після 2015 р. відбувається різке і суттєве нарощення доходів місцевих бюджетів (стрімкий характер тренда у динаміці, починаючи з 2015 р.), що збігається з початком реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади й характеризується наданням фінансової самостійності в бюджетній і податковій сферах органам місцевого самоврядування та новою трансфертною політикою.

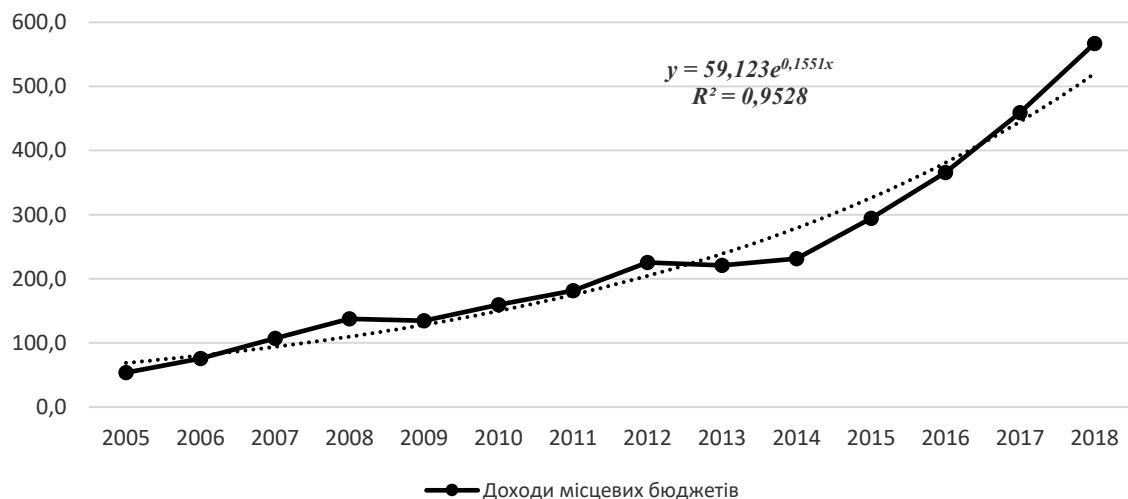


Рис. 3.5. Динаміка доходів місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) протягом 2005-2018 рр., (млрд. грн.)

Джерело: побудовано автором на основі даних табл. 3.2.

Водночас розглянувши впродовж 2005-2018 рр. динаміку доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів (рис. 3.6), зазначимо, що їй властивий інший характер: оскільки рівняння трендів різні між собою, то прирости і темпи зростання відповідно також відрізняються. Проте ця динаміка аналогічно характеризується експоненціальним центральним трендом (зі значимим коефіцієнтом детермінації – 0,88) й ілюструє стрімке зростання після 2015 р.

Спільною рисою динаміки доходів місцевих бюджетів із урахуванням міжбюджетних трансфертів і динаміки доходів місцевих бюджетів без урахування трансфертів є стрімке зростання у 2015 р., який визначено першим результуючим роком здійснення фінансової децентралізації.

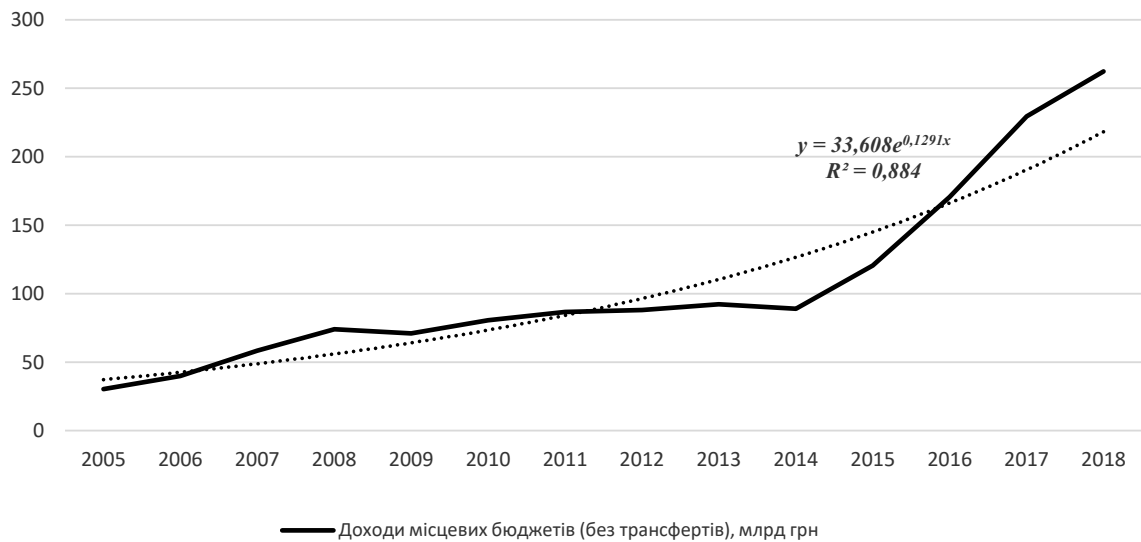


Рис. 3.6. Динаміка доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) протягом 2005-2018 рр., (млрд. грн.)

Джерело: побудовано автором на основі табл. 3.2.

Це дозволяє констатувати, що фінансова децентралізація приводить до нарощування дохідної бази місцевих бюджетів через законодавчі зміни в частині зміцнення матеріальної та фінансової основ місцевого самоврядування шляхом передачі місцевим бюджетам окремих доходів із державного бюджету – 100% плати за надання адміністративних послуг, 100% державного мита, 10% податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки, зарахування 80% екологічного податку, а також підвищенням фіскальної незалежності органів місцевого самоврядування щодо місцевих податків і зборів, зокрема через надання права самостійного визначення ставок податків та встановлення пільг з їхньої сплати.

Зауважимо, що зростання доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) після 2014 р. (рис. 3.6) демонструє більш значне щорічне пришвидшення, ніж динаміка доходів місцевих бюджетів з урахуванням міжбюджетних трансфертів, що свідчить про якісне розширення бази для нарощення власних доходів місцевих бюджетів у період початку реформи децентралізації, зокрема це стосується запровадження нового акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів за ставкою 5% від їхньої вартості та зарахування його до відповідних бюджетів

територіальних громад (міст, сіл, селищ, ОТГ) за місцем діяльності суб'єктів господарювання, а також запровадження та введення в структуру податку на майно транспортного податку, платниками якого з 2015 р. є фізичні та юридичні особи, зокрема і нерезиденти, які мають зареєстровані в Україні власні легкові автомобілі віком до 5 років і об'ємом двигуна понад 3000 куб. см.



Рис. 3.7. Динаміка витраток місцевих бюджетів протягом 2005-2018 рр., (млрд. грн.)

Джерело: побудовано автором на основі даних табл. 3.2.

Як свідчать дані рис. 3.7, динаміка витраток місцевих бюджетів протягом досліджуваного періоду також демонструє стрімке зростання після 2015 р. за реалізації реформи децентралізації, яка започаткувала зміни у структурі витраток місцевих бюджетів. Відповідно зросла частка витраток на виконання самоврядних повноважень, що свідчить про підвищення витаткової автономності місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів на місцевому рівні.

На основі отриманих даних, розрахованих у табл. 3.2, визначимо рівень фінансової децентралізації в Україні впродовж 2005-2018 рр. (табл. 3.3). Розрахунки подано у додатку Л.

Аналізуючи розрахунки, наведені у додатку Л і результуючі дані, занесені у табл. 3.3, можна простежити такі тенденції щодо рівня фінансової децентралізації. Так, найнижчі значення показника рівня фінансової децентралізації за доходами спостерігаються у 2015 р. і становлять 18%, що свідчить про значний рівень

централізації бюджетних ресурсів на початку реалізації реформ. Однак упродовж 2016-2018 рр. показник перманентно зростає, що окреслює на перспективу позитивну тенденцію щодо посилення фінансової незалежності ОМС в контексті формування доходів місцевих бюджетів.

Таблиця 3.3

Показники оцінювання рівня фінансової децентралізації в Україні впродовж 2005-2018 рр.

Показники	Показник фінансової децентралізації за доходами (ПФДд), (%)	Показник фінансової децентралізації за видатками (ПФДв), (%)
2005	23%	37%
2006	23%	41%
2007	27%	43%
2008	25%	41%
2009	26%	41%
2010	26%	40%
2011	22%	43%
2012	20%	48%
2013	21%	43%
2014	20%	43%
2015	18%	35%
2016	22%	42%
2017	23%	46%
2018	22%	45%

Джерело: розраховано автором за даними табл. 3.2.

Водночас показник фінансової децентралізації за видатками у 2017 р. становить 46%, що є найвищим результатом упродовж досліджуваного періоду проведення реформ, який ілюструє зростання рівня спроможності ОМС самостійно регулювати розвиток адміністративно-територіальних одиниць. Дані обчислення засвідчують, що зміни, привнесені реформою впливають на показники рівня фінансової децентралізації як за доходами, так і видатками. Саме з 2015 р. розпочинається перманентне їхнє нарощування, проте про повну фінансову незалежність констатувати не доводиться, адже занадто короткий проміжок часу для оцінювання результируючих показників фінансової децентралізації. Однак, використовуючи дані, розраховані в табл. 3.3, засобами пакета програм «Statistica

10.1» методом експоненційного згладжування проведемо моделювання трендів, у результаті чого отримаємо рівняння лінійних трендів представлених показників фінансової децентралізації, зокрема:

$$d_n = 2,928 - 0,28d_{n-1}; \quad (3.1)$$

$$v_n = 36,41 + 0,8v_{n-1}; \quad (3.2)$$

де d_n – показник фінансової децентралізації за доходами у момент часу n ,

v_n – показник фінансової децентралізації за видатками у момент часу n .

Наголосимо, що у подальшому отримані рівняння можна використати для прогнозування тенденцій фінансової децентралізації в Україні. В контексті дослідження варто звернути увагу на підхід, за яким рівень фінансової децентралізації вимірюють розміром частки власних доходів загального фонду місцевих бюджетів у ВВП (рис. 3.8). Як ілюструють дані рис. 3.8, частка власних доходів загального фонду місцевих бюджетів у ВВП за 2014-2018 рр. непинно зростає із 5,1 % до 7,2% на фоні зростання власних доходів місцевих бюджетів (рис. 3.9), що свідчить про збільшення рівня фінансової децентралізації, вказуючи на ефективність провадження реформи системи місцевого самоврядування і територіальної організації влади і підтверджує розраховані нами у табл. 3.3 показники.

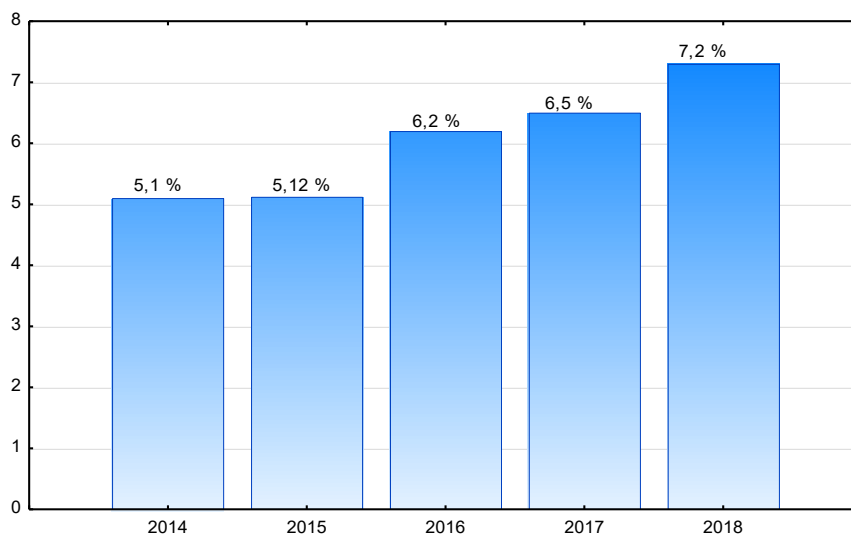


Рис. 3.8. Динаміка частки власних доходів місцевих бюджетів (загальний фонд) у ВВП за 2014-2018 рр., (%)

Джерело: розраховано автором за даними Державної казначейської служби України [177].

З метою кількісного оцінювання темпів приросту доходів і видатків місцевих бюджетів та обсягу міжбюджетних трансфертів, обрахованих на основі даних табл. 3.2, розрахуємо ланцюгові темпи їхнього приросту чи падіння (табл. 3.4), які відображають, на скільки відсотків змінюється рівень показника, що досліджується, і відповідно добре характеризують прискорення чи сповільнення в рядах динаміки.

Дані табл. 3.4 ілюструють, що темпи приросту доходів місцевих бюджетів із урахуванням міжбюджетних трансфертів упродовж 2005-2018 рр. знизились лише на 2% у 2009 р. і 2013 р., що зумовлено об'єктивними причинами – світовою фінансовою кризою, яка вплинула на Україну, а також політичною і, як наслідок, економічною дестабілізацією кінця 2013 р. – початку 2014 р.

Однак у 2015-2018 рр. ці доходи демонструють достатній приріст, хоча і не на рівні приросту докризового періоду, що також є одним із підтверджень успішності реформи фінансової децентралізації.

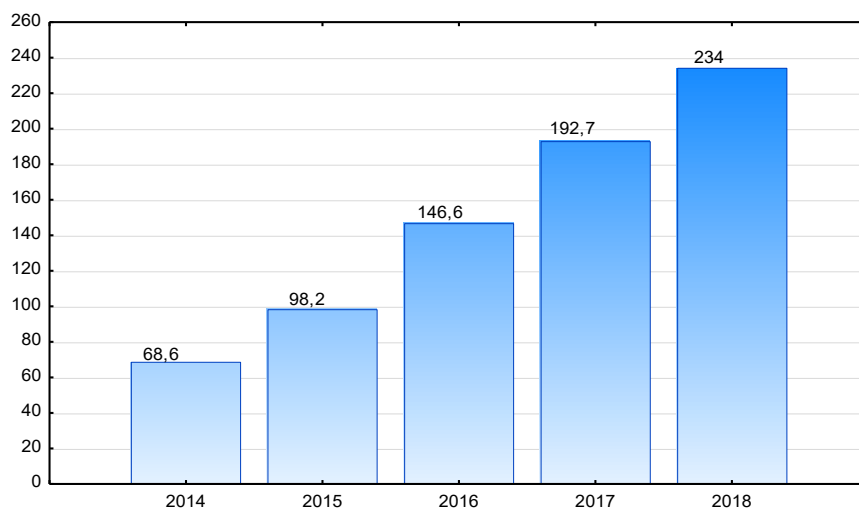


Рис. 3.9. Динаміка власних доходів місцевих бюджетів за 2014-2018 рр., (млрд. грн.)

Джерело: розраховано автором за даними Державної казначейської служби України [177].

Натомість, доходи місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів найнижчі темпи падіння демонструють у 2009 р. і 2014 р., – 4%, що зумовлено аналогічними причинами, характерними для кризових періодів.

Таблиця 3.4

Темпи приросту/падіння доходів і видатків Зведеного бюджету України та місцевих бюджетів у 2005-2018 рр., (%)

Показники	Роки												
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Доходи Зведеного бюджету України,	28	28	35	-8	15	27	12	-1	3	43	20	30	16
Видатки Зведеного бюджету України,	24	29	37	-1	23	10	18	3	3	30	23	26	18
Доходи місцевих бюджетів	41	41	28	-2	18	14	24	-2	5	27	24	37	13
Доходи місцевих бюджетів (без трансфертів)	32	46	27	-4	13	8	2	5	-4	35	42	35	14
Міжбюджетні трансферти	54	35	30	0	24	20	31	-7	13	33	12	40	11
Частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів	9	-4	2	2	5	6	6	-5	8	5	-10	2	-1
Видатки місцевих бюджетів	39	33	31	0	20	17	32	-7	2	8	46	40	15
Частка доходів місцевих бюджетів (без трансфертів) у доходах Зведеного бюджету України	3	14	-6	5	-2	-15	-9	5	-6	-5	18	4	-2
Частка видатків місцевих бюджетів у видатках Зведеного бюджету України	12	3	-4	1	-3	6	11	-9	-1	-17	19	11	-3

Джерело: розраховано автором за даними Державної казначейської служби України [177].

Однак починаючи з 2015 р., темпи приросту за даним показником становлять 35% із тенденцією до зростання щодо попереднього періоду, що підтверджує наявність позитивної динаміки у формуванні доходів місцевих бюджетів в основному внаслідок закріплення стабільних джерел власних доходів.

Темпи зниження характерні для міжбюджетних трансфертів, відповідно у 2013 р. вони становили 7%. Проте удосконалення механізму міжбюджетних відносин та забезпечення у повному обсязі фінансовими ресурсами делегованих державою повноважень ОМС привів до максимального їх приросту у розмірі 46% у 2015 р. із подальшою позитивною динамікою щодо попереднього періоду.

Позитивним аспектом є зниження у 2016-2018 рр. темпів приросту частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів. У 2018 р. зменшення їх темпу приросту до рівня 1% є результиуючим показником фінансової децентралізації, що свідчить про зростання фінансової спроможності територіальних громад і підтверджує їхню реальну фінансову самостійність.

Своєю чергою частка доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) у доходах Зведеного бюджету України у відсотковому значенні у період початку реформи децентралізації в 2016-2018 рр., відображає стійку позитивну динаміку, що є індикатором зростання рівня фінансової децентралізації та свідчить про ефективність провадження реформ.

Найвищі темпи зростання видатків місцевих бюджетів спостерігались у 2016 р. – 46% із подальшою позитивною динамікою щодо попереднього року, що вказує на підвищення фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

Якщо розглянути ланцюгові темпи приросту доходів місцевих бюджетів щодо регіонів України без урахування трансфертів (табл. 3.5) протягом 2016-2018 рр., то очевидним є той факт, що доходи загального фонду усіх місцевих бюджетів мали високі темпи приросту. При цьому зниження не спостерігалось у жодному регіоні України, що дозволяє констатувати про наявність в органів місцевого самоврядування завдяки реформі можливостей до розширення дохідної бази місцевих бюджетів.

Таблиця 3.5

Темпи приросту/падіння доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) за регіонами України впродовж 2016-2018рр. (за загальним і спеціальним фондами), (%)

Регіон	2016 р.			2017 р.			2018 р.		
	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом доходів	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом доходів	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом доходів
Вінницька обл.	50	44	49	38	83	46	23	25	13
Волинська обл.	50	8	40	37	126	53	23	42	6
Дніпропетровська обл.	33	70	36	31	16	30	18	32	19
Донецька обл.	7	161	23	34	45	37	23	37	8
Житомирська обл.	49	18	45	36	95	42	22	18	16
Закарпатська обл.	53	29	50	37	140	48	18	21	11
Запорізька обл.	53	72	55	24	39	25	16	5	15
Івано-Франківська обл.	37	73	42	38	41	38	22	-9	16
Київська обл.	50	51	50	33	148	49	24	51	6
Кіровоградська обл.	50	30	47	36	50	38	20	-26	15
Луганська обл.	6	72	15	32	9	28	13	-11	9
Львівська обл.	54	63	55	35	29	34	24	-33	13
Миколаївська обл.	51	23	47	31	59	34	17	33	11
Одеська обл.	53	69	55	32	150	49	20	-31	8
Полтавська обл.	46	31	44	32	55	35	29	16	23
Рівненська обл.	47	6	41	35	152	48	21	8	17
Сумська обл.	53	8	47	33	121	42	21	36	12
Тернопільська обл.	46	1	38	42	31	41	23	-7	19
Харківська обл.	42	60	44	34	28	33	25	21	20
Херсонська обл.	50	22	45	36	37	36	18	3	15
Хмельницька обл.	50	8	42	37	55	40	21	-18	15
Черкаська обл.	48	29	46	34	55	36	19	26	13
Чернівецька обл.	50	63	53	35	-12	23	17	-11	12
Чернігівська обл.	52	35	50	35	59	37	21	24	15
м. Київ	53	-25	32	21	13	20	23	5	19
Стандартне відхилення	13	37	10	4	49	8	3	17	4
Середній темп	45	41	44	34	65	38	31	139	14

Джерело: розраховано автором за даними Державної казначейської служби України [177].

Середній темп приросту доходів загального фонду місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів за регіонами України становив 45% у 2016 р. щодо 2015 р. та 34% у 2017 р. щодо 2016 р. та 31% у 2018 р. щодо 2017 р. При цьому стандартне відхилення темпів приросту цих доходів знизилося з 13% до 4% – у 2017 р. та до 3% – у 2018 р. Зменшення цього показника свідчить про зниження диференціації місцевих бюджетів за регіонами за доходами загального фонду і подолання асиметрії у формуванні показників загального фонду місцевих бюджетів у регіонах України. Таким чином, фінансова децентралізація створила однакові можливості для формування доходів загального фонду місцевих бюджетів і рівноправні умови щодо їхнього нарощування, якими регіони успішно скористались.

Визначаючи динамічні характеристики доходів спеціального фонду без урахування міжбюджетних трансфертів за регіонами України у період децентралізації, зазначимо, що зниження спостерігалось у 2016 р. за бюджетом м. Київ на 25% та у 2017 р. за місцевими бюджетами Чернівецької області на 12%. І вже у 2018 р. зниження продемонстрували Івано-Франківська обл. на 9%, Кіровоградська обл. на 26%, Луганська обл. на 11%, Львівська обл. на 33%, Одеська обл. на 31%, Тернопільська обл. на 7%, Хмельницька обл. на 18%, Чернівецька обл. на 11%. Загалом динаміка доходів спеціального фонду місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів за регіонами України демонструє стрімкі темпи приросту, що свідчить про активність територіальних громад у акумулюванні бюджетних ресурсів з метою забезпечення власного розвитку. Адже, доходи спеціального фонду місцевих бюджетів є джерелом фінансового забезпечення цього розвитку, фінансовою основою реалізації соціальних та інфраструктурних проектів, залучення інвестиційного капіталу тощо.

Динаміка середнього темпу приросту доходів спеціального фонду місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів за регіонами України теж була стрімкою, зокрема у 2017 р. цей показник становив 65% (табл. 3.5). Водночас зростання стандартного відхилення цього показника свідчить про збільшення диференціації місцевих бюджетів за регіонами України і зростання регіональних

асиметрій у процесах формування доходів спеціального фонду місцевих бюджетів. Це зумовлено особливостями соціально-економічного розвитку кожного регіону України зокрема та власною бюджетною політикою й умовами в ході формування дохідної бази спеціального фонду.

Отже, за значеннями стандартного відхилення і середніх темпів приросту доходів за загальним і спеціальним фондами місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів можна стверджувати, що загальний рівень регіональних асиметрій в їхньому формуванні є низьким.

Темпи приросту видатків місцевих бюджетів за загальним і спеціальним фондами з урахуванням міжбюджетних трансфертів упродовж 2016-2018 рр. були досить високими (табл. 3.6).

Зазначимо, що видатки спеціального фонду місцевих бюджетів у регіонах України зростали вищими темпами (середній темп зростання збільшився вдвічі протягом 2017 р.), аніж видатки загального фонду, що свідчить про розширення повноважень органів місцевого самоврядування у розподілі та використанні коштів місцевих бюджетів на власний розвиток відповідно до місцевих пріоритетів. При цьому низьке значення стандартного відхилення темпів зростання видатків як загального, так і спеціального фондів місцевих бюджетів, свідчить про відсутність регіональних асиметрій і диспропорцій у темпах їхнього нарощення.

Темпи нарощення видатків спеціального фонду місцевих бюджетів за регіонами України є вищими порівняно з темпами приросту видатків загального фонду, що є об'єктивним явищем в умовах фінансової децентралізації, однак не мали значної динаміки зростання протягом 2015-2017 рр. і мали сповільнення темпу у 2018 р. (середній темп у 2016 р. становив 48% і в 2017 р. – 49%, у 2018 р. – 21%). При цьому зростання стандартного відхилення у 2017 р. – 2018 р. свідчить про регіональну диференціацію і асиметрію видатків місцевих бюджетів спеціального фонду.

Таблиця 3.6

Темпи приросту/падіння видатків місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) за регіонами України впродовж 2016-2018 рр. (за загальним і спеціальним фондами), (%)

Регіон	2016 р.			2017 р.			2018 р.		
	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом видатків	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом видатків	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом видатків
Вінницька обл.	23	36	25	40	75	45	13	21	14
Волинська обл.	18	61	23	40	35	39	14	20	15
Дніпропетровська обл.	19	72	28	36	28	34	15	37	19
Донецька обл.	11	39	16	41	118	56	10	16	12
Житомирська обл.	23	55	27	38	31	37	13	39	16
Закарпатська обл.	18	22	18	34	41	35	17	17	17
Запорізька обл.	28	49	31	40	38	40	12	41	17
Івано-Франківська обл.	23	38	25	36	39	37	12	20	14
Київська обл.	21	45	26	48	55	49	17	35	21
Кіровоградська обл.	20	41	22	40	36	40	14	21	15
Луганська обл.	34	51	37	41	63	45	9	-16	4
Львівська обл.	21	56	26	38	32	37	14	17	14
Миколаївська обл.	21	41	23	37	36	37	13	7	13
Одеська обл.	15	75	25	38	83	49	16	-2	11
Полтавська обл.	28	66	33	40	57	43	13	18	14
Рівненська обл.	20	29	21	38	67	41	13	46	17
Сумська обл.	28	37	29	34	58	37	14	18	15
Тернопільська обл.	29	57	32	36	15	33	11	33	13
Харківська обл.	21	62	28	41	40	41	13	19	15
Херсонська обл.	19	41	21	39	25	37	14	46	18
Хмельницька обл.	22	41	24	41	39	41	11	26	13
Черкаська обл.	26	52	29	41	41	41	11	0	10
Чернівецька обл.	21	53	25	39	38	39	13	6	12
Чернігівська обл.	19	61	23	44	84	49	15	16	15
м. Київ	17	26	20	41	63	48	12	26	17
Стандартне відхилення	5	14	5	3	23	6	2	15	3
Середній темп	22	48	25	39	49	41	13	21	14

Джерело: розраховано автором за даними Державної казначейської служби України [177].

Загалом темпи приросту видатків місцевих бюджетів (з урахуванням трансфертів) не мають значимих регіональних диференціацій та асиметрій.

Отже, у регіонах України щодо доходів і видатків місцевих бюджетів за загальними показниками спостерігається відсутність значних диспропорцій у темпах їхнього приросту, що є позитивним явищем. Водночас детальний аналіз окремо за загальним і спеціальним фондами дає змогу стверджувати про наявність значних відмінностей у темпах приросту, що загрожує перерости у диспропорції у фінансовому забезпеченні розвитку територіальних громад цих регіонів і відобразитись на рівні їх фінансової незалежності. Такої ситуації слід не допустити, адже забезпечення високих темпів приросту доходів і видатків та «...вагоме наповнення місцевих бюджетів фінансовими ресурсами і має стати індикатором правильності здійснення даної реформи» [306], визначальної та інваріантно успішної у фінансовій площині.

Виявлені характеристики процесу фінансової децентралізації на основі аналітичного оцінювання доволі важливі, оскільки саме місцеві бюджети є базисом для формування бюджетів об'єднаних територіальних громад і закладені тенденції у процесах формування та використання доходів і видатків місцевих бюджетів визначальні у тих самих процесах у бюджетах ОТГ.

Разом з тим, варто наголосити, що децентралізація відіграла основну роль не тільки у функціонуванні та розвитку місцевих фінансів, а й стала детермінантою появи нової територіальної одиниці – ОТГ (табл. 3.7), об'єктивно зумовивши виникнення фінансів ОТГ.

Таблиця 3.7

Кількість утворених ОТГ у 2015-2018 рр.

Область	К-сть ОТГ	К-сть населених пунктів, що входять до складу об'єднаної територіальної громади					
		Всього	Міста обласного значення	Міста районного значення	Селища міського типу	Села	Селища
Вінницька	40	256	0	6	13	213	24
Волинська	51	614	0	3	15	596	0
Дніпропетровська	61	858	0	4	28	791	35
Донецька	10	198	1	3	7	172	15
Житомирська	53	1072	0	6	25	1028	13

Продовження табл.3.7

Закарпатська	6	37	0	3	0	34	0
Запорізька	47	519	0	5	11	476	27
Івано-Франківська	30	202	0	2	10	187	3
Київська	18	182	0	4	6	172	0
Кіровоградська	21	192	0	4	6	178	4
Луганська	17	217	0	0	8	206	3
Львівська	40	474	0	9	10	454	1
Миколаївська	40	429	0	3	10	377	39
Одеська	32	393	2	3	11	370	7
Полтавська	45	631	0	5	10	615	1
Рівненська	34	382	0	1	7	372	2
Сумська	33	570	0	5	12	534	19
Тернопільська	47	465	0	10	13	442	0
Харківська	17	292	0	1	14	253	24
Херсонська	29	236	0	0	10	201	25
Хмельницька	45	809	0	5	18	783	3
Черкаська	56	327	0	5	8	275	39
Чернівецька	34	179	0	9	5	165	0
Чернігівська	43	838	0	11	20	768	39
Всього	849	10372	3	107	277	9662	323

Джерело: складено автором за даними про проведення чи призначення перших місцевих виборів Центральної виборчої комісії (ЦВК) [408].

Як підтверджують дані табл. 3.7, лідерами за кількістю утворених ОТГ є Дніпропетровська (61), Черкаська (56), Житомирська (56) та Тернопільська (47) області. Водночас найменша їхня кількість спостерігається в Закарпатській (6), Київській (18), Харківській (17) та Луганській (17) областях. Відповідно за кількістю населених пунктів, які ввійшли до складу ОТГ, за даними ЦВК, їх найбільше у Житомирській (1072), Хмельницькій (809), Чернігівській (838) та Дніпропетровській (858) областях. Фінанси ОТГ, основою яких є фінансові ресурси, які мобілізуються, розподіляються і використовуються органами місцевого самоврядування відповідно до покладених на них функцій, відображаються у бюджеті ОТГ. Саме бюджет ОТГ – це фінансова основа місцевого самоврядування ОТГ, фінансовий план і джерело фінансування розвитку ОТГ. Як визначено у Бюджетному кодексі України, «...бюджети об'єднаних територіальних громад (ОТГ) – це бюджети об'єднаних територіальних громад, створених згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, а також бюджети об'єднаних територіальних громад, визнаних Кабінетом Міністрів України спроможними в порядку, встановленому законом» [82].

Наголосимо, що розподіл бюджетів ОТГ на загальний і спеціальний фонди, їхній склад визначається лише Бюджетним кодексом України та законом про Державний бюджет України. Передача коштів між загальним і спеціальним фондами бюджету дозволяється тільки в межах бюджетних призначень шляхом рішення відповідної ради. Крім того, у складі бюджету ОТГ може бути сформований резервний фонд. Акумуляовані в ньому фінансові ресурси використовують для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру і не могли бути передбачені під час складання проекту бюджету. Рішення про виділення цих коштів приймають виконавчі органи місцевого самоврядування [281; 321]. Складовими дохідної частини загального фонду бюджету ОТГ є всі доходи бюджету (крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду бюджету) та запозичення. До складу спеціального фонду бюджетів ОТГ входить бюджет розвитку, який є інструментом реалізації проектів соціально-економічного розвитку територіальної громади щодо забезпечення її інвестиційно-інноваційної складової.

До основних джерел доходів бюджетів ОТГ належать податкові надходження (загальнодержавні податки, які згідно із законодавством закріплені за місцевими бюджетами ОТГ, місцеві податки та збори, а також відрахування від загальнодержавних податків), кошти, які формуються за рахунок діяльності підприємств та організацій, що перебувають у власності ОТГ, та оплата за послуги, які надають органи місцевого самоврядування ОТГ, а також як внутрішні та зовнішні місцеві запозичення. Співвідношення цих основних джерел у структурі місцевих фінансів визначає ступінь самостійності місцевих бюджетів [495, с. 159-162] і бюджетів ОТГ зокрема. Доходи бюджету ОТГ складаються із доходів, необхідних для виконання власних (самоврядних) та делегованих повноважень.

Відповідно до статусу ОТГ прирівнюються до міст обласного значення, і до бюджету отримують додаткові фінансові ресурси, зокрема 60% від величини податку на доходи фізичних осіб; 25% від обсягу екологічного податку; 55% коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення; 13,44% від розміру акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на її митну

територію пального; 1,5% коштів від використання та реалізації частини виробленої продукції; 3% від рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату зараховується до бюджетів об'єднаних територіальних громад за місцем видобутку відповідних природних ресурсів; 100% таких податків і зборів, як ренти від використання природних ресурсів і надр місцевого значення; акцизів із продажу на їхній території тютюнових і алкогольних виробів, нафтопродуктів; єдиного податку; податку на майно; податку на прибуток підприємств і фінансових установ, що перебувають у комунальній власності; плати за оренду майна; збору за паркування транспортних засобів; туристичного збору; адміністративних штрафів, зборів за реєстрацію прав на нерухоме майно, плати за надання інших адміністративних послуг державного мита, що зараховується до відповідних бюджетів за місцем вчинення дій і видачі документів тощо [531] (додаток М).

Зважаючи на свій статус, ОМС ОТГ мають право здійснювати як внутрішні, так і зовнішні місцеві запозичення, що є перевагою у контексті забезпечення їхнього розвитку, оскільки це посилює фінансову основу для самостійного вирішення питань місцевого рівня, зміцнюючи фінансову спроможність і самодостатність.

Видатки бюджету ОТГ – це кошти, спрямовані на реалізацію програм і заходів, передбачених відповідним бюджетом, котрі є основним інструментом і засобом повноцінного функціонування ОТГ, забезпечення їх соціально-економічного розвитку. Видатки бюджетів ОТГ здійснюються на самоврядні повноваження, а також охоплюють видатки, які делегуються їм державою, а саме видатки на утримання закладів бюджетної сфери та освіти, культури, охорони здоров'я, спорту, соціального захисту та соціального забезпечення. Джерелом фінансування видатків є як доходи, так і міжбюджетні трансферти з державного бюджету (базова дотація, освітня та медична субвенції, інші дотації та субвенції).

Враховуючи зазначене, здійснене дослідження вважатимемо неповним без оцінювання показників бюджетів ОТГ. Оскільки індикатором ефективності фінансової децентралізації визначено власні доходи бюджетів ОТГ, проаналізуємо динаміку і тенденції їхнього формування у 665 ОТГ, які сформовані відповідно до

чинного законодавства та є повністю дієздатними (табл. 3.8). Так, за оцінюванням експертів Міністерства економічного розвитку і торгівлі [333], в 2018 р. власні доходи місцевих бюджетів України (з урахуванням бюджетів ОТГ) становили 234 млрд. грн., що на 22% (42 млрд. грн.) перевищує аналогічний показник 2017 р.

Таблиця 3.8

Динаміка власних доходів бюджетів 665 ОТГ у 2018 р. порівняно з 2017 р., (млн. грн.)

Платежі до бюджету	Всього 665 ОТГ,				З них:							
					366 ОТГ, що об'єдналися у 2015 та 2016 р.				299 ОТГ, що об'єдналися у 2017 р.			
	Надходження		Відхилення		Надходження		Відхилення		Надходження		Відхилення	
	2017 р	2018р.	(+,-)	%	2017 р.	2018 р.	(+,-)	%	2017 р.	2018 р.	(+,-)	%
Всього, із них:	12873,1	20865,3	7992,2	162,1	9299,5	11138,3	1838,8	119,8	3573,6	9727,1	6153,4	272,2
Податок на доходи фізичних осіб	5223,3	11880,3	6656,9	227,4	5223,3	6444,4	1221,1	123,4	-	5435,9	-	-
Акцизний податок	1522,8	1538,7	16,0	101,0	794,4	806,8	12,5	101,6	728,4	731,9	3,5	100,5
Місцеві податки і збори, із них:	5614,4	6701,5	1087,1	119,4	2962,0	3533,9	571,9	119,3	2652,4	3167,6	515,2	119,4
Плата за землю	2698,1	2997,4	299,3	111,1	1407,8	1581,3	173,5	112,3	1290,3	1416,1	125,8	109,7
Єдиний податок	2646,2	3299,1	652,9	124,7	1408,4	1740,3	331,8	123,6	1237,8	1558,8	321,0	125,9
Податок на нерухоме майно	245,9	373,6	127,8	152,0	132,7	195,8	63,1	147,5	113,2	177,9	64,7	157,2

Джерело: складено і розраховано автором за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [302].

Динаміка надходжень до бюджетів ОТГ ілюструє випереджаючі темпи зростання доходів порівняно з іншими видами місцевих бюджетів у 2018 р. Враховуючи те, що нові 299 ОТГ, у яких перші місцеві вибори були проведені в 2017 році, тільки в 2018 році отримали 60% надходжень від податку на доходи фізичних осіб до своїх бюджетів, то їх власні ресурси у порівнянні з аналогічним періодом минулого року зросли в 2,7 рази та склали 9,7 млрд. грн. (+6,2 млрд. грн.). Разом з цим, темп зростання власних доходів 366 ОТГ (утворених у 2015-2016

роках), які у 2017 році вже отримували зарахування 60% ПДФО до своїх бюджетів, становить +19,8% (+1,8 млрд. грн.).

Так, обсяг надходжень власних доходів бюджетів 665 ОТГ за 2018 р. зріс на 162,1% (на 7,9 млрд. грн.) та склав 20,9 млрд. грн. Зокрема, податку на доходи фізичних осіб до цих бюджетів надійшло у розмірі 11,8 млрд. грн., що більше від обсягу надходжень за попередній період на 6,6 млрд. грн. (на 227,4%). Такі позитивні тенденції зумовлені зростанням доходів у розрахунку на одного мешканця з 3010,5 грн. у 2016 р. до 3999 грн. у 2017 р., що відповідно привело до підвищення ПДФО – з 1602,3 грн. у 2016 р. до 2253,1 грн. у 2017 р. [149].

За підсумками 2018 р. власні доходи загального фонду ОТГ у розрахунку на 1-го жителя зросли, у порівнянні з 2017 р., на 21,5% і склали 6032,9 гривень. Обсяг надходжень податку на доходи фізичних осіб у розрахунку на 1-го жителя зріс на 25,5% і склав 3557,9 грн., місцеві податки і збори на 1-го жителя зросли на 16,1% і склали 1570,6 гривень.

Окрім ПДФО домінантою такого зростання власних доходів бюджетів ОТГ, як ілюструють дані табл. 3.8-3.9, є збільшення високими темпами місцевих податків і зборів, які формують ОТГ за надходженнями податку на майно й єдиного податку, котрі є бюджетоутворюючими щодо власних доходів бюджетів ОТГ.

Таблиця 3.9

Темпи приросту/падіння місцевих податків і зборів у власних доходах місцевих бюджетів у 2018 р. порівняно з 2017 р. (за рівнями бюджетів), (млн. грн.) та (%)

Показники	Місцеві податки та збори		Плата за землю		Єдиний податок		Податок на нерухоме майно	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Місцеві бюджети	8466,4	16,1	952,4	3,6	6186,2	26,5	1211,1	51,2
Бюджети міст обласного значення	2985,8	12,6	-182,1	-1,5	2615,8	25,6	500,2	40,5
Бюджети 665-ти ОТГ	1087,1	19,4	299,3	11,1	652,9	24,7	127,8	52,0

Джерело: складено і розраховано автором за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [302].

Найвищі темпи приросту у 2018 р. У бюджетах ОТГ спостерігалася за податком на нерухоме майно (зростання на 52%) через розширення бази оподаткування цим податком шляхом включення об'єктів нежитлової нерухомості. Зростання у 2018 р. ілюструє і плата за землю, що також належить до податку на майно в контексті місцевих податків і зборів – на 0,3 млрд. грн. Аналогічна тенденція щодо єдиного податку – зростання на 0,65 млрд. грн. (на 24,7%) за досліджуваний період.

Загалом 299 ОТГ, в яких перші місцеві вибори були проведені в 2017 р., тільки в 2018 р. отримали 60% надходжень від ПДФО. Відповідно їхні власні ресурси порівняно з аналогічним періодом попереднього року зросли в 2,7 разу та становили 8,8 млрд. грн. (5,5 млрд. грн.) [333]. Темпи зростання власних доходів 366 ОТГ (утворених у 2015–2016 рр.), які у 2017 р. отримали зарахування 60% ПДФО до бюджетів, становили 20,9% (1,7 млрд. грн.), а загальна сума надходжень дорівнювала 10,1 млрд. грн. [333], що дозволяє стверджувати про формування потужного фінансового базису в контексті забезпечення розвитку ОТГ.

Видатки бюджетів ОТГ впродовж досліджуваного періоду також демонструють тенденцію до зростання, що є об'єктивним процесом, зважаючи на розподіл і використання бюджетних коштів в контексті визначених ОМС ОТГ пріоритетів. Зокрема, найвищими темпами збільшуються: капітальні видатки – на 33,9%; видатки на будівництво і регіональний розвиток – на 32% та видатки на житлово-комунальне господарство – на 30,6%, що є свідченням реалізації ефективної політики в напрямку забезпечення розвитку ОТГ [333].

Оскільки залишки коштів місцевих бюджетів на рахунках також позитивно впливають на фінансову самостійність органів місцевого самоврядування, то зазначимо, що за станом на 1.11. 2018 р., залишки коштів усіх місцевих бюджетів України становили 78,1 млрд. грн., з яких на казначейських рахунках перебувало 64,9 млрд. грн., на депозитних рахунках – 13,2 млрд. грн. Водночас залишки коштів на рахунках об'єднаних територіальних громад становили 7,0 млрд. грн., з яких на казначейських рахунках було 6,5 млрд. грн., на депозитних – 0,5 млрд. грн. [333].

Вже станом на 01.01. 2019 р., залишки коштів усіх місцевих бюджетів України становили 49 млрд. грн., із яких на рахунках загального фонду – 31,8 млрд. грн. Залишки коштів місцевих бюджетів міст обласного значення становили 7,7 млрд. грн., із яких на рахунках загального фонду – 5,4 млрд. грн. Залишки коштів на рахунках ОТГ склали 5,1 млрд. грн., із яких на рахунках загального фонду – 4,2 млрд. грн. наведене свідчить про посилення фінансової спроможності місцевих бюджетів, зокрема бюджетів ОТГ у 2018 р. порівняно з 2017 р.

Своєю чергою у 2016 р. бюджетам ОТГ було перераховано тільки 3,5 млрд. грн. міжбюджетних трансфертів, а у 2017 р. цей показник становив 9,1 млрд. грн. Таке зростання зумовлено отриманням ОМС ОТГ окрім базової дотації, освітньої та медичної субвенцій, додаткової дотації на здійснення переданих із державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я та субвенції на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад (рис. 3.10).

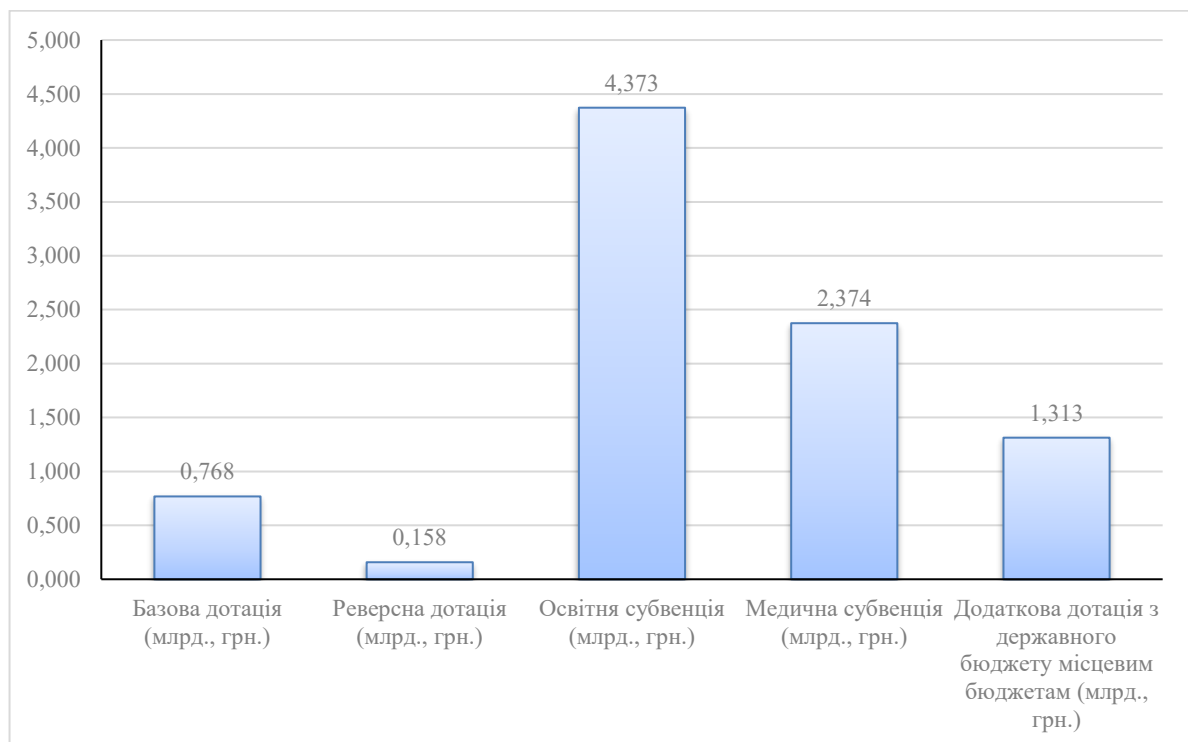


Рис. 3.10. Надходження міжбюджетних трансфертів до бюджетів ОТГ за видами у 2017 р., (млрд. грн.)

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України [177].

Так, у 2017 р. базова дотація надавалася 293-м ОТГ з 366-ти, що об'єдналися протягом 2015-2016 рр., реверсна дотація – 48-ми, освітня – 366-ти, медична

субвенція – 364-м і додаткова дотація з державного бюджету місцевим на здійснення переданих із державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я – всім цим ОТГ, що вказує на успішну реалізацію реформи в частині фінансування і гарантування надання публічних послуг.

Фінансова підтримка з боку держави виявляється також у наданні субвенцій на розвиток інфраструктури та соціально-економічний розвиток ОТГ. За даними Державної Казначейської служби України, з 1 млрд. грн., наданих державою у вигляді субвенції на розвиток інфраструктури об'єднаних територіальних громад у 2016 р., 95% цих коштів були вкладені у ремонт і будівництво доріг, дитячих садків, медичних закладів, будівель шкіл, у будівництво центрів надання адміністративних послуг, спортивних закладів та закладів оздоровлення, освітлення вулиць, придбання спеціалізованої техніки для комунальних потреб тощо. Спрямування наданих коштів на розвиток та удосконалення територій громад, створення більш сприятливих умов для життєдіяльності кожного мешканця ОТГ і підвищення рівня якості надання послуг свідчить про небайдужість з боку влади до населення та зацікавленість у розвитку країни [302]. Враховуючи зазначене, можна констатувати, що, хоча органи місцевого самоврядування ОТГ наділені фінансовою самостійністю та достатніми фіскальними можливостями, обсяг власних доходів бюджетів ОТГ поки недостатній для ефективного виконання самоврядних повноважень і функцій, а перманентна залежність від міжбюджетних трансфертів є загрозовою в процесі забезпечення фінансової спроможності і самодостатності ОТГ.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що в контексті фінансової децентралізації місцевим бюджетам, як і бюджетам ОТГ властиві регіональна диференціація й асиметрія за доходами і видатками загального і спеціального фондів, що потребує спеціалізованого оцінювання з метою ідентифікації детермінант їх виникнення.

3.2. Детермінанти сучасного стану фінансів об'єднаних територіальних громад

Домінантою здійснення в Україні фінансової децентралізації є забезпечення фінансової спроможності територіальних громад, які відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та Перспективного плану формування територій громад об'єдналися, створивши спроможну ОТГ. Основними умовами формування спроможних територіальних громад у відповідності до постулатів Методики формування спроможних територіальних громад є забезпечення: «здатності органів місцевого самоврядування вирішувати суспільні питання, які належать до їх компетенції, для задоволення потреб населення відповідних адміністративно-територіальних одиниць; історичних, географічних, соціально-економічних, природних, екологічних, етнічних, культурних особливостей розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць; розвитку інфраструктури відповідних адміністративно-територіальних одиниць; фінансового забезпечення відповідних адміністративно-територіальних одиниць; трудової міграції населення; доступності послуг у відповідних сферах [380]. Аналогічні умови, які практично відбивають постулати вказаної Методики, виокремлюють і вітчизняні вчені [124, с. 61]. При цьому наголошуючи, що відповідно до середньотермінового плану пріоритетних дій Уряду, в 2020 р. реформа децентралізації завершиться, а громади мають бути на 100% об'єднані у спроможні територіальні громади.

Зауважимо, що аналіз матеріалів наукових праць і публікацій практичного характеру, виступів представників влади різного рівня з питань фінансової децентралізації дає змогу констатувати про однозначність її мети – формування спроможної територіальної громади. Однак при цьому кожен автор має власне уявлення про спроможність. За результатами здійсненого дослідження, можемо стверджувати, що спроможність об'єднаної територіальної громади фактично зводиться до її фінансової спроможності, яка «...означає достатність фінансових ресурсів ОТГ для забезпечення належного рівня надання послуг у сфері освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту, житлово-комунального

господарства. При цьому такий рівень має бути забезпечений або самостійно об'єднаною громадою, або за допомогою відповідних органів місцевого самоврядування» [75, с. 56-68].

Успішність реалізації реформи фінансової децентралізації залежить виключно від формування фінансово спроможних ОТГ, аналіз показників діяльності яких проводять експерти Групи фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України в розрізі таких показників [352]:

- власні доходи на одного мешканця;
- рівень дотаційності бюджетів (питома вага базової дотації у власних доходах без урахування субвенцій з державного бюджету), (показник не має перевищувати 30% від суми власних доходів);
- питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ (без урахування трансфертів з державного бюджету), (показник не має перевищувати 20% власного ресурсу ОТГ);
- капітальні видатки на одного мешканця (без урахування власних надходжень бюджетних установ).

Наступними показниками, які розглядаються як допоміжні і сприяють формування спроможних ОТГ, експертами Групи фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України визначено:

- чисельність населення ОТГ (не повинна бути меншою 5-7 тис. жителів) [352].

На нашу думку, до вказаних показників необхідно в обов'язковому порядку додати такі, як:

- площа ОТГ (км²);
- динаміка надходжень місцевих податків і зборів у порівнянні із попереднім періодом (%).

Аргументом на користь врахування першого показника є те, що податковим законодавством визначено, що сума плати за землю залежить від площі землі, її

кадастрової оцінки та ставок податку. Відповідно, чим більша площа ОТГ, тим більші надходження від даного податку за умови виваженої політики з боку органів місцевого самоврядування щодо надання пільг. Адже, як вказує А. Мельник, частка платників, які мають податкові пільги з плати за землю, перевищує третину всіх платників, тоді як у країнах ЄС цей показник становить 10 % [289, с. 107]. А це знижує надходження до бюджетів ОТГ в контексті місцевих податків, і в подальшому при розрахунках впливає на фінансову спроможність ОТГ. Окрім цього, С. Гасанов та В. Голян наводять аргументи щодо оновлення методики грошової оцінки землі, наголошуючи на потребі оподаткування тих площ земельного фонду, які станом на сьогодні не підлягають оподаткуванню – водного та лісогосподарського призначення [121, с. 9], що також впливає на показники доходів бюджетів ОТГ. І якщо, на нашу думку, ОМС ОТГ поки не можуть встановлювати ставки, більші за визначені у Податковому кодексі України, то хоча б вказані науковцями із цих питань заходи повинні бути імплементовані.

Врахування наступного критерію, на наше переконання, є також архиважливим, оскільки метою реформи системи місцевого самоврядування є забезпечення спроможності самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати питання місцевого значення [372]. Домінантою ж у структурі власних ресурсів є місцеві податки і збори, які є мірилом рівня фінансової незалежності ОТГ. Відповідно, порівняння рівня їх надходжень у часовому континуумі є додатковим індикатором в контексті оцінки фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад.

За підсумками 2018 р., фахівці та експерти Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, провівши аналіз за цими показниками, згрупували 665 ОТГ за критерієм чисельності населення громади [159]:

- група 1 – ОТГ з чисельністю населення понад 15 тис. жителів;
- група 2 – ОТГ з чисельністю населення від 10 до 15 тис. жителів;
- група 3 – ОТГ з чисельністю населення від 5 до 10 тис. жителів;
- група 4 – ОТГ з чисельністю населення менше 5 тис. жителів.

При цьому визначено, що за підсумками 2018 року до місцевих бюджетів 665 ОТГ надійшло 20,9 млрд. грн., що на 62,1% (8,0 млрд. грн.) більше від надходжень, отриманих ОТГ 2017 рік. Відповідно із розрахунку на одного мешканця, громади отримали 3712,2 грн., що більше від минулого року на 1421,9 грн. (у 1,6 рази) [159]. Із 665 ОТГ по 281 громаді (42,4% від загальної кількості) показник власних доходів на одного мешканця перевищує середній показник по всіх ОТГ. Зокрема, по Групі 1 – 35 ОТГ із 87 ОТГ, по Групі 2 – 43 ОТГ зі 103, по Групі 3 (від 5 до 10 тис. осіб) – 86 ОТГ із 227 ОТГ, по Групі 4 – 117 ОТГ із 248 ОТГ. У середньому, одна ОТГ у Групі 1 отримала 75,5 млн. грн. власних доходів, у Групі 2 – 47,0 млн. грн., у Групі 3 – 26,1 млн. грн., у Групі 4 (з населенням менше 5 тис. осіб) – лише 14,2 млн. грн. [159].

Наголосимо, що обсяги місцевих податків і зборів у власних надходженнях бюджетів ОТГ є індикатором ефективності діяльності органів місцевого самоврядування, оскільки встановлення ставок (у визначених законодавством межах) і пільг за місцевими податками і зборами – це виняткова компетенція відповідних місцевих рад.

Відтак, серед об'єднаних громад Групи 1 визначено найвищий показник приросту місцевих податків і зборів становить 167,1%. Разом із цим, у трьох ОТГ (або 3,4% від загальної кількості громад у групі) за досліджуваний період надходження зменшилися у порівнянні з минулим роком. У Групі 2 найвищий показник приросту становить 159 %. При цьому у дев'яти ОТГ (або 8,7% від загальної кількості громад у групі) зафіксовано від'ємний приріст. У Групі 3 у 18 ОТГ (або 7,9 % від загальної кількості громад у групі) зменшилися надходження місцевих податків і зборів, а найвищий показник приросту дорівнює 175 %. Натомість у Групі 4 найвищий показник приросту місцевих податків і зборів становить 7,3%, причому 30 ОТГ мають від'ємний показник приросту (10,1% від загальної чисельності).

Варто наголосити, що підвищення ролі місцевих податків і зборів, досягнення їхнього максимально можливого рівня мобілізації мають бути одними з пріоритетних завдань органів місцевого самоврядування ОТГ, оскільки це сприятиме посиленню фінансової стійкості та самостійності місцевих бюджетів,

ефективності використання наявного власного фіскального потенціалу відповідних територій і, як підсумок, покращення рівня та якості надання публічних послуг членам ОТГ.

Найбільш репрезентативним показником фінансової спроможності ОТГ є показник дотаційності їхніх місцевих бюджетів. Він відображає реальний обсяг їхньої наповненості і розраховується за співвідношення обсягу базової дотації до загальної суми доходів бюджету ОТГ (без урахування субвенцій з державного бюджету).

Відповідно найменш дотаційно залежними за вказаним показником є ОТГ Групи 1. Із 87 ОТГ цієї групи найвищий рівень дотаційності становить 47,6%. У Групі 2 найвищий рівень дотаційності складає 54,8% (у 3-х ОТГ показник перевищує 50%). Серед ОТГ Групи 3 є 5 громад, в яких показник дотаційності перевищує 50% (2,2% від загальної кількості громад у групі), найвище значення при цьому – 57,9%. У Групі 4 є 2 ОТГ), які мають вищий за 50% показник дотаційності (найвище значення – 60,3%) [159]. Така ситуація сигналізує про необхідність пошуку органами місцевого самоврядування ОТГ новітніх джерел формування власних доходів бюджетів і зміцнення фінансового потенціалу своїх територій.

За показником питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ (без трансфертів з державного бюджету) у Групі 1 налічується 40 ОТГ (46,0% від загальної кількості ОТГ в групі), у яких видатки на управління перевищують 20% від обсягу власних доходів (у одній громаді цієї групи цей показник складає 58,9%). Серед ОТГ Групи 2 у 61 громаді цей показник перевищує 20% (59,2% від загальної кількості ОТГ в групі), а найвищий показник становить 58,1%. У Групі 3 у 182 ОТГ питома вага видатків на управління перевищує 20% від обсягу власних доходів (80,2% від загальної кількості ОТГ в групі), у тому числі у 13 ОТГ показник становить понад 50%, а найбільша питома вага управлінських видатків складає 87,3%. У групі 4 кількість ОТГ, в яких видатки на управління перевищують 20% обсяг власних доходів, становить 218 (87,9% від загальної кількості ОТГ в групі), у тому числі у 20 ОТГ показник становить понад 50%, а найбільша питома вага управлінських видатків – 78,6% [159]. Зауважимо, що

при зростанні фінансової спроможності бюджету ОТГ частка видатків на утримання апарату управління буде меншою, оскільки такі витрати (без урахування витрат капітального характеру, пов'язаних з утриманням органів управління) мають відносно сталі обсяги. Логічно, що у бюджетах ОТГ із більшим ресурсом витрати на апарат управління у відсотковому вираженні є меншими. В підсумку такі громади мають можливість спрямувати більший обсяг коштів на розвиток своїх територій [295]. Проте варто наголосити, що показник питомої ваги видатків на утримання апарату управління ОТГ в сумі доходів загального фонду (без урахування трансфертів з державного бюджету) [295] може бути більшим також за не оптимально сформованих апарату управління, чи штатного розпису, умисних дій тощо. З огляду на це вважаємо, що цей показник використовувати при оцінці фінансової спроможності необхідно доволі виважено.

Наступний показник – обсяг капітальних видатків на одного мешканця, переконані експерти Групи фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, відображає фінансову та інституційну спроможність ОТГ щодо можливостей їх соціально-економічного розвитку, створення матеріальних активів або отримання відповідного соціального ефекту. У 2018 р. з бюджетів 665 ОТГ на капітальні видатки спрямовано 6,9 млрд. грн., що складає 1234,3 грн. в розрахунку на одного мешканця громади 1234,3 грн. Середнє значення показника капітальних видатків на одну ОТГ по Групі 1 (більше 15 тис. осіб) становить 22,4 млн. грн., по Групі 2 (від 10 до 15 тис. осіб) – 15,5 млн. грн. на одну ОТГ, по Групі 3 (від 5 до 10 тис. осіб) – 9,5 млн. грн. на одну ОТГ, по Групі 4 (до 5 тис. осіб) – 4,8 млн. грн. на одну ОТГ [159]. На наше переконання даний показник є нерелевантним у контексті оцінки фінансової спроможності ОТГ.

На основі результатів аналізу в частині поділу ОТГ на групи за чисельністю населення експерти Групи фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України стверджують [159], що чисельність населення ОТГ та розмір території здебільшого визначають:

- фінансову спроможність ОТГ;
- можливості для розвитку та якісного управління фінансами ОТГ. За їхніми переконаннями невеликі за площею і населенням ОТГ мають низьку фінансову спроможність та обмежені можливості розвитку фінансів (за винятком тих ОТГ, на територіях яких розміщені бюджетоутворюючі підприємства та потужні суб'єкти господарювання реального сектору економіки).

Проте вважаємо, що аналіз за такими підходами:

- має доволі поверхневий характер, а тому не дає змоги однозначно визначити детермінанти сучасного стану фінансів ОТГ через відсутність поглиблених кількісних оцінок характеристик значень представлених показників;
- не підтверджує вищевикладеного висновку через спрощений інструментарій аналізу.

Отже, описаний практиками підхід до аналізу фінансової спроможності ОТГ, на наш погляд, є недосконалим, оскільки не дає змоги чітко диференціювати ОТГ за рівнем фінансової спроможності в контексті виокремлених показників спроможності. Зокрема, сформовані 4 групи ОТГ є високо диференційованими за аналізованими показниками, про що свідчить висока варіативність їх значень. А це не дозволяє однозначно дати узагальнюючу оцінку фінансової спроможності ОТГ кожної із груп.

Для поглиблення аналітичного оцінювання фінансової спроможності ОТГ здійснимо емпіричне дослідження із використанням інформаційної бази Центрального офісу реформ при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, розрахувавши такі статистичні характеристики – середні значення, коефіцієнти варіації та квартильні характеристики показників, обраних для аналізу [3] (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

**Статистичні характеристики показників, що використовуються для оцінки
фінансової спроможності 248 ОТГ із чисельністю населення
до 5 тис. осіб (група 4)**

Показники	Середнє	Нижній квартиль	Верхній квартиль	Коефіцієнт варіації, (%)
X ₁	166,668	92,0	231,851	58,941
X ₂	3,485	2,800	4,150	23,827
X ₃	2840,981	1698,35	3296,300	71,267
X ₄	1,250	1,086	1,329	36,003
X ₅	0,106	0	0,205	137,044
X ₆	0,331	0,245	0,393	37,512

Джерело: розраховано автором за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [302].

При цьому застосуємо такі позначення:

- X₁ – площа ОТГ (км²);
- X₂ – чисельність населення за станом на 31.12.2018 р. (тис. осіб);
- X₃ – власні доходи на одного мешканця (грн.);
- X₄ – динаміка надходжень місцевих податків і зборів у 2018 р. порівняно з 2017 р. (у % відношенні 2018 р. до 2017 р.);
- X₅ – рівень дотаційності бюджетів (у %) питома вага базової дотації у загальній сумі доходів ОТГ без урахування субвенцій з державного бюджету);
- X₆ – питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ (без урахування трансфертів з державного бюджету).

Як свідчать дані таблиці 3.10, за показником площі ОТГ, що належать до групи 4, суттєво відрізняються між собою за охопленою територією (коефіцієнт варіації складає 58,9%), що не дає змоги масштабувати висновки, отримані експертами Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, загалом на ОТГ цієї групи. Цей факт підтверджується також високим значенням коефіцієнта варіації такого показника як рівень дотаційності, який у цій групі ОТГ варіює до 137%.

Розраховані значення нижнього і верхнього квартилів дають змогу зробити висновок, що за 2018 р. 25% ОТГ цієї групи мають власні доходи на мешканця у розмірі 1698,4 грн., тоді як ще 25% – більш ніж 3296,3 грн., що перевищує значення

нижнього квартиля майже в 2 рази і значно перевищує середнє значення цього показника у групі.

За показником дотаційності бюджетів ОТГ, 25% із громад групи 4 мають нульовий рівень дотаційності, тобто є повністю фінансово спроможними і незалежними, а ще у 25% показник дотаційності бюджетів перебуває на рівні, вищому за 0,2, що вказує на залежність від обсягу надходжень міжбюджетних трансфертів.

Розраховані попарні кореляції показників (табл. 3.11) свідчать, що чисельність населення ОТГ як показник групування не має значущого кореляційного зв'язку з жодними показниками спроможності ОТГ 4 групи. Лише рівень дотаційності бюджетів ОТГ значно корелює з власними доходами на мешканця та з питомою вагою видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах.

Таким чином, для визначення спроможності ОТГ цієї групи доцільно використовувати такий показник, як рівень дотаційності бюджетів, що є більш зрозумілим й інформативним.

Таблиця 3.11

Попарні кореляції показників оцінки фінансової спроможності 248 ОТГ із чисельністю населення до 5 тис. осіб (група 4)

Показники	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆
X ₁	1	0,308	0,149	0,055	-0,206	-0,168
X ₂	0,308	1	-0,121	0,007	0,033	-0,111
X ₃	0,149	-0,121	1	0,213	-0,633	-0,581
X ₄	0,055	0,007	0,213	1	0,002	-0,147
X ₅	-0,206	0,033	-0,633	0,002	1	0,722
X ₆	-0,168	-0,111	-0,581	-0,147	0,722	1

Джерело: розраховано автором за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [302].

В ОТГ групи 3 із чисельністю населення від 5 до 10 тис. осіб показники, (табл. 3.12) як за охопленою площею ОТГ, так і за динамікою надходжень місцевих податків і зборів, є доволі різними. Високий коефіцієнт варіації у цій групі ОТГ спостерігається за показником рівня дотаційності бюджетів – 121% серед показників, запропонованих експертами Групи фінансового моніторингу

Центрального офісу реформ при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України.

Таблиця 3.12

Статистичні характеристики показників, що використовуються для оцінки фінансової спроможності 227 ОТГ із чисельністю населення від 5 до 10 тис. осіб (група 3)

Показники	Середнє	Нижній кватиль	Верхній кватиль	Коефіцієнт варіації, (%)
X ₁	216,346	113	275,801	70,308
X ₂	7,033	5,801	8	19,551
X ₃	2635,781	1429,701	3051,501	76,813
X ₄	1,206	1,102	1,303	14,206
X ₅	0,144	0,009	0,254	121,286
X ₆	0,293	0,202	0,356	44,328

Джерело: розраховано автором за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [302].

Кватильні значення власних доходів на мешканця свідчать, що 25% ОТГ цієї групи мають доходи на одного мешканця – 1429,7 грн. і ще 25% більш ніж 3051,5 грн.

Розраховані попарні кореляції показників (табл. 3.13) свідчать, що чисельність населення ОТГ як показник групування в цій групі також не має значимої кореляції з показниками фінансової спроможності ОТГ.

Таблиця 3.13

Попарні кореляції показників оцінки фінансової спроможності 227-ми ОТГ з чисельністю населення від 5 до 10 тис. осіб (група 3)

Показники	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆
X ₁	1	0,093	0,134	0,087	-0,232	-0,177
X ₂	0,093	1	-0,069	0,021	0,035	-0,104
X ₃	0,134	-0,069	1	0	-0,762	-0,602
X ₄	0,087	0,021	0	1	-0,011	-0,075
X ₅	-0,232	0,035	-0,762	-0,011	1	0,778
X ₆	-0,177	-0,104	-0,602	-0,075	0,778	1

Джерело: розраховано автором за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [302].

Рівень дотаційності бюджетів ОТГ у цій групі корелює з власними доходами на мешканця (-0,762) та питомою вагою видатків на утримання апарату управління у власних доходах (без урахування трансфертів з державного бюджету) (0,778).

Отже, для характеристики спроможності ОТГ цієї групи також достатньо використовувати показник питомої ваги базової чи дотації у доходах цієї ОТГ без урахування субвенцій з державного бюджету.

Щодо ОТГ групи 2 із чисельністю населення від 10 до 15 тис. осіб представлені в табл. 3.14 розрахунки свідчать, що за охопленою площею ОТГ та кількістю населення ця група громад також є неоднорідною.

Досить високий коефіцієнт варіації у цій групі ОТГ спостерігається за такими показниками: рівень дотаційності бюджетів ОТГ (варіація становить 895%), а також питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах (без урахування трансфертів з державного бюджету) – варіація складає більше 808%.

Таблиця 3.14

Статистичні характеристики показників, що використовуються для оцінки фінансової спроможності 103 ОТГ із чисельністю населення від 10 до 15 тис. осіб (група 2)

Показники	Середнє	Нижній квантиль	Верхній квантиль	Коефіцієнт варіації, (%)
X ₁	275,275	123,801	387,601	73,108
X ₂	12,306	11	13,401	11,389
X ₃	2659,421	1517,601	3278,612	73,597
X ₄	1,174	1,077	1,276	12,897
X ₅	1,111	0	0,245	895,377
X ₆	1,228	0,171	0,314	808,794

Джерело: розраховано автором за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [302].

Квантильні значення власних доходів на одного мешканця за 2018 р. свідчать, що 25% ОТГ цієї групи мають доходи на мешканця до 1517,6 грн. і ще 25% – більш ніж 3278,6 грн.

Розраховані попарні кореляції показників (табл. 3.15) підтверджують, що чисельність населення як показник групування не має значимої кореляції з фінансовими показниками групування ОТГ. Загалом у групі 2 відсутні значимі кореляції між досліджуваними показниками, а тому при характеристиці фінансової спроможності ОТГ цієї групи до уваги треба брати сукупність усіх виокремлених показників.

Таблиця 3.15

**Попарні кореляції показників оцінки фінансової спроможності 103 ОТГ із
чисельністю населення від 10 до 15 тис. осіб (група 2)**

Показники	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆
X ₁	1	0,214	0,025	0,043	-0,120	-0,118
X ₂	0,214	1	0,114	-0,023	0,069	0,068
X ₃	0,025	0,114	1	0,027	0,239	0,245
X ₄	0,043	-0,023	0,027	1	0,027	0,027
X ₅	-0,120	0,069	0,239	0,027	1	0,001
X ₆	-0,118	0,068	0,245	0,027	0,001	1

Джерело: розраховано автором за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [302].

Розраховані попарні кореляції показників (табл. 3.15) підтверджують, що чисельність населення як показник групування не має значимої кореляції з фінансовими показниками групування ОТГ. Загалом у групі 2 відсутні значимі кореляції між досліджуваними показниками, а тому при характеристиці фінансової спроможності ОТГ цієї групи до уваги треба брати сукупність усіх виокремлених показників.

Щодо ОТГ групи 1 з чисельністю населення більше 15 тис. осіб представлені у табл. 3.16 розрахунки показників, які використовуються для оцінки фінансової спроможності ОТГ свідчать, що за значенням коефіцієнта варіації ОТГ даної групи відрізняються за показниками характеристики площі, чисельності населення, місцевих податків і зборів, питомої ваги видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ (без урахування трансфертів з державного бюджету) і власних доходів на одного мешканця. А за значенням коефіцієнта варіації рівня дотаційності бюджетів (119,9%) вони різняться найбільшою мірою.

Квартильні значення власних доходів на мешканця за 2018 р. підтверджують, що 25% ОТГ цієї групи мають доходи на одного мешканця менше 1953,3 грн. (найвищий мінімальний поріг серед усіх чотирьох груп ОТГ) і ще 25% – більш ніж 2952,4 грн. (найнижчий мінімальний поріг з усіх чотирьох груп).

Таблиця 3.16

Статистичні характеристики показників, що використовуються для оцінки фінансової спроможності 87 ОТГ із чисельністю населення більше 15 тис. осіб (група 1)

Показники	Середнє	Нижній кuartиль	Верхній кuartиль	Коефіцієнт варіації, (%)
X ₁	521,801	223,401	669,101	70,802
X ₂	21,511	17,011	24,011	27,853
X ₃	2516,011	1953,301	2952,401	31,373
X ₄	1,201	1,102	1,201	9,629
X ₅	0,102	0	0,101	119,934
X ₆	0,201	0,201	0,211	35,114

Джерело: розраховано автором за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [302].

Розраховані попарні кореляції показників (табл. 3.17) свідчать, що чисельність населення як показник групування і в групі 1 не має значимої кореляції з жодним показником фінансової спроможності ОТГ, як і у попередніх випадках, а також із показником площі, що відповідає певній ОТГ.

Таблиця 3.17

Попарні кореляції показників оцінки фінансової спроможності 87 ОТГ із чисельністю населення більше 15 тис. осіб (група 1)

Показники	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆
X ₁	1	0,425	-0,132	0,220	0,177	0,218
X ₂	0,425	1	-0,181	0,034	0,106	-0,045
X ₃	-0,132	-0,181	1	-0,101	-0,806	-0,618
X ₄	0,220	0,034	-0,101	1	0,205	0,084
X ₅	0,177	0,106	-0,806	0,205	1	0,692
X ₆	0,218	-0,045	-0,618	0,084	0,692	1

Джерело: розраховано автором за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [302].

Загалом в ОТГ групи 1 існує від'ємна кореляція між власними доходами на мешканця та питомою вагою видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах (без урахування трансфертів з державного бюджету) (-0,618), а також від'ємна кореляція між рівнем дотаційності бюджетів ОТГ і власними доходами на мешканця (-0,806) та позитивна кореляція між рівнем дотаційності бюджетів ОТГ та

питомою вагою видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах (без урахування трансфертів з державного бюджету) (0,692).

Таким чином, для визначення фінансової спроможності ОТГ цієї групи можна використовувати такі показники як показник власних доходів на одного мешканця, рівня дотаційності бюджетів ОТГ та питомої ваги видатків на управління у власних ресурсах (без урахування трансфертів з державного бюджету).

Якщо проаналізувати фінансову спроможність 665 ОТГ України за 2018 р. за показниками, що досліджувалися вище (табл. 3.18), то можна стверджувати, що за всіма з них, крім рівня дотаційності бюджетів, характеристики ОТГ є доволі диференційованими (про це свідчать значення коефіцієнта варіації).

Згідно з розрахунками табл. 3.18, власні доходи ОТГ на мешканця у 2018 р. у 25% ОТГ України становили не більш ніж як 1649,9 грн. і ще у 25% більш як 3117,1 грн. при середньому значенні цього показника по країні 2700,3 грн.

Таблиця 3.18

Статистичні характеристики показників, що використовуються для оцінки фінансової спроможності 665-ти ОТГ України

Показники	Середнє	Нижній кuartиль	Верхній кuartиль	Коефіцієнт варіації, (%)
X ₁	246,901	109,701	298,611	88,833
X ₂	8,412	4	11	75,342
X ₃	2700,301	1649,911	3117,101	70,291
X ₄	1,214	1,092	1,301	24,901
X ₅	0,120	0	0,207	129,941
X ₆	0,288	0,198	0,356	43,742

Джерело: розраховано автором за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [302].

Чверть від усіх ОТГ України мають нульову дотаційність бюджетів, при чому питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах (без урахування трансфертів з державного бюджету) є нижчою, ніж 19,8%, а у інших 25% з 665 ОТГ України такі видатки становлять більше 35,6%.

Для виявлення значущих зв'язків між запропонованими експертами Групи фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства

України показниками нами розраховано попарні кореляції основних показників фінансової спроможності ОТГ (із врахуванням чисельності населення і площ ОТГ) в цілому в Україні на рівні адекватного ймовірнісного критерію $p < 0,005$ (табл. 3.19).

Таблиця 3.19

Попарні кореляції показників оцінки фінансової спроможності 665 ОТГ

України

Показники	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆
X ₁	1	0,574	0,031	0,011	-0,132	-0,233
X ₂	0,574	1	-0,067	-0,074	-0,030	-0,346
X ₃	0,031	-0,067	1	0,132	-0,694	-0,530
X ₄	0,011	-0,074	0,132	1	-0,005	-0,068
X ₅	-0,132	-0,030	-0,694	-0,005	1	0,711
X ₆	-0,233	-0,346	-0,530	-0,068	0,711	1

Джерело: розраховано автором за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [302].

В цілому по 665 ОТГ України існує від'ємна кореляція між рівнем дотаційності бюджетів ОТГ і площею ОТГ, а також власними доходами на одного мешканця (особливо значима (-0,694); питомою вагою видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах (без урахування трансфертів з державного бюджету) і площею ОТГ, а також чисельністю населення і власними доходами на одного мешканця (особливо значима (-0,530).

Позитивна кореляція існує між чисельністю населення і площею ОТГ, а також між чисельністю населення і питомою вагою видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах (без урахування трансфертів з державного бюджету); між власними доходами на одного мешканця і динамікою надходжень місцевих податків і зборів; між рівнем дотаційності бюджетів і питомою вагою видатків на утримання апарату управління особливо значима – (0,711).

Для комплексної оцінки побудуємо регресійні рівняння за показниками, що розглядаються експертами Групи фінансового моніторингу Центрального офісу реформ при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України в контексті визначення фінансової спроможності ОТГ. Саме результати кореляційного аналізу уможливили визначення цих регресійних рівнянь, які детермінують емпіричні комплексні зв'язки між

показниками фінансової спроможності 665 ОТГ України і дають змогу оцінити їх кількісно (табл. 3.20).

Таблиця 3.20

Рівняння детермінаційного зв'язку основних показників фінансової спроможності 665 ОТГ України

№	Рівняння зв'язку	Оцінка адекватності зв'язку
1	$X_6=0,333+0,51 X_5-0,03X_4-0,0007X_3+0,07X_2+0,43 X_1$	$R=0,79$ $R^2=0,82$ $F(5,658)=222,3 p<0,001$
2	$X_5=-0,07+0,68 X_6+0,05X_4-0,3X_3+0,008X_2+0,4X_1$	$R=0,822$ $R^2=0,82 F(5,658)=274,8$ $p<0,000$
3	$X_3=366,34+0,68X_6+691,72X_4-7233X_5-34,99X_2-0,13X_1$	$R=0,77$ $R^2=0,72$ $F(5,658)=133,8 p<0,000$

Джерело: розраховано автором за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [302].

Як підтверджують дані табл. 3.20:

1) питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах найбільше залежить від рівня дотаційності бюджетів ОТГ (рівняння 1). Значно менше на питому вагу видатків на утримання апарату управління впливають інші показники фінансової спроможності ОТГ (динаміка надходжень місцевих податків і зборів, чисельність населення, площа та власні доходи на одного мешканця). Окрім того, на значення питомої ваги видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах впливають інші чинники, що відображені вільним членом рівняння (0,333);

2) рівень дотаційності бюджетів ОТГ здебільшого детермінується питомою вагою видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ і власними доходами на одного мешканця. При цьому менший вплив на нього здійснюють: площа ОТГ, чисельність населення, динаміка надходжень місцевих податків і зборів. На рівень дотаційності бюджетів ОТГ не мають відчутного ефекту інші невраховані чинники (виражає вільний член рівняння 2 (див. табл. 3.20);

3) власні доходи з розрахунку на мешканця ОТГ залежать від чисельності населення, динаміки надходжень місцевих податків і зборів, рівня дотаційності

бюджетів ОТГ, питомої ваги видатків на утримання апарату управління у фінансових ресурсах ОТГ та інших чинників (виражає вільний член рівняння 3).

Отже, на основі кореляційно-регресійного аналізу доведено, що виокремлення груп ОТГ в Україні за їхньою фінансовою спроможністю необхідно здійснювати за показниками динаміки надходжень місцевих податків і зборів та власними доходами на одного мешканця, що дасть змогу науково обґрунтовано диференціювати такі групи і отримати реалістичне групування і рейтингування ОТГ за фінансовою спроможністю. Відповідно до цього заперечуємо висновок, що чисельність населення та площа ОТГ є визначальними при їхньому створенні та функціонуванні, а тим більше в контексті забезпечення їх фінансової спроможності.

Враховуючи результати проведеного дослідження, засобами кластерного аналізу *k-means* із використанням пакету Statistica 10.0 визначено 3 групи ОТГ в Україні на основі двох обґрунтованих нами показників кластеризації (динаміки надходжень місцевих податків і зборів та власних доходів на одного мешканця), які є найбільш адекватними показниками групування. Зазначимо, що кластерний аналіз, запропонований К. Тріоном, набув поширення як метод багатомірного економетричного та статистичного дослідження, що передбачає використання показників, що описують певні об'єкти та упорядкування їх в порівняно однорідні, схожі між собою групи (кластери) [310]. Сутність кластерного аналізу полягає у здійсненні групування об'єктів дослідження за допомогою ітераційних обчислювальних процедур і, на відміну від інших методів групування, дає можливість провести групування за кількома ознаками одночасно. Мета методу – розділити сукупність об'єктів спостережень на k кластерів, так щоб кожен об'єкт належав до того кластера, де знаходяться об'єкти зі схожими характеристиками, і який має найближче середнє значення показників класифікації [310]. В контексті нашого дослідження така кластеризація дає змогу згрупувати ОТГ України таким чином, що у кожній групі будуть знаходитись ті ОТГ, які мають близькі значення показників кластеризації – динаміку надходжень місцевих податків і зборів та власні доходи на одного мешканця.

Відповідно, кластерним аналізом встановлено, що до групи 1 входить 231 ОТГ, власні доходи на одного мешканця становлять у середньому 3698,4 грн. при допустимій варіації цього показника у групі на рівні 90%. При цьому середня динаміка надходжень місцевих податків і зборів у цій групі становить 120% при нульовій його варіації.

Групу 2 формують 414 ОТГ, власні доходи на одного мешканця в якій становлять у середньому 1759,6 грн. при значенні варіації цього показника у групі 90%. При цьому середня динаміка надходжень місцевих податків і зборів у цій групі становить 130% при нульовій варіації в групі.

Група 3 налічує 20 ОТГ, власні доходи на одного мешканця досягають у середньому 10643,6 грн. при значенні коефіцієнта варіації цього показника у групі 50%. При цьому середня динаміка надходжень місцевих податків і зборів у цій групі становить 160% при значенні варіації цього показника в групі на рівні 2. Можемо констатувати, що група 3 – це ОТГ із найвищим рівнем власних доходів на мешканця та найвищою динамікою надходжень місцевих податків і зборів.

Отже, на основі авторського підходу за показниками рівня доходів на одного мешканця ОТГ та динаміки надходжень місцевих податків і зборів здійснено диференціацію 665 ОТГ України за 3 групами, що свідчить про дисбаланс процесу децентралізації та наявність значних відмінностей у фінансовій спроможності ОТГ, створених на даний період. Враховуючи зазначене, вважаємо, що профільним міністерствам, відомствам, органам влади необхідно розпочати активну діяльність щодо недопущення дисбалансів у процесах децентралізації, вжити адекватні заходи для використання науково обґрунтованого підходу до групування ОТГ за вказаними показниками в контексті оцінювання їхньої фінансової спроможності. Це, на нашу думку, позитивно вплине на функціонування фінансів ОТГ, локалізує у підсумку тенденції до посилення регіональних асиметрій, сприяючи добробуту кожного члена територіальної громади та соціально-економічному розвитку держави в цілому.

В контексті дослідження наголосимо, що за допомогою регресійного аналізу встановлено детермінаційні зв'язки основних показників фінансової спроможності ОТГ України, що дає змогу оптимізувати множину цих показників. Зокрема, такий

показник, як питома вага видатків на утримання апарату управління у власних фінансових ресурсах, пропонуємо повністю замінити показником рівня дотаційності бюджетів ОТГ (співвідношення обсягу базової/реверсної дотації до загальної суми доходів ОТГ без урахування субвенцій із державного бюджету) через значну їхню кореляцію і кінцеве призначення. Враховуючи зазначене, оцінимо диференціацію фінансової спроможності ОТГ в Україні за регіонами за коефіцієнтом варіації показників рівня дотаційності бюджетів ОТГ (співвідношення обсягу базової/реверсної дотації до загальної суми доходів ОТГ без урахування субвенцій з державного бюджету) та власних доходів на одного мешканця (табл. 3.21).

Таблиця 3.21

**Оцінка диференціації фінансової спроможності ОТГ за регіонами України
станом на 31.12. 2018 р., (%)**

Показники	Варіація чисельності населення	Варіація власних доходів на одного мешканця	Варіація рівня дотаційності бюджетів ОТГ
ОТГ Вінницької обл.	78	36	117
ОТГ Волинської обл.	37	58	96
ОТГ Дніпропетровської обл.	70	92	228
ОТГ Донецької обл.	106	81	210
ОТГ Житомирської обл.	87	68	104
ОТГ Закарпатської обл.	37	46	163
ОТГ Запорізької обл.	77	41	103
ОТГ Івано-Франківської обл.	45	115	42
ОТГ Київської обл.	63	41	-547
ОТГ Кіровоградської обл.	70	44	-210
ОТГ Луганської обл.	70	33	124
ОТГ Львівської обл.	68	77	73
ОТГ Миколаївської обл.	63	49	166
ОТГ Одеської обл.	66	59	76
ОТГ Полтавської обл.	66	60	-97
ОТГ Рівненської обл.	62	50	75
ОТГ Сумської обл.	72	40	188
ОТГ Тернопільської обл.	76	79	67
ОТГ Харківської обл.	53	62	227
ОТГ Херсонської обл.	56	42	80
ОТГ Хмельницької обл.	83	45	89
ОТГ Черкаської обл.	75	52	251
ОТГ Чернівецької обл.	70	46	50
ОТГ Чернігівської обл.	74	32	330

Джерело: розраховано автором.

Як свідчать дані табл. 3.21, найбільш диференційованими за чисельністю населення є ОТГ Донецької області, що пояснюється низькими темпами створення ОТГ у цьому регіоні через певні політичні розбіжності та військові події на цій території. Найменш диференційованими за чисельністю населення є ОТГ Закарпатської, Івано-Франківської та Волинської областей, що зумовлено природно-географічними особливостями розташування і проживання мешканців та рівномірно розвиненою інфраструктурою цих регіонів.

За значенням варіації власних доходів на одного мешканця, найбільш критично диференційованими є ОТГ Івано-Франківської (115%), Донецької (81%) та Дніпропетровській (92%) областей. Це свідчить про диспропорційність фінансової спроможності ОТГ цих регіонів і є загрозовим явищем для їхнього соціально-економічного розвитку. Найменш диференційованими за показником власних доходів на одного мешканця є ОТГ Вінницької та Чернігівської областей, що вказує на прийнятний рівень фінансової спроможності сформованих ОТГ цих регіонів.

Варіація рівня дотаційності бюджетів ОТГ Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Київської, Кіровоградської, Луганської, Полтавської, Сумської, Харківської, Черкаської та Чернігівської областей є критичною. Це вказує на наявність значної кількості ОТГ, що перераховують реверсну дотацію державному бюджету, низький рівень формування власних доходів бюджетів цих ОТГ і значне недофінансування цих регіонів, що впливає на рівень фінансової спроможності ОТГ.

Загалом значення розрахованих коефіцієнтів варіації обраних показників фінансової спроможності ОТГ за регіонами України свідчать про значні структурні відмінності у процесах формування ОТГ у різних областях, що відповідно дає змогу стверджувати про формування асиметрій і дисбалансів у функціонуванні фінансів ОТГ на фоні загальних позитивних тенденцій, які представлені абсолютними показниками приросту основних індикаторів. Така ситуація зумовлює необхідність здійснення подальших ґрунтовних досліджень структурних відмінностей у формуванні бюджетів ОТГ, функціонуванні їхніх фінансів, причин їхньої появи та наслідків вияву за регіонами України.

Адже фінансово спроможна ОТГ із відповідними показниками місцевого бюджету є запорукою надання більш якісних публічних послуг членам територіальної громади, фінансовою основою реалізації соціальних і інфраструктурних проектів, залучення інвестиційного капіталу та фінансування інших заходів у процесі стратегічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

3.3. Оцінювання бюджетних ризиків у контексті функціонування фінансів об'єднаних територіальних громад

У сучасних умовах проведення складних і масштабних реформ для забезпечення ефективності функціонування фінансів об'єднаних територіальних громад потрібно здійснювати діагностику та комплексне оцінювання ризиків місцевих бюджетів і бюджетів ОТГ зокрема. Динамічність і не прогнозованість бюджетно-податкового законодавства, нестабільність національної економіки та складна політична ситуація об'єктивно спонукають органи місцевого самоврядування до вироблення власної ризикоорієнтованої політики, спрямованої на захист фінансових інтересів територіальних громад.

Тлумачення дефініції «ризик» доволі дискусійне та гетерогенне. Так, з латинської дослівно перекладається як «відсікати, скорочувати», а із грецької – «небезпека», отож у широкому розумінні є поєднанням ліквідації наслідків настання несприятливих подій, які характеризуються нестабільністю, невизначеністю, перманентними кризовими ситуаціями.

Незважаючи на те, що за останній період опубліковано чимало наукових праць, присвячених різним аспектам висвітлення ризиковості у сфері державних і місцевих фінансів [72, с. 59-68; 134] дотепер спостерігається певна невідповідність та неузгодженість понятійного апарату. Так, науковці доволі часто при визначенні ризиків місцевих бюджетів підміняють поняття кількох видів ризику – чинниками, що спричиняють виникнення цих ризиків [195], ототожнюють фінансовий ризик із бюджетним та економічним, чим допускають методологічні помилки у подальших

висновках і пропозиціях, спотворюючи їхні сутнісні характеристики. Такі випадки непоодинокі, тому вважаємо за необхідне систематизувати теоретичне підґрунтя для визначення сутності ризиків місцевих бюджетів і систематизувати методичний базис їхнього оцінювання й аналізу з метою забезпечення ефективного функціонування фінансів об'єднаних територіальних громад, використовуючи міждисциплінарні методологічні постулати ризикології.

Зауважимо, що у теорії ризикології ризик визначають як імовірність настання небажаної події в певній ситуації, при цьому виділяючи різні її типи: ситуацію невизначеності та ситуацію ризику. Принциповим є те, що ситуація невизначеності характеризується відсутністю інформації про ймовірність настання ризику, а ризикова ситуація – наявністю оцінки ймовірності настання ризику та альтернатив для вибору при прийнятті рішень і ймовірнісних оцінок обраних альтернативних рішень. Таким чином, ситуація ризику є різновидом невизначеності, за якої ризик може бути визначений і оцінений. А оцінювання ризику є інструментом подолання невизначеності.

Ризик і невизначеність – постійні «супутники» небезпеки реалізації неоптимальних фінансових рішень, обґрунтування яких має базуватися на чіткому розумінні місця й ролі ризиковості під час їх прийняття [544; 78]

Наголосимо, що модифікації ризику з позиції об'єктивності ймовірностей настання події можуть бути різними: ризик з об'єктивними ймовірностями; ризик із суб'єктивними ймовірностями; ризик з об'єктивними та суб'єктивними ймовірностями. Таким чином, ризик, пов'язаний із подоланням невизначеності в ситуаціях неминучого вибору, слід кількісно та якісно оцінювати з позиції ймовірності досягнення передбачуваного результату або настання певної несприятливої чи небажаної ситуації.

Основними елементами дефініції «ризик», що визначають його сутність як імовірнісної категорії, є ймовірність настання події у певній ситуації; можливість відхилення від прогнозованої/передбачуваної цілі чи показника; ймовірність досягнення бажаного (прогнозованого) результату; відсутність впевненості у досягненні окресленої цілі.

За теорією ризикології ризик є об'єктивно-суб'єктивною категорією. Об'єктивність виявляється в тому, що це поняття відображає реально існуючі явища та процеси, а суб'єктивність – у тому, що ризик пов'язаний із вибором певних альтернатив, розрахунком ймовірностей їхньої появи і множинністю оцінок [100].

Економічний ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, пов'язана з подоланням суперечностей у ситуації вибору альтернатив, яка відображає ступінь досягнення очікуваного результату, невдачі та відхилення від цілей з урахуванням впливу контрольованих і неконтрольованих чинників за наявності прямих і зворотних зв'язків управління в соціально-економічних системах різного рівня [100].

Класифікацію економічних ризиків здійснено на основі аналізу наукових праць [540; 542; 391] що дає змогу узагальнити їхні види за різними рівнями таксономії:

- 1) за моментом виникнення: ретроспективні, поточні та перспективні;
- 2) за характером підсумків: чисті та спекулятивні;
- 3) за джерелами виникнення: ризик, пов'язаний зі сферою діяльності; ризик, пов'язаний з особою, яка приймає рішення;
- 4) за сферою виникнення: зовнішні та внутрішні;
- 5) за рівнем прийняття рішень: глобальні (макроекономічні) та локальні (на рівні окремих суб'єктів);
- 6) за можливостями страхування: страхові та нестрахові;
- 7) за ступенем появи в часі: постійний, тимчасовий.

Більшість науковців [544; 99, с. 13-23] вважає, що виникнення економічного ризику може бути спричинене непередбачуваністю природних процесів та явищ; випадковістю щодо неможливості прогнозування результатів; наявністю взаємно протилежних інтересів; недостатністю і недостовірністю інформації. На нашу думку, реалізація цих причин у фінансовій і бюджетній сферах може зумовити виникнення фінансового і бюджетного ризиків.

Наголосимо, що об'єктивність фінансового ризику полягає в тому, що він зумовлений дією стохастичних причин і чинників, зокрема конфліктністю ситуацій

прийняття фінансових рішень, певним ступенем невизначеності наслідків дій, відсутністю повної й об'єктивної інформації про фінансові процеси і тенденції їхнього розвитку.

Фінансовий ризик найчастіше визначають як небезпеку потенційно можливої втрати ресурсів або їхнього недоодержання [268, с. 249]. Відповідно до такого визначення, фінансовий ризик завжди супроводжується непередбачуваністю результативності фінансових операцій. Серед фінансових ризиків, окрім кредитного, податкового, банківського, ринкового, страхового, трансферного, ліквідності, виділяють бюджетні [72, с. 61-62; 134; 99, с. 13-23] і визначають їх як імовірність відхилення значення бюджетного показника від його запланованого значення під дією чинників ризику. Окремі науковці [510; 559; 246] трактують бюджетний ризик як імовірність нездійснення витрат бюджету, а інші [572, с. 162-167] пов'язують його з імовірністю невиконання доходів. Такі підходи, на наш погляд, є поверхневими, оскільки увага сконцентрована на окремих складових і виявах бюджетного ризику, що не дає змоги однозначно ідентифікувати ознаки його настання загалом.

У законодавчих документах бюджетний ризик розглядається як значне недовиконання дохідної частини державного (місцевого) бюджету, що може призвести до збільшення обсягу державних (місцевих) запозичень та/або невиконання зобов'язань, що делеговані державою місцевим органам самоврядування [386], що також однобічно характеризує ризик.

Всебічно трактують бюджетний ризик В. Федосов і С. Юрій, визначаючи ризик у бюджетній сфері як сукупність імовірних несприятливих (небажаних) наслідків реалізації прийнятих рішень, що можуть призвести до втрат в ефективності під час формування, розподілу та використання державних і місцевих централізованих фондів грошових ресурсів [81]. Аналогічно розглядає бюджетний ризик І. Сидор, наголошуючи, що це ймовірність недовиконання дохідної та видаткової частин бюджету і відхилення їхніх результатів від запланованих величин, що супроводжується можливістю зростання дефіциту бюджету та неефективного перерозподілу коштів [414, с. 119-123].

Детальне вивчення наукових праць [72, с. 59-68; 81; 36, с. 8-13; 39, с. 270-276; 414, с. 119-123] дає змогу зробити висновок, що в усіх трактуваннях фінансового і бюджетного ризиків науковці використовують імовірність настання несприятливої чи небажаної події у бюджетній сфері, бюджетному процесі, механізмі формування доходів і здійсненні видатків, яка загалом оцінюється кількісно відхиленням фактичних значень цільових показників від планових. Водночас до уваги не береться, що на соціально-економічні процеси впливають чинники зовнішнього середовища і саме вони визначають їхню ефективність і подальше функціонування [391].

Вважаємо, що бюджетний ризик як вид фінансового ризику притаманний кожному суб'єкту бюджетного процесу, оскільки наслідком його виникнення є відхилення фактичних результатів виконання бюджетів різних рівнів від планових показників, що призводить до настання ризикової ситуації – невиконання бюджету, або дефіциту, за твердженням І. Сидор [414, с. 119-123].

Найбільш науково обґрунтовано, на нашу думку, трактує ризик у контексті місцевого бюджету Ю. Карагозлю, визначаючи його як різновид фінансового ризику, що виникає у сфері місцевих фінансів на всіх стадіях бюджетного процесу, підсумком реалізації якого є відхилення фактичних результатів виконання місцевого бюджету від планових показників, що характеризується невідповідністю завданням і цілям бюджетної політики або об'єктивним потребам економіки адміністративно-територіальної одиниці зокрема та держави загалом [36, с. 8-13].

Відповідно за рівнем бюджетної системи науковці виокремлюють ризики державного та місцевого бюджетів, а за структурою бюджету їх поділяють [81, с. 732; 39, с. 270-276] на: ризики доходів бюджету, ризики видатків і кредитування бюджету, ризики дефіциту та фінансування бюджету. На нашу думку, така класифікація ризиків дає змогу розмежувати чинники бюджетного ризику, а не його види. При оцінюванні бюджетного ризику слід розрізняти ці поняття. З метою оцінювання бюджетного ризику необхідно також усвідомлювати, що суб'єктам прийняття бюджетних рішень слід заздалегідь враховувати властиву об'єктам ризиковість відповідно до рівня – державного чи місцевого, здійснюючи аналіз

тільки кількісними методами. Адже за настання бюджетних ризиків суб'єкт може зазнати певних фінансових витрат – зростання боргових зобов'язань, нездатність фінансувати в повному обсязі всі видаткові статті бюджету та виконувати делеговані органам місцевого самоврядування повноваження і функції, що потребуватиме розробки ефективних фінансових рішень щодо їхнього кількісного виміру. Враховуючи зазначене, необхідно бюджетний ризик на рівні місцевих бюджетів визначати за ризиком формування доходів, ризику виконання видатків, ризику виконання бюджету і ризику міжбюджетних відносин. Ризик формування доходів базується на недоотриманні власних доходів, ризик виконання видатків може бути зумовлений недостатністю фінансування видаткових статей, ризик міжбюджетних відносин засвідчує рівень бюджетної централізації.

Щодо чинників виникнення бюджетних ризиків, то зауважимо, що І. Усков трактує бюджетний ризик через виокремлення чинників, що його спричиняють. Науковець зазначає, що бюджетний ризик – це ризик, зумовлений дією як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, які впливають на дохідні та витратні статті бюджету [512, с.45]. Вчені доповнюють цю тезу і здійснюють поділ чинників [194] за двома такими ознаками: 1) за характером джерел виникнення; 2) за сферою їхнього виникнення. За першою ознакою – це об'єктивні (економічні, політичні, демографічні) та суб'єктивні (власне компетентність органів місцевого самоврядування у сфері бюджету), за другою – внутрішні та зовнішні, пов'язані із ситуацією на макро-, мезо- і макрорівні. Така позиція доволі вичерпно, на нашу думку, характеризує чинники виникнення бюджетних ризиків, особливо на мезорівні.

Враховуючи постулати теорії ризикології та науково систематизувавши напрацювання у сфері економічних, фінансових та бюджетних ризиків виокремимо такі види бюджетних ризиків [183, с. 87; 512, с. 45]:

- за формами участі в бюджеті: ризик формування доходів, ризик виконання видатків, ризик виконання бюджету, ризик міжбюджетних відносин;
- за структурою: однофакторні ризики, багатфакторні ризики;
- за сферою виникнення: зовнішні та внутрішні;

- за важливістю: глобальні та локальні;
- за рівнями бюджету: ризики державного бюджету, ризики місцевих бюджетів;
- за ступенем появи в часі: постійний ризик (циклічний), тимчасовий ризик.

Оскільки бюджетний ризик виявляється на місцевому рівні як ризик місцевих бюджетів, то цей вид ризику також стосується бюджету ОТГ, оскільки бюджети ОТГ є складовою місцевих бюджетів (п. 2, 34 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України). Відповідно норми Бюджетного кодексу України, що регулюють відносини, які виникають на кожній стадії бюджетного процесу, є єдиними для всіх місцевих бюджетів, у тому числі для бюджетів ОТГ.

Зазначимо, що бюджетний ризик на рівні ОТГ потребує виокремлення конкретних груп чинників виникнення ризику бюджетів ОТГ (рис. 3.11), оскільки існування ризику завжди об'єктивно зумовлене конкретними чинниками [586]. До того ж саме визначення чинників ризику дає змогу виробити методику прийняття рішень у конкретних ситуаціях і врахувати їх при оцінюванні бюджетного ризику. У дослідженні це дасть змогу обґрунтувати використання конкретних методів оцінювання ризиків на рівні бюджетів ОТГ.

Наголосимо, що внутрішні чинники бюджетного ризику ОТГ мають суб'єктивний характер, на відміну від зовнішніх, а тому вплив на більшість з них можна здійснити безпосередньо на місцевому рівні, отже, вони є керованими.

На рис. 3.11 представлено систему чинників ризику бюджетів ОТГ, яка є базисом для розробки методики емпіричного кількісного оцінювання ризиків як бюджетів ОТГ, так і місцевих бюджетів. Як бачимо, зовнішні чинники бюджетного ризику здійснюють вплив на внутрішні, зумовлюючи невиконання показників місцевих бюджетів.

Оскільки ризик є ймовірнісною категорією, в процесі оцінювання невизначеності та кількісного визначення ступеня ризику використовують ймовірнісні розрахунки, що базуються на емпіричних даних і статистичних методах аналізу.

Загальноприйнятими інструментами статистичного аналізу й оцінювання ризику є такі показники [271]:

- середнє значення (\bar{x}) досліджуваної величини/показника (як наслідок певних дій);
- дисперсія σ^2 ;
- стандартне відхилення (σ);
- коефіцієнт варіації (V);
- розподіл досліджуваної величини/показника.

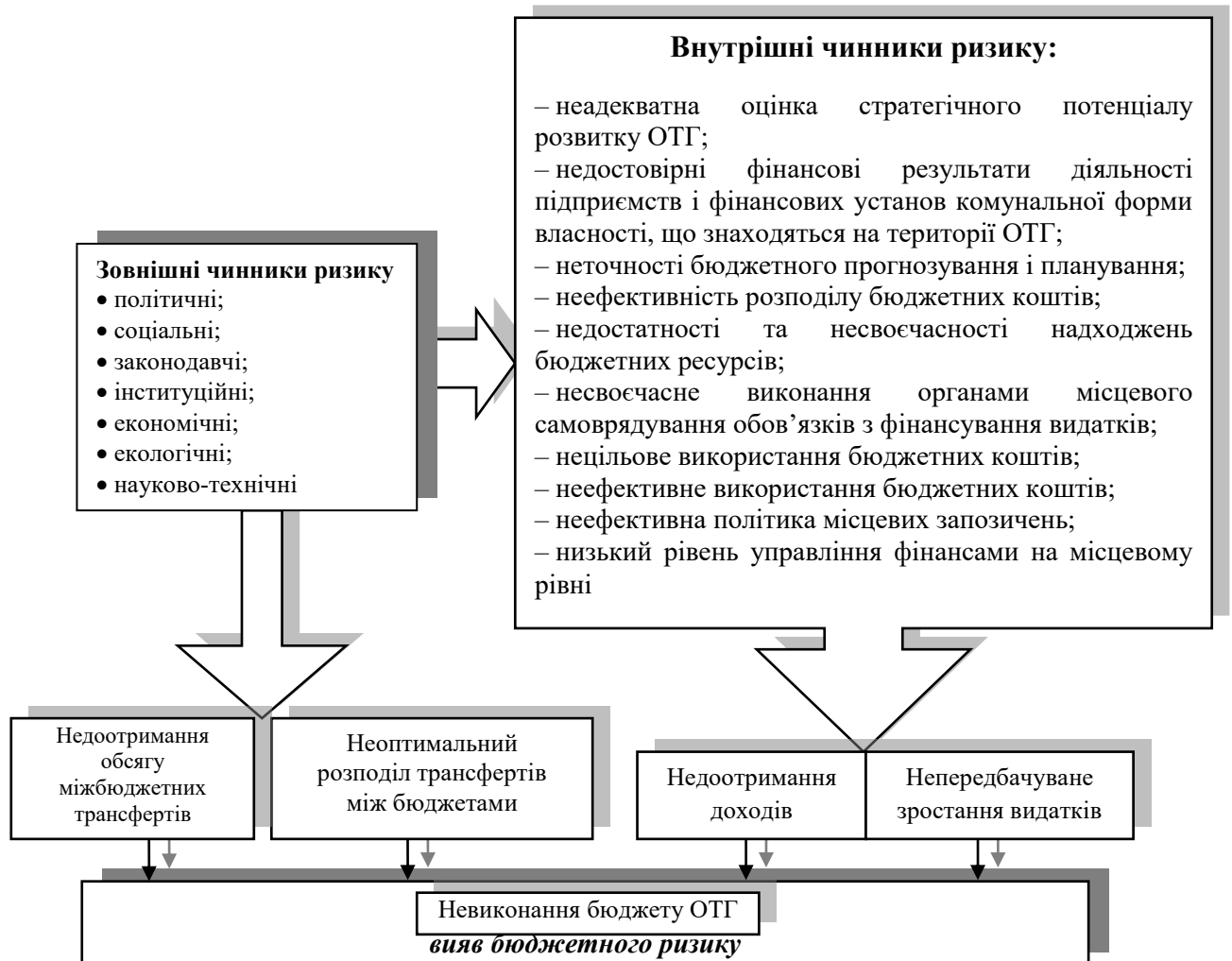


Рис. 3.11. Система чинників формування ризику бюджетів ОТГ

Джерело: складено автором.

Характер і тип розподілу значень певних показників відображає загальні умови виникнення ризику, його ймовірність і особливості варіації величини. На практиці для перевірки обґрунтованості прийнятого розподілу користуються різними критеріями узгодженості (між емпіричним і теоретичним розподілом), що дає змогу взяти за основу гіпотезу про розподіл і ймовірність ризику.

За узагальнення методологічних основ прийняття управлінських фінансових рішень [496] концепція оцінювання бюджетних ризиків місцевих бюджетів (у тому числі і бюджетів ОТГ) передбачає такі етапи:

- вибір фінансового показника X (або декількох) як результативного індикатора наслідків настання ситуації ризику і прийнятих рішень;
- визначення закону розподілу ймовірностей і характеристик випадкової величини X ;
- встановлення конкретного значення ризику, його кількісне оцінювання.

Функцією розподілу випадкової величини X є функція $F(x)$, яка дає змогу визначити імовірність випадкової події $\{X < x\}$, тобто ймовірність того, що випадкова величина X буде меншою за деяке число x [497]:

$$F(x) = P \{X < x\}, \quad (3.3)$$

Для дискретної (перервної) випадкової величини X функція розподілу задається, як правило, у вигляді ряду розподілу

$$\left\{ \frac{x_1}{p_1}, \frac{x_2}{p_2}, \dots, \frac{x_i}{p_i}, \dots, \frac{x_n}{p_n} \right\}, \quad (3.4)$$

де $x_i, p_i (i = \overline{1, n})$ – можливі значення випадкової величини X і відповідні їм імовірності.

Математичне сподівання (очікування) дискретної випадкової величини m_X обчислюється за формулою:

$$m_X = \sum_{i=1}^n x_i p_i. \quad (3.5)$$

Дисперсія (варіація) випадкової величини розраховується за формулою:

$$\sigma_X^2 = \sum_{i=1}^n (x_i - m_X)^2 p_i, \text{ або } \sigma_X^2 = \sum_{i=1}^n x_i^2 p_i - m_X^2. \quad (3.6)$$

Для неперервних випадкових величин закон розподілу зручно характеризувати щільністю розподілу ймовірностей $f(x) = \frac{dF(x)}{dx}$.

Для обчислення математичного сподівання і дисперсії неперервної випадкової величини використовують такі вирази:

$$m_x = \int_{-\infty}^{+\infty} xf(x)dx, \sigma_x^2 = \int_{-\infty}^{+\infty} (x - m_x)^2 f(x)dx. \quad (3.8)$$

Зауважимо, що в практичних фінансових розрахунках щільність розподілу ймовірностей вибраного фінансового показника вважається розподіленою за нормальним розподілом [497]:

$$f(x; a, \sigma) = \frac{1}{\sqrt{2\pi} \sigma} e^{-\frac{(x-a)^2}{2\sigma^2}}, \quad (3.9)$$

де a – математичне сподівання нормально розподіленої випадкової величини; $\sigma = \sqrt{\sigma_x^2}$ – її середнє квадратичне відхилення.

Для повноти обґрунтування методологічного інструментарію оцінювання ризиків місцевих бюджетів розглянемо різні методи оцінювання ризику щодо їхньої адекватності нашому дослідженню.

Кількісні методи оцінювання ризику передбачають, що він загалом може бути представлений відношенням виграшу і втрат за прийняття певного рішення.

$$r = H_e : H_n, \quad (3.10)$$

де H_e – можливий виграш;

H_n – можливий програш.

Однак недоліком такого коефіцієнта ризику є те, що з його допомогою неможливо врахувати суб'єктивні чинники ризику. Адже одна і та сама об'єктивна ситуація може означати неоднаковий ступінь ризику для різних суб'єктів. З огляду на це такий метод розрахунку оцінок не використовуватимемо.

Найбільш розповсюдженим підходом для кількісного оцінювання ризику, що використовується в моделях прийняття фінансових рішень в умовах ризику, є такий:

$$r = H \times p, \quad (3.11)$$

де r – показник ризику;

H – величина втрат;

p – ймовірність цих втрат.

У фінансовій теорії критеріями кількісного оцінювання бюджетного ризику є такі показники:

- середня очікувана величина можливого результату виконання місцевого бюджету (видатків і доходів), оскільки як імовірність кожного результату використовується або частота, або вага відповідної величини;
- середнє квадратичне відхилення як міра змінюваності (варіативності) можливих результатів.

У фінансовій практиці часто використовують коефіцієнт ризику (r), що визначається як відношення можливих максимальних втрат ($H_e \max$) до обсягу власних фінансових ресурсів (k). Величина цього коефіцієнта визначає ризик банкрутства будь-якого суб'єкта, у нашому випадку це значний обсяг і рівень дефіциту місцевих бюджетів.

Розглянуті кількісні оцінки ризику та методи їхнього визначення можуть бути використані для оцінювання бюджетного ризику. Однак їх можна застосувати у разі, коли є достовірні емпіричні дані щодо кожного ризику або коли для оцінювання бюджетного ризику використовуються експертні методи з метою визначення ймовірності успішної реалізації рішення та (або) величини можливих втрат [309]. Узагальнивши викладене, пропонуємо такий підхід до аналізу та оцінювання бюджетного ризику для місцевих бюджетів (у тому числі бюджетів ОТГ) з урахуванням внутрішніх чинників його виникнення:

1) ідентифікація показників стану місцевих бюджетів – видатки загального і спеціального фондів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів; доходи загального та спеціального фондів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів (враховуючи чинники, перелічені на рис. 3.11);

2) встановлення статистичних характеристик розподілу обраних показників стану місцевих бюджетів;

3) ідентифікація функцій розподілу показників місцевих бюджетів і встановлення значення бюджетних ризиків для їх оцінювання;

4) визначення ступеня ризиковості місцевих бюджетів України шляхом обчислення значень ймовірності великих відхилень від математичного сподівання значень обраних показників.

Деталізація запропонованого підходу за етапами та їхнім змістом наведена на рис. 3.12.

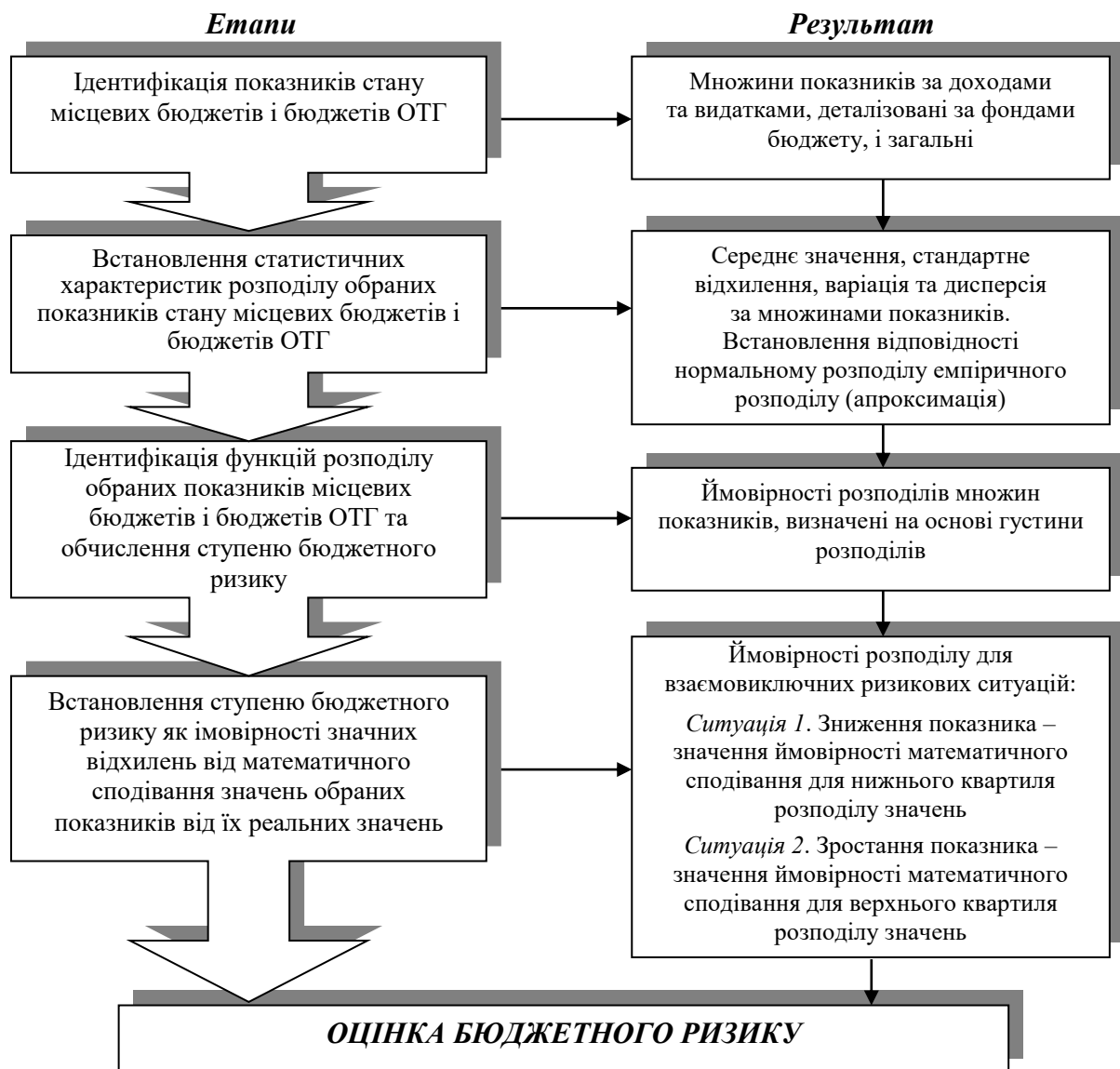


Рис. 3.12. Етапи та результати оцінювання бюджетного ризику

Джерело: складено автором.

Враховуючи зазначене, практично реалізуємо запропонований підхід. На рис. 3.13 - 3.15 представлено емпіричні розподіли множин показників видатків загального і спеціального фондів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) та видатків місцевих бюджетів разом (без урахування міжбюджетних трансфертів) за 2015–2018 рр.

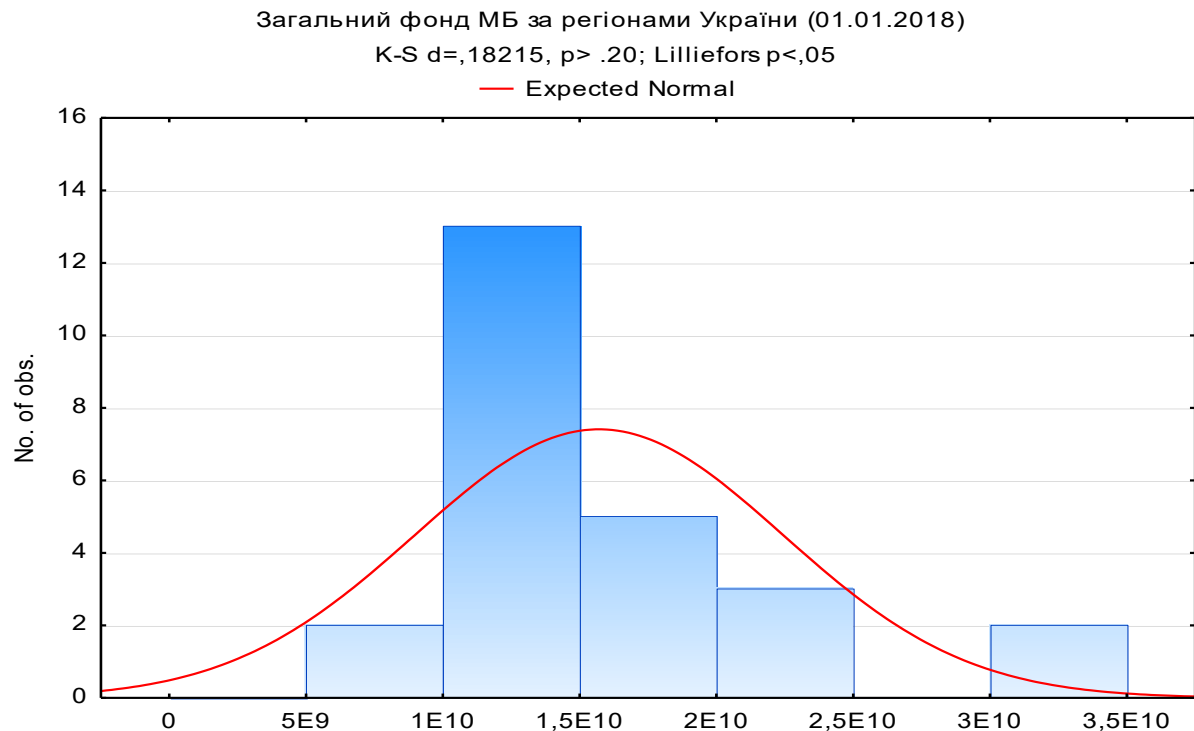


Рис. 3.13. Емпіричний розподіл видатків загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) у 2015-2018 рр.

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками.

Як ілюструють дані рис. 3.13, 3.14 та 3.15, розподіли величин обраних показників стану місцевих бюджетів можуть бути апроксимовані кривими нормального розподілу (описові статистики показників подано в табл. 3.22), згідно з практикою фінансового моделювання, що свідчить про можливість використання обраних методів оцінювання бюджетних ризиків на основі цих даних.

Для моделювання апроксимації існуючих даних до нормального розподілу використано модуль «*Distribution fitting*» програмного пакета «*Statistica*», що дає змогу визначити точні характеристики розподілу емпіричних даних – видатків загального і спеціального фондів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) та видатків місцевих бюджетів разом (без урахування міжбюджетних трансфертів) за 2015–2018 рр.

Таблиця 3.22

Описові статистики розподілу видатків загального та спеціального фондів місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) у 2015-2018 рр.

Показники	<i>Mean (середнє)</i>	<i>Variance (варіація)</i>	<i>Std.Dev. (стандартне відхилення)</i>	<i>Coef.Var. (дисперсія)</i>
Загальний фонд	1,570551E+10	4,5265470E+19	6,729391E+09	42,84078
Спеціальний фонд	3,896857E+09	1,333781E+19	3,652765E+09	94,71904
Разом загальний та спеціальний фонди	1,960777E+10	1,016867E+20	1,006910E+10	51,36044

Джерело: розраховано автором за допомогою програми «Statistica 10» за даними Державної казначейської служби України [177].

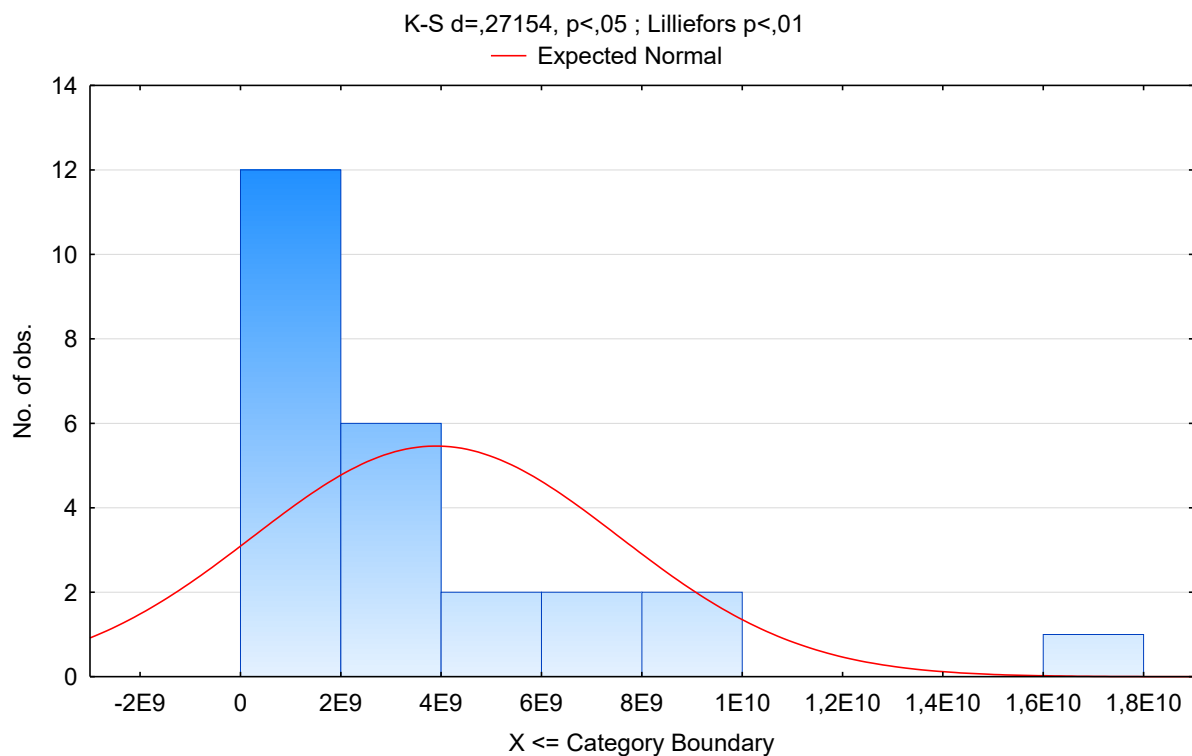


Рис. 3.14. Емпіричний розподіл видатків спеціального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) у 2015-2018 рр.

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками.

Як ілюструють дані рис. 3.16 - 3.18, розрахований χ^2 -тест (*Chi-Squaretest*) має доволі високе значення для трьох апроксимацій і свідчить про високу ймовірність відповідності емпіричних значень показників видатків місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) нормальному розподілу.

Доволі низьке значення p -рівня ймовірності випадкової похибки відповідності нормальному розподілу досліджуваних показників (0,00185) підтверджує адекватність проведеної апроксимації та можливість подальшої реалізації запропонованого підходу.

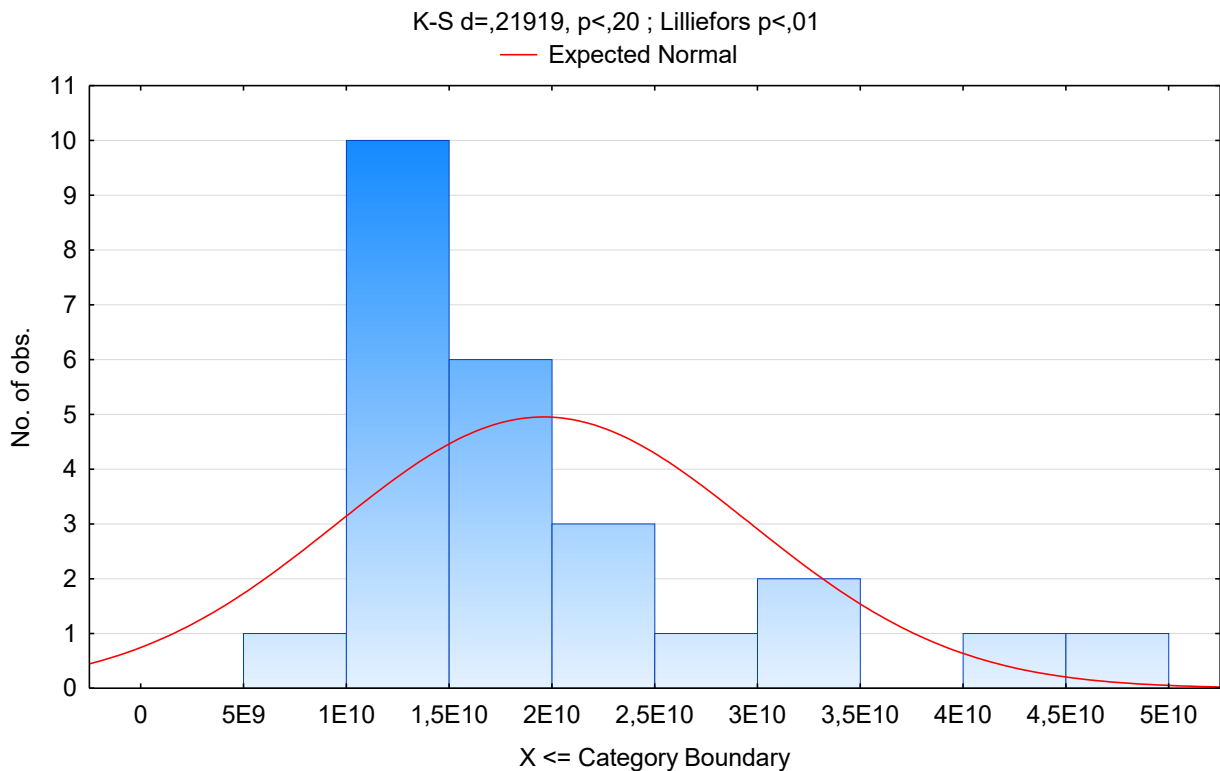


Рис. 3.15. Емпіричний розподіл видатків місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) у 2015-2018 рр.

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками.

Отже, отримавши характеристики розподілів досліджуваних показників (табл. 3.22) та довівши факт відповідності їхнього розподілу нормальному розподілу, за допомогою модуля «*Probability Calculator*» ПП «*Statistica 10*» встановимо ймовірності настання ризикових ситуацій (значення ймовірностей) щодо видатків місцевих бюджетів України і побудуємо функції розподілу обраних показників. Це дасть змогу оцінити імовірність того, що досліджувані показники можуть відхилитися від цільових значень. Такі відхилення можна визначити як імовірність непередбачуваного зростання чи різкого зниження видатків місцевих бюджетів.

Так, ризиковою ситуацією 1 – різкого зниження (стрімкого падіння) видатків місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) у

кількісному вимірі – вважатимемо ситуацію, коли значення кожного з досліджуваних показників перебуватимуть у нижньому квартилі розподілу відповідного показника, тобто на найнижчому рівні.

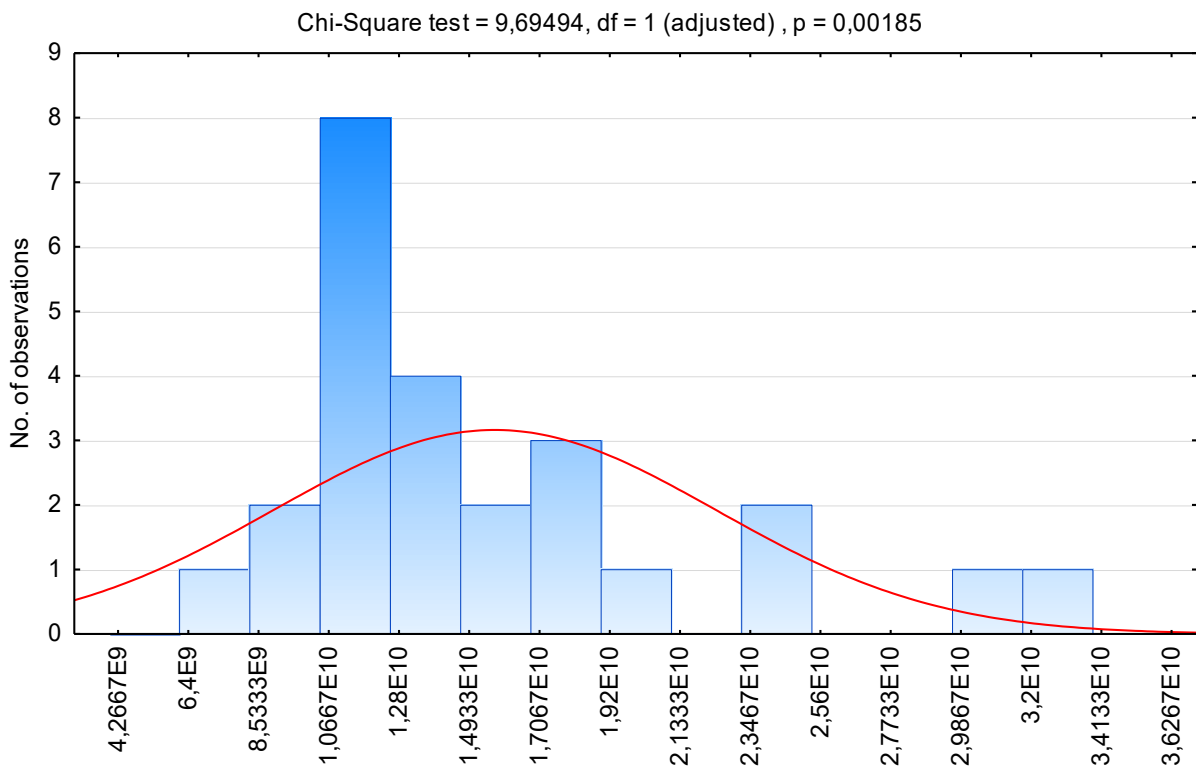


Рис. 3.16. Апроксимація розподілу видатків загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) у 2015-2018 рр.

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками.

А ризиковою ситуацією 2 – стрімкого зростання видатків місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) у кількісному вимірі – вважатимемо ситуацію, коли значення кожного з досліджуваних показників перебуватимуть у верхньому квартилі розподілу відповідного показника, тобто на найвищому рівні (табл. 3.23).

Таблиця 3.23

Значення квартилів розподілу показників видатків місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) у 2015-2018 рр.

Показники	Minimum	Maximum	Нижній квартиль (25% поріг найнижчих значень вибірки)	Верхній квартиль (25% найвищих значень вибірки)
Загальний фонд	6,840548E+09	3,260394E+10	1,107273E+10	1,830956E+10

Спеціальний фонд	1,212995E+09	1,760443E+10	1,876075E+09	5,239185E+09
Разом	8,716623E+09	4,925423E+10	1,300546E+10	2,392601E+10

Джерело: розраховано автором за допомогою ПП «Statistica 10».

Отже, згідно з даними табл. 3.23, цільові значення для видатків загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) мають найнижчий показник, що становить 110 млн. грн., а найвищий – 183 млн. грн.

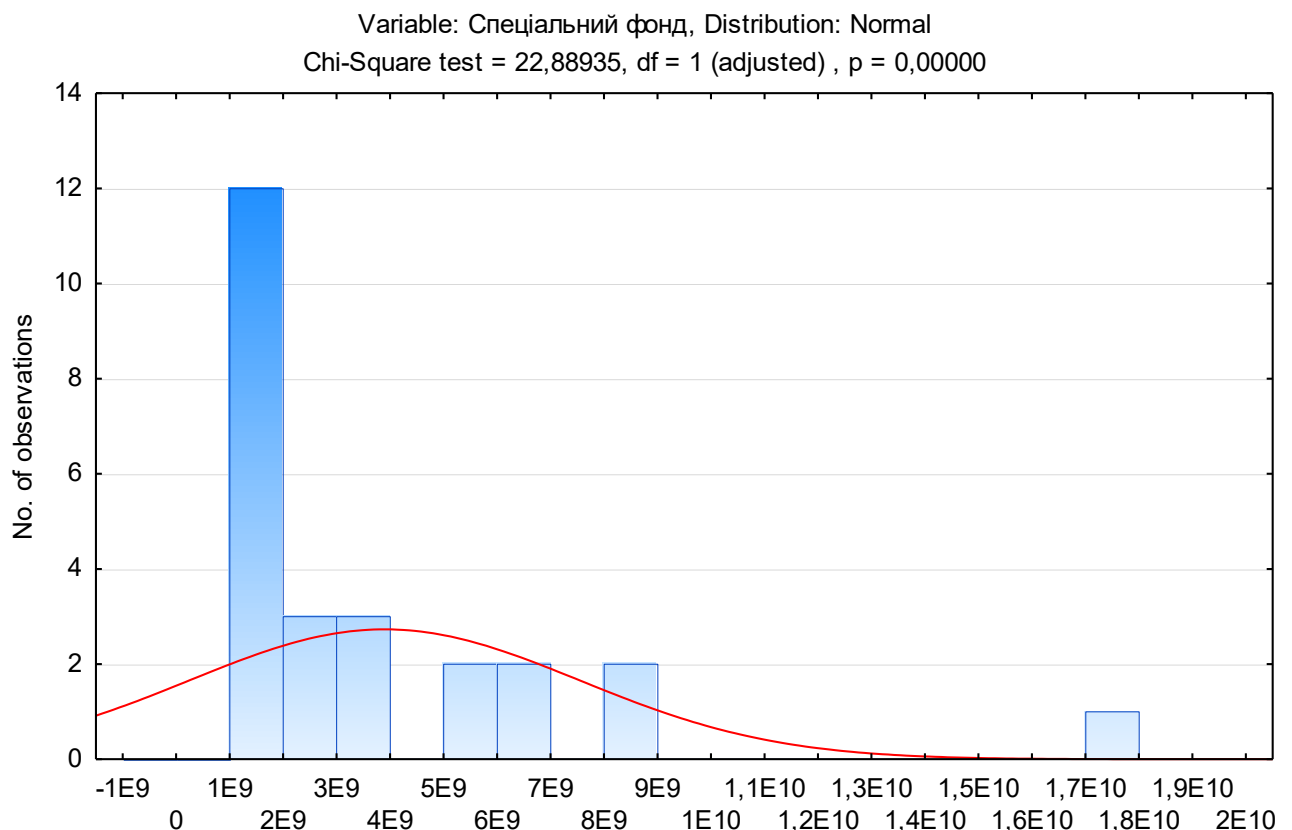


Рис. 3.17. Апроксимація розподілу величини видатків спеціального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) у 2015-2018 рр.

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками.

Водночас для видатків спеціального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) найнижче значення дорівнює 187 млн. грн. і найвище – 524 млн. грн. Загалом для видатків місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) найнижчий показник становить 130

млн. грн., а найвищий – 239 млн. грн. Зазначимо, що з урахуванням цих значень проводитимемо подальше оцінювання бюджетних ризиків видатків місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів). На рис. 3.19 представлено діалогове вікно обчислення ймовірності ризику стрімкого падіння видатків загального фонду місцевих бюджетів – $p_1=0,47$.

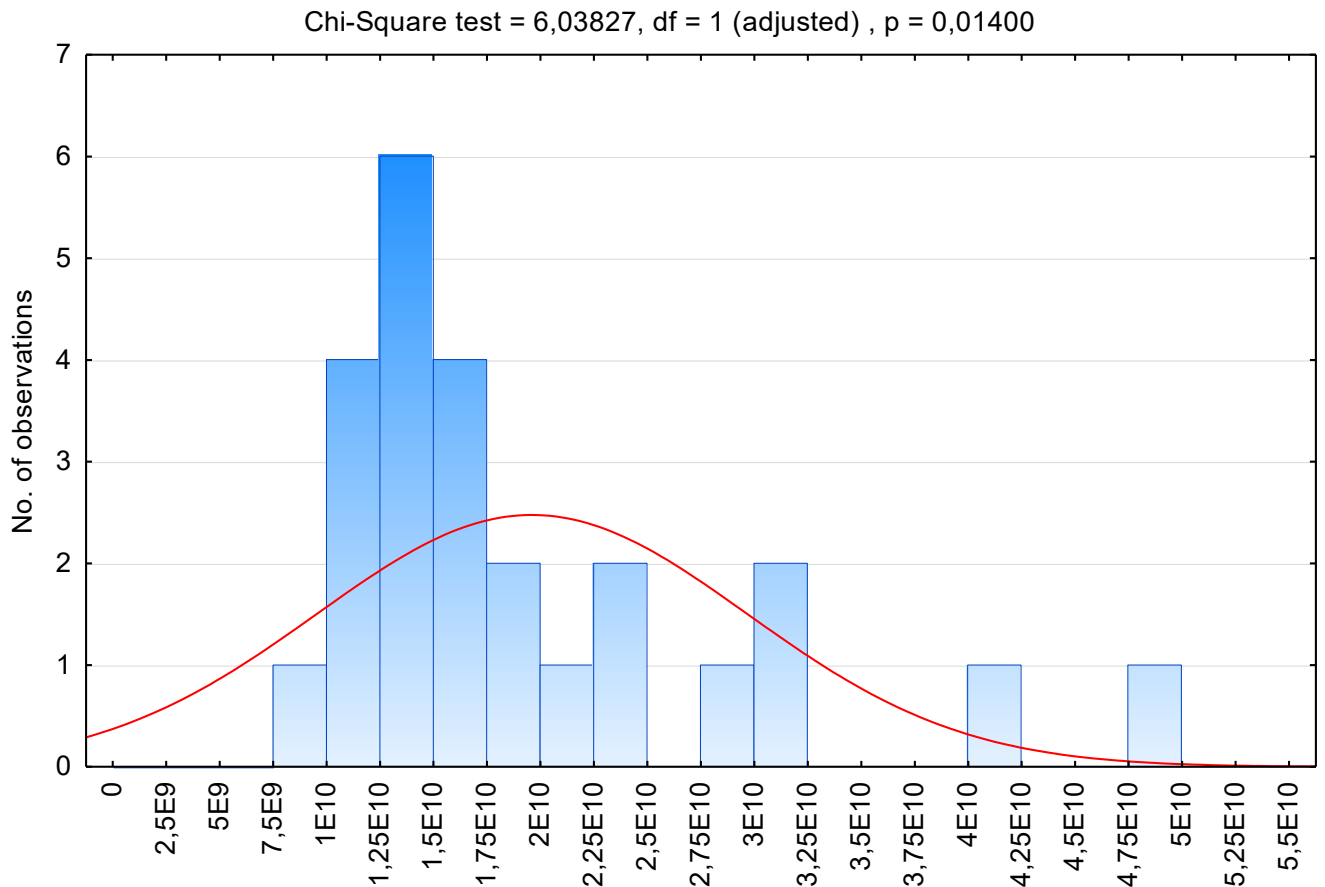


Рис. 3.18. Апроксимація розподілу величини видатків місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) у 2015-2018 рр.

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками.

Для оцінювання ризику вводимо значення середнього, стандартного відхилення та нижнього квантиля (цільовий показник – X).

Аналогічно обчислюємо ризик стрімкого зростання видатків загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів), ймовірність якого становитиме $p_2=0,52$, а функції густини розподілу та розподілу ймовірності мають вигляд, який відображено на рис. 3.21.

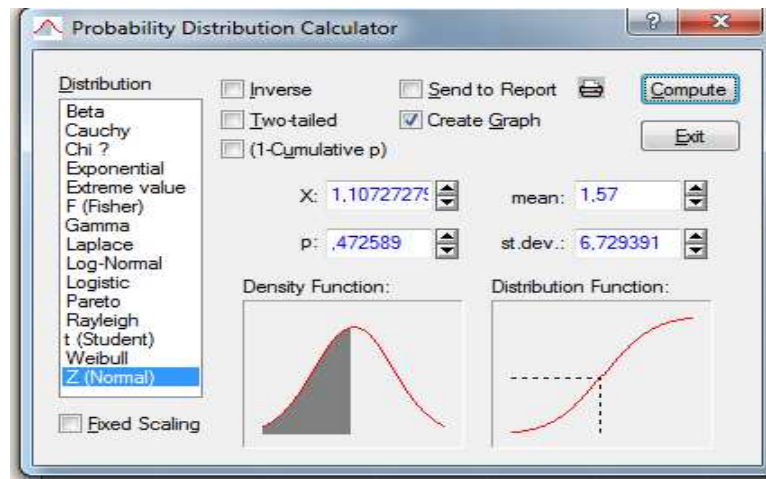


Рис. 3.19. Скріншот програми «Statistica 10» для обчислення ризику стрімкого падіння видатків загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів)

Таким чином, отримуємо функцію густини розподілу ймовірності (ризик) і функцію розподілу (рис. 3.20).

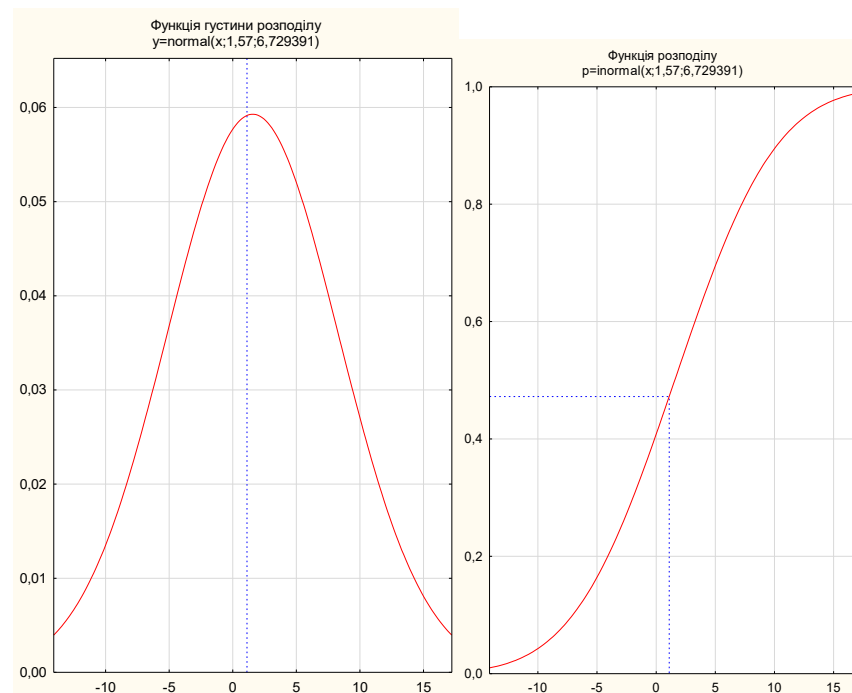


Рис. 3.20. Функції густини розподілу ймовірності (ситуація ризику стрімкого падіння видатків загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів)) і розподілу ймовірності стрімкого падіння видатків загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів)

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками.

Отже, на основі проведених розрахунків можна зробити висновок, що ймовірність бюджетного ризику стрімкого падіння видатків загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) становить 0,47 (47%), а ймовірність ризику стрімкого зростання видатків загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) – 0,52 (52%).

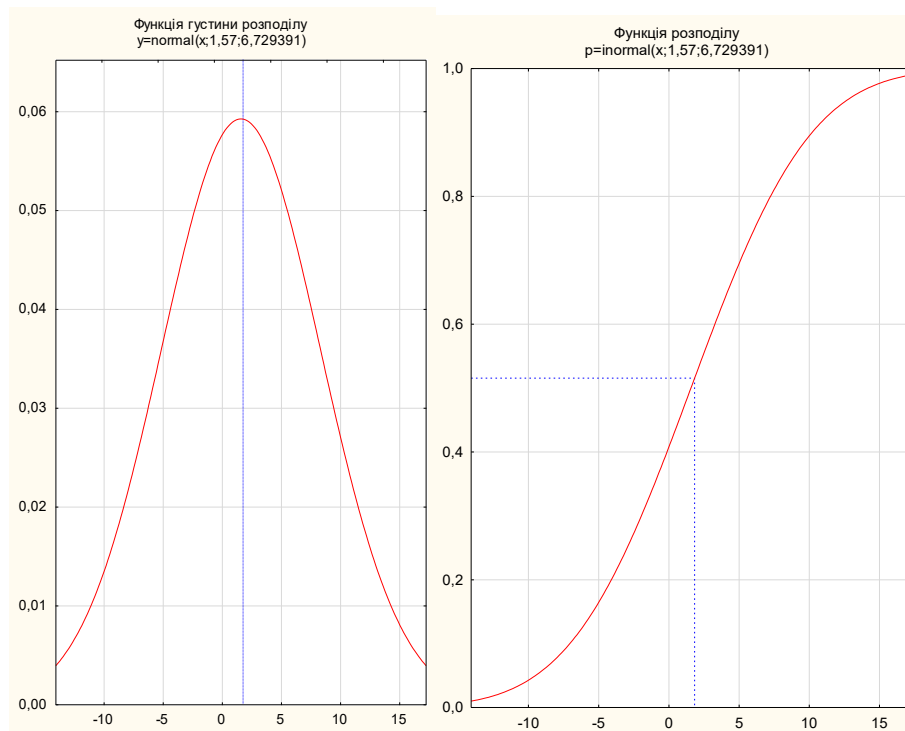


Рис. 3.21. Функції густини розподілу ймовірності (ситуація стрімкого зростання видатків загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів)) і розподілу ймовірності стрімкого зростання видатків загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів)

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками.

Це засвідчує, що зростання видатків загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) є більш імовірним, ніж їхнє падіння. З огляду на це необхідно приділити увагу аналізу структури видатків загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) та оцінити доцільність їх здійснення.

Розрахуємо ймовірності ризику стрімкого падіння видатків спеціального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) і загалом видатків місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) та стрімкого зростання цих показників (табл. 3.24). Функції розподілу ймовірностей та густини розподілу містяться у додатку Н (рис. Н.1-Н.3), а розраховані ймовірності для цих показників представлено у табл. 3.24.

Таблиця 3.24

Ймовірності ризиків стрімкого падіння та стрімкого зростання видатків місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів)
(p_1 та p_2)

Видатки	p_1 (падіння)	p_2 (зростання)	Нижній кuartиль	Верхній кuartиль
Загальний фонд	0,48	0,52	1,107273E+10	1,830956E+10
Спеціальний фонд	0,38	0,62	1,876075E+09	5,239185E+09
Разом загальний та спеціальний фонд	0,10	0,9	1,300546E+10	2,392601E+10

Джерело: розраховано автором.

Як підтверджують дані таблиці 3.24, існує значний ризик (імовірність становить 0,9 (90%)) стрімкого зростання видатків місцевих бюджетів України: видатків загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) на рівні 0,52 (52%) та видатків спеціального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) на рівні 0,62 (62%). Це засвідчує про вищу ризиковість зростання за спеціальним фондом видатків місцевих бюджетів і сигналізує про активне освоєння коштів місцевими громадами. Відповідно слід детально проаналізувати структуру видатків спеціального фонду кожного місцевого бюджету України зокрема, що передбачає необхідність здійснення окремих наукових досліджень.

Зауважимо, що ризик стрімкого зростання видатків місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) є надзвичайно критичним. Це може свідчити про певне недофінансування реальних потреб місцевих громад у процесі фінансування публічних послуг та про потенційне збільшення потреб

місцевих громад у майбутньому, що потребує пошуку джерел фінансування і розширення дохідної бази місцевих бюджетів.

Окрім того, отримані оцінки ймовірності ризику місцевих бюджетів України за видатками свідчать про емпіричну об'єктивність існування високого бюджетного ризику, основним виявом якого стане невиконання місцевих бюджетів і необхідність запровадження моделей та інструментів ризикоорієнтованого управління фінансами на місцевому рівні на довготривалу перспективу.

В ході дослідження оцінимо ризиковість доходів місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) за авторським підходом. У цьому разі існує лише одна ризикова ситуація – ситуація їхнього стрімкого падіння.

Спершу апроксимуємо розподіли показників доходів загального і спеціального фондів місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) та загальної суми доходів місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів). Описові статистики показників представлені у табл. 3.25.

Таблиця 3.25

Описові характеристики розподілу доходів місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) у 2015-2018 рр.

Показники	<i>Mean (середнє)</i>	<i>Variance (варіація)</i>	<i>Std.Dev. (стандартне відхилення)</i>
Загальний фонд	7,706859E+09	3,994202E+19	6,319970E+09
Спеціальний фонд	1,472780E+09	1,369219E+18	1,170136E+09
Разом загальний та спеціальний фонд	9,179639E+09	5,378552E+19	7,333861E+09

Джерело: розраховано автором за допомогою програми «Statistica 10» за даними Державної казначейської служби України [177].

В процесі апроксимації досліджуваних показників доходів місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) отримано їхню апроксимацію до нормального розподілу (рис. 3.22).

Як ілюструють дані рис. 3.22, розрахований χ^2 -тест (*Chi-Squaretest*) має доволі високе значення для трьох апроксимацій і свідчить про відповідність розподілів доходів місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів)

нормальному розподілу. Нульове значення p -рівня ймовірності випадкової похибки відповідності нормальному розподілу досліджуваних показників підтверджує адекватність проведеної апроксимації.

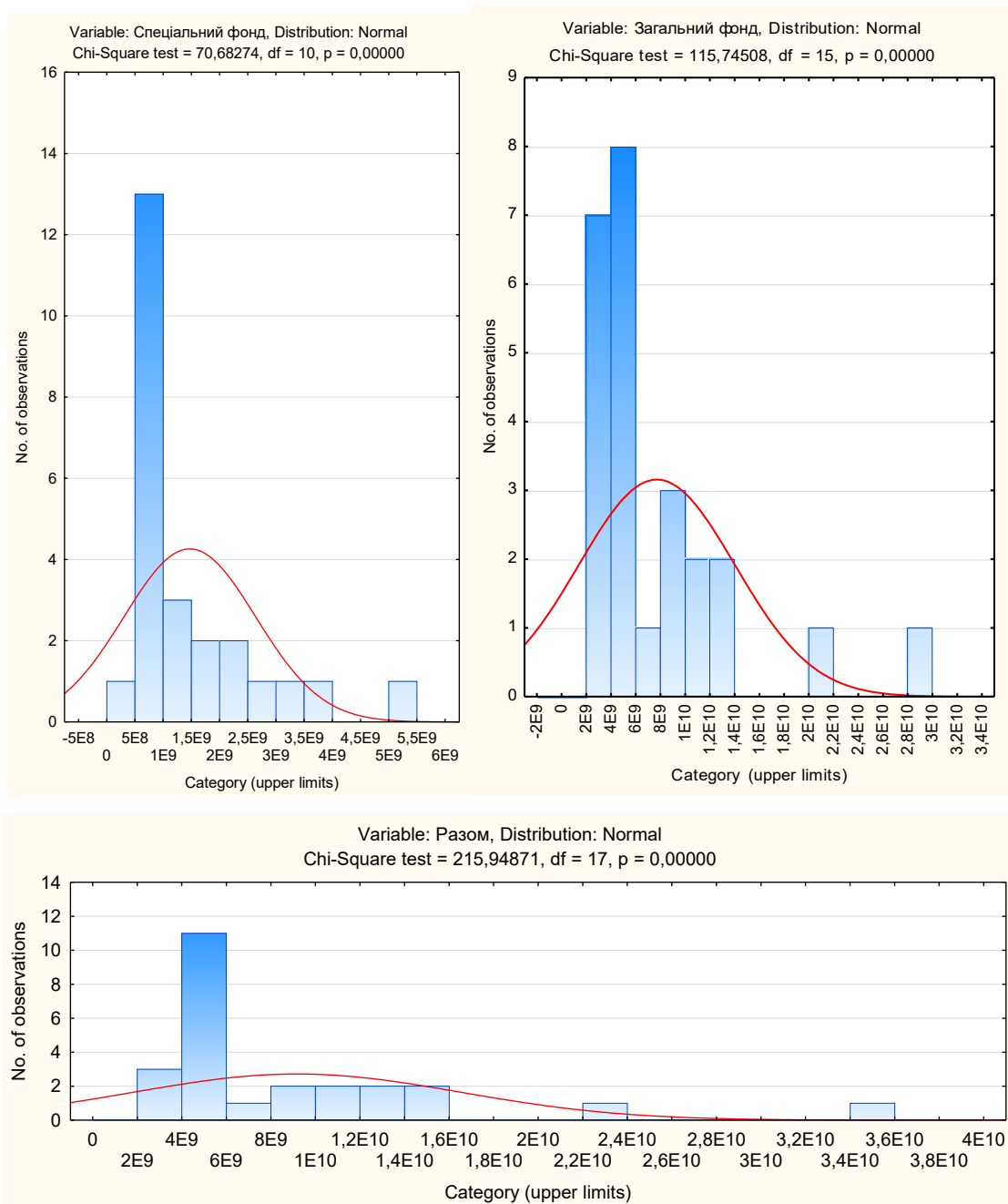


Рис. 3.22. Апроксимації розподілів показників доходів місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) у 2015-2018 рр.

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками.

За встановленим законом розподілу, апробованим на видатках місцевих бюджетів України, здійснимо розподіл величин доходів загального і спеціального фондів місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) та

доходів місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) загалом, й обчислимо ймовірності можливого ризику різкого їхнього зниження за умови, коли відповідна величина доходів стає мінімальною (табл. 3.26).

Таблиця 3.26

Ймовірності ризиків стрімкого падіння доходів місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) (p_1)

Доходи	p_1 (падіння)	Мінімальне значення
Загальний фонд	0,2	2,548333E+09
Спеціальний фонд	0,88	4,272306E+08
Разом загальний та спеціальний фонд	0,24	3,115579E+09

Джерело: розраховано автором.

Графіки функцій густини розподілу і функцій ризику представлені в додатку Н (рис. Н.4-Н.6).

Дані табл. 3.26 ілюструють, що ймовірність зниження доходів спеціального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) є критичною – 0,88 (88%) при незначній ймовірності ризику спадання доходів загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) – 0,2 (20%), що засвідчує критичну ризиковість зменшення доходів спеціального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) і актуалізує проблематику забезпечення стабільних джерел формування цих доходів, диверсифікації таких джерел і пошуку нових механізмів, які забезпечать стабільні надходження за спеціальним фондом, мінімізувавши при цьому бюджетний ризик.

Таким чином, розроблено авторський підхід до визначення й оцінювання ризику місцевих бюджетів України, що дає змогу отримати класичні ймовірнісні оцінки ризиків видатків і доходів цих бюджетів і бюджетів ОТГ зокрема. Такий підхід надалі буде використано для оцінювання кількісного вираження кожного виду ризику і можливих втрат бюджетів ОТГ як за доходами, так і за видатками загального та спеціального фондів.

Запропонований підхід є базисом формування інноваційних інструментів ризикоорієнтованого прийняття рішень у бюджетному процесі на місцевому рівні. Він дає змогу удосконалити інструментарій прийняття рішень в управлінні місцевими фінансами і фінансами ОТГ. На наше переконання, проведене дослідження окреслило актуальне науково-практичне завдання, яке потребує окремого вирішення, – здійснення оцінювання ризиків місцевих бюджетів України у регіональному аспекті.

Висновки до розділу 3

Проведене дослідження сучасних реалій і тенденцій функціонування фінансів об'єднаних територіальних громад дало змогу сформулювати такі висновки:

1. Вітчизняна практика фінансової децентралізації ілюструє, що вона набула рис саме бюджетного варіанта та передбачає автономізацію органів місцевого самоврядування за реалізації повноважень, наявності джерел фінансових ресурсів, наповнення бюджетів і здійснення видатків, переслідуючи мету поступової відмови від практики фінансового вирівнювання шляхом горизонтального вирівнювання податкоспроможності відповідного місцевого бюджету. У сучасних умовах увага акцентується на бюджетному інструментарії як індикаторі успішності фінансової децентралізації.

2. Проведене оцінювання фінансової децентралізації в умовах реформування місцевих фінансів України за показниками фінансової децентралізації доходів і показників фінансової децентралізації видатків вказує на те, що зберігається залежність місцевих бюджетів від перерозподілу фінансових ресурсів через державний бюджет, хоча доходи місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) ілюструють значне зростання протягом досліджуваного періоду. Водночас значне зростання видатків місцевих бюджетів вказує на появу нових фінансових можливостей органів місцевого самоврядування щодо самостійного фінансування видаткових статей і забезпечення розвитку адміністративно-територіальних одиниць у результаті децентралізації. Спільною рисою динаміки

доходів місцевих бюджетів з урахуванням міжбюджетних трансфертів і динаміки доходів місцевих бюджетів без урахування трансфертів є стрімке зростання у 2015 р., що, визначено першим результуючим роком здійснення фінансової децентралізації. Проведене моделювання трендів фінансової децентралізації свідчить про її кумулятивне зростання.

3. У регіонах України щодо доходів і видатків місцевих бюджетів за загальними показниками спостерігається відсутність значних диспропорцій у темпах їхнього приросту, що є позитивним явищем. Водночас аналіз окремо за загальним і спеціальним фондами дає змогу стверджувати про наявність значних відмінностей у темпах приросту, що загрожує перерости у диспропорції у фінансовому забезпеченні розвитку територіальних громад цих регіонів і відобразитись на рівні їхньої фінансової незалежності.

4. Виявлені характеристики процесу фінансової децентралізації на основі аналітичного оцінювання важливі, оскільки саме місцеві бюджети є базисом для формування бюджетів об'єднаних територіальних громад і закладені тенденції у процесах формування та використання доходів і видатків місцевих бюджетів визначальні у тих самих процесах у бюджетах ОТГ. За фінансової децентралізації місцевим бюджетам, як і бюджетам ОТГ, властиві регіональна диференціація й асиметрія за доходами і видатками загального і спеціального фондів, що потребує спеціалізованого оцінювання з метою ідентифікації детермінант їхнього виникнення.

5. Для поглиблення аналітичного оцінювання фінансової спроможності ОТГ здійснено емпіричне дослідження із використанням інформаційної бази Центрального офісу реформ при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України і встановлено, що: питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ найбільше залежить від рівня дотаційності їхніх бюджетів; рівень дотаційності бюджетів ОТГ здебільшого детермінується питомою вагою видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ і власними доходами на одного мешканця; власні доходи з розрахунку на мешканця ОТГ залежать від чисельності

населення, динаміки надходжень місцевих податків і зборів, рівня дотаційності бюджетів ОТГ, питомої ваги видатків на утримання апарату управління у фінансових ресурсах ОТГ.

6. Бюджетний ризик виявляється на місцевому рівні як ризик місцевих бюджетів. Цей вид ризику також стосується бюджету ОТГ, оскільки бюджет ОТГ є різновидом місцевих бюджетів, і потребує емпіричного оцінювання. Запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання ймовірності настання бюджетного ризику, реалізація якого для місцевих бюджетів (у тому числі бюджетів ОТГ) з урахуванням внутрішніх чинників його виникнення дозволяє емпірично виміряти бюджетний ризик та спрогнозувати сценарії його настання, попередивши негативні тенденції щодо ймовірності різкого зростання видатків та стрімкого зниження доходів загального і спеціального фондів місцевих бюджетів.

Основні результати дослідження опубліковано у працях [428; 443; 470; 474].

РОЗДІЛ 4

АНАЛІТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

4.1. Компаративний аналіз структури бюджетів об'єднаних територіальних громад

Реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади зумовлює важливі зміни у підходах і методах оцінювання й обґрунтування перспектив розвитку фінансів ОТГ, визначальним елементом яких є місцевий бюджет громад.

Бюджет територіальної громади у сучасних умовах – це єдиний інструмент виконання повноважень ОМС, а з появою ОТГ він є індикатором їхньої фінансової спроможності та самодостатності.

Науковці стверджують [89], що фінансово спроможними об'єднані територіальні громади будуть за таких умов:

- формування збалансованих місцевих бюджетів територіальних громад і підтримки ефективно діючої системи управління бюджетними ресурсами на всіх етапах бюджетного процесу;
- нарощування власного фінансового потенціалу територіальних громад;
- вдосконалення системи бюджетного вирівнювання і міжбюджетних відносин;
- підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів;
- організації процесів регулювання та стимулювання розширеного відтворення бюджетними методами.

Оскільки фінансова спроможність ОТГ є необхідною і достатньою умовою забезпечення зростання рівня соціально-економічного розвитку громади, то ефективне формування і підвищення результативності використання бюджетних коштів визначено першочерговим завданням ОМС. До того ж значне розширення повноважень ОМС ОТГ у процесі децентралізації за обмеженості джерел фінансових ресурсів актуалізують питання оцінювання структури доходів і видатків

бюджетів ОТГ для подальшого визначення механізмів збалансування їхніх бюджетів на основі використання новітніх науково-методичних підходів й емпіричних досліджень.

Емпіричні дослідження застосовують для вирішення конкретних завдань, які визначені певним набором даних, що описують конкретні об'єкти, процеси та явища.

Як правило, при проведенні емпіричних досліджень доводять або спростовують певні твердження чи гіпотези. При цьому точний аналіз даних з використанням стандартних статистичних методів має вирішальне значення для визначення ступеня обґрунтованості емпіричних досліджень у наукових працях. Загалом термін «структура» (лат. «structura» – «будова») як загальнонаукове поняття відображає певний спосіб розташування елементів і характер їхньої взаємодії та є підсумком руху елементів цілого, результатом їхньої організації та «законом» зв'язку цих елементів. Відповідно оптимізація структури на основі зміни елементів цілого, їхньої кількості та якості зумовлює появу нової структури і продукує вироблення дієвого інструментарію щодо підвищення якісних і кількісних характеристик елементів структури.

Аналіз структур економічних процесів, явищ, об'єктів здійснюють у двох напрямках: оцінюючи структуру економічного процесу, явища, об'єкта на певному часовому проміжку (структурно-динамічний аналіз) і структури різних економічних процесів, явищ, об'єктів за певний період (як правило, за рік).

У дослідженні використаємо другий напрямок вказаного аналізу, оскільки він найбільш адекватний щодо інформаційної бази дослідження. Враховуючи зазначене, проаналізуємо структуру фактичних доходів і видатків бюджетів ОТГ, виробивши при цьому власний підхід до їхнього компаративного оцінювання.

Наголосимо, оскільки за станом на сьогодні процес створення ОТГ перебуває в активній фазі та поки не завершений, а їхня чисельність варіюється щороку, то проводити структурно-динамічний аналіз видатків і доходів бюджетів ОТГ упродовж 2015–2018 рр. не має змісту. Так, різна кількість ОТГ кожного року (статистичних одиниць сукупності) впливає на адекватність аналізу характеристик

динаміки й унеможлиблює його проведення для всіх громад, сформованих на цей момент, продукуючи нерелевантність статистичного опису динаміки доходів і видатків їхніх бюджетів і невідповідність реаліям отриманих таким чином висновків та оцінок.

Вказане актуалізує розроблення практичного інструментарію оцінювання структури бюджетів ОТГ для можливості їхнього порівняння з метою групування таких громад за критеріями подібності структури бюджетів, що в подальшому буде використано для розробки пропозицій у ході моделювання векторів модернізації їхніх фінансів.

Отже, на початковому етапі проаналізуємо загальні тенденції у структурі доходів і видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області з метою визначення структурних відмінностей їхніх бюджетів та ідентифікації їхнього впливу на процеси виконання доходів і видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Зазначимо, що ОТГ Тернопільської області обрано інформаційною базою дослідження, зважаючи на флагманські позиції регіону щодо кількості сформованих і фінансово спроможних ОТГ в Україні. Так, у 2017 р. середній показник надходжень власних доходів на 1-го жителя по 36-ти ОТГ області збільшився на 808,6 грн. та склав 2202,4 грн. (у тому числі: по 10-ти ОТГ, утворених у 2016 році цей показник зріс у 2,9 рази та становить 2048,0 грн., а по 26-ти ОТГ, утворених у 2015 році – на 42,7% і становить 2241,7 грн.). Виходячи з фінансових ресурсів ОТГ за 2017 рік змогли спрямувати кошти на проведення капітальних видатків в сумі 220399,6 тис. грн., що в розрахунку на 1 жителя становить 776,6 гривень[333].

Найбільша штатна чисельність працівників місцевої ради затверджена Підволочиською ОТГ – 101 особа, найменша – Гримайлівською ОТГ – 12 осіб (станом на 01.07.2017). Виходячи з розрахунку чисельності населення громад та чисельності службовців, можна зазначити, що найбільше навантаження на 1 службовця з надання послуг у Тербовлянській ОТГ – 329 осіб; найменше – у Байковецькій ОТГ – 78 осіб. За підсумками 2017 року найбільша питома вага видатків на утримання службовців у фінансовому ресурсі ОТГ (без урахування

трансфертів) припадає на бюджет Білобожницької ОТГ – 64 %, найменша – на бюджет Гусятинської ОТГ – 14 % [333].

За підсумками 2018 р. середній показник надходжень власних доходів на 1-го мешканця по 40-ка ОТГ області збільшився на 674,6 грн. (+33,4%) та склав 2 696,5 грн. (у тому числі: по 36-ти ОТГ, утворених у 2015-2016 роках цей показник зріс на 22,6% та становить 2684,2 грн., а по 4-х утворених у 2017 році – майже у 2,9 рази і становить 2773,9 грн.). Найбільша питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ (без урахування трансфертів) припадає на бюджет Лопушненської ОТГ – 64,1%, найменша – на бюджет Теремовлянської ОТГ – 14,2%. Середній розмір капітальних видатків на 1-го мешканця (без урахування власних надходжень бюджетних установ) по 40-ка ОТГ області склав 737,5 грн. Найбільше капітальних видатків у розрахунку на мешканця було здійснено у Байковецькій ОТГ – 3093,2 грн., найменше з бюджету Золотопотіцької ОТГ – 230,9 грн.[333].

Наголосимо, що ОТГ Тернопільської області впродовж 2017 р. та 2018 р. продемонстрували високий рівень фактичної мобілізації доходів до бюджетів ОТГ та значне перевиконання. Так, за всіма ОТГ Тернопільської області перевищення плану надходжень до загального фонду бюджетів ОТГ у 2017 р. становило понад 50 млн. грн. (табл. 4.1), у 2018 р. – 49 млн. грн.

Дані табл. 4.1 засвідчують перевиконання доходів бюджетів ОТГ Тернопільської області за загальним та спеціальним фондами. Впродовж 2017 р. виконання доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області загалом становило 103% із значним перевищенням у бюджетах ОТГ с. Більче-Золоте, Байковецькій ОТГ, Лопушненській ОТГ (110%, 109%, 109% відповідно) (табл. 4.1). Це найбільш фінансово спроможні ОТГ Тернопільської області за результатами 2017 р. Перевиконання доходів загального фонду бюджетів вказаних ОТГ у 2017 р. пояснюється зростанням податкових надходжень у частині:

Таблиця 4.1

Динаміка виконання доходів загального і спеціального фондів бюджетів ОТГ Тернопільської області (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) у 2017-2018 рр.

ОТГ	Виконання доходів загального фонду у 2017 р.		Виконання доходів спеціального фонду у 2017 р.		Виконання доходів загального фонду у 2018 р.		Виконання доходів спеціального фонду у 2018 р.	
	%	+/- (грн.)	%	+/- (грн.)	%	+/- (грн.)	%	+/- (грн.)
с. Байківці	109	6638977,7	110	258822,1	103	2941575	377	1647805,2
с. Білобожниця	102	283230,7	124	838360,8	103	736836	169	90179,7
с. Васильківці	101	236543,5	105	124338,1	102	878246	112	27511,9
с. Великі Гаї	101	824547,9	113	545555,9	103	2243142	195	2552002,2
сmt Гусятин	105	2375915,8	213	626051,5	102	940148	514	3215241,9
сmt Заводське	102	555343,9	183	398231,5	105	1143808	136	118399,1
с. Золотники	105	2209762,9	103	103921,8	106	3101574	90	-10186,6
сmt. Золотий Потік	104	1809762,9	103	115939	100	-	86	-81232,2
с. Іванівка	107	1700524,4	117	348841,9	106	1572706	415	836692,8
сmt Козлів	104	874127,1	124	310348,1	104	1096574	282	216369,2
с. Колиндяни	101	175781,3	105	120547	100	103714	176	68895,7
с. Колодне	106	909741,1	123	269447,8	105	879517	329	253137,6
сmt Коропець	101	217574,5	126	384804,8	102	485956	129	147575,6
с. Лопушне	109	1215493,4	111	101184,2	105	858695	-	33497,6
сmt Мельниця-Подільська	97	-1874282	126	1294101,5	101	717459	131	396925,6
сmt Микулинці	103	1238516,1	142	681614,9	101	593941	704	1554078,6
с. Нове Село	102	374207,5	153	757035,4	103	653413	2082	1615704,1
с. Озерна	108	2241493,8	111	256287,4	104	1369890	262	285688,2
с. Озеряни	99	-189454,6	47	-525820	102	378660	328	207144,2
сmt Підволочиськ	105	5851520,3	173	3964127,1	103	4495710	321	5158949,1
м. Почаїв	107	2801829,5	198	791728,1	103	1667279	240	1621034,1

Продовження табл. 4.1

смт Скала-Подільська	98	-988550,2	116	505200,7	101	582164	52	-1029062,6
м. Скалат	103	1853418,1	133	1356172,8	102	1818692	209	1330747,7
с. Скорики	102	538353,3	102	42968,6	104	1058383	596	284968,3
м. Тереховля	103	4859376,4	127	2306352,2	101	2864996	281	3894532,8
м. Шумськ	103	3583930,5	14	3421819,8	102	2422429	292	4731437,2
м. Борщів	106	5495838,1	135	1174719,7	101	1183524	209	1379245,2
смт Вишнівець	99	-441526	122	369229,6	102	761589	326	1160188,3
смт. Гримайлів	107	1029147,6	118	107759,6	102	348165	101	1140,9
смт Залізці	103	977133,7	115	289669	102	792186	165	585640,2
с. Більче-Золоте	11	1693311,4	11	166060,2	107	1549742	2856	1240070,6
с. Борсуки	100	-	117	284740,2	100	111741	280	229362,8
с. Великі Дедеркали	107	1612908,4	98	-28109,1	101	150683	130	33854,1
с. Коцюбинці	103	362606,5	101	25412,9	101	175718	58	-19005,2
с. Трибухівці	102	387372,9	117	287656,7	108	2533793	391	523318,7
с. Чернихівці	107	882027,7	101	9894,9	103	540084	576	128454,7
с. Саранчуки	-	-	-	-	99	-253814	311	107320,2
м. Ланівці	-	-	-	-	101	900073	139	1332415,6
м. Хоростків	-	-	-	-	102	1725559	544	1942039,6
м. Зборів	-	-	-	-	102	2420311	392	2954872,6
Всього	103	50960704	125	22371035	102	48795856	245	40766954,9

Джерело: складено автором за даними ГУ Державної казначейської служби України у Тернопільській області [177].

– ПДФО в ОТГ с. Більче-Золоте, Байковецькій ОТГ і Лопушненській ОТГ (виконання на рівні 133%, 113,7%, 169,8% відповідно), який у структурі податкових надходжень зберігає позицію найвагомішого за обсягом джерела дохідної частини бюджетів ОТГ, зважаючи на законодавчі новації щодо залишення у цих бюджетах 60% від сум цього податку, а також локації на території даних ОТГ ефективно функціонуючих суб'єктів господарювання;

– акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів, перевиконання за яким спостерігається найбільше у доходах загального фонду бюджетів вказаних ОТГ на рівні 124,6%, 126,2% і 287,9% відповідно;

– податку на майно за внесення у базу оподаткування об'єктів нежитлової нерухомості, а також транспортного податку, які є основою місцевого оподаткування, ставки за яким встановлюються за рішенням ради ОТГ. Згідно з останніми внесеними змінами ставка оподаткування визначається у розмірі, що не перевищує 1,5% від величини мінімальної заробітної плати, встановленої за станом на 1.01.2017 р. (48 грн.) за 1 кв. м бази оподаткування. Перевиконання за цим надходженням спостерігається на рівні 144%, 104% та 138,5% відповідно;

– єдиного податку (виконання на рівні 160,5%, 107,7% і 166,6% відповідно), що свідчить про правильні орієнтири ОМС щодо визначення ставки оподаткування єдиним податком (додаток П табл. П.1). Згідно з чинним законодавством для першої та другої груп платників єдиного податку фіксована ставка встановлюється органами місцевого самоврядування (сільськими, селищними, міськими радами, радами ОТГ) залежно від виду діяльності в таких межах: для першої групи – від 0% до 10% від прожиткового мінімуму; для другої групи – від 0% до 20% від мінімальної заробітної плати. Для третьої групи платників єдиного податку відсоткова ставка визначається у розмірі 3% від обсягу доходу у разі сплати ПДВ; 5% – у разі введення ПДВ до складу єдиного податку.

У 2017 р. за загальним фондом бюджетів ОТГ Тернопільської області спостерігається стрімке незаплановане зростання неподаткових надходжень (додаток П табл. П.2): на рівні 160,5% за надходженнями від орендної плати за

користування цілісним майновим комплексом та іншим державним майном у бюджеті ОТГ с. Більче-Золоте; на рівні 129,6% від плати за надання адміністративних послуг і 1411,2% від обсягу інших надходжень до бюджету ОТГ с. Байківці; на рівні 310% щодо державного мита до бюджету ОТГ с. Лопушне.

Вказане перевиконання доходів загального фонду бюджетів у зазначених ОТГ Тернопільської області у 2017 р. є позитивною тенденцією, яка засвідчує існування на їхній території потужної податкової бази.

Протилежна тенденція спостерігалася у бюджеті ОТГ смт. Скала-Подільська та ОТГ смт. Вишнівець – невиконання запланованих показників неподаткових надходжень (додаток П табл. П.2) на фоні 110% та 118% перевиконання за податковими надходженнями, що зумовлено недоотриманням коштів від адміністративних зборів і платежів, доходів від некомерційної господарської діяльності, рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів і свідчить про неефективність бюджетного планування та адміністрування зборів і платежів. Значне невиконання плану надходжень доходів до загального фонду бюджету спостерігалось також в ОТГ с. Озеряни, що демонструє завищення планових показників і неефективне адміністрування податкових і неподаткових надходжень бюджету.

Щодо 2018 р., то дані табл. 4.1, знову ж таки, засвідчують перевиконання доходів бюджетів ОТГ Тернопільської області за загальним та спеціальним фондами. Впродовж 2018 р. виконання доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області загалом становило 102% із перевищенням у бюджетах ОТГ с. Більче-Золоте, Івановецькій ОТГ, Трибухівецькій ОТГ, Золотниківській ОТГ (107%, 106%, 108% і 106% відповідно) (табл. 4.1). Це найбільш фінансово спроможні ОТГ Тернопільської області за результатами 2018 р. Перевиконання доходів загального фонду бюджетів вказаних ОТГ у 2018 р. пояснюється зростанням податкових надходжень (додаток П табл. П.8) у частині:

- ПДФО в ОТГ с. Більче-Золоте, Івановецькій ОТГ, Трибухівецькій ОТГ, Золотниківській ОТГ (виконання на рівні 129%, 113%, 113%

відповідно), який у структурі податкових надходжень зберігає позицію найвагомішого за обсягом джерела дохідної частини бюджетів ОТГ;

- акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції), зокрема у Золотниківській ОТГ виконання на рівні 328,6%;
- акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів, перевиконання за яким спостерігається найбільше у доходах загального фонду бюджетів вказаних ОТГ на рівні 124 % у ОТГ с. Більче-Золоте, відповідно;
- податку на майно за внесення у базу оподаткування об'єктів нежитлової нерухомості, а також транспортного податку, які є основою місцевого оподаткування, ставки за яким встановлюються за рішенням ради ОТГ.

Протилежна тенденція спостерігалася у 2018 р. у бюджеті новоствореної ОТГ с. Саранчуки (недовиконання надходжень до загального фонду на 1%) на фоні 161% виконання надходжень плати за надання адміністративних послуг, 124% перевиконання за надходженнями єдиного податку і 140% виконання надходжень від акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів, що зумовлено недоотриманням коштів від ПДФО (89%), рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів (72%) і свідчить про неефективність бюджетного планування та адміністрування зборів і платежів.

Перевиконання спеціального фонду спостерігалось у 2017 р. загалом за бюджетами ОТГ Тернопільської області на рівні 125% і вже у 2018 р. на рівні – 245%, що стало неочікуваною тенденцією на тлі незначних позитивних зрушень на макроекономічному рівні.

Варто наголосити, що перевиконання запланованих показників доходів за спеціальними фондами досягало найбільших значень упродовж 2017 р. у Гусятинській ОТГ, Почаївській ОТГ, Підволочиській ОТГ, Микулинецькій ОТГ, Шумській ОТГ і Борщівській ОТГ – 213%, 198%, 173%, 142%, 140% і 135% відповідно, що унаочнюють дані табл. 4.1.

Така тенденція зумовлена перевиконанням плану надходжень за екологічним податком (бюджет ОТГ смт. Гусятин – 285,6%; ОТГ смт. Микулинці – 141,5%; ОТГ м. Шумськ – 134,5%; ОТГ м. Борщів – 156%) та надходжень від операцій з капіталом із перевиконанням на рівні 563% у бюджеті Гусятинської ОТГ, 1812,5% – Підволочиської ОТГ та 4200% – Борщівської ОТГ за коштами від продажу землі (додаток П табл. П.2). Така тенденція свідчить про появу потужної фінансової основи для саморозвитку та незалежності об'єднаних територіальних громад у процесі фінансової децентралізації. Водночас найнижчі показники виконання доходів спеціального фонду у 2017 р. спостерігалися у бюджеті ОТГ с. Озеряни – 47%, але у 2018% виконання доходів спеціального фонду цієї ОТГ становили аж 325%.

Перевиконання запланованих показників доходів за спеціальними фондами досягало найбільших значень упродовж 2018 р. у більшості ОТГ окрім ОТГ: с. Золотники, смт. Золотий Потік: с. Іванівка, смт. Скала-Подільська, с. Коцюбинці де спостерігалось значне недовиконання (табл. 4.1). Це недовиконання було зумовлене невиконанням запланованих надходжень від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством та коштів від продажу землі (додаток П табл. П.9-П.10).

За реформування місцевого самоврядування та імплементації нової міжбюджетної політики і моделі міжбюджетних відносин міжбюджетні трансферти стали потужним джерелом наповнення бюджетів ОТГ, тому вважаємо за необхідне оцінити їхній вплив на структуру бюджетів таких громад Тернопільської області. Як ілюструють дані (додаток П табл. П.5), дотації в частині базової дотації за загальним фондом бюджетів ОТГ Тернопільської області надані в 2017 р. та у 2018 р. у повному обсязі. Частка дотацій у загальному фонді бюджетів ОТГ Тернопільської області не перевищує 35%, окрім ОТГ смт. Коропець, де вони становили 56%, що свідчить про значний рівень централізації і демонструє залежність від дій і рішень центрального уряду. Повну протилежність демонструє бюджет ОТГ с. Байківці – дотації у структурі загального фонду становлять тільки 2% у 2017 р. і відсутні

повністю у 2018 р. (додаток П табл. П.5), що забезпечує фінансову незалежність цієї громади.

Щодо субвенцій, які надійшли до загального фонду у 2018 р., спостерігалось незначне недовиконання в межах 0,1% у більшості ОТГ Тернопільської області, крім ОТГ с. Білобожниця, ОТГ с. Васильківці, ОТГ с. Великі Гаї, ОТГ смт. Заводське, ОТГ с. Золотники, ОТГ с. Іванівка, ОТГ с. Лопушне, ОТГ с. Скорики, ОТГ с. Більче-Золоте, ОТГ с. Борсуки, ОТГ с. Коцюбинці, ОТГ с. Трибухівці. Зауважимо, оскільки субвенції використовуються на певну мету в порядку, визначеному органом, який прийняв рішення про їхнє надання, ОМС ОТГ не можуть вирішувати питання щодо використання субвенцій на інші видатки і впливати на обсяг виділених державою коштів.

Загалом рівень виконання надходжень міжбюджетних трансфертів до загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області за доходами як в 2017 р., так і в 2018 р. (додаток П табл. П.4) становить 99%. Щодо міжбюджетних трансфертів за доходами спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області слід зазначити, що недофінансування спостерігається у бюджетах ОТГ с. Золотники та ОТГ м. Почаїв у 2017 р. (додаток П табл. П.4). Це однозначно є негативною тенденцією в контексті недоотримання субвенції на розвиток інфраструктури та формування відповідних показників цього бюджету, а також аргументом щодо неоднорідності структури доходів місцевих бюджетів ОТГ Тернопільської області. Але вже у 2018 р. критичного недофінансування у бюджетах ОТГ області не спостерігається (недофінансування в середньому 0,05%).

У 2017 р. загалом спостерігається зростання обсягу міжбюджетних трансфертів у доходах бюджетів ОТГ Тернопільської області за рахунок введення нової додаткової дотації з державного бюджету місцевим на здійснення переданих із нього видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я (поточні видатки на середню освіту, в тому числі заробітна плата непедагогічного персоналу, та оплата енергоносіїв у сфері охорони здоров'я), а також за виділення субвенції на формування відповідної інфраструктури громад. Це забезпечує приріст доходів бюджетів ОТГ Тернопільської області у 2017 р. за загальним і спеціальним фондами

і уможливило реалізацію запланованих заходів і програм та надання визначеного пакета публічних послуг членам громад, створивши умови для перевиконання запланованих показників доходів їхніх бюджетів.

Серед ОТГ області 36 громад області, що у 2018 р. отримували з державного бюджету базову дотацію, 2 перераховують реверсну дотацію. Найвищий рівень дотаційності у 2018 р. все ж був у Золотопотіцькій громаді, у якої обсяг базової дотації у загальній сумі доходів становив 43,4%.

Оцінюючи виконання доходів бюджетів ОТГ Тернопільської області у 2017-2018 рр., можна констатувати про їхнє перевиконання за загальним і спеціальним фондами, що свідчить про недосконалість бюджетного планування і умисне заниження планових показників (така практика застосовується, зважаючи на вітчизняні реалії). При цьому встановлено, що на стан виконання бюджетів ОТГ за доходами впливають структурні відмінності за статтями доходів загального і спеціального фондів цих бюджетів. Окрім того, визначено, що немає загальної тенденції до перевищення планових показників за доходами загального та спеціального фондів за однаковими статтями для всіх ОТГ Тернопільської області, що дало б змогу однозначно оцінити структуру доходів бюджетів громад та ідентифікувати найбільш перспективні джерела їхнього формування, які можуть бути основою фінансової спроможності ОТГ.

Щодо видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області (табл. 4.2) зазначимо, що рівень їхнього виконання за загальним фондом у 2017 р. становить майже 100% – ОТГ с. Васильківці, ОТГ м. Шумськ, ОТГ с. Великі Дедеркали, ОТГ смт. Залізці, ОТГ смт. Гусятин, коливається в межах 92% – 98% в інших ОТГ а у бюджеті ОТГ с. Чернихівці цей показник є найнижчим – 86%. Вже у 2018 р. рівень виконання видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області за загальним фондом у всіх ОТГ становив майже 100% окрім ОТГ смт. Більче-Золоте (90%) і с. Трибухівці (89%).

Середній рівень виконання видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області (табл. 4.2) за загальним фондом зріс у 2018 р. порівняно з 2017 р. – 96,46% проти 96,19 %.

Таблиця 4.2

Динаміка виконання видатків загального і спеціального фондів бюджетів ОТГ Тернопільської області (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) у 2017-2018 рр.

ОТГ	Виконання видатків загального фонду у 2017 р.		Виконання видатків спеціального фонду у 2017 р.		Виконання видатків загального фонду у 2018 р.		Виконання видатків спеціального фонду у 2018 р.	
	%	+/- (грн.)	%	+/- (грн.)	%	+/- (грн.)	%	+/- (грн.)
с. Байківці	96,27	- 2 257 007,1	92,14	- 1 502 624,3	98,29	-1516869,7	102,39	477846,8
с. Білобожниця	96,44	- 539620,1	60,4	- 2064114	98,36	-331389,6	61,96	-1721258,4
с. Васильківці	99,85	- 49572,9	102,4	113331,6	99,89	-43565,6	84,54	-606978,2
с. Великі Гаї	93,19	- 5156762,5	84,05	- 2280038,2	98,23	-1366447,4	111,72	2248365,3
сmt Гусятин	98,11	- 886272,7	92,61	- 710612,5	97,60	-1350516,4	116,66	1572655,5
сmt Заводське	96,16	- 878667,6	111,9	389808,9	98,28	-427507,1	110,20	158058,9
с. Золотники	92,28	- 3625308,2	88,68	- 1317803,3	95,42	-2286001,1	98,30	-107865,6
сmt Золотий Потік	97,19	- 1406897,2	99,70	- 21000,1	99,67	-199313,3	116,51	417391,1
с. Іванівка	92,06	- 1871725,4	72,66	- 1617906,4	94,55	-1677385,1	128,40	730766,1
сmt. Козлів	94,53	- 1198706	105,4	146091,3	95,01	-1323235,2	102,55	43404,2
с. Колиндяни	95,07	- 873569,9	84,41	- 975434,4	99,53	-109911,9	102,02	70821,3
с. Колодне	91,76	- 1322067,5	93,14	- 190052,1	97,43	-467229,3	110,59	182071,8
сmt Коропець	97,50	- 457020,9	105,9	222874,3	96,37	-740035,3	135,87	495423,2
с. Лопушне	92,96	- 973089,7	89,18	- 240138,3	98,12	-312143,1	60,65	-824047,4
сmt. Мельниця-Подільська	93,73	- 4404497,5	95,97	- 547302,9	91,92	-6492767,4	92,80	-872160,9
сmt. Микулинці	96,75	- 1295432,1	84,37	- 1575620,6	96,79	-1430310,9	112,34	1125081,6
с. Нове Село	97,75	- 335491,5	114,6	713886,2	92,56	-1449367,8	127,82	955698,3
с. Озерна	91,40	- 2569702,3	78,51	- 1640225,1	91,79	-3067334,9	84,55	-806443,9
с. Озеряни	93,26	- 968687,9	43,35	- 1568114,7	96,14	-638623,8	112,24	243562,1

Продовження табл.4.2

сmt. Підволочиськ	96,89	- 3666791,4	112,2	1614493,1	98,14	-2576503,7	154,09	5597694,9
м. Почаїв	97,92	- 873590,3	99,54	- 28751,3	96,02	-2221821,4	111,12	767857,9
сmt. Скала-Подільська	94,70	- 2453256,4	56,40	- 3027805,6	98,07	-992871,9	82,70	-1869337,4
м. Скалат	99,21	- 579052,1	100,9	134527,4	98,94	-873433,5	109,18	907294,3
с. Скорики	97,09	- 675391,1	95,24	- 287112,7	93,63	-1767084,7	103,85	128938,9
м. Тереховля	96,45	- 5280089,2	102,0	387746,7	99,23	-1374892	102,68	701273,7
м. Шумськ	99,68	- 353836,9	108,4	1590920,2	99,15	-1132812,2	131,11	4738837,1
м. Борщів	97,37	- 2315853,1	96,62	- 428192,2	98,17	-1952459,2	106,38	1017628,1
сmt. Вишнівець	93,97	- 2310736,5	102,7	84632,7	95,80	-1973735,1	146,50	1418979,2
сmt. Гримайлів	97,47	- 403895,4	108,4	77157,3	91,25	-1662018	62,94	-444240
сmt. Залізці	97,84	- 740138,1	92,18	- 323061,9	97,20	-1104253,7	113,45	595285,9
с. Більче-Золоте	93,48	- 1151471,3	98,18	- 50960,5	90	-2466735,1	150,31	1132858,6
с. Борсуки	96,41	- 835430,2	106,9	241089,1	96,44	-979337,3	98,61	-40401,4
с. Великі Дедеркали	98,92	- 231302,4	89,87	- 248461,4	99,46	-133161,8	100,24	15851,6
с. Коцюбинці	92,64	- 849478,1	89,73	- 286282,1	99,00	-127790	83,17	-498987,6
с. Трибухівці	96,24	- 767647,6	104,1	198242,1	89	-3293464,1	98,26	-90241,4
с. Чернихівці	86,73	- 1674625,7	91,27	- 180052,2	92,60	-1253089,9	103,38	62345,6
с. Саранчуки	-	-	-	-	97,57	-396596,9	98,92	-23965,8
м. Ланівці	-	-	-	-	98,48	-1241007,9	92,75	-771520,1
м. Хоростків	-	-	-	-	97,99	-1607053,1	102,80	231115,2
м. Зборів	-	-	-	-	96,93	-2969406,1	112,76	1290031,6
Всього	96,19	-56232684,5	97,54	- 15196865,7	96,46	-57329483,2	105,93	18649690,3

Джерело: складено автором за даними ГУ Державної казначейської служби України у Тернопільській області [177].

Водночас виконання видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області у 2017 р. і 2018 р. характеризується іншими тенденціями. Відзначимо, що у 2018 р. суттєво зріс середній показник виконання видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ області – з 97,54% до 105,93%.

Як ілюструють дані табл. 4.2, перевиконання видатків спеціального фонду у 2017 р. спостерігається у 12-ти таких ОТГ с. Васильківці, смт. Заводське, смт. Козлів, смт. Коропець, с. Нове Село, смт. Підволочиськ, м. Теребовля, м. Шумськ, смт. Вишнівець, смт. Гримайлів, с. Борсуки і с. Трибухівці, що свідчить про можливість забезпечення саморозвитку цих громад. Відповідно значне невиконання (до 60%) видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області у 2017 р. демонструють ОТГ с. Білобожниця, ОТГ с. Озеряни, ОТГ смт. Скала-Подільська, що є негативною тенденцією, яка засвідчує їхню фінансову неспроможність у контексті виконання взятих на себе зобов'язань щодо фінансування інноваційно-інвестиційних проектів. Це потребує вжиття відповідних заходів щодо оптимізації видаткової частини бюджетів та активізації нарощування їх доходів.

У 2018 р. перевиконання видатків спеціального фонду спостерігалось у більшості ОТГ області, окрім 13-ти ОТГ: с. Білобожниця – 61,96%, с. Васильківці – 84,54%, с. Золотники – 98,30%, с. Лопушне – 60,65%, смт. Мельниця-Подільська – 92,80%, с. Озерна – 84,55%, смт. Скала-Подільська – 82,7%, смт. Гримайлів – 62,94%, с. Борсуки – 98,61%, с. Коцюбинці – 83,17%, с. Трибухівці – 98,26%, с. Саранчуки – 98,92%, м. Ланівці – 92,75%. Таке невиконання видатків спеціальних фондів бюджетів зазначених ОТГ пояснюється недофінансуванням видатків на фізичну культуру і спорт,

Доцільно наголосити, що показники виконання видатків бюджетів ОТГ у 2017 р. за функціональною класифікацією за загальним фондом (додаток П табл. П.7) ілюструють практично повне виконання, проте із певними відхиленнями, зокрема рівень виконання видатків на освіту є найнижчим у бюджеті ОТГ с. Коцюбинці (88%), на охорону здоров'я – ОТГ с. Чернихівці (86%), на державне управління – ОТГ с. Лопушне (84%), на соціальний захист та соціальне забезпечення – ОТГ смт. Більче-Золоте (75%).

Найнижчий рівень виконання видатків за загальним фондом бюджетів ОТГ Тернопільської області спостерігається у 2017 р. і у 2018 р. за видатками на житлово-комунальне господарство – недовиконання на 45% у бюджеті ОТГ смт. Гримайлів. Щодо спеціального фонду спостерігається перевиконання за функціональною класифікацією за видатками (додаток П табл. П.7) на освіту – найвищі показники протягом 2007 р. у бюджеті ОТГ с. Коцюбинське 279% та ОТГ с. Гримайлів 263%, на культуру і мистецтво – ОТГ м. Скалат 607,5%, соціальний захист та соціальне забезпечення – ОТГ м. Скалат 249,2%, на охорону здоров'я – ОТГ м. Скалат 190,4% на фоні значного недовиконання видатків на житлово-комунальне господарство – ОТГ с. Озеряни 21,1%, ОТГ смт. Скала-Подільська 72,9% та ОТГ м. Терехів 88,3%, на освіту – ОТГ смт. Скала-Подільська 37,3%.

Такі різні тенденції щодо виконання видатків за загальними і спеціальними фондами бюджетів ОТГ Тернопільської області свідчать про виконання взятих на себе зобов'язань ОМС таких громад, як ОТГ с. Васильківці, ОТГ м. Шумськ, ОТГ с. Великі Дедеркали, ОТГ смт. Залізці, ОТГ смт. Гусятин, що створює умови для їхнього розвитку. Проте в ОТГ с. Білобожниця, ОТГ с. Озеряни і ОТГ смт. Скала-Подільська визначені тенденції вказують на неефективність планування показників видатків бюджетів цих громад.

У 2018 р. найбільші обсяги перевиконання видатків з спеціального фонду були на: освіту, соціальний захист та соціальне забезпечення (додаток П табл. П.10).

Оскільки виявлені тенденції у видатках загального і спеціального фондів бюджетів ОТГ характеризуються невиконанням, тобто мають інший характер, аніж тенденції, виявлені у доходах їхніх бюджетів за цими фондами, – перевиконання в усіх бюджетах громад, доцільно проаналізувати структуру видатків бюджетів ОТГ і підтвердити наявність структурних відмінностей у них. Отже, проаналізуємо наявні структурні відмінності видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області в 2017 р. та 2018 р. (додаток П табл. П.7 і П.10) за їхньою функціональною класифікацією:

– видатки на освіту за загальним фондом бюджетів становлять від 11% до 68%, а за спеціальним фондом – від 5% до 95% (різниця дорівнює 90 процентних пунктів), що свідчить про дуже значну варіацію часток видатків на освіту у

структурі видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області та наявність суттєвих структурних відмінностей між їхніми бюджетами за цією видатковою статтею у спеціальному фонді бюджетів громад.

– видатки на охорону здоров'я у структурі видатків загального фонду бюджетів становлять від 0% до 23% (додаток П табл. П.7), а за спеціальним фондом їхня питома вага коливається від 0,01% до 16%, що вказує на незначну варіацію часток видатків на охорону здоров'я у структурі видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області й ілюструє наявність несуттєвих структурних відмінностей між їхніми бюджетами за видатками на охорону здоров'я;

– видатки на культуру і мистецтво у видатках загального фонду бюджетів формують частку від 3% до 13%, спеціального фонду – від 0% до 26%, що засвідчує про велику варіацію їхніх часток у структурі видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області, а також підтверджує наявність суттєвих структурних відмінностей між їхніми бюджетами за цим видом видатків;

– видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення мають у структурі видатків загального фонду бюджетів найменшу питому вагу – від 0 до 7% (додаток П табл. П.7), а у структурі видатків спеціального фонду – від 0 до 5%, що вказує на незначну варіацію їхніх часток і незначні несуттєві структурні відмінності між бюджетами ОТГ за цією видатковою статтею;

– видатки на фізичну культуру і спорт формують найменшу частку у видатках загального фонду бюджетів – від 0 до 1% і у видатках спеціального фонду – від 0 до 1%, що свідчить про відсутність як варіації їхніх часток у структурі видатків ОТГ Тернопільської області, так і значимих структурних відмінностей між їхніми бюджетами за цією статтею видатків;

– видатки на житлово-комунальне господарство у видатках загального фонду бюджетів становлять також одну з найменших часток – від 1% до 8%, за спеціальним фондом – від 0 до 58%, що вказує на наявність варіації їхніх часток у структурі видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області, зокрема за спеціальним фондом ця варіація є критичною і підтверджує наявність значних відмінностей між їхніми бюджетами щодо видатків на житлово-комунальне господарство;

– частка видатків на державне управління у структурі видатків загального фонду бюджетів ОТГ становить від 7% до 25%, а у структурі спеціального фонду від 0% до 15%, що підтверджує наявність значимої варіації їхніх часток у структурі видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області та певних структурних відмінностей між видатками їхніх бюджетів за цією статтею, зокрема за загальним фондом.

За результатами проведеного емпіричного аналізу структури видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області за функціональною класифікацією, можна стверджувати, що вона характеризується структурними відмінностями за загальним і спеціальним фондами в усіх громадах. Ці структурні відмінності виявляються через різний характер варіації часток видаткових статей, які необхідно ідентифікувати і виміряти з метою отримання конкретних оцінок структури бюджетів ОТГ, що в подальшому можна використовувати для оцінювання їхньої фінансової спроможності та розробки практичних рекомендацій щодо забезпечення розвитку фінансів цих громад.

Оскільки структури бюджетів ОТГ відрізняються і постійно змінюються в часі, що приводить до формування специфічних для кожної громади взаємозв'язків між складовими бюджетів і зародження певних тенденцій, розробимо авторський підхід до компаративного оцінювання структури бюджетів ОТГ.

Визначення структурних відмінностей бюджетів ОТГ пропонуємо здійснити через використання методів порівняльного оцінювання структури їхніх бюджетів, які дадуть змогу провести адекватне групування громад. Структурні відмінності виявляються через відмінності у значеннях відносних показників часток складових кожної сукупності в загальному обсязі сукупності.

Зазначимо, що у практиці аналітичного оцінювання структурних відмінностей в економічних (у тому числі фінансових) процесах використовують множини спеціальних показників, що характеризують міру відмінності/подібності економічних структур, процесів за їхніми складовими. Використаємо інтегральний показник структурних відмінностей – індекс В. Рябцева, який є співвідношенням фактичної міри розходження значень часток структурних складових до її

максимально можливого значення та найбільш популярним у фінансових дослідженнях:

$$J_R = \frac{\sum_{i=1}^n (d_{1i} - d_{2i})^2}{\sum_{i=1}^n (d_{1i} + d_{2i})^2} \quad (4.1)$$

де d_{1i} і d_{2i} – питомі частки складових двох структур;

n – кількість структурних елементів у структурах.

Індекс Рябцева обрано саме тому, що його можна розраховувати за різної кількості складових (n) у кожній структурній одиниці, що порівнюється (у нашому разі – бюджетах ОТГ). Окрім того, індекс має чітку шкалу міри відмінності економічних структур (табл. 4.3)

Таблиця 4.3

Шкала міри відмінності економічних структур за індексом Рябцева (J_R)

Інтервали значень (J_R)	Характеристика міри структурних відмінностей
0,000 – 0,030	Тотожні структури
0,031 – 0,070	Дуже незначні відмінності у структурі
0,071 – 0,150	Незначні відмінності у структурі
0,151 – 0,300	Середні відмінності у структурі
0,301 – 0,500	Значні відмінності у структурі
0,501 – 0,700	Доволі значні відмінності у структурі
0,701 – 0,900	Протилежний тип структур
0,901 та вище	Повністю протилежні структури

Проведемо розрахунки за індексом Рябцева фактичних надходжень за (загальним і спеціальним фондами) до бюджетів ОТГ Тернопільської області, які функціонували протягом 2017-2018 рр. Це дасть змогу ідентифікувати структурні відмінності у доходах бюджетів ОТГ за загальним і спеціальним фондами, тобто визначити не співпадіння у частках складових доходів їхніх бюджетів. У табл. 4.4 представлено розраховані значення індексу структурної відмінності доходів спеціального і загального фондів бюджетів ОТГ Тернопільської області (за еталон порівняння взято ОТГ с. Байківці). Як свідчать розрахунки (див. табл. 4.4), структури доходів бюджетів ОТГ Тернопільської області суттєво відрізняються між

собою. Зокрема, за значенням коефіцієнта J_R , розрахованого для доходів загального фонду, лише бюджети ОТГ с. Великі Дедеркали і ОТГ с. Коцюбинці мають зовсім протилежні структури за цим показником порівняно з еталоном, а бюджети інших громад мають не такі значні відмінності, але у кожного з них вони різні за значенням індексу Рябцева.

Таблиця 4.4

Структурні відмінності доходів загального і спеціального фондів бюджетів ОТГ Тернопільської області за індексом Рябцева у 2017-2018 рр.

ОТГ	Спеціальний фонд (J_R)	Загальний фонд (J_R)
с. Білобожниця	1	0,74
с. Васильківці	0,97	0,77
с. Великі Гаї	0,81	0,57
смт Гусятин	0,92	0,47
смт. Заводське	0,92	0,65
с. Золотники	0,91	0,72
с. Золотий Потік	0,91	0,83
с. Іванівка	0,95	0,67
смт. Козлів	1	0,62
с. Колиндяни	1	0,85
с. Колодне	1	0,74
смт. Коропець	0,91	0,82
с. Лопушне	0,92	0,89
с. Мельниця-Подільська	0,59	0,73
с. Микулинці	0,91	0,83
с. Нове Село	0,91	0,91
смт. Підволочиськ	0,91	0,88
м. Почаїв	0,45	0,47
смт. Скала-Подільська	0,86	0,72
м. Скалат	0,61	0,73
с. Скорики	0,71	0,81
м. Теремовля	0,32	0,86
м. Шумськ	0,75	0,88
м. Борщів	0,77	0,49
смт. Вишнівець	0,91	0,87
смт. Гримайлів	0,91	0,91
с. Залізці	0,91	0,91
с. Більче-Золоте	0,92	0,92
с. Борсуки	0,91	0,97
с. Великі Дедеркали	0,92	1
с. Коцюбинці	0,91	1
с. Трибухівці	0,96	0,96
с. Чернихівці	0,98	0,92

Джерело: розраховано автором за даними ГУ Державної казначейської служби України у Тернопільській області [177].

За значенням коефіцієнта J_R , розрахованого за доходами спеціального фонду, бюджети ОТГ с. Білобожниця, ОТГ смт. Козлів, ОТГ с. Колиндяни і ОТГ с. Колодне мають зовсім протилежні структури за доходами спеціального фонду, ніж еталон порівняння, бюджети інших громад мають не такі критичні відмінності за еталоном, хоча вони доволі різні (див. табл. 4.4).

Отже, можна зробити висновок, що бюджети ОТГ Тернопільської області загалом характеризуються суттєво різними структурами доходів за загальним і спеціальним фондами. Така тенденція не дає змоги сформувати універсальну для всіх структуру доходів загального і спеціального фондів бюджетів ОТГ, оскільки не буде врахована специфіка структури бюджетів конкретних громад або їхніх груп.

Неоднорідність структур доходів бюджетів ОТГ Тернопільської області та, як підсумок, неможливість їхньої оптимізації загалом визначили необхідність подальшого використання спеціалізованих методів інтелектуального аналізу даних, зокрема кластерного аналізу. Кластерний аналіз є багатовимірною статистичною процедурою, що передбачає збір даних про об'єкти та їхнє упорядкування у порівняно однорідні групи. Його сутність полягає у здійсненні класифікації об'єктів дослідження (формування кластерів або груп подібних об'єктів) за допомогою регламентованих алгоритмами процедур.

Обраний метод еталону (еталон – Байківецька ОТГ) дає змогу ранжувати ОТГ за мірою подібності щодо еталону та розподілити їх на групи за подібністю структур доходів загального і спеціального фондів їхніх бюджетів щодо цього. Відповідно методом кластерного аналізу засобами програми «Statistica» будуємо дендрограму подібності громад за структурою доходів загального і спеціального фондів бюджетів ОТГ Тернопільської області (рис. 4.1). При цьому мірою подібності визначена Евклідова відстань між розрахованими індексами Рябцева за доходами загального та спеціального фондів бюджетів ОТГ.

Як засвідчують дані рис. 4.1, топологія ОТГ за структурою доходів загального і спеціального фондів їхніх бюджетів є комплексною, тому доцільно розробити топологію громад окремо за доходами загального і спеціального фондів з метою ідентифікації їхніх груп, які подібні за структурою надходжень до бюджету.

Для ідентифікації ОТГ, що подібні за структурою бюджетних надходжень спеціального фонду, використаємо кластерний аналіз методом k -середніх за шкалою значень індексу Рябцева (див. табл. 4.3).

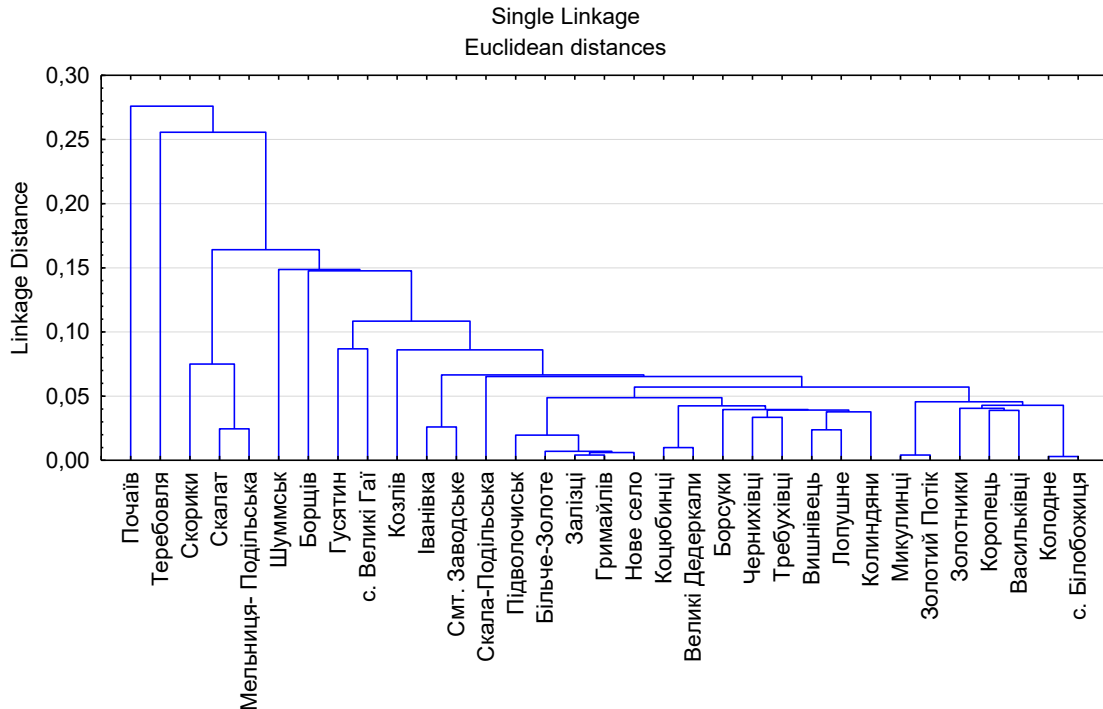


Рис. 4.1. Дендрограма подібності ОТГ Тернопільської області за структурою доходів загального і спеціального фондів їхніх бюджетів у 2017-2018 рр.

Джерело: розраховано автором засобами програми «Statistica».

За результатами аналізу отримуємо 3 кластери громад, які характеризуються найвищим ступенем подібності між собою за структурою надходжень до спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області. Середні значення показника класифікації наведено на рис. 4.2.

Відповідно до кластера 1 за результатами класифікації за ознакою подібності структури доходів спеціального фонду бюджетів належать такі ОТГ: с. Білобожниця, с. Васильківці, с. Великі Гаї, смт. Гусятин, смт. Заводське, с. Золотники, с. Золотий Потік, с. Іванівка, смт. Козлів, смт. Колиндяни, с. Колодне, с. Коропець, с. Лопушне, смт. Микулинці, с. Нове Село, смт. Підволочиськ, смт. Вишнівець, смт. Гримайлів, смт. Заліці, с. Більче-Золоте, с. Борсуки, с. Великі Дедеркали, с. Коцюбинці, с. Трибухівці та с. Чернихівці (рис. 4.3).

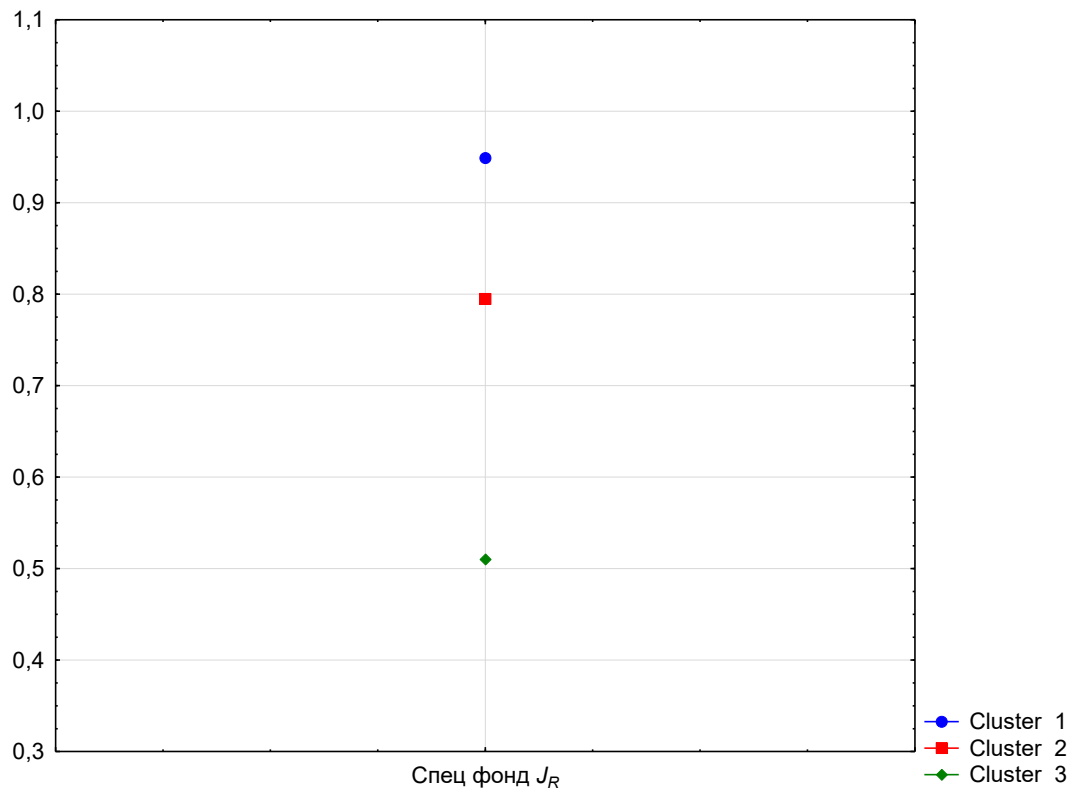


Рис. 4.2. Середні значення показника подібності структури доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області у сформованих кластерах

Джерело: побудовано автором за допомогою ПП «Statistica».

Для оцінювання якості кластеризації розглянемо середнє значення показника кластеризації, його стандартне відхилення і варіацію. Середнє значення J_R у цьому кластері становить 0,95, стандартне відхилення – 0,036 і варіація – 0,001, що свідчить про подібність структури доходів спеціального фонду бюджетів 25-ти ОТГ, що увійшли до цього кластера, за всіма його складовими та про необхідну для адекватності кластерного аналізу однорідність групи за показником класифікації.

Це дає змогу стверджувати, що всі громади кластера 1 мають повністю протилежний тип структури доходів спеціального фонду їхніх бюджетів порівняно з еталоном (Байковецькою ОТГ) й іншими бюджетами ОТГ Тернопільської області, що не належать до цього кластера.



Рис. 4.3. Розташування ОТГ Тернопільської області за подібністю структури доходів спеціального фонду бюджетів у кластері 1

Джерело: побудовано автором за допомогою ПП «Statistica».

До кластера 2 належать лише 3 об'єднані територіальні громади: м. Борщів, смт. Скала-Подільська і м. Шумськ. Середнє значення J_R у кластері 2 становить 0,78, стандартне відхилення – 0,05 і варіація – 0,002, що свідчить про подібність між собою структури доходів спеціального фонду бюджетів цих трьох ОТГ за всіма його складовими і про достатню однорідність групи за показником класифікації, що забезпечує адекватність кластеризації.

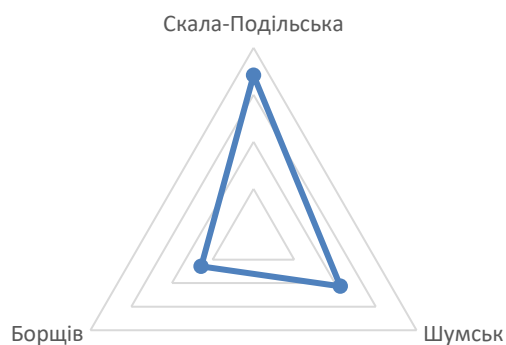


Рис. 4.4. Розташування ОТГ Тернопільської області за подібністю структури доходів спеціального фонду бюджетів у кластері 2

Джерело: побудовано автором за допомогою ПП «Statistica».

При цьому громади, які формують кластер 2, мають протилежний тип структури доходів спеціального фонду їхніх бюджетів, аніж еталон й інші ОТГ Тернопільської області, які не належать до цього кластера.

Так, до кластера 3 за результатами класифікації за ознакою подібності структури доходів спеціального фонду увійшли бюджети таких ОТГ: с. Скорики, м. Теремовля, смт. Мельниця-Подільська, м. Почаїв і м. Скалат.

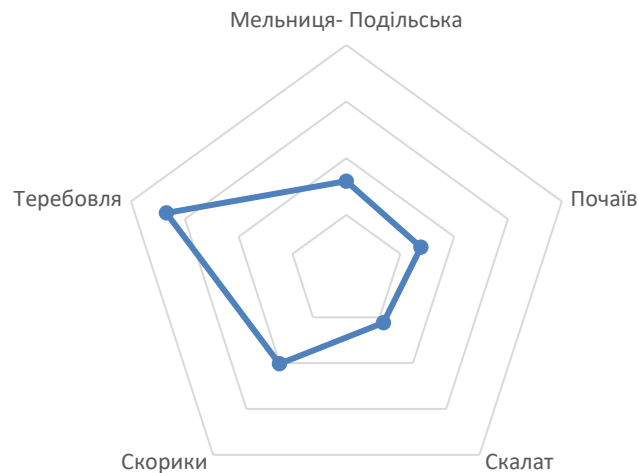


Рис. 4.5. Розташування ОТГ Тернопільської області за подібністю структури доходів спеціального фонду бюджетів у кластері 3

Джерело: побудовано автором за допомогою ПП «Statistica».

Середнє значення J_R у кластері 3 становить 0,45, стандартне відхилення – 0,04 і варіація – 0,001, що свідчить про подібність між собою структури за всіма статтями доходів спеціального фонду бюджетів 5-ти ОТГ, що належать до цього кластера, і про належну однорідність групи за показником класифікації для забезпечення адекватності кластерного аналізу. Це дає змогу констатувати, що ці громади мають значні відмінності у структурі надходжень спеціального фонду їхніх бюджетів порівняно з еталоном, аніж інші ОТГ Тернопільської області, які не належать до цього кластера.

Враховуючи результати кластеризації громад за подібністю структури доходів спеціального фонду їхніх бюджетів можна зробити висновок, що за значеннями міри відмінності структури доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської

області (відповідно до шкали значень індексу Рябцева) лише 5 із них мають значні відмінності за цим показником порівняно з еталоном, 3 характеризуються протилежним типом структури доходів спеціального фонду і 25 мають повністю протилежну їхню структуру порівняно з еталоном й іншими ОТГ. Ідентифікована топологія ОТГ за доходами спеціального фонду їхніх бюджетів дає змогу оптимізувати їхню структуру в межах кожного кластера, яка буде релевантною для кожної ОТГ кластерів 1, 2 та 3.

Для ідентифікації груп ОТГ Тернопільської області, подібних за структурою бюджетних надходжень до загального фонду, знову застосуємо кластерний аналіз методом k -середніх за шкалою значень індексу Рябцева (див. табл. 4.3). Проведений аналіз дає змогу сформуванати також 3 кластери ОТГ, які мають найвищий ступінь подібності між собою за структурою доходів загального фонду у середині кожного з кластерів.

Відповідно до кластера 1 за результатами класифікації за ознакою відмінності структури доходів загального фонду належать бюджети 5-ти ОТГ: м. Почаїв, м. Борщів, смт. Гусятин, смт. Козлів і с. Великі Гаї.

Середнє значення J_R у кластері 1 становить 0,5, стандартне відхилення – 0,05 і варіація – 0,002, що свідчить про подібність між собою структури доходів загального фонду бюджетів 5-ти ОТГ Тернопільської області, що належать до цього кластера, про достатню однорідність групи за показником класифікації та адекватність групування цим методом. При цьому громади мають доволі значні відмінності у структурі доходів загального фонду їхніх бюджетів за всіма статтями порівняно з еталоном та іншими ОТГ Тернопільської області, які не належать до цього кластера.

Відповідно до кластера 2 за результатами класифікації за ознакою відмінності структури доходів загального фонду належать бюджети 15-ти ОТГ: с. Колиндяни, с. Лопушне, с. Нове Село, смт. Підволочиськ, м. Тербовля, м. Шумськ, смт. Вишнівець, смт. Гримайлів, с. Залізці, с. Більче-Золоте, с. Борсуки, с. Великі Дедеркали, с. Коцюбинці, с. Трибухівці та с. Чернихівці.

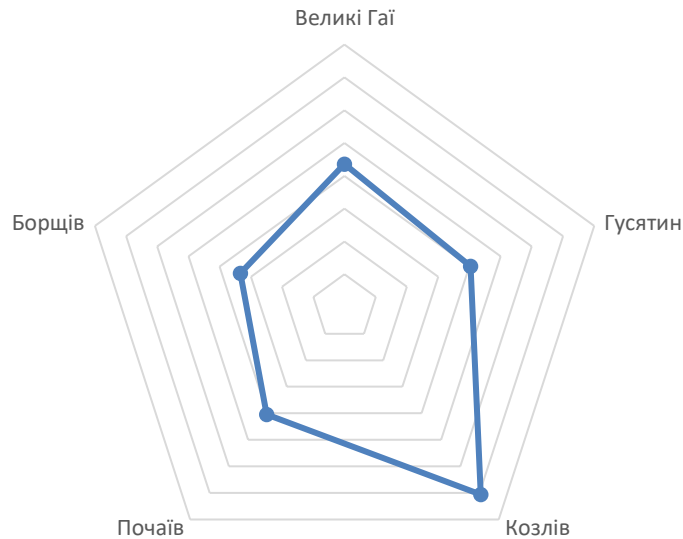


Рис. 4.6. Розташування ОТГ Тернопільської області за подібністю структури доходів загального фонду бюджетів у кластері 1

Джерело: побудовано автором за допомогою ПП «Statistica».

Середнє значення J_R у кластері 2 становить 0,91, стандартне відхилення – 0,04 і варіація – 0,003, що свідчить про подібність між собою структури доходів загального фонду бюджетів 15-ти ОТГ Тернопільської області, що належать до цього кластера, і про достатню однорідність групи за показником класифікації.



Рис. 4.7. Розташування ОТГ Тернопільської області за подібністю структури доходів загального фонду бюджетів у кластері 2

Джерело: побудовано автором за допомогою ПП «Statistica».

Це визначає, що ці громади мають повністю протилежні структури доходів загального фонду бюджетів порівняно з еталоном та з іншими ОТГ Тернопільської області, які не належать до кластера 2.

До кластера 3 за результатами класифікації за ознакою подібності структури доходів загального фонду належать бюджети таких 13-ти ОТГ: с. Білобожниця, с. Васильківці, смт. Заводське, с. Золотники, с. Золотий Потік, с. Іванівка, с. Колодне, смт. Коропець, с. Мельниця-Подільська, с. Микулинці, смт. Скала-Подільська, м. Скалат і с. Скорики.



Рис. 4.8. Розташування ОТГ Тернопільської області за подібністю структури доходів загального фонду бюджетів у кластері 3

Джерело: побудовано автором за допомогою ПП «Statistica»

Середнє значення J_R у кластері 3 становить 0,75, стандартне відхилення – 0,042 і варіація – 0,003, що свідчить про подібність між собою структури доходів загального фонду бюджетів 13-ти ОТГ, що належать до цього кластера, і про достатню однорідність групи за показником класифікації для забезпечення адекватності групування. Наведене дає змогу стверджувати, що ці громади мають протилежні структури доходів загального фонду бюджетів порівняно з еталоном та з іншими ОТГ Тернопільської області, які не належать до кластера 3.

Враховуючи результати кластеризації громад за подібністю структури доходів загального фонду, можна зробити висновок, що 15-ть ОТГ Тернопільської області

мають повністю протилежну структуру надходжень до загального фонду бюджету, ніж еталон (Байковецька ОТГ) та громади інших кластерів. Відповідно до шкали значень індексу Рябцева 13 ОТГ мають протилежну структуру за цим показником і 5 характеризуються значними відмінностями у згаданій структурі. Визначена топологія ОТГ за доходами загального фонду їхніх бюджетів дає змогу сформувати їхню оптимальну структуру в межах кожного кластера, яка буде релевантною для кожної громади кластерів 1, 2 та 3. Саме структурна оптимізація доходів загального та спеціального фондів бюджетів ОТГ дозволяє задовольнити потреби територіальної громади, мінімізувавши соціальну несправедливість в контексті виконання видатків для кожного із виокремлених кластерів.

Наступним етапом дослідження є визначення відмінностей структури видатків загального і спеціального фондів бюджетів ОТГ Тернопільської області в 2017 р. за аналогічним підходом, розробленим для аналізу відмінності структури доходів. Отже, проведемо розрахунки за індексом Рябцева з метою ідентифікації структурних відмінностей у видатках загального і спеціального фондів бюджетів ОТГ Тернопільської області (за еталон порівняння обрано ОТГ с. Байківці) (табл. 4.5).

Як свідчать дані (див. табл. 4.5), структури видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області є різними. Зокрема, за значенням коефіцієнта J_R , розрахованого за видатками загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області, всі бюджети переважно мають зовсім протилежні структури таких видатків. Аналогічна тенденція спостерігається щодо значення коефіцієнта J_R , розрахованого за видатками спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області (див. табл. 4.5).

Аналогічно до доходів така ситуація продукує неможливість розробки універсальної структури видатків бюджетів ОТГ за загальним і спеціальним фондами та потребує використання кластерного аналізу для отримання однорідних груп громад за цим критерієм.

Таблиця 4.5

**Структурні відмінності видатків загального і спеціального фондів бюджетів
ОТГ Тернопільської області за індексом Рябцева в 2017-2018 р.**

ОТГ	Спеціальний фонд (J_R)	Загальний фонд (J_R)
с. Білобожниця	0,81	0,88
с. Васильківці	0,94	0,81
с. Великі Гаї	0,84	0,83
сmt. Гусятин	0,86	0,51
сmt. Заводське	0,91	0,86
с. Золотники	0,92	0,87
с. Золотий Потік	0,9	0,92
с. Іванівка	0,85	0,67
сmt. Козлів	0,78	0,61
с. Колиндяни	0,22	0,84
с. Колодне	0,71	0,74
сmt. Коропець	0,95	0,81
с. Лопушне	0,96	0,89
с. Мельниця-Подільська	0,49	0,73
с. Микулинці	0,91	0,74
с. Нове Село	0,81	0,89
сmt. Підволочиськ	0,81	0,85
м. Почаїв	0,34	0,39
сmt. Скала-Подільська	0,86	0,73
м. Скалат	0,57	0,74
с. Скорики	0,61	0,81
м. Теремовля	0,34	0,86
м. Шумськ	0,72	0,89
м. Борщів	0,79	0,49
сmt. Вишнівець	0,92	0,77
сmt. Гримайлів	0,88	0,86
с. Залізці	0,84	0,69
с. Більче-Золоте	0,91	0,98
с. Борсуки	0,85	0,97
с. Великі Дедеркали	0,88	0,75
с. Коцюбинці	0,78	0,89
с. Трибухівці	0,83	0,86
с. Чернихівці	0,83	0,83

Джерело: розраховано автором за даними ГУ Державної казначейської служби України у Тернопільській області [177].

Використавши розроблену методику із застосуванням засобів програмного забезпечення «Statistica», отримаємо дендрограму подібності ОТГ Тернопільської

області за структурою видатків бюджетів за загальним і спеціальним фондами (рис.4.9).

Як ілюструють дані рис. 4.9, топологія ОТГ Тернопільської області за структурою видатків загального і спеціального фондів їхніх бюджетів є комплексною. Відповідно доцільно розробити її окремо за видатками спеціального і загального фондів з метою ідентифікації груп ОТГ, які подібні за структурою видатків.

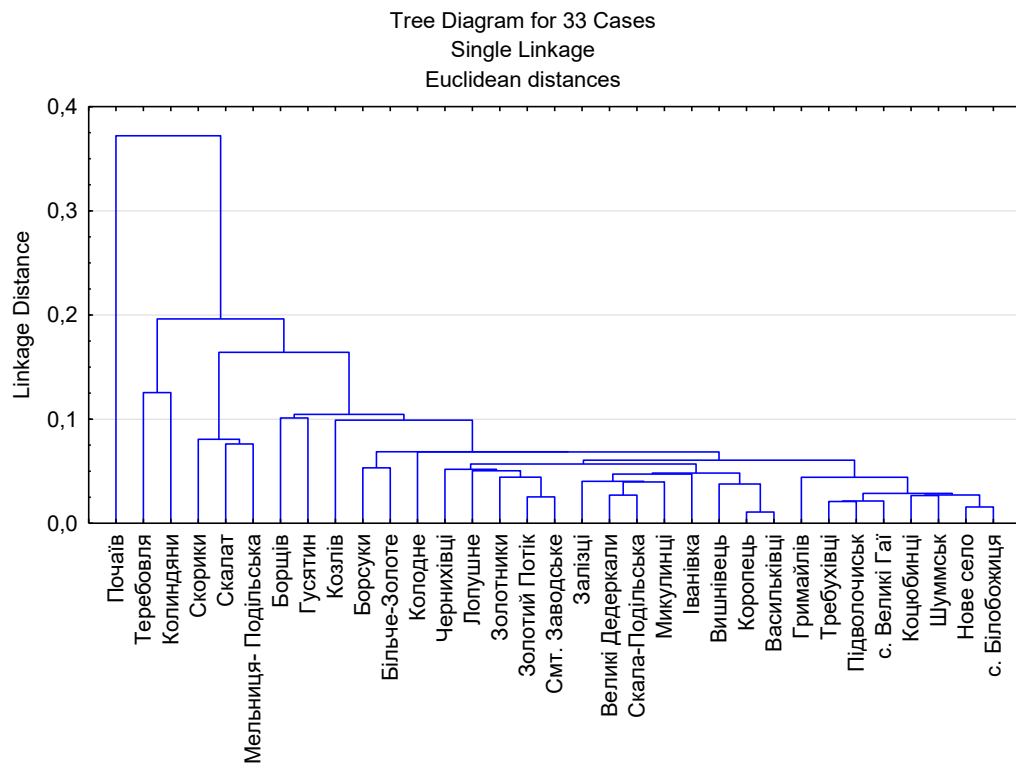


Рис. 4.9. Дендрограма подібності ОТГ Тернопільської області за структурою видатків загального і спеціального фондів їхніх бюджетів у 2017-2018 р.

Джерело: розраховано автором засобами програми «Statistica».

Для ідентифікації ОТГ, що подібні за структурою видатків спеціального фонду, використаємо кластерний аналіз методом k -середніх за шкалою значень індексу Рябцева (див. табл. 4.3). У результаті отримуємо 3 кластери ОТГ Тернопільської області, що мають найвищий ступінь подібності між собою за структурою видатків спеціального фонду їхніх бюджетів.

Відповідно до кластера 1 за результатами класифікації за ознакою подібності структури видатків спеціального фонду належать бюджети таких ОТГ Тернопільської області: с. Скорики, м. Скалат, смт. Мельниця-Подільська (рис. 4.10).



Рис. 4.10. Розташування ОТГ Тернопільської області за подібністю структури видатків спеціального фонду бюджетів у кластері 1

Джерело: побудовано автором за допомогою ПП «Statistica».

Середнє значення J_R у кластері 1 становить 0,5, стандартне відхилення – 0,06 і варіація – 0,003, що свідчить про подібність між собою структури видатків спеціального фонду бюджетів 3-х ОТГ Тернопільської області, що належать до кластера, за всіма статтями й однорідність групи за показником класифікації. Це дає змогу констатувати, що громади кластера 1 мають значні відмінності у структурі видатків спеціального фонду бюджетів порівняно з еталоном та з іншими ОТГ Тернопільської області, які не належать до цього кластера.

До кластера 2 за класифікацією за ознакою подібності структури видатків спеціального фонду належать бюджети таких 27-ми ОТГ: с. Білобожниця, с. Васильківці, с. Великі Гаї, смт. Гусятин, смт. Заводське, с. Золотники, с. Золотий Потік, с. Іванівка, смт. Козлів, с. Колодне, смт. Коропець, с. Лопушне, смт. Микулинці, с. Нове Село, смт. Підволочиськ, смт. Скала-Подільська, м. Шумськ, м. Борщів, смт. Вишнівець, смт. Гримайлів, с. Залізці, с. Більче-Золоте, с. Борсуки, с. Великі Дедеркали, с. Коцюбинці, с. Трибухівці та с. Чернихівці.

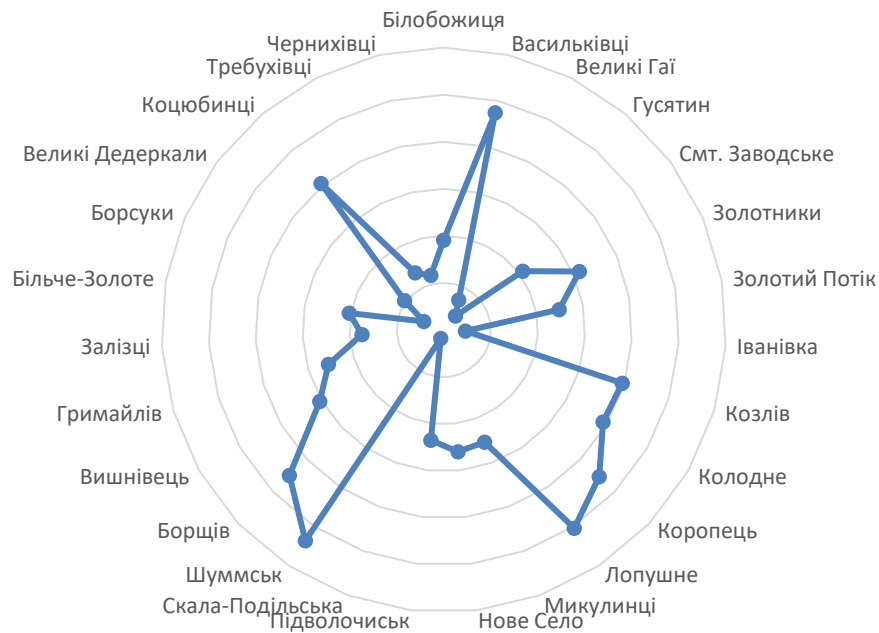


Рис. 4.11. Розташування ОТГ Тернопільської області за подібністю структури видатків спеціального фонду бюджетів у кластері 2

Джерело: побудовано автором за допомогою ПП «Statistica».

Середнє значення J_R у кластері 2 становить 0,8, стандартне відхилення – 0,05 і варіація – 0,003, що ілюструє подібність між собою структури видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області, що належать до цього кластера, і достатню однорідність групи за показником класифікації.

Це дає змогу стверджувати, що громади, які формують кластер 2, мають протилежний тип структури видатків спеціального фонду їхніх бюджетів порівняно з еталоном та з іншими ОТГ Тернопільської області, які не належать до цього кластера 2.

Відповідно до кластера 3 за результатами класифікації за ознакою подібності структури видатків спеціального фонду бюджетів належать такі ОТГ: м. Терехів, м. Почаїв і с. Колиндяни.

Зауважимо, що середнє значення J_R у кластері 3 становить 0,3, стандартне відхилення – 0,07 і варіація – 0,004, що свідчить про подібність між собою структури видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ, які належать до цього кластера. Середнє значення J_R для кластера 3 ілюструє, що ці громади мають суттєві

відмінності у структурі видатків спеціального фонду бюджетів порівняно із еталоном (Байківцецькою ОТГ) і протилежні структури порівняно з ОТГ кластерів 1 та 2.



Рис. 4.12. Розташування ОТГ Тернопільської області за подібністю структури видатків спеціального фонду бюджетів у кластері 3

Джерело: побудовано автором за допомогою ПП «Statistica».

Враховуючи результати кластеризації ОТГ Тернопільської області за подібністю структури видатків спеціального фонду їхніх бюджетів, можна зробити висновок, що за значеннями міри відмінності такої структури видатків спеціального фонду бюджетів громад (відповідно до шкали значень індексу Рябцева) лише 3 із них мають значні відмінності за цим показником порівняно з еталоном, 27 характеризуються протилежним типом структури видатків спеціального фонду і 3 мають суттєві відмінності у структурі їхніх видатків порівняно з еталоном й іншими ОТГ. Ідентифікована топологія ОТГ за видатками спеціального фонду їхніх бюджетів дає змогу оптимізувати їхню структуру в межах кожного кластера, яка буде релевантною для кожної громади кластерів 1, 2 та 3.

Для ідентифікації груп ОТГ Тернопільської області, подібних за структурою видатків загального фонду їхніх бюджетів, використаємо знову кластерний аналіз методом k -середніх за шкалою значень індексу Рябцева (див. табл. 4.3). Проведений

аналіз дав змогу сформувати кластери ОТГ, які мають найвищий ступінь подібності між собою за структурою видатків загального фонду у середині кожного з кластерів.



Рис. 4.13. Розташування ОТГ Тернопільської області за подібністю структури видатків загального фонду бюджетів у кластері 1

Джерело: побудовано автором за допомогою ПП «Statistica».

Відповідно до кластера 1 за результатами класифікації за ознакою подібності структури видатків загального фонду належать бюджети таких ОТГ: с. Білобожниця, с. Великі Гаї, смт. Заводське, с. Золотники, с. Золотий Потік, с. Колиндяни, с. Лопушне, с. Нове Село, смт. Підволочиськ, м. Тербовля, м. Шумськ, с. Більче-Золоте, с. Борсуки, с. Коцюбинці, с. Трибухівці та с. Чернихівці.

Середнє значення J_R у кластері 1 становить 0,8, стандартне відхилення – 0,04 і варіація – 0,002, що ілюструє подібність між собою структури видатків загального фонду бюджетів ОТГ, які належать до цього кластера. Середнє значення J_R свідчить про достатню однорідність групи за показником класифікації, наявність у цих ОТГ протилежних структур видатків загального фонду бюджетів порівняно з еталоном і протилежних структур порівняно з іншими громадами, які не належать до цього кластера.

До кластера 2 за результатами класифікації за ознакою подібності структури видатків загального фонду бюджетів належать 13-ть таких ОТГ: с. Васильківці,

с. Іванівка, с. Колодне, смт. Коропець, с. Мельниця-Подільська, смт. Микулинці, с. Скала-Подільська, м. Скалат, с. Скорики, смт. Вишнівець, с. Гримайлів, с. Залізці та с. Великі Дедеркали.

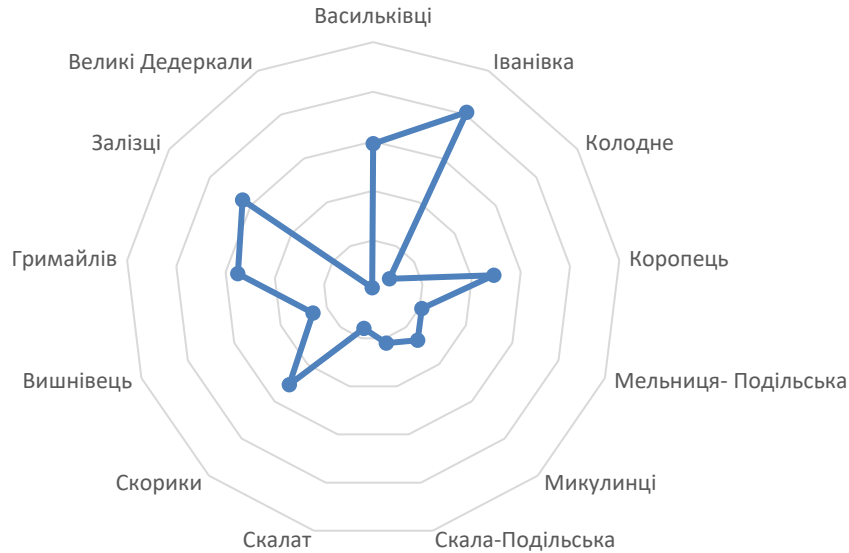


Рис. 4.14. Розташування ОТГ Тернопільської області за подібністю структури видатків загального фонду бюджетів у кластері 2

Джерело: побудовано автором за допомогою ПП «Statistica».

При цьому середнє значення J_R у кластері 2 становить 0,7, стандартне відхилення – 0,05 і варіація – 0,002, що свідчить про подібність між собою за всіма статтями структури видатків загального фонду бюджетів ОТГ, які належать до цього кластера, і про достатню однорідність групи за показником класифікації. Разом з цим, названі ОТГ мають протилежний тип структури видатків загального фонду бюджету порівняно з еталоном і відрізняються структурою від громад інших кластерів.

Відповідно до кластера 3 належать 4-ри таких ОТГ: м. Борщів, смт. Гусятин, м. Почаїв і с. Козлів. При цьому середнє значення J_R у кластері 3 становить 0,5, стандартне відхилення – 0,08 і варіація – 0,007, що свідчить про значні відмінності у структурі видатків загального фонду бюджетів ОТГ, які належать до цього кластера, і належну однорідність групи за показником класифікації. Значення показників

дають змогу стверджувати, що за шкалою індексу Рябцева (див. табл. 4.3) громади кластера 3 мають значні відмінності у структурі видатків загального фонду їхніх бюджетів порівняно з еталоном і відрізняються структурою видатків загального фонду бюджетів ОТГ від громад кластерів 1 та 2.

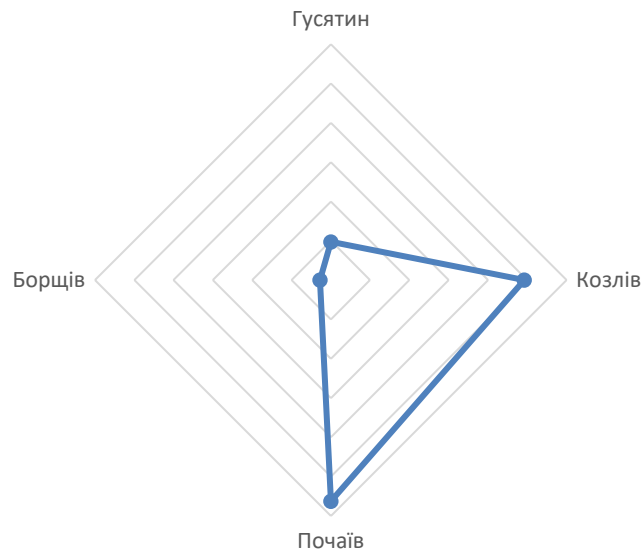


Рис. 4.15. Розташування ОТГ Тернопільської області за подібністю структури видатків загального фонду бюджетів у кластері 3

Джерело: побудовано автором за допомогою ПП «Statistica».

Результати кластеризації ОТГ Тернопільської області за подібністю структури видатків загального фонду їхніх бюджетів дають змогу зробити висновок, що за значеннями міри відмінності структури видатків загального фонду бюджетів громад (відповідно до шкали значень індексу Рябцева) лише 16 з них мають протилежний тип структури видатків загального фонду бюджетів порівняно з еталоном та з іншими ОТГ, 13 характеризуються протилежним типом структури видатків загального фонду бюджетів порівняно з еталоном та відрізняються їхньою структурою від інших громад, а 3 мають значні відмінності у структурі видатків загального фонду їхніх бюджетів порівняно з еталоном і відрізняються їхньою структурою від інших ОТГ.

Визначена топологія ОТГ за видатками загального фонду їхніх бюджетів дає змогу встановити їхні оптимальні структури в межах кластерів 1, 2 чи 3, які будуть релевантними для кожної громади цих кластерів. Наголосимо, що структурна

оптимізація видатків за загальним і спеціальним фондами бюджетів ОТГ дозволить підвищити результативність використання бюджетних коштів в умовах обмеженості ресурсів територіальних громад та досягти максимального соціально-економічного розвитку ОТГ за умови мінімального залучення коштів.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що наведений авторський підхід до компаративного оцінювання структури бюджетів ОТГ можна відобразити наступним алгоритмом (рис. 4.16): ідентифікація структури доходів і видатків бюджетів ОТГ за загальним і спеціальним фондами; вибір ОТГ – еталону як бази порівняння; розрахунок індексу Рябцева; проведення чотирьох процедур одновимірного кластерного аналізу за значеннями індексу Рябцева для структури доходів і видатків бюджетів ОТГ за загальним і спеціальним фондами при порівнянні їх з еталоном.

Етапи

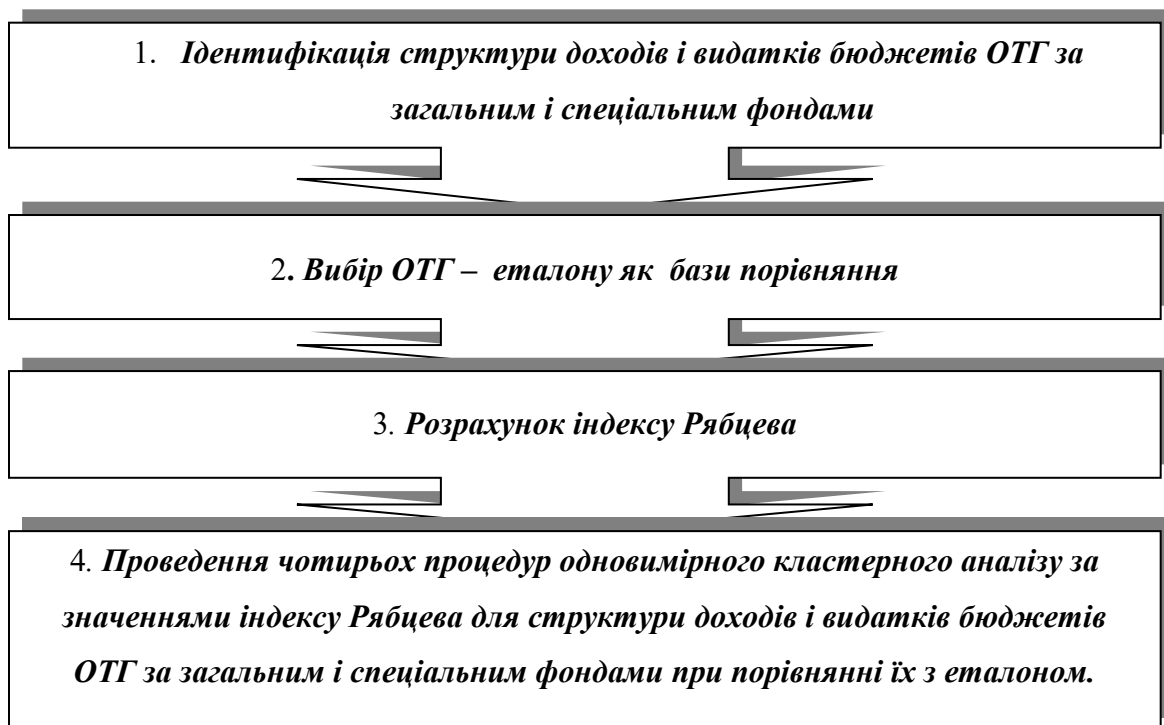


Рис. 4.16. Алгоритм компаративного оцінювання структури бюджетів ОТГ за доходами і видатками загального і спеціального фондів

Джерело: складено автором.

Запропонований на рис. 4.16 авторський алгоритм компаративного оцінювання структури бюджетів ОТГ за доходами і видатками загального і

спеціального фондів дозволяє найбільш раціонально використовувати й ефективно формувати фінансові ресурси, які є обмеженими, враховуючи зростаючі потреби територіальних громад.

Отже, за результатами проведеного аналізу доходимо висновку, що оцінювання структури доходів і видатків загального та спеціального фондів бюджетів ОТГ дає змогу отримати оптимальні компаративні оцінки структури їхніх бюджетів на основі поєднання індексу Рябцева і кластерного аналізу, що неможливо здійснити за абсолютними показниками їхнього виконання.

До того ж компаративне оцінювання структури бюджетів ОТГ дає змогу виявити диспропорції у доходах і видатках та розробити пропозиції щодо їхнього усунення (формування оптимальної структури) з метою забезпечення фінансової спроможності громад, виокремлюючи їх за подібністю структури доходів і видатків загального і спеціального фондів у кластери.

4.2. Особливості формування та структурні дисбаланси у доходах бюджетів об'єднаних територіальних громад

Важлива передумова забезпечення ефективного функціонування фінансів ОТГ – формування необхідного для реалізації функцій ОМС ОТГ обсягу фінансових ресурсів, своєчасність і повнота мобілізації яких є визначальним чинником зростання доходів бюджетів територіальних громад та збалансування їхньої структури. В умовах фінансової децентралізації саме доходи місцевих бюджетів втілюють економічну самостійність ОМС ОТГ, а їхня оптимальна структура дає змогу ефективно виконувати взяті зобов'язання.

Особливості формування та виконання бюджетів ОТГ за доходами визначаються ст. 64 (загальний фонд), 69⁻¹ (спеціальний фонд) та 71 (бюджет розвитку) БКУ. Відповідно у структурі доходів загального фонду бюджету ОТГ домінують надходження податку на доходи фізичних осіб; єдиного податку; плати

за землю в частині податку на майно; акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів.

При цьому основну питому вагу в надходженнях спеціального фонду (крім доходів бюджету розвитку) становлять власні надходження бюджетних установ, що утримуються за виконання бюджету ОТГ, та екологічний податок. Зауважимо, що доходи спеціального фонду мають цільове призначення.

Доходи бюджету розвитку, як свідчить практика, формуються переважно за передачі коштів із загального фонду та капітальних трансфертів. Інші надходження, визначені ст. 71 БКУ (продаж майна, земель несільськогосподарського призначення тощо), займають незначну питому вагу в їхній структурі.

Враховуючи норми чинного законодавства, формування планових показників доходів бюджетів ОТГ необхідно здійснювати відповідно до макроекономічних показників Міністерства економічного розвитку та торгівлі України на плановий рік та подальші за плановим два бюджетні періоди, затверджені Кабінетом Міністрів України; змін податкового та бюджетного законодавства; динаміки надходжень за попередні роки, надходжень поточного року; рівня середньої заробітної плати; ставки оподаткування доходів фізичних осіб; угод на оренду землі та розміру орендної плати; змін кількості платників податків, бази оподаткування і пільг; інших показників, які мають вплив на обсяг надходжень до бюджету ОТГ.

При плануванні показників доходів бюджету ОТГ прогнозні надходження від ПДФО мають базуватись на врахуванні зростання видатків на оплату праці через збільшення розміру мінімальної заробітної плати, від єдиного податку – на кількості платників і величині ставок, від плати за землю – на ставках, пільгах і площі земельних ділянок, нормативній грошовій оцінці й орендній платі, від податку на прибуток підприємств комунальної форми власності – на ставках і прогнозних показниках прибутку цих підприємств, від акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів – на прогнозних індексах споживчих цін і зміні кількості платників, від податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, – на площі об'єктів житлової та нежитлової нерухомості, ставках і пільгах, від туристичного збору та збору за місця

для паркування транспортних засобів – на ставках і кількості платників. При цьому слід пам'ятати, що кожна місцева рада приймає рішення про встановлення відповідних місцевих податків і зборів, що є обов'язковими згідно з нормами Податкового кодексу України.

Зауважимо, що аналіз структури та дослідження тенденцій формування і виконання доходів бюджетів ОТГ викликає інтерес насамперед тому, що саме бюджет характеризує їхній рівень соціально-економічного розвитку, оскільки ОМС ОТГ за реалізації реформ отримали значні фінансові ресурси та з ними частину повноважень і відповідальності від органів державної влади.

Варто наголосити, що доходи загального фонду бюджетів сформованих на 1.01.2018 р. ОТГ (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) Тернопільської області становили 1,6 млрд. грн., доходи спеціального фондів – 0,113 млрд. грн.

Доходи загального фонду бюджетів ОТГ сформованих станом на 1.01.2019 р. доходи загального фонду бюджетів ОТГ (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) Тернопільської області становили 5,4 млрд. грн., доходи спеціальних фондів – 0,17 млрд. грн.

Водночас у структурі доходів бюджетів 36-ти ОТГ Тернопільської області у 2017 р. на доходи загального фонду припадало 93% і відповідно тільки 7% – на доходи спеціального фонду.

У структурі надходжень до загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області протягом 2017-2018 рр. в середньому переважали офіційні трансферти – 48% і тільки 14% становили надходження від місцевих податків; 5% – від внутрішніх податків на товари та послуги, 25% – від ПДФО, податку на прибуток. При цьому слід наголосити, що офіційні трансферти до бюджетів ОТГ Тернопільської області обмежуються надходженнями від органів державного управління в частині субвенцій і дотацій.

У 2018 р. середній показник надходжень власних доходів на 1-го мешканця по 40-ка ОТГ області все ж збільшився на 674,6 грн (+33,4%) та склав 2696,5 грн (у тому числі: по 36-ти ОТГ, утворених у 2015-2016 рр. цей показник зріс на 22,6% та

становить 2684,2 грн., а по 4-х утворених у 2017 році – майже у 2,9 рази і становить 2773,9 грн.).

Проведені розрахунки у додатку Р ілюструють, що середнє значення фактичних доходів загального фонду бюджетів 36-ти ОТГ Тернопільської області протягом 2017-2018 рр. становило 43 млн. грн. при варіації цього показника на рівні 81%. Це свідчить про суттєві відмінності у величині доходів загального фонду бюджетів ОТГ і дає змогу стверджувати про існування структурних дисбалансів у них.

Щодо розподілу і концентрації доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області у 2017-2018 рр. зазначимо, що чверть (нижній кuartиль) ОТГ сформувала доходи загального фонду бюджетів на рівні менш ніж 18 млн. грн. (найнижчі показники в ОТГ с. Коцюбинці – близько 11 млн. грн.), тоді як інша чверть (верхній кuartиль) – більш як 51 млн. грн. (найвищі показники в ОТГ м. Тербовля – 157 млн. грн.).

Такий розрив між максимально можливими і мінімальними доходами до загального фонду свідчить про наявність значної непропорційності розподілу абсолютних значень надходжень до загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області. Це також вказує на вплив структурних дисбалансів в абсолютному вираженні на виконання доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області. Підтверджується це й тим фактом, що інші неподаткові надходження до загального фонду бюджетів фактично отримували 23-ри ОТГ Тернопільської області з 36-ти; доходи від власності та підприємницької діяльності – 32-ві з 36-ти; інші податки та збори фактично сконцентровані у 15-ти, надходження від продажу основного капіталу – лише в 1-ї з 36-ти (додаток Р). Встановлений факт вказує на структурні диспропорції концентрації складових доходів загального фонду бюджетів серед ОТГ Тернопільської області й на неоднорідність процесу їхнього формування у кожній з них.

У табл. 4.6 представлено розраховані показники варіації й асиметрії видів доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області в 2017-2018 рр.

Коефіцієнт асиметрії дає змогу оцінити дисбаланси розподілу доходів загального фонду бюджетів серед ОТГ Тернопільської області (які функціонували протягом 2017-2018 рр.) в абсолютному вимірі.

Таблиця 4.6

**Оцінювання дисбалансів доходів загального фонду бюджетів ОТГ
Тернопільської області в 2017-2018 рр.**

Показники	Концентрація за кількістю ОТГ	Коефіцієнт варіації, %	Асиметрія
Доходи загального фонду	36	81,4	1,694
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	36	191	2,584
Офіційні трансферти	36	80,7	1,777
Внутрішні податки на товари та послуги	36	165,8	2,216
Доходи від власності та підприємницької діяльності	34	255,6	3,596
Інші неподаткові надходження	23	190	2,676
Місцеві податки	36	87	1,739
ПДФО, податок на прибуток (податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості)	36	104,4	2,098
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	32	290	4,125

Джерело: розраховано автором за допомогою ПП «Statistica».

Як підтверджують дані табл. 4.6, найбільша асиметрія розподілу доходів загального фонду бюджетів ОТГ спостерігається за рентною платою та платою за використання інших природних ресурсів – асиметрія становить 4, варіація – 290%, що сконцентрована у 32-х громадах з 36-ти. Це дає змогу визначити, що цей вид доходів формує дисбаланси у доходах загального фонду бюджетів громад і є чинником структурних диспропорцій у бюджетах ОТГ Тернопільської області.

Високі дисбаланси доходів за показником асиметрії в ОТГ Тернопільської області визначено також за такими надходженнями: адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності, внутрішні податки на товари і послуги, доходи від власності та підприємницької діяльності, інші неподаткові надходження, податки на доходи, податки на прибуток, податки на

збільшення ринкової вартості (табл. 4.6). Це дає підстави вважати ці види надходжень системоутворюючими чинниками дисбалансів структури бюджетів ОТГ Тернопільської області протягом досліджуваного періоду.

Для встановлення функціонального впливу окремих видів доходів на доходи загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області методом регресійного моделювання отримано коефіцієнти еластичності (b^*) видів надходжень до загального фонду бюджетів ОТГ щодо доходів загального фонду загалом (табл. 4.7).

Адекватність отриманих у табл. 4.7 розрахунків підтверджується високими значеннями коефіцієнтів детермінації $R=0,99$, $R^2=0,98$ та значенням тесту Фішера $F(7,2)=194,35$ $p<0,005$. Наголосимо, що розраховані у табл. 4.7 коефіцієнти еластичності використовують для усунення різномірності та оцінювання співвідношення між кожним чинником і досліджуваним показником за допомогою відносних величин. Коефіцієнт еластичності вказує, на скільки відсотків зміниться обсяг доходів загального фонду бюджетів ОТГ зі зміною певного чинника на 1% при фіксованому (середньому) значенні інших чинників.

Таблиця 4.7

Регресійна залежність доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області від його складових

Чинники	b^*	<i>Std.Err. - of b^*</i>	b	$t(2)$	p -value
Інші невраховані чинники			243	4,4	0
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	0,292	0,120	13	2,4	0,003
Офіційні трансферти	0,333	0,125	1	2,7	0,001
Внутрішні податки на товари та послуги	0,401	0,145	7	2,6	0,001
Інші неподаткові надходження	0,052	0,074	44	0,7	0,051
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	-0,127	0,048	-7	-2,6	0,001
ПДФО, податок на прибуток (податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості)	0,641	0,101	78	0,3	0,005

Джерело: розраховано автором за допомогою ПП «Statistica».

Таким чином, отримані у табл. 4.7 коефіцієнти еластичності дають змогу прогнозувати зміну надходжень до загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області при зміні обсягів їхніх складових у відсотковому вираженні. Значення коефіцієнтів (*b*), наведені у табл. 4.7, підтверджують, що найвагоміший вплив на доходи загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області здійснюють ПДФО та податок на прибуток, інші неподаткові надходження й адміністративні збори і платежі, доходи від некомерційної діяльності, які є домінантами формування дохідної бази цих бюджетів.

З метою оцінювання внутрішніх взаємозв'язків між складовими доходів загального фонду бюджетів ОТГ розрахуємо коефіцієнти попарних кореляцій (значущі кореляції наведено у табл. 4.8).

Таблиця 4.8

Матриця значимих попарних кореляцій складових доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області

	Доходи загального фонду	Офіційні трансферти	Внутрішні податки на товари та послуги	Доходи від власності та підприємницької діяльності	Місцеві податки	ПДФО, податок на прибуток
Доходи загального фонду	1	0,95	0,7		0,94	0,85
Офіційні трансферти		1	0,45		0,9	0,61
Внутрішні податки на товари та послуги			1	0,71	0,68	0,72
Доходи від власності та підприємницької діяльності				1		0,55
Місцеві податки					1	0,89
ПДФО, податок на прибуток						1

Джерело: розраховано автором за допомогою ПП «Statistica».

Як засвідчують дані табл. 4.8, ПДФО та податок на прибуток пов'язані з усіма видами надходжень, а тому зміна їхньої частки у структурі доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області приведе до автоматичної зміни часток інших складових доходів. Відповідно їх можна вважати домінантним видом доходів бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Доходи загального фонду бюджетів ОТГ за рівнем парної кореляції загалом найбільш залежні від офіційних трансфертів, внутрішніх податків на товари та послуги, місцевих податків, ПДФО і податку на прибуток. Отже, ці види надходжень є структуроутворюючими і системними чинниками формування доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Відповідно до розробленого підходу, проаналізуємо доходи спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області та їхню структуру. Так, у структурі доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області в 2017 р. становили офіційні трансферти в частині субвенцій 73,7%; кошти від продажу землі – 5,4%; власні надходження бюджетних установ – 18,2% та інші неподаткові надходження – 1,8%. За іншими видами доходів до спеціального фонду бюджетів ОТГ частка не перевищувала 1%.

За авторськими розрахунками у додатку Р, середнє значення доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області протягом 2017-2018 рр. становило 3,1 млн. грн. (що перевищує середнє значення доходів загального фонду їхніх бюджетів) при варіації цього показника у межах 86%. Це свідчить про значні відмінності у доходах спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області та наявність значних структурних дисбалансів у цих доходах протягом 2017-2018 рр. При цьому у структурі доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області існує концентрація доходів від надходження коштів від відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва і лісогосподарського виробництва у 7-ми громад з 36-ти загалом; інших неподаткових надходжень – у 26-ти; коштів від продажу землі та нематеріальних активів – у 19-ти; надходжень від цільових фондів ОМС і місцевих органів виконавчої влади – у 7-ми; екологічного податку – в 36-ти (табл. 4.9).

Характеризуючи розподіл доходів спеціального фонду бюджетів громад, зазначимо, що у чверті (нижній кuartиль) ОТГ Тернопільської області ці доходи не перевищували 1,6 млн. грн., тоді як в іншій чверті (верхній кuartиль) вони становили більш як 4 млн. грн. у додатку Р.

У табл. 4.9 представлено розраховані показники варіації й асиметрії видів доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області. Коефіцієнт асиметрії, як і у попередньому разі, дає змогу оцінити дисбаланси розподілу доходів спеціального фонду бюджетів серед ОТГ Тернопільської області в абсолютному вимірі та виявити особливості формування таких доходів.

Найбільший вплив на формування дисбалансів у доходах спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області здійснили: інші неподаткові надходження; кошти від продажу землі та нематеріальних активів.

Дещо меншим впливом характеризуються власні надходження бюджетних установ; екологічний податок і кошти цільових фондів ОМС та місцевих органів виконавчої влади.

Таблиця 4.9

**Оцінювання дисбалансів доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ
Тернопільської області протягом 2017-2018 рр.**

Показники	Концентрація за кількістю ОТГ	Коефіцієнт варіації, %	Асиметрія
Доходи спеціального фонду	36	86,5	2,056
Офіційні трансферти	36	79,8	1,789
Власні надходження бюджетних установ	35	133	2,476
Надходження коштів від відшкодування втрат с/г і лісогосподарського виробництва	7	102	1,883
Інші неподаткові надходження	26	191,6	3,243
Екологічний податок (інші податки і збори)	36	138,1	1,743
Кошти від продажу землі та нематеріальних активів	19	198,6	3,661
Надходження від продажу основного капіталу	4	104,3	1,707
Цільові фонди, утворені ВР АР Крим, органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади	7	130,9	0,877

Джерело: розраховано автором за допомогою ПП «Statistica».

Значення показників асиметрії вказаних дохідних частин спеціального фонду бюджетів громад (див. табл. 4.9) дає нам підстави зарахувати ці види надходжень до системоутворюючих чинників дисбалансів структур спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Для встановлення функціонального впливу окремих видів доходів на дохідну частину спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області методом регресійного моделювання отримано коефіцієнти еластичності (b^*) видів надходжень до спеціального фонду бюджетів ОТГ щодо доходів спеціального фонду загалом (табл. 4.10).

Адекватність отриманих у табл. 4.10 розрахунків підтверджується високими значеннями коефіцієнтів детермінації $R=0,93$, $R^2=0,87$ та значенням тесту Фішера $F(1,34)=246,17p<0,005$.

Таблиця 4.10

**Регресійна залежність доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ
Тернопільської області від його складових**

Чинники	b^*	<i>Std.Err. - of b^*</i>	b	$t(34)$	p -value
Інші невраховані чинники			-5721,58	-0,02	0,98
Офіційні трансферти	0,93	0,06	0,12	15,21	0

Джерело: розраховано автором за допомогою ПП «Statistica».

Розрахований у табл. 4.10 коефіцієнт еластичності використовують для усунення різномірності та оцінювання співвідношення між чинником і досліджуваним показником за допомогою відносних величин. Коефіцієнт еластичності вказує, на скільки відсотків зміниться обсяг доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ зі зміною надходжень офіційних трансфертів на 1% при фіксованому (середньому) значенні інших чинників.

Як ілюструють дані табл. 4.10, обсяг доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ має встановлений функціональний зв'язок лише з обсягом офіційних трансфертів. Всі інші складові надходжень спеціального фонду бюджетів ОТГ не мають стійких зв'язків із доходами цього фонду бюджетів громад, що свідчить про критичний дисбаланс у його структурі та підвищену ризиковість.

Таблиця 4.11

Матриця значимих попарних кореляцій складових доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області

	Доходи спеціального фонду	Офіційні трансферти	Кошти від продажу землі та нематеріальних активів
Доходи спеціального фонду	1	0,98	
Офіційні трансферти		1	0,55
Кошти від продажу землі та нематеріальних активів			1

Джерело: розраховано автором за допомогою ПП «Statistica».

Для оцінювання внутрішніх взаємозв'язків між складовими доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області розраховано коефіцієнти попарних кореляцій (значущі кореляції наведено у табл. 4.11).

Як свідчать коефіцієнти, розраховані у табл. 4.11, системоутворюючими чинниками формування доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області є надходження коштів від продажу землі та нематеріальних активів й офіційні трансферти.

Наголосимо, що доходи спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області найбільш залежні від надходжень офіційних трансфертів, що доведено регресійним моделюванням раніше.

Як підтверджують результати аналізу, у доходах загального фонду бюджетів ОТГ виявлено більше системоутворюючих чинників, аніж у доходах спеціального фонду. До того ж функціональні залежності складових доходів загального і спеціального фондів бюджетів ОТГ Тернопільської області мають різний характер. Це дає змогу стверджувати, що системоутворюючі чинники та чинники, які утворюють функціональні зв'язки, формують ризиковість доходів бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Враховуючи зазначене, для повноти аналізу специфіки формування доходів бюджетів ОТГ Тернопільської області оцінимо можливі втрати обсягу доходів від бюджетного ризику за підходом, запропонованим у розділі 3 дослідження.

Таблиця 4.12

**Оцінювання можливих втрат від ризиків стрімкого падіння доходів бюджетів
ОТГ Тернопільської області**

Доходи	p_1 (падіння)	Нижні квартильні значення (грн.)	Верхні квартильні значення (грн.)	Математичне сподівання фактичних доходів (грн.)	Втрати від ризику (грн.)
Загальний фонд	0,2	18154153	51131950	3630830,60	47501119,4
Спеціальний фонд	0,88	1609423	3969938	1416292,24	2553645,7
Разом за двома фондами	0,24	19763576	55101888	4743258,24	50358629,7

Джерело: розраховано автором.

Втрати від ризику для доходів бюджетів ОТГ визначимо на основі математичного сподівання надходжень до їхніх бюджетів за загальним і спеціальним фондами. При цьому використаємо визначення математичного сподівання значення показника за підходом П. Чебишева. Відповідно математичне сподівання (очікування) обчислюється як сума всіх можливих значень показника, помножених на їхні ймовірності.

Втрати від бюджетного ризику визначаємо як різницю між значенням верхнього квартиля і математичним сподіванням значення відповідного показника доходів загального або спеціального фонду бюджетів ОТГ.

Розрахунки, наведені у табл. 4.12, ілюструють, що, хоча ризиковість доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області є менш імовірною порівняно з ризиковістю доходів спеціального фонду, втрати від бюджетного ризику падіння перших є значно більшими порівняно із втратами від ризику спаду других (47 млн. грн. проти 2,5 млн. грн.). При цьому втрати від ризику падіння доходів бюджетів громад за обома фондами є доволі значними – більше 50 млн. грн. і рівно ймовірними з втратами від ризику спаду доходів загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області. Фактично можна стверджувати, що ризик доходів бюджетів ОТГ Тернопільської області визначається бюджетним ризиком за доходами загального фонду бюджетів громад ($p_1=0,24$; $p_1=0,2$).

Отримані результати свідчать про домінують роль доходів загального фонду у структурі бюджетів ОТГ Тернопільської області на противагу доходам спеціального фонду, який не виконує визначеного йому в процесі фінансової децентралізації призначення.

4.3. Науково-методичні підходи до ідентифікації структури видатків бюджетів об'єднаних територіальних громад

В умовах реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади діюча система фінансування видатків бюджетів ОТГ здійснює гальмуючий вплив на процеси фінансової децентралізації. Загалом повноваження ОМС ОТГ у сфері фінансів залишаються надто обмеженими. І це за декларованих реформ створює штучні перепони на шляху формування фінансово спроможних ОТГ.

Особливості формування та виконання бюджетів ОТГ за видатками визначаються ст. 71 (ч. 2 – бюджет розвитку), 89 і 91 БКУ і виявляються у тому, що за рахунок коштів бюджетів громад, окрім видатків на здійснення власних (самоврядних) повноважень, фінансуються видатки, які делегуються державою їм на виконання. Згідно зі ст. 89 БКУ основними з них є видатки на утримання закладів бюджетної сфери: освіти (дошкільні та загальноосвітні заклади), охорони здоров'я (заклади первинної та вторинної медичної допомоги), культури (клуби і будинки культури, бібліотеки, театри, музеї, школи естетичного виховання), спорту (дитячо-юнацькі спортивні школи, заходи з фізичної культури і спорту), соціального захисту та соціального забезпечення (центри соціального обслуговування, притулки для дітей, програми соціального захисту) [82]. При визначенні обсягу цих видатків ураховують мережу закладів бюджетної сфери, соціальні стандарти, вартість тарифів на енергоносії, індекс споживчих цін. Зазначимо, що при складанні бюджету ОТГ виконавчий орган її ради враховує обсяг міжбюджетних трансфертів у межах надходжень цього бюджету і розподіляє ці кошти за вказаними видатковими статтями.

Водночас за ст. 91 БКУ виокремлюють видатки, пов'язані із виконанням власних повноважень, більшість з яких може здійснюватися за наявності місцевої програми розвитку, затвердженої радою ОТГ.

Згідно з нормами чинного законодавства, джерелом фінансування видатків загального та спеціального фондів є:

- доходи, визначені ст. 64 та 69¹ БКУ;
- міжбюджетні трансферти з державного бюджету.

При плануванні необхідно враховувати, що видатки спеціального фонду бюджету ОТГ мають цільове призначення та здійснюються за конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету (у тому числі власних надходжень бюджетних установ) (п. 2 ч. 3 ст. 13 БКУ) [82]. Із бюджету ОТГ фінансуються також капітальні видатки, перелік і джерела фінансування яких визначені ст. 71 БКУ.

Щодо цього варто наголосити, що планування видатків місцевих бюджетів ОТГ можна умовно розподілити на дві частини – забезпечення поточних видатків та видатків розвитку. Відповідно поточні видатки характеризуються значною соціальною спрямованістю, видатки розвитку передбачають фінансування програм інвестиційно-інноваційного розвитку ОТГ.

Зауважимо, що на формування видатків бюджетів ОТГ впливають зміни у:

- розмежуванні видів видатків між державним і бюджетами ОТГ за принципом субсидіарності;
- трансфертній політиці;
- соціально-економічній політиці;
- бюджетному законодавстві.

Окрім цього, при затвердженні бюджету ОТГ має бути дотримана норма ч. 4 ст. 77 БКУ щодо першочергової потреби в коштах на оплату праці працівників бюджетних установ відповідно до встановлених законодавством України умов її оплати та розміру мінімальної заробітної плати; проведення розрахунків за електричну й теплову енергію, водопостачання, водовідведення, природний газ і послуги зв'язку, які споживаються бюджетними установами [82].

У ч. 1 ст. 51 БКУ також зазначається, що керівники бюджетних установ утримують чисельність працівників, військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та здійснюють фактичні видатки на заробітну плату (грошове забезпечення), в тому числі видатки на премії й інші види заохочень чи винагород, матеріальну допомогу, лише в межах фонду заробітної плати (грошового забезпечення), затвердженого для бюджетних установ у кошторисах. Зауважимо, що дотримання зазначених норм є беззаперечним [82].

Ефективне формування видатків бюджетів ОТГ базується на оцінюванні виконання кошторисів бюджетними установами за минулий період, аналізі попиту мешканців громади на публічні послуги та оцінюванні їхньої вартості за попередній рік, оптимізації наявних бюджетних установ, дотриманні норм бюджетного законодавства.

Щодо такого джерела фінансування видатків бюджетів ОТГ, як міжбюджетні трансферти, варто зауважити, що саме при об'єднанні громади набули виняткових прав щодо їхнього отримання (ч. 4 ст. 67 БКУ). Міжбюджетні трансферти, які передбачаються у державному бюджеті для бюджету ОТГ, є джерелом формування їхньої дохідної частини і розподіляються відповідними міністерствами – головними розпорядниками коштів трансфертів. Перелік міжбюджетних трансфертів для бюджету ОТГ визначено у ст. 97 БКУ. Так, базову дотацію як трансферт призначено для горизонтального вирівнювання податкоспроможності бюджету, яке здійснюється на основі ПДФО. У разі, коли індекс податкоспроможності становить більш як 1,1 порівняно із середнім показником по Україні, частину надходжень (50% перевищення індексу податкоспроможності 1,1 щодо середнього значення по країні) передаватимуть із бюджету ОТГ до державного бюджету, тобто здійснюватимуть реверсну дотацію, яка у місцевому бюджеті відображається як видатки бюджету. Розрахунок таких дотацій здійснює Міністерство фінансів України.

У структурі міжбюджетних трансфертів також розрізняють субвенції, які надходять із державного бюджету, зокрема освітня спрямовується на оплату праці з нарахуваннями педагогічним працівникам окремих навчальних закладів (школи і

школи-інтернати, в тому числі спеціалізовані та для громадян, які потребують соціальної допомоги і реабілітації, професійно-технічні навчальні заклади в частині видатків на здобуття повної загальної середньої освіти (перелік визначено ст. 103² БКУ) [82]. Обсяг субвенції визначається Міністерством освіти і науки України за формулою, затвердженою Кабінетом Міністрів України.

Слід зазначити, що на 2018 р. розподіл субвенції між місцевими бюджетами здійснено на основі нової формули, де враховано нормативну наповнюваність класів, розрахункову кількість ставок педагогічних працівників, визначену за навчальним навантаженням та середньою заробітною платою вчителя.

Медична субвенція спрямовується відповідно на оплату поточних видатків закладів охорони здоров'я (з урахуванням розмежування видатків між місцевими бюджетами, визначеного ст. 89, 90 і 103⁴ БКУ), крім видатків на оплату комунальних послуг та енергоносіїв [82]. Обсяг субвенції визначається Міністерством охорони здоров'я України за формулою, затвердженою Кабінетом Міністрів України.

Слід зазначити, що, починаючи із другого півріччя 2018 р., у межах реалізації заходів реформи фінансування системи охорони здоров'я в подальшому такі видатки фінансуватимуться за виконання бюджетної програми державного бюджету «Надання первинної медичної допомоги населенню».

Субвенція на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад надається відповідно до ст. 10 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» і є стимулом для їхнього об'єднання. Критерії розподілу субвенції між місцевими бюджетами: 50 % від обсягу субвенції розподіляється пропорційно до площі ОТГ, 50% – щодо кількості сільського населення громади. Розподіл субвенції здійснює Міністерство регіонального розвитку та житлово-комунального господарства України. Субвенції на здійснення державних програм соціального захисту надаються відповідно до ст. 102 БКУ [82]. Такі субвенції передбачаються у державному бюджеті для обласних бюджетів, а обласні державні адміністрації здійснюють їхній розподіл між бюджетами міст обласного значення,

ОТГ та районними бюджетами. При затвердженні бюджету ОТГ субвенції на здійснення програм соціального захисту враховуються в обсягах, визначених ОДА.

Бюджету ОТГ також може бути передбачена додаткова дотація на фінансування переданих із державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я.

У бюджеті ОТГ можуть передбачатися міжбюджетні трансферти іншим місцевим бюджетам, перелік яких визначено у ст. 101 БКУ, метою яких є передача коштів з одного місцевого бюджету іншому для забезпечення ефективного використання наявного фінансового ресурсу та надання якісних послуг споживачам (у тому числі відповідно до ст. 93 БКУ).

Зауважимо, що, крім вищезазначених видатків, у бюджеті ОТГ планується резервний фонд бюджету для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру і не могли бути заплановані під час складання проекту бюджету (ст. 24 БКУ) [82]. Резервний фонд бюджету не може перевищувати 1% від обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету і формується на основі рішення ради ОТГ. Рішення про виділення коштів із резервного фонду бюджету ОТГ відповідно приймається виконавчим органом ради громади. Рішенням про бюджет обов'язково визначається оборотний залишок бюджетних коштів – це частина залишку коштів загального фонду відповідного бюджету, яка утворюється для покриття тимчасових касових розривів (на здійснення фінансування запланованих видатків з перших днів нового бюджетного періоду, коли немає надходжень від податків і зборів). Оборотний залишок бюджетних коштів встановлюється у розмірі не більш як 2% від обсягу планових видатків загального фонду бюджету (ст. 14 БКУ) [82]. На кінець бюджетного періоду оборотний залишок бюджетних коштів має бути збережений у встановленому розмірі. Враховуючи виокремлені особливості діючої системи фінансування видатків бюджетів ОТГ, здійснимо оцінювання їхньої структури. Видатки бюджетів ОТГ Тернопільської області в 2017 р. становили 1,7 млрд. грн., з яких 1,4 млрд. грн. – це видатки загального фонду, що дорівнюють 85%, та 245 млн. грн. (15%) – видатки спеціального фонду бюджетів громад. У 2018 р. видатки бюджетів ОТГ

Тернопільської області становили 2,27 млрд. грн., з яких 1,9 млрд. грн. – це видатки загального фонду, що дорівнюють 87%, та 291 млн. грн. (13%) – видатки спеціального фонду бюджетів громад. З огляду на таку ситуацію виявимо структурні дисбаланси у видатках ОТГ Тернопільської області й оцінимо їхній вплив на фактичне виконання видатків їхніх бюджетів за загальним і спеціальним фондами.

Загалом усереднена структура видатків бюджетів 36-ти ОТГ Тернопільської області наведена на рис. 4.17.

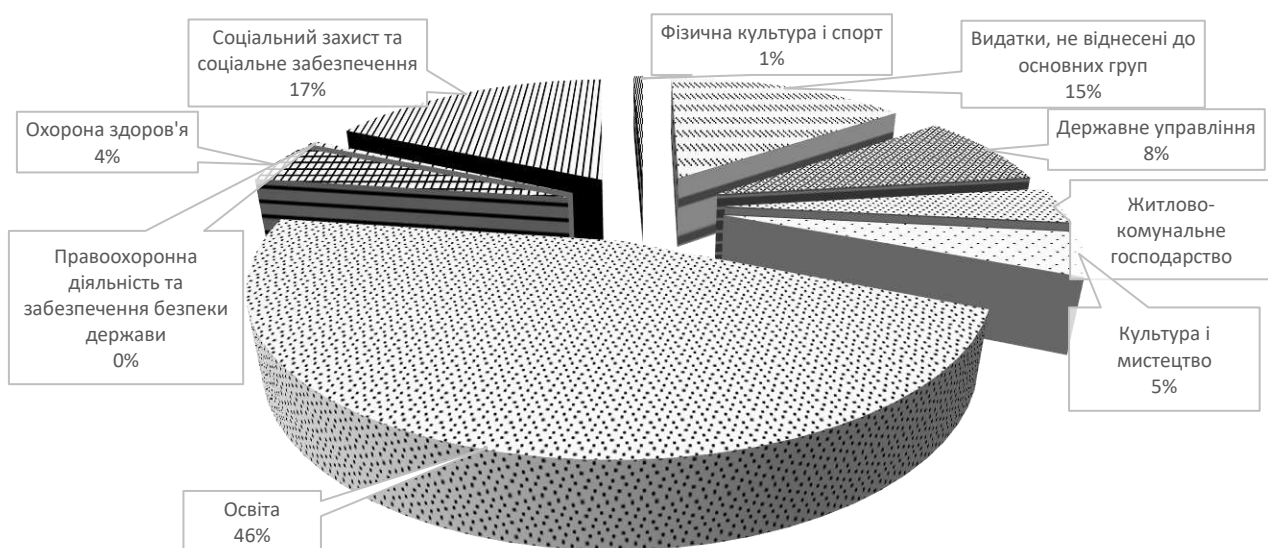


Рис. 4.17. Структура видатків бюджетів 36-ти ОТГ Тернопільської області у 2017-2018 рр.

Джерело: складено автором на основі власних розрахунків за даними ГУ Державної казначейської служби України у Тернопільській області [177].

За видатками загального фонду бюджетів 36-ти ОТГ Тернопільської області, середній обсяг видатків (в абсолютному вираженні) становив 16,4 млн. грн. При цьому, середні видатки на освіту дорівнювали 25,4 млн. грн., державне управління – 5,1 млн. грн., культуру і мистецтво – 3,1 млн. грн., охорону здоров'я – 3,5 млн. грн., житлово-комунальне господарство – 1,4 млн. грн., правоохоронну діяльність і забезпечення безпеки держави – 0,3 млн. грн., соціальний захист та соціальне забезпечення – 1,9 млн. грн., фізичну культуру і спорт – 0,2 млн. грн.

Концентрації більшості видатків серед бюджетів ОТГ Тернопільської області не спостерігається, крім видатків на охорону здоров'я (20 громад); фізичну культуру і спорт (29); правоохоронну діяльність та забезпечення безпеки держави (19), що свідчить про нерівномірність розподілу видатків серед цих ОТГ у 2017-2018 рр.

Таблиця 4.13

**Оцінювання дисбалансів видатків загального фонду бюджетів ОТГ
Тернопільської області протягом 2017-2018 рр.**

Показник	Min	Max	Нижній квар- тиль	Верхній квар- тиль	Стандартне відхилення	Коефі- цієнт варіації	Аси- метрія
Видатки, не зараховані до основних груп	328862	44900719	2337248	11001155	7735988	97,5	1,4
Державне управління	1164570	24485435	2133490	4549029	2959933	73,4	2
Житлово-комунальне господарство	9032	7757751	325046	1852485	1631621	120,9	2,6
Культура і мистецтво	17396	13654220	544213	2401556	2597939	122,4	3
Освіта	0	71951824	8247698	24137531	17718571	89,3	1,6
Охорона здоров'я	0	13766562	0	2705734	3671785	175,5	2,3
Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави	0	869322	0	437301	278564	132,1	1,003
Соціальний захист та соціальне забезпечення	6750	8681820	66176	4018803	2022284	220,8	2,9
Фізична культура і спорт	0	3178504	5305	115030	676133	212,4	2,9
Виконання видатків загального фонду	12688827	143280733	16678716	47251909	32138338	81,5	1,8

Джерело: розраховано автором за допомогою ПП «Statistica».

Як підтверджують розрахунки, наведені у табл. 4.13, у чверті (нижній квартиль) бюджетів ОТГ Тернопільської області видатки, не зараховані до основних

груп, становили менш як 2,3 млн. грн., тоді як в іншій чверті (верхній кuartиль) – більш як 11 млн. грн. (за мінімальних видатків, що дорівнювали 0,3 млн. грн., і максимальних – 24 млн. грн.).

Розрив у більш ніж 7 разів між мінімальними і максимальними видатками цієї статті та висока варіація цього показника на рівні 97% серед досліджуваних бюджетів ОТГ Тернопільської області свідчать про наявність значних дисбалансів у розподілі цього виду видатків в їхньому загальному фонді.

Щодо видатків на державне управління зазначимо, що у чверті(нижній кuartиль) бюджетів ОТГ Тернопільської області вони становили менш як 2,1 млн. грн., а в іншій чверті (верхній кuartиль) – більш як 4,5 млн. грн. Розраховані варіація і стандартне відхилення за цим показником (див. табл. 4.13) свідчать про наявність помірних дисбалансів у розподілі видатків на державне управління із загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Видатки на житлово-комунальне господарство у 25% від загальної кількості (нижній кuartиль) бюджетів ОТГ Тернопільської області протягом 2017-2018 рр. становили менш як 0,21 млн. грн. При цьому в інших 25% (верхній кuartиль) бюджетів ОТГ вони дорівнювали більш як 4,5 млн. грн.

Висока варіація цього показника (120%) свідчить про критичні дисбаланси його розподілу у структурі видатків загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Водночас видатки на культуру і мистецтво у 25% від загальної кількості (нижній кuartиль) бюджетів ОТГ Тернопільської області протягом 2017-2018 рр. становили менш як 0,5 млн. грн., а в інших 25% (верхній кuartиль) – більш як 2,5 млн. грн. Висока варіація цього показника (122%) аналогічно ілюструє критичні дисбаланси його розподілу у структурі видатків загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Відповідно, видатки на охорону здоров'я із загального фонду у 25% від загальної кількості (нижній кuartиль) бюджетів ОТГ Тернопільської області в 2017 р. становили 0 грн., тоді як в інших 25% (верхній кuartиль) – більш як 2,7 млн. грн. за максимального їхнього значення 13,7 млн. грн. Висока варіація цього показника

(175%) вказує на надто критичні дисбаланси його розподілу у структурі видатків загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

У чверті (нижній кuartиль) бюджетів ОТГ Тернопільської області видатки на освіту становили менш як 8,2 млн. грн. При цьому в іншій чверті (верхній кuartиль) вони дорівнювали більш як 24,2 млн. грн. (розрив збільшився в 3 рази). Розраховані варіація і стандартне відхилення за цим показником (див. табл. 4.13) свідчать про наявність помірних дисбалансів у розподілі цього показника.

Згідно з даними табл. 4.13, у чверті (нижній кuartиль) бюджетів ОТГ Тернопільської області видатки на правоохоронну діяльність і забезпечення безпеки держави становили 0 грн., тоді як в іншій чверті (верхній кuartиль) – більш як 4 млн. грн. (за максимального їхнього значення 0,8 млн. грн.). При цьому значення коефіцієнта варіації 132% дає змогу стверджувати про наявність значних дисбалансів у розподілі видатків за цією статтею серед видатків загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення у 25% від загальної кількості (нижній кuartиль) бюджетів ОТГ Тернопільської області в 2017 р. становили менш як 0,06 млн. грн., а в інших 25% (верхній кuartиль) – більш як 4 млн. грн. Дуже висока варіація цього показника (220%) і високе значення стандартного відхилення свідчать про надто критичні дисбаланси його розподілу у видатках загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

На фізичну культуру і спорт у 25% від загальної кількості (нижній кuartиль) бюджетів ОТГ Тернопільської області видатки в 2017 р. становили менш як 5 тис. грн., тоді як в інших 25% (верхній кuartиль) – більш як 0,15 млн. грн. за максимального їхнього значення 3,1 млн. грн. Висока варіація цього показника (212%) вказує на надзвичайно критичні дисбаланси його розподілу у структурі видатків загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Проаналізуємо значення показника асиметрії (див. табл. 4.13) за видатками загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області й ідентифікуємо ті з них, які формують найвищі дисбаланси у розподілі видатків їхніх бюджетів у 2017-2018 рр., зокрема це видатки на:

- державне управління;
- житлово-комунальне господарство;
- культуру і мистецтво;
- охорону здоров'я;
- соціальний захист та соціальне забезпечення;
- фізичну культуру і спорт.

Враховуючи зазначене, доцільно оцінити внутрішні взаємозв'язки між складовими видатків загального фонду бюджетів ОТГ і видатками загального фонду їхніх бюджетів загалом. З цією метою розрахуємо коефіцієнти попарних кореляцій (значимі кореляції наведено у табл. 4.14).

Таблиця 4.14

**Матриця значимих попарних кореляцій видатків загального фонду бюджетів
ОТГ Тернопільської області**

	Видатки, не зараховані до основних	Державне управління	Житлово-комунальне господарств	Культура і мистецтво	Освіта	Охорона здоров'я	Правоохоронна діяльність та забезпечення	Соціальний захист і соціальне	Виконання видатків загального фонду
Видатки, не зараховані до основних груп,	1	0,46	0,61	0,38	0,56				0,66
Державне управління	0,55	1	0,69	0,58	0,75			0,71	0,79
Житлово-комунальне господарство	0,61	0,69	1	0,83	0,66			0,70	0,78
Культура і мистецтво				1	0,72			0,85	0,79
Освіта					1			0,71	0,97
Охорона здоров'я						1	0,56		
Правоохоронна діяльність та безпеки держави						0,56	1		
Соціальний захист та соціальне забезпечення								1	0,80
Виконання видатків загального фонду									1

Джерело: розраховано автором за допомогою ПП «Statistica».

На основі проведених розрахунків, тільки видатки загального фонду на фізичну культуру і спорт не мають кореляцій у цій структурі видатків. Відповідно

вони не можуть бути чинником формування дисбалансів у структурі видатків загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Для встановлення функціонального впливу окремих видів видатків загального фонду на всі видатки загального фонду бюджетів ОТГ методом регресійного моделювання отримано коефіцієнти еластичності (b^*) видів видатків загального фонду бюджетів ОТГ щодо до видатків загального фонду загалом (табл. 4.15).

Адекватність отриманих у табл. 4.15 розрахунків підтверджується високими значеннями коефіцієнтів детермінації $R=0,99$, $R^2=0,98$ та значенням тесту Фішера $F(9,23)=332,57$ і $p<0,005$.

Таблиця 4.15

**Регресійна залежність видатків загального фонду бюджетів ОТГ
Тернопільської області від його складових**

Чинники	b^*	$SE. - of$ b^*	b	$t(2)$	$p-value$
Видатки, не зараховані до основних груп	0,158	0,029	1	5,4	0
Державне управління	0,102	0,031	1	2,9	0,007
Освіта	0,648	0,034	1	18,5	0
Соціальний захист та соціальне забезпечення	0,113	0,043	2	2,6	0,015

Джерело: розраховано автором за допомогою ПП «Statistica».

Отримані (табл. 4.15) значення коефіцієнтів (b) дають змогу стверджувати, що видатки, не зараховані до основних груп, видатки на державне управління, освіту, соціальний захист і соціальне забезпечення є чинниками бюджетного ризику (зокрема їхнє не прогнозоване зростання чи спад) у процесі виконання видаткових частин загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Слід зауважити, що розраховані у табл. 4.15 коефіцієнти еластичності використовують для усунення різнорозмірності та оцінювання співвідношення між кожним чинником і досліджуваним показником за допомогою відносних величин. Коефіцієнт еластичності b^* вказує, на скільки відсотків зміниться обсяг видатків загального фонду бюджетів ОТГ зі зміною певного чинника на 1% при фіксованому (середньому) значенні інших чинників.

Таким чином, отримані у табл. 4.15 коефіцієнти еластичності дають змогу прогнозувати зміну видатків загального фонду бюджетів ОТГ при зміні обсягів їхніх складових у відсотковому вираженні.

При цьому за розрахунками табл. 4.15 можна зробити висновок, що видатки, не зараховані до основних груп, видатки на державне управління, освіту, соціальний захист і соціальне забезпечення мають вплив на рівень виконання видаткових частин загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області та є системоутворюючими у формуванні структурних дисбалансів видатків загального фонду їхніх бюджетів загалом.

За видатками спеціального фонду бюджетів 36-ти ОТГ Тернопільської області протягом 2017-2018 рр. розрахований середній обсяг видатків (в абсолютному вираженні) становив 69,4 млн. грн. При цьому середнє значення видатків на освіту дорівнювало 2,7 млн. грн., державне управління – 0,28 млн. грн., культуру і мистецтво – 0,42 млн. грн., охорону здоров'я – 1,38 млн. грн., житлово-комунальне господарство – 0,9 млн. грн., правоохоронну діяльність та забезпечення безпеки держави – 0,04 млн. грн., соціальний захист і соціальне забезпечення – 0,13 млн. грн., фізичну культуру і спорт – 0,02 млн. грн. Значна концентрація у видатках спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області протягом досліджуваного періоду спостерігається лише у видатках на фізичну культуру і спорт (у 22-х громад); правоохоронну діяльність та забезпечення безпеки держави (аналогічно у 22-х громад).

Як засвідчують дані з табл. 4.16, у чверті (нижній квартиль) бюджетів ОТГ Тернопільської області видатки спеціального фонду, не зараховані до основних груп, не здійснювались, в іншій їхній чверті (верхній квартиль) вони становили більш як 7 тис. грн. при їхньому максимальному значенні 3,9 млн. грн. Розрив у більш ніж 3 млн. грн. між мінімальними і максимальними видатками за цією статтею та дуже висока варіація цього показника на рівні 351% серед досліджуваних бюджетів ОТГ Тернопільської області свідчать про наявність надзвичайно

критичних дисбалансів у розподілі цих видатків у спеціальному фонді їхніх бюджетів.

Загалом видатки на державне управління у чверті (нижній кuartиль) бюджетів ОТГ Тернопільської області становили менш як 35 тис. грн. В іншій чверті (верхній кuartиль) бюджетів ОТГ Тернопільської області вони дорівнювали більш як 304 тис. грн. Розраховані варіація і стандартне відхилення за цим показником (див. табл. 4.16) вказують на наявність критичних дисбалансів у розподілі цього показника у спеціальному фонді бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Таблиця 4.16

**Оцінювання дисбалансів видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ
Тернопільської області протягом 2017-2018 рр.**

Показники	Min	Max	Нижній кuartиль	Верхній кuartиль	Стандартне відхилення	Коефіцієнт варіації	Асиметрія
Видатки, не зараховані до основних груп	0	3799398	0	7000	759689	351	4
Державне управління	0	1576929	35900	304470	295789	147	3,5
Житлово-комунальне господарство	0	5733748	212803	1100180	1248147	132	2,4
Культура і мистецтво	0	3094841	23510	248138	733991	191	2,6
Освіта	0	8228435	1207231	3838947	2023488	73	0,8
Охорона здоров'я	0	949253	0	193000	247340	171	2,3
Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави	0	896450	0	1755	164008	355	4,4
Соціальний захист та соціальне забезпечення	0	773439	0	6000	274088	252	2,4
Фізична культура і спорт	0	222598	0	50003	60132	275	3,7
Виконання видатків спеціального фонду	992857	2034548	2969044	9628471	572123	77	1,8

Джерело: розраховано автором за допомогою ПП «Statistica».

Відповідно видатки на житлово-комунальне господарство у 25% (нижній квартиль) бюджетів ОТГ Тернопільської області протягом досліджуваного періоду становили менш як 0,2 млн. грн., а в інших 25% (верхній квартиль) – більш як 1,1 млн. грн. Висока варіація цього показника (132%) ілюструє наявність критичних дисбалансів його розподілу у видатках спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Видатки на культуру і мистецтво у 25% (нижній квартиль) бюджетів ОТГ Тернопільської області протягом 2017 -2018 рр. становили менш як 0,02 млн. грн., а в інших 25% (верхній квартиль) – більш як 0,2 млн. грн. Висока варіація цього показника (191%) свідчить про критичні дисбаланси його розподілу у видатках спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області, як і у попередньому разі.

На охорону здоров'я видатки у чверті (нижній квартиль) бюджетів ОТГ Тернопільської області протягом 2017-2018 рр. становили 0 грн., тоді як в іншій чверті (верхній квартиль) – більш як 0,19 млн. грн. за максимального їхнього значення 0,9 млн. грн. Висока варіація цього показника (171%) вказує на надто критичні дисбаланси його розподілу у структурі видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Водночас видатки на освіту у чверті (нижній квартиль) бюджетів ОТГ Тернопільської області становили менш як 1,2 млн. грн. та в іншій чверті (верхній квартиль) – більш як 3,7 млн. грн. (відбувся розрив майже у три рази). Розраховані варіація і стандартне відхилення за ним (див. табл. 4.16) свідчать про наявність помірних дисбалансів у розподілі цього показника.

Як ілюструють дані табл. 4.16, у чверті (нижній квартиль) бюджетів ОТГ Тернопільської області протягом 2017-2018 рр. видатки на правоохоронну діяльність та забезпечення безпеки держави становили 0 грн., тоді як в іншій чверті (верхній квартиль) – більш як 0,002 млн. грн. (за їхнього максимального значення 0,9 млн. грн.), що свідчить про критичні дисбаланси у структурі цих видатків. Високі варіація цього показника (355%) та значення стандартного відхилення вказують на надто критичні дисбаланси його розподілу у структурі видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Відповідно видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення у 25% (нижній квантиль) бюджетів ОТГ Тернопільської області протягом 2017 -2018 рр. становили 0 грн., а в інших 25% (верхній квантиль) – більш як 0,006 млн. грн. (за їхнього максимального обсягу 0,8 млн. грн.). Дуже висока варіація цього показника (252%) і високе значення стандартного відхилення свідчать про критичні дисбаланси його розподілу у структурі видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Видатки на фізичну культуру і спорт у 25% (нижній квантиль) бюджетів ОТГ Тернопільської області протягом 2017-2018 рр. становили 0 грн., тоді як в інших 25% (верхній квантиль) – більш як 0,05 млн. грн. (за максимального їхнього значення 0,2 млн. грн.). Висока варіація цього показника (272%) ілюструє наявність критичних дисбалансів його розподілу у структурі видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Виокремимо системоутворюючі видатки спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області, які формують найвищі дисбаланси в їхньому розподілі. Отже, за показником асиметрії виокремлено такі видатки:

- на державне управління;
- на житлово-комунальне господарство;
- на культуру і мистецтво;
- на охорону здоров'я;
- на соціальний захист та соціальне забезпечення;
- на фізичну культуру і спорт;
- видатки, не зараховані до основних груп;
- на правоохоронну діяльність і забезпечення безпеки держави.

Враховуючи зазначене, доцільно оцінити внутрішні взаємозв'язки між складовими видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області і цими видатками загалом. З цією метою розрахуємо коефіцієнти значущих попарних кореляцій (значущі кореляції наведено у табл. 4.17).

Як підтверджують дані табл. 4.17, лише чотири види видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ мають кореляційні зв'язки у видатках спеціального фонду, що

дає змогу вважати їх системоутворюючими чинниками формування дисбалансів у структурі видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Таблиця 4.17

**Матриця значимих попарних кореляцій видатків спеціального фонду бюджетів
ОТГ Тернопільської області**

	Виконання видатків спеціального фонду	Видатки, не зараховані до основних груп	Житлово-комунальне господарство	Освіта	Соціальний захист та соціальне забезпечення
Виконання видатків спеціального фонду	1		0,72	0,81	0,69
Видатки, не зараховані до основних груп		1	0,82		0,85
Житлово-комунальне господарство			1		0,91
Освіта				1	
Соціальний захист та соціальне забезпечення					1

Джерело: розраховано автором за допомогою ПП «Statistica».

З метою встановлення функціонального впливу видів видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ на видатки спеціального фонду бюджетів ОТГ загалом методом регресійного моделювання отримано коефіцієнти еластичності (b^*) видів видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ щодо видатків спеціального фонду загалом(табл. 4.18).

Таблиця 4.18

**Регресійна залежність видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ
Тернопільської області від його складових**

Чинники	b^*	$SE. - of b^*$	b	$t(2)$	$p-value$
Житлово-комунальне господарство	0,35	0,094	1,4	3,737	0,007
Видатки, не зараховані до основних груп	-0,34	0,138	-2,3	-2,487	0,04
Освіта	0,46	0,112	1,2	4,155	0
Соціальний захист та соціальне забезпечення	0,578	0,229	17	2,521	0,03

Джерело: розраховано автором за допомогою ПП «Statistica».

Адекватність отриманих у табл. 4.18 розрахунків підтверджується високими значеннями коефіцієнтів детермінації $R=0,98$, $R^2=0,96$ та значенням тесту Фішера $F(9, 7)=28,564$ і $p<0,005$.

Зазначимо, що розраховані у табл. 4.18 коефіцієнти еластичності можна використати для усунення різномірності та оцінювання співвідношення між кожним чинником і досліджуваним показником за допомогою відносних величин. Коефіцієнт еластичності b^* вказує, на скільки відсотків зміниться обсяг видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ зі зміною певного чинника на 1% при фіксованому (середньому) значенні інших чинників.

Таким чином, отримані (див. табл. 4.18) коефіцієнти еластичності дають змогу прогнозувати зміну видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області при зміні обсягів їхніх складових у відсотковому вираженні. Отже, видатки, не зараховані до основних груп, видатки на житлово-комунальне господарство, освіту, соціальний захист та соціальне забезпечення мають найвищий вплив на рівень виконання видаткових частин спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

При цьому на основі аналізу встановлено, що дисбаланси у структурі видатків спеціального і загального фондів бюджетів ОТГ Тернопільської області є різними, як і чинники їхнього виникнення. Водночас функціональні зв'язки складових видатків загального і спеціального фондів також є різними, як і їхні функціональні зв'язки з показниками видатків загалом за фондами.

Визначені чинники структурних дисбалансів видатків загального і спеціального фондів бюджетів ОТГ зумовлюють необхідність оцінювання втрат за появи бюджетних ризиків, що формуються встановленими дисбалансами.

Втрати від бюджетного ризику визначаємо на основі математичного сподівання видатків бюджетів ОТГ за фондами. При цьому використаємо визначення математичного сподівання значення показника на основі підходу П. Чебишева. Відповідно втрати від бюджетного ризику визначаємо як різницю між значенням верхнього квантиля і математичним сподіванням значення відповідного показника.

Згідно з даними табл. 4.19, ризиковість падіння видатків загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області є більш імовірною порівняно з ризиковістю спаду видатків спеціального фонду, а втрати від ризику падіння видатків загального

фонду значно більші від втрат від бюджетного ризику падіння видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ (39 млн. грн. проти 8,8 млн. грн.).

Таблиця 4.19

**Оцінювання можливих втрат від ризиків стрімкого падіння видатків бюджетів
ОТГ Тернопільської області**

Видатки	p_1 (падіння)	Нижні квартильні значення (грн.)	Верхні квартильні значення (грн.)	Математичне сподівання фактичних доходів (грн.)	Втрати від ризику (грн.)
Загальний фонд	0,48	16678716	47251909	8005783,68	39246125,3
Спеціальний фонд	0,38	2969044	9615471	1128236,73	8487235,1
Разом за двома фондами	0,1	19647760	56867380	1964776,01	54902604,9

Джерело: розраховано автором.

Втрати від бюджетного ризику визначаємо на основі математичного сподівання видатків бюджетів ОТГ за фондами. При цьому використаємо визначення математичного сподівання значення показника на основі підходу П. Чебишева. Відповідно втрати від бюджетного ризику визначаємо як різницю між значенням верхнього квартиля і математичним сподіванням значення відповідного показника.

Згідно з даними табл. 4.19, ризиковість падіння видатків загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області є більш імовірною порівняно з ризиковістю спаду видатків спеціального фонду, а втрати від ризику падіння видатків загального фонду значно більші від втрат від бюджетного ризику падіння видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ (39 млн. грн. проти 8,8 млн. грн.).

При цьому втрати від бюджетного ризику падіння видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області за обома фондами є доволі значними – більш як 54 млн. грн., проте малоймовірними, тобто майже неможливими, як свідчать наші розрахунки (на рівні ймовірності 10%). Зазначимо, що бюджетний ризик видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області визначається бюджетним ризиком видатків загального фонду бюджетів громад ($p_1=0,48$; $p_1=0,38$).

Відповідно до результатів дослідження, проведемо оцінювання бюджетного ризику і втрат від ризику стрімкого зростання видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області за загальним і спеціальним фондами.

Розрахунки у табл. 4.20, ілюструють ризиковість стрімкого зростання видатків загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області, яка є менш ймовірною порівняно з ризиковістю стрімкого зростання видатків спеціального фонду. При цьому втрати від бюджетного ризику стрімкого зростання за видатками загального фонду є значно більшими порівняно із втратами від ризику стрімкого зростання видатків спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області (22 млн. грн. проти 3,6 млн. грн.).

Таблиця 4.20

Оцінювання можливих втрат від ризиків стрімкого зростання видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області

Видатки	p_2 (зростання)	Нижні квартильні значення (грн.)	Верхні квартильні значення (грн.)	Математичне сподівання фактичних доходів (грн.)	Втрати від ризику (грн.)
Загальний фонд	0,52	16678716	47251909	24570992,68	22680916,3
Спеціальний фонд	0,62	2969044	9615471	5961592,54	3653879,3
Разом за двома фондами	0,9	19647760	56867380	51180642,76	5686738,1

Джерело: розраховано автором.

Втрати від ризику стрімкого зростання видатків бюджетів ОТГ за обома фондами є значними – більш як 56 млн. грн., до того ж критично ризиковими (на рівні ймовірності 90%). Це сигналізує про стрімке зростання видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області на майбутнє доволі високими темпами та ілюструє на перспективу необхідність розробки плану дій для адекватного реагування ОМС ОТГ щодо активної мобілізації доходів для забезпечення цих видатків.

Зазначимо також, що у 2018 р. серед ОТГ Тернопільської області 36 громад отримували з державного бюджету базову дотацію, 2 перераховували реверсну дотацію. Найвищий рівень дотаційності у Золотопотіцькій ОТГ, у якої обсяг базової

дотації у загальній сумі доходів становив 43,4%. Найбільша питома вага видатків на утримання апарату управління у власних ресурсах ОТГ (без урахування трансфертів) припадала на бюджет Лопушненської ОТГ – 64,1%, найменша – на бюджет Терехівської ОТГ – 14,2%. Середній розмір капітальних видатків на 1-го мешканця (без урахування власних надходжень бюджетних установ) по 40-ка ОТГ області у 2018 р. склав 737,5 грн. Найбільше капітальних видатків у розрахунку на мешканця було проведено у Байковецькій ОТГ – 3 093,2 грн., найменше з бюджету Золотопотіцької ОТГ – 230,9 грн. [333].

Враховуючи результати дослідження можна підсумувати, що видатки загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області відіграють домінуючу роль у структурі їхніх бюджетів, оскільки на їхній основі фінансується 85% потреб цих громад у фінансових ресурсах. Проте видатки спеціального фонду, незважаючи на відведене їм призначення в ході реформи фінансової децентралізації – забезпечення фінансування місцевого інноваційно-інвестиційного розвитку, його не виконують.

Висновки до розділу 4

За результатами проведеного аналітичного оцінювання тенденцій функціонування фінансів ОТГ сформульовано такі висновки:

1. Перед фінансами ОТГ як сферою фінансової системи постають такі завдання: формування потужної власної фінансової та матеріальної бази ОТГ; чіткий розподіл функцій і повноважень між органами самоврядування об'єднаних територіальних громад й іншими органами влади на місцях; дотримання принципу субсидіарності щодо виконання всіх взятих повноважень; розширення джерел надходжень бюджетів ОТГ; створення позабюджетних фондів ОТГ; забезпечення фінансової спроможності ОТГ; налагодження взаємовигідної співпраці із суб'єктами господарювання приватної та комунальної форм власності; забезпечення більш сприятливих умов для життєдіяльності кожного мешканця ОТГ та підвищення рівня якості надання публічних послуг.

2. Аналіз загальних тенденцій у структурі доходів і видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області засвідчив наявність структурних відмінностей їхніх бюджетів та їхній різний вплив на процеси виконання доходів і видатків бюджетів цих ОТГ. За результатами проведеного емпіричного аналізу структури видатків і надходжень бюджетів ОТГ Тернопільської області за функціональною класифікацією можна стверджувати, що вона характеризується структурними відмінностями за загальним і спеціальним фондами в усіх громадах, що виявляються через різний характер варіації часток видаткових і дохідних статей бюджетів ОТГ.

3. Обґрунтовано необхідність розроблення практичного інструментарію оцінювання структури бюджетів ОТГ для їхнього порівняння з метою групування громад за критеріями подібності структури бюджетів, що в подальшому запропоновано використовувати для розробки пропозицій щодо реалізації векторів модернізації їхніх фінансів у ході забезпечення умов для оптимального їхнього функціонування. Встановлено, що на стан виконання бюджетів ОТГ за доходами впливають структурні відмінності за статтями доходів загального і спеціального фондів цих бюджетів, а загальної тенденції до перевищення планових показників за доходами загального та спеціального фондів за однаковими статтями для всіх ОТГ не існує, що не дає змоги однозначно оцінити структуру доходів бюджетів громад та ідентифікувати перспективні, уніфіковані джерела їхнього формування для ОТГ загалом.

4. Найвагоміший вплив на доходи загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області здійснюють: ПДФО та податок на прибуток, інші неподаткові надходження й адміністративні збори і платежі, доходи від некомерційної діяльності, які є домінантами формування дохідної бази цих бюджетів. Найбільший вплив на формування дисбалансів у доходах спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області здійснили: інші неподаткові надходження; кошти від продажу землі та нематеріальних активів. При цьому обсяг доходів спеціального фонду бюджетів ОТГ має встановлений функціональний зв'язок лише з обсягом міжбюджетних трансфертів.

5. Видатки, не зараховані до основних груп, видатки на державне управління, освіту, соціальний захист і соціальне забезпечення є чинниками бюджетного ризику (зокрема їхнє не прогнозоване зростання чи спад) у процесі виконання видаткових частин загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області. Саме видатки, не зараховані до основних груп, видатки на державне управління, освіту, соціальний захист і соціальне забезпечення мають найвищий вплив на рівень виконання видаткових частин загального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області та є системоутворюючими у формуванні структурних дисбалансів видатків загального фонду їхніх бюджетів загалом.

6. Видатками спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області, які формують найвищі дисбаланси в їхньому розподілі, є такі: на державне управління; на житлово-комунальне господарство; на культуру і мистецтво; на охорону здоров'я; на соціальний захист та соціальне забезпечення; на фізичну культуру і спорт; на правоохоронну діяльність і забезпечення безпеки держави. Видатки на житлово-комунальне господарство, освіту, соціальний захист і соціальне забезпечення мають найвищий вплив на рівень виконання видаткових частин спеціального фонду бюджетів ОТГ Тернопільської області.

Основні результати дослідження опубліковано у працях [427; 429; 436; 454; 460; 477; 480].

РОЗДІЛ 5

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ФІНАНСІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

5.1. Напрями реформування фінансів об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації

Імперативом демократичної держави є самостійність інституту місцевого самоврядування, забезпечення якої перебуває в площині децентралізації тому числі і фінансової як запоруки локалізації депресивних територій і каталізатора регіонального розвитку. Проте на тлі незначного часового континууму її реалізації й ейфорії від перших здобутків вона характеризується частковою безсистемністю проведення, неузгодженістю з іншими реформами і дедалі більше набуває рис керованого механізму за прийняття перманентних змін до державного бюджету, кодексів, нормативно-правових актів, які звужують повноваження органів місцевого самоврядування, впливаючи на формування фінансів ОТГ. Декларуючи здобутки фінансової децентралізації, необхідно зацентувати увагу на проблемних тенденціях її провадження із метою посилення позицій органів місцевого самоврядування ОТГ для зростання їх фінансової спроможності та набуття самодостатності у вирішенні питань місцевого значення. З огляду на це визначимо проблеми, що необхідно вирішити для ефективного формування та забезпечення подальшого розвитку фінансів ОТГ в Україні. Відповідно, першочерговими завданнями є вирішення проблем, пов'язаних із:

1) реформуванням адміністративно-територіального устрою як передумови ефективного функціонування фінансів ОТГ. Так, діюча в Україні система адміністративно-територіального устрою, прописана в Конституції України, потребує перегляду, оскільки її будова і механізм функціонування не відповідають сучасним реаліям. Це виявляється в надмірній подрібненості населених пунктів, відсутності єдиного підходу до класифікації адміністративно-територіальних одиниць, наявності у складі адміністративно-територіальної одиниці інших адміністративно-територіальних одиниць цього ж рівня. У Концепції реформування

місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні зазначено, що із майже 12 тис. територіальних громад більш як половина має чисельність жителів менш як 3 тис. осіб, з них 4809 громад – менш як 1 тис. осіб, а 1129 громад – менш як 500 осіб. У громадах із кількістю жителів менш як 500 осіб не утворено відповідно до законодавства виконавчих органів місцевих рад, немає бюджетних установ, комунальних підприємств тощо, а їхні органи місцевого самоврядування фактично не можуть здійснювати надані їм законом повноваження. За розрахунками Міністерства фінансів України, дотаційність 5419 місцевих бюджетів становить понад 70%, 483 територіальні громади на 90% утримуються коштами державного бюджету [387]. Така ситуація потребує якнайшвидшої локалізації – укрупнення з урахуванням територіально-регіональних особливостей і доцільності, оскільки вона не витримує критики на п'ятому році проведення реформ. На наш погляд, вирішення цього питання є ухвалення Закону України «Про адміністративно-територіальний устрій України», де мають бути прописані засади реалізації державної політики у цій сфері, а також затвердження змін до Конституції України, яка закріпить конструкцію нового адміністративно-територіального устрою. Проте лише переформатуванням адміністративно-територіального устрою неможливо усунути наявні перепони. Це потребує одночасності дій в контексті реформування центральних і місцевих органів виконавчої влади та системи місцевого самоврядування. Наголосимо, що Верховна Рада України ухвалила Постанову № 636-VIII «Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади від 31.08.2015 р.» [385]. Схвалений законопроект передбачає введення змін до чинної Конституції України у частині децентралізації, які відкриють можливості для системної та результативної адміністративно-територіальної реформи через запровадження трирівневої системи адміністративно-територіального устрою України – регіони, райони, громади з повсюдністю місцевого самоврядування; передання функцій виконавчої влади від місцевих державних адміністрацій виконавчим комітетам обласних і районних рад; розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування за принципом субсидіарності та наділення саме громад максимально широким спектром

повноважень; чітке забезпечення цих повноважень необхідними фінансовими ресурсами; ліквідацію місцевих державних адміністрацій і створення в районах і областях, м. Києві та Севастополі інституту префектів з лише контрольних і координаційних, а не виконавчих функцій [385]. Зауважимо, що вказані зміни базуються на Європейській хартії місцевого самоврядування і саме вони мають бути затверджені в Конституції України, котра визначає основи системи влади в державі. Вважаємо, що без конституційних змін провести реформу неможливо, особливо у сучасних умовах, для яких характерні економічна нестабільність і нестійке політичне становище, загострення взаємовідносин із сусідніми державами, перманентна загроза територіальній цілісності та періодичні конфлікти із сепаратистськими виявами. Крім цього, це усуне дихотомію із ухваленими Законами України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» і «Про співробітництво територіальних громад» та іншими нормативно-правовими актами в напрямку здійснення децентралізації.

Неможливо оминати увагою також те, що проведення адміністративно-територіальної реформи відстає у часовому вимірі від фінансової децентралізації. Згідно з логікою, спочатку має відбуватися формування адміністративно-територіальних одиниць із відповідним економічним потенціалом, вибудовуватися система місцевого самоврядування цих одиниць, а лише потім здійснюватись розподіл повноважень і виділення фінансових ресурсів на їхнє здійснення;

2) забезпеченням повсюдності та повноти місцевого самоврядування як запоруки доступності і якості надання публічних послуг. Як зазначає Ю. Шаров, реформа місцевого самоврядування є надскладним комплексом проблем. Готовність до неї поки недостатня, а деякі питання на сьогодні опрацьовані на спрощеному рівні. Водночас існує багатий позитивний досвід вирішення багатьох питань, накопичено значний потенціал конструктивних підходів, модельних та інструментальних засобів забезпечення результативної й ефективної діяльності в місцевому самоврядуванні, і реформа має, з одного боку, використовувати цей потенціал, а з іншого – відкрити широкі можливості для його реалізації в оновлених умовах [548, с. 86].

Перебудова системи місцевого самоврядування в напрямку децентралізації вимагає більш ефективного функціонування органів місцевого самоврядування в контексті забезпечення надання публічних послуг, оскільки низький рівень їхньої доступності й якості не відповідає дотриманню принципу повсюдності та повноти місцевого самоврядування, гальмує розвиток територіальних громад, позбавляючи їхніх членів конституційних гарантій і прав. Забезпечення повсюдності та повноти місцевого самоврядування можливе лише за умови існування фінансово спроможних і самодостатніх територіальних громад, базис яких – функціонуючі бюджетоутворюючі підприємства, діюча мережа установ й організацій, здатних надавати повний спектр цих публічних послуг, належний рівень матеріальних та фінансових ресурсів для повноти й якості їхнього надання. Відповідно потребують узгодженості Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні» і «Про добровільне об'єднання територіальних громад» щодо втілення повсюдності та повноти місцевого самоврядування не через «перекроювання» територій на основі таких критеріїв, як чисельність населення, площа, доступність публічних послуг тощо, а шляхом забезпечення розвитку дієздатної громади, спроможної підвищити рівень та якість життя громадян України. На нашу думку, дієздатність громади забезпечується її фінансовою спроможністю, яку визначають показники рівня доходів на мешканця та динаміки надходжень місцевих податків і зборів, що аргументовано у дослідженні математичними розрахунками. Отже, доцільно законодавчо закріпити ці критерії, оскільки мета забезпечення повсюдності та повноти місцевого самоврядування – побудова фінансово-економічного підґрунтя для реалізації екзистенційних потреб членів територіальних громад. Щодо проблеми доступності послуг за територіальною віддаленістю слід наголосити, що запровадження електронного врядування та розбудова відповідної інфраструктури є тим плацдармом, який нівелює штучні перепони на шляху реалізації повсюдності та повноти місцевого самоврядування.

Теоретики і практики вважають, що «...реформування місцевого самоврядування має сприяти подоланню негативних процесів у соціально-економічному та культурному розвитку територіальних громад, забезпечити

створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, надання мешканцям територіальних громад якісних і доступних адміністративних та соціальних послуг на основі сталого розвитку дієздатної громади, й на цій основі – суттєве підвищення рівня та якості життя громадян України. Україні, по суті, сьогодні необхідна нова парадигма місцевого самоврядування, яка інтегрує у собі елементи багатьох підходів і парадигм, але вона має відповідати українським особливостям та чітко ідентифікувати значення, роль і функції місцевого самоврядування в життєдіяльності територіальних громад та держави загалом» [304, с. 10-11]. Однак для формування цієї нової парадигми місцевого самоврядування потрібно найперше реформувати адміністративно-територіальний устрій, конституційно його закріпивши;

3) визначенням індикаторів рівня фінансової децентралізації. Проведення комплексної децентралізації в Україні забезпечило відповідні результати, серед яких перерозподіл повноважень і функцій між органами державної та місцевої влади, передача більшості повноважень і фінансових ресурсів безпосередньо на рівень місцевих громад – найближче до споживачів публічних послуг, формування та державне стимулювання об'єднання територіальних громад, ліквідація місцевих державних адміністрацій тощо. Водночас ефект від реалізації фінансової децентралізації, яка за сучасних реформ, ураховуючи вітчизняні особливості, набуває рис бюджетної, мінімізується. Причинами цього є відставання у проведенні адміністративно-територіальної реформи, її неузгодженість з іншими реформами, суперечливість інтересів органів місцевого самоврядування і місцевих громад, неконтрольованість та незабезпеченість прозорості у джерелах формування і напрямках використання фінансових ресурсів, відсутність єдиної методики визначення рівня фінансової децентралізації, інфантильне ставлення громадськості до впровадження змін.

Аргументом на користь визначення рівня фінансової децентралізації є виокремлення науковцями проблем, які отримали назву «дилема трикутника» [106], – забезпечення макроекономічної стабільності, соціальної справедливості й економічної ефективності за умови повномасштабної реалізації децентралізаційних

реформ. Складність прийняття рішень органами державної та місцевої влади базується на непорушності цих аспектів. Так, надмірна фінансова децентралізація в сучасних умовах може призвести до домінування локальних інтересів над державними у реалізації бюджетної політики, поглиблення диспропорцій у соціально-економічному розвитку територіальних одиниць, зниження якості публічних послуг за збільшення їхньої кількості в результаті об'єднання територіальних громад, неконтрольованості дій посадових осіб органів місцевого самоврядування в умовах слабкості та нерозвиненості громадських інститутів. Відповідно рівень фінансової децентралізації потрібно визначати і контролювати.

Враховуючи зазначене, зауважимо, що в дослідженні сформульовано показники фінансової децентралізації та здійснено оцінювання успішності її проведення за цими основними індикаторами. Проте про повномасштабний ефект від її реалізації констатувати не доводиться. Незначний часовий відрізок її проведення та інерційна залежність від фінансових рішень органів державної влади ілюструють централізацію як повноважень, так і ресурсів.

Підвищити результативність фінансової децентралізації можливо, на нашу думку, за умови узгодженості положень відповідних нормативно-правових актів (Конституції України, Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про добровільне об'єднання територіальних громад» і «Про співробітництво територіальних громад») із постулатами Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні; подальшого чіткого розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування для їхнього передбачення найближчим до населення рівням влади; переформатування функцій для залишення виконавчій владі тільки контрольних; формування ОТГ та їхнє перетворення на домінуючу територіальну одиницю; забезпечення наповненості місцевих бюджетів із метою виконання власних і делегованих повноважень; проведення виваженої і обґрунтованої міжбюджетної політики; формування дієздатних громадських інститутів із запровадження контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування; закріплення у Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні методики оцінювання

рівня фінансової децентралізації на основі визначеної у дослідженні системи індикаторів;

4) врегулюванням розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування й органами виконавчої влади та функцій для недопущення їхнього дублювання. «Ключове питання, яке треба розв'язати перш ніж будувати фінанси місцевих органів влади – це визначення межі між тими завданнями, які має вирішувати центральна влада, і тими, які покладаються на місцеві органи влади» [237, с. 17]. У межах проведення реформ органи місцевого самоврядування різних рівнів – територіальної громади, району, області – отримують повноваження, виконання яких найбільш ефективно на їхньому рівні (виконавчими комітетами відповідних рад), і необхідні для цього фінансові, матеріальні й інші ресурси, що декларує Європейська хартія місцевого самоврядування: «Право і спроможність органів місцевого самоврядування ... здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення» [161, с. 450]. Наголосимо, що повноваження виконавчих органів відповідних рад поділяються на два види: власні (самоврядні) – такі, що належать до компетенції органів місцевого самоврядування; делеговані – такі, що є компетенцією органів виконавчої влади, якими держава «поділилася» із виконавчими органами рад.

Отже, має відбуватись ефективний розподіл власних (самоврядних) і делегованих повноважень із закріпленими на їхню реалізацію ресурсами для забезпечення принципу субсидіарності. Однак більшість ОМС територіальних громад є не спроможними, отримавши у спадок інфраструктуру й об'єкти комунальної власності, які потребують розширеного відтворення, сформувані належний обсяг власних коштів на виконання навіть власних повноважень. У більшості випадків розраховують на міжбюджетні трансферти і допомогу донорів, що суперечить головній меті реформи місцевого самоврядування – спроможності самостійно на основі власних коштів вирішувати питання місцевого значення в інтересах жителів громади. Така ситуація відповідно актуалізує питання об'єднання територіальних громад як симбіозу території, інфраструктури і фінансових ресурсів

для вирішення проблеми нестачі коштів на соціально-економічний розвиток. Саме органи місцевого самоврядування ОТГ, маючи більше повноважень, одержують належний рівень фінансування. Проте ці повноваження мають бути чітко розподілені між органами місцевого самоврядування на основі дотримання принципу субсидіарності. Адже ще І. Легкоступ зазначав, що перебування великої кількості повноважень у спільному віданні різних рівнів влади призводить до розпорошення відповідальності, а також різного рівня фінансової забезпеченості установ однієї галузі та зниження ефективності надання послуг у цілому [261, с. 79]. Враховуючи постулати Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформування міжбюджетних відносин», Бюджетного кодексу України [171; 174; 82], конкретизуємо основні повноваження органів місцевого самоврядування ОТГ:

- планування стратегічного розвитку ОТГ, формування бюджету;
- економічний розвиток, залучення інвестицій, розвиток підприємств;
- управління земельними ресурсами, надання дозволів на будівництво, прийняття будівель в експлуатацію;
- розвиток місцевої інфраструктури, утримання та будівництво доріг, водо-, газопостачання і водовідведення та благоустрій території;
- надання житлово-комунальних послуг (теплопостачання і водовідведення, управління відходами, утримання об'єктів комунальної власності);
- утримання вулиць і доріг на території громади;
- організація пасажирських перевезень на території громади;
- громадська безпека силами муніципальної поліції;
- пожежна охорона;
- соціальна допомога через територіальні центри (в громадах);
- адміністративні послуги через центри їхнього надання (в громадах);
- управління школами та дитсадками;
- первинна медична допомога;
- утримання та організація функціонування будинків культури, клубів, бібліотек, стадіонів, спортивних майданчиків;

- виплата пенсій, субсидій, забезпечення пільгами;
- контроль санітарного та епізоотичного стану;
- казначейське обслуговування;
- реєстрація актів цивільного стану [171; 174; 82].

Чітко визначивши повноваження органів місцевого самоврядування ОТГ, вважаємо, що їхнє виокремлення за різними рівнями не допустить їхнього дублювання, уможливить чіткий контроль за використанням фінансових ресурсів, дасть змогу оптимізувати видатки місцевих бюджетів, забезпечивши місцевий розвиток.

З огляду на законодавчо визначені вимоги щодо функцій виконавчих комітетів рад [171] виокремимо повноваження виконавчих органів ОТГ за сферами (галузями) суспільного життя. Зокрема, виконавчим органам ОТГ надано повноваження у таких сферах (галузях:)

- соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку;
- бюджету, фінансів і цін;
- управління комунальною власністю
- житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту та зв'язку;
- будівництва;
- освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту;
- регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища;
- соціального захисту населення;
- зовнішньоекономічної діяльності;
- оборонної діяльності;
- щодо вирішення питань адміністративно-територіального устрою;
- щодо забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян;
- щодо відзначення державними нагородами України;

- інші повноваження виконавчих органів сільських, селищних і міських рад [412, с. 69].

Враховуючи зазначене, розмежуємо власні та делеговані повноваження органів місцевого самоврядування ОТГ (табл. 5.1).

Вважаємо, що у розрізі визначених нами власних і делегованих повноважень повинна бути здійснена класифікація видатків бюджетів ОТГ. Оскільки у доходній частині відбивають власні і передані фінансові ресурси, то й у видатковій повинен бути аналогічний підхід, а не поділ за функціональною класифікацією.

Отже, вище визначено нами повноваження органів місцевого самоврядування ОТГ і виконавчих органів ОТГ відповідно до принципу розподілу владних функцій. Це забезпечить урегулювання розподілу повноважень відповідно між органами місцевого самоврядування й органами виконавчої влади та дасть змогу запобігти їхньому дублюванню, що може призвести до виникнення конкуруючої компетенції та компетенційних конфліктів, спричиняючи фінансові дисбаланси.

Таблиця 5.1

Повноваження органів місцевого самоврядування ОТГ

Власні повноваження	Делеговані повноваження	Послуги, що реалізують підрозділи державних органів влади на місцях
<ul style="list-style-type: none"> – планування стратегічного розвитку ОТГ, планування та формування показників бюджету ОТГ; – економічний розвиток, залучення інвестицій, розвиток підприємництва; – розвиток місцевої інфраструктури, водо-, газопостачання і водовідведення, утримання вулиць і доріг на території ОТГ, благоустрій; – організація пасажирських перевезень на території ОТГ; – надання житлово-комунальних послуг; – управління земельними ресурсами, надання дозволів на будівництво, прийняття будівель в експлуатацію; – громадська безпека силами місцевої поліції. 	<ul style="list-style-type: none"> – пожежна охорона; – соціальна допомога через територіальні центри в ОТГ; – адміністративні послуги через центри їх надання в ОТГ; – управління школами та дитячими садками; – первинна медична допомога; – утримання та організація функціонування будинків культури, клубів, бібліотек, стадіонів, спортивних майданчиків. 	<ul style="list-style-type: none"> – виплата пенсій, субсидій, забезпечення пільгами; – казначейське обслуговування; – контроль санітарного та епізоотичного стану; – реєстрація актів цивільного стану.

Джерело: складено автором на основі Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» [171], «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформування міжбюджетних відносин» [174], Бюджетного кодексу України.

Наголосимо, що реальне фінансове забезпечення делегованих і законодавчо закріплених повноважень та функцій є проблемою в контексті фінансової самостійності органів місцевого самоврядування ОТГ, межі якої, як декларує чинне законодавство, мають чітко дотримуватися і виконуватися.

Однак за врегулювання розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування і органами виконавчої влади виникає ще одна важлива проблема, пов'язана з ліквідацією місцевих державних адміністрацій (районних, обласних) і делегуванням їхніх повноважень. На нашу думку, потрібно, щоб запрацював інститут префектів і ці повноваження перейшли до виконавчих комітетів місцевих рад, проте це потребує змін адміністративно-територіального устрою;

5) стимулюванням подальшого об'єднання територіальних громад і формування ОТГ.

Дрібні територіальні громади, яких в Україні майже 12 тис., не в змозі повною мірою виконувати повноваження та надавати якісні публічні послуги жителям громади. Часто коштів місцевих бюджетів таких громад не вистачає навіть на фінансування власних повноважень, тому об'єднання з іншими територіальними одиницями – це перспектива досягнення їхньої фінансової стабільності, а також основна мета реформ – формування спроможних ОТГ. Нині Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» в дії, стимули державної фінансової підтримки об'єднання територіальних громад запущено і вони є вагомими. Так, окрім того, що ОТГ наділені такими повноваженнями, як і міста обласного значення, і мають прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом, ст. 10 також декларує «...надання об'єднаній територіальній громаді коштів у вигляді субвенцій на формування відповідної інфраструктури згідно з планом соціально-економічного розвитку такої територіальної громади» [388]. Відповідно законодавче врегулювання механізму виділення цієї цільової субвенції та фінансування інфраструктурних проектів Державним фондом регіонального розвитку позитивно відобразилося на збільшенні кількості ОТГ, активізувавши процес об'єднання – проти 159 ОТГ у 2015 р., сформовано 257 ОТГ у 2016 р., а за станом на 1.01.2018 р. [509] в Україні зареєстровано 665 ОТГ.

Оскільки процес добровільного об'єднання територіальних громад, передбачений чинним законодавством, є тривалим та доволі складним організаційно (рис. 5.1), під час підготовки та реалізації його етапів необхідний перманентний діалог із членами територіальних громад щодо обізнаності та свідомого розуміння процесу і мети такого об'єднання; обґрунтування методичного забезпечення формування ОТГ і доведення його до найширшого кола зацікавлених осіб; налагодження комунікативних зв'язків із правлячими елітами з метою локалізації їхнього спротиву об'єднанню через можливу втрату важелів впливу. Це є одним зі стимулів для подальшого об'єднання територіальних громад.

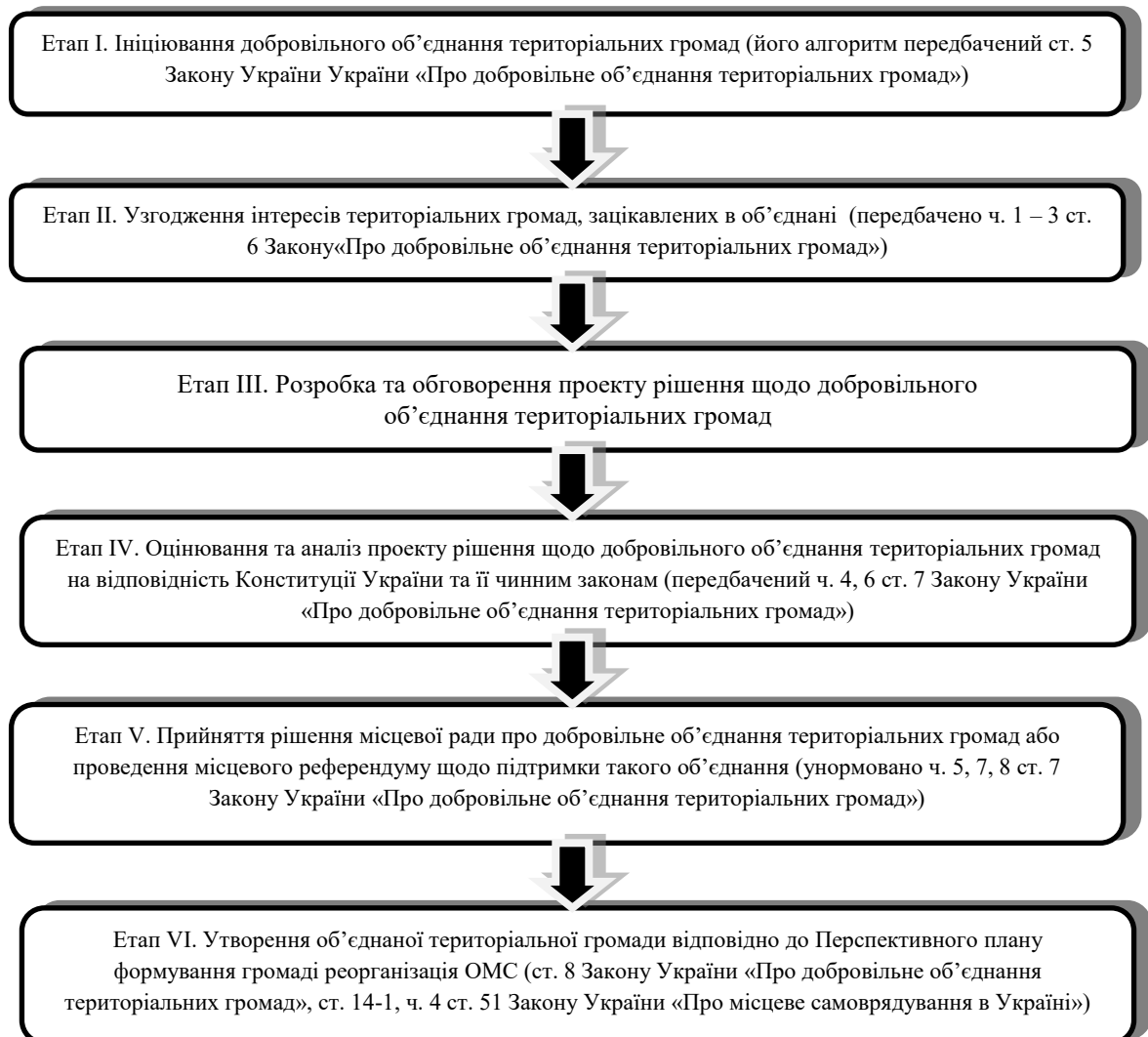


Рис. 5.1. Етапи добровільного об'єднання територіальних громад

Джерело: складено автором на основі Законів України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про місцеве самоврядування в Україні» [171].

Переконані, що стимулюватиме об'єднання територіальних громад також розробка цілісної концепції соціально-економічного розвитку ОТГ та представлення її на громадське обговорення. Чинне законодавство визначає обов'язковість розробки Програми соціально-економічного та культурного розвитку громади, своєрідного стратегічного плану, розрахованого на дві каденції відповідних рад, де прописано бачення майбутніх аспектів розвитку громади, виокремлено стратегічні цілі, які він забезпечить, а також сформовано план дій щодо їхнього досягнення.

Формування програми розвитку ОТГ ґрунтується на:

- оцінюванні початкових умов для повноцінного функціонування і розвитку ОТГ (оцінювання фінансового стану підприємств і фінансових установ комунальної форми власності, наявної інфраструктури, ресурсів, активів, бюджетоутворюючих підприємств, проведення нормативного грошового оцінювання земель, перегляд договорів оренди комунального майна і землі, чисельності та структури населення)
- своєрідна інвентаризація майна, активів, фінансових ресурсів, населення, територій;
- визначенні реалій функціонування ОТГ з урахуванням думки членів територіальних громад та правлячих еліт, а також здійсненням аналізу наявних сильних і слабких сторін громади щодо ідентифікації можливостей і загроз;
- розробленні чітких послідовних дій із зазначенням виконавців і фінансових ресурсів на їхню реалізацію для досягнення кожної з стратегічних цілей.

Однак більшість ОМС ОТГ такого плану апоріорі не розробляє, керуючись індикативними розрахунками й ігноруючи норми законодавства, що в подальшому негативно відображається на фінансовій спроможності ОТГ. Вважаємо, що забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку територіальних громад будь-якого рівня залежить від визначеної та спрогнозованої системи цілей цього розвитку, адже під них закладається відповідний рівень фінансових ресурсів для їхньої реалізації.

Варто зауважити, що після 2020 р. експерти розглядають три основні сценарії розвитку ОТГ – інерційний (до створених ОТГ приєднуюватимуться інші території, які не об'єдналися); централізований (приєднання слабких ОТГ до фінансово

спроможних за фактичного державного управління цим процесом); добровільний (пролонгація дії законодавства щодо добровільного об'єднання – так званий другий етап). Проте визначити візії процесу об'єднання територіальних громад, навіть за окресленим сценарієм, складно, оскільки часто в Україні результативність реформ залежить від політичної складової. На першому етапі ці результати визначатимуть вибори 2019 р. і перемога чи поразка правлячих політичних сил;

б) низьким рівнем забезпеченості фінансовими ресурсами ОМС ОТГ. Теоретики і практики одностайні, що «...наявність в органів місцевого самоврядування фінансових ресурсів, достатніх для вирішення питань місцевого значення, великою мірою визначає реальність місцевого самоврядування в тій чи іншій країні» [412, с. 24]. При чому «...однією з головних засад формування справедливих відносин між державною владою та місцевим самоврядуванням є чіткий розподіл на стабільній основі фінансових ресурсів держави [235, с. 162].

Відповідно фінансова децентралізація створила умови для забезпечення всіх територіальних громад, а особливо ОТГ, необхідним обсягом фінансових ресурсів, достатнім для виконання власних і делегованих повноважень, сформувавши оптимальну структуру їхніх місцевих бюджетів і наділивши їхні органи місцевого самоврядування високим рівнем фінансової автономії. Проте доволі часто фінансово-економічні відносини, що виникають у процесі формування, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів, впливають на показники місцевих бюджетів у частині недоотримання доходів, а отже, і недовиконання видатків. Проблема найперше виникає на етапі бюджетного планування, яке потребує покращення щодо визначення реальних показників бюджету ОТГ відповідно до пріоритетів розвитку громади. Так, під час формування показників бюджетів ОТГ затверджуються занижені планові обсяги доходів, що впливає на фактичні темпи їхнього зростання порівняно із запланованими і спотворює фінансову інформацію щодо розподілу коштів, не даючи можливості максимально визначити пріоритети розвитку громади і реально сформувати показники бюджету розвитку. До того ж відповідно до норм Бюджетного кодексу України розподіл понадпланових надходжень здійснюється за підсумками I кварталу, що зумовлює «банальне розпорошення» і «проїдання»

коштів, які можна використати на капітальні видатки. Вважаємо, що неефективне бюджетне планування призводить до перевиконання показників бюджетів ОТГ, не стимулюючи ОМС до розширення власної податкової бази і залучення додаткових джерел доходів, що є неприпустимою практикою у сучасних умовах.

Депопуляризують фінансові здобутки об'єднання територіальних громад і потребують локалізації також інші проблеми. Так, не всі місцеві бюджети ОТГ отримують необхідний обсяг власних надходжень. Згідно із внесеними змінами до Бюджетного кодексу України, місцеві податки за станом на сьогодні забезпечують надходження щонайбільше 10% доходів місцевих бюджетів, а ст. 9 Європейської хартії місцевого самоврядування декларує, що принаймні половина коштів місцевого самоврядування має надходити на основі місцевих зборів і податків. Отже, органи місцевого самоврядування ОТГ мають задіювати стимули щодо підтримки розвитку малого і середнього бізнесу, підвищення фінансових результатів бюджетоутворюючих підприємств, оптимізації адміністрування податку на майно для створення електронної бази – реєстру юридичних і фізичних осіб – власників житлової та нежитлової нерухомості з інвентаризацією всіх об'єктів нерухомого майна, а також власників земельних ділянок.

Ідентифікуємо теж проблему щодо необхідності зниження рівня міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів (табл. 5.2, рис. 5.2, рис. 5.3).

Як ілюструють дані табл. 5.2, у період проведення децентралізації доходи місцевих бюджетів зростають швидкими темпами, проте це відбувається здебільшого внаслідок надходження міжбюджетних трансфертів, у 2016 р. приріст яких становить 12,3% порівняно із 2015 р., а у 2017 р. – 31,6% та у 2018 р. – 75,1% відповідно. Відтак спостерігається значне нарощування доходів місцевих бюджетів – у 2016 р. темпи приросту складають 24,3% порівняно із 2015 р., а у 2017 р. вже – 55,8% та у 2018 р. – 92,5% на тлі низьких темпів зростання доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів, що суперечить основним ідеям фінансової децентралізації.

Таблиця 5.2

Доходи місцевих бюджетів України за 2005-2018 рр. (млрд. грн.)

Рік	Доходи місцевих бюджетів, млрд. грн.	Міжбюджетні трансферти, млрд. грн.	Доходи місцевих бюджетів (без урахування трансфертів), млрд. грн.
2005	53,7	23,4	30,3
2006	75,9	36,0	39,9
2007	107,1	48,8	58,3
2008	137,5	63,6	73,9
2009	134,6	63,6	71
2010	159,4	78,9	80,5
2011	181,5	94,9	86,6
2012	225,3	124,5	88,1
2013	221,0	115,8	92,3
2014	231,7	130,6	89
2015	294,5	174	120,5
2016	366	195,4	170,6
2017	458,9	229,5	229,4
2018	566,9	304,7	262,2

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України [177].

Дані рис 5.2, побудованого на основі розрахунків за показниками табл. 5.2, підтверджують залежність нарощування дохідної частини місцевих бюджетів, і бюджетів ОТГ у тому числі, від міжбюджетних трансфертів (кореляція на рівні 0,99).

Відповідно, ступінь впливу міжбюджетних трансфертів на доходи місцевих бюджетів становить 1,82 (рис. 5.2) при впливі інших чинників на рівні 10,93.

В свою чергу, доходи місцевих бюджетів мають інший характер залежності від доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів (рис. 5.3) при кореляції на рівні 0,98. Як свідчать дані табл. 5.2 та рис. 5.3, ступінь впливу доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів на доходи місцевих бюджетів в цілому становить 2,13 при впливі інших чинників на рівні 1,73. Отже, вплив міжбюджетних трансфертів на доходи місцевих бюджетів беззаперечний.

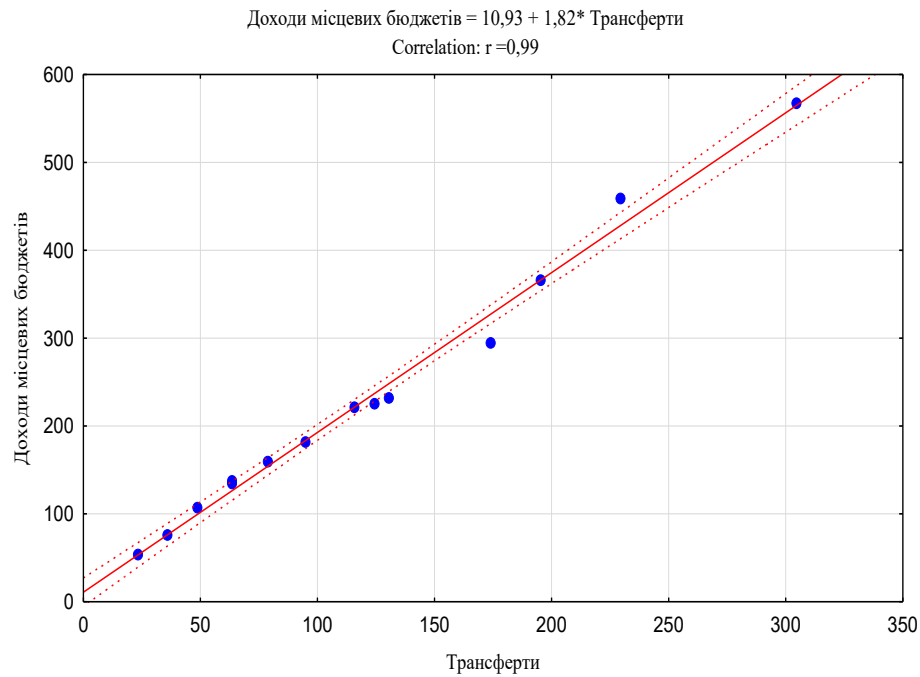


Рис. 5.2. Залежність доходів місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів в Україні

Джерело: Побудовано автором засобами ПП «Statistica 10.0» за даними табл. 5.2.

В контексті зазначеного наголосимо, що до того ж структура міжбюджетних трансфертів характеризується превалюванням поточних трансфертів, а не капітальних (рис. 5.4).

Так, дані рис. 5.4 засвідчують, що фінансова децентралізація, декларуючи забезпечення самостійності місцевих бюджетів, за допомогою імплементації нової моделі міжбюджетних відносин здійснює «ручне» управління дохідною базою місцевих бюджетів. Проте це є об'єктивним, зважаючи на те, що місцеві бюджети виконують «функцію оператора» щодо фінансування делегованих повноважень. Відповідно через субвенції, що складають у структурі міжбюджетних трансфертів понад 90%, здійснюється виконання державних програм соціального захисту, які домінують і формують найбільшу частку в їх загальному обсязі. Значна питома вага припадає на освітню й медичну субвенції, які спрямовуються на часткове фінансування видатків щодо поточного утримання закладів та установ відповідних галузей, оскільки надання цих послуг гарантується державою.

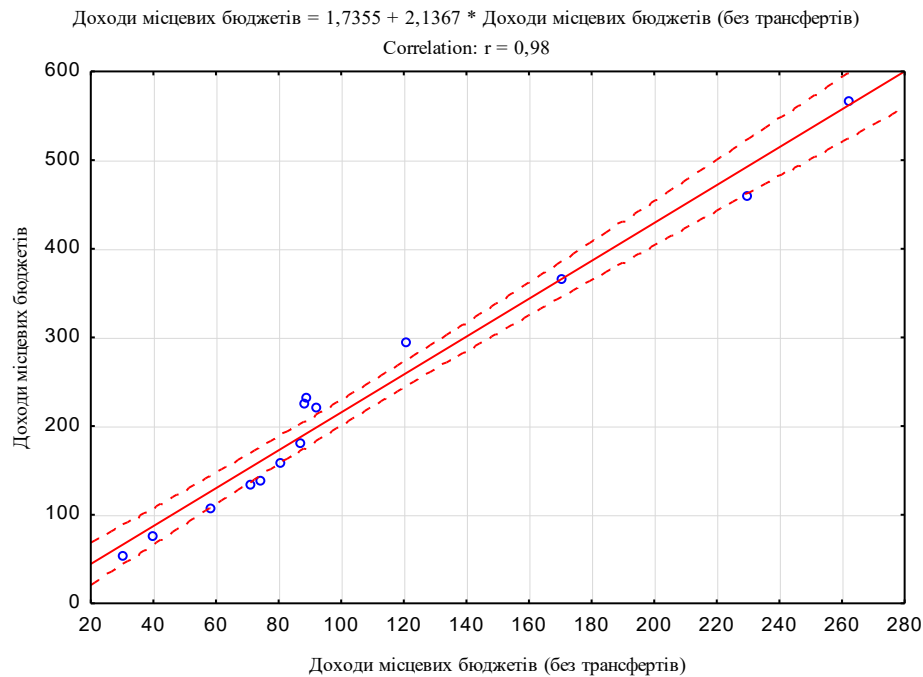


Рис. 5.3. Залежність доходів місцевих бюджетів від доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів в Україні

Джерело: Побудовано автором засобами ПП «Statistica 10.0» за даними табл. 5.2.

Натомість питома вага дотацій у структурі міжбюджетних трансфертів займає незначну частку порівняно із субвенціями, проте із тенденцією до зростання практично удвічі – із 4,2% у 2015 р. до 8,4% у 2018 р. Зауважимо, що саме дотації є джерелом тих коштів, які ОМС можуть гнучко використовувати, змінюючи їх цільове спрямування, тоді як субвенції характеризуються конкретним призначенням і обмежують фінансову незалежність в контексті реалізації власної бюджетної політики. Відповідно доопрацювання потребують засади міжбюджетної політики у період децентралізації щодо надання у більшому обсязі саме дотацій, оскільки органи влади на місцях компетентні стосовно потреби у коштах та напрямів їх використання.

Також варто наголосити, що хоча перебудова міжбюджетних відносин надала поштовх формуванню нової моделі фінансів ОТГ, проте простежується невідповідність між визначеним і переданим ОМС ОТГ обсягом міжбюджетних трансфертів і реальними фінансовими потребами громад. Відтак спостерігається значна дотаційність місцевих бюджетів ОТГ, що посилює вплив держави на

функціонування їхніх місцевих фінансів і нівелює декларовані переваги реформ щодо фінансової самостійності (табл. 5.4).

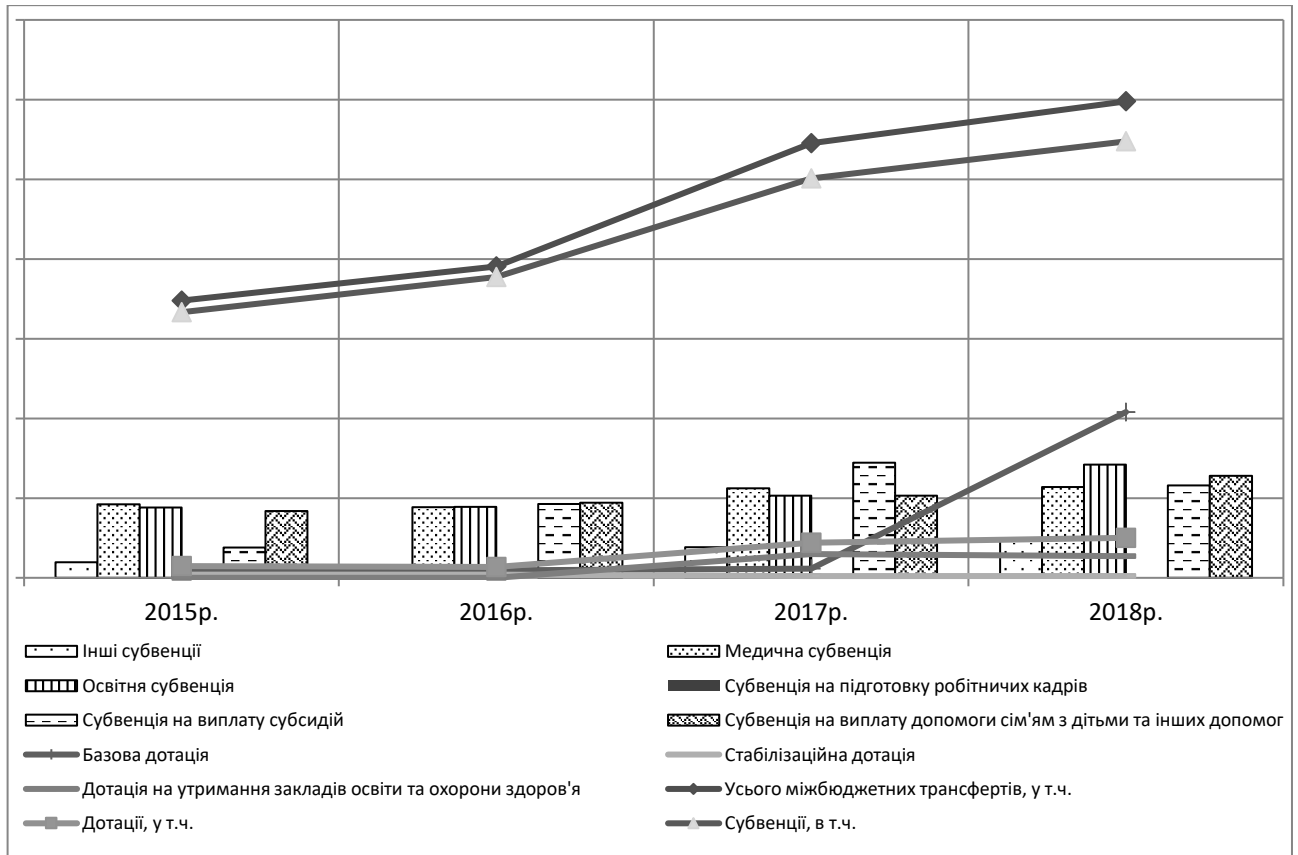


Рис. 5.4. Динаміка і структура міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів України за 2015-2018 рр., (млрд. грн.)

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України [177].

Дані табл. 5.4 підтверджують значну дотаційність бюджетів ОТГ. Так, із 366 ОТГ, створених у 2017 р., 69 відраховують кошти до держбюджету (реверсна дотація), тобто є фінансово спроможними. Найбільше таких ОТГ у Житомирській, Вінницькій та Полтавській областях. Водночас 297 ОТГ отримують базову дотацію з держбюджету, з яких майже у 25% (79 громад) дотація становить більш як 20% від їхнього обсягу доходів загалом [494], що свідчить про їхню неспроможність вирішувати за допомогою власних надходжень питання місцевого значення.

Отже, за реалізації нової політики міжбюджетних відносин актуальною проблемою, яка потребує вирішення, надалі залишається питання фінансової

спроможності та самостійності ОТГ, адже «...зміна трансфертної політики передбачає «світле майбутнє» тільки для економічно сильних територій» [115].

Таблиця 5.4

Кількість дотаційних ОТГ в Україні в 2017 р.

Назва регіону України, область	Кількість ОТГ, що моніторились	ОТГ з реверсною дотацією / без дотації	ОТГ з базовою дотацією	ОТГ з базовою дотацією більш як 20% у доходах
Тернопільська область	36	3	33	15
Дніпропетровська область	34	6	28	3
Житомирська область	32	9	23	5
Хмельницька область	26	4	22	2
Львівська область	22	0	22	11
Вінницька область	21	8	13	1
Миколаївська область	19	5	14	1
Полтавська область	18	7	11	0
Рівненська область	18	2	16	9
Запорізька область	16	1	15	1
Чернівецька область	16	0	16	11
Чернігівська область	16	4	12	0
Волинська область	15	3	12	7
Сумська область	14	2	12	0
Херсонська область	12	1	11	2
Івано-Франківська область	11	0	11	10
Одеська область	11	2	9	0
Донецька область	6	5	1	0
Черкаська область	6	2	4	0
Кіровоградська область	5	1	4	0
Харківська область	4	1	3	0
Закарпатська область	3	1	2	1
Луганська область	3	2	1	0
Київська область	2	0	2	0
Всього	366	69	297	79

Джерело: складено автором за даними Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [302].

Більшість створених ОТГ є дотаційними і це сигналізує про необхідність пошуку джерел доходів місцевих бюджетів, «...які спроможна забезпечити лише реальна економіка» [115].

Актуальним у процесі нарощування фінансових ресурсів вважаємо також здійснення ОМС ОТГ місцевих запозичень. Зміни у чинному законодавстві

збільшили доступ до ринку позикового інвестиційного капіталу як джерела фінансового забезпечення ОМС ОТГ. Проте спостерігається низький рівень розвитку ринку місцевих запозичень. Згідно з даними рис. 5.5 місцеві запозичення не мають суттєвого значення у фінансовому забезпеченні місцевих бюджетів України, особливо в 2015–2017 рр. – період проведення реформ.

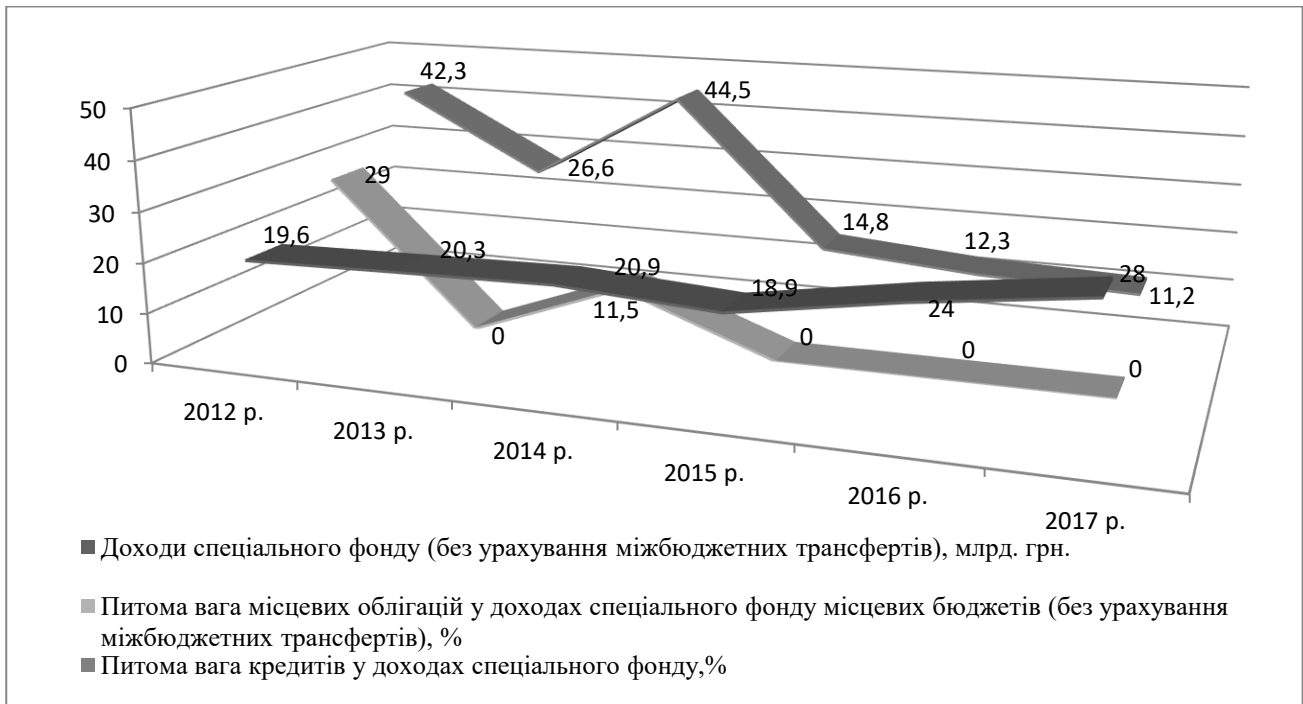


Рис. 5.5 Питома вага місцевих запозичень у доходах спеціального фонду місцевих бюджетів України в 2012-2017 рр.

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України [177].

Значні фінансові ризики інвестування, низький рівень дохідності облігацій місцевих позик, невисокий рівень довіри до місцевої влади поки не дають змогу повноцінно реанімувати це джерело наповнення місцевих бюджетів і бюджетів ОТГ зокрема, втіливши одне з основних положень Європейської хартії місцевого самоврядування у сфері місцевого самоврядування – розвиток ринку місцевих запозичень.

Вважаємо, що вирішенням такої критичної ситуації є побудова грамотної боргової політики ОМС ОТГ, яка базована на ефективному управлінні місцевими запозиченнями через призму надання додаткових гарантій для кредиторів щодо повернення коштів. Так, згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про

затвердження Порядку здійснення місцевих запозичень» від 16.02.2011 р. №110 (ПКМУ № 110) [381], у випадку залучення кредитів повинні бути узгоджені з Міністерством фінансів України майнове або інше забезпечення. Тому слід використовувати кредитування без забезпечення (бланкові кредити), що відповідає міжнародній практиці, проте не регулюються чинним в Україні законодавством, що відповідно потребує внесення змін. До того ж, досвід ОМС у даному аспекті є при співробітництві із міжнародними організаціями (наприклад, NEFCO [610], що надає кредити без забезпечення). А у випадку із забезпеченням необхідно врегулювати питання щодо класифікації активів й об'єктів власності територіальної громади, які можуть слугувати додатковою заставою. На нашу думку, у даному ключі необхідно переглянути й забезпечення за місцевими позиками у вигляді власних доходів місцевих бюджетів, що не дозволяється в Україні, оскільки це суперечить Бюджетному кодексу України. Однак, такий тип застави разом із бланковими кредитами є одним із найпоширеніших у міжнародній практиці, і може істотно знизити кредитні ризики та сприяти розвитку ринку місцевих запозичень. Отже, можливість його застосування (і відповідні регуляторні зміни) мають бути розглянуті на загальнодержавному рівні, а доцільність використання в Україні потребує детального аналізу.

Дієвим за збільшення фінансових ресурсів ОМС ОТГ може бути також формування з боку органів державної влади мотиваційних інструментів для зовнішнього інвестування в соціально-економічний розвиток ОТГ. Інструментами мотивації щодо фізичних, юридичних осіб, державних організацій, фінансових установ можуть бути податкові преференції, право надавати які потрібно законодавчо закріпити за органами місцевого самоврядування ОТГ, а право контролювати – за громадськими радами.

Оптимізації також потребують видатки місцевих бюджетів ОТГ. Так, у структурі видатків бюджетів ОТГ 60%-80% становлять видатки на утримання закладів бюджетної сфери, які потребують реорганізації через неефективне зростання їхньої чисельності після об'єднання. Це призводить до зниження рівня фінансування видатків на власні повноваження ОМС ОТГ, впливаючи на

недостатність коштів на благоустрій території, освітлення, ремонт доріг тощо. Негативним наслідком реалій об'єднання є також збільшення чисельності кадрового потенціалу органів управління ОТГ, хоча реформа передбачає їх зменшення, що призводить до зростання видатків на їхнє утримання, – вони становлять до 35% у доходах бюджету громади (без урахування міжбюджетних трансфертів). На наш погляд, ці чинники негативно впливають на процес формування показників бюджетів ОТГ, а також на ефективність розподілу коштів за пріоритетними напрямками розвитку громад;

7) нерозробленістю інструментарію оцінювання бюджетних ризиків. Так, оцінювання та визначення рівня ризику місцевих бюджетів дає змогу отримати класичні ймовірнісні оцінки ризиків видатків і доходів цих бюджетів, кількісно оцінити кожен із його видів та з'ясувати можливі втрати місцевих бюджетів загалом, у тому числі бюджетів ОТГ як за доходами, так і за видатками за загальним і спеціальним фондами при здійсненні бюджетного планування з метою підвищення його ефективності;

8) зниженням рівня зацікавленості органів місцевого самоврядування в розвитку ОТГ за постійного втручання і контролю з боку державної влади. Вважаємо, що попередні консультації з членами територіальних громад і врахування пропозицій правлячих еліт сприятимуть гармонізації відносин місцевої влади та територіальних громад, що посилить позитивні тенденції реформ і у майбутньому мінімізує державне втручання, звівши його до функціонування інституту префектів винятково із контрольними-наглядовими і координаційними функціями, одночасно запровадивши у перелік цих функцій посилення відповідальності ОМС ОТГ за формування їхніх фінансів.

Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, зазначимо, що, на нашу думку, для підвищення ефективності формування та забезпечення подальшого розвитку фінансів ОТГ в Україні необхідно: по-перше, реформувати адміністративно-територіальний устрій, закріпивши конституційно всі зміни, що сприятиме повноті реалізації реформи системи місцевого самоврядування і територіальної організації влади; по-друге, встановити чіткий перелік власних і

делегованих повноважень, оскільки відсутність такого розподілу повноважень між рівнями, органами та посадовими особами місцевого самоврядування продукує дублювання цих повноважень, вибудовуючи неузгодженість, суперечливість і конкуренцію відповідно до компетенцій, повноважень, функцій, а отже, формує правове поле для уникнення відповідальності за їхнє невиконання; по-третє, подолати суспільну недовіру до органів місцевого самоврядування внаслідок їхньої закоренілої корумпованості, закритості й непрозорості ОМС через формування громадських інституцій щодо контролю за їхньою діяльністю за партисипативної участі членів і представників територіальної громади у бюджетуванні зокрема; по-четверте, подолати кризу в кадровій політиці місцевого самоврядування, системі підготовки, навчання, перепідготовки і підвищення кваліфікації посадових осіб, службовців ОМС; по-п'яте, остаточно викоринити надмірну централізацію фінансових, матеріальних та інших ресурсів, що нівелює мотивацію об'єднаних територіальних громад і органів місцевого самоврядування до їхнього отримання та не стимулює їх до саморозвитку і вияву місцевої ініціативи; по-шосте, оптимально розподілити фінансові ресурси між державним і місцевим рівнями, закріпивши законодавчо частки відрахувань загальнодержавних податків і зборів без права їхнього щорічного перегляду, що забезпечить нарощування доходів бюджетів ОТГ й уможливить вирішення частини проблем щодо фінансової неспроможності територіальних громад; по-сьоме, здійснити детальне оцінювання податкового потенціалу відповідної адміністративно-територіальної одиниці, пошук і розширення джерел власних надходжень до бюджетів ОТГ, що дасть змогу наростити фінансову спроможність і самодостатність громади; по-восьме, розробити механізм подолання фінансових дисбалансів у доходах бюджетів ОТГ і бюджеті розвитку територіальних громад, що розширить фінансову основу для реалізації інвестиційно-інфраструктурних проектів; по-дев'яте, оптимізувати структуру видатків бюджетів ОТГ у частині прогностичного визначення видів публічних послуг і контингенту споживачів кожного їхнього виду принаймні на два роки, а також чисельність установ без зниження якості надання цих послуг; по-десяте, переглянути політику міжбюджетних відносин і надання міжбюджетних

трансфертів і за збереження децентралізаційних тенденцій у формуванні показників бюджетів ОТГ забезпечити з боку держави стабільну фінансову підтримку добровільного об'єднання територіальних громад аж до завершення реалізації реформи; по-одинадцяте, законодавчо стимулювати розвиток ринку місцевих запозичень, оскільки ОМС ОТГ не можуть самотужки забезпечити залучення коштів до їхніх місцевих бюджетів за наявності такого перспективного джерела фінансування; по-дванадцяте, перманентно здійснювати оцінювання бюджетних ризиків за доходами і видатками загального та спеціального фондів з метою ризикоорієнтованого управління фінансами ОТГ і прийняття обґрунтованих фінансових рішень у бюджетному процесі на місцевому рівні.

У сучасних умовах імплементація вище перелічених рекомендацій є важливим завданням щодо забезпечення подальшого розвитку місцевого самоврядування у контексті фінансової децентралізації. Адже її результатом стане формування фінансово спроможних ОТГ та відродження соціально-економічного потенціалу територіальних громад, що створить можливості для ефективного функціонування їхніх фінансів і прерогативи подальшої інтеграції України в європейський простір. У цьому напрямку особливо актуальним є вивчення зарубіжного досвіду для подальшої перебудови та забезпечення стратегічного розвитку фінансів об'єднаних територіальних громад.

5.2. Пріоритети розвитку фінансів об'єднаних територіальних громад в контексті імплементації світового досвіду

Реформування системи місцевого самоврядування та територіальної організації влади і, як підсумок, об'єднання громад для зміцнення демократії та стимулювання місцевого економічного розвитку на засадах децентралізації є поширеною світовою практикою. Так, децентралізація державної влади і фінансова децентралізація в ЄС набули законодавчого обґрунтування в 1985 р. із закріпленням їхніх основоположних принципів в Європейській хартії місцевого самоврядування

[167, с. 253]. Нині одна із домінант – вирішення конкретних проблем громади на найнижчому рівні – принцип субсидіарності, будучи провідною ідеєю Європейської хартії місцевого самоврядування, є вектором розвитку фінансів територіальних громад у всіх без винятку країнах Європи.

Зазначимо, що вказаний документ, фіксуючи політичні та економічні права місцевого самоврядування, його незалежність від центральної влади, зобов'язує держави закріпити у внутрішньому законодавстві й застосовувати на практиці сукупність юридичних норм, що гарантують політичну, адміністративну та фінансову незалежність муніципальних утворень. Саме із підписанням Європейської хартії місцевого самоврядування країни Європи в 1990-х рр. увійшли у нову хвилю децентралізації, зокрема фінансової, відмінну від тих її процесів, які відбулися у більшості з них протягом 1960-1970 рр. При цьому фінансова автономія територіальних громад визначена основою місцевого самоврядування, що зафіксовано у ст. 9 Європейської хартії місцевого самоврядування. Відповідно до постулатів Європейської хартії місцевого самоврядування фінансова автономія ґрунтується на тому, що:

- обсяг фінансових ресурсів має відповідати витратам, пов'язаним з виконанням функцій місцевих органів влади;
- органам місцевої влади потрібно надати можливість самостійно і вільно розпоряджатися виділеними їм фінансовими ресурсами;
- органи місцевої влади відповідно до повноважень визначають необхідний рівень власних фінансових ресурсів.

В європейській практиці оцінювання фінансів територіальних громад здійснюють на основі аналізу рівня цих фінансових ресурсів у контексті витрат ОМС територіальних громад, а також потенціалу органів місцевого самоврядування щодо спроможності нарощення власних доходів. Як декларує Європейська хартія місцевого самоврядування, місцевим органам влади потрібно мати «...власні адекватні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в рамках своїх повноважень», а фінансові ресурси місцевих органів влади мають бути «пропорційними» щодо їхньої відповідальності. Відповідно перше положення є

умовою місцевої фінансової автономії та реалізації засад демократичного управління на практиці; друге – це гарантія щодо надання необхідних ресурсів для фінансування завдань, які покладено на ОМС.

Аналітики міжнародних організацій вважають, що фінансова автономія в процесі мобілізації ресурсів бюджетів місцевих громад привела до зростаючої ролі місцевих органів самоврядування в державному управлінні країн Європи [613]. А автономність у мобілізації доходів, як вказують науковці, передбачає незалежність у здійсненні витрат. За показником автономії витрат місцевих бюджетів виокремлюють фінансово спроможні громади країн Європи, поділяючи їх на три групи [575, с. 1067-1083]:

- три країни Північної Європи (Данія, Фінляндія, Швеція) та Швейцарія, витрати бюджетів громад яких перевищують 20% ВВП;
- велика група країн (країни-члени ЄС), витрати бюджетів громад яких становлять від 6% до 13% ВВП (Франція, Німеччина, Іспанія, Італія та інші);
- невелика група країн, де витрати бюджетів громад становлять менш як 5% ВВП (Греція, Кіпр, колишня Югославія, Македонія та Мальта).

Водночас із визначенням реальної фінансової автономії місцевих громад за критерієм частки витрат місцевих бюджетів у ВВП про фінансову незалежність територіальних громад у країнах Європи свідчить рівень самостійного управління фінансовими ресурсами, що перебувають у розпорядженні місцевої влади, в частині оптимізації витрат, мобілізації доходів і розширення дохідної бази місцевих бюджетів.

Щодо оптимізації витрат слід зауважити, що відповідно до вимог Європейської хартії місцевого самоврядування юридично визначені функції ОМС мають бути забезпечені фінансовими ресурсами – це «принцип поєднання», дотримання якого залежить від структури видатків місцевих бюджетів. Основа розрахунку обсягу і структури видатків – рівень і якість послуг, достатніх і необхідних для членів територіальної громади, що є базою формування фінансових вимог ОМС центральним органам влади для визначення видів і величини державної допомоги.

Статистичні дані підтверджують, що середнє значення частки видатків місцевих бюджетів у ВВП у федеративних розвинених країнах ОЕСР у 2016 р. становило 20,8%, в унітарних – 1,3%, в країнах ЄС – 1,4% (додаток С. табл. С.2). У той же час середнє значення видатків місцевих бюджетів у структурі загальнодержавних витрат складало у федеративних розвинених країнах – 51,9%, унітарних – 39,2%, країнах ЄС – 50,9%. Дані показники свідчать, що країни з федеративним і квазі-федеративним устроєм (більшість країн ЄС) є найбільш децентралізованими.

Відповідно за видатками в межах ОЕСР ідентифікуються дві групи країн з низькими та високими значеннями показників фінансової децентралізації. Так, першу групу країн складають: Австрія, Чилі, Чеська Республіка, Данія, Естонія, Греція, Угорщина, Ісландія, Ірландія, Латвія, Люксембург, Нова Зеландія, Норвегія, Польща, Словацька Республіка, Словенія, Туреччина, Об'єднане Королівство Великобританія. У цій групі середнє значення частки видатків місцевих бюджетів у ВВП країни становить 2%, а середнє значення видатків місцевих бюджетів у структурі загальнодержавних витрат становить 30,1%. При цьому у цій групі країн середні значення: видатків місцевих бюджетів становлять 8,9 млрд. дол. США, видатків місцевих бюджетів на душу населення 937,2 дол. США.

У другій групі країн ОЕСР середнє значення частки видатків місцевих бюджетів у ВВП країни становить 10,8 %, а середнє значення витрат місцевих бюджетів у структурі загальнодержавних витрат становить 55,2%. До цієї групи належать: Австралія, Бельгія, Канада, Німеччина, Мексика, Іспанія, Швейцарія, США, Фінляндія, Франція, Ізраїль, Італія, Японія, Корея, Нідерланди, Португалія, Швеція. Відповідно у цій групі країн середні значення: видатків місцевих бюджетів становлять 361,9 млрд. дол. США, видатків місцевих бюджетів на душу населення, 5021,7 дол. США у додатку С. табл. С.2. Зазначені дані свідчать, що країни другої групи є найбільш фінансово децентралізовані за видатками (детальні дані по видатках країн ОЕСР за видами наведено у додатку С. табл. С. 3).

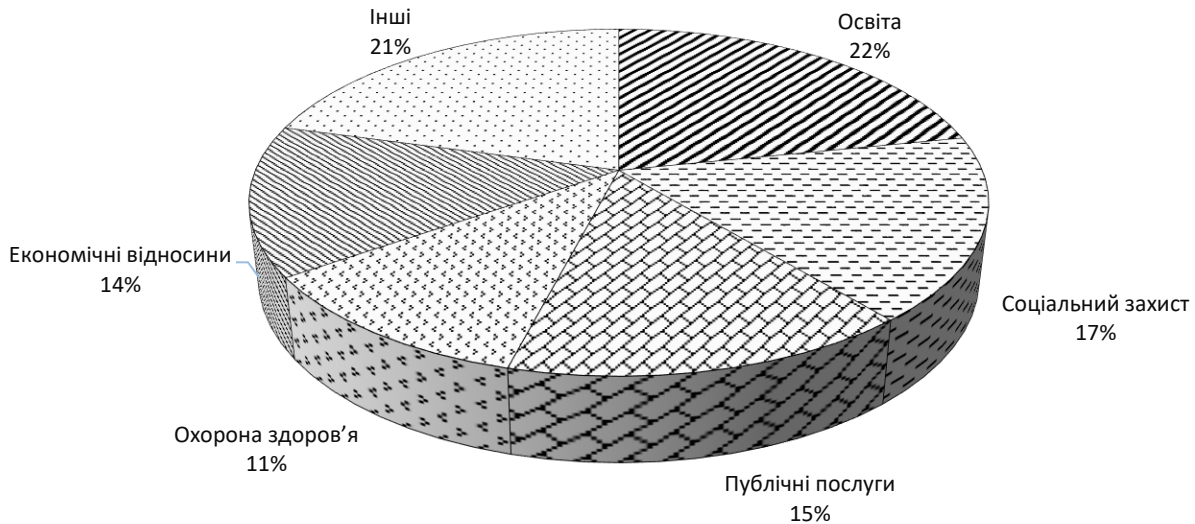


Рис. 5.6. Видатки місцевих бюджетів країн ОЕСР у 2016 р. за класифікацією COFOG

Джерело: складено автором на основі [614]

Якщо розглянути структуру видатків місцевих бюджетів країн ОЕСР та країн ЄС у 2016 р. за класифікацією COFOG (додаток С. табл. С.4), то є очевидним той факт, що найбільша частка видатків місцевих бюджетів країн ОЕСР припадає на освіту та інші види послуг, у той час коли у країнах ЄС на – освіту і соціальний захист.

Законодавство країн Європи гарантує, що будь-яке делегування повноважень і функцій супроводжується адекватною передачею фінансових ресурсів, а насамперед повноважень щодо їхньої мобілізації та нарощування. На нашу думку, ця норма має бути закріплена у вітчизняному законодавстві й безапеляційно виконуватись. Зауважимо, що у Франції цей принцип уперше зреалізований у законодавстві в 1982 р., а згодом закріплений у Конституції Франції в 2003 р. (п. 4 ст. 2-2-2). У Конституції Німеччини в 2006 р. прописано заборону на внесення змін федеральними законами щодо передачі виконання певних повноважень держави до муніципальних рад та їхніх об'єднань без розширення їхніх прав у сфері мобілізації доходів місцевих бюджетів (новий п. 1ст. 84 Конституції). Це поклало край практиці, коли за федеральним законодавством витрати перекладались на місцеві органи влади, не надаючи відповідних фінансових ресурсів на їхнє покриття.

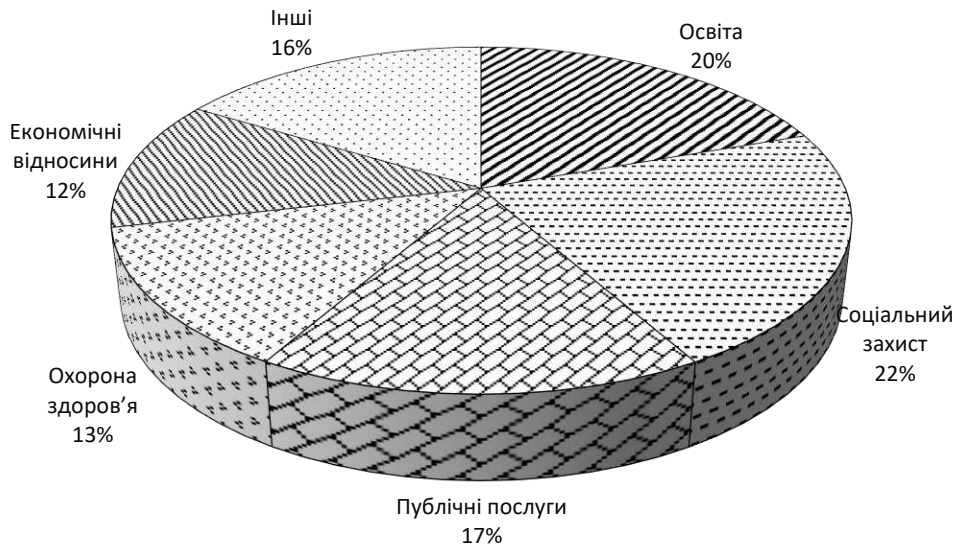


Рис. 5.7. Видатки місцевих бюджетів країн ЄС у 2016 р. за класифікацією COFOG

Джерело: складено автором на основі URL: <http://www.oecd.org/regional/regional-policy/Subnational-governments-in-OECD-Countries-Key-Data-2018.pdf>

Фінансова автономія місцевих громад також залежить від їхньої ресурсної спроможності та стану національної економіки кожної країни. Саме це визначає розвиток місцевих фінансів і засади зміцнення місцевого самоврядування у країнах Європи [622]. Відповідно на першому плані ефективна мобілізація доходів як детермінанта фінансової децентралізації. Про рівень фінансової децентралізації розвинених країн за доходами свідчать показники частки доходів місцевих бюджетів у ВВП. Як ілюструють дані табл. 5.5, найбільш децентралізованими знову ж таки є країни федеративного державного устрою порівняно з унітарними державами.

Таблиця 5.5

Доходи місцевих бюджетів країн ОЕСР у 2016 р.

Країни	Доходи місцевих бюджетів			
	Обсяг (млрд., дол. США)	На душу населення (дол. США)	% від ВВП	% в загальнодержавних доходах
Країни федерації і квазі-федерації				
Австралія	192,8	7 873,3	16,3	49,6
Австрія	78,3	8 961,6	17,7	36,2

Продовження табл. 5.5

Бельгія	140,7	12 452,4	26,7	52,7
Канада	493,2	13 592,2	30,3	75,2
Німеччина	868,7	10 550,3	21,6	47,9
Мексика	277,4	2 292,8	13,0	55,1
Іспанія	346,8	7 463,8	20,6	54,5
Швейцарія	113,1	13 513,3	21,2	61,0
США	3 218,9	9 953,7	17,3	52,6
9 ОЕСР федерацій і квазі-федерацій (середнє)	5 730,0	8 650,6	18,6	53,1
Унітарні країни				
Чилі	15,7	860,7	3,8	16,5
Чеська Республіка	41,2	3 896,2	11,2	27,9
Данія	98,8	17 243,9	35,2	66,1
Естонія	3,7	2 834,8	9,5	23,6
Фінляндія	52,4	9 536,2	22,0	40,7
Франція	311,4	4 657,7	11,3	21,3
Греція	11,1	1 030,2	3,9	7,7
Угорщина	16,5	1 685,4	6,3	14,1
Ісландія	2,1	6 264,5	12,5	21,5
Ірландія	7,3	1 555,7	2,2	8,1
Ізраїль	17,9	2 092,2	5,6	15,0
Італія	337,7	5 570,7	14,5	31,0
Японія	833,1	6 569,9	15,5	43,5
Корея	266,9	5 207,3	14,3	41,4
Латвія	4,9	2 484,4	9,7	26,0
Люксембург	3,1	5 336,3	5,2	12,0
Нідерланди	119,2	7 000,3	13,9	31,6
Нова Зеландія	7,4	1 608,6	4,3	11,0
Норвегія	50,7	9 687,7	16,5	30,1
Польща	136,6	3 555,4	13,1	34,0
Португалія	19,4	1 874,8	6,1	14,2
Словацька Республіка	11,8	2 170,3	7,1	18,1
Словенія	5,7	2 741,4	8,4	19,4
Швеція	119,2	12 015,4	24,6	48,5
Туреччина	72,1	930,8	3,7	10,8
Об'єднане Королівство Великобританія	271,4	4 134,1	9,7	25,2
ОЕСР 26 унітарних країн	2 837,3	4 578,0	12,3	48,6
ОЕСР 26 унітарних країн (середнє)	2 345,2	4 713,3	11,2	25,4
ОЕСР (всього)	8 567,3	6 682,0	15,9	42,4
ЄС 28 (всього)	3150,0	6 160,4	15,6	34,8

Джерело: складено автором на основі URL: <http://www.oecd.org/regional/regional-policy/Subnational-governments-in-OECD-Countries-Key-Data-2018.pdf>

За показниками частки доходів місцевих бюджетів в структурі загальнодержавних доходів, та доходами місцевих бюджетів на душу населення найбільш децентралізованими є країни федеративного державного устрою порівняно з унітарними державами.

Щодо структури доходів місцевих бюджетів за видами доходів (додаток С. табл. С.5), то можна відзначити, що в країнах ЄС в структурі доходів місцевих бюджетів в середньому субсидії і гранти становили 44,1%; тарифи і збори – 11,6%; доходи від власності – 1,2% та соціальні внески – 2%. При цьому в країнах ЄС частка податків, що надходять до місцевих бюджетів становить 24% від загальнонаціональних податків.

Одночасно аналогічні показники в межах країн ОЕСР в структурі доходів місцевих бюджетів у 2016 р.: субсидії і гранти – 48,3%; тарифи і збори – 12,3%; доходи від власності – 1,8% та соціальні внески – 1,2 %. При цьому в країнах ОЕСР частка загальнонаціональних податків, що надходять до місцевих бюджетів становить 20%. Отже, у більшості європейських країн у структурі доходів місцевих бюджетів податкові надходження територіальних громад складаються здебільшого із визначених часток загальнодержавних податків, які встановлюють центральні органи влади. Єдиними джерелами доходів, щодо яких ОМС приймають рішення про регулювання ставок і бази оподаткування, є власні податкові надходження та доходи від місцевих адміністративних послуг. Оскільки доходи, отримані від місцевих адміністративних послуг, значною мірою залежать від того, якими інституціями вони надаються – безпосередньо місцевою владою або комунальними підприємствами й установами, то у структурі доходів домінантою є власні податкові надходження. У деяких європейських країнах саме на основі обсягів місцевих податкових надходжень визначають розмір міжбюджетних трансфертів [622].

Зауважимо, що відмінності між різними європейськими системами фінансування місцевого самоврядування зумовлені різною природою джерел формування доходів місцевих бюджетів. Це, зокрема, стосується власних податкових надходжень, трансфертів, місцевих податків і доходів від надання адміністративних послуг [636, с. 369-389]. Так, практики [636, с. 369-389]

пропонують розрізняти фінансові системи країн Європи щодо детермінації структури доходів бюджетів територіальних громад із власними податковими надходженнями чи із трансфертами. Відповідно до цього виявлено, що власні податкові надходження домінують у бюджетах місцевих громад лише у восьми країнах Європи, зокрема таких: Бельгія, Данія, Фінляндія, Франція, Ісландія, Норвегія, Швеція та Швейцарія [632, с. 694-718]. У всіх цих країнах у структурі доходів бюджетів громад власні податкові надходження становлять більш як 40%. В інших країнах Європи власні податкові надходження формують 35% від загального обсягу фінансових ресурсів громади, за винятком Албанії, де вони становлять 40%.

Загалом результати [625] свідчать, що існують відмінності між системами місцевих фінансів країн Європи за рівнем власних податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів. Так, у країнах із часткою 30%-40% власних податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів за умови, коли власні податкові надходження більші, ніж надходження від трансфертів та загальнодержавних податків, фінансове забезпечення бюджетів громад регулюється місцевим оподаткуванням і ОМС можуть провадити власну фіскальну політику. І навпаки, у країнах, де власні податкові надходження місцевих громад значно нижчі та становлять менш як 30% від обсягу загальних доходів місцевого бюджету, фінансове регулювання забезпечується лише трансфертами. Проте саме за допомогою трансфертної політики з боку органів центральної влади здійснюється тиск через зниження їхнього обсягу, спонукаючи ОМС або нарощувати власні доходи місцевих бюджетів, або скорочувати видатки. Ця дієва практика має бути імplementована у вітчизняну, даючи поштовх до саморозвитку об'єднаних територіальних громад щодо формування власної ресурсної бази і визначення орієнтирів політики оподаткування місцевими податками і зборами, а не розрахунку на надходження міжбюджетних трансфертів.

Щодо формування доходів у контексті здійснення місцевого оподаткування існує декілька різних тенденцій у країнах Європи. Так, всі країни Європи, крім Швеції, формують надходження від місцевого податку на нерухомість. І цей податок, як правило, вважається найбільш прийнятним для місцевого оподаткування

через локалізацію податкової бази. Цю точку зору поділяє більшість урядів у всьому світі [639, с. 279-293], але якість адміністрування й обсяги надходжень до місцевого бюджету залежать від наявності повноцінного земельного реєстру, якого немає у багатьох країнах Центральної та Східної Європи. У вітчизняній практиці зростання доходів бюджетів ОТГ за цим місцевим податком також має бути більш перспективним на основі формування Банку землі, який декларований як інструмент інвентаризації земель України.

Податок на прибуток як джерело наповнення місцевих бюджетів територіальних громад країн Європи, зокрема в Австрії, Німеччині, Угорщині та Польщі, розподіляється між центральним і місцевими бюджетами, натомість у Болгарії, Хорватії та Румунії всі надходження від цього податку використовуються для фінансування місцевих бюджетів. Однією з переваг спрямування надходжень від податку на прибуток у місцевий бюджет є зростаюче усвідомлення платниками податків прямого зв'язку між сплаченими податками та наданими публічними послугами на місцях. У половини країн Європейського Союзу (Австрія, Кіпр, Данія, Франція, Німеччина, Угорщина, Ірландія, Люксембург, Португалія та Іспанія) існує місцевий податок, який додатково стягується з економічної діяльності, що здійснюється на певній території та є додатковим джерелом доходів їхніх бюджетів територіальних громад [639, с. 279-293].

Загалом загальноєвропейська тенденція щодо місцевого оподаткування ґрунтується на тому, щоб зменшення її частки у доходах бюджетів територіальних громад можна було завжди компенсувати трансфертами з бюджету вищого рівня і перерозподілом часток загальнонаціональних податків. Проте така практика у Франції, Німеччині, Нідерландах призвела до зменшення фінансової автономії місцевих громад. Натомість Швеція, Італія, Словаччина продовжують процес відновлення місцевого оподаткування, надходження до місцевих бюджетів громад за якими замінили повністю трансферти.

Це означає, що в більшості європейських країн забезпечення фінансовими ресурсами територіальних громад здійснюється стабільно визначеними пропорціями розподілу загальнодержавних податків і трансфертів за узгодженням із платниками

податків й органами місцевого самоврядування (практика Австрії та Німеччини) за умови формування балансу доходів і видатків бюджетів цих територіальних громад.

Водночас надходження від плати за місцеві адміністративні послуги є одним із перспективних джерел нарощування власних надходжень бюджетів територіальних громад країн Європи [633, с. 237-274]. В європейській практиці вважається, що підвищення тарифів та інших платежів на місцеві адміністративні послуги сприймається легше, ніж податків. Зокрема, у країнах Центральної та Східної Європи такими платежем є доходи від власності (доходи від відчуження або успадкування), що відіграють важливу роль у мобілізації фінансових ресурсів, збільшуючи частку доходів бюджетів територіальних громад.

Серед альтернативних джерел фінансування доходів бюджетів територіальних громад в європейській практиці використовують різні форми державно-приватного партнерства, що ґрунтуються на Британській приватній фінансовій ініціативі 1992 р. [621]. Наприкінці 1990-х рр. багато країн Європи прийняли законодавство про державно-приватне партнерство, яке в різних правових формах у різних країнах забезпечує той самий процес співпраці приватного сектору з місцевими органами самоврядування. Таке партнерство розширює фінансові можливості та частково покриває недостатність надходжень до бюджетів територіальних громад. Проте результати щодо такого джерела фінансування територіальних громад неоднозначні. Так, навіть у Великобританії нині надходження від державно-приватного партнерства не становлять більш як 11% від доходів місцевих бюджетів. Цей обмежений успіх можна пояснити тим фактом, що умови для доступу місцевих органів самоврядування до кредитів були обмеженими до появи Акта місцевого самоврядування в 2003 р., що відкрив можливість доступу до додаткових фінансових ресурсів місцевим бюджетам через приватні фінансові ініціативи. Незважаючи на те, що державно-приватні партнерства дають змогу збільшити обсяги надходжень до місцевих бюджетів, вони не набули популярності. Так, у більшості країн Європи частка надходжень до місцевих бюджетів від державно-приватного партнерства продовжує бути незначною, навіть якщо ОМС іноді встановлюють амбітні цілі, як наприклад, у Франції, де до 2010 р. була визначена

мета – забезпечити 10% надходжень до місцевих бюджетів від державно-приватного партнерства, яка, проте, не була реалізована [605, с. 3-28]. Варто також наголосити, що, зважаючи на нерозвиненість державно-приватного партнерства, особливо на мезорівні, таке джерело наповнення дохідної бази бюджетів ОТГ є перспективною для вітчизняної практики, проте поки що віддаленою.

У контексті дослідження слід акцентувати на розподілі повноважень між органами державної та місцевої влади, що є важливою проблемою за провадження реформи децентралізації в Україні. Зазначимо, що уст. 4.2 Європейської хартії місцевого самоврядування визначено принцип фінансової свободи, що є надзвичайно важливим з точки зору закріплення фінансових ресурсів на реалізацію переданих повноважень ОМС.

В європейській практиці існує загальна тенденція до розширення сфери повноважень органів місцевого самоврядування, зокрема у Німеччині, Австрії, Італії, Чехії, Угорщині та Словенії, де місцеві ради нині виконують адміністративні завдання, що традиційно реалізовувала держава. Це сприяє посиленню ролі органів місцевого самоврядування на місцях, проте реальне розширення повноважень та обов'язків залежить від обсягів фінансових ресурсів і контролю за їхньою реалізацією. Аналогічна тенденція спостерігається у вітчизняній практиці за делегування повноважень і закріплення фінансових ресурсів. Так, у країнах Центральної та Східної Європи широкий спектр фінансових завдань, за які відповідають місцеві органи влади, є часто не зіставним з обсягами наявних фінансових ресурсів, сформованих у місцевих бюджетах на такі цілі. Виняток становлять країни, де державне управління було відновлено або збережено в деяких сферах на місцевому рівні через нестачу фінансових ресурсів, що надавалися місцевим органам самоврядування (Чехія – охорона здоров'я та освіта, Болгарія – освіта) [634, с. 64-70].

Водночас Португалія делегує місцевим радам містобудівне планування (містобудування, планування, проекти розвитку), надання соціальних пільг та управління соціальними установами для певних категорій населення, зокрема для людей похилого віку. До переліку повноважень також належать такі підтримка

доріг; громадський транспорт; розподіл води (за винятком Великобританії); утримання соціального житла (за винятком Нідерландів, Італії та Швейцарії); будівництво й обслуговування шкільних будівель; надання освітніх послуг тощо. Ці завдання можна вважати загальною сукупністю повноважень і обов'язків ОМС, що фінансуються з місцевих бюджетів у країнах Європи.

Зауважимо, що найважливіші відмінності між країнами Європи щодо повноважень і відповідальності існують у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту і надання пільг. Загалом місцеві органи влади відповідно до національного законодавства несуть відповідальність за такі послуги в північних країнах і Великобританії.

Починаючи з 2012 р., ОМС у Данії здійснюють управління охороною здоров'я та системою медичного страхування на місцях, що раніше належало до повноважень центрального уряду. У Швеції соціальне забезпечення фінансується на національному рівні, але місцеві громади управляють лікарняними закладами та системою охорони здоров'я членів цієї громади.

Натомість у Німеччині, Франції, Італії та Іспанії місцеві органи самоврядування виконують лише часткові або граничні повноваження та несуть відповідальність за ними, освіта і охорона здоров'я – це компетенція державних або регіональних органів влади. В Угорщині, Литві, Польщі та Румунії, навпаки, це є відповідальністю муніципалітетів. В Естонії, Латвії, Чехії, Словаччині та Словенії фінансування освіти й охорони здоров'я розподілене між державою та органами місцевого самоврядування пропорційно, держава відповідає лише за управління персоналом у цих сферах. У Болгарії право на управління і фінансування систем охорони здоров'я та освіти надано муніципалітетам у середині 1990-х рр., проте повернуто на державний рівень у 2003 р. у зв'язку з неефективною політикою ОМС у цій сфері.

Обов'язки щодо фінансування громадської безпеки також віддані місцевим органам влади у багатьох європейських країнах, хоча і не в усіх. У Бельгії, Нідерландах і Великобританії громадська безпека за традицією є важливою відповідальністю місцевих органів влади. Натомість у Німеччині, Угорщині та

Швеції суспільна безпека не належить до компетенції органів місцевого самоврядування і не фінансується з місцевих бюджетів.

Незважаючи на такі відмінності, загалом розподіл повноважень і обов'язків між органами місцевого самоврядування у децентралізованих розвинених країнах світу можна узагальнити (рис. 5.8).



Рис. 5.8. Розподіл повноважень і обов'язків між органами влади у децентралізованих країнах світу (за рівнями)

Джерело: складено автором на основі [612]

Отже, незважаючи на визнання постулатів Європейської хартії місцевого самоврядування, тенденцію до централізації повноважень можна спостерігати в багатьох країнах Європи у сфері освіти (Латвія, Чехія, Словаччина, Великобританія), охорони здоров'я (Норвегія, Словенія, Чехія) та громадської безпеки (Бельгія, Нідерланди, Німеччина). З огляду на це, вітчизняна практика ілюструє аналогічну тенденцію – визнаючи Європейську хартію місцевого самоврядування, більшість повноважень і фінансових ресурсів зосереджено в державі. Таку ситуацію необхідно змінювати, і саме реформування територіальної організації влади в Україні створює умови для переформатування повноважень через призму їх передачі ОМС.

Здійснення муніципальних запозичень є поширеною практикою в зарубіжних країнах в контексті залучення додаткових фінансових ресурсів ОМС з метою забезпечення ефективного розвитку територіальних громад. Домінантною умовою здійснення муніципальних запозичень є запровадження на законодавчому рівні обов'язковості розкриття інформації про діяльність і фінансовий стан муніципалітетів. В Україні на даному напрямку розроблено низку законодавчих ініціатив, проте їх розгляд перманентно відкладається, що негативно впливає на функціонування ринку місцевих запозичень.

Міжнародна практика підтверджує переваги залучення муніципальних позик ОМС, зокрема це:

- акумуляція необхідних коштів бюджетів територіальних громад для покриття капітальних видатків місцевих бюджетів;
- зменшення вартості інвестиційних проектів та зниження терміну їхньої окупності;
- доступ до грантів від міжнародних фондів і донорів, хоча часто необхідною умовою їхнього отримання є забезпечення частки власних коштів в інвестиційних проектах. Оскільки бюджети територіальних громад часто не мають достатньо ресурсів для забезпечення такої частки проектного фінансування, саме муніципальні позики дають змогу скористатися грантами та уможливають реалізацію проектів.

Основним ризиком при залученні такого джерела фінансування є надмірне зростання боргового навантаження на бюджети територіальних громад. Для мінімізації цього процесу запроваджено у міжнародній практиці відповідне державне регулювання місцевих запозичень, контроль за яким покладено на державу та місцеві громади, основними завданнями якого є:

- координація щодо здійснення місцевих запозичень (за умови, коли ОМС планують/координують запозичення разом);
- прозорість і підзвітність ОМС у контексті прийняття та реалізації фінансових рішень;
- дотримання чітких критеріїв і правил щодо науково обґрунтованого рівня залучення позик (обмеження щодо дефіциту бюджету територіальної громади, «золоте правило», за яким капітальні видатки фінансуються виключно за рахунок місцевих запозичень);
- адміністративні обмеження – заходи прямого контролю за муніципальними запозиченнями (пряме узгодження з органами центральної влади);
- оцінювання можливостей ОМС ефективно використовувати залучені кошти й обслуговувати муніципальні позики.

Аналогічну процедуру із здійснення перманентного контролю за недопущенням надмірного боргового навантаження на бюджети територіальних громад і регулювання обсягу місцевих запозичень, на наше переконання, необхідно запровадити в Україні.

Окрім того, як свідчить практика, муніципальні запозичення є менш ризикованими, ніж корпоративні. Так, наприклад, у США рівень муніципальних дефолтів у десятки разів менший, ніж у корпоративному секторі [637], зокрема протягом 1970-2016 рр. муніципальні дефолти у США склали 0,18%, а в 2018 р. – 0,05%, тоді як корпоративні – 1,74% [608].

Як ілюструють дані рис. 5.9, у США у 2018 р. сталося лише 35 випадків муніципальних дефолтів, і то здебільшого технічного характеру – затримка термінів погашення платежів, що є найнижчим показником протягом 2010-2018 рр. У даному контексті зауважимо, що досвід місцевого кредитування в Україні ілюструє, що усі

муніципальні позики, залучені в 2003-2012 рр., були повернуті в повному обсязі й тільки у 2-х випадках прострочені платежі були погашені пізніше. Отже, ризик неповернення коштів у вітчизняній практиці є мінімальним (щоправда за мінімального їх залучення), що свідчить на користь використання саме даного позикового джерела.

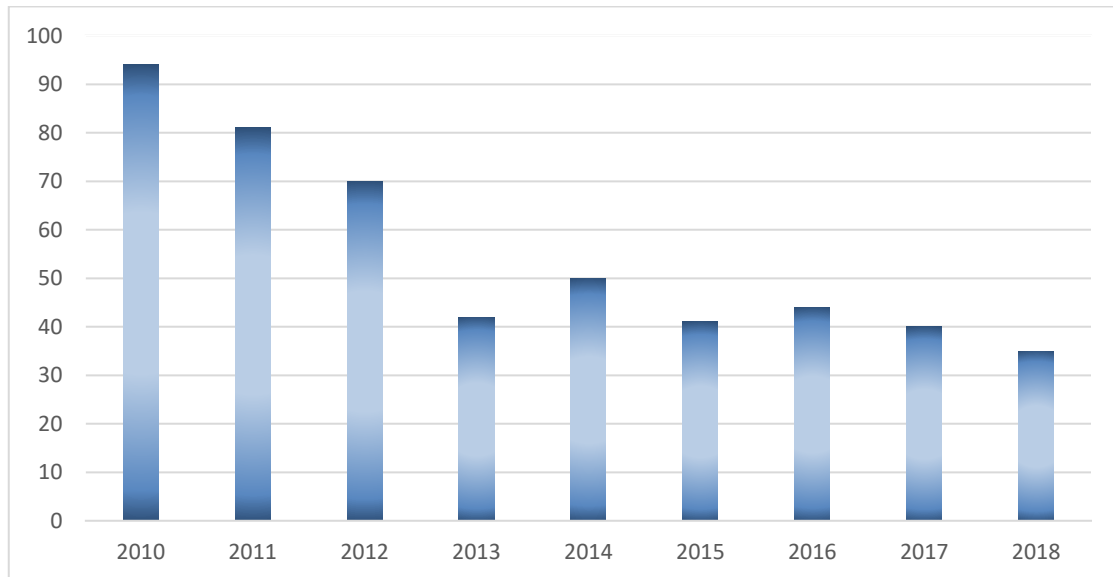


Рис. 5.9. Кількість дефолтів за муніципальними запозиченнями у США протягом 2010-2018 рр.

Джерело: складено автором на основі URL:
<https://www.breckinridge.com/insights/details/2019-municipal-bond-credit-outlook/>

У контексті дослідження зазначимо, що у зарубіжній практиці встановлено обмеження на залучення муніципальних позик. Так, усі країни Східної Європи, окрім Чехії, мають такі види обмежень: загальна сума боргу не повинна перевищувати певний відсоток поточних доходів бюджету (зазвичай близько 60%), а витрати на обслуговування боргу не більші 15%–25% поточних доходів місцевого бюджету. При цьому в Італії та Іспанії фінансові витрати на обслуговування муніципальних боргів не мають перевищувати 25% поточних доходів бюджету. У Франції боргове навантаження повинне бути менше, ніж профіцит і заощадження за попередні роки. У Німеччини та Швейцарії обмеження встановлені кожним регіоном («землею») зокрема, а у Фінляндії обмеження відсутні як такі взагалі.

У країнах Східної Європи необхідне обов'язкове погодження умов місцевих запозичень із центральною владою (відповідними міністерствами, комісіями тощо). У Німеччині, Фінляндії – затверджується місцевою владою, а в Ірландії, Іспанії та Великій Британії – відповідними міністерствами.

Фінансові умови, на яких муніципалітети можуть залучати кошти, такі як, наприклад, термін погашення боргу, допустимі відсоткові ставки й інше, зазвичай не встановлено законодавством, а регулюються опосередковано.

Гарантування повернення кредитних коштів є одним із найважливіших. Відповідно, здійснення місцевих запозичень відбувається:

- без забезпечення (бланкові кредити);
- під державні гарантії;
- під заставу муніципальної власності й активів;
- під забезпечення міжбюджетних трансфертів;
- під забезпечення власних доходів місцевих бюджетів.

Доволі поширеною є практика надання позик без забезпечення – загальне зобов'язання повернути кредит без пріоритетного права на будь-які активи чи кошти муніципалітету. Міжнародний досвід свідчить, що надання позик без забезпечення (бланкові кредити) є ефективним джерелом залучення коштів. Проте, у вітчизняній практиці кредитування ОМС без фінансового забезпечення, враховуючи законодавчу неврегульованість цього процесу, неможливе, відповідно і використання такого джерела нарощування доходів бюджетів територіальних громад також.

Надані державні гарантії під муніципальні позики є найоптимальнішим методом знизити кредитний ризик, проте, багато країн цього не практикують (наприклад, Литва, Польща, Фінляндія). Однак така модель існує у Німеччині, при невиконанні зобов'язань загрожує муніципалітетам частковою втратою фінансування, автономії та підпорядкуванням центральному уряду.

Застава у вигляді муніципальної власності й активів у деяких країнах (Британія, Франція, Бельгія, Італія, Іспанія, Португалія) як вид забезпечення не

дозволяється. Вважається, що муніципалітет повинен володіти активами, які мають публічну користь (а отже, не можуть бути використані як забезпечення за кредитом, оскільки в такому разі існує ризик їх втрати). Якщо актив не має публічної користі, то він має бути приватизований.

Використання активів у вигляді застави дозволяється в таких країнах, як Ірландія, Норвегія, Фінляндія, Данія, Чехія, Польща та Хорватія. У цих країнах на законодавчому рівні є чіткий поділ активів на ті, що є критичними для виконання публічних функцій («*public domain*»), та які не виконують публічних функцій («*private domain*»), і відповідно можуть використовуватися як застава.

Здійснення муніципальних запозичень, які забезпечуються трансфертами із державного бюджету є окремою формою застави й надає кредитору право на стягнення заборгованості за рахунок трансфертів із центрального бюджету до місцевого. У випадку, якщо муніципалітет прострочує платежі, то борг сплачується за рахунок трансферту, який мав би спрямовуватися до місцевого бюджету (Болгарія, Хорватія, Туреччина, США, Колумбія, Бразилія).

Гарантування місцевих запозичень під забезпечення власних доходів місцевих бюджетів є ефективним інструментом зниження кредитного ризику та пріоритетним правом кредитора на надходження до місцевого бюджету (наприклад, надходження за окремим видом податку). Такий механізм гарантування більше поширений у розвинених країнах (Велика Британія, США), але впроваджується й у країнах, що розвиваються: Литва, Румунія, Угорщина, Албанія із детальною розробкою необхідних законодавчих підстав щодо забезпечення можливості стягнення даних коштів.

Також у практиці використовують додаткові інструменти зниження кредитних ризиків. Наприклад, у таких країнах, як США, Канада, Хорватія, Туреччина, існує практика створення резервного фонду, що відокремлений від бюджету [595]. Кошти резервного фонду можуть використовуватися лише в разі неможливості місцевого бюджету виконувати свої зобов'язання, але впродовж певного часу муніципалітет повинен відшкодувати витрати резервному фонду.

Варто наголосити, що майже у всіх країнах світу є законодавчо затвердженні процедури у випадку неплатоспроможності місцевого бюджету. Наприклад, в Угорщині, Аргентині, Колумбії та Південній Африці такі положення передбачають тимчасове взяття державою зобов'язань муніципалітетів з обслуговування кредитів. Відтак, муніципалітет перебуває під «змушеним втручанням» до відновлення стану платоспроможності. Протягом такої процедури муніципалітету заборонено залучати кошти, окрім випадків рефінансування, що рекомендоване спеціальною комісією та узгоджено з урядом. В інших країнах існують схожі процедури, зокрема: у Швейцарії, Німеччині та Великій Британії призначають адміністрацію для контролю за реструктуризацією та розробкою плану погашень боргу, проте вона працює виключно в інтересах певних кредиторів.

Окрім муніципальних позик, залежно від спрямування фінансової політики використовують й інші інструменти кредитування ОМС:

- позики комерційних банків (європейська модель);
- випуск муніципальних облігацій (модель США);
- запозичення від спеціальних фінансових установ (муніципальні, приватні, державні або змішані фонди).

Поширеною в європейських країнах практикою залучення додаткових фінансових ресурсів ОМС є кредитування муніципалітетів, що формує додаткові фінансові інвестиції для розвитку територіальних громад. Ефективність функціонування ринку кредитування муніципалітетів залежить від трьох ключових елементів:

- нормативно-правова база, що регулює відносини на ринку;
- наявність пропозиції фінансових ресурсів;
- необхідна інфраструктура для оцінки кредитних ризиків [607].

У багатьох країнах використовуються відразу декілька механізмів залучення фінансових ресурсів муніципалітетами (у Німеччині – банківське кредитування та залучення коштів через випуск облігацій, у Польщі – кредитування муніципалітетів і запозичення від спеціальних міжнародних фінансових установ) [600].

За високих відсоткових ставок, ОМС диверсифікують структуру позик, активно використовуючи кошти міжнародних донорів і фінансових організацій [588]. Проте здебільшого фінансування характеризується змішаною моделлю, за якою залучаються як кошти донорів (на пільгових умовах), так і приватного сектору (на ринкових умовах) [602], забезпечуючи бюджет територіальної громади додатковими фінансовими ресурсами. Саме змішана модель, на нашу думку, найбільш адекватна для імплементації у вітчизняну практику.

Як свідчить зарубіжний досвід, основними перевагами змішаного фінансування в контексті муніципальних запозичень є такі: зростання показника фінансового левериджу, що підвищить ефект від інвестованих коштів донорів; збільшення загального обсягу фінансових ресурсів приватного сектору, що дасть змогу ОМС виконати важливі проекти у різних сферах [527], що сприятиме формуванню необхідної інфраструктури місцевої громади [527].

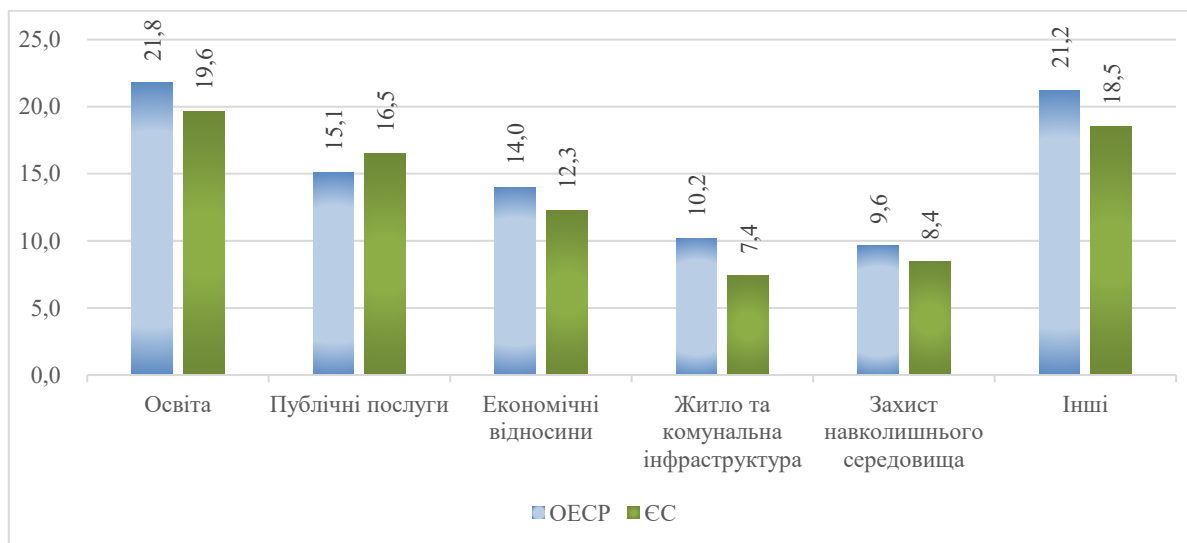


Рис. 5.10. Інвестиції з місцевих бюджетів країн ЄС та ОЕСР 2016 р. за класифікацією COFOG

Джерело: складено автором на основі URL: <http://www.oecd.org/regional/regional-policy/Subnational-governments-in-OECD-Countries-Key-Data-2018.pdf>

Також ефективним джерелом наповнення місцевих бюджетів є інвестиції з цих бюджетів. Так, розглянувши структуру інвестицій з місцевих бюджетів країн ЄС та ОЕСР 2016 р. за класифікацією COFOG (рис. 5.10), (додаток С. табл. С.4) можемо відмітити, що найбільше інвестиційних проектів ОМС країн ЄС та ОЕСР

реалізують у економічній галузі, що свідчить про їх активну позицію щодо забезпечення економічного розвитку територіальних громад та нарощування дохідної бази їх бюджетів.

Зазначимо, що аналітики ОЕСР вказують що, вплив муніципальних інвестицій багато в чому залежить від управління ОМС цими ресурсами, впровадження інвестиційних проектів на рівні цих громад, а також від координації між різними рівнями влади в контексті забезпечення розвитку і фінансової спроможності територіальних громад. Саме тому, для підвищення ефективності багаторівневого управління державними та муніципальними інвестиціями в контексті сприяння поширенню передових практик такого управління, ОЕСР розроблено «Рекомендації щодо ефективної публічної інвестиційної діяльності і формування місцевих фінансів», які були прийняті Радою ОЕСР ще у 2014 р. як офіційний інструмент місцевого розвитку в ОЕСР.

Відповідно до «Рекомендацій щодо ефективної публічної інвестиційної діяльності і формування місцевих фінансів» виділено три основні напрямки на яких мають сконцентруватися країни, що активно впроваджують реформи децентралізації:

1. Координація державних інвестиційних програм із видатками на різних рівнях управління та бюджетів. Для реалізації цього напрямку необхідно: забезпечити розробку інтегрованих інвестиційних стратегій ОМС та міжмуніципальних стратегій; розробку ефективних інструментів координації видатків місцевих бюджетів на національному та субнаціональному рівнях.

2. Зміцнення потенціалу територіальних громад для формування необхідних обсягів місцевих фінансових ресурсів. Для реалізації цього напрямку необхідно: оцінити довгострокові наслідки та ризики державних інвестицій; налагодити горизонтальну взаємодію між муніципальними формуваннями; мобілізувати приватний сектор та інноваційні механізми фінансування для диверсифікації джерел фінансування та зміцнення потенціалу громад; посилити досвід державних службовців та установ, залучених до державних інвестицій; сприяти поширенню серед громад успішного досвіду реалізації інвестиційних проектів.

3. Забезпечити належні рамкові умови для інвестицій на місцевому рівні. Для реалізації цього напрямку необхідно: розробити фіскальні рамки, адаптовані до поставлених інвестиційних цілей територіальних громад; забезпечити надійне та прозоре управління фінансами на муніципальному та регіональному рівнях; сприяти прозорості та стратегічному використанню державних закупівель; забезпечити якість та послідовність регуляторних систем на всіх рівнях фінансової системи країни.

Переконані, що вказані рекомендації необхідно імплементувати у вітчизняну практику, оскільки інвестиційна складова на рівні бюджетів територіальних громад є альтернативним джерелом їх наповнення.

Еволюція систем місцевого самоврядування в Канаді та США зумовлена відмінностями моделей фінансової децентралізації, що історично домінували в європейських країнах [574, с. 93-108]. З одного боку, центральні уряди цих країн надавали органам місцевого самоврядування обмежені юридичні повноваження порівняно з дозволеними у континентальному праві європейських країн і меншу фінансову підтримку з центрального бюджету. З іншого боку, ОМС у США і Канаді були також менше підпорядковані прямому державному контролю за фінансовою діяльністю, володіючи високим рівнем місцевої фіскальної автономії порівняно з країнами Європи.

Європейські тенденції у сфері місцевого самоврядування, а саме об'єднання територіальних громад, почали реалізовуватися в країнах Північної Америки в 2000-х рр. за створення неформальних і спеціалізованих міжмуніципальних утворень. Зокрема, у Канаді консолідація одиниць місцевого самоврядування на основі європейського досвіду започаткована й активно впроваджувалась у провінціях Квебек, Нова Шотландія та Онтаріо [615]. У США ступінь об'єднання територіальних громад є різним у різних штатах. В останні десятиліття темпи об'єднання територій місцевими органами самоврядування були високими у штатах Півдня і Заходу. На решті територій США створення об'єднаних територіальних громад відбувається доволі повільно.

За часткою видатків бюджетів територіальних громад у державних витратах, місцеве самоврядування в Канаді та США має середні позиції за рейтингом серед розвинених країн [604, с. 3-18]. У Сполучених Штатах Америки роль місцевого самоврядування є вагомішою, ніж у Канаді. Так, відносна самостійність і незалежність місцевих органів самоврядування щодо управління власними фінансовими ресурсами й обмежений нагляд з боку федеральних урядів зумовлюють наявність специфічних рис моделей місцевого самоврядування цих країн, відмінних від європейської моделі децентралізації. Відповідно частка видатків місцевих бюджетів у витратах федеральних бюджетів є нижчою, ніж у країнах Європи. Так, протягом 2001-2015 рр. 18% у Канаді та 27% у США від обсягу державних витрат припадало на органи місцевого самоврядування [615], що є свідченням значної централізації ресурсів. У структурі основна частка витрат місцевих бюджетів громад припадала на освіту: 57% від загального обсягу місцевих витрат у США та 40% – у Канаді. Видатки бюджетів територіальних громад на забезпечення безпеки і правопорядку становлять близько 8% від обсягу місцевих видатків у США, 9% – у Канаді [606].

Отже, у здійсненні видатків бюджетів територіальних громад також спостерігається обмежена роль місцевого самоврядування. У США окремі штати призначають органи місцевого самоврядування відповідальними за початкову, середню та дошкільну освіту, а також за громадську безпеку. Ці традиційні сфери місцевої відповідальності фінансуються з місцевих бюджетів стабільно. У більшості провінцій Канади органи місцевого самоврядування здійснюють видатки на соціальні послуги. У штаті Онтаріо, наприклад, органи місцевого самоврядування призначають відповідальними за фінансування й управління соціальним забезпеченням і дитячими садками, чого в інших провінціях не практикується. Незважаючи на те, що протягом останніх чотирьох десятиліть відбувалося поступове розширення обсягу та видів повноважень, що потребують фінансування з місцевих бюджетів, поширеною практикою у США є надання соціальних та адміністративних послуг приватним бізнесом або неприбутковими організаціями.

У формуванні доходів бюджетів територіальних громад у Канаді податок на нерухомість є найважливішим джерелом доходів місцевих органів влади, зокрема він становить від 80% до 90% щодо обсягу місцевих податкових надходжень загалом. У США податок на нерухомість формує 72% місцевих податкових надходжень [601]. Зауважимо, що відмінною рисою податків на майно, а також більшості інших місцевих податків, у цих країнах є порівняно великий ступінь свободи вибору, яку мають місцеві органи самоврядування у встановленні тарифів та оцінюванні майна. Так, рейтинги місцевої податкової автономії послідовно демонструють високу дискретність місцевих ставок оподаткування у США і Канаді порівняно з іншими країнами світу [578, с. 23-30]. Зокрема, у США закони деяких окремих штатів обмежують місцеві ініціативи щодо підвищення податків і зборів, вимагаючи попереднього їхнього схвалення місцевими виборцями; в Канаді встановлення цих ставок майже завжди делегується місцевій владі, але підлягає контролю з боку адміністрацій провінцій. Проте і в США, і в Канаді органи місцевого самоврядування є менш залежними від державних трансфертів і дотацій порівняно з іншими державами світу.

Незважаючи на зменшення обсягів державних трансфертів, а також місцеву протидію збільшенню податків, органи місцевого самоврядування в Канаді та США розширили сферу відповідальності. Додаткову відповідальність і фінансування дедалі частіше делегують місцевим органам влади у таких сферах: екологічне регулювання, планування, транспорт, охорона здоров'я, імміграція, освіта, готовність до надзвичайних ситуацій та безпека. Однак не завжди центральний уряд надає фінансові ресурси на реалізацію вказаних повноважень. Отже, така практика характерна не тільки для України.

Активне збільшення доходів місцевих бюджетів реалізують також через місцеві запозичення. Ця практика найпоширеніша у США, незважаючи на складність процедури здійснення: місцеві виборці затверджують голосуванням запозичення ОМС. У Канаді рішення про місцеві запозичення іноді потребують навіть схвалення губернатора, і відповідно вони є доволі обмеженим джерелом нарощування дохідної бази ОМС.

Нарощування доходів, і відповідно, зростання обсягів фінансових ресурсів відбувається також за приватизації муніципальної власності. Так, у США приватизація тепер налагоджена як прагматична альтернатива, коли інші джерела нарощення фінансових ресурсів місцевих бюджетів вичерпуються. В емпіричних дослідженнях [582] доведено, що доходи місцевих бюджетів від приватизації муніципального майна та продажу активів у США були і залишаються важливим джерелом формування доходів місцевих бюджетів. Хоча приватизація муніципального майна також активно здійснювалась у Канаді, однак вона не проводилася настільки агресивно, як у США.

Отже, на основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що досвід як європейських країн, так США і Канади, щодо фінансової децентралізації, засад формування доходів, оптимізації видатків, розподілу повноважень і функцій, а також використання нових джерел нарощування дохідної бази бюджетів територіальних громад та їхніх об'єднань, частково може бути імплементованим у вітчизняну теорію і практику. Проте слід ураховувати певні особливості. Так, якщо в країнах ЄС місцеві податки та збори є одними з основних бюджетоутворюючих платежів і фактично базисом забезпечення фінансової спроможності територіальних громад, то в Україні вони другорядні за фіскальною вагою джерела доходів бюджетів ОТГ. Відповідно зростання ролі місцевих податків і зборів за зміцнення фінансової спроможності територіальних громад можливе за таких умов:

- 1) наповнення реєстру прав власності на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (що містить відомості про зареєстровані права та їхніх суб'єктів, об'єкти нерухомого майна і незавершеного будівництва), оскільки за станом на 01.01. 2018 р. в ньому зареєстровано лише 7% від обсягу нерухомого майна загалом. Відповідно це перешкоджає нарахуванню податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, і не дає змоги охопити оподаткуванням усе нерухоме майно й отримати в повному обсязі доходи від цього податку до бюджетів ОТГ;

- 2) з метою повноти нарахування плати за землю, передання земель поза межами суб'єктів ОТГ у розпорядження органам місцевого самоврядування, оскільки досі їхнім основним розпорядником є Державна служба України з питань

геодезії, картографії та кадастру, хоча при формуванні об'єднаних територіальних громад новоутвореним місцевим радам влада зобов'язувалась передати їх на баланс ОТГ;

3) надання фінансових ресурсів для проведення нормативного грошового оцінювання земель та інвентаризації, оскільки з 01.01. 2016 р. плату за землю зараховано до місцевих податків і зборів, а ради ОТГ приймають рішення щодо її встановлення та визначення ставок оподаткування, а також пільг із сплати цього податку;

4) стимулювання ОТГ до збільшення надходжень від надання адміністративних та інших публічних послуг.

Незважаючи на розширення джерел формування доходів бюджетів ОТГ і передачу певних повноважень, що дають змогу впливати на обсяги власних доходів громад, існують проблеми щодо забезпечення їхньої фінансової спроможності. Ураховуючи міжнародний досвід, можемо стверджувати, що подальше зміцнення фінансової бази ОТГ можливе лише на основі:

- вдосконалення систем адміністрування місцевих податків і зборів у напрямку їхньої оптимізації та забезпечення прозорості в контексті оптимізації податкових надходжень бюджетів ОТГ;
- сприяння розвитку малого та середнього бізнесу на території ОТГ, надання податкових преференцій зі сплати місцевих податків і зборів, що дасть змогу збільшити обсяги податкових надходжень до бюджетів територіальних громад;
- реалізації державно-приватних програм і проектів на засадах державно-приватного партнерства, що передбачають створення інфраструктурних та інноваційно-інвестиційних проектів у межах територіальної громади;
- реанімування практики випуску місцевих облігацій, що є ефективним джерелом нарощування доходів бюджетів територіальних громад європейських країн, США і Канади.

5.3. Емпіричні засади моделювання векторів модернізації фінансів об'єднаних територіальних громад

Новітні вітчизняні реалії спонукають до пошуку шляхів радикального покращення показників соціально-економічного розвитку ОТГ. Довгоочікувана реформа місцевого самоврядування в Україні створила організаційно-правові умови для формування фінансово спроможних територіальних громад та реальні можливості щодо відповідного фінансового забезпечення ОМС ОТГ.

Однак світовий досвід доводить, що динамічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць неможливо забезпечити на сталому рівні без розробки стратегічного плану функціонування фінансів об'єднаних територіальних громад, реального планування показників їхніх бюджетів, спрямованого на оптимізацію структури доходів і видатків, формування достатнього обсягу власних ресурсів, зниження та перманентний контроль бюджетних ризиків, що визначає фінансову спроможність і самодостатність ОТГ.

Фінансам ОТГ як соціально-економічній системі властиві функціонування та розвиток. Так, функціонування – це підтримка системи у заданих параметрах, збереження функцій, що визначають цілісність системи, якісну визначеність. Розвиток можна розглядати як динамічний процес, в якому соціально-економічні параметри поліпшуються, збільшуються можливості покращення всіх фінансових показників. Відповідно можна констатувати, що забезпечення стратегічного розвитку фінансів ОТГ пов'язано з їхнім функціонуванням у контексті сформованих бюджетів ОТГ з оптимальною структурою доходів за контрольованого рівня бюджетного ризику. Зауважимо, що реалізація такого підходу можлива за умови прийняття стратегічних фінансових рішень, основою яких є передові методи їхнього моделювання.

Змоделюємо вектори стратегічного розвитку фінансів ОТГ, використовуючи тенденції та результати, які виявлено в ході аналізу структурних дисбалансів у доходах бюджетів ОТГ та ідентифікації бюджетних ризиків. З цією метою

проведемо моделювання, оскільки прийняття стратегічних рішень у фінансах є надзвичайно складним поетапним процесом, який охоплює такі етапи:

- визначення проблеми і цілей для її вирішення – формування оптимальної структури доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів;
- генерування альтернативних дій для вирішення сформованої проблеми визначення векторів моделювання оптимальної структури доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів;
- розроблення методики прогнозування наслідків кожної альтернативи фінансового рішення – моделювання сценаріїв формування оптимальної структури доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів;
- розробка і реалізація методики визначення ймовірностей для оцінювання наслідків прийнятого рішення – розрахунок ступеня бюджетного ризику для кожного змодельованого сценарію;
- визначення критеріїв фінансового рішення, що відображає вибір найбільш оптимальної альтернативи, – значення часток складових доходів (податкових надходжень, неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом) бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів при певному рівні бюджетного ризику.

Наголосимо, що для реалізації процедури вибору оптимального фінансового рішення винятково важливе значення має проблема вимірності цілей, цінностей і критеріїв [256]. Прийняття оптимального фінансового рішення передбачає досягнення конкретних цілей, які використовують для порівняння альтернативних фінансових рішень між собою за ступенем переваги. Одне рішення краще за інше лише тоді та тільки тоді, коли воно більшою мірою відповідає цільовому призначенню. Математичним виразом або моделлю цілі є цільова функція (критерій) якості фінансового рішення, яка у разі оптимізації є визначена критерієм оптимальності.

Враховуючи зазначене, змодельуємо вектори розвитку фінансів ОТГ на основі розробленого підходу з використанням портфельної теорії. З цією метою пропонуємо змодельувати два вектори розвитку фінансів ОТГ, в межах яких ОМС

ОТГ може приймати самостійні фінансові рішення щодо визначення оптимальної структури доходів їхнього бюджету без міжбюджетних трансфертів з урахуванням бюджетного ризику для забезпечення необхідного рівня зростання цих доходів. Моделювання проведемо із використанням положень портфельного підходу Дж. Хікса [591]. В контексті дослідження наголосимо, що вивчення й аналіз наукової літератури з цієї проблематики засвідчують – така економіко-математична задача донині не формувалася і не розв’язувалася. Відповідно розроблений підхід є новим та ефективним у процесі моделювання стратегічних векторів розвитку фінансів ОТГ.

Вектор 1. Визначення оптимальної структури доходів бюджету ОТГ (без урахування міжбюджетних трансфертів) для забезпечення заданого рівня їхнього зростання (за критерієм мінімізації бюджетного ризику за доходами).

Відповідно моделюємо таку ситуацію: потрібно знайти такі пропорції розподілу часток доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів (податкових надходжень – y_1 , неподаткових надходжень – y_2 , доходів від операцій з капіталом – y_3 , де $y_i \in [0,1]$ – частка доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів, що припадають на i -й вид доходів), щоб бюджетний ризик за доходами бюджету ОТГ σ_d при заданому сподіваному рівні зростання доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів $\bar{\mu}_d$ був мінімальним.

В економіко-математичній постановці на основі портфельного підходу модель матиме такий вигляд: знайти мінімум цільової функції:

$$\min_{y_1, y_2, y_3} \sigma_d^2 = \min_{y_1, y_2, y_3} (\sigma_1^2 y_1^2 + \sigma_2^2 y_2^2 + \sigma_3^2 y_3^2 + 2r_{12} \sigma_1 \sigma_2 y_1 y_2 + 2r_{13} \sigma_1 \sigma_3 y_1 y_3 + 2r_{23} \sigma_2 \sigma_3 y_2 y_3), \quad (5.1)$$

$$y_1 + y_2 + y_3 = 1, \quad (5.2)$$

$$\mu_1 y_1 + \mu_2 y_2 + \mu_3 y_3 = \bar{\mu}_d, \quad (5.3)$$

де $\mu_i (i = \overline{1,3})$ – сподіваний рівень зростання i -го доходу бюджету ОТГ;

σ_i – середнє квадратичне вiдхилення рiвня зростання i -ї складової;

r_{ij} – коефiцiєнт кореляцiї мiж значеннями i -ї та j -ї складових доходiв бюджету

ОТГ без урахування мiжбюджетних трансфертiв.

При цьому сподiванi рiвнi зростання доходiв бюджету ОТГ рiзнi: $\mu_1 \neq \mu_2$, $\mu_1 \neq \mu_3$ i $\mu_2 \neq \mu_3$, а перевага надається тiй складовiй доходiв бюджету ОТГ без урахування мiжбюджетних трансфертiв, яка має менший бюджетний ризик, тобто меншим є стандартне вiдхилення σ_i :

$$\min \{ \mu_1, \mu_2, \mu_3 \} < \bar{\mu}_d < \max \{ \mu_1, \mu_2, \mu_3 \},$$

бо у разi, коли $\bar{\mu}_d = \max \{ \mu_1, \mu_2, \mu_3 \}$, орієнтуватися необхідно на доходи з найбільшим сподiваним значенням зростання їхнього рiвня i найменшим стандартним вiдхиленням.

З рiвностi (5.1) знайдемо:

$$y_1 = 1 - y_2 - y_3. \quad (5.4)$$

Для вирiшення поставленої задачi пiдставимо (5.4.) в (5.3) i отримаємо:

$$\mu_1(1 - y_2 - y_3) + \mu_2 y_2 + \mu_3 y_3 = \bar{\mu}_d; (\mu_2 - \mu_1)y_2 = \bar{\mu}_d - \mu_1 - (\mu_3 - \mu_1)y_3;$$

$$y_2 = \frac{[\bar{\mu}_d - \mu_1 - (\mu_3 - \mu_1)y_3]}{(\mu_2 - \mu_1)}. \quad (5.5)$$

Вiдповiдно простими математичними перетвореннями iз формул (5.4) та (5.5) маємо рiвнiсть:

$$(\mu_2 - \mu_1)y_1 = \mu_2 - \bar{\mu}_d + (\mu_3 - \mu_2)y_3. \quad (5.6)$$

Тодi з формул (5.1), (5.5) i (5.6) випливає, що стандартне вiдхилення доходiв бюджету ОТГ без урахування мiжбюджетних трансфертiв можна записати як многочлен:

$$\begin{aligned}
D_d = \sigma_d^2 = & \sigma_1^2 \left(\frac{[\mu_2 - \bar{\mu}_d + (\mu_3 - \mu_2)y_3]}{(\mu_2 - \mu_1)} \right)^2 + \sigma_2^2 \left(\frac{[\bar{\mu}_d - \mu_1 - (\mu_3 - \mu_1)y_3]}{(\mu_2 - \mu_1)} \right)^2 + \\
& + \sigma_3^2 y_3^2 + 2r_{12}\sigma_1\sigma_2 [\mu_2 - \bar{\mu}_d + (\mu_3 - \mu_2)y_3] \frac{[\bar{\mu}_d - \mu_1 - (\mu_3 - \mu_1)y_3]}{(\mu_2 - \mu_1)^2} + \\
& + 2r_{13}\sigma_1\sigma_3 \frac{[\mu_2 - \bar{\mu}_d + (\mu_3 - \mu_2)y_3]y_3}{(\mu_2 - \mu_1)} + 2r_{23}\sigma_2\sigma_3 y_3 \frac{[\bar{\mu}_d - \mu_1 - (\mu_3 - \mu_1)y_3]}{(\mu_2 - \mu_1)}. \quad (5.7)
\end{aligned}$$

Для знаходження мінімуму виразу (5.7) обчислимо його похідну за y_3 і прирівняємо її до нуля, помноживши на $\frac{(\mu_2 - \mu_1)^2}{2}$:

$$\begin{aligned}
& \sigma_1^2 (\mu_3 - \mu_2) [\mu_2 - \bar{\mu}_d + (\mu_3 - \mu_2)y_3] - \sigma_2^2 (\mu_3 - \mu_1) [\bar{\mu}_d - \mu_1 - (\mu_3 - \mu_1)y_3] + \sigma_3^2 (\mu_2 - \mu_1)^2 y_3 + \\
& + r_{12}\sigma_1\sigma_2 \left((\mu_3 - \mu_2) [\bar{\mu}_d - \mu_1 - (\mu_3 - \mu_1)y_3] - (\mu_3 - \mu_1) [\mu_2 - \bar{\mu}_d + (\mu_3 - \mu_2)y_3] \right) + \\
& + r_{13}\sigma_1\sigma_3 (\mu_2 - \mu_1) (2(\mu_3 - \mu_2)y_3 + \mu_2 - \bar{\mu}_d) + \\
& + r_{23}\sigma_2\sigma_3 (\mu_2 - \mu_1) (\bar{\mu}_d - \mu_1 - 2(\mu_3 - \mu_1)y_3) = 0. \quad (5.8)
\end{aligned}$$

Для спрощення у рівнянні (5.8) визначимо оптимальну частку доходів від операцій з капіталом у доходах бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів (третьої складової доходів бюджету громади):

$$\begin{aligned}
y_3 = & \left\{ \sigma_1^2 (\mu_3 - \mu_2) (\bar{\mu}_d - \mu_2) + \sigma_2^2 (\mu_3 - \mu_1) (\bar{\mu}_d - \mu_1) - r_{12}\sigma_1\sigma_2 [(\mu_3 - \mu_2) (\bar{\mu}_d - \mu_1) + \right. \\
& + (\mu_3 - \mu_1) (\bar{\mu}_d - \mu_2)] - r_{13}\sigma_1\sigma_3 (\mu_2 - \mu_1) (\mu_2 - \bar{\mu}_d) - r_{23}\sigma_2\sigma_3 (\mu_2 - \mu_1) (\bar{\mu}_d - \mu_1) \left. \right\} / \\
& / \left\{ \sigma_1^2 (\mu_3 - \mu_2)^2 + \sigma_2^2 (\mu_3 - \mu_1)^2 + \sigma_3^2 (\mu_2 - \mu_1)^2 - 2r_{12}\sigma_1\sigma_2 (\mu_3 - \mu_2) (\mu_3 - \mu_1) - \right. \\
& \left. - 2r_{13}\sigma_1\sigma_3 (\mu_2 - \mu_1) (\mu_2 - \mu_3) - 2r_{23}\sigma_2\sigma_3 (\mu_1 - \mu_2) (\mu_1 - \mu_3) \right\}. \quad (5.9)
\end{aligned}$$

Для проведення подальших перетворень підставимо формулу (5.9) у рівність (5.6), що дасть змогу знайти частку податкових надходжень у бюджеті ОТГ без

урахування міжбюджетних трансфертів (першої складової доходів бюджету громади):

$$\begin{aligned}
 y_1 = & (\sigma_2^2(\mu_1 - \mu_3)(\bar{\mu}_d - \mu_3) + \sigma_3^2(\mu_1 - \mu_2)(\bar{\mu}_d - \mu_2) - r_{12}\sigma_1\sigma_2(\mu_3 - \mu_1)(\mu_3 - \bar{\mu}_d) - \\
 & - r_{13}\sigma_1\sigma_3(\mu_2 - \mu_1)(\mu_2 - \bar{\mu}_d) - r_{23}\sigma_2\sigma_3[(\mu_1 - \mu_2)(\bar{\mu}_d - \mu_3) + (\mu_1 - \mu_3)(\bar{\mu}_d - \mu_2)]) / \\
 & / [\sigma_1^2(\mu_3 - \mu_2)^2 + \sigma_2^2(\mu_3 - \mu_1)^2 + \sigma_3^2(\mu_1 - \mu_2)^2 - 2r_{12}\sigma_1\sigma_2(\mu_3 - \mu_2)(\mu_3 - \mu_1) - \\
 & - 2r_{13}\sigma_1\sigma_3(\mu_3 - \mu_1)(\mu_2 - \mu_3) - 2r_{23}\sigma_2\sigma_3(\mu_1 - \mu_2)(\mu_1 - \mu_3)]. \quad (5.10)
 \end{aligned}$$

Решта припадатиме на неподаткові надходження (другу складову доходів бюджету ОТГ):

$$y_2 = 1 - y_1 - y_3. \quad (5.11)$$

Виконавши реалізацію отриманих розв'язків (5.10–5.12) засобами електронних таблиць «Excel», одержимо сценарії реалізації вектора 1 при різних значеннях сподіваного рівня зростання доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів за мінімального рівня бюджетного ризику (табл. 5.6).

Задаючи прогнозні (бажані) рівні зростання доходів бюджету ОТГ, можна отримати сценарії реалізації вектора 1 за формування визначеної оптимальної структури доходів бюджетів ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів.

Як підтверджують дані табл. 5.6, запропонована модель може бути використана також для прогнозування рівнів зростання доходів бюджету ОТГ без урахування трансфертів за критерієм мінімізації бюджетних ризиків. Окрім того, такий підхід дає змогу враховувати варіації видів доходів бюджетів ОТГ при формуванні їхньої оптимальної структури за мінімально допустимого рівня бюджетного ризику. Саме сценарій 1 ілюструє, що при рівні зростання доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів на 50% бюджетний ризик буде мінімальним – 0,02. Сформувавши структуру доходів бюджетів ОТГ за сценарієм 5, ОМС ОТГ можна досягти найбільшого рівня зростання доходів їхніх

бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів (90%) при ймовірності ризику на рівні 0,12.

Відповідно можемо констатувати, що ухвалення фінансового рішення щодо вибору конкретного сценарію за вектором 1 залежатиме від рішення ОМС ОТГ щодо прийняття визначеного рівня бюджетного ризику.

Вектор 2. Формування оптимальної структури доходів бюджету ОТГ (без урахування міжбюджетних трансфертів) за критерієм максимізації рівня зростання доходів бюджету ОТГ при заданому рівні бюджетного ризику.

Таблиця 5.6

**Змодельовані сценарії реалізації вектора 1 розвитку фінансів ОТГ
за критерієм мінімізації бюджетного ризику за доходами їхнього бюджету**

Складові доходів бюджету ОТГ без урахування трансфертів	Оптимальні частки складових доходів бюджету ОТГ	Варіація складових доходів бюджету ОТГ	Мінімальний бюджетний ризик за доходами бюджету ОТГ без урахування трансфертів	Очікуваний рівень зростання доходів бюджету ОТГ, %
Сценарій 1				
y_1	0,1	0,02	0,02	50
y_2	0,6	0,08		
y_3	0,3	0,04		
Сценарій 2				
y_1	0,3	0,02	0,03	60
y_2	0,4	0,08		
y_3	0,3	0,04		
Сценарій 3				
y_1	0,3	0,02	0,09	70
y_2	0,4	0,08		
y_3	0,3	0,04		
Сценарій 4				
y_1	0,6	0,02	0,55	80
y_2	0,1	0,08		
y_3	0,3	0,04		
Сценарій 5				
y_1	0,5	0,02	0,12	90
y_2	0,3	0,08		
y_3	0,2	0,04		

Джерело: розраховано автором за допомогою електронних таблиць «Excel».

Моделюємо задачу формування оптимальної структури доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів в дещо іншій постановці: при заданому

рівні бюджетного ризику (варіації) доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів D_d знайти такі частки y_i -х доходів, які можуть максимізувати рівень зростання доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів.

$$\max_{x_1, x_2, x_3} \mu_d = \max (\mu_1 y_1 + \mu_2 y_2 + \mu_3 y_3). \quad (5.12)$$

У математичній постановці розробленої фінансової задачі маємо:

$$\sigma_1^2 y_1^2 + \sigma_2^2 y_2^2 + \sigma_3^2 y_3^2 + 2r_{12} \sigma_1 \sigma_2 y_1 y_2 + 2r_{13} \sigma_1 \sigma_3 y_1 y_3 + 2r_{23} \sigma_2 \sigma_3 y_2 y_3 = D_d,$$

$$\text{де} \quad \min \{\sigma_1^2, \sigma_2^2, \sigma_3^2\} < D_d < \max \{\sigma_1^2, \sigma_2^2, \sigma_3^2\}. \quad (5.13)$$

Для розв'язання фінансової задачі у явному вигляді підставимо в рівняння (5.13) формулу $y_1 = 1 - y_2 - y_3$, отримаємо таку рівність:

$$D_d = \sigma_1^2 (1 - y_2 - y_3)^2 + \sigma_2^2 y_2^2 + \sigma_3^2 y_3^2 + \\ + 2r_{12} \sigma_1 \sigma_2 (1 - y_2 - y_3) y_2 + 2r_{13} \sigma_1 \sigma_3 (1 - y_2 - y_3) y_3 + 2r_{23} \sigma_2 \sigma_3 y_2 y_3.$$

Для того, щоб знайти y_2 формуємо рівняння:

$$(\sigma_1^2 + \sigma_2^2 - 2r_{12} \sigma_1 \sigma_2) y_2^2 + 2[r_{23} \sigma_2 \sigma_3 y_3 - r_{13} \sigma_1 \sigma_3 y_3 + r_{12} \sigma_1 \sigma_2 (1 - y_3) - \sigma_1^2 (1 - y_3)] y_2 + \\ + \sigma_1^2 (1 - y_3)^2 + \sigma_3^2 y_3^2 + 2r_{13} \sigma_1 \sigma_3 (1 - y_3) y_3 - D_d = 0. \quad (5.14)$$

Коефіцієнт y_2^2 у рівнянні (5.14) додатний, а в нуль може перетворитися лише у випадку рівності стандартних відхилень першої та другої складових доходів ($\sigma_1 = \sigma_2$) бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів і при їхній повній кореляції $r_{12} = 1$: $\sigma_1^2 + \sigma_2^2 - 2r_{12} \sigma_1 \sigma_2 \geq \sigma_1^2 + \sigma_2^2 - 2\sigma_1 \sigma_2 = (\sigma_1 - \sigma_2)^2 \geq 0$ (що на практиці є малоюмовірним).

Отже, нехай виконується більш загальна умова на додатність виразу:

$$\sigma_1^2 + \sigma_2^2 - 2r_{12} \sigma_1 \sigma_2 > 0. \quad (5.15)$$

Якщо ця нерівність виконується, тоді додатний розв'язок рівняння (5.14) можна записати як:

$$\begin{aligned}
 y_2 = & [\sigma_1^2(1-y_3) - r_{12}\sigma_1\sigma_2(1-y_3) + r_{13}\sigma_1\sigma_3y_3 - r_{23}\sigma_2\sigma_3y_3 + \\
 & + ((\sigma_1^2(1-y_3) - r_{12}\sigma_1\sigma_2(1-y_3) + r_{13}\sigma_1\sigma_3y_3 - r_{23}\sigma_2\sigma_3y_3)^2 - \\
 & - (\sigma_1^2 + \sigma_2^2 - 2r_{12}\sigma_1\sigma_2)(\sigma_1^2(1-y_3)^2 + \sigma_3^2y_3^2 + 2r_{13}\sigma_1\sigma_3(1-y_3)y_3 - D_d))^{\frac{1}{2}}] / \\
 & / (\sigma_1^2 + \sigma_2^2 - 2r_{12}\sigma_1\sigma_2). \tag{5.16}
 \end{aligned}$$

Підставляючи формулу (5.16) у (5.12), запишемо сподіваний рівень зростання доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів як:

$$\begin{aligned}
 \mu_d = & \mu_1 + (\mu_3 - \mu_1)y_3 + (\mu_2 - \mu_1) \times [\sigma_1^2(1-y_3) - r_{12}\sigma_1\sigma_2(1-y_3) + r_{13}\sigma_1\sigma_3y_3 - r_{23}\sigma_2\sigma_3y_3 + \\
 & + ((\sigma_1^2(1-y_3) - r_{12}\sigma_1\sigma_2(1-y_3) + r_{13}\sigma_1\sigma_3y_3 - r_{23}\sigma_2\sigma_3y_3)^2 - \\
 & - (\sigma_1^2 + \sigma_2^2 - 2r_{12}\sigma_1\sigma_2)(\sigma_1^2(1-y_3)^2 + \sigma_3^2y_3^2 + 2r_{13}\sigma_1\sigma_3(1-y_3)y_3 - D_d))^{\frac{1}{2}}] / \\
 & / (\sigma_1^2 + \sigma_2^2 - 2r_{12}\sigma_1\sigma_2). \tag{5.17}
 \end{aligned}$$

Знайдемо диференціал рівняння (5.17) за змінною y_3 :

$$\begin{aligned}
 \frac{d\mu_d}{dy_3} = & \mu_3 - \mu_1 + (\mu_2 - \mu_1) \times [r_{12}\sigma_1\sigma_2 + r_{13}\sigma_1\sigma_3 - r_{23}\sigma_2\sigma_3 + \frac{1}{2} \times \\
 & \times ((\sigma_1^2(1-y_3) - r_{12}\sigma_1\sigma_2(1-y_3) + r_{13}\sigma_1\sigma_3y_3 - r_{23}\sigma_2\sigma_3y_3)^2 - \\
 & - (\sigma_1^2 + \sigma_2^2 - 2r_{12}\sigma_1\sigma_2)(\sigma_1^2(1-y_3)^2 + \sigma_3^2y_3^2 + 2r_{13}\sigma_1\sigma_3(1-y_3)y_3 - D_d))^{\frac{1}{2}} \times \\
 & \times (2(\sigma_1^2(1-y_3) - r_{12}\sigma_1\sigma_2(1-y_3) + r_{13}\sigma_1\sigma_3y_3 - r_{23}\sigma_2\sigma_3y_3)) \times \\
 & \times (r_{12}\sigma_1\sigma_2 + r_{13}\sigma_1\sigma_3 - r_{23}\sigma_2\sigma_3 - \sigma_1^2) - (\sigma_1^2 + \sigma_2^2 - 2r_{12}\sigma_1\sigma_2) \times \\
 & \times (2\sigma_3^2y_3 - 2\sigma_1^2(1-y_3) + 2r_{13}\sigma_1\sigma_3 - 4r_{13}\sigma_1\sigma_3y_3)] / (\sigma_1^2 + \sigma_2^2 - 2r_{12}\sigma_1\sigma_2). \tag{5.18}
 \end{aligned}$$

Для спрощення введемо позначення:

$$a_1 = r_{12}\sigma_1\sigma_2 + r_{13}\sigma_1\sigma_3 - r_{23}\sigma_2\sigma_3 - \sigma_1^2; \quad (5.19)$$

$$a_2 = \sigma_1^2 + \sigma_2^2 - 2r_{12}\sigma_1\sigma_2. \quad (5.20)$$

Прирівняємо похідну до нуля і отримаємо:

$$\begin{aligned} \mu_3 - \mu_1 + (\mu_2 - \mu_1) \times [a_1 + \frac{1}{2}((\sigma_1^2 - r_{12}\sigma_1\sigma_2 + (r_{12}\sigma_1\sigma_2 + r_{13}\sigma_1\sigma_3 - r_{23}\sigma_2\sigma_3 - \sigma_1^2)y_3)^2 - \\ - a_2(\sigma_1^2 - D_d + 2(r_{13}\sigma_1\sigma_3 - \sigma_1^2)y_3 + (\sigma_1^2 + \sigma_3^2 - 2r_{13}\sigma_1\sigma_3)y_3^2))^{-\frac{1}{2}} \times \\ \times (2a_1(\sigma_1^2 - r_{12}\sigma_1\sigma_2 + a_1y_3) - 2a_2(\sigma_3^2y_3 - \sigma_1^2(1 - y_3) + \\ + r_{13}\sigma_1\sigma_3 - 2r_{13}\sigma_1\sigma_3y_3))] / a_2 = 0. \end{aligned} \quad (5.21)$$

Для спрощення перетворень введемо позначення:

$$a_3 = \sigma_1^2 - r_{12}\sigma_1\sigma_2, \quad (5.22)$$

$$a_4 = r_{13}\sigma_1\sigma_3 - \sigma_1^2, \quad (5.23)$$

$$a_5 = \sigma_1^2 + \sigma_3^2 - 2r_{13}\sigma_1\sigma_3. \quad (5.24)$$

Враховуючи вирази (5.22–5.24), для спрощення перетворень запишемо рівняння (5.21) як:

$$\begin{aligned} \mu_3 - \mu_1 + (\mu_2 - \mu_1) \times [a_1 + \frac{1}{2}((a_3 + a_1y_3)^2 - a_2(\sigma_1^2 - D_d + 2a_4y_3 + a_5y_3^2))^{-\frac{1}{2}} \times \\ \times (2a_1(a_3 + a_1y_3) - 2a_2(a_4 + a_5y_3))] / a_2 = 0. \end{aligned} \quad (5.25)$$

Після математичних перетворень отримаємо:

$$\begin{aligned} [(\mu_3 - \mu_1)a_2 + (\mu_2 - \mu_1)a_1] \times [a_3^2 - a_2(\sigma_1^2 - D_d) + 2(a_1a_3 - a_2a_4)y_3 + (a_1^2 - a_2a_5)y_3^2]^{1/2} = \\ = (\mu_1 - \mu_2)[a_1a_3 - a_2a_4 + (a_1^2 - a_2a_5)y_3]. \end{aligned} \quad (5.26)$$

Для спрощення позначимо:

$$b_1 = a_1 a_3 - a_2 a_4; \quad (5.27)$$

$$b_2 = a_1^2 - a_2 a_5. \quad (5.28)$$

Підставивши позначення у формулу (5.26), отримаємо:

$$\begin{aligned} & (Kb_2 - (\mu_1 - \mu_2)^2 b_2^2) y_3^2 + 2(Kb_1 - b_1 b_2 (\mu_1 - \mu_2)^2) y_3 + \\ & + K(a_3^2 - a_2(\sigma_1^2 - D_d)) - b_1^2 (\mu_1 - \mu_2)^2 = 0, \end{aligned} \quad (5.29)$$

$$\text{де} \quad K = [(\mu_3 - \mu_1) a_2 + (\mu_2 - \mu_1) a_1]^2. \quad (5.30)$$

$$\text{Якщо:} \quad Kb_2 - (\mu_1 - \mu_2)^2 b_2^2 > 0, \quad (5.31)$$

то додатний розв'язок рівняння (5.29) матиме вигляд:

$$\begin{aligned} y_3 = & [b_1 b_2 (\mu_1 - \mu_2)^2 - Kb_1 - ((b_1 b_2 (\mu_1 - \mu_2)^2 - Kb_1)^2 - \\ & - (Kb_2 - (\mu_1 - \mu_2)^2 b_2^2) \cdot (K(a_3^2 - a_2(\sigma_1^2 - D_d)) - b_1^2 (\mu_1 - \mu_2)^2))^{\frac{1}{2}}] / \\ & / (Kb_2 - (\mu_1 - \mu_2)^2 b_2^2). \end{aligned} \quad (5.32)$$

Підставивши (5.32) у (5.16), отримаємо оптимальну частку y_2 .

Якщо ж виконується протилежна до (5.31) нерівність, тоді:

$$\begin{aligned} y_3 = & [b_1 b_2 (\mu_1 - \mu_2)^2 - Kb_1 - ((b_1 b_2 (\mu_1 - \mu_2)^2 - Kb_1)^2 - (Kb_2 - (\mu_1 - \mu_2)^2 b_2^2) \times \\ & \times (K(a_3^2 - a_2(\sigma_1^2 - D_d)) - b_1^2 (\mu_1 - \mu_2)^2))^{\frac{1}{2}}] / (Kb_2 - (\mu_1 - \mu_2)^2 b_2^2). \end{aligned} \quad (5.33)$$

Розглянемо частковий випадок задачі (5.12), (5.13), в якому складові доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів незалежні між собою, тобто

$$r_{23} = r_{13} = r_{23} = 0. \quad (5.34)$$

Тоді рівність (5.14) спрощується:

$$(\sigma_1^2 + \sigma_2^2)y_2^2 - 2\sigma_1^2(1 - x_3)y_2 + \sigma_1^2(1 - y_3)^2 + \sigma_3^2 y_3^2 - D_d = 0. \quad (5.35)$$

Відповідно розв'язок (5.35) відносно y_2 матиме вигляд:

$$y_2 = \frac{\left(\sigma_1^2(1 - y_3) + \sqrt{(D_d - \sigma_3^2 y_3^2)(\sigma_1^2 + \sigma_2^2) - \sigma_1^2 \sigma_2^2 (1 - y_3)^2}\right)}{(\sigma_1^2 + \sigma_2^2)}. \quad (5.36)$$

Простішого вигляду набуває також формула (5.36) для сподіваного рівня зростання доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів:

$$\begin{aligned} \mu_d = & \mu_1 + (\mu_3 - \mu_1)y_3 + (\mu_2 - \mu_1) \times \\ & \times \left(\frac{\left[\frac{(D_d - \sigma_3^2 y_3^2)(\sigma_1^2 + \sigma_2^2) - \sigma_1^2 \sigma_2^2 (1 - y_3)^2}{(\sigma_1^2 + \sigma_2^2)} \right]^{\frac{1}{2}} + \frac{\sigma_1^2(1 - y_3)}{(\sigma_1^2 + \sigma_2^2)}}{(\sigma_1^2 + \sigma_2^2)} \right). \end{aligned} \quad (5.37)$$

Враховуючи зазначене, дослідимо область допустимих значень сподіваного рівня зростання доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів за формулою (5.37), розв'язавши таку нерівність:

$$(D_d - \sigma_3^2 y_3^2)(\sigma_1^2 + \sigma_2^2) - \sigma_1^2 \sigma_2^2 (1 - y_3)^2 \geq 0. \quad (5.38)$$

Вираз (5.38) можна записати таким чином:

$$z = \sigma_3^2 (\sigma_1^2 + \sigma_2^2) y_3^2 + \sigma_1^2 \sigma_2^2 (1 - y_3)^2 - D_d (\sigma_1^2 + \sigma_2^2) \leq 0, \quad (5.39)$$

де $0 \leq y_3 \leq 1$.

Розрахунки підтверджують, що z як функція від y_3 є опуклою, оскільки

$$\frac{d^2 z}{dy_3^2} = 2\sigma_3^2 (\sigma_1^2 + \sigma_2^2) + 2\sigma_1^2 \sigma_2^2 > 0. \text{ Додатність цієї похідної означає саме опуклість функції}$$

z , а це свідчить, що свого найбільшого значення функція може набувати лише на кінцях проміжку, де вона визначена, тобто при $y_3 = 0$ чи $y_3 = 1$ [3].

При $y_3 = 0$ одержуємо:

$$z = \sigma_1^2 \sigma_2^2 - D_d (\sigma_1^2 + \sigma_2^2), \quad (5.40)$$

якщо $y_3 = 1$, то маємо:

$$z = (\sigma_3^2 - D_d) (\sigma_1^2 + \sigma_2^2). \quad (5.41)$$

З нерівності (5.39) та формул (5.40) і (5.41) випливають обмеження на варіацію доходів бюджетів ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів:

$$D_d \geq \frac{\sigma_1^2 \sigma_2^2}{\sigma_1^2 + \sigma_2^2}, \quad D_d \geq \sigma_3^2. \quad (5.42)$$

Остання нерівність узгоджується з умовою (5.13), якщо варіація третьої складової доходів бюджетів ОТГ найменша з варіацій усіх складових доходів бюджету громади без урахування міжбюджетних трансфертів. А цього завжди можна досягти, змінивши нумерацію часток доходів бюджету ОТГ у процесі моделювання, що уможливить використання розробленого інструментарію незалежно від порядку нумерації складових доходів бюджету громади.

Вважаючи, що умови (5.42) виконуються, дослідимо на максимум функцію (5.37). Для цього обчислимо її похідну за змінною y_3 :

$$\begin{aligned} \frac{d\mu_d}{dy_3} = & (\mu_3 - \mu_1) + (\mu_2 - \mu_1) \cdot \left[(D_d - \sigma_3^2 y_3^2) (\sigma_1^2 + \sigma_2^2) - \sigma_1^2 \sigma_2^2 (1 - y_3)^2 \right]^{\frac{1}{2}} \times \\ & \times \frac{(-\sigma_3^2 (\sigma_1^2 + \sigma_2^2) y_3 + \sigma_1^2 \sigma_2^2 (1 - y_3))}{(\sigma_1^2 + \sigma_2^2)} - \frac{(\mu_2 - \mu_1) \sigma_1^2}{(\sigma_1^2 + \sigma_2^2)}. \end{aligned} \quad (5.43)$$

Функція (5.43) постійна тоді і тільки тоді, коли рівні зростання першої та другої складових доходів бюджетів ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів дорівнюють один одному: $\mu_1 = \mu_2$.

Отже, вважатимемо, що виконуються нерівності:

$$(\mu_2 - \mu_1) > 0; \quad (\mu_3 - \mu_1) > 0; \quad (\mu_3 - \mu_2) > 0. \quad (5.44)$$

За умови (5.44) прирівняємо отриману похідну (5.43) до нуля і, здійснивши перетворення отримаємо:

$$\begin{aligned} \frac{(\mu_3 - \mu_1)(\sigma_1^2 + \sigma_2^2) \left[(D_d - \sigma_3^2 y_3^2)(\sigma_1^2 + \sigma_2^2) - \sigma_1^2 \sigma_2^2 (1 - y_3)^2 \right]^{\frac{1}{2}}}{(\mu_1 - \mu_2)} = \\ = -\sigma_3^2 (\sigma_1^2 + \sigma_2^2) y_3 + \sigma_1^2 \sigma_2^2 (1 - y_3). \end{aligned} \quad (5.45)$$

Ліва частина рівняння (4.45) набуває тільки додатних значень, якщо

$$K = \frac{(\mu_3 - \mu_1)}{(\mu_1 - \mu_2)} > 0, \quad M_3 = \mu_3 - \frac{(\mu_2 - \mu_1)\sigma_1^2}{\sigma_1^2 + \sigma_2^2}. \quad (5.46)$$

Нерівність (5.46) виконується, якщо перша складова доходів бюджетів ОТГ – податкові надходження – має найменший очікуваний (сподіваний) рівень зростання:

$$\mu_1 = \min\{\mu_1, \mu_2, \mu_3\} \text{ і } \mu_1 > M_3 \quad (5.47)$$

або найбільший очікуваний рівень зростання:

$$\mu_1 = \max\{\mu_1, \mu_2, \mu_3\} \text{ і } \mu_1 < M_3. \quad (5.48)$$

Якщо виконується умова (5.46), то для існування дійсного розв'язку рівняння (5.45) необхідно, щоб права частина цього рівняння була додатною:

$$\sigma_1^2 \sigma_2^2 (1 - y_3) - \sigma_3^2 (\sigma_1^2 + \sigma_2^2) y_3 > 0. \quad (5.49)$$

Розв'язок нерівності (5.49) буде наступним:

$$y_3 < \frac{\sigma_1^2 \sigma_2^2}{\sigma_1^2 \sigma_2^2 + \sigma_1^2 \sigma_3^2 + \sigma_2^2 \sigma_3^2}. \quad (5.50)$$

За умов (5.46) та (5.50), рівняння (5.45) можна піднести до квадрата:

$$\frac{(M_3 - \mu_1)^2 (\sigma_1^2 + \sigma_2^2)^2 [(D_d - \sigma_3^2 y_3^2) (\sigma_1^2 + \sigma_2^2) - \sigma_1^2 \sigma_2^2 (1 - y_3)^2]}{(\mu_2 - \mu_1)^2} =$$

$$= (\sigma_1^2 \sigma_2^2 - (\sigma_1^2 \sigma_2^2 + \sigma_1^2 \sigma_3^2 + \sigma_2^2 \sigma_3^2) y_3)^2. \quad (5.51)$$

Для спрощення перетворень перетворимо рівняння (5.51) до канонічного вигляду:

$$[(D_1 D_2 + D_1 D_3 + D_2 D_3)^2 (\mu_2 - \mu_1)^2 - (D_1 + D_2)^2 (D_1 D_2 + D_1 D_3 + D_2 D_3) \times$$

$$\times (\mu_3 - \mu_1)^2] y_3^2 + 2[D_1 D_2 (D_1 D_2 + D_1 D_3 + D_2 D_3) (\mu_2 - \mu_1)^2 +$$

$$+ D_1 D_2 (D_1 + D_2)^2 \times (M_3 - \mu_1)^2] x_3 + (M_3 - \mu_1)^2 (D_p (D_1 + D_2)^3 -$$

$$- (D_1 + D_2)^2 D_1 D_2) - (\mu_2 - \mu_1)^2 D_1^2 D_2^2 = 0, \quad (5.52)$$

де $D_i = \sigma_i^2$, $(i = \overline{1,3})$.

Рівняння (5.52) буде лінійним, якщо виконується умова:

$$K = \frac{M_3 - \mu_1}{\mu_1 - \mu_2} = \frac{\sqrt{D_1 D_2 + D_1 D_3 + D_2 D_3}}{D_1 + D_2}. \quad (5.53)$$

У випадку виконання виразу (5.53) рівняння (5.52) матиме розв'язок:

$$y_3 = \frac{(\mu_2 - \mu_1)^2 D_1^2 D_2^2 - (M_3 - \mu_1)^2 (D_d (D_1 + D_2)^3 - (D_1 + D_2)^2 D_1 D_2)}{2 D_1 D_2 [(D_1 D_2 + D_1 D_3 + D_2 D_3) (\mu_2 - \mu_1)^2 + (D_1 + D_2)^2 (M_3 - \mu_1)^2]}. \quad (5.54)$$

Із врахуванням умови (5.53) формулу (5.54) можна перетворити таким чином:

$$y_3 = \frac{D_1^2 D_2^2 - (D_1 D_2 + D_1 D_3 + D_2 D_3) (D_1 D_d + D_2 D_d - D_1 D_2)}{4 D_1 D_2 (D_1 D_2 + D_1 D_3 + D_2 D_3)}. \quad (5.55)$$

Підставивши формулу (5.55) в нерівність (5.52), отримаємо таку умову:

$$D_d > \frac{D_1 D_2 (D_1 D_3 + D_2 D_3 - 2 D_1 D_2)}{(D_1 D_2) (D_1 D_2 + D_1 D_3 + D_2 D_3)}. \quad (5.56)$$

Крім умови (5.56), потрібно знайти умову варіації доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів, за якої розв'язок (5.55) буде додатним:

$$D_d < \frac{D_1 D_2 (D_1 D_3 + D_2 D_3 + 2D_1 D_2)}{(D_1 + D_2)(D_1 D_2 + D_1 D_3 + D_2 D_3)}. \quad (5.57)$$

Отже, за умов (5.53), (5.56) та (5.57), значення y_3 , обчислене за формулою (5.55), є точкою екстремуму зростання доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів μ_d . Для того, щоб встановити, визначає отримана умова мінімальний чи максимальний рівень їхнього зростання, обчислимо похідну другого порядку:

$$\begin{aligned} \frac{d^2 \mu_d}{dy_3^2} &= \frac{\mu_2 - \mu_1}{D_1 + D_2} \left[-(D_1 D_2 + D_1 D_3 + D_2 D_3) [(D_d - D_3 y_3^2)(D_1 + D_2) - \right. \\ &\quad \left. - D_1 D_2 (1 - y_3)^2]^{-\frac{1}{2}} - \frac{1}{2} [(D_d - D_3 y_3^2)(D_1 + D_2) - D_1 D_2 (1 - y_3)^2]^{-\frac{3}{2}} \times \right. \\ &\quad \left. \times 2(-D_3 (D_1 + D_2) y_3 + D_1 D_2 (1 - y_3))^2 \right]. \end{aligned} \quad (5.58)$$

Як підтверджує отримана формула, друга похідна від'ємна тоді, коли $\mu_2 - \mu_1 > 0$, тобто сподіваний рівень зростання складової доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів перевищує аналогічний показник першої складової доходів бюджету громади. Отже, формулу (5.55) можна застосовувати для визначення частки третьої складової доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів, якщо виконується умова (5.47).

Так, наприклад, якщо сподіваний рівень зростання першої складової доходів бюджету ОТГ с. Байківці становить $\mu_1 = 0,655$, варіація $D_1 = 0,06$, другої – $\mu_2 = 0,9$ і $D_1 = 0,06$, третьої – $\mu_2 = 0,9$ і $D_1 = 0,06$, то виконується співвідношення (5.53). Відповідно при фіксованому рівні ризику $D_3 = 0,02$ на третю складову доходів бюджету ОТГ с. Байківці, згідно з формулою (5.55) має припадати $y_3 = 0,597$, на другу за формулою (5.36) – $y_2 = 0,146$, а перша складова доходів становитиме $y_1 = 0,257$. При цьому зростання доходів бюджету ОТГ с. Байківці буде забезпечене

на рівні $\mu_d = 0,793$. Якщо частки доходів бюджету ОТГ с. Байківці будуть однакові, то рівень зростання доходів цього бюджету виявиться нижчим: $\mu_{d1} = 0,718$ (табл. 5.7).

Таблиця 5.7

Оптимальна структура доходів бюджету ОТГ с. Байківці за критерієм максимізації рівня зростання доходів бюджету громади без урахування міжбюджетних трансфертів при заданому рівні бюджетного ризику

Варіації доходів бюджету ОТГ		Очікувані рівні зростання доходів бюджету ОТГ	
D ₁	0,06	$\mu_1 =$	0,655
D ₂	0,1	$\mu_2 =$	0,9
D ₃	0,02	$\mu_3 =$	0,6
D _p	0,04	M ₃ =	0,508
K'	0,5995	K=	0,5997
Оптимальні частки складових доходів		Рівень зростання доходів	
y ₃	0,146	μ_d	0,793
y ₂	0,597	μ_{p1}	0,718
y ₁	0,257		

Джерело: розраховано автором за допомогою електронних таблиць «Excel» із використанням даних ГУ Державної казначейської служби України у Тернопільській області [177].

У разі, якщо $\mu_2 < \mu_1$, то при значенні y_3 , обчисленому за формулою (5.55), сподіване зростання доходів бюджету ОТГ буде мінімально можливим при заданому середньому квадратичному відхиленні σ_d . Якщо умова (5.53) порушується, то для розв'язку рівняння (5.52) необхідне виконання нерівності:

$$\begin{aligned}
 & [D_1 D_2 (D_1 D_2 + D_1 D_3 + D_2 D_3) (\mu_2 - \mu_1)^2 + D_1 D_2 (D_1 + D_2)^2 (\mu_3 - \mu_1)^2]^2 \geq \\
 & \geq [(D_1 D_2 + D_1 D_3 + D_2 D_3)^2 (\mu_2 - \mu_1)^2 - (D_1 + D_2)^2 \times \\
 & \times (D_1 D_2 + D_1 D_3 + D_2 D_3) (\mu_3 - \mu_1)^2] [(M_3 - \mu_1)^2 (D_d (D_1 + D_2))^3 - \\
 & - (D_1 + D_2)^2 D_1 D_2) - (\mu_2 - \mu_1)^2 D_1^2 D_2^2].
 \end{aligned} \tag{5.59}$$

З нерівності (5.59) можна вивести умову на величину $K = \frac{(M_3 - \mu_1)}{(\mu_2 - \mu_1)}$:

$$D_1^2 D_2^2 \left[D_1 D_2 + D_1 D_3 + D_2 D_3 + K^2 (D_1 + D_2)^2 \right]^2 \geq$$

$$\geq \left[(D_1 D_2 + D_1 D_3 + D_2 D_3)^2 - (D_1 + D_2)^2 (D_1 D_2 + D_1 D_3 + D_2 D_3) K^2 \right] \times$$

$$\times \left[K^2 (D_1 + D_2)^2 (D_1 D_1 + D_1 D_2 - D_1 D_2) - D_1^2 D_2^2 \right]. \quad (5.60)$$

Умову (5.60) можна вважати умовою на варіацію доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів D_d . До того ж вираз (5.60) є обмеженням рівня допустимого ризику доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів.

За даними табл. 5.8, запропонована модель є інструментом прогнозування результатів прийняття фінансових рішень ОМС ОТГ щодо формування оптимальної структури доходів бюджету громади без урахування міжбюджетних трансфертів та прогнозування максимально можливого рівня їхнього зростання.

Таблиця 5.8

Змодельовані сценарії реалізації вектора 2 розвитку фінансів ОТГ за критерієм максимізації рівня зростання доходів бюджету громади без урахування міжбюджетних трансфертів при заданому рівні бюджетного ризику

Складові доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів	Оптимальні частки складових доходів бюджету ОТГ	Варіація складових доходів бюджету ОТГ	Заданий рівень бюджетного ризику за доходами бюджету ОТГ	Максимальний рівень зростання доходів бюджету ОТГ, %
Сценарій 1				
y_1	0,4	0,02	0,02	40
y_2	0,3	0,08		
y_3	0,3	0,04		
Сценарій 2				
y_1	0,5	0,02	0,03	70
y_2	0,1	0,08		
y_3	0,4	0,04		
Сценарій 3				
y_1	0,7	0,02	0,04	30
y_2	0,18	0,08		
y_3	0,12	0,04		
Сценарій 4				
y_1	0,4	0,02	0,05	60
y_2	0,5	0,08		
y_3	0,1	0,04		

Продовження табл. 5.8

Сценарій 5				
y_1	0,5	0,02	0,06	20
y_2	0,3	0,08		
y_3	0,2	0,04		

Джерело: розраховано автором за допомогою електронних таблиць «Ехел».

Зазначимо, що тільки змодельований сценарій 4 дає змогу сформувати оптимальну структуру доходів бюджету ОТГ, яка уможливить максимально можливе зростання доходів на 60% при ймовірності бюджетного ризику на рівні 0,02.

Розроблений підхід дає змогу враховувати варіації складових доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів та очікуваних рівнів їхнього зростання за формування оптимальної структури доходів бюджету громади. За цим підходом також можна визначити максимально можливе зростання доходів бюджету ОТГ за заданого цільового рівня бюджетного ризику. Так, приклад розрахунку максимально можливого рівня зростання доходів за різних показників бюджетного ризику наведено у табл. 5.7 для бюджету ОТГ с. Байківці.

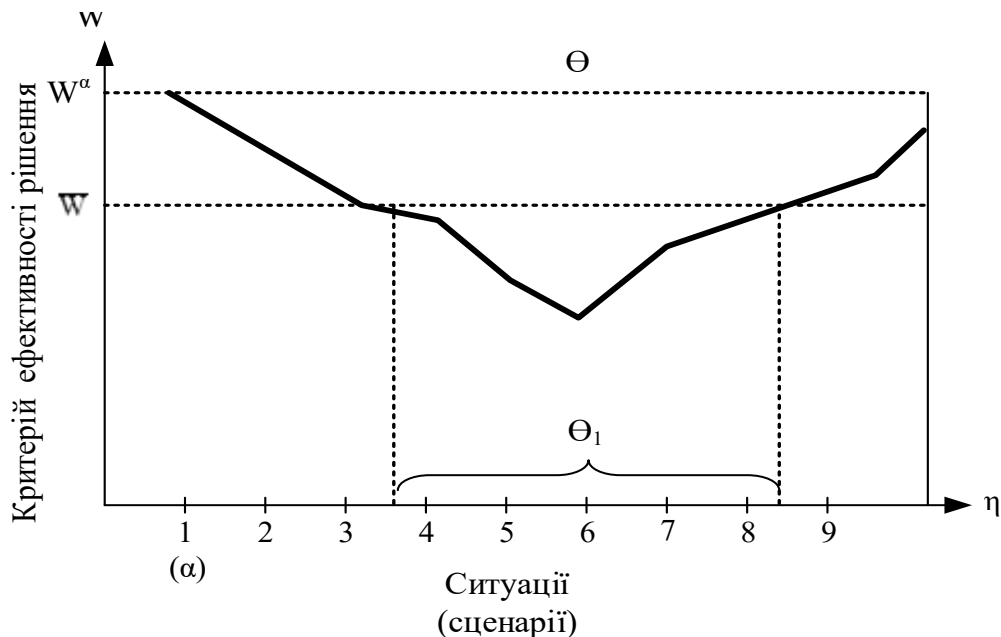
Враховуючи зазначене, можна зробити висновок, що в процесі моделювання отримано новітній інструментарій прийняття фінансових рішень з використанням портфельного підходу Дж. Хікса щодо формування оптимальної структури доходів бюджету ОТГ без міжбюджетних трансфертів з урахуванням рівня бюджетного ризику. Запропонований інструментарій дає змогу генерувати альтернативні фінансові рішення ОМС ОТГ та оцінювати результати і наслідки можливого їхнього прийняття за визначення стратегічних орієнтирів розвитку фінансів об'єднаної територіальної громади.

У випадках, коли на практиці буде змодельовано великі множини сценаріїв для векторів розвитку фінансів ОТГ, ОМС можуть стикнутися з ситуацією невизначеності вибору конкретного сценарію оптимізації структури доходів бюджетів ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів. Тому, для прийняття рішення щодо вибору вищеописаних векторів розвитку фінансів ОТГ пропонуємо

використовувати методику прийняття фінансових рішень на основі принципу центральної ситуації.

Центральною називатимемо таку домінуючу ситуацію з множини існуючих альтернатив сценаріїв, в якій сумарна значущість існуючих критеріїв ефективності фінансового рішення є максимальною, а сумарна значущість критеріїв інших сценаріїв, відмінних від центральної є мінімальною.

Суть принципу центральної ситуації полягає в тому, що фінансове рішення приймається на основі пріоритету центральних ситуацій в поетапно звужуваній множині альтернативних сценаріїв (рис. 5.11). В контексті нашого дослідження, вибір альтернативи полягає у ідентифікації оптимальної структури доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів.



$W_{(\eta)}$ – критерії сценаріїв за умови досягнення заданого рівня ефективності W^α в центральній ситуації α ;

W – допустимий рівень значимості критеріїв в інших ситуаціях

Рис. 5.11. Графічна інтерпретація ідентифікації вибору альтернативи оптимальної структури доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів

Джерело: побудовано автором

Наведемо теоретико-множинне обґрунтування зазначеного принципу. Прийmemo за початковий стан фіксовану множину сценаріїв формування структури

доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів - Z , що включає всю сукупність сценаріїв класу Z^η в множині ситуацій $\Theta = (1, 2, \dots, \eta, \dots, k)$.

$$Z \cup Z^\eta, \quad Z^\eta = Z \setminus Z^{*\eta},$$

де $Z^{*\eta}$ – доповнення до Z^η до фіксованої множини Z , $^{*\eta}$ – «не η » з множини Θ , доповнення до ситуації η до множини ситуацій Θ .

Фіксована множина Z може бути записана наступним чином: $Z = Z^q \cap Z^{*q}$, де Z^q – критерій прийняття рішення в ситуації $q \in Q$, $Q \subset \Theta$; Z^{*q} доповнення до Z^q до Z . Оскільки $Z^\eta \subset Z$, $Z^q \subset Z$, тоді запишемо: $Z^\eta = (Z^q \cap Z^\eta) \cap (Z^{*q} \cap Z^\eta)$.

Підмножина $Z^q \cap Z^\eta$ є загальною частиною критеріїв для q -ої і η -ої ситуацій, а підмножина $Z^{*q} \cap Z^\eta$ – загальною частиною доповнення множини критеріїв q -ої ситуації до фіксованої множини Z і множини критеріїв η -ої ситуації. Тому прийняття фінансового рішення щодо реалізації вектора розвитку фінансів ОТГ за конкретним сценарієм для досягнення критерію q -ої ситуації забезпечить виконання підмножини критеріїв $Z^q \cap Z^\eta$ в η -ій ситуації.

Центральна ситуація з системою критеріїв Z^q належить підмножині Q . За правильного вибору центральної ситуації може виявитися, що підмножина $(Z^q \cap Z^\eta)$ є основною частиною множини Z^η . Це означає, що вибрана альтернатива оптимальної структури доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів на основі методу центральної ситуації буде найприйнятнішою для усіх множин згенерованих сценаріїв.

Відповідно розглянемо підхід до вибору центральної ситуації. Позначимо $W_1^{q_\eta}$ – значимість підмножини критеріїв $(Z^q \cap Z^\eta)$, $W_2^{q_\eta}$ – значимість підмножини критеріїв $(Z^{*q} \cap Z^\eta)$, при чому виконується рівність: $W_1^{q_\eta} + W_2^{q_\eta} = 1$.

Оскільки величини $W_1^{q_\eta}$ і $W_2^{q_\eta}$ оцінені і існує оцінка ймовірностей настання ситуацій P_η , та оскільки множина ситуацій Θ є повною групою подій, то: $\sum_{\eta=1}^k P_\eta = 1$.

Тоді сумарна значущість q -ої ситуації в множині ситуацій Θ визначиться як математичне сподівання значимості критеріїв Z^η , спільних з Z^q , тобто:

$$W_1^{q\ominus} = \sum_{\eta=1}^k W_1^{q\eta P_\eta}; \quad W_1^{q\ominus} = \sum_{\eta=1}^k (1 - W_1^{q\eta}) P_\eta.$$

Центральна ситуація α визначиться з умов:

$$W_1^{\alpha\ominus} = \max(W_1^{q\ominus}); \quad W_2^{\alpha\ominus} = \min(W_2^{q\ominus}).$$

Таким чином, прийняття фінансового рішення щодо реалізації вектора розвитку фінансів ОТГ за конкретним сценарієм на основі принципу центральної ситуації забезпечує досягнення критеріїв інших сценаріїв, сумарна значущість яких максимальна для досягнення значень критеріїв будь-якого іншого сценарію з даної множини. Отже, на основі вказаного принципу здійснюється вибір альтернативи, яка є найоптимальнішою серед усіх згенерованих оптимальних структур доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів.

Якщо прийняти деякий рівень значимості \bar{W} досягнення критеріїв допустимим, тобто прийняти, що при $W_1^\eta \geq \bar{W}$ критерії в η -ій ситуації виконуються задовільно, а при $W_1^\eta < \bar{W}$ - незадовільно, то в області $W_1^\eta < \bar{W}$ підлягає аналізу підмножина ситуацій $(Z^{*q} \cap Z^\eta)$. Відтак необхідно виявити в звуженій множині ситуацій, що залишилася Θ_1 , центральну ситуацію β і забезпечити досягнення критеріїв вибору в цій ситуації ΔZ^β .

Продемонструємо практичне застосування запропонованої методики вибору сценарію реалізації векторів розвитку фінансів ОТГ в контексті оптимізації структури доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів. Отже, якщо, наприклад, фіксована множина змодельованих сценаріїв складається з трьох сценаріїв ($\eta = 1, 2, 3$). А ймовірність реалізації кожного сценарію оцінено як: $P_1 = 0,3; P_2 = 0,5; P_3 = 0,2$, то для кожного η -ого сценарію значимість критерію кожного η -ї ситуації реалізації даного сценарію буде: $W_{\eta\eta} = 1,0$.

Оцінки відносної значимості критеріїв прийнятності сценаріїв в кожній з ситуацій реалізації сценаріїв $W_{\eta q}$ є наступними:

- для першої ситуації - $W_{11} = 1,0; W_{12} = 0,7; W_{13} = 0,4;$
- для другої ситуації - $W_{21} = 0,5; W_{22} = 1,0; W_{23} = 0,7;$
- для третьої ситуації - $W_{31} = 0,8; W_{32} = 0,5; W_{33} = 1,0$ (схематично умови

вибору фінансового рішення зображено на рис. 5.12).

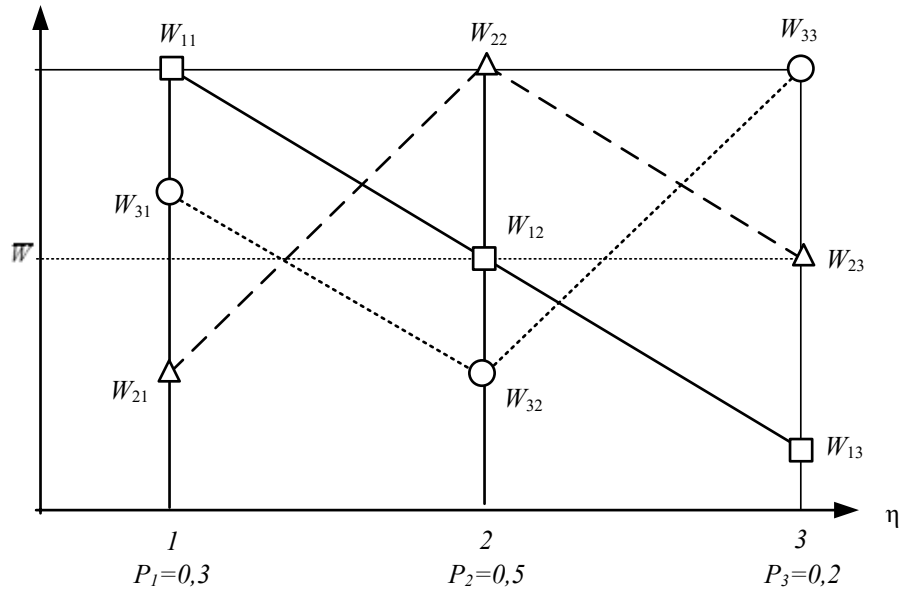


Рис. 5.12. Схематичне зображення значимості критеріїв вибору оптимальної структури доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів у множині трьох ситуацій

Джерело: побудовано автором

Визначаємо, яка з цих ситуацій є центральною у вказаній множині.

1. Математичне сподівання значимості критеріїв вибору сценарію реалізації вектору розвитку фінансів ОТГ першої ситуації (W_1) у фіксованій множині ситуацій:

$$W_1 = W_{11}P_1 + W_{12}P_2 + W_{13}P_3 = 1,0 \cdot 0,3 + 0,7 \cdot 0,5 + 0,4 \cdot 0,2 = 0,73$$

2. Математичне сподівання значимості критеріїв вибору сценарію реалізації вектору розвитку фінансів ОТГ другої ситуації (W_2):

$$W_2 = W_{21}P_1 + W_{22}P_2 + W_{23}P_3 = 0,5 \cdot 0,3 + 1,0 \cdot 0,5 + 0,7 \cdot 0,2 = 0,79$$

3. Математичне сподівання значимості критеріїв вибору сценарію реалізації вектору розвитку фінансів ОТГ третьої ситуації (W_3):

$$W_3 = W_{31}P_1 + W_{32}P_2 + W_{33}P_3 = 0,8 \cdot 0,3 + 0,5 \cdot 0,5 + 1,0 \cdot 0,2 = 0,69$$

Як зазначено вище, центральною є така ситуація, в якій математичне сподівання критерію вибору сценарію реалізації вектору розвитку фінансів ОТГ у фіксованій множини ситуацій має максимальне значення:

$$W_{Ц} = \max(W_1, W_2, W_{33}).$$

Виходячи із розрахунків, центральною є 2-а ситуація, оскільки значимість критерію прийняття рішення про оптимальну структуру доходів бюджету ОТГ в цій ситуації максимальна ($W_2 = 0,79$). У зв'язку з цим доцільно орієнтуватися на даний сценарій забезпечення розвитку фінансів ОТГ.

Якщо, наприклад, в першій і третій ситуаціях відносна значимість критерію $\bar{W} \geq 0,7$ буде достатньою, то необхідно створити доповнення до першої ситуації (рис. 5.11). Тобто необхідно додатково згенерувати множини ситуацій в доповнення до першої ситуації, що спричинило б повторний розрахунок центральної ситуації, й уможливило вибір найоптимальнішої структури доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів для даного окремого випадку.

Враховуючи результати моделювання та проведені розрахунки, пропонуємо, розроблену й апробовану модель стратегічного розвитку фінансів ОТГ використовувати на всіх етапах бюджетного процесу для встановлення різних цільових показників доходів бюджету об'єднаної територіальної громади без урахування міжбюджетних трансфертів та обґрунтування вибору конкретного сценарію реалізації розвитку фінансів ОТГ з метою прийняття найбільш гнучких фінансових рішень ОМС ОТГ щодо оптимальної структури доходів їх бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів за ідентифікації рівня бюджетного ризику.

Висновки до розділу 5

Розробка стратегічних орієнтирів модернізації фінансів об'єднаних територіальних громад дала змогу зробити такі висновки:

1. За результатами імплементації реформи децентралізації в Україні визначено проблемні тенденції її провадження та висвітлено напрями їхньої локалізації з метою досягнення найвищих результуючих показників реформи.

2. Фінансова незалежність територіальних громад у країнах Європи відображається рівнем самостійності управління фінансовими ресурсами, що перебувають у розпорядженні місцевої влади, щодо оптимізації витрат, мобілізації доходів і розширення дохідної бази місцевих бюджетів. Відмінності між різними європейськими системами фінансування місцевого самоврядування зумовлені різною природою джерел формування доходів місцевих бюджетів. Це, зокрема, стосується власних податкових надходжень, трансфертів, місцевих податків і доходів від надання адміністративних послуг. Виявлено, що власні податкові надходження домінують у бюджетах місцевих громад лише у восьми країнах Європи, де у структурі доходів бюджетів цих громад власні податкові надходження становлять більш як 40%.

3. У країнах, де власні податкові надходження місцевих громад значно нижчі та становлять менш як 30% від обсягу загальних доходів місцевого бюджету, фінансове регулювання забезпечується лише трансфертами. Проте саме за допомогою трансфертної політики з боку органів центральної влади здійснюється тиск через зниження їхнього обсягу, спонукаючи ОМС або нарощувати власні доходи місцевих бюджетів, або зменшувати видатки. Такий досвід повинен бути імplementований у вітчизняну практику.

4. Визначено, що у міжнародній практиці залучення муніципальних позик ОМС є перспективним джерелом забезпечення їхньої фінансової спроможності. На основі них здійснюється акумуляція необхідних коштів бюджетів територіальних громад для покриття капітальних видатків місцевих бюджетів; відбувається зменшення вартості інвестиційних проектів і зниження терміну їхньої окупності; доступ до грантів від міжнародних фондів і донорів, хоча часто необхідною умовою їхнього отримання є забезпечення частки власних коштів в інвестиційних проектах. Оскільки бюджети територіальних громад зачасти не мають достатньо ресурсів для

забезпечення такої частки проектного фінансування, саме муніципальні позики дають змогу скористатися грантами та уможливають реалізацію проектів.

5. Моделювання векторів стратегічного розвитку фінансів ОТГ охоплює такі етапи: визначення проблеми – формування оптимальної структури доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів; генерування альтернативних дій для вирішення проблеми; розроблення методики прогнозування наслідків кожної альтернативи – моделювання сценаріїв формування оптимальної структури доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів; реалізація методики визначення ймовірностей для оцінювання наслідків прийнятого рішення – розрахунок ступеня бюджетного ризику для кожного змодельованого сценарію; визначення критеріїв, що відображає вибір найбільш оптимальної альтернативи – значення часток складових доходів (податкових надходжень, неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом) бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів при певному рівні бюджетного ризику. За визначеним алгоритмом можливо спрогнозувати вектори стратегічного розвитку фінансів ОТГ на всіх етапах бюджетного процесу за встановлення різних цільових показників доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів і ідентифікації рівня бюджетного ризику.

Основні результати дослідження опубліковано у працях [464; 466].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі теоретично узагальнено та запропоновано нове вирішення важливої наукової проблеми, що виявляється у розробленні сучасної парадигми фінансів ОТГ, формалізації теоретико-методологічних положень і науково-методичних підходів до дослідження закономірностей і суперечностей їхнього функціонування в умовах імплементації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Одержані результати дали змогу сформулювати такі концептуальні, методологічні та науково-прагматичні висновки, спрямовані на вирішення завдань дослідження відповідно до визначеної мети.

1. Вітчизняні реалії реформування місцевого самоврядування та перебігу процесів децентралізації у контексті імплементації європейського інтеграційного вектора, зумовивши об'єднання територіальних громад, є каталізатором виникнення новітньої форми організації фінансових відносин у місцевих фінансах України – фінансів об'єднаних територіальних громад, що в сучасних умовах актуалізувало розроблення теоретико-методологічних і методичних засад їхнього функціонування вказаної сфери фінансової системи та науково-практичних рекомендацій щодо векторів її стратегічного розвитку. Необхідність комплексного концептуального дослідження фінансів ОТГ передбачає побудову теоретико-методологічного каркасу їхнього наукового пізнання як квінтесенції інструментарію системної методології за застосування структурного, комплексного та функціонального підходів, діалектики кризь призму законів і категорій її філософської логіки, синергетики як панорамної методологічної площини формулювання поняттєвого апарату, теоретичних постулатів економічної і фінансової науки, місцевих фінансів, методик й емпірії з метою подолання фрагментарності в науковому розумінні цього складного і багатогранного явища.

2. Враховуючи епізодичні дискусії в науковій літературі, здійснено теоретичне обґрунтування функціонального призначення об'єднаних територіальних громад з використанням методологічного інструментарію синергетики, що дало змогу розкрити закономірності перетворення територіальних громад – простих елементів в ієрархічно складноструктуровані системи, якими визначено ОТГ за їхньої

самоорганізації та саморозвитку, й осмислити їхню глибинну сутність, ідентифікувати особливості та визначити функції, а також сформулювати специфічні ознаки ОТГ як комплексного репрезентанта соціально-економічної самоорганізації й еволюційної соціально-економічної системи.

3. Розкрито концептуальні засади формування фінансово спроможних територіальних громад, сформульовано визначення фінансової спроможності ОТГ та виокремлено чинники її забезпечення. Критеріями фінансової спроможності визначено такі: достатній рівень власних надходжень до бюджетів ОТГ; можливість використання за потреби місцевих запозичень; оптимізацію надходжень міжбюджетних трансфертів; формування показників бюджетів ОТГ за допустимого рівня бюджетного ризику, розрахованого за емпіричними даними; наявність інститутів, що забезпечують громадський контроль за ефективністю формування та функціонування фінансів ОТГ.

4. Систематизовано теоретико-методологічний інструментарій дослідження фінансів ОТГ за допомогою обґрунтування покрокового використання законів діалектики та системного методу пізнання. Це уможливило розгляд фінансів ОТГ за сутністю, змістом, явищем і формою, що дало змогу через ідентифікацію суперечностей і закономірностей їхнього функціонування окреслити напрямки модернізації та розвитку. Відправною точкою за системним підходом стало визначення структури фінансів ОТГ як окремого елемента фінансової системи держави. Функціональний аналіз фінансів ОТГ здійснено на основі виокремлення їхніх функціональних особливостей, які проявляються через функції як екстерналії реагування на соціально-економічні впливи.

5. На основі положень і вихідних постулатів теорій бюджетного федералізму, фінансової децентралізації, партисипативного бюджетування, інституціоналізму та неоінституціоналізму сформовано теоретико-методологічні засади сучасних досліджень фінансів ОТГ. Домінантним визначено науковий інструментарій інституціональної теорії, методологічний потенціал якої дає змогу сформувати інституціональну архітектоніку фінансів ОТГ. Рівень розвитку інституціональної архітектоніки є імперативом ефективності функціонування фінансів ОТГ, оскільки

відсутність надійних інститутів, домінування неформальних правил і перманентна зміна формальних негативно впливають на розвиток усіх елементів його структури.

6. Доведено, що концептуальне розуміння фінансів ОТГ формується за симбіозу фундаментальних здобутків фінансової науки й інструментарію методології системного дослідження, використання яких дає змогу з'ясувати економічну сутність фінансів ОТГ, їхню специфіку та взаємозв'язки з іншими сферами і ланками фінансової системи країни. Сформульовано визначення фінансів ОТГ на основі використання принципу діалектичної логіки крізь призму описативного та конструктивного підходів. Це уможливило розгляд фінансів ОТГ із двох позицій і дало змогу сформулювати їхні специфічні ознаки як економічного явища й ідентифікувати як важливу сферу фінансової системи держави із власною архітектонікою.

7. На основі узагальнення положень сучасної фінансової теорії сформульовано теоретико-методологічні засади сучасних досліджень фінансів ОТГ як сфери фінансової системи, яка має відповідні ланки. Рекомендовано у складі фінансів ОТГ з урахуванням специфіки їхнього формування й особливостей функціонування виокремлювати такі ланки: бюджет ОТГ, місцеві запозичення, фінанси комунальних підприємств і фінансових установ, що є власністю органів самоврядування об'єднаних територіальних громад. Перебуваючи у взаємозв'язку, вони забезпечують структурну єдність фінансів ОТГ. Саме через них доповнюється сутність, яка ідентифікується у функціях (розподільній, стимулюючій, контрольній, акумуляційній), що дає змогу узагальнити базові й об'єктивні принципи (субсидіарності, компліментарності, чіткого розмежування повноважень, гласності, транспарентності влади, громадської участі в управлінні фінансами, соціетальності) для визначення пріоритетів функціонування фінансів ОТГ.

8. За критичного опрацювання праць учених-економістів поглиблено зміст фінансової децентралізації, наголошено на пріоритетних напрямках її реалізації. Обґрунтовано, що фінансовій децентралізації в Україні за сучасних умов розвитку властивий бюджетний характер, оскільки фінансові ресурси органів місцевого самоврядування здебільшого зосереджені в місцевих бюджетах. На основі

оцінювання фінансової децентралізації констатовано високий рівень централізації бюджетних ресурсів на початку реалізації реформи та його перманентне зниження за станом на 31.12. 2018 р., що є індикатором посилення фінансової незалежності ОМС. Для визначення рівня провадження фінансової децентралізації та прогнозування її тенденцій змодельовано лінійні тренди методом експоненційного згладжування, що дало змогу використовувати їх як інструмент прогнозування майбутнього рівня фінансової децентралізації в Україні.

9. У контексті оцінювання реалій функціонування фінансів ОТГ встановлено, що місцевим бюджетам, у тому числі бюджетам ОТГ, притаманні регіональна диференціація й асиметрія за доходами та видатками загального і спеціального фондів, що потребує постійного моніторингу і спеціалізованого оцінювання з метою визначення детермінант виникнення таких дисбалансів. Ідентифіковано наявність значних відмінностей у темпах приросту доходів і видатків місцевих бюджетів окремо за загальним і спеціальним фондами, що загрожує перерости в диспропорції у фінансовому забезпеченні розвитку територіальних громад і негативно відобразитись на рівні їхньої фінансової спроможності. Запропоновано науково-методичний підхід до визначення детермінант структурних дисбалансів за доходами та видатками місцевих бюджетів, що ґрунтується на емпіричному регресійно-кореляційному аналізі та дає змогу отримати кількісні оцінки ідентифікованих детермінант.

10. Встановлено детермінаційні зв'язки основних показників фінансової спроможності ОТГ України, що дало змогу оптимізувати множину цих показників. Результати оцінювання 665 об'єднаних територіальних громад України за показниками фінансової спроможності підтвердили, що їхнє групування необхідно здійснювати за показниками динаміки надходжень місцевих податків і зборів та власними доходами на одного мешканця, що дає змогу обґрунтовано диференціювати групи ОТГ за фінансовою спроможністю. Доведено, що чисельність населення та площа не є визначальними при групуванні ОТГ і не впливають на забезпечення їхньої фінансової спроможності. Аргументовано, що такий показник, як частка видатків на утримання апарату управління у власних

фінансових ресурсах, необхідно замінити показником рівня дотаційності бюджетів ОТГ (співвідношення обсягу базової/реверсної дотації до загальної суми доходів ОТГ без урахування субвенцій з державного бюджету) через значну їхню кореляцію і кінцеве призначення. Запропоновано комплекс заходів щодо підвищення фінансової спроможності ОТГ для забезпечення успішної реалізації реформи фінансової децентралізації.

11. Обґрунтовано необхідність вироблення органами місцевого самоврядування власної ризикоорієнтованої політики, спрямованої на захист фінансових інтересів територіальних громад, що передбачає оцінювання бюджетних ризиків. Виявлено чинники виникнення бюджетних ризиків і запропоновано науково-методичний підхід до визначення й оцінювання ризику місцевих бюджетів України і бюджетів ОТГ, що дало змогу отримати класичні ймовірнісні оцінки ризиків доходів і видатків цих бюджетів та розрахувати можливі втрати за доходами і видатками загального та спеціального фондів. Запропонований підхід є базисом формування інноваційних інструментів ризикоорієнтованого прийняття фінансових рішень у бюджетному процесі на місцевому рівні.

12. Доведено необхідність розроблення практичного інструментарію оцінювання структури бюджетів ОТГ за доходами і видатками загального та спеціального фондів на основі поєднання індексу Рябцева та кластерного аналізу. За результатами використання згаданого інструментарію проведено групування громад за критеріями подібності структури доходів і видатків загального та спеціального фондів їхніх бюджетів й отримано оптимальні компаративні оцінки структури бюджетів ОТГ, що неможливо здійснити за абсолютними показниками їхнього виконання. Це дало змогу виявити диспропорції в доходах і видатках, розробити пропозиції щодо формування їхньої оптимальної структури та сформувати кластери громад за подібністю структур бюджетів з метою забезпечення їхньої фінансової спроможності, враховуючи зростаючі потреби ОТГ у фінансових ресурсах.

13. На основі використання інструментарію регресійного моделювання сформовано науково-методичний підхід до ідентифікації чинників структурних дисбалансів у доходах і видатках бюджетів ОТГ, що дало змогу отримати їхні

кількісні оцінки та зробити відповідні прогнози на основі коефіцієнта еластичності зміни структур доходів і видатків бюджетів ОТГ за загальним та спеціальним фондами.

14. У результаті узагальнення практики функціонування фінансів ОТГ виявлено проблеми, які впливають на фінансову спроможність ОТГ, та окреслено вектори їхнього вирішення за умови здійснення подальшої фінансової децентралізації. Вказано на важливість і необхідність розв'язання проблем, пов'язаних із: реформуванням адміністративно-територіального устрою й узгодженням його з темпами фінансової децентралізації; забезпеченням повсюдності та повноти місцевого самоврядування як запоруки доступності й якості надання публічних послуг; урегулюванням розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування й органами виконавчої влади; стимулюванням подальшого об'єднання територіальних громад і формуванням ОТГ; низьким рівнем забезпеченості фінансовими ресурсами ОМС ОТГ; зниженням рівня зацікавленості органів місцевого самоврядування в розвитку ОТГ за перманентного втручання та контролю з боку державної влади. Обґрунтовано заходи, спрямовані на підвищення ефективності функціонування та забезпечення подальшого розвитку фінансів ОТГ в Україні, зокрема: конституційне закріплення нового адміністративно-територіального устрою; чіткий розподіл повноважень між державою і органами місцевого самоврядування; інвентаризація активів ОМС і об'єктів комунальної власності; оцінювання податкового потенціалу територіальних громад за розширення джерел власних надходжень до бюджетів ОТГ тощо.

15. Аргументовано, що реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади і, як підсумок, об'єднання громад для зміцнення демократії та стимулювання місцевого економічного розвитку на засадах децентралізації є поширеною світовою практикою. Узагальнено основні тенденції міжнародного досвіду функціонування фінансів територіальних громад, ідентифіковано проблеми, що перешкоджають повномасштабній імплементації постулатів Європейської хартії місцевого самоврядування у вітчизняну практику, та запропоновано пріоритетні напрями перебудови фінансів об'єднаних

територіальних громад за подальшої інтеграції України у глобальний соціально-економічний простір. Наголошено на використанні міжнародного досвіду лише за умови врахування національних особливостей провадження реформи фінансової децентралізації.

16. На основі використання портфельного підходу Дж. Хікса розроблено модель стратегічного розвитку фінансів ОТГ, метою застосування якої є формування оптимальної структури доходів бюджету ОТГ без урахування міжбюджетних трансфертів шляхом генерування множин цільових показників за видами доходів з урахуванням різних рівнів бюджетного ризику. Запропонована модель дає змогу прогнозувати вектори стратегічного розвитку фінансів ОТГ на всіх етапах бюджетного процесу та здійснювати оцінювання майбутніх обсягів доходів бюджету об'єднаної територіальної громади без міжбюджетних трансфертів за прийняттого рівня бюджетного ризику. Вибір найбільш оптимального сценарію реалізації векторів розвитку фінансів ОТГ забезпечує ухвалення гнучких фінансових рішень ОМС ОТГ і дає змогу оцінити результати та наслідки їхнього виконання.

Основні результати дослідження використовуються в діяльності Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Міністерства соціальної політики України, Всеукраїнської асоціації органів місцевого самоврядування «Асоціація міст України», Фінансового управління виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради, Департаменту будівництва, житлово-комунального господарства, містобудування та архітектури Івано-Франківської обласної державної адміністрації, Постійної комісії з питань бюджету, фінансів та цінової політики Волинської обласної ради, структурних підрозділів Тернопільської міської територіальної громади, Департаменту фінансів Тернопільської обласної державної адміністрації, Байковецької та Великогаївської об'єднаних територіальних громад, а також у навчальному процесі Тернопільського національного економічного університету та Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (додаток Ф).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авалов З. Д. Децентрализация и самоуправление во Франции. Санкт-Петербург, 1905. 347 с.
2. Аверинцев С. С., Арабоглы Э. А. Философский энциклопедический словарь. Москва : Сов. энцикл., 1989. 815 с.
3. Айвазян С. А. и др. Прикладная статистика: Основы моделирования и первичная обработка данных : справ. изд. Москва : Финансы и статистика, 1983. 471 с.
4. Академічний тлумачний словник з української мови : в 11 т. Т. 9. Київ, 1978. 605 с.
5. Акимова Т. А. Теория организации : учебник. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 367 с.
6. Акофф Р. Планирование будущего корпорации. Москва : Прогресс, 1985. 170 с.
7. Акофф Р., Эмери Ф. О целеустремленных системах. Москва : Сов. радио, 1974. 270 с.
8. Алексеєнко Л. М., Олексієнко В. М. Економічний тлумачний словник: власність, приватизація, ринок цінних паперів (українсько-англійсько-російський). Тернопіль : Астон, 2003. 672 с.
9. Алфьоров С. В. Територіальна громада: поняття, ознаки, проблеми функціонування в Україні. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2013. № 1. С. 47–50.
10. Альошина Н. М. Поняття та ознаки територіальної громади. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2011. Вип. 21. С. 173–180.
11. Алюшин А. Л., Князева Е. Н. Темпомиры: Скорость восприятия и шкалы времени. Изд. 3, стереотип. Москва, 2014. 240 с.
12. Алюшин А. Л., Князева Е. Н. Темпомиры: Скорость восприятия и шкалы времени. Москва : ЛКИ, 2008. 240 с.
13. Андрушко І. П. Гармонійне поєднання приватних та публічних інтересів у конституційному праві. *Проблеми правознавства та правоохоронної*

діяльності. 2011. № 4. С. 59–65.

14. Андрущенко В. Л. Західна фінансова думка про природу державних фінансів. *Фінанси України*. 1996. № 9. С. 21–25.
15. Андрущенко В. Л. Міжбюджетні відносини в Україні і міжнародний досвід. *Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії*. 2013. № 2. С. 5–10.
16. Андрущенко В. Організоване суспільство. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/books/2006/06vaos/07.htm>.
17. Андрущенко В. Л. Федералізм міжбюджетних відносин: зарубіжні моделі та вітчизняні проблеми. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 7. С. 91–94.
18. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. Санкт-Петербург : Питер, 1999. 416 с.
19. Арановский К. В. Государственное право зарубежных стран : уч. пособ. Москва : ИД «ФОРУМ» : ИНФРА-М, 2000. 488 с.
20. Бабич А.М., Павлова Л.Н. Государственные и муниципальные финансы : учебник для вузов. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 703 с.
21. Бабич А.М., Павлова Л.Н. Государственные и муниципальные финансы [Электронный ресурс]: учебник для вузов. Электрон. текстовые данные. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2017. 703 с.
22. Бабич А.М., Павлова Л.Н. Государственные и муниципальные финансы: учебник для вузов. Москва: ЮНИТИ, 2002. 687 с.
23. Бабич А.М., Павлова Л.Н. Государственные и муниципальные финансы : учебник для вузов. Москва : Финансы, 1999. 687 с.
24. Баглай М. В. Конституционное право Российской Федерации : учебник. для юрид. вузов и ф-тов. Москва : Изд. группа «Инфра-М-Норма», 1997. 752 с.
25. Багмет М. О., Євтушенко О. Н. Базові принципи діяльності територіальних інститутів управління в контексті Європейської хартії місцевого

- самоврядування. *Наукові праці*. 2007. Вип. 69. С. 56–60.
26. Багмет М. О., Личко Т. М. Цінність місцевого самоврядування як демократичної форми децентралізації державно-владних повноважень. *Наукові праці ЧДУ. Сер. «Державне управління»*. 2009. № 112. С. 33–37.
27. Басва Л. В. Повноваження територіальної громади в процесі здійснення представницькими органами місцевого самоврядування нормотворчих функцій. *Влада. Людина*. 2008. № 8. С. 19–27.
28. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Державні фінанси : навч. посіб. Київ : Атіка, 2002. 368 с.
29. Баймуратов М. А. Деякі теоретичні аспекти становлення функції територіальних громад в Україні. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 1999. № 1. С. 31–36.
30. Баймуратов М. А. Международные программы сотрудничества органов местного самоуправления. *Юридический вестник*. 1995. № 4. С. 79–84.
31. Баймуратов М. А., Григорьев В. А. Муниципальная власть: актуальные проблемы становления и развития в Украине. Одесса: Юрид. л-ра, 2003. 346 с.
32. Баймуратов М. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні. *Віче*. 2015. № 12. С. 14–17.
33. Баймуратов М. О. Локальна система захисту прав людини в Україні: сутність та становлення. *Юридична освіта і правова держава* : зб. наук. праць. Одеса, 1997. С. 96–101.
34. Баймуратов М. О., Погорілко В. Ф., Бальций Ю. Ю. Муніципальне право України : підручник / за ред. М. О. Баймуратова. 2-ге вид., доп. Київ : Правова єдність, 2009. 720 с.
35. Бак Н. А. Децентралізація в Україні: бюджетні права, обов'язки та відповідальність. *Фінанси України*. 2016. № 7. С. 64–78.
36. Бакеренко Н. П., Карагозлю Ю. І. Підходи до визначення ризику місцевих бюджетів та його складові. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2013. Т. 18, вип. 1. С. 8–13. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2013_18_1_3.

37. Бакуменко В. Д., Бондар І. С., Горник В. Г., Шпачук В. В. Особливості публічного управління та адміністрування : навч. посіб. Київ : КНУКіМ, 2016. 167 с.
38. Балацький Є. О. Місцеві бюджети як визначальна ланка місцевих фінансів. *Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія «Економіка»*. 2010. Т. XI, вип. 176. С. 268–277.
39. Балацький Є. О., Шпіцглюз С. О. Бюджетні ризики як дестабілізатор фінансової безпеки обласного бюджету. *Фінансовий простір*. 2015. № 2. С. 270–276. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2015_2_35.
40. Барабашев Г. В. Местное самоуправление – трудности для России. *Сегодня*. 1992. № 1. С. 7.
41. Барвіцький В. Ю., Батанов О. В. Муніципальне право зарубіжних країн : навч. посіб. у 3 ч. Ч. 3 / за заг. ред. П. Ф. Мартиненка. Київ : Знання України, 2006. 284 с.
42. Бардаш С. В., Баранюк Ю. Р. Поняття і склад публічних фінансів як об'єкта державного фінансового аудиту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 6(1). С. 34–37.
43. Батанов О. В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні : монографія / за заг. ред. В. Ф. Погорілка. Київ : Ін-юре, 2003. 511 с.
44. Батанов О. В. Основні напрями і види діяльності територіальних громад: проблеми класифікації. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 1998. № 4. С. 19–24.
45. Батанов О. В. Муніципальне право - наука про муніципальну владу (новий погляд на предмет дослідження). *Часопис Київського університету права*. 2005. № 2. С. 60–67.
46. Батанов О. В. Територіальна громада – основа місцевого самоврядування в Україні : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2001. 260 с.

47. Батанов О. В. Територіальні громади як первинні суб'єкти місцевого самоврядування в Україні: проблеми класифікації. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2002. Т. 1. С.137–146
48. Батанов О. Функції територіальних громад як специфічних суб'єктів конституційного права. *Право України*. 1998. № 8. С. 21–24.
49. Батанов О. В. Деякі теоретичні проблеми співвідношення місцевого самоврядування та державної влади. *Часопис Київського університету права*. 2002. № 2. С. 21–30.
50. Батанов О. В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики : монографія. Київ : *Юрид. думка*, 2010. 656 с.
51. Батанов О. В. Функції територіальних громад як суб'єктів місцевого самоврядування в Україні – 2000. URL: <https://mydisser.com/ua/avtoref/view/16215.html>.
52. Башнянин Г. І. Фінансові системи в економіці держави. *Фінанси України*. 1999. № 10. С. 50–56.
53. Безверхнюк Т. М. Система ресурсного забезпечення регіонального управління: концептуальні засади розбудови і механізми функціонування : дис. ... д-ра держ. упр. : 25.00.02. Харків. 2009. URL: <http://www.disslib.org/systema-resursnoho-zabezpechennja-rehionalnoho-upravlinnja-kontseptualni-zasady.html>.
54. Безгубенко Л. М. Фінансова система України в умовах економіки перехідного типу. *Фінанси України*. 1996. № 9. С. 13–18.
55. Белкин А., Еремин А. О категориальных пределах местного самоуправления. *Право и жизнь*. 1997. № 5. С. 121–127.
56. Бельский К. С. Выдающийся русский учёный-полицист В. Н. Лешков. *Государство и право*. 1996. № 11. С. 127–136.
57. Березинський В. П. Територіальна громада як агент політичної самоорганізації. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія «Філософія. Соціологія. Політологія». 2013. Т. 21, вип. 23(1). С. 77–84. URL: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdufsp_2013_21_23\(1\)_17.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vdufsp_2013_21_23(1)_17.pdf).

58. Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання. Харків : Фоліо, 2006. 623 с.
59. Бикадорова Н. О. Фінансова децентралізація місцевого самоврядування. *Економічний вісник Донбасу*. 2010. № 2(20). С. 145–151.
60. Біленчук П. Д., Кравченко В. В., Підмогильний М. В. Місцеве самоврядування в Україні (муніципальне право) : навч. посіб. Київ : Атіка, 2001. 304 с.
61. Білуха Л. А. Поняття територіальної громади та спроможної територіальної громади. *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 1(56). С. 3–6.
62. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки / пер. з нім. С. І. Терещенко та О. О. Терещенка; передм. і наук. ред. В. М. Федосова. Київ : Либідь, 2000. 654 с.
63. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе. Москва : ДелоЛтд, 1994. 720 с.
64. Бобровська О. Ю., Шумік І. В. Корпоративне управління соціальним розвитком територіальних громад : монографія. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2014. 232 с.
65. Боди З., Мертон Р. Финансы : уч. пособ. Москва : Изд. дом «Вильямс», 2000. 592 с.
66. Бодрова І. І. Концептуальні підходи визначення поняття територіальної громади. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2004. Вип. 7. С 62–73.
67. Бондарук Т. Г. Місцеве самоврядування та його забезпечення в Україні: монографія. Київ : НАН України : Ін-т екон. та прогнозів, 2009. 608 с.
68. Борденюк В. Деякі аспекти співвідношення місцевого самоврядування, держави і громадянського суспільства в Україні. *Право України*. 2001. № 12. С. 24–27.
69. Бориславська О. М. Місцеве самоврядування в Україні: теорія та практика реалізації конституційно-правових засад. Львів : ПАІС, 2005. 206 с.
70. Боронос В. Г. Оцінка ролі фінансового потенціалу регіону в дослідженні стійкості економічного розвитку території. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2011. № 2. С. 76–85.

71. Братковський М. Л. Децентралізація публічної влади в Україні: проблеми та перспективи. *Держава та регіони. Сер. «Державне управління»*. 2010. № 4. С. 109–112.
72. Булгакова С., Микитюк І. Бюджетний ризик: сутність, класифікація, фактори ризику. *Вісник КНТЕУ*. 2010. № 1. С. 59–68.
73. Булеца Н. В. Особливості процесу партисипативного бюджетування в Україні. *Причорноморські економічні студії. Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка*. 2016. Вип. 8. 2016. С. 159–165.
74. Буряченко А. Є. Бюджетний федералізм як принцип побудови фінансів місцевого самоврядування в розвинутих країнах. *Вчені записки : наук. зб. / ред. В. С. Савчук. Київ : КНЕУ, 2009. Вип. 11. С. 83-88.*
75. Буряченко А. Є., Філімошкіна І. О. Фіскальна децентралізація та фінансова спроможність місцевого самоврядування в Україні. *Фінанси України*. 2018. № 5. С. 56–68.
76. Бутенко А. І., Уманець Т. В., Дарієнко О. В. Інноваційні підходи до оцінки економічної самодостатності територіальних громад. *Економічні інновації*. 2016. № 62. С. 223–231.
77. Бутко І. П. Деякі проблеми становлення і розвитку територіального самоврядування в Україні. *Міське та регіональне самоврядування України*. 1992. № 3. С. 38–41.
78. Буянов В. П. Рискология (управление рисками) : уч. пособ. 2-е изд, испр. и доп. Москва : Экзамен, 2003. 384 с.
79. Бьюкенен Дж. Конституция экономической политики. [Нобелевская лекция 1986 г.]. *Вопросы экономики*. 1994. № 6. С.104–113
80. Бюджетна система України: навч. посіб. / за заг. ред. С. О. Булгакової. Київ : Київський національний торгово-економічний університет, 2002. 228 с.
81. Бюджетна система: підручник / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : Центр уч. л-ри; Тернопіль : Екон. думка, 2012. 871 с.
82. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 08.07.2010 р. (із змін. і доп.).

Офіційний сайт Верховної Ради України. URL:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/paran82#n82>.

83. Валентюк І., Борщ О., Берданова Г. та ін. Управління розвитком міста / за ред. В. Вакуленка, М. Орлатого. Київ. Вид-во НАДУ, 2006. 389 с.
84. Варда Я., Клосовські В. Острови надій. Розробка стратегій локального розвитку. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2003. 83 с.
85. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник. Київ : НІОС, 2000. 416 с.
86. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник. 4-те вид. Київ : НІОС, 2003. 411 с.
87. Василик О. Д., Павлюк К. В. Бюджетна система України : підручник. Київ : Центр навч. л-ри, 2004. 544 с.
88. Васильев В. И. Местное самоуправление. Москва : Издание г-на Тихомирова М. Ю., 1999. 452 с.
89. Васильєва Н. В., Гринчук Н. М., Дерун Т. М., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцевий бюджет і фінансове забезпечення об'єднаної територіальної громади : навч. посіб. Київ, 2017. 119 с.
90. Василюк О. Д. Формування спроможності об'єднаних територіальних громад: кадровий аспект. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 2 (51), ч. 1. С. 197–205.
91. Вахович І. М., Камінська І. М. Фінансова спроможність регіону: діагностика та механізми забезпечення. Луцьк, 2008. 298 с.
92. Вахович І. В. Фінансова політика сталого розвитку регіону: методологія формування та механізми реалізації : монографія. Луцьк : Надстиря, 2007. 468 с.
93. Вдовенко С. М., Шульга Ю. В. Проблеми та перспективи формування сучасної системи публічних фінансів в Україні. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2012. № 2 (14). С. 166–170.
94. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
95. Венгер В. В. Фінанси : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр уч. л-ри, 2009. 432 с.

96. Височина А. В., Лук'яненко І. Г. Управління фінансовим потенціалом територіальних громад у контексті реалізації регіональної фінансової політики. *Вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 2 (37). С. 98–101.
97. Вінник О. М. Господарське право : навч. посіб. Київ : Правова єдність, 2009. 766 с. URL: http://www.big-lib.com/book/42_Gospodarske_pravo.
98. Вірченко В., Кузьменко А. Синергетичний підхід в економічних дослідженнях. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Сер. «Економіка». 2009. № 110. С. 34–36.
99. Вітлінський В. Фінансовий ризик і методи його вимірювання. *Фінанси України*. 2003. № 5. С. 13–23.
100. Вітлінський Г. І., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія. Київ : КНЕУ, 2006. 425 с.
101. Владимиров К. М., Чуйко Н. Г., Рогальський О. Ф. Місцеві фінанси : навч. посіб. для студ. вузів. Херсон : Олді-плюс, 2009. 352 с.
102. Власюк О. С. Шляхом децентралізації: виклики, ризики та пріоритети реформування регіонального розвитку в Україні. *Регіональна економіка*. 2015. № 1. С. 5–18.
103. Водолазська О. А. Дослідження страхової компанії як елемента страхової системи на основі системного підходу. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2013. № 2. С. 77–80.
104. Вознесенский Э. А. Методологические аспекты анализа сущности финансов. Москва : Финансы, 1974. 128 с.
105. Возняк Г. Фінансовий потенціал регіону та проблеми його оцінки. URL: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/66671.doc.html.
106. Возняк Г. В. Переваги та ризики бюджетної децентралізації URL: http://www.problecon.com/export.../problems-of-economy-2015-2_0-pages-253_257.pdf.
107. Волковський Є. І. Теоретичні підходи до визначення сутності та складу фінансового потенціалу міста. *Фінанси, облік і аудит*. 2010. № 15. С. 16–23.

108. Волохова І. С. Місцеві фінанси та перспективи поглиблення фінансової децентралізації в Україні : монографія. Одеса : Атлант, 2014. 462 с.
109. Волохова І. С. Податкова децентралізація та методологія визначення її ступеня. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. Вип. 3(46), ч. 2. С. 144–150.
110. Волохова І. С. Фінансова децентралізація, її недоліки та переваги. *Прометей*. 2011. № 3 (36). С. 281–285.
111. Воробйов Ю. М., Когут І. А. Формування фінансової стійкості місцевих бюджетів в умовах підвищення самостійності регіонів : монографія. Мелітополь, 2012. 250 с.
112. Всесвітній словник української мови. URL: <https://uk.worldwidedictionary.org/>.
113. Выдрин И. В. Территориальный коллектив как субъект местного самоуправления (государственно-правовой аспект). *Известия высших учебных заведений*. Сер. «Правоведение». 1992. № 4. С. 89–90.
114. Выдрин И. В. Местное самоуправление в Российской Федерации: от идеи к практике (Конституционно-правовой аспект). Екатеринбург, 1998. 205 с.
115. Габа І. М. Децентралізація – деякі плюси і мінуси. *Районінфо*. 2014. № 1. С. 5
116. Гальчинський А. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти. Київ : Либідь, 2006. 312 с.
117. Гальчинський А. С. Економічна методологія. Логіка оновлення. Київ : АДЕФ-Україна, 2010. 572 с.
118. Гаманкова О. О. Діалектичний метод пізнання в теорії страхування. *Вчені записки*. 2012. Вип. 11. С. 41–48.
119. Ганущак Ю. І. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» (щодо реформи міжбюджетних відносин): презентація. URL: <http://mx.despro.org.ua:8081/mod/resource/view.php?id=5754>.
120. Гапонюк М. А., Яцюта В. П., Буряченко А. Є., Славкова А. А. Місцеві фінанси : навч.-метод. посіб. Київ : КНЕУ, 2002. 184 с.
121. Гасанов С., Голян В. Фіскальне регулювання землекористування: інституціональне підґрунтя та територіальна асиметрія. *Економіст*. 2015. №11.

С. 7–10.

122. Герасимчук З. В., Вахович І. М., Камінська І. М. Управління фінансовими ресурсами регіону : монографія. Луцьк : Надстир'я, 2005. 198 с.
123. Герчаківський С. Д., Кабаш О. Р. Теоретичний логос фіскальної децентралізації. *Регіональна економіка*. 2009. № 2. С. 133–140.
124. Гичка Г. Г. Формування спроможних територіальних громад: проблеми та шляхи їх вирішення. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. Бюджетна та податкова політика. 2018. Вип. 1(117). С. 60–64.
125. Глосарій. URL: <http://elib.lutsk-ntu.com.ua/book/fof/filosofii/2010/10-082/page23.html>.
126. Гнатюк Я., Гоян І. Філософія. Вступ до теорії : навч. посіб. Івано-Франківськ : Симфонія – форте. 2017. 140 с.
127. Годмэ П. М. Финансовое право : учебник. Москва: Прогресс, 1978. 428 с.
128. Голуб В. М. Дискусійні питання економічної сутності фінансів. *Чернігівський науковий часопис*. Сер. 1: Економіка і управління. 2011. № 1 (1). С. 97–103.
129. Гончаренко М. В. Підприємства комунальної форми власності в системі фінансового забезпечення сталого розвитку територій. *Теорія та практика державного управління* : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2014. Вип. 4 (47) С. 204–211.
130. Гончаров С. М., Кушнір Н. Б. Тлумачний словник економіста / за ред. Гончарова С. М. Київ : Центр уч. л-ри, 2009. 264 с.
131. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003. (в ред. від 06.01.2018 р.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/main/436-15>.
132. Гринчук Н. Бюджетний процес на місцевому рівні в Україні: правове регулювання, повноваження місцевої влади, участь громадськості. Київ : РАУСІ, 2015. 45 с.
133. Гриценко А. А. Институциональная архитектура: предмет, основные законы, методология. *Научные труды ДонНТУ*. Сер. Экономическая. Донецк : ДонНТУ, 2006. Вып. 103-1. С. 31–37.

134. Гріценко Х. Управління фінансовими ризиками держави. Віче. № 8. квітень 2008. URL: <http://www.viche.info/journal>.
135. Гром В., Кулай А. Децентралізація: економіко-правова основа реформ в Україні. *Економіст*. 2012. № 12. С. 26–28.
136. Гургула Т. В. Фінансове забезпечення спроможності територіальних громад: проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2017. Вип. 1(7). С. 132–136.
137. Гураль П. Ф. Територіальна громада в Україні: історико-правове дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. Наук : 12.00.02. Львів : Б. в., 2009. 40 с.
138. Гураль П. Ф. Територіальна громада в Україні – історико-правове дослідження : монографія. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 467 с.
139. Гурне Б. Державне управління / пер. з фр. В. Шовкуна. Київ : Основи, 1994. 165 с.
140. Гутаріна С. О. Еволюція поглядів на трактування поняття «місцеві фінанси». *Економіка и управление*. 2008. № 4. С. 56–61.
141. Давиденко Н. М., Данилевська-Жугунісова О. Є. Теорія фінансів : підручник. Київ : ЦП «Компринт», 2014. 493 с.
142. Данілов О. Д., Серебрянський Д. М. Фінанси у запитаннях і відповідях : навч. посіб. Київ : ВД «Ком'ютерпрес», 2006. 444 с.
143. Дем'янчук О. І. Децентралізація фінансових ресурсів місцевими бюджетами України. *Наукові записки НУ «Острозька академія»*. 2013. Вип. 21. С. 139–143.
144. Демиденко С. В. Світовий досвід управління та фінансового планування регіонального розвитку. *Вісник Дніпропетровського державної фінансової академії*. Сер. «Економічні науки». 2009. № 2. С. 106–111.
145. Демків Ю. В. Місцеві ради: проблеми місцевого самоврядування і місцевого господарства. Львівська регіональна науково-практична конференція : тези доп. та пов. Львів, 1990. С. 11–13.
146. Деркач М. І. Становлення парадигми фіскальної децентралізації державного

- управління у контексті забезпечення сталого розвитку України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.00.03. Дніпропетровськ, 2011. 32 с.
147. Децентралізація та ефективне місцеве самоврядування : навч. посіб. для посадовців місцевих та регіональних органів влади та фахівців з розвитку місцевого самоврядування. Київ : ПРООН МПВСРТ, 2007. 269 с.
148. Децентралізація. Місцеві бюджети 159 об'єднаних територіальних громад : фін.-аналіт. матеріали / підгот. Я. М. Казюк, консультац. підтримка Я. Джийкіч. [Київ : б. в.], 2016. 190 с.
149. Джерела доходів місцевих бюджетів. Децентралізація. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/7476>.
150. Диденко А. А. Организационно-правовые формы местного самоуправления в России (1785–1917 гг.) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. Наук : спец. 12.00.02. Белгород, 2002. 23 с.
151. Дрешпак В. М., Липовська Н. А. Добровільне об'єднання територіальних громад: зміст та алгоритм проходження основних етапів. *Аспекти публічного управління*. 2018. Вип. 4(18). С. 45–53.
152. Дробозина Л. А., Окунева Л. П., Андропова Л. Д. и др. Финансы. Денежное обращение. Кредит : учеб. для студ. экон. спец., вузов / за ред. Л. А. Дробозина. Москва : ЮНИТИ, 2000. 479 с.
153. Дробот І. Гарантування місцевого самоврядування: теоретико-методологічний аспект : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2000. 232 с.
154. Дробуш І. В. Поняття функцій представницьких органів місцевого самоврядування в Україні. *Держава і право*. Сер. «Юридичні і політичні науки». 2001. Вип. 9. С. 173–179.
155. Дроздовська О. С. Фінансова децентралізація: об'єктивна необхідність та основні цілі. *Наукові праці НДФІ*. 2002. № 2 (17). С. 8–14.
156. Евдокимов В. Б., Старцев Я. К. Местные органы власти зарубежных стран: правовые аспекты. Москва : Спарк, 2001. 253 с.

157. Економічна енциклопедія. URL:
<http://studentbooks.com.ua/content/view/47/39/1/33/#130946>.
158. Економічна енциклопедія : у 3-х т. Т. 3 / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : Вид. центр «Академія», 2002. 952 с.
159. Експертний аналіз бюджетів 665 ОТГ. Децентралізація. URL:
<https://decentralization.gov.ua/news/9680>.
160. Енциклопедія державного управління : в 8 т. Т. 5 : Територіальне управління / наук. ред. кол. : О. Ю. Амосов, О. С. Ігнатенко (співголова) та ін. Харків : Вид-во ХарРІДУ «Магістр», 2011. 408 с.
161. Європейська хартія місцевого самоврядування: міжнародний документ Ради Європи від 15.10. 1985 р. : ратифіковано Законом України № 452/97-ВР від 15.07.1997 р. Офіційний вісник України. 2015. № 24. Ст. 718. С. 450.
162. Єпіфанов А. О., Д'яконова І. І., Сало І. В. Бюджет України : монографія : у 2 кн. Кн. 1 : Бюджет – головна ланка фінансів держави. Суми. ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 201 с.
163. Єфименко Т. І. Актуальні проблеми трансформації економічних теорій в умовах глобальних змін. *Фінанси України*. 2013. №5. С. 7–18.
164. Жовнірчик Я. Ф., Мельник В. М. Зарубіжний досвід і вітчизняні традиції здійснення інноваційного розвитку територіальних громад органами місцевого самоврядування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 9. С. 92–97.
165. Жовнірчик Я. Ф. Територіальна громада в системі місцевого самоврядування в Україні. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 4 (12). С. 353–355.
166. Жовнірчик Я. Ф. Формування самодостатніх територіальних громад і стратегія їх економічного саморозвитку. *Університетські наукові записки*. 2005. № 1-2 (13-14). С. 324–331.
167. Задорожний О. Європейська хартія місцевого самоврядування. Політична енциклопедія / редкол. Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парлам. вид-во, 2011. 808 с.

168. Зайчикова В. В. Місцеві фінанси України та європейських країн. Київ : НДФІ, 2007. 299 с.
169. Про відкритість використання публічних коштів : Закон України № 183-VIII від 11.02. 2015 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/183-19>, ст. 1.
170. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/71-19>.
171. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997 р. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24.
172. Про приватизацію державного майна : Закон України № 2269-VIII від 18.01.2018 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2269-19>.
173. Про співробітництво територіальних громад : Закон України № 1508-VII від 17.06.2014 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-18/paran178#n178>
174. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин : Закон України № 79-VIII від 28.12. 2014 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
175. Занг В. Б. Синергетическая экономика. Время и перемены в нелинейной экономической теории / пер. с англ. Н. В. Островской. Москва : Мир, 1999. 335 с.
176. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
177. Звіти Державної казначейської служби України про виконання Державного та місцевих бюджетів за 2005–2018 рр. URL: <http://treasury.gov.ua>.
178. Звіти Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/reports>.
179. Здравко Б. Місцеве самоврядування у світлі нового суспільно-політичного і державного устрою України. Самоврядування та самоорганізація територіальних громад : матеріали наук.-практ. конф. Львів, 1999. 200 с.
180. Злобіна О. Особистість як суб'єкт соціальних змін. Київ : Ін-т соціології НАН

України, 2004. 400 с.

181. Зотов В. В., Пресняков В. Ф., Розенталь В. О. Институциональные проблемы реализации системных функций экономики. *Экономическая наука современной России*. 2001. № 3. С. 51–69.
182. Зятковський І. В. Фінанси суб'єктів господарювання в умовах інституціональних перетворень : монографія. Тернопіль : Екон. думка, 2006. 388 с.
183. Иванова О. Б. Финансовая стабилизация муниципальных образований в условиях развития бюджетного федерализма. Ростов-на-Дону : СКАС, 2002. 178 с.
184. Иванцова Г. А. Теоретико-правовые проблемы развития местного самоуправления : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.02. Уфа, 2000. 25 с.
185. Иловайский С. И. Учебник финансового права / под ред. Н. Л. Яснопольского. 5-е изд., перераб. и доп. Одесса, 1912. 604 с.
186. Иншаков О. В. Экономические институты и институции: к вопросу о типологии и классификации. *СоцИс*. 2003. № 9. С. 42–53 URL: ecsosman.hse.ru/data/178/727/1712/004_INSHAKOV.pdf.
187. Ільчук В. П., Горшунова І. В. Фінанси і кредит. Вступ до фаху : підручник. Чернігів : Черніг. держ. технол. ун-т, 2013. 195 с.
188. Іншаков О. В., Фролов Д. П. Інституція – ключ до розуміння економічних інститутів. URL: http://etet.org.ua/docs/ET_11_1_52_uk.pdf.
189. Кавунець А. В., Дорох В. В. Особливості об'єднання територіальних громад в Україні (регіональний аспект) : метод. посіб. Вінниця : ФОП Корзун Д. Ю., 2015. 60 с.
190. Кампо В. Деякі проблеми становлення і розвитку місцевого самоврядування. *Місцеве та регіональне самоврядування України*. 1993. № 1, 2. С. 70–71.
191. Кампо В. М. Місцеве самоврядування в Україні. Київ : Ін-Юре, 1997. 36 с.
192. Кант І. Критика чистого розуму / пер. з нім. та прим. І. Бураковського. Київ :

Юніверс, 2001. 504 с.

193. Каплан Ю. Розширення компетенції місцевого самоврядування базового рівня з метою ефективного забезпечення принципу субсидіарності : аналіт. зап. URL: <http://old.niss.gov.ua/MONITOR/Juni/14.html>.
194. Карагозлю Ю. Комплексний підхід до кількісної оцінки ризиків місцевого бюджету. *Ефективна економіка*. 2013. № 7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua>.
195. Карагозлю Ю. Концептуальна модель ризикоорієнтованого управління місцевими бюджетами. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.13. С. 247–252.
196. Карлін М. І. Фінансова система України : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 324 с.
197. Карлін М. І. Місцеві платежі в системі публічних фінансів України. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2015. Вип. 28. С. 108–112.
198. Карпінський Б. А. Фінансова система : навч. посіб. Київ : ЦНЛ, 2003. 184 с.
199. Карпінський Б. А., Шира Т. Б. Фінанси : термін. слов. Київ : Професіонал, 2008. 608 с.
200. Квасовський О. Р., Лучка А. В., Малиняк Б. С. та ін. Місцеві фінанси : підручник / за ред. О. П. Кириленко. Київ : Знання, 2006. 677 с.
201. Кваша Т. К. Теоретичні та практичні аспекти фіскальної децентралізації: емпіричний аналіз. *Економічний простір*. 2014. № 189. С. 127–115.
202. Кемпбелл Э., Саммерс К. Стратегический синергизм. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 416 с.
203. Кириленко О. П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) : монографія. Київ : НІОС, 2000. 384 с.
204. Кириленко О. П. Фінанси (теорія та вітчизняна практика) : навч. посіб. Тернопіль : Астон, 2002. 212 с.
205. Кириленко О. П. Місцеві фінанси : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Тернопіль : Астон, 2004. 192 с.

206. Кириленко О., Малиняк Б., Письменний В., Русін В. Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади. Асоціація міст України. Київ : ТЗОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 396 с.
207. Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку : монографія. Київ : Знання, 2010. 431 с.
208. Клейнер Г. Б. Эволюция институциональных систем. Москва : Наука, 2004. 240 с.
209. Кнейслер О. В. Ринок перестраховування України: теоретико-методологічні доміанти формування та пріоритети розвитку : монографія. Київ : Центр уч. л-ри, 2012. 416 с.
210. Князева Е. Н., Курдюмов С. П. Законы эволюции и самоорганизации сложных систем. Москва : Наука, 1994. 280 с.
211. Князева Е. Н., Курдюмов С. П. Основание синергетики. Режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры. Санкт-Петербург : Алетейя, 2002. 414 с.
212. Кобилецька О. Ф. Удосконалення системи формування міжбюджетних відносин як однієї з засад зміцнення дохідної частини місцевих бюджетів України. URL: http://www.nbu.gov.ua/ejournals/PSPE/2009_4/Kobiletska_409.htm.
213. Ковалевич Д. А. Місцеві бюджети та їх роль у територіальному розвитку. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. Сер. «Економічні науки», 2014. № 2(54). С. 198–203.
214. Коваленко Н. І. Еволюція теоретичних поглядів щодо сутності фінансових ресурсів держави. *Економіка та держава*. 2012. № 12. С. 42–44.
215. Коваленко Ю. М. Інституціоналізація фінансового сектору економіки : монографія, Ірпінь, 2013. 608 с.
216. Коваленко А. А. Теорія і практика місцевого самоврядування в Україні : монографія. Київ, 2002. 464 с.
217. Ковалів М. В. Проблеми організації та діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в Україні : навч. посіб. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 553 с.

218. Ковальчук С. В., Форкун І. В. Фінанси : навч. посіб. Львів : Новий Світ – 2000, 2006. 568 с.
219. Ковальчук Ю. М. Щодо поняття об'єднаної територіальної громади як елемента правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер. «Юриспруденція». 2017. № 29, т. 1. С. 87–90.
220. Козаченко Ю. П. Місцеві фінанси як важливий ресурс місцевого самоврядування: теоретичний підхід. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 1 (45). С. 124–131.
221. Козоріз М. А., Кузнєцова А. Я., Сторонянська І. З., Возняк Г. В. Фінанси регіону: теорія, проблеми, практика : монографія. Київ : УБС НБУ, 2010. 222 с.
222. Козоріз М. А., Сторонянська І. З. Концептуальні засади управління фінансовим потенціалом регіону. *Економіст*. 2011. № 5. С. 24–27.
223. Козюк В. В., Родіонова Л. А., Длугопольський О. В. та ін. Історія економіки та економічної думки : підручник / за ред. В. В. Козюка, Л. А. Родіонової. Тернопіль : ТНЕУ, 2015. 792 с.
224. Коломієць І. Ф., Пелехатий А. О. Теоретико-практичні аспекти формування об'єднаних територіальних громад в Україні. *Економіка України*. 2017. № 4. С. 46–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2017_4_4.
225. Комунальні підприємства, установи та організації (Посібник для журналістів «Як писати про місцеву владу»). Інститут масової інформації. URL: <http://imi.org.ua/advice/komunalni-pidприємstva-ustanovi-ta-organizatsiji>.
226. Конт О. Курс положительной философии. *Философия и общество*. 1999. № 1. С. 200–209.
227. Концепция исследования: признаки, принципы построения, роль в организации и методологии исследования. URL: http://www.kimmsh.ru/uchmat/metodichki_ISU/lekcii_ISU_7/konceptsiya_issledovaniya/index.html.
228. Концепція реформування місцевого самоврядування територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України № 333-

- р. від 01.04. 2014 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.
229. Корецька С. О. Аналіз категоріального апарату публічних фінансів. *Інвестиції, практика та досвід*. 2011. № 19. С. 25–27.
230. Коритько Т. Ю. Сутність та функції територіальної громади. URL: http://www.rusnauka.com/37_NH_2015/Economics/13_200737.doc.html.
231. Коритько Т. Ю. Теоретичні аспекти стійкого розвитку територіальної громади. *Молодий вчений*. 2015. № 10 (25), ч. 2. С. 20–23.
232. Корнієнко М. І. Державна влада і місцеве самоврядування: актуальні питання теорії і практики. *Українське право*. 1995. № 1(2). С. 68–77.
233. Кочеткова С. Ю. Малое предпринимательство в экономическом развитии местного сообщества : дис. ... канд. экон. Наук : 08.00.01. Краснодар, 2002. 192 с.
234. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні (основи муніципального права) : навч. посіб. Київ : Арарат-Центр, 2001. 252 с.
235. Кравченко В. В., Пітцик М. В. Муніципальне право України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2003. 672 с.
236. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України : навч. посіб. Київ : Знання, 1999. 487 с.
237. Кравченко В. І. Фінанси місцевих органів влади України: Основи теорії та практики : монографія. Київ : НДФІ, 1997. 276 с.
238. Кравченко В. І. Фінанси України: сучасні виклики і проблеми розвитку. *Економіка та держава*. 2013. № 5. URL: <http://www.economy.in.ua>.
239. Кравченко Т. А. Значення та роль органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні: синергетичний підхід. *Наукові праці. Сер. «Державне управління»*. 2015. Вип. 242, т. 254. С. 66–72.
240. Кравченко Т. А. Територіальна громада як первинний суб'єкт місцевого самоврядування: аналіз сучасних наукових досліджень в Україні. *Держава та регіони. Сер. «Державне управління»*. 2015. № 1(49). С. 68–74.

241. Краснов М. А. Введение в муниципальное право. Москва : АПУ при ИГиП РАН, 1993. 16 с.
242. Кресіна І. О. Вплив децентралізації на ефективність публічної влади. *Віче*. 2015. № 12. URL: <http://www.viche.info/journal/4776/>.
243. Крисоватий А. І. Аксиоми суспільного вибору в податкових фінансах. *Світ фінансів*. 2007. № 3. С. 7–15.
244. Крупка М., Кульчицький М., Коваленко В. Трансформація ролі доходів місцевих бюджетів як інструменту бюджетного механізму в контексті децентралізації. 2018. *Світ фінансів* № 3(56). С. 7–18.
245. Круш П. В., Кожемяченко О. О. Національна економіка: регіональний та муніципальний рівень : підручник. Київ : Центр уч. л-ри, 2011. 320 с.
246. Кудрин А. О новых займах у МВФ и Парижского клуба. URL: <http://www.investmentrussia.ru/rus/news/>.
247. Кузькін Є. Ю., Шишко О. В. Розширення повноважень місцевого самоврядування в сучасних умовах: основні напрямки та подолання перешкод. *Фінанси України*. 2015. № 11. С. 43–55.
248. Кукарцев О. Інституціональні механізми регіональної політики: централізація і децентралізація влади. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку* : зб. наук. пр. / голов. ред. В. М. Денисенко. Львівський національний університет «Львів. Політехніка», 2007. № 19. С. 101 – 108.
249. Кулакова Є. В., Бречко А. С. Щодо поняття та сутності територіальних громад. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер. «Право». 2014. Вип. 25. С. 44–48.
250. Кун Т. Структура научных революций / пер. с англ. И. З. Налетова. Москва : Прогресс, 1975. 278 с.
251. Кун Т. Структура научных революций / сост. В. Ю. Кузнецов. Москва : АСТ, 2003. 605 с.
252. Кун Т. Структура научных революций. Київ : Port-Royal, 2001. 228 с.
253. Курмаєв П. Ю. Дослідження зарубіжного досвіду управління соціально-

- економічним розвитком на регіональному рівні. *Економічний простір*. 2009. № 25. С. 16–23.
254. Кутафін О. Е., Фадеев В. И. Муниципальное право Российской Федерации : учебник. Москва : Юристъ, 1997. 428 с.
255. Куценко Т. Ф., Дударенко Є. Ю. Об'єднані територіальні громади в Україні: короткий аналітичний огляд. *Економіка та держава*. 2017. № 3. С. 19–23.
256. Кушлик-Дивульська І. О., Кушлик Б. Р. Основи теорії прийняття рішень. Київ, 2014. 94 с .
257. Лаврик Г. І. Основи системного аналізу в архітектурних дослідженнях і проектуванні. Київ : КНУБА, 2002. 140 с.
258. Лагутіна Л. О. Джерела формування місцевих бюджетів сільських територій в умовах децентралізації. *Збірник наук.праць*.2015. Вип. 6. С. 73–77.
259. Лапин В. А., Крестьянинов А. В., Коновалова И. Н. Основы местного самоуправления : уч. пособ. / под общ. ред. В. А. Лапина. Москва : Дело, 2006. 255 с.
260. Латинін М. А., Бобровська О. Ю., Дорошенко Г. О. та ін. Державна економічна політика регіонального розвитку : навч. посіб. / за заг. ред. М. А. Латиніна. Харків : ХарПІ НАДУ «Магістр», 2015. 402 с.
261. Легкоступ І. І. Розподіл функцій та видатків між рівнями бюджетної системи держави. *Наукові праці НДФІ*. 2009. № 2(47). С. 71–83.
262. Легкоступ І. І. Теоретичні та практичні аспекти видатків місцевих бюджетів України в сучасних умовах. *Економіка. Фінанси. Право*. 2010. № 2. С. 22–26
263. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень : навч. посіб. Київ, 2017. 110 с.
264. Лендшел М. О. Європеїзація політичного процесу в країнах ЦСЄ як чинник здійснення децентралізаційної реформи. *Наукові записки. НаУКМА*. 2008. Т. 82 : Політ. науки. С. 44–49.
265. Лисенко І. М. Територіальна громада в системі громадянського суспільства.

Науковий вісник «Гілея». 2009. Вип. 28. С. 362–372.

266. Лиска О. Г. Територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : 25.00.04. Харків : ХарПІ НАДУ, 2009. 20 с.
267. Лиска О. Г. Функції територіальної громади. *Актуальні проблеми державного управління*. 2007. Вип. 4 (32). С. 210–216.
268. Литвин Б. М., Стельмах М. В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Київ : Хай-Тек-Прес, 2008. 336 с.
269. Ліхоносова Г. С. Самоорганізація в системі організації підприємства. *Часопис економічних реформ*. 2011. № 3. С. 103–110.
270. Лічак Д. В. Узгодження приватних та публічних інтересів у сфері господарської діяльності. *Наше право*. 2011. № 2, ч. 2. С. 107–113.
271. Лук'яненко І. Г., Городніченко Ю. О. Сучасні економетричні методи у фінансах : навч. посіб. Київ : Літера ЛТД, 2002. 352 с.
272. Лук'янець В. Концепції науки. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редкол.) та ін. ; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наук. ред.) ; І. О. Покаржевська (худ. оформл.). Київ : Абрис, 2002. 742 с.
273. Луніна І. О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ. *Економіка України*. 2014. № 11. С. 61–75.
274. Львовчкін С., Опарін В., Федосов В. Фінансова інфраструктура ринкової економіки: концептуальні підходи. *Економіка України*. 2008. № 11. С. 57–71.
275. Любченко П. М. Конституційні основи реформування місцевого самоврядування в Україні. *Юридичний вісник*. 2011. № 3. С. 59–64.
276. Лютий І. Суперечності планування видаткової частини Державного бюджету України. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2009. Вип. 19. С. 81–87.
277. Ляпин И. Ф. Современные модели децентрализации государственной власти: опыт государств. URL: <http://justicemaker.ru/view-article.php?art=1949&id=26>.
278. Майбурд Е. М. Введение в историю экономической мысли. От пророков до

профессоров. Москва, 1996. 544 с.

279. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління. Вид. 2-ге, допов. і виправл. Київ : Центр сприяння інституц. розв. держ. служби, 2005. 254 с.
280. Малишко В. М. Правові засади територіальної громади як основи місцевого самоврядування в Україні. *Юридичний вісник*. 2010. № 3(16). С. 60–63.
281. Мамонова В. В., Лукін С. Ю., Молодожен Ю. Б. та ін. Прогнозування розвитку територій. Бюджетне прогнозування : навч. посіб. / за заг. наук. ред. М. М. Білинської. К.:К.І.С., 2014. 200 с.
282. Маркс К., Энгельс Ф. Анти-Дюринг. Сочинение. Издание второе. Т. 20. Москва, 1961. 827 с.
283. Маркс К., Энгельс Ф. Морализирующая критика и критицирующая мораль. Т. 4. 2-е изд. Москва, 1967. С. 296–297.
284. Мартиненко П. Ф. Децентралізація у здійсненні державної влади як конституційний принцип в Україні. *Українсько-європейський журнал міжнародного та порівняльного права*. 2001. Т. 1, вип. 2. С. 23–29.
285. Мацук З. А. Фінансові послуги на ринку цінних паперів України: теорія та практика : монографія. Київ : КНЕУ, 2018. 367 с.
286. Медведчук В. В. Місцеве самоврядування і як його доцільно організувати в Україні. *Урядовий кур'єр*. 1995. № 1 від 28.12.1995.
287. Мелехина И. И. Местное сообщество: теоретико-правовой анализ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Краснодар, 2003. 218 с.
288. Мелехина И. И. Местное сообщество: Теоретико-правовой анализ : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : 12.00.01. Краснодар, 2003. 18 с.
289. Мельник А. М. Критеріальні параметри надання податкових пільг в оподаткуванні нерухомості в Україні. *Економіка та держава*. 2016. № 2. С. 105–108.
290. Мельник А. Ф., Монастирський Г. Л. Управління розвитком муніципальних утворень: теорія, методологія, практика : монографія. Тернопіль : Екон. думка,

2007. 476 с.

291. Мельник А. Ф., Смоленський О. Ю., Васіна А. Ю., Гордієнко Л. Ю. Державне управління : навч. посіб. / за заг. ред. А. Ф. Мельник. Київ : Знання-Прес, 2003. 340 с.
292. Мельник Л. Г. Научные основы самоорганизации экономических систем. Ч. 1. *Механізм регулювання економіки*. 2010. № 3, т. 1. С. 12–26.
293. Мельник О. В. Фінансова звітність комунальних підприємств, її основні складові. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 7, частина 5. 2014. С. 141–145.
294. Мельниченко В. І. Переосмислення функцій державного управління у контексті децентралізації публічної влади. *Український соціум*. 2004. № 2. С. 109–116.
295. Мельничук А., Остапенко П. Децентралізація влади: реформа № 1: аналіт. зап. Київ : ЦОП «Глобус» : ФОП Кравченко Я. О., 2016. 35 с.
296. Мельтюхова Н. М. Теоретичні основи децентралізації управління. URL: <http://kharkivoda.avakov.com/show.php?page=8395>.
297. Менар К. Экономика организаций. Москва : ИНФРА-М, 1996. 159 с.
298. Методологія педагогічного дослідження. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/3523/97/>.
299. Мигачев Ю. И., Семенов В. И. Конституционное право зарубежных стран : уч. пособ. Москва : ООО Из-во «Юрлитинформ», 2002. 240 с.
300. Мильнер Б. З. Теория организаций : учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : ИНФРА-М, 2000. 480 с.
301. Миляков Н. В. Финансы: учебник. Москва : ИНФРА-М, 2004. 543 с.
302. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. URL: <http://www.minregion.gov.ua>.
303. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми та перспективи / за ред. В. М. Бесчастного. Донецьк : Донец. юрид. ін-т при Донец. нац. ун-ті, 2005. 239 с.
304. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями

- модернізації : наук. доп. / редкол. Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, В. В. Толкованов та ін. / за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. Київ : НАДУ, 2014. 128 с.
305. Місцевий розвиток за участі громади : монографія : у 2 т. Т. 1 : Теоретичні основи сталого місцевого розвитку, орієнтованого на громаду / за заг. ред. Ю. М. Петрушенка. Суми : Унів. кн., 2013. 354 с.
306. Місцеві бюджети. Децентралізація. URL: <http://www.cpsa.org.ua/novyny/byudzhets-mistsevoji-rady-v-umovah-detsentralizatsiji/>.
307. Місцеві податки і збори : практ. метод. посіб. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/265/1.pdf>.
308. Місцеві фінанси : підручник / за ред. д. е. н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., допов. і переробл. Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2014. 448 с.
309. Мішура Ю. С., Пархоменко В. М., Ядренко М. Й. Теоретично-ймовірнісні та статистичні методи в економетриці та фінансовій математиці. Київ : Інформтехніка, 1995. 380 с.
310. Многомерный статистический анализ в экономических задачах: компьютерное моделирование в SPSS : уч. пособ. / под ред. И. В. Орловой. Москва : Вузовский учебник, 2009. 310 с.
311. Моисеев Н. Н. Математические задачи системного анализа. Москва : Наука, 1981. 488 с.
312. Молдаван О. О. Державні фінанси України: досвід та перспективи реформ : монографія. Київ : НІСД, 2011. 380 с.
313. Молодожен Ю. Б. Теоретико-методологічні засади визначення самодостатності територіальних громад : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра держ. упр. : спец. 25.00.04. Донецьк : Б.в., 2011. 32 с.
314. Молодцов О. В. Сітьова парадигма територіального розвитку: сутність, логіка впровадження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. з держ. упр. : спец. 25.00.01. Київ, 2010. 36 с.
315. Монастирський Г. Л. Муніципалізаційна парадигма управління економічним

- розвитком територіальних спільнот базового рівня : монографія. Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2010. 464 с.
316. Мороз О. Ю. Територіальна громада: сутність становлення та сучасні українські реалії. Демократичне врядування. 2008. Вип. 2. URL: <http://www.nbu.gov.ua>.
317. Морозова Е. Фискальная децентрализация и методологические основы взаимодействия различных уровней власти в федеративных государствах. *Вопросы экономики и права*. 2011. № 10. С. 161–166.
318. Мочерний С. В. Методологія економічного дослідження : монографія. Львів : Світ, 2001. 416 с.
319. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. Т. 2 / за ред. С. В. Мочерного. Львів : Світ, 2006. 568 с.
320. Музика-Стефанчук О. А. Фінансове право : навч. посіб. 3-тє вид., допов. і переробл. Київ : Атіка, 2007. 264 с.
321. Муніципальні фінанси : навч. посіб. / за ред. д. е. н., проф. О. П. Кириленко. Тернопіль: Астон, 2015. 360 с.
322. Наврузов Ю. В. Системне визначення поняття категорії «громада». *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. праць УАДУ (Львівський філіал). Вип. 4 / за заг. ред. А. О. Чемериса. Львів : ЛФУАДУ : Кальварія, 2000. С. 223–224.
323. Наталенко Н. В. Фінанси та бюджет об'єднаної громади (навчальний модуль). Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 72 с.
324. Непочатенко О. О., Колотуха С. М., Власюк С. А. та ін. Фінанси, гроші та кредит : підручник. Умань : Вид. «Сочінський», 2014. 484 с.
325. Нечай А. А. Проблеми правового регулювання публічних фінансів та публічних видатків : монографія. Чернівці : Рута, 2004. 264 с.
326. Нешитой А. С., Вахрин П. И. Финансы : учеб. для вузов. Москва : Маркетинг, 2001. 520 с. URL: <http://altairbook.com/books/950536-finansy.html>.
327. Нижник Н. Р. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація :

- монографія. Київ : УАДУ, 1997. 448 с.
328. Ніколаєва О. М. Місцеві фінанси : навч. посіб. Київ : Центр навч. Л-ри. 2013. 354 с.
329. Новая философская энциклопедия : в 4 т. Т. 3. / науч.-ред. совет : председ. В. С. Стёпин, заместители председ. : А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, уч. секр. : А. П. Огурцов. Москва : Мысль, 2010. 692 с.
330. Новое в синергетике. Загадки мира неравновесных структур. Сб. статей / Отв. ред. И.М. Макаров. Москва : Наука, 1996. 164 с.
331. Нольде Б. Э. Основы теории местного самоуправления: происхождение и развитие. Москва, 1996. 324 с.
332. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / пер. с англ. А. Н. Нестеренко. Москва : Фонд экон. кн. «Начала», 1997. 180 с.
333. Об'єднані територіальні громади. Децентралізація. URL:<https://decentralization.gov.ua/news/8414>.
334. Оболенський О. Ю. Державне управління та державна служба : словн.-дов. / уклад. О. Ю. Оболенський. Київ : КНЕУ, 2005. 480 с.
335. Овчаренко Т., Бочі А., Поворозник В. Особливості формування та виконання бюджету об'єднаних територіальних громад. URL:http://icps.com.ua/assets/uploads/images/images/eu/t_ormuvannya_vikon_budjet_fina1.pdf.
336. Одінцева Г. С., Мостовий Г. І., Амосов О. Ю. та ін. Державне управління і менеджмент : навч. посіб. у табл. і схемах / за заг. ред. Г. С. Одінцової. Харків : ХарРІ УАДУ, 2002. 492 с.
337. Олейник А. Институциональная экономика : уч. пособ. Москва : ИНФРА-М, 2002. 416 с.
338. Олійник Л. А. Формування фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування. *Науковий вісник НУБіП України. Сер. «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес»*. Київ : 2011. Вип. 163, ч. 1. С. 131–136.

339. Опарін В. М. Модернізація фінансової інфраструктури як основа забезпечення стабільності національної економіки. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2015. № 5. С. 1–6.
340. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія) : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2004. 240 с.
341. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія) : навч. посіб. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ : КНЕУ, 2002. 240 с.
342. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : монографія. Київ : КНЕУ, 2005. 240 с.
343. Опарін В. М., Федосов В. М., Юхименко П. І. Публічні фінанси: генеза, теоретичні колізії та практична концептуалізація. *Фінанси України*. 2017. № 2. С. 110–128.
344. Опарін В. М., Федосов В. М., Юхименко П. І. Українська класична школа публічних фінансів. *Фінанси України*. 2015. № 10. С. 7–31.
345. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія) : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 1999. 164 с.
346. Орзих М. Регионализм в Украине: критический анализ современной ситуации. *Юридический вестник*. 1996. № 4. С. 62–71.
347. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком-Інтер, 2010. 880 с.
348. Осипенко С. О. Фінансова децентралізація в умовах унітарного устрою держави. *Вісник Запорізького національного університету*. Сер. «Економічні науки». 2015. № 3 (27). С. 144–151.
349. Особливості формування та виконання бюджету об'єднаних територіальних громад. URL: <http://icps.com.ua/>.
350. Осовська Г. В., Юшкевич О. О., Завадський Й. С. Економічний словник. Київ : Кондор, 2007. 358 с.
351. Остром Э. Управляя общим: эволюция институтов коллективной деятельности. Москва : ИРИСЭН : Мысль, 2010. 447 с.
352. Оцінка фінансової спроможності 366 ОТГ за 2017 рік (у розрізі областей) – лютий 2018 року. URL: <https://goo.gl/M4CEK4>.

353. Павлюк К. В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України : монографія. Київ : НДФІ, 2006. 384 с.
354. Паєнтко Т. В. Інституціоналізація фіскального регулювання фінансових потоків : монографія. Київ : ДКС Центр, 2013. 608 с.
355. Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування. Львів : Літопис, 2002. 196 с.
356. Панікар Г. Ю. Позитивні та негативні наслідки децентралізації політики залучення прямих іноземних інвестицій. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/sru/2010_2/index.htm.
357. Панухник О. Муніципальні фінанси. *Галицький економічний вісник*. 2010. № 3 (28). С. 145–153.
358. Парсонс Т. Система современных обществ / пер. с англ. Л. А. Седова и А. Д. Ковалёва; науч. ред. пер. М. С. Ковалёва. Москва : Аспект-Пресс, 1998. 269 с.
359. Пасічник Ю. В. Бюджетна система : навч. посіб. для студ. екон. спец. вузів. Черкаси : Відлуння, 1999. 375 с.
360. Патицька Х. О. Територіальна громада в політико-правовій практиці сучасної України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 4(108). С. 320–328.
361. Патнам Р. Д., Леонарді Р., Нанетті Р. Творення демократії: Традиції громадської активності в сучасній Італії / пер. з англ. В. Ющенко. Київ : Вид-во оломії Павличко «Основи», 2001. 302 с.
362. Пелехатий А. О. Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації: проблеми та шляхи їх вирішення. *Ефективна економіка*; 2016. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5260>.
363. Переверзева А. В. Критеріальні ознаки формування об'єднаних територіальних громад: національні особливості та зарубіжний досвід. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. 2018. Вип. 22. С. 217–220.
364. Петренко Л. М. Децентралізація управління в теорії менеджменту. *Теорія та*

методика управління освітою. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ttmuo/2010_3/10petmmt.pdf.

365. Петровський П. М. Парадигма як модель дослідження суспільно-владних відносин. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2008-2/doc/4/05.pdf>.
366. Петрук О. Ф. Забезпеченість фінансовими ресурсами регіону – основа соціально-економічного розвитку (на прикладі Чернівецької області). *Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету*. 2014. Вип. 26. С. 298–306.
367. Петрушенко Ю. М. Фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад: концептуальні засади та практичний інструментарій : монографія. Суми : Унів. кн., 2013. 351 с.
368. Пилипів В. В., Макаренко Л. М. Децентралізація управління соціально-економічним розвитком України. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2008. Вип. 4(2). URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/aprer/2008_4_2/103.pdf.
369. Писаренко В. П. Впровадження партисипативного бюджету. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. Сер. «Економіка». 2016. № 1-2. С. 51–54.
370. Пісоцький В. А. Структура територіальної громади як комунікативної мережі та чинники її формування. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 1. С. 274–285.
371. Пісоцький В. А. Зміст та основні складові розвитку територіальної громади як суб'єкта місцевого самоврядування. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2014-01\(11\)/22.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2014-01(11)/22.pdf).
372. Пітцик М., Слобожан О. та ін. Формування спроможних територіальних громад : практ. посіб. Асоціація міст України. 46 с. URL: http://zhydachivrda.org.ua/file/image/051/posibnik_gromadi_1.pdf.
373. Платон. Тимей. Избранные диалоги / сост. и коммент. В. В. Шкоды. Москва : АСТ, 2004. С. 411–412.

374. Податковий кодекс України № 2755-VI за станом на 02.12.2010 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2755-17>.
375. Покровська О. В. Спроможні територіальні громади: фінансовий аспект функціонування. *Modern economics*. 2018. № 7. С. 139–147.
376. Поліщук В. В. Впровадження «регіонального бюджетного паспорта» як інструменту підвищення ефективності планування бюджетних коштів на рівні органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник академії муніципального управління*. 2013. Вип. 1. С. 353–360.
377. Поляк Г. Д., Андросова Л. Д., Горелик В. Н. Финансы и кредит : учебник / за ред. Г. Д. Поляка. М. : Волтерс Клувер, 2010. 779 с.
378. Поляк Г. Финансы. Денежное обращение. Кредит : учеб. для вузов / под ред. проф. Г. Поляка. Москва : ЮНИТИ-Дана, 2001. 512 с.
379. Попов Е. Современный российский институционализм: к продолжению дискуссии. *Вопросы экономики*. 2010. № 2. С. 103–116.
380. Методика формування спроможних територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України № 214 від 08.04.2015р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF>.
381. Про затвердження Порядку здійснення місцевих запозичень : Постанова КМУ № 110 від 16.02.2011 р. (ПКМУ № 110). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/110-2011-%D0%BF>.
382. Практичний посібник з питань формування спроможних територіальних громад. URL: <http://zhydachivrda.org.ua>.
383. Пригожин И., Стенсерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича, Ю. В. Сачкова. Москва : Прогресс, 1986. 432 с.
384. Пригожин И., Николис Г. Самоорганизация в неравновесных системах: от диссипативных структур к упорядоченности через флуктуации. Москва : Мир, 1979. 512 с.
385. Про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади

- (реєстраційний № 2217а): попередньо схвалено Постановою Верховної Ради України № 636 від 31 серпня 2015 р. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
386. Про затвердження Положення про управління ризиками, пов'язаними з державним боргом : наказ Міністерства фінансів України № 461 (за станом на 16.06.2010 р.). URL: http://minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=255474&cat_id=255473.
387. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України № 333-р. від 01.04. 2014 р. URL : <http://www.kmu.gov.ua/>.
388. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України № 157-VIII від 05.02. 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/157-19>.
389. Прохорова В. В. Системні завдання дослідження управління розвитком підприємства. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2009. № 31. С. 153–164.
390. Пухтинський М., Власенко О. Місцеве самоврядування: сучасні проблеми та перспективи. URL: http://www.municipal.gov.ua/data/loads/10slyh_statta_pyh_vlasenko.doc.
391. Раєвський К. Є., Єлейко Я. І., Єлейко О. І. Інвестиції, ризик, прогноз : навч. посіб. Львів : ЛБІНБУ, 2000. 176 с.
392. Рахимова Г. М. Структурные элементы источников потенциала региональной экономики. *Вопросы современной экономики*. 2014. Вып. 1. URL: <http://economic-journal.net/wp-content/uploads/2014/05/>.
393. Региональная экономика: учеб. пособие для вузов/ под ред. проф. Т. Г. Морозовой. Москва : Банки и биржи : ЮНИТИ, 1995. 519 с.
394. Регіональна економіка / за ред. Є. П. Качана. Тернопіль : ТНЕУ, 2008. URL: http://pidruchniki.com/1243071338572/rps/ponyattya_pro_finansovi_resursi_finansov_i_potoki_regionah.
395. Редлих И. Английское местное управление. Изложение внутреннего управления Англии в его историческом развитии и современном состоянии: Перевод с

- немецкого. Т. 1./ Под ред. Ельяшевич В.Б.; Пер.: Ельяшевич Ф. Санкт-Петербург: Тип. Альтшулера. 1907. 443 с.
396. Реєстр місцевих запозичень Міністерства фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/borg/reiestr-mistsevykh-zapozychen-ta-mistsevykh-harantii>.
397. Родионова В. М., Вавилов Ю. Я., Гончаренко Л. І. и др. Финансы : учебник / под ред. В. М. Родионовой. Москва : Финансы и статистика, 1995. 432 с.
398. Рожко О. Д. Державні фінанси України: детермінанти та пріоритети розвитку : монографія. Київ : Ліра-К, 2016. 360 с.
399. Романенко О. Р. Фінанси : підручник. Київ : Центр навч. л-ри, 2003. 312 с.
400. Романовський М. В., Врублевський О. В., Сабанті Б. М. Фінанси. Москва : Юайтиздат, 2010. 462 с.
401. Руда Н. І. Територіальна громада – суб’єкт конституційно-правових відносин: теоретичний та історичний аспекти. *Правова держава: щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*. 2001. Вип. 12. С. 232–243.
402. Русанова С. Ю. Гарантії прав територіальної громади: конституційно-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2011/11RSYKPA.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1.
403. Сабанти Б. М. Теория финансов : учебник. пособ. Москва : Менеджер, 1998. 168 с.
404. Савчук В. С., Якубенко В. Д. Базисні економічні інститути і напрями аналізу їх парних взаємозв’язків. *Економічна теорія*. 2005. № 2. С. 49–63.
405. Саєнко П. О. Теоретичні засади формування стратегії розвитку об’єднаної територіальної громади. *Економіка та суспільство*. 2016. Вип. 7. С. 594–598.
406. Сазонець І. Л., Гринько Т. В., Придатко Г. Ю. Управління місцевими фінансами

- : навч. посіб. Київ : Центр навч. л-ри, 2006. 246 с.
407. Сазонов В. Ф. Понятие гомеостаза. Кинезиолог. URL: <http://kineziolog.su/content/ponyatie-gomeostaza>.
408. Сайт Центральної виборчої комісії. URL: https://www.driv.gov.ua/ords/portal!/cm_core.cm_index?option=ext_gromada&prejim=1&pmn_id=145.
409. Сало Т. Децентралізація фінансової системи: стан та оцінка рівня в Україні. *Ефективність державного управління*. 2013. Вип. 35. С. 324–330.
410. Саханенко С. Є. Політичне управління містом в умовах самоврядування: монографія. Одеса : ОФ УАДУ, 2001. 380 с.
411. Свешников М. И. Основы и пределы самоуправления. 3-е изд. Санкт-Петербург, 1892. 367 с.
412. Серьогін С. М., Шаров Ю. П., Бородін Є. І., Гончарук Н. Т. та ін. Управління стратегічним розвитком об'єднаних територіальних громад: інноваційні підходи та інструменти : монографія / за заг. та наук. ред. С. М. Серьогіна, Ю. П. Шарова. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2016. 276 с.
413. Серьогін С. С. Реформування місцевих фінансів в умовах євроінтеграції. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 4–5. С. 87–96.
414. Сидор І. П. Бюджетні ризики в умовах дефіциту фінансових ресурсів держави. *Другі наукові читання пам'яті С. І. Юрія* : зб. наук. праць (Тернопіль, 28 листопада 2016 р.) / уклад. В. В. Письменний, Б. В. Максимчак ; відп. за вип. О. П. Кириленко. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. С. 119–123.
415. Сидорович О. Ю. Діалектика оподаткування: інституціональні консенсуси і конфлікти. Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2015. 432 с.
416. Сизоненко О. В. Проблеми формування спроможних територіальних громад в умовах процесу децентралізації. *Експериментальні та теоретичні дослідження в сучасних науках*. 2018. Т. 2. С. 92–95.
417. Системные исследования. Ежегодник 1997 г. / под ред. И. В. Блауберг. Москва : Наука, 1977. 236 с.

418. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Головна ред. Укр. рад. енцикл. 1977. 776 с.
419. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / укл. Л. О. Пустовіт [та ін.]. Київ : Довіра, 2000. 1081 с.
420. Словник синонімів Караванського. URL: <https://slovopedia.org.ua/41/53406/269227.html/>.
421. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/publichnyj>.
422. Словник української мови : в 11 т. Т. 10. Київ, 1979. С. 617. URL: <http://sum.in.ua>.
423. Словник української мови : в 11 т. / гол. ред. І. К. Білодід. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. 1. 799 с.
424. Сніжко О. В. Методологічний еkleктизм у трактуванні сутності фінансової системи. *Міжнародна економічна система*. 2014. № 2(21). С. 99–119.
425. Советский энциклопедический словарь. Москва : Сов. энцик., 1986. 1600 с.
426. Солоненко О. М. Реалізація функції забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян у системі місцевого самоврядування (організаційно-правові питання) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02. Київ, 2001. 20 с.
427. Спасів Н. Я. Бюджет об'єднаної територіальної громади: особливості формування в умовах поглиблення фінансової децентралізації. *Регіональна економіка та управління*. 2019. Вип. 2(24). С. 112–118.
428. Спасів Н. Я. Бюджетна децентралізація: вітчизняні візії та амбівалентні результати в контексті виконання доходів місцевих бюджетів. Фінансова децентралізація як засіб сталого розвитку регіонів: монографія / за заг. ред. Л.Т. Гораль. Івано-Франківськ. ІФНТУНГ. 2018. С. 95–107.
429. Спасів Н. Я. Бюджетні видатки у забезпеченні функціонування фінансів ОТГ. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 2(70). Ч. 2. С. 86–97.
430. Спасів Н. Я., Гораль Л. Т. Пріоритети використання фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування в умовах посткризового відновлення

- економіки. *Наукові записки*. Серія: «Економіка»: збірник наукових праць. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька Академія». 2013. № 24. С. 104–109.
431. Спасів Н. Я. Громада в ретроспективі наукового пізнання: сучасний погляд. *Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку*: матеріали V міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (м. Острог, 11–12 жовтня 2018 р.). Острог: Видавництво Національного університету «Острозька Академія». 2018. С. 353–357
432. Спасів Н. Я. Детермінанти та екстерналії кризових процесів національної економіки. *Наука й економіка*. Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. 2014. №4(36). С. 45–50.
433. Спасів Н. Я. Децентралізація та її роль у формуванні фінансів об'єднаних територіальних громад. *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. Volume 5 Issue 2. 2019. P. 195–208.
434. Спасів Н. Я. Інститут місцевого самоврядування: теоретичний дискурс. *Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України*: зб. матеріалів 15-тої міжн.наук.-практ. конф. (м. Київ, 25-26 вересня 2018 р.). Київ: Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Економічний факультет. 2018. URL: http://www.econ.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2018/09/wtpdfsu_conference18_materials.pdf
435. Спасів Н. Я. Інституціоналізм і неоінституціоналізм у формуванні теорії фінансів об'єднаних територіальних громад. Соціальні, економіко-правові та фінансові виклики в умовах глобальних трансформацій: монографія / за ред. Л. Гур'янової, В. Цибаквої: Братислава-Харків: ВШЕМ – ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. С. 46–59.
436. Спасів Н. Я. Компаративне оцінювання структури доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2019. № 13(41). С. 66–74.
437. Спасів Н. Я. Критеріальні ознаки територіальної громади: сучасні науково-

методологічні контури. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2018. № 10(38). С. 110–117.

438. Спасів Н. Я., Мартинюк В. Ф. Екстерналії виконання Державного бюджету за доходами і видатками по Івано-Франківській області. *Наукові записки*. Серія: «Економіка»: збірник наукових праць. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька Академія». 2014. № 26. С. 73–81.
439. Спасів Н. Я., Мартинюк В. Ф. Виконання місцевих бюджетів: вітчизняні реалії в умовах посткризового відновлення економіки. *Наука й економіка*. Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. 2013. №4(32). Т. 2. С. 39–46.
440. Спасів Н. Я., Мартинюк В. Ф. Прагматизм забезпечення соціальних гарантій в Україні: реалії, проблеми та перспективи. *Інноваційна економіка*. 2013. № 2(40). С. 164–169.
441. Спасів Н. Я. Методичні підходи до оцінювання ризиків бюджетів об'єднаних територіальних громад. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Економіка. 2019. Т. 24. Вип. 3(76). С. 178–184.
442. Спасів Н. Я., Надал С. В. Бюджетоспроможність регіону: механізм визначення. *Economy and Societi: modern foundation for human development: Conference Proceedings, Part 1(October 31th, 2016)*. (Leipzig, Germany: Baltija Publishing). 2016. P. 231–232.
443. Спасів Н. Я., Надал С. В. Деструктивні чинники бюджетної децентралізації. *Modernization of socio-economic system: the new economic conditions: Conference Proceedings, Part 1(September 28h, 2016)*. (Kielce, Poland: Baltija Publishing). 2016. P. 146–148.
444. Спасів Н. Я., Надал С. В. Доходи бюджету: тенденції виконання в світлі подальших рецесійних процесів. *Economy with outborders: Integration, Innovation, Cross-border cooperation: Conference Proceedings (August 26th, 2016)*. (Kaunas, Lithuania: Baltija Publishing). 2016. P. 214–218.
445. Спасів Н. Я., Надал С. В. Оцінка податкових надходжень у контексті доходів

місцевих бюджетів. *The Development of International Competitiveness: State, Region, Enterprise: Conference Proceedings, Part II (December 16th, 2016)*. (Lisbon, Portugal: Baltija Publishing). 2016. P. 69–71.

446. Спасів Н. Я., Годованець О. В. Роль та значення місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку держави. *Проблеми трансформаційних економік в умовах глобалізації*: зб. матеріалів VI Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 17 квітня 2014 р.). 2014. С. 63–65.
447. Спасів Н. Я. Наукова парадигма фінансів об'єднаних територіальних громад: концепт побудови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2019. Вип. 35. С. 154–158.
448. Спасів Н. Я. Новелізаційні підходи до трактування сутності фінансових ризиків. Теоретико-методологічні доміанти формування та пріоритети розвитку ринку фінансових послуг: монографія / за заг. ред. д-ра е.н., проф. О. В. Кнейслер. Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В. 2017. С. 157–170.
449. Спасів Н. Я. Об'єднана територіальна громада як новітній суб'єкт місцевого самоврядування: наукове пізнання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2019. Вип. 33. С. 209–211.
450. Спасів Н. Я. Оцінка трансфертної політики на місцевому рівні. Теорія та практика регіонального розвитку: колективна монографія / за заг. ред. К. Ф. Ковальчука, Л. М. Савчук. Дніпро: Герда. 2016. С. 228–236.
451. Спасів Н. Я. Побудова новітніх міжбюджетних відносин: реалії чинного законодавства. *Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України*: зб. матеріалів XII Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 29-30 жовтня 2015 р.). Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Економічний факультет. 2015. URL: <http://econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/science/conferences/2015/Finance/zbirnuk.pdf>.
452. Спасів Н. Я. Посилення фіскальної ролі місцевих податків і зборів у контексті формування місцевих бюджетів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. Одеса: МГУ. Інститут проблем

- ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. 2015. № 13. С. 221–224.
453. Спасів Н. Я. Прагматизм виконання місцевого бюджету в контексті забезпечення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування (на прикладі бюджету м. Тернополя). *Проблеми системного підходу в економіці*. 2011. №3. URL: <http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/PSPE/index.html>.
454. Спасів Н. Я. Прагматизм оцінювання структури видатків бюджетів об'єднаних територіальних громад. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2019. № 3(108). С. 246–251.
455. Спасів Н. Я. Мартинюк В. Ф. Прагматика та проблематика формування доходів бюджетів. *Фінансова система України: збірник наукових праць*. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька Академія». 2011. Вип. 17. С. 121–129.
456. Спасів Н. Я., Годованець О. В. Міжнародне податкове планування в умовах глобальної економіки. Україна в геоекономічному просторі: глобальні виклики, сучасні тренди розвитку та соціокультурні трансформації : зб. матеріалів *Всеукр. наук. інтернет-конф.* (м.Тернопіль, ТНЕУ, 15 трав. 2013 р.) Тернопіль : ВЦ «Вектор» : ТНЕУ, 2013. С. 37–41.
457. Спасів Н. Я. Синергетика як методологічний каркас пізнання об'єднаних територіальних громад. *Регіональна економіка та управління*. 2019. Вип. 1 (23). С. 203–212.
458. Спасів Н. Я. Система місцевого самоврядування: науковий потенціал пізнання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 23. С. 95–99.
459. Спасів Н. Я. Генезис економічної думки в постатях. *Науковий журнал «Наукові студії»*. ПВНЗ «Тернопільський комерційний інститут». 2008. №4. С. 15–20
460. Спасів Н. Я., Надал С. В. Теоретична концептуалізація формування та сучасний прагматизм фінансування об'єднаних територіальних громад. *Світ фінансів*.

2017. Вип. 3(52). С. 121–135.
461. Спасів Н. Я. Територіальна громада: наукова систематизація дефінітивних характеристик. *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. Volume 4 Issue 5. 2018. P. 36–49.
462. Спасів Н. Я., Турський І. В. Домінанти політики оптимізації видаткової частини місцевих бюджетів України на соціальні цілі. *Інноваційна економіка*. 2012. № 12(38). С. 223–226.
463. Спасів Н. Я., Турський І. В. Доходи Державного бюджету України – 2012: асиметрії формування та резерви нарощування. *Наукові записки*. Серія: «Економіка»: збірник наукових праць. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька Академія». 2013. № 21. С. 195–202.
464. Спасів Н. Я. Фінанси об'єднаних територіальних громад: детермінанти та пріоритети розвитку : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 480 с.
465. Спасів Н. Я. Функції та принципи фінансів об'єднаних територіальних громад. *Теоретичні та прикладні аспекти інноваційного розвитку економіки та управління: матеріали міжнародної наук.-практ. конф.*, (м. Київ, 13 квітня 2019 р.). Київ: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського. 2019. С. 90–94
466. Спасів Н. Я. Функціонування фінансів ОТГ: проблематика в сучасних умовах. *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. Volume 5 Issue 3. 2019. P. 90–95.
467. Спасів Н. Я., Гораль Л. Т., Фадєєва І. Г. та ін. Теоретичні засади управління ризиками. Фінансові аспекти інноваційного розвитку нафтогазового комплексу України: монографія / за заг. ред. Л. Т. Гораль, І. Г. Фадєєвої. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ : ФОП Б. Кузів, 2016. 325 с.
468. Спасів Н. Я., Іванюк І. М. Видатки місцевих бюджетів: тенденції виконання в сучасних умовах (на прикладі бюджету м. Тернопіль). *Фінанси місцевого самоврядування: стан, проблематика і перспективи розвитку*: зб. матеріалів I Міжнародного наук.-практ. семінару студентів і молодих учених (м. Київ, 25 березня 2016 р.) Київ: Аграр Медіа. 2016. С. 43–47.

469. Спасів Н. Я., Кнейслер О. В. Виконання місцевих бюджетів за доходами: прагматика та проблематика в умовах перманентних кризових явищ. *Світ фінансів*. 2014. Вип. 3. С. 31–37.
470. Спасів Н. Я., Лютий І. О. Оцінка фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад. *Фінанси України*. 2019. № 7(284). С. 92–112.
471. Спасів Н. Я., Мартинюк В. Ф. Прагматизм формування та виконання видаткової частини місцевих бюджетів на соціальні цілі у кризовий та посткризовий періоди. *Наукові записки*. Серія: «Економіка»: збірник наукових праць. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька Академія». 2012. Вип. 20. С. 91–97.
472. Спасів Н. Я., Надал С. В. Амбівалентність децентралізації в контексті впливу на доходи місцевих бюджетів. *Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України (WTPDFSU'2017)*: зб. матеріалів 14-тої міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 28-29 вересня 2017 р.). Київ: Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Економічний факультет. 2017. URL: <http://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/1821/document.pdf>
473. Спасів Н. Я., Надал С. В. Домінуючі тенденції виконання доходів місцевих бюджетів. *Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем*: зб. матеріалів 6-тої міжнародної наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 11-13 жовтня 2017 р.). Івано-Франківськ: ІФНТУНГ ІНЕУ. 2017. С. 245–247.
474. Спасів Н. Я., Надал С. В. Доходи місцевих бюджетів у контексті децентралізації в Україні. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2016. Вип. 2. С. 102–112.
475. Спасів Н. Я., Надал С. В. Реалії об'єднання територіальних громад. *Фінансова децентралізація та сталий розвиток*: зб. матеріалів II Міжнародного наук.-практ. семінару студентів і молодих учених. (м. Київ, 23-24 березня 2017 р.). Київ: Аграр Медіа. 2017. С. 43–44.
476. Спасів Н. Я., Надал С. В. Релевантність вітчизняної бюджетної децентралізації

умовам сучасності. *Національні особливості та світові тенденції управління та адміністрування на макро-, мезо- і мікрорівнях економіки*: зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 8-9 квітня 2016 р.). 2016. Ч. 2. С. 102–104.

477. Спасів Н. Я., Дідик В. А., Спасів О. Я. Асиметрії інвестиційної діяльності в світлі кумулятивного ефекту фінансової кризи *Фінансова система України*: збірник наукових праць. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька Академія». 2011. № 16. С. 551–557.
478. Спасів Н. Я., Хопчан В. М. Фінансова криза та капітальні інвестиції: латентний вплив і загрози для національної економіки. *Ефективна економіка*. 2017. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5896>.
479. Спасів Н. Я., Хопчан М. І., Хопчан В. М. Місцеві бюджети України: законодавчі колізії та правове поле функціонування. *Інноваційна економіка*. 2012. №6(32). С. 233–239.
480. Спасів Н. Я. Оцінювання структури бюджетів об'єднаних територіальних громад: вітчизняні реалії в умовах фінансової децентралізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 25. Ч. 2. С.137–143.
481. Спиркин А. Г. *Метод. Большая советская энциклопедия: в 30 т. Гл. ред. А.М. Прохоров. Изд. 3-е. Москва. 1974. Т. 16. 616 с.*
482. Стегней М. І., Лінтур І. В. Роль доходів від об'єктів комунальної власності у формуванні фінансових ресурсів адміністративно-територіальних одиниць. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 3 (03). С. 140–143.
483. Страшун Б. А. *Социализм и демократия (Социалестическое народное представительство)*. Москва: Проспект. 2015. 216 с.
484. Стукало Н. В., Деркач М. І., Стукало М. В. Теоретико-методологічні засади фіскальної децентралізації. *Економічний простір*. 2010. № 40. С. 147–154.
485. Сугаков В. Й. *Основи синергетики*. Київ : Обереги, 2001. 287 с.

486. Сурмін Ю. П. Соціологія управління : підручник. Київ : Освіта України, 2012. 688 с.
487. Сурмін Ю. П. Теория систем и системный анализ : уч. пособ. Киев : МАУП, 2003. 368 с.
488. Сурмін Ю. П., Бакуменко В. Д., Михненко А. М. Енциклопедичний словник з державного управління / за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
489. Сухарська Л. В. Базові принципи, форми і методи фінансового забезпечення розвитку територіальних громад. *Актуальні проблеми державного управління*. 2016. № 2(50). С. 1–8.
490. Сухарська Л. В. Правове регулювання фінансового забезпечення розвитку територіальних громад в Україні в умовах бюджетної децентралізації. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 3(30). С. 144–151.
491. Сухарський В. С. Економічний словник-довідник. Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2002. 328 с.
492. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / уклад. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк ; відп. ред. Г. П. Півторак. Київ : Довіра, 2006. 789 с.
493. Сушинський О. І. Місцеве самоврядування в Україні: концептуальні засади статуту та діяльності виконавчих органів. Львів : ПТВ Ф «АФІША», 2003. 176 с.
494. Сценарії децентралізації. Що очікує ОТГ після 2020 року. URL: https://biz.censor.net.ua/resonance/3081762/mayibutn_detsentralzats_scho_nas_cheka_do_2020_roku.
495. Татарин Н. Б., Войтович В. В. Місцеві бюджети як фінансова база місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 11. С. 159–162.
496. Теория принятия решений : в 2 т. Т. 1 : Учебник и практикум для бакалаврата и магистратуры / под ред. В. Г. Халина. Москва : Юрайт, 2016. 250 с.
497. Теория принятия решений : в 2 т. Т. 2 : Учебник и практикум для бакалаврата и

- магистратуры / под ред. В. Г. Халина. Москва : Юрайт, 2016. 431 с.
498. Теорія фінансів : підручник / за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : Центр уч. л-ри, 2010. 576 с.
499. Теорія фінансів: підручник за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. 2-ге вид. Київ : Знання, 2012. 611 с.
500. Тимошенко О. В. Фінансовий потенціал як основа соціально-економічного розвитку територіальної громади. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2012. № 1 (13). С. 123–126.
501. Тірск У. Фіскальна децентралізація в Україні. URL: http://www.c-e-d.info/img/pdf/Utt_125_134_ukr.pdf.
502. Ткачук А. Ф. Децентралізація влади: від потреби до реалізації (робочий зошит). Київ : Ін-т громад. сусп-ва : ТЗОВ «Інформ.-консульт. центр «Легальний статус», 2013. 116 с.
503. Ткачук А., Наталенко Н. Про бюджет і не тільки. Спеціально для об'єднаних територіальних громад. Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2016. 76 с.
504. Годыка Ю. Н., Яворский В. Д. Выборы органов местного самоуправления: конституционно-правовой аспект. Харків : Факт, 1998. 159 с.
505. Трещов М. М. Перспективи впровадження бюджетного федералізму в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 1. С. 159–167.
506. Тропіна В. Б. До питання про публічні фінанси. *Фінанси України*. 2009. № 12. С. 28–34.
507. Уемов А. И., Любинская Л. Н. Общая теория систем и понятие состояния. Философская школа А. И. Уемова. URL: <http://uemov.org.ua/publications/31-2012-06-25-11-44-03/98-2012-11-12-13-18-20>.
508. Уильямсон О. Экономические институты капитализма. Рынки, фирмы, «отношенческая» контрактація. Санкт-Петербург : Лениздат, 1996. 702 с.
509. Український центр суспільних даних. URL: <http://socialdata.org.ua/>.
510. Улюкаев А. Денежная политика: итоги уходящего года и задачи наступающего. *Банковское дело в Москве*. 2000. № 12(72). URL:

<http://www.bdm.ru/arhiv/2000/12/4-6.html>.

511. Усков И. В. Децентрализация как основа становления финансово самостоятельных местных органов власти. *Бізнес-інформ*. 2012. № 3. С. 107–111.
512. Усков И. В. Методологические подходы оценки угроз и рисков местных бюджетов. *Економіка і організація управління*. 2011. № 1 (9). С. 44–54.
513. Фатула Р. С. Про децентралізацію – погляд із регіонів. URL: <http://constitution.gov.ua/publications/item/id/75>.
514. Фатхутдинов Р. А. Стратегический менеджмент : учебник. Москва : Дело, 2005. 448 с.
515. Федосов В. М. Современный капитализм и налоги. Вопросы методологии и теории : монографія. Київ : Вища шк., 1987. 128 с.
516. Федосов В. М., Буряк Л. Д., Бутаков Д. Д. и др. Государственные финансы : уч. пособ. для студ. экон. вузов и ф-тов / под ред. В. М. Федосова, С. Я. Огородника, В. Н. Суторминой. Київ : Либідь, 1991. 276 с.
517. Федосов В., Опарін В., Сафонова Л. та ін. Бюджетний менеджмент : підручник. Київ: КНЕУ, 2004. 864 с.
518. Филиппов Ю. В., Авдеева Т. Т. Основы развития местного хозяйства : уч. пособ. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Логос, 2011. 276 с.
519. Финансовое право. / отв. ред. С. В. Запольский. 2-е изд., испр. и доп. Москва : 2011. 792 с.
520. Финансы : учебник / под ред. А. Г. Грязновой, Е. В. Маркиной. Москва : Финансы и статистика, 2004. 500 с.
521. Финансы: учеб. для вузов / под ред. проф. М. В. Романовского. Москва : Юрайт-М, 2002. 543 с.
522. Финансы : учеб. для студ. вузов, обучающихся по экон. спец., спец. «Финансы и кредит» (080105) / под ред. Г. Б. Поляка. 3-е изд., перераб. и доп. Сер. «Золотой фонд российских учебников». Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2008. 703 с.
523. Финансы, денежное обращение и кредит : учебник / под ред. В. К. Сенчагова, А. И. Архипова. Москва : Проспект, 1999. 496 с.

524. Финансы : учебник / под ред. В. В. Ковалева. Москва : Велби : Проспект, 2007. 640 с.
525. Финансы : учебник / под ред. д-ра экон. наук, проф. С. И. Лушина, д-ра экон. наук, проф. В. А. Слепова. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Экономистъ, 2007. 682 с.
526. Фінанси регіону : навч. посіб. / за ред. М. А. Коваленко. Херсон : Олді-плюс, 2011. 312 с.
527. Фінансове забезпечення сталого розвитку регіонів України: міжбюджетні відносини та інноваційні інструменти стимулювання : монографія / за наук. ред. д. е. н., проф. І. М. Вахович. Луцьк : Волинь-поліграф, 2014. 332 с.
528. Фінансове право : навч. посіб. Київ : Юрінком-Інтер, 2003. 528 с.
529. Фіскальний федералізм як децентралізована модель формування бюджетного регулювання в Україні. *Фінанси, облік і аудит*. 2014. Вип. 1(23). С. 81–94.
530. Фонотов А. Г. Ресурсный потенциал: планирование, управление. Москва : Экономика, 1985. 152 с.
531. Формування спроможних територіальних громад: практ. посіб. Асоціація міст України. URL: <http://auc.org.ua/page/detsentralizatsiya>.
532. Фурман А. В. Ідея та зміст професійного методологування : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 378 с.
533. Фуруботн Э. Г. Институты и экономическая теория. Санкт-Петербург : Изд. дом Санкт-Петерб. гос. ун-та, 2005. 702 с.
534. Хакен Г. Информация и самоорганизация: макроскопический подход к сложным системам. Москва : Мир, 1991. 312 с.
535. Хакен Г. Синергетика. Иерархии неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах. Москва : Мир, 1985. 424 с.
536. Хандій О. О. Управління персоналом підприємства: концептуальне визначення та механізми розвитку : монографія. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. 240 с.
537. Харитончук М. В. Зарубіжні концепції і практика децентралізації державного

управління : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. Наук : спец. 23.00.04. Київ, 2000. 17 с.

538. Хоббі Ю. С. Вплив процесів децентралізації на забезпечення прав та свобод людини і громадянина. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер. «ПРАВО». 2015. Вип. 35, ч. I, т. 1. С. 105–109.
539. Хомутенко А. В. Прагматика та семантика термінів фінансової науки «суспільні фінанси», «публічні фінанси» та «державні фінанси». *Фінанси України*. 2017. № 1. С. 111–126.
540. Хохлов Н. В. Управление риском : уч. пособ. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 1999. 239 с.
541. Хохлова Н. М. Методологічний підхід до аналізу здатності міської громади до самоорганізації. *Державне управління. Економіка та держава*. 2009. № 4. С. 101–104.
542. Христиановский В. В., Щербина В. П., Помиков Ю. Н. Экономический риск и методы его измерения. Донецк : Дон. гос. ун-т, 1999. 250 с.
543. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>, ст. 327.
544. Чалый-Прилуцкий В. А. Рынок и риск. Методические материалы : пособ. [для бизнесменов по анализу, оценке и управлению риском]. Москва : НИУР : Центр СИНТЕК, 1994. 234 с.
545. Чікіта І. Б. Місцеві бюджети – політико-економічний аспект в умовах сучасної демократичної держави. URL: <http://sevntu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/1267/1/economiz81.2007.148-152.pdf>.
546. Чухно А., Юхименко П., Леоненко П. Сучасні економічні теорії. Київ : Знання, 2007. 878 с.
547. Шаповал В. Сутнісні характеристики місцевого самоврядування. *Право України*. 2002. № 3. С. 48–54.
548. Шаров Ю. П. Реформа місцевого самоврядування: проблемні аспекти. *Аспекти*

публічного управління. 2014. № 5–6 (7–8). С. 81–87.

549. Шевченко А. Є., Гапоненко Л. В. Спроможна територіальна громада як учасник демократичної трансформації у сучасному суспільстві. *Вісник Конституційного суду України*. 2017. № 3. С. 81–87.
550. Шевченко Д. І. Методичні особливості оцінки фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад на прикладі Лиманського району Одеської області. *Економічні інновації*. 2017. Вип. 65. С. 162–169.
551. Шипилина Л. А. Методология и методы психолого-педагогических исследований : уч. пособ. 4-е изд., стереотип. Москва : Флинта, 2011. 252 с.
552. Ширкевич Н. А. Местные бюджеты. Москва : Финансы и статистика, 1991. 128 с.
553. Шубенко І. А. Децентралізація – перші кроки розвитку та старі проблеми. *Бізнес-інформ*. 2017. № 7. С. 85–90.
554. Шумляєва І. Д. Становлення та розвиток інституту територіальної громади в Україні: організаційно-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. держ. упр. : спец 25.00.04. Дніпропетровськ, 2010. 20 с.
555. Шумляєва І. Д. Функціональна характеристика діяльності територіальної громади. *Регіональне та муніципальне управління*. 2013. № 2 (2). С. 83–88.
556. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Москва : Прогресс, 1982. 278 с.
557. Шумська С. С. Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки. *Фінанси України*. 2007. № 5. С. 55–64.
558. Щур Р. І. Фінанси територіальних громад: особливості формування в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 20, ч. 3. С. 162–165.
559. Эйгель Ф. Критерии оценки кредитного риска. *Рынок ценных бумаг*. 1999. № 5. URL: <http://www.rcb.ru>.
560. Энциклопедический словарь : в 28 т. Санкт-Петербург : Изд. Ф. А. Брокгаузь, И. А. Ефронь, 1900. 960 с.
561. Эшби У. Р. Введение в кибернетику / под ред. Д. Г. Лахути, В. А. Успенского.

Москва : URSS, 2009. 432 с.

562. Юридична енциклопедія : у 6-ти т. / відп. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998–2004. Т. 5. 736 с.
563. Юрій С. І. Дивергенція фінансів при розгортанні ринкових відносин. *Фінанси України*. 1996. № 9. С. 5–12.
564. Юрій С. І., Федосов В. М. Фінанси : підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ, 2012. 687 с.
565. Юрій С. І., Федосов В. М., Алексеєнко Л. М. та ін. Фінанси : підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. Київ : Знання, 2008. 611 с.
566. Юрій С. І., Бескид Й. М. Бюджетна система : навч. посіб. Київ : Таксон, 2002. 256 с.
567. Юхименко П. І., Федосов В. М., Лазебник Л. Л. та ін. Теорія фінансів : підручник / за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : Центр уч. л-ри, 2010. 576 с.
568. Якімцов В. В. Синергетичний підхід у сучасній економічній науці. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2015. № 1. С. 265–271.
569. Яковлев О. В. Синергетика регіональних ідентичностей у культурному континуумі України кінця ХХ – початку ХХІ століття: дис. ... д-ра культурол. : спец. 034 Київ, 2016. 468 с.
570. Ярічевська Л. В. Місцеве самоврядування в умовах демократії (порівняльний аспект). *Місцеве самоврядування в умовах демократичної держави* : зб. наук. доп. / за ред. К. П. Битяка. Харків : Право, 2000. С. 8–11.
571. Яруллин Р. Р., Галимова Г. Теоретические основы финансового потенциала региона. *Современные проблемы науки и образования*. 2011. № 6. URL: <http://www.science-education.ru/pdf/2011/6/149.pdf>.
572. Яшина Н. И. Некоторые теоретические и методические аспекты оценки рисков расходов бюджета. *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. Сер. «Экономика и финансы»*. 2004. № 1. С. 162–167.
573. Adams R. Perfomens indicators for sustainable development. *Accounting and*

Business. 1999. Vol. 3. P. 223–228.

574. Akai N., Sakata M. Fiscal decentralization contributes to economic growth: evidence from state-level cross-section data for the United States. *Journal of Urban Economics*. 2012. № 52. P. 93–108.
575. Alegre J. G. Decentralization and the composition of public expenditure in Spain. *Regional Studies*. 2015. № 44 (8). P. 1067–1083.
576. Arrow K. I. *Essays in the Theory of Risk-Bearing*. Amsterdam : North Holland, 1970. 278 p.
577. Bell M., Adams C. Fiscal Decentralization Indicators: Local Democratic Governance. *Proceedings of 92'annual conference*. Atlanta : National Tax Association, 1999. P. 236–241.
578. Berner M. Citizen Participation in Local Government Budgeting. *Popular Government*, Spring. 2010. P. 23–30.
579. Braun von J., Grote U. Does decentralization serve the poor? *Managing fiscal decentralization*. London : Routledge, 2002. URL: www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/2000/fiscal/vonbraun.pdf.
580. *Bulletin for International Fiscal documentation*. Amsterdam, 1983. Vol. 37. № 6. P. 243–257.
581. *Business dictionary*. URL: <http://www.businessdictionary.com/definition/publicfinance.html>.
582. Center for American Women and Politics. New Brunswick – New York : Eagleton Institute of Politics, Rutgers, The State University of New Jersey, 2016. URL: <http://www.cawp.rutgers.edu/Facts/Officeholders/stleg.pdf>.
583. Chavis D. *Strategic Factors for Building Community: The FiveC's Community, Connections, Control, Cash, Collective Action*. Baltimore : Campaign Consultation, 2006. 6p.
584. Colell C. D., Kneysler O. V., Spasiv N. Ya, Fedorovych I. M. Structural-functional approach in the world-theoretical knowledge of territorial communities. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. Vol. 1, № 28. P. 450–460.

URL:<http://fkd.org.ua/issue/view/9890>.

585. Decentralization: A Sampling Of Definitions. Working paper prepare dinconnection with the Joint UNDP-Government of Germanye valuation of the UNDP role in decentralization and local governance. 1999. October. 37 p. URL: http://web.undp.org/evaluation/documents/decentralization_working_report.PDF.
586. Dowd K. Beyond Value at Risk: The New Science of Risk Management. New York : John Wiley & Sons, 1998. 286 p.
587. Ebel R. D. Fiscal Decentralization and Intergovernmental Fiscal Relations. Budapest: World Bank Institute, 1999. 36 p.
588. Farber G. Local Government Borrowing in Germany. In: Daffl on B. (ed.). Local Public Finance in Europe: Balancing the Budget and Controlling Debt. Studies in Fiscal Federalism and State-Local Finance Series. Cheltenham Northampton, 2012. 16 p.
589. Ferlander S. The Internet, Social Capitaland Local Community. Stirling: Dep. Of Psychology, 2003.411 p.
590. Hamilton W. H. Institutions. Encyclopedia of the Social Science. 1932. Vol. 8. New York: Macmillan. P. 84–89.
591. Hicks J. R. Valueand Capital: an inquiry in to some fundamental principles of economic theory. Oxford: Clarendon Press, 1939. 331 p.
592. Hillery G. A. Definitions of Community: Areas of Agreement. *Rural Sociology*. 1955. Vol. 20, is. 2. P. 111–123.
593. Imada T. Self-organization and society. Tokyo: Springer, 2008. P.1.
594. Jain P. C. Economics Of Public Finance. New Delhi: Set Atlantic Publishers & Distributors, 1989. Vol. 3. 628 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=L2AhEMv7qeoC&pg=PA2&dq=Public+finance+definition&redir_esc=y&hl=ru#v=onepage&q=Public%20finance%20definition&f=false.
595. James E. Spiotto. In Good Timesand Bad Times Financial Challenges Past, Presentand Future. 2011. 151 p.

596. Jonassen C. T. *Community Typology. Community Structure and Analysis*. New York, 1959. P. 20–21.
597. Kant I. *Kritik der reinen Vernunft*. Hrsg. v. J. Timmerman. Hamburg: Meiner, 1998. 995 p.
598. Kasper W. *Institutional Economics: social order and public policy*. Edward Elgar Publishing, 1998. 517 p.
599. Kaul I., Conceicao P. Overview. *The new public finance. Responding to global challenges*. Published for The United Nations Development Programme. New York – Oxford: Oxford University Press, 2006. URL: http://www.google.com.ua/url?url=http://web.undp.org/thenewpublicfinance/overview/english_new.pdf.
600. Kopańska A. Komunalny rynek kapitałowy w Polsce. Paper presented at the annual SRGG conference. Zakopane, 1999. 14–16 October. 2000. № 12. P. 14-23
601. Laubach T. *Fiscal Relations across Levels of Government in the United States*. OECD Economics Department Working Paper. 2015. № 462. URL: [http://www.oecd.org/olis/2015doc.nsf/43bb6130e5e86e5fc12569fa005d004c/da360144bb5dbe5ec570005c0cfd/\\$FILE/JT00195165.PDF](http://www.oecd.org/olis/2015doc.nsf/43bb6130e5e86e5fc12569fa005d004c/da360144bb5dbe5ec570005c0cfd/$FILE/JT00195165.PDF).
602. Libura H. Gminy wobec sektora bankowego. In: Gorzelak G., Jałowiecki B. (eds.). *Koniunktura gospodarcza i mobilizacja społeczna w gminach*. Warszawa: Euroreg, 1998. 226 p.
603. Litvack J. What is Decentralization? URL: http://www.ciesin.org/decentralization/English/General/Different_forms.html.
604. MacManus S. A., Bullock C. S. The Form, Structure, and Composition of America's Municipalities in the New Millennium. *In Municipal Year Book*. 2015. Vol. 203. P. 3–18.
605. McQuaid R.W. The Role of Partnerships in Urban Economic Regeneration. *International Journal of Public-Private Partnerships*. 2018. № 2 (1). P. 3–28.
606. Meligrana J. F. Toward a process model of local government restructuring: Evidence from Canada. *Canadian Journal of Regional Science*. 2000. № 23(3). P. 509–532.

607. Municipal Borrowing for Infrastructure Service Delivery in South Africa – a Critical Review : Klaus Liebig. Bonn : DIE, 2008. 120 p.
608. Municipal Securities Rulemaking Board. URL: <http://www.msrb.org/msrb1/pdfs/MSRB-Muni-Facts.pdf>.
609. Musgrave R. A. Economics of Fiscal Federalism. *Public Finance in a Democratic Society*: Coll. Papers. Vol. 2. Brighton, U.K. : WheatsheafBooksLtd, 1986. P. 33–41.
610. NEFCO. Фінансування проєктів зеленого росту. URL: <https://www.nefco.org/>.
611. North D. Economic Performance through Time. *The American Economic Review*. 1994, vol. 84, issue 3. P. 359–368
612. OECD (2016a). Regions at a Glance. URL: <http://www.oecd.org/regional/oecd-regions-at-a-glance-19990057.htm>.
613. OECD. Decentralisation and economic growth. Network on fiscal relations across levels of government. Paris, 2016. 254 p.
614. OECD. URL: <http://www.oecd.org/regional/regional-policy/Subnational-governments-in-OECD-Countries-Key-Data-2018.pdf>
615. OECD. Public and Territorial Development Directorate – Country Factsheets. URL: <http://www.oecd.org>.
616. Olson M. Space, Agriculture, and Organization. *American Journal of Agricultural Economics*. Agricultural & Applied Economics Association. Vol 67 (5) (1985). P. 928–937.
617. Olson M. The logic of collective action: public goods and the theory of groups. Cambridge: Harvard University Press, 1965. 176 p.
618. Ostrom E. An agenda for the study of institutions. *Public Choice*. 1986. № 48. P. 3–25.
619. Ostrom E. Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 280 p.
620. Public finances in the EU. European Commission. URL: http://ec.europa.eu/economy_finance/eu/public_finances/index_en.htm.
621. Puwein W., Czerny M., Handler H., Kletzan D., Weingartner M. Modelle der «Public

- Private Partnership» im Lichte der theoretischen Diskussion und der empirischen Erfahrungen. Vienna: Austrian Institute for Economic Research, 2004. P. 343–351.
622. Sacchi A., Salotti S. How regional inequality affects fiscal decentralisation: accounting for sub-central governments autonomy. *Environment & Planning C: Policy & Government*. 2014. № 32(1). P. 144–162.
623. Schumpeter J. A. History of Economic Analysis. London: George Allen & Unwin, 1972. 361 p.
624. Shaffer R. Community Economics. Economic Structure and Change in Smaller Communities. Iowa State University Press, 1989. 322 p.
625. Shah A. Fiscal federalism and macroeconomic governance: for better or for worse? *World Bank Policy Research Working Paper*. 2006 (13). P. 437–462.
626. Shoup C. S. Public Finance. London : Weidenfeld & Nicholson, 1969. 512 p.
627. Simon H. Near Decomposability and Complexity: How a Mind Resides in a Brain. Santa Fe Institute Studies in the Sciences of Complexity Proceedings Volume. 1995. Vol. 22. P. 26–43.
628. Spasiv N. Ja., Nadal S.V. Trends of economic and mathematical modeling renovation fixed assets companies. *Geopolitical processes in the world today: Collection of scientific articles*. «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education. Vienna, 2016. P. 176–179.
629. Spasiv N., Nadal S. Current trends in decentralization through the lens of execution of local government revenues. Modern tendencies of fiscal policy in European economic space : monograph / A. Krysovaty, O. Kyrylenko, O. Kneysler et al. ; edited by Doctor of Economics, Prof. Andriy Krysovaty. Ternopil: TNEU, 2017. P. 132–138
630. Spasiv N. Ya. Pragmatism of execution of local budget in conditions of the lack of financial resources. Modern determinants of fiscal policy: local and international dimension: monograph/edited by Doctor of Economics Prof. Andriy Krysovaty. Doktor of Economics Prof. Andrzej Gospodarowicz. Wroclaw: 2016. P. 171–181.
631. Spasiv N. Y. Martyniuk V. F. Determinacja kryzysowych procesów narodowej ekonomiki. *Ogólnopolska Konferencja Naukowa «Współczesne problemy*

zarządzania, organizacji i inżynierii produkcji» (Cieszyn, 30.05.2014 r.). Cieszyn : Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej, 2014. P. 19–24.

632. Stegarescu D. The effects of economic and political integration on fiscal decentralization:evidence from OECD countries. *Canadian Journal of Economics*. 2016. № 42(2). P. 694–718.
633. Thieben U. Fiscal decentralization and economic growth in high-income OECD countries. *Fiscal Studies*. 2013. № 24(3). P. 237–274.
634. Thornton J. Fiscal decentralization and economic growth reconsidered. *Journal of Urban Economics*. 2015. № 61(1). P. 64–70.
635. Tiebout C. Economic Theory of Fiscal Decentralization. *Public Finances: Sources, and Utilization*. Princeton, New Jersey, 1961. P. 76–96.
636. Tommasi M., Weinschelbaum F. Centralization vs. decentralization: a principal agentanalysis. *Journal of Public Economic Theory*. 2007. № 9(2). P. 369–389.
637. US Municipal Bond Defaults and Recoveries, 1970–2016. URL: https://www.researchpool.com/download/?report_id=1412208&show_pdf_data=true.
638. Warren R. The Good Community – What would It be? *Journal of the Community Development Society*. 1970. № 1(1). P. 14–23.
639. Weingast B. R. Second generation fiscal federalism: the implications of fiscal incentives. *Journal of Urban Economics*. 2014. № 65(3). P. 279–293.
640. What is Decentralization? World Bank. URL: http://www.ciesin.org/decentralization/English/General/Different_forms.html.
641. Williamson O. Mechanisms of Governance. New York : Oxford University Press, 1996. 48 p.
642. World Bank. Ukraine Public Finance Review. Washington, DC : WorldBank, 2017. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/28301> License: CC BY 3.0 IGO.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А

**Систематизація наукових підходів щодо визначення сутності поняття
«територіальна громада»**

Правовий підхід до визначення сутності «територіальна громада»	
«Юридична енциклопедія» [562]	як «...жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями»
М. Краснов [241, с. 7]	як сукупність людей, які становлять населення самоврядних одиниць
Б. Страшун [483, с. 24]	як самоврядні об'єднання громадян за місцем проживання
В. Кампо [190]	як територіальний колектив в особі жителів села (сіл відповідної сільради), селища або міста
І. Мелехіна [288, с. 8]	це, як правило, така, що виникла природним шляхом, спільність (колектив) людей, які проживають у межах певного населеного місця та юридично оформили спільність своїх інтересів та взаємодію з питань життєзабезпечення
М. Баймуратов і В. Григор'єв [31]	«...сукупність фізичних осіб, які постійно мешкають на певній території та пов'язані територіально-особистісними зв'язками системного характеру»
О. Батанов [47, с. 137]	«...територіальна спільність, що складається з фізичних осіб – жителів, що постійно мешкають, працюють на території села (або добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл), селища або міста, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, мають спільну комунальну власність, володіють на цій території нерухомим майном, сплачують комунальні податки та пов'язані територіально-особистісними зв'язками системного характеру». Однак є дискусійним і потребує додаткового пояснення визначення «територіально-особистісні зв'язки»
Н. Руда [401, с. 236]	як визнана законом група людей, що володіє правом на місцеве самоврядування і виражає власну волю у самостійному вирішенні місцевих справ, єдиному зверненні до державних органів і посадових осіб місцевого самоврядування
М. Бесчастний [303, с. 37]	як «...спільність жителів, об'єднаних шляхом природного розселення і постійним проживанням в межах одного або кількох населених пунктів з єдиним адміністративним центром, заявою Конституцією та законами України визнане право вирішувати питання місцевого значення в межах законодавства України»
С. Русанова [402]	як засноване відповідно до законодавства України соціально-територіальне об'єднання фізичних осіб – жителів, які постійно проживають на території села, селища, міста і мають автономні повноваження щодо вирішення питань місцевого значення.
В. Березинський [57, с. 77-84]	це агент політичної самоорганізації, оскільки вона є об'єднанням людей, згуртованих спільністю інтересів, завдань, цілей; у неї домінує така форма спільності, як єднання, згуртування, однакове становище. У територіальній громаді людей об'єднують суттєві (корінні) настанови, інтереси, цілі, почуття солідарності, готовність до спільних дій, а це є основою для політичної самоорганізації

П. Любченко [275, с. 61]	як «...об'єднання жителів, для якого характерна не лише територіальна, а й інтелектуально-комунікативна та публічно-правова ознаки, які лише в сукупності дають змогу визначити її первинним суб'єктом місцевого самоврядування»
П. Гураль [137]	як середовище, де українці в умовах багатоміської бездержавності, розділення української території, багаторазової денаціоналізації провідної верстви українства зберігали громадську, державну та правову традицію.
Соціологічний підхід до визначення сутності «територіальна громада»	
Т. Бондарук [67]	як спільність громадян, що виникла в результаті природного розселення й об'єднана постійним проживанням у межах одного або кількох населених пунктів з єдиним адміністративним центром
І. Видрін [113, с. 82-90] [114]	як «...соціальна спільність, яка складається в кордонах спільного мешкання громадян, має своєю основою необхідну, соціально зумовлену діяльність, яка здійснюється групою людей, об'єднаних спільними інтересами в політичній, соціально-економічній та культурно-побутовій сферах життя», а також як «...об'єднання людей за місцем проживання з багатьма формальними, безособистісними і неформальними, особисто забарвленими зв'язками між ними»
Т. Авдєєвої та Ю. Філіпова [518]	як територіальна спільність людей, у межах якої визначається необхідність задоволення колективних і приватних потреб, інтересів, зумовлених спільним проживанням людей на певній території
Г. Іванцова [184]	як «...сукупність громадян, між якими виникає певний соціальний зв'язок на основі однорідності умов їхньої життєдіяльності, котра є виразником певних громадських відносин та інтересів. Громадяни об'єднані у місцеві спільноти не лише фактом проживання в спільних умовах, а й насамперед як суб'єкти способу життя, управлінської та політичної діяльності».
В. Медведчук [286]	«...це сплетіння соціальних відносин між людьми, які мають множину загальних інтересів, потреб; це спільноти, що можуть найбільшою мірою забезпечити здійснення і задоволення цих інтересів і потреб»
М. Орзіх [346, с. 62-71]	як «...єдиний на території соціальний субстрат, який має власні інтереси».
І. Бутко [77, с. 38]	«це люди, які мешкають у певних територіальних межах і об'єднані спільними інтересами».
С. Алфьоров [9, с. 47-50]	як сукупність громадян, об'єднаних певною територією, на якій вони проживають, мають спільні інтереси у вирішенні питань, пов'язаних із проживанням на цій території, та які беруть активну участь в їхньому вирішенні
Ю. Молодожен [313]	«це соціально-територіальна система, виникнення, становлення та розвиток якої розглядаються з позицій теорії соціальної дії, а саме через форми функціональної взаємодії ядра системи – соціального колективу – з такими підсистемами, як політична, економічна, підтримка інституціональних культурних (етнічних) зв'язків, на відміну від розповсюдженого поділу на фізико-органічні підсистеми».
О. Бобровська та І. Шумік [64, с. 232]	соціальна спільнота, яка проживає на одній території, має спільні соціальні потреби й інтереси, здатні свідомо і активно виражати спільну волю й об'єднувати зусилля у вирішенні місцевих справ шляхом виконання самоврядних функцій у різних сферах власної життєдіяльності через реалізацію економічної та соціальної правосуб'єктності

Ю. Наврузов [327, с. 223-224]	як певний соціальний організм, визначальною ознакою якого є узгодженість, гармонійність суспільних й індивідуальних потреб та інтересів
Т. Парсонс [358]	як соціальна система, спільнота, об'єднання дійових осіб, що володіють певним територіальним простором як основою для здійснення більшої частини їхньої повсякденної діяльності
Т. Кравченко [240, с. 69]	«...є тим самоврядним соціальним осередком, формування та оптимальне функціонування якого стане передумовою побудови громадянського суспільства та правової держави в Україні. Територіальна громада – це частина громадянського суспільства, яке є великою самоорганізованою системою, що складається з багатьох інститутів і асоціацій людей»
І. Лисенко [265, с. 362-372]	спільність людей, об'єднана сталими взаєминами, що проживають на певній території та здійснюють самоврядування через місцеві референдуми, загальні збори, органи місцевої представницької влади (сільські, селищні, міські ради і т. ін.), органи самоорганізації населення та інші об'єднання громадян з метою реалізації власних інтересів
Економічний підхід до визначення сутності «територіальна громада»	
Н. Альошина [10, с. 173-180]	це первинний суб'єкт місцевого самоврядування, який складається з фізичних осіб-жителів (громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, біженців, вимушених переселенців), що постійно мешкають, працюють на території села (або добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл), селища або міста і безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення та пов'язані індивідуально-територіальними зв'язками системного характеру
Х. Патицька [360, с. 320-328]	це природно сформована людська спільнота, членами якої є фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, переміщені особи та біженці), які проживають, працюють чи володіють нерухомим майном на спільній території в межах одного або кількох населених пунктів з єдиним адміністративним центром. Вона характеризується сукупністю сталих зв'язків і спільних інтересів у питанні власного життєзабезпечення та є представником місцевої спільноти на політичній арені, власником комунального майна на цій території та платником місцевих податків і зборів
Є. Кулакова та А. Бречко [249]	це сукупність фізичних осіб (громадян України, осіб без громадянства, іноземців), пов'язаних спільною територією постійного проживання (в селі, селищі, місті), які мають спільні соціально-культурні, економічні, професійні інтереси, а також право здійснювати місцеве самоврядування безпосередньо або через створені органи та можливість діяти на корпоративних засадах для вирішення місцевих проблем
М. Пухтинський [390]	«...як свідомо сформована, соціально і політично активна людська спільнота, самодостатня у своєму існуванні та розвитку щодо забезпечення фінансовими, економічними, природними ресурсами».
В. Лапін [259]	як «...співтовариство людей, що проживають на певній території й об'єднані спільними інтересами у вирішенні питань життєдіяльності за допомогою використання і розвитку місцевих матеріальних та соціальних ресурсів на принципах самоврядування
С. Кочеткова [233]	це соціальне середовище, що у взаємозв'язку з економічними умовами становить єдиний соціально-економічний простір, необхідний для функціонування господарювання суб'єктів

Продовж. табл. А

А. Мельник та Г. Монастирський [290]	як первинна адміністративна територіальна одиниця держави, в межах якої здійснюється місцеве самоврядування, представлене цією територіальною громадою та виборними органами й забезпечене певним чином фінансово-матеріально
Ю. Петрушенко [367]	це спільнота мешканців, що мають спільні інтереси, обумовлені постійним проживанням у межах відповідної території, власні органи місцевого самоврядування та ресурси (у т. ч. фінансові), достатні для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку»
В. Березинський [57, с. 77-84]	«...як специфічний первинний колективний суб'єкт місцевого самоврядування, що складається з громадян держави, іноземних громадян й осіб без громадянства, об'єднаних фактом постійного проживання на території населеного пункту (села, селища або міста) та спільністю місцевих інтересів, який наділений гарантованим державою правом самостійно на підставі власної матеріально-фінансової основи вирішувати питання місцевого значення в різноманітних формах реалізації компетенції»
І. Шумляєва [554]	як «...жителів самоврядної адміністративно-територіальної одиниці, що постійно або переважно проживають на її території, об'єднані спільними інтересами та наділені достатніми фінансовими, матеріальними та іншими ресурсами для виконання завдань і функцій місцевого самоврядування»
О. Лиска [266]	це спільнота людей, об'єднаних на основі спільних інтересів, місця проживання та господарської діяльності, які мають сформоване почуттям спільноти і вирішують питання місцевого значення як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування.

Джерело: складено автором.

Додаток Б

Таблиця Б

Наукові підходи до трактування поняття «місцеве самоврядування»

Автор	Визначення
1	2
М. Баглай [24, с. 136]	Місцеве самоврядування не входить до системи органів державної влади, але за природою є частиною державної влади
Ю. Мігачев, В. Семенов [299, с. 220-221]	Місцевим (муніципальним) управлінням іменується керівництво справами, переважно місцевого значення, що здійснюється виборними органами, які уповноважені представляти населення тієї або іншої адміністративно-територіальної одиниці, та їхнім адміністративним апаратом. Місцеве управління – це відносно децентралізована форма державного управління
Ю. Панейко [355, с. 136]	Місцеве самоврядування є за приписами закону zdeцентралізованою державною адміністрацією, роль якої виконують локальні органи, які ієрархічно не підлягають іншим органам і самостійні в межах закону та загального правового порядку
В. Шаповал [547, с. 51]	Місцеве самоврядування за природою є децентралізованою формою державного управління
О. Кутафін, В. Фадєєв [254, с. 86-89]	Місцеве самоврядування є самостійною діяльністю громадян з вирішення питань місцевого значення
О. Батанов [49, с. 24]	Місцеве самоврядування є недержавною за природою самостійною формою здійснення народом своєї влади – влади територіальних громад
В. Кампо [191, с. 4]	Місцеве самоврядування за природою є специфічною формою реалізації публічної влади, відмінної як від державної, так і об'єднань громадян. Воно втілює місцеві корпоративні інтереси територіальних громад, тоді як держава – загальнонаціональні інтереси, а політичні партії чи громадські організації – політичні, соціальні, культурні та інші інтереси своїх членів
В. Кравченко [234, с. 4]	Місцеве самоврядування є відносно автономним функціонуванням певного колективу (організації) людей, що забезпечується самостійним прийняттям членами цього колективу норм і рішень, які стосуються його життєдіяльності, та відсутністю в колективі розриву між суб'єктом і об'єктом управління
К. Арановський [19, с. 463]	Місцеве самоврядування організовує людей в об'єднання, яке не зіставне із звичайними асоціаціями, проте може бути визначене не інакше, як територіальний колектив зі своїми структурою і інтересами. З іншого боку, самоврядування небагато для держави, оскільки воно виконує адміністративні функції і частково звільняє державу від турбот про місцеві справи
В. Борденюк [68, с. 24]	Місцеве самоврядування є явищем громадського життя, в якому поєднуються самоврядні та державницькі засади, що співіснують, доповнюючи одна одну
О. Діденко [150, с. 12-13]	Місцеве самоврядування – це спосіб організації стабільних соціальних цінностей на обмеженій території з метою вирішення спільних завдань
І. Редліх [395, с. 5]	Місцеве самоврядування – це здійснення місцевими жителями чи їх виборними представниками повноважень, які їм надані законною владою чи які належать їм за загальним правом
М. Свешников [411, с. 24]	Місцеве самоврядування – це добровільна участь населення у місцевому управлінні

Продовж. табл. Б

Б. Нольде [331, с. 13]	Місцеве самоврядування – це форма здійснення державних функцій за допомогою незалежних тією чи іншою мірою осіб та установ
Ю. Тодика, В. Яворський [504, с. 3]	Місцеве самоврядування – це система, яка складається із сукупності демократичних організаційних форм (виборів) та інститутів безпосередньої демократії (референдумів), інших форм волевиявлення населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці й виборних та інших органів, що реалізують його цілі, завдання та функції
Ю. Демків [145]	Сутність поняття місцевого самоврядування полягає у здійсненні влади населенням
А. Коваленко [216, с. 8]	Місцеве самоврядування є системою суспільних відносин, що виникають у процесі самоорганізації населення певних територій для самостійного та під власну відповідальність управління місцевими справами, вирішення питань місцевого значення як безпосередньо, так і через утворювані ним органи місцевого самоврядування та інші органи його самоорганізації за місцем проживання
М. Корнієнко [232, с. 72]	Місцеве самоврядування за сучасних умов не може бути нічим іншим, як однією із форм децентралізації державної влади на рівень територіальних колективів громадян та тих органів, які вони обирають, формою здійснення державних функцій згаданими громадськими суб'єктами. Це означає, що правоздатність територіальних колективів на незалежне та самостійне вирішення питань місцевого значення є не природною, а встановленою законом і гарантованою державою
Т. Бондарук [67, с. 15]	Місцеве самоврядування може розглядатися і як форма організації місцевої влади, за якою громадяни – жителі відповідної території (територіальної громади) – безпосередньо або через уповноважені ними органи, незалежно, під власну відповідальність, у межах конституції, законів країни і власних матеріальних та фінансових можливостей вирішують питання місцевого значення
О. Белкін, А. Єрьомін [55, с. 124]	Місцеве самоврядування є рівноправним суб'єктом управління, який володіє фінансовими ресурсами самостійно в межах своїх повноважень. Тільки, на відміну від держави, місцеве самоврядування передбачає, що суб'єкти управління є ланками системи власного, а не державного управління
В. Євдокімов [156, с. 7]	Місцеве самоврядування ґрунтується на діяльності місцевих виборних органів, що базується на власному бюджеті та законодавчо закріплених повноваженнях
Л. Ярічевська [570, с. 8]	Місцеве самоврядування – це діяльність населення місцевої територіальної одиниці та його виборних органів, що спрямована на управління власними справами
Г. Барабашев [40, с. 7]	Місцеве самоврядування є владою місцевого населення в справах місцевого значення, яка здійснюється громадянами безпосередньо і через виборні органи, в рамках закону, але без втручання державної влади
В. Бесчастний [303, с. 36-37]	Інститут місцевого самоврядування в Україні є волевиявленням територіальних громад, їхніх органів та посадових осіб, із метою самостійного вирішення питань місцевого значення в межах Конституції та законів України
О. Сушинський [493, с. 37]	Місцеве самоврядування є здійсненням виду публічної влади чи громадівської влади шляхом структурування на суспільно значимі функції, що здійснюються відповідною інституційною структурою – громадою безпосередньо і через легалізовані та відповідальні перед нею (громадою) органи місцевого самоврядування: главу, раду та виконавчі органи територіальної громади

Продовж. табл. Б

І. Дробот [153, с. 55]	Місцеве самоврядування – це насамперед самоорганізоване на демократичних постулатах рівності, справедливості та свободи співіснування людей/громадян з метою організації своєї життєдіяльності
---------------------------	--

Джерело: складено автором на основі

Додаток В

Таблиця В

Наукові підходи до тлумачення сутності дефініції «фінанси»

Автор	Сутність підходу
1	2
Л. Безгубенко [54, с. 14]	Фінанси – це система грошових відносин, що виникають у процесі розподілу і перерозподілу на макрорівні – валового внутрішнього продукту і національного доходу (на мікрорівні – виручки і прибутку), з приводу утворення, розподілу і використання фінансових ресурсів (що найчастіше відбувається у фондовій формі) з метою задоволення суспільних інтересів і потреб
П. Юхименко, В. Федосов, Л. Лазебник та ін. [567, с. 4]	Фінанси як економічні відносини, пов'язані з формуванням, розподілом і використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів для виконання функцій та завдань господарюючих суб'єктів, а також будь-якої фізичної особи й суспільства загалом
С. Лушина [525, с. 16, 86]	Основою фінансів як нового економічного явища стають грошові доходи. Саме сфера грошових доходів відділяє фінанси від безмежного світу грошових відносин. Формування, розподіл і використання грошових доходів – ось що породжує фінанси. Коротко можна сказати, що фінанси – це рух грошових доходів, ... сплав права і економіки
К. Шоуп [626, с. 6, 465-470]	Наука державних фінансів описує й аналізує функціонування державних фінансів з боку грошових асигнувань, соціальних виплат і методів фінансування цих потреб за допомогою податків, позик, іноземної допомоги та емісії грошей
М. Романовський [521, с. 10]	В радянські часи – часи превалювання загальнодержавної власності – поняття «фінанси» і «державні фінанси» означали одну і ту саму групу відносин ... і особливих протиріч в теорії не виникало
З. Боді та Р. Мертон [65, с. 38]	Фінанси – це наука про те, яким чином люди керують витрачанням і надходженням дефіцитних грошових ресурсів протягом певного періоду часу
С. Юрій, В. Федосов та ін. [565, с. 19]	За сутністю фінанси є об'єктивною економічною категорією. Вони відображають сукупність економічних відносин, пов'язану із розподілом та перерозподілом ВВП, а в окремих випадках й національного багатства країни з метою формування фінансових ресурсів та створення фондів грошових коштів і їхнього використання для забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства.
О. Непочатенко, С. Колотуха, С. Власюк, П. Боровик, В. Бечко, П. Бечко [324]	Фінанси – це економічна категорія, що відображає сукупність економічних відносин, пов'язаних зі створенням, розподілом, перерозподілом і використанням фінансових ресурсів. Економічний зміст фінансів становлять гроші, які є матеріальною формою фінансів. Без наявності грошових агрегатів немає фінансів і фінансових відносин
О. Василик [86]	Фінанси слід розглядати як економічну категорію, що відображає створення, розподіл і використання фондів фінансових ресурсів для задоволення потреб господарської діяльності, надання різноманітних послуг населенню з боку держави, забезпечення виконання державою її функцій.
Е. Вознесенський [104]	Фінанси – це система імперативних грошових відносин, які виражають форми руху національного доходу суспільства, формування та використання централізованих і децентралізованих грошових фондів держави.

Продовж. табл. В

В. Родіонова, Ю. Вавілов, Л. Гончаренко та ін. [397]	Фінанси – це грошові відносини, що виникають у процесі розподілу та перерозподілу вартості валового суспільного продукту та частини національного багатства у зв'язку з формуванням грошових доходів і накопичень у суб'єктів господарювання та держави і використанням їх на розширене відтворення, матеріальне стимулювання працівників, задоволення соціальних та інших потреб суспільства.
Б. Сабанті [403]	Фінанси – це система грошових відносин щодо формування та використання фондів, необхідних державі для виконання своїх функцій.
М. Міляков [301]	Фінанси – це сукупність грошових відносин, одним з учасників яких є держава, що опосередковують формування та використання загальнодержавних фондів грошових коштів для виконання державою покладених на неї конституційних функцій щодо вирішення економічних, соціальних, політичних та інших завдань.
Л. Дробозіна [152, с. 64]	Фінанси – це економічні відносини, пов'язані з формуванням, розподілом і використанням централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів з метою виконання функцій і завдань держави та забезпечення умов розширеного відтворення.
В. Опарін [342, с. 46-48, 50, 53] [341]	Фінанси – сукупність грошових відносин, пов'язаних з формуванням, мобілізацією і розміщенням фінансових ресурсів та з обміном, розподілом і перерозподілом вартості створеного на основі їхнього використання валового внутрішнього продукту, а за певних умов і національного багатства.
Б. Карпінський, Т. Шира [199]	Фінанси: 1) економічні відносини, пов'язані з розподілом, перерозподілом і використанням частини вартості ВВП, НД держави та використанням централізованих, децентралізованих грошових коштів, коштів населення з метою виконання функцій і завдань держави та забезпечення умов розширеного відтворення, стимулювання працівників, задоволення соціальних та інших потреб суспільства; 2) грошові засоби як елемент економічно-господарського обігу; 3) система грошових відносин у тій чи іншій державі, а також сукупність усіх грошових коштів, що є в розпорядженні держави.
В. Сухарський [491]	Фінанси – система економічних відносин, що складаються між державою, підприємством і громадянами щодо привласнення частини національного доходу через механізм оподаткування та його розподілу відповідно до соціально-економічних функцій, які виконує держава. З точки зору речового змісту, фінанси – це сукупність усіх грошових коштів, їх розподіл і використання.
Н. Давиденко, О. Данилевська- Жугунісова [141]	Як економічна категорія фінанси виражають сукупність історично усталених економічних відносин, пов'язаних з обміном, розподілом і перерозподілом у грошовій формі ВВП, а в певних умовах і національного багатства.
Л. Алексеєнко, В. Олексієнко [8]	Фінанси: 1) система формування, розподілу і використання грошових засобів підприємства, держави; 2) сукупність усіх грошових засобів, що є у розпорядженні підприємства, держави.
С. Гончаров, Н. Кушнір [130]	Фінанси – система грошових відносин держави, за допомогою яких вона здійснює перерозподіл ВВП та національного доходу для утворення і використання грошових фондів на розширене відтворення й задоволення інших потреб суспільства.

Продовж. табл. В

С. Мочерний, Я. Ларіна, О. Устенко, С. Юрій [319]	Фінанси – система відносин економічної власності між різними суб'єктами господарювання щодо створення, мобілізації, розміщення, обміну та розподілу, в т. ч. перерозподілу, фінансових ресурсів і грошових коштів, їхнього руху в процесі обігу та використання з метою забезпечення кожного суб'єкта, а також будь-якої фізичної особи й суспільства загалом необхідними грошима.
В. Голуб [128, с. 97-103]	Фінанси – це економічні відносини, які виникають у процесі розподілу і перерозподілу вартості ВВП або/та частини національного багатства на макрорівні, а також доходу або прибутку на макрорівні, у зв'язку із формуванням грошових фондів у суб'єктів господарювання або держави та використанням їх на розширене відтворення, матеріальне стимулювання працівників, задоволення соціальних та інших потреб суспільства.
С. Ковальчук, І. Форкун [218]	Фінанси – економічний інструмент розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу, засіб контролю за утворенням та використанням фондів грошових коштів.
В. Ковальов та ін. [524]	Фінанси як економічна категорія є системою розподільних грошових відносин, які виникають у процесі формування і використання фондів грошових коштів суб'єктів, які беруть участь у створенні сукупного суспільного продукту.
Г. Осовська, О. Юшкевич, Й. Завадський [350]	Фінанси – це застосування різноманітних прийомів для досягнення максимального достатку фірми або загальної вартості капіталу, вкладеного у справу, або процес одержання та використання фондів фірми.
Г. Поляк [522, с. 16], Л. Андросова, В. Горелік [377]	Фінанси – це ланка грошової сфери, в якій забезпечення потреб суб'єктів суспільного відтворення здійснюється шляхом акумуляції грошових коштів; фінанси – це форма одностороннього дискретного руху коштів.
В. Ільчук, та І. Горшунова [187]	Фінанси – це економічні відносини, пов'язані з формуванням, розподілом і використанням централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів для виконання функцій і завдань суб'єктів господарювання, а також будь-якої фізичної особи й суспільства загалом та забезпечення умов розширеного відтворення.
А. Єпіфанов, І. Д'яконова, І. Сало [162]	Фінанси у загальному трактуванні означають застосування різноманітних прийомів розподілу сукупного суспільного продукту на централізовані та децентралізовані фонди грошових ресурсів. Фінанси у вузькому значенні – це застосування різноманітних прийомів і методів для досягнення максимального прибутку підприємств, фірм, корпорацій або інших суб'єктів господарювання, інакше кажучи, збільшення загальної вартості капіталу, вкладеного у справу за мінімального ризику.
А. Бабич, Л. Павлова [20]	Фінанси виражають економічні відносини, що виникають у реальному грошовому обороті на основі накопичення грошового капіталу, пов'язані з його розподілом і перерозподілом через централізовані та децентралізовані фонди грошових коштів, з метою забезпечення розширеного відтворення у різних секторах економіки.
В. Федосов, Л. Буряк, Д. Бутаков [516, с. 23]	Фінанси – це особлива, специфічна форма виробничих відносин, пов'язаних з процесом розподілу (перерозподілу) частини вартості сукупного суспільного продукту, утворенням і використанням на цій основі цільових централізованих і децентралізованих грошових фондів суспільного призначення»

Джерело: складено автором на основі

Додаток Г

Таблиця Г

Наукові підходи до тлумачення сутності дефініції «місцеві фінанси»

Автор	Сутність підходу
1	2
В. Поліщук [376, с. 354]	Головне призначення місцевих фінансів – сприяння через державні інституції, зокрема органи місцевого самоврядування, успішному економічному і соціальному розвитку, зростанню матеріального добробуту населення, забезпеченню прав і свобод людини
А. Бабич, Л. Павлова [23, с. 459]	Фінансові ресурси місцевого самоврядування – це сукупність грошових коштів, якими володіє орган місцевого самоврядування для вирішення завдань, покладених на нього державою та місцевим населенням
О. Кириленко [205]	Місцеві фінанси як систему фінансових відносин з приводу формування, розподілу і використання фінансових ресурсів, необхідних органам місцевого самоврядування для виконання покладених на них завдань
І. Валентюк, О. Борщ, Г. Берданова [83, с. 330]	Місцеві фінансові ресурси – це грошові кошти місцевого самоврядування та фінансові ресурси підприємств і організацій, населення, які створюються в процесі відносин, пов'язаних із розподілом і перерозподілом частини вартості ВВП, і залучаються органами місцевого самоврядування для забезпечення економічного і соціального розвитку територій
О. Василик [86, с.180]	Місцеві фінанси – це сукупність форм і методів створення фінансових ресурсів для забезпечення органами місцевого самоврядування виконання покладених на них функцій у галузі економічного і соціального розвитку
В. Васильєв [88, с. 18]	Фінансові ресурси муніципального утворення – це цільові фонди грошових коштів, що формуються в результаті виробництва і розподілу новоствореної на території муніципального утворення і частини ВВП, створеного за її межами і надходить на територію в порядку розподілу та перерозподілу
О. Сунцова [486]	Місцеві фінанси - це система формування, розподілу і використання грошових та інших фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань, як власних, так і делегованих
П. Юхименко, В. Федосов, Л. Лазебник [567], О. Кириленко [200], С. Гутаріна [140], П. Круш, О. Кожемяченко [245], Ю. Козаченко [220]	Місцеві фінанси – це система фінансових, соціально-економічних відносин щодо формування, розподілу і використання грошових та інших фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них завдань і функцій, як власних, так і делегованих
Т. Морозова [393, с. 29]	Місцеві фінанси – це сукупність грошових коштів, які використовуються для економічного і соціального розвитку територій. Головний напрямок використання – фінансове забезпечення соціальної і частково виробничої інфраструктури

Продовж. табл. Г

О. Николаєва [328]	Місцеві фінанси – це система економічних відносин щодо формування, розподілу і використання фінансових ресурсів для виконання місцевими органами влади покладених на них власних і делегованих повноважень, поліпшення добробуту територіальної громади та соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці
Енциклопедія державного управління [160]	Економічні відносини, що формуються між ОМС, органами державної влади, суб'єктами господарювання та населенням з приводу формування, розподілу, використання місцевих фондів грошових ресурсів
Н. Ширкевич [552]	Система грошових відносин, пов'язаних з акумулюванням частини сукупного суспільного продукту, його розподілом і використанням у відповідності до функцій, які виконує місцева влада
С. Гутаріна [140, с. 56-61]	Система соціально-економічних відносин, яка функціонує з приводу формування, розподілу та використання фінансових ресурсів місцевих органів влади для виконання власних та делегованих державою повноважень
В. Базилевич [28]	Система формування, розподілу і використання доходів територіальними громадами та місцевими органами влади з метою виконання делегованих та закріплених функцій і завдань

Джерело: складено автором

Додаток Д

Таблиця Д

**Наукові підходи до тлумачення сутності дефініції «фінансові ресурси»
(на мезорівні)**

Автор	Сутність підходу
1	2
І. Сазонець, Т. Гринько, Г. Придатко, [406]	Сукупність фінансових ресурсів, які формуються та використовуються для вирішення проблем, пов'язаних з процесами проектування, будівництва, розвитку, функціонування об'єктів та суб'єктів соціально-економічної та інженерно-виробничої інфраструктур регіону, суб'єктів підприємницької діяльності в регіоні
Р. Яруллін, Г. Галімова [571]	До фінансових ресурсів відносяться тільки ті грошові кошти, які фактично використовуються
О. Пахунік [357, с. 145-153]	Основа фінансових ресурсів ОМС у складі фінансових ресурсів муніципальних утворень
О. Петрук [366, с. 398-306]	Фінансові ресурси регіону складаються з фінансових ресурсів населення, фінансових ресурсів підприємств та фінансових ресурсів бюджету відповідного регіону
Л. Олійник [338, с. 131-136]	До складу фінансових ресурсів слід віднести: доходи місцевих бюджетів, цільові фонди, міжбюджетні трансферти, позики, фінансові ресурси комунальних підприємств, фінансові ресурси населення, інвестиції, цільове фінансування регіональних програм з Державного бюджету
Енциклопедія державного управління [160]	План формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються ОМС та органами влади АР Крим протягом бюджетного періоду
А.С. Нешитой, П. Вахрін [326]	Сукупність грошових коштів, фінансових активів, якими розпоряджається держава та її підприємства, організації, установи як господарюючі суб'єкти
Економічна енциклопедія [158]	Грошові фонди, які знаходяться у розпорядженні органів державного управління, підприємницьких структур, населення
З.Герасимчук, І. Вахович, І. Камінська [122]	Нагромадження і доходи, що створюються й зосереджуються у відповідних фондах
О. Данілов, Д. Серебрянський [142]	Грошові фонди фінансової системи, які створюються в результаті економічної та фінансової діяльності за певний період
А. Фонотов [530]	Сукупність грошових коштів, які використовуються для створення централізованих і децентралізованих фондів
Г. Поляк [378]	Грошові доходи, накопичення і надходження, що формуються у суб'єктів господарювання і держави та використовуються у фондовій і нефондовій формах
Є. Качан та ін. [394]	Грошові ресурси, отримані внаслідок виробничо-господарської діяльності господарських суб'єктів регіону і доходів населення

Продовж. табл. Д

Г. Рахімова [392]	Сукупність наявних фінансових можливостей (фінансів) регіону
М. Коваленко [526]	Грошові фонди, які створюються за певний період у процесі діяльності суб'єктів господарювання, централізовані і децентралізовані грошові фонди цільового призначення, які формуються в процесі розподілу та перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту і національного доходу і призначені для використання у відповідності з завданнями соціально-економічного розвитку

Джерело: складено автором

Додаток Ж

Таблиця Ж

Наукові підходи до тлумачення сутності дефініції «місцеві бюджети»

Автор	Сутність підходу
1	2
О. Квасовський, А. Лучка, Б. Малиняк [200]	Місцеві бюджети є провідною ланкою не лише бюджетної, а й економічної системи держави, зокрема, місцеві бюджети в державних фінансах: складова бюджетної системи; інструмент реалізації загальнодержавних програм; джерело фінансування державних видатків; інструмент фінансового вирівнювання. Місцеві бюджети з позицій головного інструменту місцевих фінансів – фінансова база місцевого самоврядування; фінансові плани територіальних формувань; джерело утримання і розвитку
Д. Ковалевич [213]	Відображають сферу економічних відносин, які пов'язані з формуванням, розподілом, перерозподілом та використанням централізованих грошових коштів і призначенні для соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць
О. Сунцова [486]	За змістом місцевий бюджет – це сукупність економічних (грошових) відносин, що виникають у зв'язку з утворенням та використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади в процесі перерозподілу національного доходу з метою забезпечення розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб суспільства
І. Чікіта [545]	Місцеві бюджети відображають систему економічних відносин, які складаються в суспільстві з приводу утворення децентралізованих фондів грошових коштів, їх розподілу та використання для надання суспільних благ на місцевому (локальному) рівні
Є. Балацький [38, с. 268-277]	Місцевий бюджет відображає обумовлену адміністративно-територіальним поділом і устроєм бюджетної системи держави сферу економічних, відносин, які ідентифікуються в процесі формування, розподілу, перерозподілу та використання централізованих грошових коштів, що акумулюються у розпорядженні місцевих органів влади і, в своїй більшості, призначенні для соціально-економічного розвитку конкретних регіонів країни та підвищенню добробуту населення
Ю. Воробйов, І. Когут [111]	Система грошових відносин, що виникають між суб'єктами фінансової системи на мікро- та макрорівнях з приводу формування, розподілу та використання ресурсів місцевих бюджетів, заснованих на забезпеченні фінансової стійкості та виконанні умов їх фінансової безпеки
І. Сазонець, Т. Гринько, Г. Придатко [406]	Місцеві бюджети забезпечують необхідними грошовими засобами фінансування заходів економічного та соціального розвитку, які здійснюються органами влади на відповідній території
Ю. Пасічник [359]	Форма існування реальних, об'єктивно зумовлених розподільчих відносин, що виконують специфічне призначення – задоволення потреб у фінансових ресурсах як суспільства в цілому, так і його адміністративно-територіальних одиниць
О. Василик, К. Павлюк. [87]	Фонди фінансових ресурсів, призначенні для реалізації завдань і функцій, що покладаються на органи місцевого самоврядування

Продовж. табл. Ж

П. Юхименко, В. Федосов, П. Круш [245], О. Сунцова [486]	Система формування, розподілу і використання місцевою владою фінансових ресурсів для забезпечення місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань як власних, так і делегованих
І. Валентюк, О. Борщ, Г. Берданова [83]	Грошові кошти місцевого самоврядування та фінансові ресурси підприємств і організацій, населення, які створюються в процесі відносин, пов'язаних з розподілом і перерозподілом частини вартості ВВП, і залучаються ОМС для забезпечення економічного і соціального розвитку територій
Е. Морозова [317, с. 161-166]	Сукупність грошових коштів, що використовуються на економічний і соціальний розвиток територій. Головним напрямком їх використання є фінансове забезпечення соціальної і частково виробничої інфраструктури.
А. Бабич, Л. Павлова [23]	Сукупність грошових коштів, якими володіє ОМС для вирішення завдань, покладених на нього державою та місцевим населенням.
В. Васильєв [88]	Цільові фонди грошових коштів, що формуються в результаті виробництва і розподілу на території муніципального утворення і частини ВВП, створеного за її межами і надходить на територію в порядку розподілу та перерозподілу
О. Василик [86]	Сукупність форм і методів створення фондів фінансових ресурсів для забезпечення ОМС виконання покладених на них функцій у галузі економічного і соціального розвитку територій.

Джерело: складено автором

Додаток 3

Таблиця 3

Здійснення місцевих запозичень в Україні у 2017- 2018 р.

Дата	ОМС, що здійснює запозичення	Кредитор	Вид запозичення	Сума	Валюта	Ставка (%)	Термін запозичення
2017 р.							
14.11.2017	Івано-Франківська міська рада	НЕФКО	Зовнішній кредит	4000	тис. EUR	EURIB OR 6M 6.25%	9 років, остаточне погашення 14.11.2026 р.
16.11.2017	Прилуцька міська рада	НЕФКО	Зовнішній кредит	11990	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 15.08.2022 р.
01.12.2017	Одеська міська рада	ПАТ АБ "Укргазбанк"	Внутрішній кредит	1000000	тис. UAH	17.5%	5 років, остаточне погашення 10.11.2022 р.
18.12.2017	Білоцерківська міська рада	НЕФКО	Зовнішній кредит	12000	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 15.09.2022 р.
29.12.2017	Баранівська міська рада	НЕФКО	Зовнішній кредит	4949	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 15.08.2022 р.
29.12.2017	Чортківська міська рада	НЕФКО	Зовнішній кредит	8000	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 15.09.2022 р.
28.12.2017	Кам'янська міська рада	НЕФКО	Зовнішній кредит	11000	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 15.09.2022 р.
28.12.2017	Покровська міська рада	НЕФКО	Зовнішній кредит	12300	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 15.09.2022 р.
26.12.2017	Балаклійська міська рада	НЕФКО	Зовнішній кредит	10800	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 15.09.2022 р.
2018 р.							
19.07.2018	Київська міська державна адміністрація (Київська міська рада)	ПБІАР КИЇВ ФАЙНЕНС ПЕЛСІ	Зовнішній кредит	115072	тис. USD	7.5%	5 років, остаточне погашення 15.12.2022 р.
23.05.2018	Луцька міська рада	НЕФКО	Зовнішній кредит	5000	тис. EUR	EURIB OR 6M 6.25%	9 років, остаточне погашення 23.05.2027 р.

Продовж. табл. 3

21.05.2018	Львівська міська рада	ПАТ "Державний ощадний банк України"	Облігації	220000	тис. UAH	17.89%	3 років, остаточне погашення 30.06.2021 р.
		ПАТ "Державний ощадний банк України"		220000	тис. UAH	17.89%	3 років, остаточне погашення 30.06.2021 р.
13.09.2018	Івано-Франківська міська рада	ПАТ "Укргаз-банк"	Облігації	100000	тис. UAH	17.5%	2 років, остаточне погашення 11.09.2020 р.
		ПАТ "Укргаз-банк"		100000	тис. UAH	17.5%	1 рік, остаточне погашення 13.09.2019 р.
		ПАТ "Укргаз-банк"		100000	тис. UAH	17.5%	3 років, остаточне погашення 30.06.2021 р.
23.08.2018	Кропивницька міська рада Кіровоградської області	НЕФКО	Зовнішній кредит	2000	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 15.03.2023 р.
25.05.2018	Дніпровська міська рада	ПАТ АБ "Укргаз-банк"	Внутрішній кредит	500000	тис. UAH	17.4%	2 років, остаточне погашення 24.05.2020 р.
23.08.2018	Нікопольська міська рада Дніпропетровської області	НЕФКО	Зовнішній кредит	7900	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 15.05.2023 р.
02.10.2018	Овруцька міська рада Житомирської області	НЕФКО	Зовнішній кредит	5940	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 15.05.2023 р.
19.11.2018	Ужгородська міська рада	НЕФКО	Зовнішній кредит	12000	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 15.06.2023 р.
13.07.2018	Запорізька міська рада	ПАТ АБ "Укргаз-банк"	Внутрішній кредит	250000	тис. UAH	17.6%	5 років, остаточне погашення 11.07.2023 р.
		ПАТ "Державний ощадний банк України"		250000	тис. UAH	17.6%	5 років, остаточне погашення 15.07.2023 р.

Продовж. табл. 3

19.11.2018	Криворізька міська рада Дніпропетровської області	НЕФКО	Зовнішній кредит	6602	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 15.06.2023 р.
18.07.2018	Мелітопольська міська рада Запорізької області	ПАТ АБ "Укргаз-банк"	Внутрішній кредит	50000	тис. UAH	18.5%	5 років, остаточне погашення 17.07.2023 р.
19.09.2018	Уманська міська рада Черкаської області	ПАТ "Укргаз-банк"	Внутрішній кредит	24756	тис. UAH	18.01%	5 років, остаточне погашення 18.09.2023 р.
21.12.2018	Тернопільська міська рада	НЕФКО	Зовнішній кредит	12500	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 15.09.2023 р.
29.11.2018	Нетішинська міська рада Хмельницької області	НЕФКО	Зовнішній кредит	12100	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 15.08.2023 р.
28.12.2018	Луцька міська рада	Мінфін України	Внутрішній кредит	4360	тис. EUR	EURIB OR 6M 2%	22 років, остаточне погашення 28.12.2040 р.
19.12.2018	Рівненська міська рада	НЕФКО	Зовнішній кредит	12500	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 15.09.2023 р.
28.12.2018	Сумська міська рада	Мінфін України	Внутрішній кредит	5202	тис. EUR	EURIB OR 6M 2.5%	22 років, остаточне погашення 28.12.2040 р.
28.12.2018	Хмельницька міська рада	Мінфін України	Внутрішній кредит	646950	тис. EUR	EURIB OR 6M 2.5%	22 років, остаточне погашення 28.12.2040 р.
20.12.2018	Одеська міська рада	ПАТ АБ "Укргаз-банк"	Внутрішній кредит	1000000	тис. UAH	22.4%	5 років, остаточне погашення 15.12.2023 р.
11.12.2018	Тернопільська міська рада	Мінфін України	Внутрішній кредит	25408	тис. EUR	EURIB OR 6M 2.5%	22 років, остаточне погашення 11.12.2040 р.
31.12.2018	Олевська міська рада Житомирської області	НЕФКО	Зовнішній кредит	12500	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 15.09.2023 р.
31.12.2018	Тростянецька міська рада Сумської області	НЕФКО	Зовнішній кредит	12974	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 15.09.2023 р.

Продовж. табл. 3

22.12.2018	Тернівська міська рада Дніпропетровської області	НЕФКО	Зовнішній кредит	12200	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 22.12.2023 р.
20.12.2018	Вишнева міська рада Києво-Святошинського району Київської області	НЕФКО	Зовнішній кредит	11177	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 15.09.2023 р.
21.12.2018	Ніжинська міська рада Чернігівської області	НЕФКО	Зовнішній кредит	12400	тис. UAH	3%	5 років, остаточне погашення 15.09.2023 р.

Джерело: складено автором на основі даних реєстру місцевих запозичень Міністерства фінансів України [396]

Додаток К

Таблиця К

Наукові підходи до тлумачення сутності дефініції «децентралізація»

Автор	Сутність підходу
1	2
В. Андрущенко [16]	Більш ефективна, ніж централізація, модель щодо демократизації суспільної організації та створення умов для самоорганізації в державі. Полягає в тому, що здійснення частини основних функцій управління на місцях входить у компетенцію об'єднань громадян, що мешкають на певній території, а також органів і посадових осіб, які не призначаються «зверху», а обираються населенням у межах територіальних громад
М. Багмет, Т. Личко [26, с. 33-37]	Розширення повноважень органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади за рахунок повноважень центральних органів виконавчої влади з метою оптимізації і підвищення ефективності управління суспільно важливими справами, найповнішої реалізації регіональних і місцевих інтересів
Х. фон Браун, У. Гроте [579]	Передача повноважень і відповідальності за спільні функції від уряду до органів місцевого самоврядування
Т. Безверхнюк [53]	Перерозподіл повноважень регіонам з метою ефективного використання внутрішнього потенціалу, заохочення регіональних ініціатив та розмежування функцій і повноважень між різними рівнями управління
М. Братковський [71, с. 109-112]	Комплексний процес, який передбачає ланцюгову реакцію змін у державному організмі: значний перерозподіл повноважень на всіх щаблях владної вертикалі
С. Демиденко [144]	Провідний принцип європейської і світової політики, що вплинув на зростання важливості багаторівневого управління розвитком територій
О. Кобилецька [212]	Ефективний інструмент для реорганізації уряду в напрямі забезпечення суспільних благ та послуг
О. Кукарцев [248]	Скасування або послаблення одноосібних функцій центру з появою цих функцій в інших організаційних структурах, які мають певну самостійність
П. Курмаєв [253]	Перерозподіл та делегування повноважень на регіональний рівень з метою їх найбільш ефективного використання та заохочення регіональних ініціатив, оптимізації практичного вирішення питань на рівні адміністративно-територіальної одиниці
М. Лендєл [264, с. 44-49]	Важлива вимога для забезпечення таких політичних критеріїв, як незалежність, прозорість, відповідальність і ефективність публічних інститутів
Дж. Літвак [603]	Передача повноважень і відповідальності за публічні функції від центрального уряду квазінезалежним державним організаціям та/або приватному сектору
В. Малиновський [279]	Процес передачі частини функцій та повноважень вищими рівнями управління нижчим (від центральних органів виконавчої влади до місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування); у широкому розумінні - ослаблення або скасування централізації
А. Мельник [291]	Характерне явище для сфери сучасного державного управління, зумовлене об'єктивними та суб'єктивними факторами розподілу управлінських функцій та повноважень між органами виконавчої влади різних організаційно-правових рівнів

Продовж. табл. К

В. Мельниченко [294, с. 109-116]	Відчуження певної частини державної влади, що закріплюється відповідними нормами федеральної конституції або самоврядним утворенням із закріпленням цього відчуження як у конституціях, так і (здебільшого) законодавстві
Н. Мельтюхова [296]	Форма організації чи характеристика системи управління. Це характеристика відносин між суб'єктом і об'єктом управління, що відображає розподіл повноважень та відповідальності в прийнятті рішень стосовно внутрішніх стосунків і зовнішніх зносин системи
Н. Нижник [327]	Передача права приймати рішення на різних рівнях управління; характерне для сфери державного управління явище, зумовлене об'єктивними і суб'єктивними факторами, певний протилежний бік централізації, своєрідний засіб відображення централізації
Г. Одінцева, Г. Мостовий, О. Амосов [336]	Самостійність у підходах до управління з урахуванням багатоманітності місцевих особливостей при збереженні єдності в основному, суттєвому
О. Оболенський [334]	Передання частини функцій державного управління центральних органів виконавчої влади місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, розширення повноважень нижчих органів за рахунок вищих за рівнем
П. Мартиненко [284, с. 23]	це спосіб територіальної організації влади, при якому держава передає право на прийняття рішень з визначених питань або у визначеній сфері структурам локального чи регіонального рівня, що не входять у систему виконавчої влади і є відносно незалежними від неї
Г. Панікар [356]	Процес, який змінює і скорочує природу втручання центрального уряду та супроводжується структурними реформами на національному рівні
Л. Петренко [364]	Один з основних напрямів удосконалення системи управління, що полягає в делегуванні повноважень від вищого на нижчі щаблі управління для вирішення питань різного характеру
У. Тірк [501]	Фіскальний супутник приватизації власності держави

Джерело: складено автором

Додаток Л

Моделювання трендів фінансової децентралізації за доходами і видатками

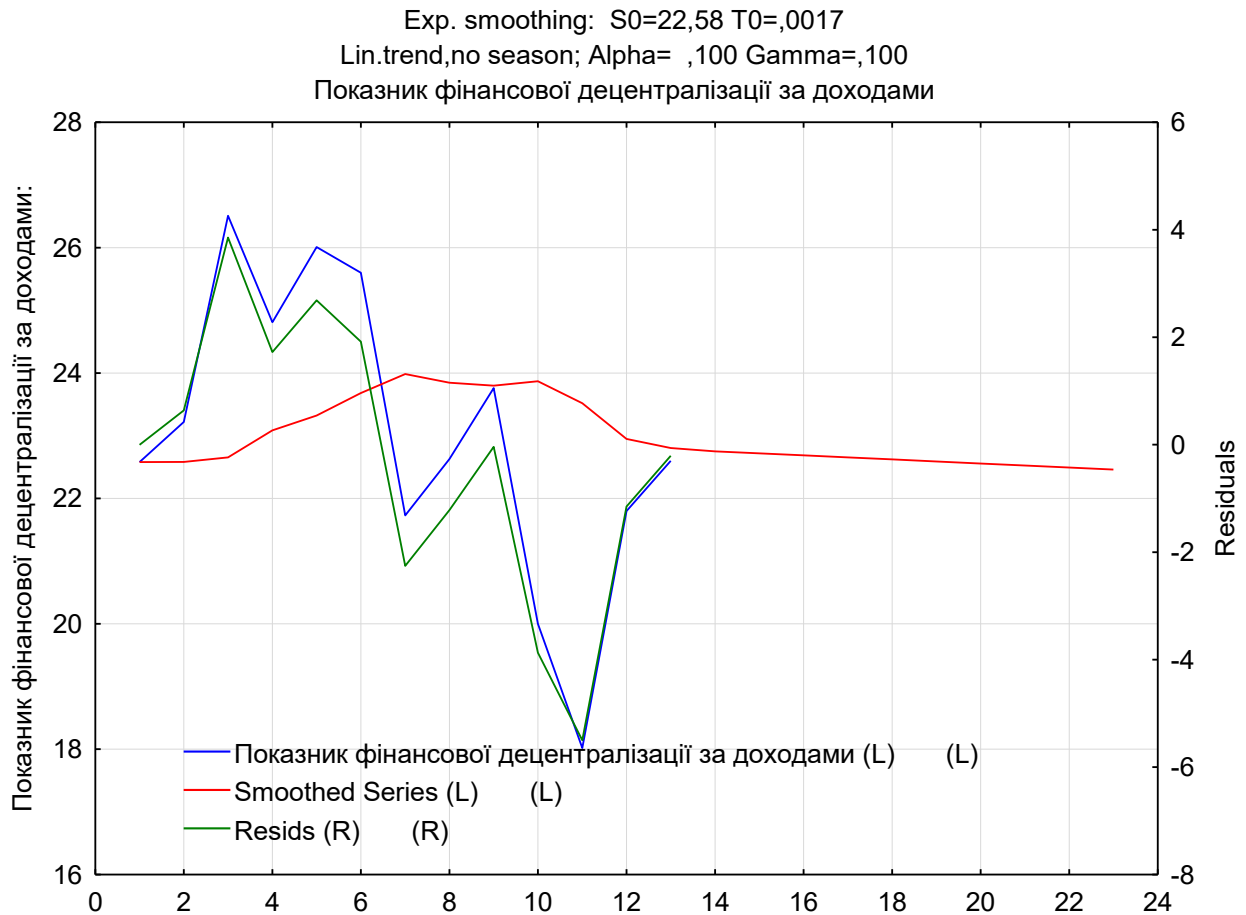


Рис. Л.1. Тренди фінансової децентралізації за доходами

Exp. smoothing: $S_0=22,58$ $T_0=,0017$ Lin.trend,no season; Alpha= ,100 Gamma=,100 Показник фінансової децентралізації за доходами	
Summary of error	Error
Mean error	-0,26245
Mean absolute error	1,92744
Sums of squares	82,28932
Mean square	6,32995
Mean percentage error	-2,30018
Mean abs. perc. error	8,77131

Рис. Л. 2. Характеристики моделі тренду фінансової децентралізації за доходами

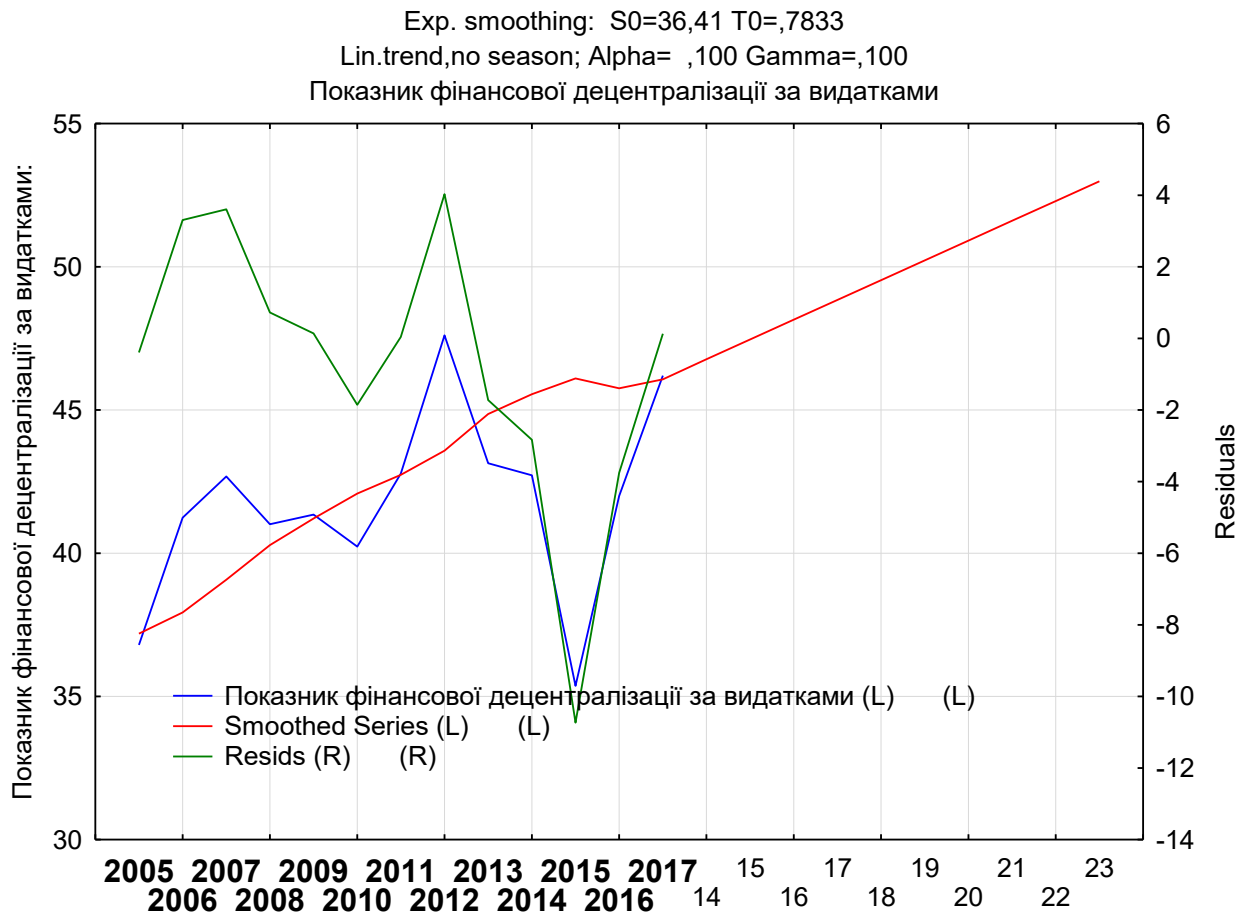


Рис. Л.3. Тренди фінансової децентралізації за видатками

Exp. smoothing: $S_0=36,41$ $T_0=0,7833$ Lin.trend,no season; Alpha= ,100 Gamma=,100 Показник фінансової децентралізації за видатками	
Summary of error	Error
Mean error	-0,7162
Mean absolute error	2,5591
Sums of squares	184,6276
Mean square	14,2021
Mean percentage error	-2,1666
Mean abs. perc. error	6,3846

Рис. Л.4. Характеристики моделі тренду фінансової децентралізації за видатками

Додаток М

Таблиця М

Склад фінансових ресурсів об'єднаних територіальних громад

Податки	Збори та інші платежі	Інші доходи
1) 60% податку на доходи фізичних осіб	1) туристичний збір	1) різні види трансферів
2) 25% екологічного податку	2) збір за місця для паркування транспортних засобів	2) власні надходження бюджетних установ
3) 5%-й акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизними товарами	3) плата за ліцензії та сертифікати на певні види господарської діяльності	3) цільові та добровільні внески підприємств, установ, організацій і громадян до місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища
4) 100% єдиного податку	4) державне мито	4) місцеві запозичення
5) 100% податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності	5) 50% рентної плати за користування надрами, за спеціальне використання води та водних об'єктів, лісових ресурсів	5) надходження в межах програм допомоги і грантів міжнародних фінансових організацій та Європейського Союзу
6) 100% податку на майно (податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, плата за землю, транспортний податок)	6) орендна плата за водні об'єкти, їх частини, що надаються в користування на умовах оренди	6) кошти від реалізації безхазяйного майна, знахідок, спадкового майна
	7) концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності	7) повернення кредитів, наданих із місцевих бюджетів індивідуальним сільським забудовникам, молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво та придбання житла, а також пеня і відсотки за користування ними
	8) надходження від орендної плати за користування майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності	
9) частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету, в порядку, визначеному відповідними місцевими радами		
10) плата за надання інших адміністративних послуг, що справляється за місцем надання послуг		
11) штрафні санкції за порушення законодавства про патентування		
12) адміністративні штрафи		
13) 80% коштів, отриманих підприємствами, установами та організаціями, що утримуються за рахунок бюджетів об'єднаних територіальних громад, районних, міських бюджетів, за здані у вигляді брухту і відходів золото, платину, метали платинової групи, дорогоцінне каміння, і 50% коштів, отриманих цими підприємствами, установами та організаціями за здане у вигляді брухту і відходів срібло		
14) інші доходи, що підлягають зарахуванню до ОТГ		

Джерело: складено автором за інформацією Бюджетного кодексу України [82]

Додаток Н

Функції густини розподілу ймовірності і розподілу (ризикі стрімкого зростання/падіння) доходів і видатків місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) у розрізі загального і спеціального фондів

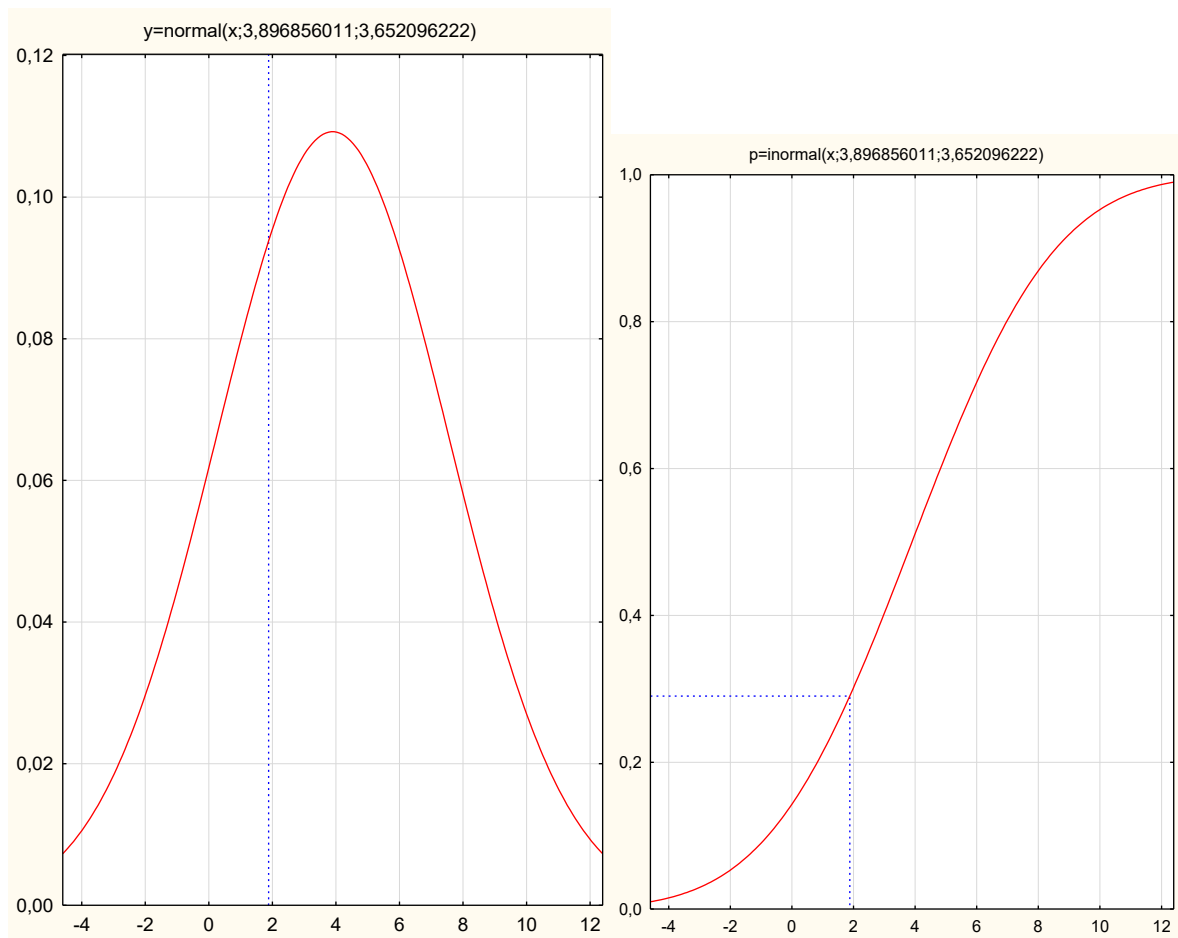


Рис. Н.1. Функції густини розподілу ймовірності (ситуація ризику стрімкого падіння видатків спеціального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) і розподілу ймовірності стрімкого падіння видатків спеціального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів)

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками

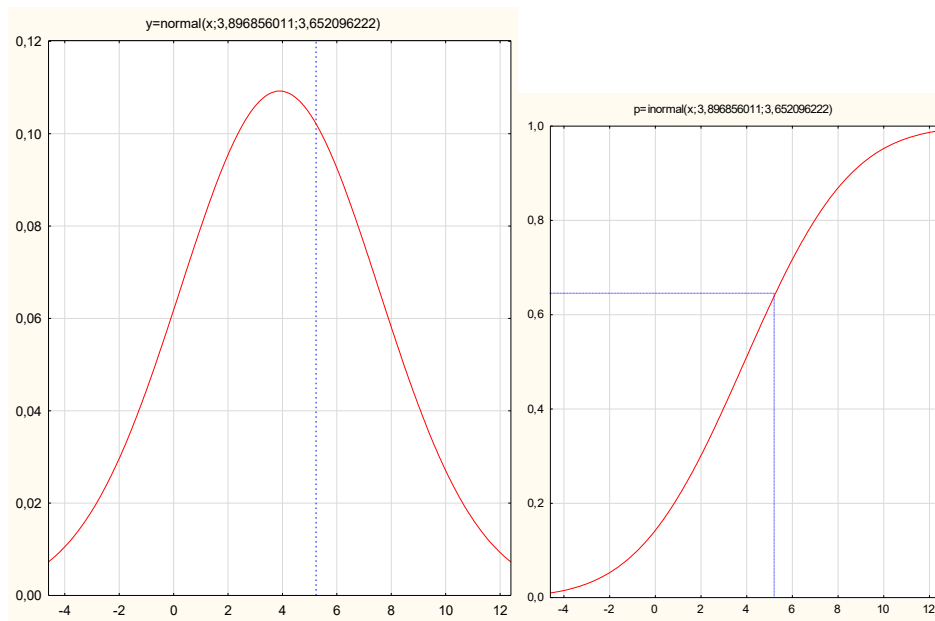


Рис. Н.2. Функції густини розподілу ймовірності (ситуація ризику стрімкого зростання видатків спеціального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) і розподілу ймовірності стрімкого зростання видатків спеціального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів)

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками

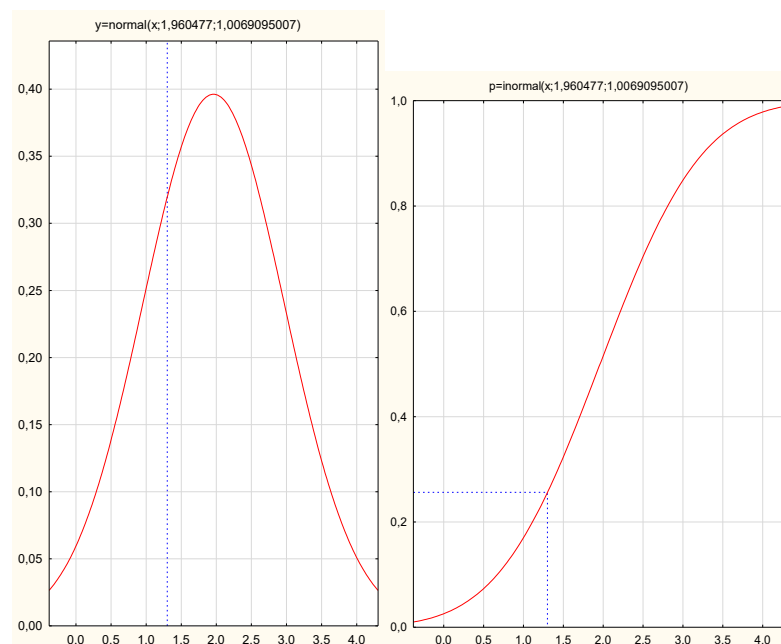


Рис. Н.3. Функції густини розподілу ймовірності (ситуація ризику стрімкого падіння видатків загального і спеціального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) і розподілу ймовірності стрімкого падіння видатків загального і спеціального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів)

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками

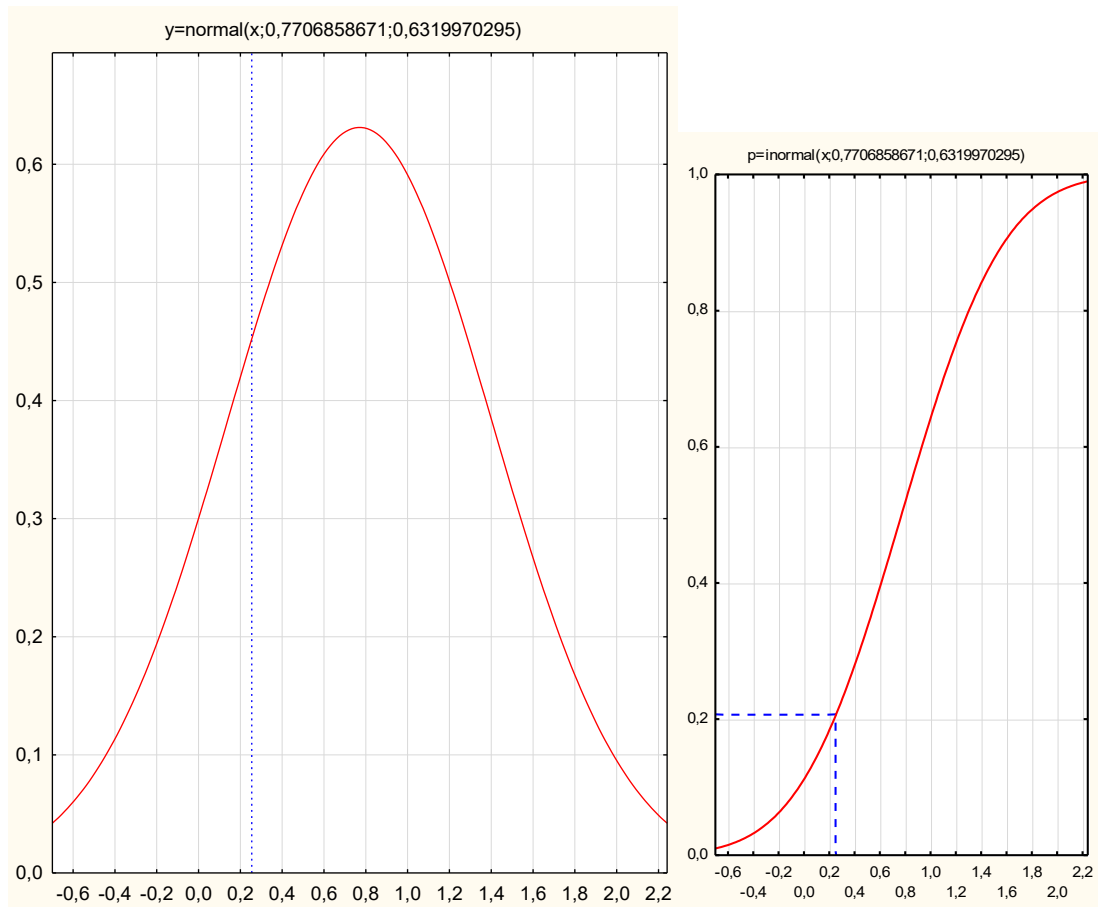


Рис. Н.4. Функції густини розподілу ймовірності (ситуація ризику стрімкого падіння доходів загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) і розподілу ймовірності стрімкого падіння доходів загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів)

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками

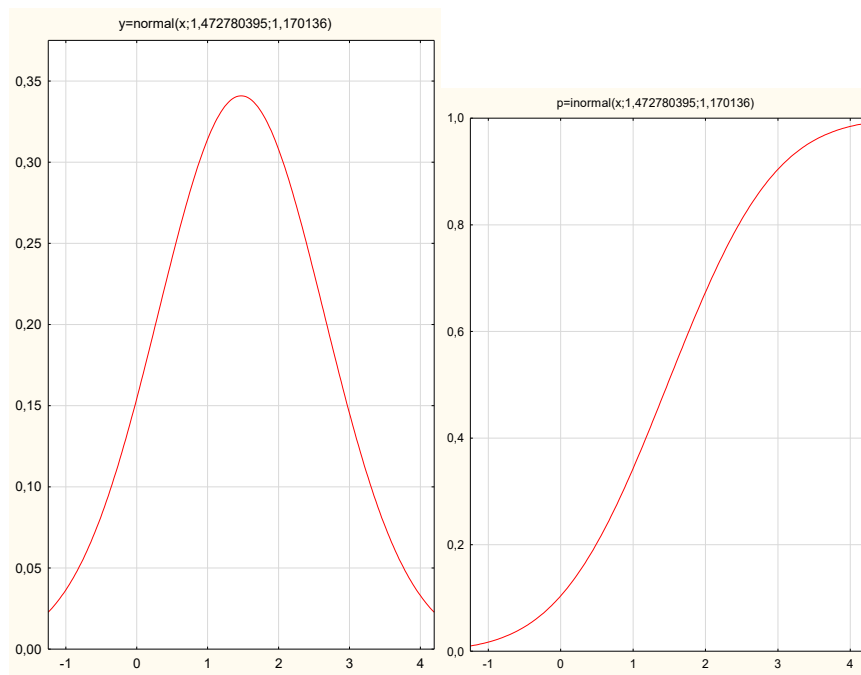


Рис. Н.5. Функції густини розподілу ймовірності (ситуація ризику стрімкого падіння доходів спеціального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) і розподілу ймовірності стрімкого падіння доходів спеціального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів)

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками

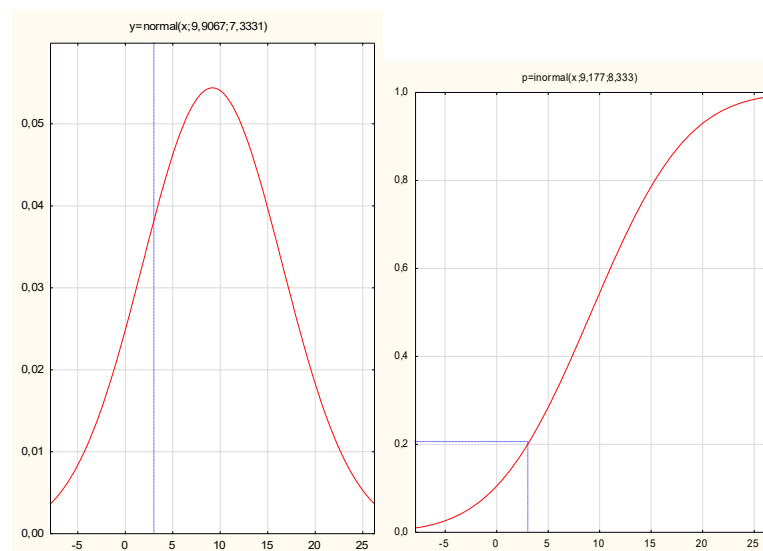


Рис. Н.6. Функції густини розподілу ймовірності (ситуація ризику стрімкого падіння доходів загального і спеціального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів) і розподілу ймовірності стрімкого падіння доходів загального фонду місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів)

Джерело: побудовано автором за власними розрахунками

Додаток П

Виконання бюджетів ОТГ Тернопільської області у 2017-2018 рр.

Таблиця П.1

Виконання податкових надходжень бюджетів ОТГ Тернопільської області у 2017 р., (грн.)

Показники	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості		Податки на власність		Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів		Внутрішні податки на товари та послуги		Місцеві податки		Інші податки та збори	
	%	+, -	%	+, -	%	+, -	%	+, -	%	+, -	%	+, -
ОТГ с. Байківці	113,76	5579072,96	-	-	86,4	-18608,77	103,78	300131,25	105,66	555950,75	-	14035,1
ОТГ с. Білобожниця	103,61	98928,89	-	-	-	129	97,33	-2669,97	108,49	181161,35	-	13949,8
ОТГ с. Васильківці	107,1	378209,65	-	3125	-	268	84,55	-13721,09	98	-104484,81	-	299,57
ОТГ с. Великі Гаї	103,02	446224,56	-	-	-	6969,25	96,63	-408732,42	108,38	663841,43	285,6	17554,13
ОТГ смт Гусятин	102,77	526817,47	-	-	-	1655,78	117,91	503187,57	113,73	1035829,01	119,4	219028,76
ОТГ смт Заводське	103,93	316919,42	-	-	100,58	38,75	94,56	-53872,14	102,14	60819,28	-	179219,08
ОТГ с. Золотники	116,87	1113106,76	-	-	107,26	9368,58	114,96	48454,29	116,82	996963,35	-	14693,59
ОТГ смт Золотий Потік	105,21	278414,8	-	-	66,9	-10492,53	103,68	4718	102,76	71179,9	-	15401,87
ОТГ с. Іванівка	105,21	278414,8	-	-	66,9	-10492,53	103,68	4718	102,76	71179,9	205,4	4213,31
ОТГ смт Козлів	118,32	970779,36	-	-	-	3694,75	131,79	25435,35	122,96	701041,31	-	5537,56
ОТГ с. Колиндяни	115,57	786668,46	-	-	100,01	0,25	105,44	2759,1	103,28	116591,7	-	2763,28
ОТГ с. Колодне	105,28	132380	-	-	32,08	-142634,96	106,14	6753,02	102,86	53276,34	144,6	647,03
ОТГ смт Коропець	134,93	792831,66	-	-	103,79	191,52	108,53	4273,08	118,47	288597,91	-	348,46
ОТГ с. Лопушне	107,86	213650,43	-	-	48,62	-1541,5	131,59	18954,17	97,97	-17492,14	-	1531,17

Продовж. табл. П. 1

ОТГ смт Мельниця-Подільська	169,84	817148,58	-	-	246,35	24279,85	287,79	37558,22	156,66	360882,11	141,57	36994,54
ОТГ смт Микулинці	88,84	-1135155	-	-	404,2	2433,58	99,26	-3624,36	87,28	-761900,94	-	136004,24
ОТГ с. Нове Село	110,74	884975,87	-	-	129,59	1479,25	96,69	-85468,65	106,24	298240,17	-	432,96
ОТГ с. Озерна	105,87	192627,38	-	-	150,21	175,25	125,38	39614,29	107,81	134375,94	-	2292,93
ОТГ с. Озеряни	142,47	1441108,79	-	-	228,99	18059	137,66	271173,77	117,84	505327	92,36	23465,05
ОТГ смт Підволочиськ	107,49	160247,44	-	-	105,31	134510,06	110	31784,08	101,11	20706,3	-	-2185,67
ОТГ м. Почаїв	117,99	4734984,71	-	-	-	50940,25	105,12	135538,91	105,95	912482,96	130,84	338743,5
ОТГ смт Скала-Подільська	117,05	1187952,86	-	-	96,25	-9798,22	106,15	252073,31	116,83	735828,84	105,1	24920,88
ОТГ м. Скалат	100,61	49729,39	-	-	24,15	-3195385	73,79	-517936,6	100,97	47548,9	174,3	2828,12
ОТГ с. Скорики	120,23	2908692,24	-	-	181,32	54238,86	114,26	103111,82	126,13	2063558,34	161,2	148,69
ОТГ м. Теремовля	106,77	545258	-	-	76,12	-23405,7	113,66	25788,9	99,02	-33594,41	134,4	199371,5
ОТГ м. Шумськ	109,95	3479452,61	-	-	100,09	66,47	101,79	116577,02	104,84	864938,46	156,2	288315,62
ОТГ м. Борщів	115,01	2748147,92	-	-	38,65	-3067,6	93,19	-266621,3	110,9	892527,63	124,1	348529,6
ОТГ смт Вишнівець	118,69	3915951,02	-	-	83,74	-2120,69	101,2	88953,51	107,51	922901,18	-	9142,48
ОТГ смт Гримайлів	91,90	-548424,57	-	-	-	-	87,31	-57111,59	108,1	199704,57	-	29209,55
ОТГ смт Залізці	119,88	834605,99	-	133,28	-	-	93,52	-12081,12	108,79	209797,31	-	76731,92
ОТГ с. Більче-Золоте	119,53	844597,29	-	-	-	1031,94	97,8	-39691,66	103,17	83443,67	-	6454,61
ОТГ с. Бореуки	133,09	823935,7	-	-	65,75	-3390,62	143,5	39282,24	153,45	849244,73	-	10319,46
ОТГ с. Великі Дедеркали	101,94	94945,42	-	-	-	-1200	101,94	3884,65	100	-1,79	-	959,42
ОТГ с. Коцюбинці	125,19	1483744,21	-	-	102,52	327,5	103,21	3366,6	113,92	236519,23	-	687,89
ОТГ с. Трибухівці	140,04	410071,78	-	-	54,51	-5868,43	113,64	10229	97,37	-41587,8	84,62	7677,54
ОТГ с. Чернихівці	106,41	339072,54	-	-	105,62	52663,05	103,32	3583,62	101,82	43089,41	-	-461,55

Джерело: розраховано автором за даними ГУ Державної казначейської служби України у Тернопільській області [177]

Виконання неподаткових надходжень бюджетів ОТГ Тернопільської області у 2017 р., (грн.)

Показники	Доходи від власності і підприємницької діяльності		Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності		Інші неподаткові надходження		Власні надходження бюджетних установ	
	%	+, -	%	+, -	%	+, -	%	+, -
ОТГ с. Байківці	-	11028,39	125,94	50369,08	705,62	114144,83	-	168155,97
ОТГ с. Білобожниця	255,94	19337,15	58,22	-5013,51	72,67	34000	-	122848,97
ОТГ с. Васильківці	100,03	3,26	38,99	-70279,25	0	32691,76	-	118375,07
ОТГ с. Великі Гаї	-	4403	114,45	52074,48	20,19	65482	-	456090,39
ОТГ смт Гусятин	100,59	102	115,46	111585,18	95,96	14494,59	-	583455,71
ОТГ смт Заводське	815,2	715,2	112,74	59210,84	-	-	-	388310,61
ОТГ с. Золотники	210,56	10901	139,44	18932,72	100,05	10	-	103140,76
ОТГ смт Золотий Потік	434,45	7960	91,39	-6774,12	-	-	-	428345,76
ОТГ с. Іванівка	103,36	1527	118,24	3265,14	-	-	-	344628,6
ОТГ смт Козлів	-	6800	112,18	5277,59	58,02	11230,83	-	329392,84
ОТГ с. Колиндяни	107,73	799	155	4674,64			-	117783,72
ОТГ с. Колодне	-	731	97,09	-836,31	50,4	3159,45	-	267900,4
ОТГ смт Коропець	190,37	28014,57	113,2	4058,37	232,2	13166,78	-	364785,58
ОТГ с. Лопушне	-	-	154,96	1445,96		19672,57	-	59263,81
ОТГ смт Мельниця-Подільська	180	13122,25	131,45	12297,2	0	16735	-	1253802,58
ОТГ смт Микулинці	116,32	1632	131,31	6231,46	50,03	41049,29	-	506599,06
ОТГ с. Нове Село	113	265127,8	164,04	2945,63	-	-	-	729677,43
ОТГ с. Озерна	110,35	4100	85,58	-1369,6	121,73	37666,79	-	246120,22
ОТГ с. Озеряни	205,97	10119,94	332,06	6729,76		23156,04	-	35845,06
ОТГ смт Підволочиськ	896	15920	101,41	9758,5	51,8	341435,62	-	2930006,93
ОТГ м. Почаїв	103,07	1000	129,03	252352,37	69,14	17995,09	-	758030,1
ОТГ смт Скала-Подільська	-	221,6	96,57	-637,81	-	-	-	363301,4
ОТГ м. Скалат	-	1458,6	130,1	29179,41	51,14	17656,35	-	1363073,25

Продовж. табл. П. 2

ОТГ с. Скорики	3977	23262	89,98	-731,18	-	-	-	477834,58
ОТГ м. Теремовля	126,31	1578,6	96,22	-93557,06	0	1933,19	-	2378783,31
ОТГ м. Шумськ	103,18	1149,15	112,65	82772,13	1347,79	52683,46	-	3315494,62
ОТГ м. Борщів	391	291	110,4	253325,47	86,13	-138816	-	797818,33
ОТГ смт Вишнівець	896	15920	96,99	-46706,08	114,42	151968,21	-	351183,12
ОТГ смт Гримайлів	103,07	1000	-	472,26	34,34	-1152,68	-	107171,85
ОТГ смт Залізці	-	221,6	154,94	23998,55	0	12472,07	-	287483,54
ОТГ с. Більче-Золоте	-	221,6	894,82	19870,57	102,22	226,86	-	146532,54
ОТГ с. Борсуки	-	1458,6	102,18	259,86	-	-	-	320902,56
ОТГ с. Великі Дедеркали	200	23262	108,44	1373,31	0	1590,57	-	-
ОТГ с. Коцюбинці	126,31	1578,6	87,58	-18012,62	133,13	108352,3	-	24725
ОТГ с. Трибухівці	103,18	1149,15	137,97	6346,7	50	3307,86	-	276671,26
ОТГ с. Чернихівці	391	291	115,91	30394,54	0	6465,4	-	3208,8

Джерело: розраховано автором за даними ГУ Державної казначейської служби України у Тернопільській області [177]

Виконання неподаткових надходжень бюджетів ОТГ Тернопільської області у 2017 р. (у частині виконання доходів від операцій з капіталом), (грн.)

Показники	Надходження від продажу основного капіталу		Кошти від продажу землі і нематеріальних активів	
	%	+, -	%	+, -
ОТГ с. Байківці	-	-	-	-
ОТГ с. Білобожниця	-	-	136,64	748800,36
ОТГ с. Васильківці	-	-		
ОТГ с. Великі Гаї	-	-	100,94	3448
ОТГ смт Гусятин	-	-	563,13	69469
ОТГ смт Заводське	-	-	-	-
ОТГ с. Золотники	-	-	-	-
ОТГ смт Золотий Потік	-	-	-	28964
ОТГ с. Іванівка	-	-	-	-
ОТГ смт Козлів	-	-	-	-
ОТГ с. Колиндяни	-	-	-	-
ОТГ с. Колодне	-	-	-	-
ОТГ смт Коропець	100	-	-	-
ОТГ с. Лопушне	-	-	-	23655
ОТГ смт Мельниця-Подільська	-	39019,2	-	7956
ОТГ смт Микулинці	-		-	174699,88
ОТГ с. Нове Село	-	12312	-	14613
ОТГ с. Озерна	-	-	-	-
ОТГ с. Озеряни	-	-	-	-
ОТГ смт Підволочиськ	-	-	1812,5	719249,6
ОТГ м. Почаїв	-	-	123,14	7172
ОТГ смт Скала-Подільська	-100	-24000	-	131977
ОТГ м. Скалат	-	-	100	-
ОТГ с. Скорики	-	-	-	-
ОТГ м. Теребовля	-	-	143,03	138338,48

Продовж. табл. П. 3

ОТГ м. Шумськ	119,14	16150,61	123,96	87086,62
ОТГ м. Борщів	-	-	4199,27	344502,88
ОТГ смт Вишнівець	-	-	-	15875
ОТГ смт Гримайлів	-	-	100,27	259,31
ОТГ смт Залізці	-	-	100	0,53
ОТГ с. Більче-Золоте	-	-	-	14075,3
ОТГ с. Борсуки	-100	-46480	-	-
ОТГ с. Великі Дедеркали	-100	-25000	-	-
ОТГ с. Коцюбинці	-	-	-	-
ОТГ с. Трибухівці	-	-	-	-
ОТГ с. Чернихівці	-	-	-	-

Джерело: розраховано автором за даними ГУ Державної казначейської служби України у Тернопільській області [177]

Міжбюджетні трансфери (надходження від органів державного управління) до бюджетів

ОТГ Тернопільської області у 2017-2018 рр., (грн.)

2017 р.						
Показники	Загальний фонд			Спеціальний фонд		
	Фактично надійшло	Виконання		Фактично надійшло	Виконання	
		у відсотках	+/-		у відсотках	+/-
ОТГ с. Байківці	14506573,37	99,81	-26926,63	1926705,72	99,38	-11994,28
ОТГ с. Білобожниця	10344600	100	-	1326526,51	94,91	-71173,49
ОТГ с. Васильківці	22710100	100	-	2319900	100	-
ОТГ с. Великі Гаї	36149300	100	-	3710900	100	-
ОТГ с. Золотники	18626088,8	99,94	-10551,2	418814,9	83,23	-84385,1
ОТГ смт Золотий Потік	10307800	100	-	416400	100	-
ОТГ с. Іванівка	31172488	100	-	4004680,24	99,95	-2013,76
ОТГ смт Козлів	42625587,91	100	-2112,09	3300433,86	96,84	-107767,14
ОТГ с. Колиндяни	15721200	100	-	2105555	100	-
ОТГ с. Колодне	12503976,3	99,62	-48123,7	1241014,32	98,03	-24885,68
ОТГ смт Коропець	13041595	99,84	-21405	2495900	100	-
ОТГ с. Лопушне	10309728,15	99,56	-45471,85	1171700	100	-
ОТГ смт Мельниця-Подільська	14630309,46	99,91	-12690,54	1255156,87	100	-0,13
ОТГ смт Микулинці	11628500	100	-	925699,2	100	-0,8

Продовж. табл. П. 4

ОТГ с. Нове Село	54909815,04	99,9	-53820,96	4844550,46	97,56	-121149,54
ОТГ с. Озерна	22855900	100		1616862,94	99,59	-6737,06
ОТГ с. Озеряни	10360964,95	99,96	-3635,05	1421900	100	-
ОТГ смт Підволочиськ	21582282	99,98	-4718	2341905	99,97	-795
ОТГ м. Почаїв	9998729,61	95,71	-447870,39	410072	41,08	-588128
ОТГ смт Скала-Подільська	66958685,89	99,84	-104849	5359167,1	99,55	-24332,9
ОТГ м. Скалат	25756292,27	99,95	-12607,73	719310,04	98,56	-10489,96
ОТГ с. Скорики	29637871,01	98,17	-551128,99	2489350,45	98,59	-35649,55
ОТГ м. Теремовля	44077083,48	99,84	-70616,52	3938494,75	99,75	-9905,25
ОТГ м. Шумськ	12555000	100	-	1412925,33	76,45	-435174,67
ОТГ м. Борщів	90919990,34	99,93	-59525,66	8011812	100	-
ОТГ смт Вишнівець	81560058,57	100	-1,43	7945099,72	100	-0,28
ОТГ смт Гримайлів	50165953	99,95	-25227	3159029	95,63	-144471
ОТГ смт Залізці	27520843	99,97	-6957	1693998	99,96	-702
ОТГ с. Більче-Золоте	8639200	99,48	-45000	496500	100	-
ОТГ с. Борсуки	26144981,42	99,97	-9000,58	1717800	100	-
ОТГ с. Великі Дедеркали	13530334,04	99,69	-41865,96	1583997,7	99,94	-1002,3
ОТГ с. Коцюбинці	16889000	100	-	1669998,21	100	-1,79
ОТГ с. Трибухівці	13638378,17	98,43	-217221,83	1382244,02	97,92	-29355,98
ОТГ с. Чернихівці	8777400	100	-	2072609	100	-
2018 р.						
ОТГ с. Байківці	17167560,67	99,97	-5592,33	-	-	-

ОТГ с. Білобожниця	15305443	100,94	142000	-	-	-
ОТГ с. Васильківці	28213 474	100		-	-	-
ОТГ с. Великі Гаї	41843294,66	99,95	-19088,34	1105000	100	
ОТГ смт Гусятин	24784934,9	102,2	527 079,9	-	-	-
ОТГ смт Заводське	11507726,51	99,82	-21012,49	-	-	-
ОТГ с. Золотники	33 604 180	100,8	250 668	-	-	-
ОТГ смт Золотий Потік	48937392,03	99,92	-37571,97	-	-	-
ОТГ с. Іванівка	15 994 491,64	100	-0,36	-	-	-
ОТГ смт Козлів	15548096,71	99,92	-12112,29	-	-	-
ОТГ с. Колиндяни	19 261 819,1	101,2	229 297,1	-	-	-
ОТГ с. Колодне	11614222,13	99,93	-8584,87	-	-	-
ОТГ смт Коропець	16 255 764,75	100,1	18 216,75	-	-	-
ОТГ с. Лопушне	13209356	100	-50	-	-	-
ОТГ смт Мельниця-Подільська	71 258 454,67	100,1	62 174,67	-	-	-
ОТГ смт Микулинці	28347428	100,68	191167	-	-	-
ОТГ с. Нове Село	16 319 430,87	100	-42,13	-	-	-
ОТГ с. Озерна	27329645	99,99	-1560	-	-	-
ОТГ с. Озеряни	12 466 776,95	100	-2 732,05	-	-	-
ОТГ смт Підволочиськ	73626206,85	99,87	-98195,15	-	-	-
ОТГ м. Почаїв	37 415 729	100	-2 492	-	-	-
ОТГ смт Скала-Подільська	37731655,46	99,11	-337288,54	-	-	-
ОТГ м. Скалат	54 609 513,24	99,8	-99 332,76	-	-	-
ОТГ с. Скорики	14572496,99	99,3	-102338,01	-	-	-
ОТГ м. Теробовля	110 410 029,11	99,8	-217 251,89	-	-	-
ОТГ м. Шумськ	99958445,47	99,99	-8388,53	1101750	99,71	-
ОТГ м. Борщів	58 173 388,31	100	-0,69	-	-	-
ОТГ смт Вишнівець	36109375,53	99,95	-19765,47	-	-	-
ОТГ смт Гримайлів	10 612 039,64	99,7	-34 222,36	-	-	-

Продовж. табл. П. 4

ОТГ смт Залізці	29874576,39	99,99	-3205,61	-	-	-
ОТГ с. Більче-Золоте	16 662 692,29	100	-5 467,71	-	-	-
ОТГ с. Борсуки	19601118,93	99,96	-7450,07	-	-	-
ОТГ с. Великі Дедеркали	20 083 866,4	100	-2 396,6	-	-	-
ОТГ с. Коцюбинці	10809413,4	99,97	-3622,6	-	-	-
ОТГ с. Трибухівці	21 846 038	100	-1 380	-	-	-
ОТГ с. Чернихівці	9115607,5	99,86	-12723,5	-	-	-
ОТГ с. Саранчуки	11 687 210,53	100	-5 583,47	-	-	-
ОТГ м. Ланівці	50461014,04	100	-1726,96	1105000	100	-
ОТГ м. Хоростків	51 603 553,44	99,9	-48 974,56	-	-	-
ОТГ м. Зборів	62532802,3	99,95	-29258,7	-	-	-

Джерело: розраховано автором за даними ГУ Державної казначейської служби України у Тернопільській області [177]

Динаміка виконання дотацій і субвенцій у бюджетах ОТГ Тернопільської обл. у 2017-2018 рр., (грн.)

Показники	Фактично надійшло до загального фонду (грн.)	Виконання		Частка у надходженнях до загального фонду
		у відсотках	+/- (грн.)	
2017 р.				
ОТГ с. Байківці				
Дотації	1566700	100	-	0,02
Субвенції	12939873,37	99,7	-26926,63	0,16
ОТГ с. Білобожниця				
Дотації	3031500	100	-	0,19
Субвенції	7313100	100	-	0,47
ОТГ с. Васильківці				
Дотації	4346800	100	-	0,13
Субвенції	18363300	100	-	0,54
ОТГ с. Великі Гаї				
Дотації	8049800	100	-	0,11
Субвенції	28099500	100	-	0,39
ОТГ смт Гусятин				
Дотації	3292000	100	-	0,12
Субвенції	15334088,8	99,93	-10551,2	0,3
ОТГ смт Заводське				
Дотації	1214000	100	-	0,05
Субвенції	9093800	100	-	0,39
ОТГ с. Золотники				
Дотації	7239500	100	-	0,16
Субвенції	23932988	100	-	0,52

<i>ОТГ смт Золотий Потік</i>				
Дотації	13384800	100	-	0,26
Субвенції	29240787,91	99,99	-2112,09	0,57
<i>ОТГ с. Іванівка</i>				
Дотації	3394100	100	-	0,13
Субвенції	12327100	100	-	0,48
<i>ОТГ смт Козлів</i>				
Дотації	3230200	100		0,15
Субвенції	9273776,3	99,48	-48123,7	0,42
<i>ОТГ с. Колиндяни</i>				
Дотації	4133600	100	-	0,23
Субвенції	8907995	99,76	-21405	0,5
<i>ОТГ с. Колодне</i>				
Дотації	2305800	100	-	0,15
Субвенції	8003928,15	99,43	-45471,85	0,52
<i>ОТГ смт Коропець</i>				
Дотації	4562800	100	-	0,57
Субвенції	10067509,46	99,87	-12690,54	0,5
<i>ОТГ с. Лопушне</i>				
Дотації	3132400	100	-	0,21
Субвенції	8496100	100	-	0,58
<i>ОТГ смт Мельниця-Подільська</i>				
Дотації	14453500	100	-	0,21
Субвенції	40456315,04	99,86	-53820,96	0,58
<i>ОТГ смт Микулинці</i>				
Дотації	6034200	100	-	0,15
Субвенції	16821700	100	-	0,42

Продовж. табл. П. 5

ОТГ с. Нове Село				
Дотації	2559700	100	-	0,15
Субвенції	7801264,95	99,95	-3635,05	0,49
ОТГ с. Озерна				
Дотації	6257400	100	-	0,2
Субвенції	15324882	99,97	-4718	0,5
ОТГ с. Озеряни				
Дотації	3206600	100	-	0,21
Субвенції	6792129,61	93,81	-447870,39	0,47
ОТГ смт. Підволочиськ				
Дотації	12075545	100	-	0,1
Субвенції	54883140,89	99,8	-104849,05	0,46
ОТГ м. Почаїв				
Дотації	7336900	100	-	0,16
Субвенції	18419392,27	99,93	-12607,73	0,41
ОТГ смт Скала-Подільська				
Дотації	8012500	100	-	0,18
Субвенції	21625371,01	97,52	-551128,99	0,49
ОТГ м. Скалат				
Дотації	10675300	100	-	0,15
Субвенції	33401783,48	99,79	-70616,52	0,46
ОТГ с. Скорики				
Дотації	2442000	100	-	0,1
Субвенції	10113000	100	-	0,41
ОТГ м. Тербовля				
Дотації	16077000	100	-	0,1
Субвенції	74842990,34	99,9	-59525,66	0,47

ОТГ м. Шумськ				
Дотації	20251700	100	-	0,17
Субвенції	61308358,57	99,8	-14387	0,52
ОТГ м. Борщів				
Дотації	9738500	100	-	0,1
Субвенції	40427453	99,93	-25227	0,41
ОТГ смт Вишнівець				
Дотації	8276700	100	-	0,22
Субвенції	19244143	99,9	-6957	0,5
ОТГ смт Гримайлів				
Дотації	2000100	100	-	0,12
Субвенції	6639100	99,3	-45000	0,4
ОТГ смт Залізці				
Дотації	7974400	100	-	0,22
Субвенції	18170581,42	99,95	-9000,58	0,5
ОТГ с. Більче-Золоте				
Дотації	3527900	100	-	0,18
Субвенції	10002434,04	100	-	0,51
ОТГ с. Борсуки				
Дотації	3596300	100	-	0,15
Субвенції	13292700	100	-	0,54
ОТГ с. Великі Дедеркали				
Дотації	3397900	100		0,15
Субвенції	10240478,17	97,92	-21722	0,44
ОТГ с. Коцюбинці				
Дотації	2202000	100	-	0,18
Субвенції	6575400	100	-	0,55

Продовж. табл. П. 5

<i>ОТГ с. Трибухівці</i>				
Дотації	3958600	100	-	0,17
Субвенції	11468700	100	-	0,48
<i>ОТГ с. Чернихівці</i>				
Дотації	2118500	100	-	0,16
Субвенції	5271300	99,86	-7000	0,39
2018 р.				
<i>ОТГ с. Байківці</i>				
Субвенції	14 844 325,2	100	-596,8	0,11
<i>ОТГ с. Білобожниця</i>				
Дотації	2 633 800	100	-	0,22
Субвенції	11 272 700	101,3	142 000	0,38
<i>ОТГ с. Васильківці</i>				
Дотації	2 447 900	100	-	0,13
Субвенції	21 488 100	100	-	0,34
<i>ОТГ с. Великі Гаї</i>				
Дотації	3 614 800	100	-	0,13
Субвенції	32 193 700	100	-	0,38
<i>ОТГ смт Гусятин</i>				
Субвенції	19 511 300	101,5	290 000	0,33
<i>ОТГ смт Заводське</i>				
Субвенції	9 806 300	100	-	0,33
<i>ОТГ с. Золотники</i>				
Дотації	3 485 500	100	-	0,12
Субвенції	25 082 768	101	250 668	0,32

ОТГ смт Золотий Потік				
Дотації	8 654 500	100	-	0,15
Субвенції	32 515 959,8	131,9	7 865 859,80	0,22
ОТГ с. Іванівка				
Дотації	1 044 600	100	-	0,22
Субвенції	12 475 199,64	100	-	0,5
ОТГ смт Козлів				
Дотації	1 856 600	100		0,12
Субвенції	11 959 395,64	99,9	-8 304,36	0,32
ОТГ с. Колиндяни				
Дотації	3 476 900	100	-	0,15
Субвенції	13 852 759	101,9	259 359	0,54
ОТГ с. Колодне				
Дотації	1 234 200	100	-	0,12
Субвенції	8 922 415,13	99,9	-8 584,87	0,52
ОТГ смт Коропець				
Дотації	3 431 600	100	-	0,23
Субвенції	10 601 159,56	100	-1 440,44	0,5
ОТГ с. Лопушне				
Дотації	1 373 400	100	-	0,25
Субвенції	9 506 700	101,6	152 900	0,54

Продовж. табл. П. 5

ОТГ смт Мельниця-Подільська				
Дотації	12 402 400	100	-	0,16
Субвенції	51 458 639,64	100,4	215 092,64	0,51
ОТГ смт Микулинці				
Дотації	3 927 900	100	-	0,11
Субвенції	21 312 199	100,9	199 599	0,39
ОТГ с. Нове Село				
Дотації	2 056 700	100	-	0,11
Субвенції	12 515 300	100	-	0,33
ОТГ с. Озерна				
Дотації	4 076 600	100	-	0,16
Субвенції	19 916 200	100	-	0,38
ОТГ с. Озеряни				
Дотації	1 713 000	100	-	0,11
Субвенції	8 028 478,95	100	-1 021,05	0,39
ОТГ смт Підволочиськ				
Дотації	5 740 100	100	-	0,18
Субвенції	52 094 400	100	-	0,36
ОТГ м. Почаїв				
Дотації	5 754 100	100	-	0,2
Субвенції	27 667 700	100	-	0,39
ОТГ смт Скала-Подільська				
Дотації	5 352 700	100	-	0,2
Субвенції	27 816 158,7	98,9	-303 082,3	0,39

ОТГ м. Скалат				
Дотації	6 639 200	100	-	0,18
Субвенції	39 959 587,73	100	-10 212,27	0,31
ОТГ с. Скорики				
Субвенції	11 843 143	99,2	-91 057	0,26
ОТГ м. Терехів				
Дотації	12 297 600	100	-	0,19
Субвенції	79 154 130	100	-8 470	0,31
ОТГ м. Шумськ				
Дотації	11 655 500	100	-	0,19
Субвенції	72 393 669,48	100	-0,52	0,32
ОТГ м. Борщів				
Дотації	6 021 900	100	-	0,12
Субвенції	43 999 499,31	100	-0,69	0,34
ОТГ смт Вишнівець				
Дотації	6 331 200	100	-	0,32
Субвенції	22 966 759,2	100	-1 940,8	0,43
ОТГ смт Гримайлів				
Дотації	711 800	100	-	0,22
Субвенції	8 053 300	100	-	0,32
ОТГ смт Залізі				
Дотації	4 529 600	100	-	0,12
Субвенції	18 870 741,55	100	-1 658,45	0,22
ОТГ с. Більче-Золоте				
Дотації	2 399 300	100	-	0,22
Субвенції	11 378 026	100	-974	0,42
ОТГ с. Борсуки				
Дотації	2 277 700	100	-	0,22
Субвенції	14 859 924,93	100	-275,07	0,42

Продовж. табл. П. 5

<i>ОТГ с. Великі Дедеркали</i>				
Дотації	418 300	100	-	0,22
Субвенції	16 672 521,4	100	-2 396,6	0,38
<i>ОТГ с. Коцюбинці</i>				
Дотації	1 848 200	100		0,28
Субвенції	7 820 328,4	100	-2 471,6	0,32
<i>ОТГ с. Трибухівці</i>				
Дотації	4 519 400	100	-	0,2
Субвенції	15 863 600	100	-	0,42
<i>ОТГ с. Чернихівці</i>				
Дотації	1 471 700	100	-	0,22
Субвенції	6 318 076,5	99,8	-12 723,5	0,42
<i>ОТГ с. Саранчуки</i>				
Дотації	1 380 700	100	-	0,22
Субвенції	8 288 200	100	-	0,32
<i>ОТГ м. Ланівці</i>				
Дотації	4 156 500	100	-	0,32
Субвенції	40 653 800	100	-	0,42
<i>ОТГ м. Хоростків</i>				
Дотації	7 709 200	100	-	0,22
Субвенції	38 172 734,39	99,9	-27 865,61	0,42
<i>ОТГ м. Зборів</i>				
Дотації	3 679 900	100	-	0,24
Субвенції	48 908 604,71	100	-	0,31

Джерело: розраховано автором за даними ГУ Державної казначейської служби України у Тернопільській області [177]

Динаміка фактичних надходжень до бюджетів ОТГ Тернопільської області потягом 2017-2018 рр., (тис. грн.)

Показники	Надходження до загального фонду з урахуванням міжбюджетних трансфертів			Надходження до спеціального фонду з урахуванням міжбюджетних трансфертів			Разом надходжень до бюджетів ОТГ (з урахуванням міжбюджетних трансфертів)		
	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+, -)	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+, -)	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+, -)
ОТГ смт Скала-Подільська	44 506,8	56 173,8	11 667	3 732,1	1 095,9	-2 636,1	48 238,9	57 269,7	9 030,8
ОТГ смт Мельниця-Подільська	69 799,3	89 769,7	19 970,4	6 259,8	1 662,9	-4 596,9	76 059,1	91 432,7	15 373,6
ОТГ с. Озеряни	14 600,2	17 507,6	2 907,3	472,4	298,1	-174,2	15 072,6	17 805,7	2 733,1
ОТГ м. Борщів	98 853,3	113 931,6	15 078,4	4 521,6	2 645,2	-1 876,4	103 374,9	116 576,9	13 202
ОТГ с. Більче-Золоте	19 437,1	24 458,5	5 021,4	1 751,1	1 285,1	-466	21 188,2	25 743,6	4 555,4
ОТГ смт Золотий Потік	51 181,1	60 218,8	9 037,7	3 810,2	488,9	-3 321,3	54 991,2	60 707,7	5 716,4
ОТГ с. Трибухівці	23 651,1	36 259,7	12 608,5	2 007,3	703,3	-1 303,9	25 658,4	36 963	11 304,6
ОТГ смт Гусятин	51 082,8	61 645,5	10 562,7	1 182,3	3 992,8	2 810,5	52 265,2	65 638,3	13 373,2
ОТГ с. Васильківці	33 705,4	42 383,3	8 677,9	2 444,2	255,5	-2 188,7	36 149,7	42 638,8	6 489,2
ОТГ смт Гримайлів	16 485,1	19 126,5	2 641,3	700,3	131,1	-569,1	17 185,4	19 257,6	2 072,2
ОТГ с. Коцюбинці	11 985,2	14 704,6	2 719,4	2 098	26	-2 072	14 083,2	14 730,6	647,4
ОТГ с. Колодне	15 394,1	18 203,7	2 809,6	1 441,9	363,5	-1 078,5	16 836	18 567,2	1 731,2
ОТГ смт Вишнівець	38 342,3	48 763,2	10 421	2 066,7	1 672,7	-394	40 409	50 435,9	10 026,9
ОТГ с. Чернихівці	13 430,3	16 667,1	3 236,8	935,3	155,5	-779,8	14 365,6	16 822,6	2 457
ОТГ с. Озерна	30 923,1	37 740,6	6 817,4	2 640,5	462,5	-2 178	33 563,6	38 203,1	4 639,5
ОТГ смт Залізці	35 985,5	41 887,7	5 902,2	2 207,4	1 481,7	-725,7	38 192,9	43 369,4	5 176,4

Продовж. табл. П. 6

ОТГ смт Козлів	22 127,2	27 234,9	5 107,7	1 619,3	335	-1 284,3	23 746,5	27 569,9	3 823,4
ОТГ м. Почаїв	44 878,5	58 625,5	13 747	1 599,5	2 777,5	1 178	46 478,1	61 403	14 925
ОТГ с. Лопушне	14 674	16 878,2	2 204,2	1 026,9	33,5	-993,4	15 700,9	16 911,7	1 210,8
ОТГ с. Борсуки	24 538,2	29 476,9	4 938,8	2 001,2	356,8	-1 644,4	26 539,4	29 833,8	3 294,4
ОТГ смт Коропець	18 562,7	21 469,9	2 907,2	1 861	652,8	-1 208,2	20 423,7	22 122,7	1 699
ОТГ смт Підволочиськ	120 520,7	141 196,4	20 675,8	9 418,2	7 489,9	-1 928,4	129 938,9	148 686,3	18 747,4
ОТГ м. Скалат	73 314,1	88 132,1	14 817,9	5 425,2	2 555,7	-2 869,5	78 739,3	90 687,8	11 948,5
ОТГ с. Скорики	24 792	30 609,6	5 817,6	1 899,3	342,5	-1 556,8	26 691,3	30 952,1	4 260,8
ОТГ с. Нове Село	15 906,3	22 767,1	6 860,7	2 178,9	1 697,2	-481,7	18 085,3	24 464,3	6 379
ОТГ м. Терехів	157 774,4	195 289,2	37 514,8	10 969,7	6 041,9	-4 927,7	168 744,1	201 331,1	32 587
ОТГ с. Золотники	46 407,5	53 085,1	6 677,6	4 129,7	95,5	-4 034,2	50 537,2	53 180,6	2 643,4
ОТГ с. Іванівка	25 882,5	29 441,2	3 558,7	2 454,4	1 102,2	-1 352,2	28 336,9	30 543,4	2 206,5
ОТГ смт Микулинці	39 766,1	48 446,5	8 680,4	2 318,2	1 811,4	-506,8	42 084,3	50 257,9	8 173,5
ОТГ с. Байківці	80 363	100 555,4	20 192,4	2 197,5	2 241,8	44,3	82 560,5	102 797,2	20 236,7
ОТГ с. Великі Гаї	72 925	87 404,9	14 479,9	4 621,5	5 244	622,5	77 546,5	92 648,9	15 102,4
ОТГ с. Білобожниця	15 641,8	22 264,7	6 622,8	4 355	220,6	-4 134,4	19 996,8	22 485,3	2 488,5
ОТГ с. Колиндяни	17 745,6	24 383,2	6 637,7	2 616,4	159,9	-2 456,6	20 362	24 543,1	4 181,1
ОТГ смт Заводське	23 313,5	26 340,4	3 026,9	875,6	445,2	-430,4	24 189,2	26 785,6	2 596,4
ОТГ м. Шумськ	116 884,5	143 966,8	27 082,2	11 976,3	7 200,2	-4 776,1	128 860,9	151 167	22 306,2
ОТГ с. Великі Дедеркали	23 270,1	29 502,4	6 232,3	1 384,8	146,9	-1 237,9	24 654,9	29 649,3	4 994,4

Джерело: розраховано автором за даними ГУ Державної казначейської служби України у Тернопільській області [177]

Таблиця П.7

Виконання та структура видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області у 2017р. за функціональною класифікацією, (%)

Показники	Виконання видатків по загальному фонду (%)	Виконання видатків по спеціальному фонду (%)	Частка у структурі видатків загального фонду (%)	Частка у структурі видатків спеціального фонду (%)
ОТГ с. Байківці	96,27	92,13	100	100
<i>Державне управління</i>	96,01	95,36	25	15
<i>Освіта</i>	97,16	103,87	34	43
<i>Охорона здоров'я</i>	92,44	100	5	2
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	96,83	-	7	-
<i>Культура і мистецтво</i>	91,93	99,09	5	24
<i>Фізична культура і спорт</i>	92,13	-	1	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	95,28	99,72	6	8
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	99,66	99,99	1	9
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	99,9	-	16	-
ОТГ с. Білобожниця	96,44	60,45	100	100
<i>Державне управління</i>	98,93	97,26	23	5
<i>Освіта</i>	95,5	103,03	59	90
<i>Охорона здоров'я</i>	99,85	100	8	4
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	98,05	-	1	-
<i>Культура і мистецтво</i>	94,05	-	5	-
<i>Фізична культура і спорт</i>	100	-	1	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	100	-	1	-
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	87,23	-	2	-
ОТГ с. Васильківці	99,85	102,46	100	100
<i>Державне управління</i>	99,98	-	12	-
<i>Освіта</i>	99,92	105,47	62	77
<i>Охорона здоров'я</i>	100	-	1	-
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,33	-	1	-
<i>Культура і мистецтво</i>	99,92	184,18	3	1
<i>Фізична культура і спорт</i>	100	-	1	-

Продовж. табл. П. 7

<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,77	104,1	1	22
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	99,55	-	18	-
<i>Нерозподілені видатки</i>	-	-	1	-
ОТГ с. Великі Гаї	93,19	84,05	100	100
<i>Державне управління</i>	97,11	111,95	10	2
<i>Освіта</i>	94,53	74,69	58	42
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	85,23	-	2	-
<i>Культура і мистецтво</i>	93,15	83,45	3	3
<i>Фізична культура і спорт</i>	97,54	-	1	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	89,76	102,32	2	17
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	44,55	-	1	-
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	86,25	100	23	37
<i>Нерозподілені видатки</i>	-	-	-	-
ОТГ смт Гусятин	98,11	92,61	100	100
<i>Державне управління</i>	91,61	93,77	10	3
<i>Освіта</i>	99,58	113,98	45	75
<i>Охорона здоров'я</i>	99,89	83,99	1	14
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	98,53	-	2	-
<i>Культура і мистецтво</i>	97,92	-	5	1
<i>Фізична культура і спорт</i>	97,29	159,69	4	2
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,12	77,91	7	6
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	98,89	-	27	-
<i>Нерозподілені видатки</i>	-	-	-	-
ОТГ смт Заводське	96,16	111,97	100	100
<i>Державне управління</i>	99,79	103,58	14	15
<i>Освіта</i>	93,18	125,66	46	56
<i>Охорона здоров'я</i>	95,71	145,77	7	1
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	97,89	-	1	-
<i>Культура і мистецтво</i>	99,85	149,72	8	8
<i>Фізична культура і спорт</i>	98,99	-	2	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,82	99,08	8	20
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	98,47	-	14	-

Продовж. табл. П. 7

ОТГ с. Золотники	92,28	88,68	100	100
<i>Державне управління</i>	98,13	88,25	11	2
<i>Освіта</i>	88,46	76,13	54	91
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	92,66	-	1	-
<i>Культура і мистецтво</i>	96,78	95,91	5	1
<i>Фізична культура і спорт</i>	90,85	-	1	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	81,12	-	2	-
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	91,01	100	2	6
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	99,36	-	24	-
ОТГ смт Золотий Потік	97,19	99,7	100	100
<i>Державне управління</i>	99,6	92	7	1
<i>Освіта</i>	95,98	103,89	63	70
<i>Охорона здоров'я</i>	98,11	88,51	6	5
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	96,5	-	1	-
<i>Культура і мистецтво</i>	99,78	-	5	1
<i>Фізична культура і спорт</i>	74,54	-	1	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,27	-	1	-
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	98,23	-	1	-
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	99,87	100	15	23
<i>Нерозподілені видатки</i>	-	-	-	-
ОТГ с. Іванівка	92,06	72,66	100	100
<i>Державне управління</i>	98,08	97,71	12	1
<i>Освіта</i>	89,33	104,4	56	41
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	89,39	-	1	1
<i>Культура і мистецтво</i>	87,64	127,21	4	1
<i>Фізична культура і спорт</i>	99,23	-	1	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	93,92	99,47	4	56
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	96,96	-	2	-
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	98,83	-	20	-
<i>Нерозподілені видатки</i>	-	-	-	-
ОТГ смт Козлів	94,53	105,49	100	100
<i>Державне управління</i>	94,57	-	13	-
<i>Освіта</i>	95,46	123,27	44	58
<i>Охорона здоров'я</i>	97,08	194,53	25	11

Продовж. табл. П. 7

<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	84,21	-	1	-
<i>Культура і мистецтво</i>	95,19	98,87	5	31
<i>Фізична культура і спорт</i>	55	-	1	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	93,23	-	4	-
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	99,29	-	4	-
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	97,81	-	3	-
ОТГ с. Колиндяни	95,07	84,41	100	100
<i>Державне управління</i>	98,02	99,57	14	1
<i>Освіта</i>	94,81	80,36	63	76
<i>Охорона здоров'я</i>	91,11	98,96	11	16
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	98,72	-	1	-
<i>Культура і мистецтво</i>	92,59	-	4	-
<i>Фізична культура і спорт</i>	99,89	-	1	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,73	99,68	3	7
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	98,96	-	3	-
ОТГ с. Колодне	91,76	93,14	100	100
<i>Державне управління</i>	93,08	100	15	4
<i>Освіта</i>	91,86	90,87	54	76
<i>Охорона здоров'я</i>	-	53,38	1	5
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	64,17	-	1	-
<i>Культура і мистецтво</i>	80,97	91,56	3	7
<i>Фізична культура і спорт</i>	94,23	-	1	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,43	156,64	5	8
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	93,12	-	21	-
Нерозподілені видатки	-	-	-	-
ОТГ смт Коропець	97,5	105,91	100	100
<i>Державне управління</i>	99,96	39,84	8	2
<i>Освіта</i>	95,65	108,87	50	87
<i>Охорона здоров'я</i>	99,52	107,35	14	3
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	88,53	-	1	-
<i>Культура і мистецтво</i>	99,87	180,57	10	8
<i>Фізична культура і спорт</i>	100	-	1	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	98,11	-	1	-
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	99,97	-	2	-

Продовж. табл. П. 7

<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	100	-	13	-
Нерозподілені видатки	-	-	-	-
ОТГ с. Лопушне	92,96	89,18	100	100
<i>Державне управління</i>	84,28	82,19	10	67
<i>Освіта</i>	93,53	158,07	68	6
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	60,2	-	1	-
<i>Культура і мистецтво</i>	82,88	142,75	3	27
<i>Фізична культура і спорт</i>	60,4	-	1	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	51,79	-	1	-
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	99,38	-	16	-
ОТГ смт Мельниця-Подільська	93,73	95,97	100	100
<i>Державне управління</i>	81,72	15,79	5	0
<i>Освіта</i>	94,28	96,33	60	54
<i>Охорона здоров'я</i>	99,61	115,67	21	8
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	89,14	-	6	5
<i>Культура і мистецтво</i>	89	100,32	6	13
<i>Фізична культура і спорт</i>	94,28	-	1	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	96,84	98,69	1	18
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	86,39	100,00	1	1
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	86,72	100,00	1	1
Нерозподілені видатки	-	-	-	-
ОТГ смт Микулинці	96,75	84,37	100	100
<i>Державне управління</i>	99,67	97,50	12	3
<i>Освіта</i>	98,88	84,45	55	93
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	89,99	-	1	-
<i>Культура і мистецтво</i>	97,6	65,49	4	0
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	96,81	264,18	7	4
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	96,72	-	22	-
Нерозподілені видатки	-	-	-	-
ОТГ с. Нове Село	97,75	114,62	100	100
<i>Державне управління</i>	99,27	-	15	-
<i>Освіта</i>	96,61	129,17	49	87
<i>Охорона здоров'я</i>	95,05	100,00	8	2
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	97,72	-	-	-

Продовж. табл. П. 7

<i>Культура і мистецтво</i>	99,32	-	9	1
<i>Фізична культура і спорт</i>	-	-	-	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	98,33	100	5	10
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	100	-	15	-
ОТГ с. Озерна	91,4	78,51	100	100
<i>Державне управління</i>	98,63	117,05	9	2
<i>Освіта</i>	93,86	81,67	62	95
<i>Охорона здоров'я</i>	-	-	-	-
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	83,14	-	-	-
<i>Культура і мистецтво</i>	74,6	108,31	7	3
<i>Фізична культура і спорт</i>	41,63	-	-	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	57,06	-	1	-
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	72,98	-	-	-
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	94,09	-	21	-
Нерозподілені видатки	-	-	-	-
ОТГ с. Озеряни	93,26	43,35	100	100
<i>Державне управління</i>	97,08	-	15	-
<i>Освіта</i>	91,38	93,01	54	59
<i>Охорона здоров'я</i>	93,65	-	10	-
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,99	-	2	-
<i>Культура і мистецтво</i>	99,66	99,64	4	17
<i>Фізична культура і спорт</i>	99,62	-	-	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	94,77	21,09	3	24
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	97,21	-	1	-
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	93,31	-	11	-
ОТГ смт Підволочиськ	96,89	112,28	100	100
<i>Державне управління</i>	99,83	189,79	10	2
<i>Освіта</i>	95,7	169,27	52	29
<i>Охорона здоров'я</i>	99,16	122,8	8	1
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,93	-	6	6
<i>Культура і мистецтво</i>	99,87	110,8	7	26
<i>Фізична культура і спорт</i>	98,2	99,51	1	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	97,32	82,27	3	4
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	96,12	98,19	12	31

Продовж. табл. П. 7

Нерозподілені видатки	-	-	-	-
ОТГ м. Почаїв	97,92	99,54	100	106
<i>Державне управління</i>	97,91	101,65	8	11
<i>Освіта</i>	98,58	128,1	52	71
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	100	-	-	-
<i>Культура і мистецтво</i>	98,04	265,94	13	4
<i>Фізична культура і спорт</i>	47,3	-	-	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	97,75	99,87	5	17
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	98,38	99,83	22	3
Нерозподілені видатки	-	-	-	-
ОТГ смт Скала-Подільська	94,7	56,4	100	100
<i>Державне управління</i>	97,45	44,71	8	-
<i>Освіта</i>	93,01	37,34	56	31
<i>Охорона здоров'я</i>	97,01	54,26	10	6
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,89	-	1	-
<i>Культура і мистецтво</i>	91,46	101,7	6	3
<i>Фізична культура і спорт</i>	98,57	-	-	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,85	72,94	6	60
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	93,34	-	1	-
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	99,05	-	13	-
Нерозподілені видатки	-	-	-	-
ОТГ м. Скалат	99,21	100,97	100	100
<i>Державне управління</i>	98,97	96,86	10	6
<i>Освіта</i>	99,47	115,57	54	59
<i>Охорона здоров'я</i>	99,49	190,34	19	5
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,06	249,23	4	-
<i>Культура і мистецтво</i>	99,29	607,55	7	1
<i>Фізична культура і спорт</i>	99,11	96,21	2	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,88	99,75	3	27
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	84,55	100	1	1
Нерозподілені видатки	-	-	-	-
ОТГ с. Скорики	97,09	95,24	100	100
<i>Державне управління</i>	97,97	98,85	18	10
<i>Освіта</i>	97,07	155,09	52	40

Продовж. табл. П. 7

<i>Охорона здоров'я</i>	-	-	-	-
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	91,57	-	1	-
<i>Культура і мистецтво</i>	99,8	127,08	7	3
<i>Фізична культура і спорт</i>	100	-	-	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	91,26	96,35	3	45
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	80,49	100	1	1
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	99,41	100	18	2
Нерозподілені видатки	-	-	-	-
ОТГ м. Тербовля	96,45	102,04	100	100
<i>Державне управління</i>	96,21	86,97	7	1
<i>Освіта</i>	95,79	121,28	51	66
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,96	143,47	6	5
<i>Культура і мистецтво</i>	97,01	81,32	10	17
<i>Фізична культура і спорт</i>	99,81	173,36	2	2
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,99	88,31	6	9
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	95,98	99,95	-	1
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	95,2	98,42	18	-
Нерозподілені видатки	-	-	-	-
ОТГ м. Шумськ	99,68	108,48	100	100
<i>Державне управління</i>	99,65	269,54	8	4
<i>Освіта</i>	99,96	117,64	64	56
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,89	-	-	-
<i>Культура і мистецтво</i>	78,69	-	-	-
<i>Фізична культура і спорт</i>	99,95	-	1	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	96,15	101,34	2	39
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	99,55	100	25	-
Нерозподілені видатки	-	-	-	-
ОТГ м. Борщів	97,37	96,62	100	100
<i>Державне управління</i>	97,73	91,49	9	5
<i>Освіта</i>	96,65	110,86	44	38
<i>Охорона здоров'я</i>	-	-	-	-
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	97,39	-	1	-
<i>Культура і мистецтво</i>	91,84	110,02	6	18
<i>Фізична культура і спорт</i>	83,1	-	-	-

Продовж. табл. П. 7

<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,97	97,43	7	39
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	-	-	-	-
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	99,92	-	35	-
<i>Нерозподілені видатки</i>	-	-	-	-
ОТГ смт Вишнівець	93,97	102,78	100	100
<i>Державне управління</i>	98,38	98,95	7	3
<i>Освіта</i>	84,45	102,22	27	90
<i>Охорона здоров'я</i>	-	-	-	-
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	100	-	-	-
<i>Культура і мистецтво</i>	95,74	-	3	1
<i>Фізична культура і спорт</i>	100	-	-	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,09	116,86	2	7
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	94,98	-	2	-
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	99,22	-	58	-
<i>Нерозподілені видатки</i>	-	-	-	-
ОТГ смт Гримайлів	97,47	108,43	100	100
<i>Державне управління</i>	92,19	-	9	-
<i>Освіта</i>	95,97	263,33	11	67
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,2	-	-	-
<i>Культура і мистецтво</i>	93,26	145,18	2	33
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	76,78	-	2	-
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	86,92	-	3	-
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	99,7	-	73	-
ОТГ смт Залізці	97,84	92,18	100	100
<i>Державне управління</i>	99,24	90,22	10	3
<i>Освіта</i>	97,63	105,41	53	85
<i>Охорона здоров'я</i>	99,91	129,92	23	8
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	95,8	-	-	-
<i>Культура і мистецтво</i>	96,89	-	6	4
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	96,16	-	2	-
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	95,87	-	2	-
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	90,17	-	3	-
ОТГ с. Більче-Золоте	93,48	98,18	100	100
<i>Державне управління</i>	99,4	97,42	10	15

Продовж. табл. П. 7

<i>Освіта</i>	92,14	105,29	42	61
<i>Охорона здоров'я</i>	89,31	87,36	5	13
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	75,96	-	-	-
<i>Культура і мистецтво</i>	91,11	79,93	9	10
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	55,73	-	1	-
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	84,67	-	-	-
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	97,8	-	32	-
ОТГ с. Борсуки	96,41	106,90	100	100
<i>Державне управління</i>	95,05	19,36	13	-
<i>Освіта</i>	97,83	112,39	64	77
<i>Охорона здоров'я</i>	97,98	-	5	-
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	90,52	-	1	-
<i>Культура і мистецтво</i>	94,21	-	2	-
<i>Фізична культура і спорт</i>	82,18	-	-	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	90,89	98,68	2	23
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	95,1	-	13	-
<i>Нерозподілені видатки</i>	-	-	-	-
ОТГ с. Великі Дедеккали	98,92	89,87	100	100
<i>Державне управління</i>	96,18	99,71	10	4
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	85,72	-	-	-
<i>Культура і мистецтво</i>	86,98	-	-	-
<i>Фізична культура і спорт</i>	74,07	-	-	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	100	98,77	3	81
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	92,13	73,64	1	14
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	99,88	-	85	-
<i>Нерозподілені видатки</i>	-	-	-	-
ОТГ с. Коцюбинці	92,64	89,73	100	100
<i>Державне управління</i>	98,92	82,72	13	58
<i>Освіта</i>	88,95	279,93	60	42
<i>Охорона здоров'я</i>	98,27	-	-	-
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	97,28	-	1	-
<i>Культура і мистецтво</i>	98,84	-	3	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	95,84	-	1	-
<i>Правоохоронна діяльність та забезпечення безпеки держави</i>	97,37	-	-	-

Продовж. табл. П. 7

<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	100	-	22	-
ОТГ с. Трибухівці	96,24	104,11	100	100
<i>Державне управління</i>	99,71	99,17	11	3
<i>Освіта</i>	90,79	107,35	34	84
<i>Охорона здоров'я</i>	100	-	1	-
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	92,14	-	1	-
<i>Культура і мистецтво</i>	95,67	99,44	3	7
<i>Фізична культура і спорт</i>	100	-	-	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	98,11	100	1	7
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	99,92	-	48	-
<i>Нерозподілені видатки</i>	-	-	-	-
ОТГ с. Чернихівці	86,73	91,27	100	100
<i>Державне управління</i>	88,7	74,05	18	18
<i>Освіта</i>	76,08	91	20	20
<i>Охорона здоров'я</i>	-	-	-	-
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	88,25	-	-	-
<i>Культура і мистецтво</i>	80,85	-	2	2
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	82,71	97,53	12	12
<i>Видатки, не віднесені до основних груп</i>	96,07	-	47	47

Джерело: розраховано автором за даними ГУ Державної казначейської служби України у Тернопільській області [177]

Виконання податкових надходжень бюджетів ОТГ Тернопільської області у 2018 р., (грн.)

Показники	Виконання плану надходжень		Показники	Виконання плану надходжень	
	у %	(+/-)		у %	(+/-)
ОТГ с. Байківці			ОТГ смт Скала-Подільська		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	105,6	3 306 006,52	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	110,1	996 495,74
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	62,2	-117 287,28	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	97,4	-12 991,66
Внутрішні податки на товари та послуги	93,1	-576 070	Внутрішні податки на товари та послуги	103,7	43 851,67
Місцеві податки	101,5	178 701,4	Місцеві податки	98,7	-77 834,73
Інші податки та збори	-	7 651,87	Інші податки та збори	99,6	-144,15
ОТГ с. Білобожниця			ОТГ м. Скалат		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	119,9	639 072,55	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	101,2	218 698,87
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	120,2	262,5	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	56,8	-127 538,6
Внутрішні податки на товари та послуги	88,3	-12 380	Внутрішні податки на товари та послуги	118,7	169 893,64
Місцеві податки	98,5	-41 650,81	Місцеві податки	112,8	1 429 894,81
Інші податки та збори		3 596,33	Інші податки та збори	106,6	3 629,13
ОТГ с. Васильківці			ОТГ с. Скорики		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	115,1	1086848,44	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	108,9	912 838,88
Податки на власність	-	-3 125	Внутрішні податки на товари та послуги	108,7	18 541,5
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	-	458,5	Місцеві податки	105	220 667,06
Внутрішні податки на товари та послуги	130,4	18 221,58	Внутрішні податки на товари та послуги	100	-
Місцеві податки	95,7	-256 509,08	Місцеві податки	100	-
Інші податки та збори	-	712,58	Інші податки та збори	2 024,7	5 774,2

<i>ОТГ с. Великі Гаї</i>			<i>ОТГ м. Тербовля</i>		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	108,1	1 574 494,88	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	93	-12 546
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	121,9	1 093,37	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	102	134 698,42
Внутрішні податки на товари та послуги	99,1	-107 136,98	Внутрішні податки на товари та послуги	104,9	1 099 757,45
Місцеві податки	106,5	689 086,3	Місцеві податки	102,3	935,84
Інші податки та збори	-	16 945,72	Інші податки та збори	101,7	2 422 428,69
<i>ОТГ смт Гусятин</i>			<i>ОТГ м. Шумськ</i>		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	105,6	1 188 066,46	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	97,4	-2 196,7
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	-	270,75	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	94,4	-199 894,04
Внутрішні податки на товари та послуги	83	-623 857,66	Внутрішні податки на товари та послуги	110,6	1 157 293,86
Місцеві податки	97,4	-257 542,84	Місцеві податки	275,3	14 196,39
Інші податки та збори	159,5	32 524,25	Інші податки та збори	101	1 183 524,41
<i>ОТГ смт Заводське</i>			<i>ОТГ м. Борців</i>		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	110,1	854 372,89	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	101,8	3 008,75
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	96,7	-196,75	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	103,5	258 300
Внутрішні податки на товари та послуги	115,4	114 265,75	Внутрішні податки на товари та послуги	112	1 890 215,93
Місцеві податки	106,9	259 827,49	Місцеві податки	103,2	1 516,73
Інші податки та збори	126,6	15 955,15	Інші податки та збори	101,6	761 588,83
<i>ОТГ с. Золотники</i>			<i>ОТГ смт Вишнівець</i>		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	113,4	1 108 819,86	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	193,7	1 874,5
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	87,0	-17 066,6	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	86,9	-51 597,68
Внутрішні податки на товари та послуги	207,2	369 767,63	Внутрішні податки на товари та послуги	97,9	-66 765,88
Місцеві податки	116,7	1 306 785,22	Місцеві податки	134,9	2 130,48
Інші податки та збори	-	1 772,29	Інші податки та збори	101,9	348 164,76

<i>ОТГ смт Золотий Потік</i>			<i>ОТГ смт Гримайлів</i>		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	106,5	457 409,01	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	104,3	7 303,33
Податки на власність	-	632,12	Внутрішні податки на товари та послуги	104,6	129 596,54
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	79,2	-4 415,29	Місцеві податки	-	1 164,31
Внутрішні податки на товари та послуги	113,8	18 387,24	Інші податки та збори	101,9	792 185,68
Окремі податки і збори, що зараховуються до місцевих ів	-	2 062	-	-	-
Місцеві податки	94,3	-207 394,03	-	-	-
Інші податки та збори	161,4	9 452,6	-	-	-
<i>ОТГ с. Іванівка</i>			<i>ОТГ смт Залізіці</i>		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	113,7	1 041 854,5	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	107,4	3 490,65
Внутрішні податки на товари та послуги	113,6	14 618,05	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	129,1	146 299,57
Місцеві податки	112,5	516 375,33	Внутрішні податки на товари та послуги	108,8	228 802,58
Інші податки та збори	-	4 194,12	Місцеві податки	106,2	1 250,04
			Інші податки та збори	-	1 549 741,93
<i>ОТГ смт Козлів</i>			<i>ОТГ с. Більче-Золоте</i>		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	110,1	673 656,46	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	129,1	2 151
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	274,3	6 066,67	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	-	31 909,4
Внутрішні податки на товари та послуги	118,5	10 570,81	Внутрішні податки на товари та послуги	124,5	380 094,51
Місцеві податки	111,3	423 789,71	Місцеві податки	115,7	9 913,76
Інші податки та збори	-	11 071,06	Інші податки та збори		111 740,86
<i>ОТГ с. Колиндяни</i>			<i>ОТГ с. Борсуки</i>		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	100,9	27 977,17	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	101,7	1 363,54
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	100,1	4,5	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	121	16 872,47
Внутрішні податки на товари та послуги	100,7	842,87	Внутрішні податки на товари та послуги	106,5	-39 478,86
Місцеві податки	92,3	-155 165,98	Місцеві податки	98,5	11 380,48
Інші податки та збори	-	2 739,77	Інші податки та збори	-	150 683,02

<i>ОТГ с. Колодне</i>			<i>ОТГ с. Великі Дедеркали</i>		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	116,4	550 148,84	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	93	1
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	150,8	51 567,77	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	100,4	26 745
Внутрішні податки на товари та послуги	107,8	4 369,58	Внутрішні податки на товари та послуги	152,9	613 122,33
Місцеві податки	112,1	258 846,65	Місцеві податки	128,0	1 808,72
Інші податки та збори	99,6	-4,61	Інші податки та збори	-	175 718,18
<i>ОТГ смт Коронець</i>			<i>ОТГ с. Коцюбинці</i>		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	106,4	221 140,66	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	117,7	-8 748,7
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	108,9	1 432,54	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	32,7	6 515
Внутрішні податки на товари та послуги	106,6	4 943,86	Внутрішні податки на товари та послуги	107,2	-118 655,85
Місцеві податки	115,3	173 325,89	Місцеві податки	93,8	340,66
Інші податки та збори	-	-	Інші податки та збори	-	2 533 792,77
<i>ОТГ с. Лопушне</i>			<i>ОТГ с. Трибухівці</i>		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	127,7	533 936,9	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	124,4	3 116,67
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	121	294,1	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	144,5	-2 549,77
Внутрішні податки на товари та послуги	142	21 010	Внутрішні податки на товари та послуги	97,7	324 780,82
Місцеві податки	136,5	301 933,65	Місцеві податки	111,9	8 465,64
Інші податки та збори	-	3 928,65	Інші податки та збори	-	540 083,52
<i>ОТГ смт Мельниця-Подільська</i>			<i>ОТГ с. Чернихівці</i>		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	109,5	988 862,32	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	103,2	-2 475,73
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	153,5	37 042,13	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	99,8	24 109,8
Внутрішні податки на товари та послуги	96,3	-18 430,3	Внутрішні податки на товари та послуги	126,8	434 680,01
Місцеві податки	93,8	-421 819,13	Місцеві податки	113,2	1 140,78
Інші податки та збори	-	2 951,33	Інші податки та збори	157	-253 813,63

<i>ОТГ смт Микулинці</i>			<i>ОТГ с. Саранчуки</i>		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	105,4	565 014,47	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	89,5	-26 056,25
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	64,4	-1 138,4	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	72,9	26 043,3
Внутрішні податки на товари та послуги	104,3	89 807,94	Внутрішні податки на товари та послуги	140,4	231 706,26
Місцеві податки	92,9	-508 859,11	Місцеві податки	109,8	674,93
Інші податки та збори	111,4	1 965,62	Інші податки та збори	184,9	900 073,48
<i>ОТГ с. Нове Село</i>			<i>ОТГ м. Ланівці</i>		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	111,7	416 693,48	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	104,8	89,28
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	166	3 302,25	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	144,6	-436 742,7
Внутрішні податки на товари та послуги	118,6	32 574,38	Внутрішні податки на товари та послуги	83,9	220 823,92
Місцеві податки	109,9	203 019,4	Місцеві податки	102,1	9 692,57
Інші податки та збори	-	341,57	Інші податки та збори	196,9	1 725 559,14
<i>ОТГ с. Озерна</i>			<i>ОТГ м. Хоростків</i>		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	113,1	590 693,36	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	107,7	928,75
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	142	487,77	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	106,8	208 491,93
Внутрішні податки на товари та послуги	139,3	378 954,5	Внутрішні податки на товари та послуги	114,2	25 824,39
Місцеві податки	113,2	455 395,36	Місцеві податки	100,2	37 375,24
Інші податки та збори	-	1 469,48	Інші податки та збори	349,2	-
<i>ОТГ с. Озеряни</i>			<i>ОТГ м. Зборів</i>		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	115,7	373 752,08	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	106,7	-911,21
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	26,4	-10 308,75	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	96,1	93 282,55
Внутрішні податки на товари та послуги	106,2	19 295,57	Внутрішні податки на товари та послуги	103,0	799 461,12
Місцеві податки	99,6	-7 530,62	Місцеві податки	106,9	19 499,56
Інші податки та збори	-	4 494,11	Інші податки та збори	-	19 499,56

Продовж. табл. П. 8

<i>ОТГ смт Підволочиськ</i>			<i>ОТГ м. Почаїв</i>		
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	110,5	3 790 861,13	Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	120,3	1 788 391,07
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	92,8	-257 935,04	Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів	-	71 652,17
Внутрішні податки на товари та послуги	105,8	195 421,77	Внутрішні податки на товари та послуги	80,3	-807 337,95
Місцеві податки	103,8	737 606,65	Місцеві податки	108,3	452 267,59
Інші податки та збори	186,2	12 927,09	Інші податки та збори	-	31 422,74

Джерело: розраховано автором за даними ГУ Державної казначейської служби України у Тернопільській області [177]

Виконання неподаткових надходжень бюджетів ОТГ Тернопільської області у 2018 р., (грн.)

Назва	Надходження до загального фонду				Надходження до спеціального фонду			
	Уточнений розпис доходів на рік	Фактично надійшло	Виконання плану надходжень		Уточнений розпис доходів на рік	Фактично надійшло	Виконання плану надходжень	
			у %	(+/-)			у %	(+/-)
ОТГ с. Байківці	97613837	100555411,78	103	2941574,78	594000,	2241805,22	377,4	1877805,2
Доходи від власності та підприємницької діяльності	554207,07	724233,29	130,7	170026,22	50000	56956,5	113,9	6956,5
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	296530	207484,34	70	-89045,66				
Інші неподаткові надходження	72222,26	147058,17	203,6	74835,91	115000	123376,31	107,3	8376,31
Власні надходження цих установ					230000	1838151,54	799,2	1838151,4
ОТГ с. Білобожниця	21527843	22264678,63	103,4	736835,63	130445	220624,65	169,1	200179,65
Доходи від власності та підприємницької діяльності	20000	510	2,6	-19490	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	240800	269821,39	112,1	29021,39	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	-	-	-	-	20445	26558,27	129,9	6113,27
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	110000	130302,75	118,5	130302,75
ОТГ с. Васильківці	41505074	42383319,74	102,1	878245,74	228000	255511,96	112,1	121511,96
Доходи від власності та підприємницької діяльності	15000	10841	72,3	-4159	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	38000	76560	201,5	38560	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	20000	14825,3	74,1	-5174,7	134000	144708,88	108	10708,88
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	94000	113215,5	120,4	113215,5
ОТГ с. Великі Гаї	85161783	87404924,77	102,6	2243141,77	3456567	5244002,18	194,8	2902002,2
Доходи від власності та підприємницької діяльності	445000	529349,08	119	84349,08	-	11866,31		11866,31
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	373400	393169,71	105,3	19769,71	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	122000	122573,75	100,5	573,75	797000	804708,8	101	7708,8
Власні надходження цих установ					350000	2861833,35	817,7	2861833,3
ОТГ смт Гусятин	60705396	61645544,08	101,5	940148,08	777563	3992804,92	513,5	3781241,9
Доходи від власності та підприємницької діяльності	53600	55104	102,8	1504	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	1570200	1672727,47	106,5	102527,47	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	-	2100	-	2100	41927	53724,85	128,1	11797,85
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	566000	3639971,82	643,1	3639971,8

Продовж. табл. П. 9

ОТГ смт Заводське	25196599	26340407,25	104,5	1143808,25	326800	445199,04	136,2	385199,04
Доходи від власності та підприємницької діяльності	23000	44671,09	194,2	21671,09	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	691160	602044,11	87,1	-89115,89	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	3800	7796,16	205,2	3996,16	-	-	-	-
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	266800	369243,89	138,4	369243,89
ОТГ с. Золотники	49983512	53085085,9	106,2	3101573,9	105700	95513,39	90,4	95513,39
Доходи від власності та підприємницької діяльності	600	39363	6560,5	38763	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	61500	105291,95	171,2	43791,95	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	-	44,84	-	44,84	-	-	-	-
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	105700	93741,1	88,7	93741,1
ОТГ смт Золотий Потік	59967764	60218761,11	100,4	250997,11	570125	488892,85	85,8	407513,85
Доходи від власності та підприємницької діяльності	31770	43510,9	137	11740,9	28317	-	0	-28317
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	71950	82439,25	114,6	10489,25	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	18350	18640	101,6	290	8696	7055,5	81,1	-1640,5
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	488746	456350,63	93,4	456350,63
ОТГ с. Іванівка	27868522,15	29441227,79	105,6	1572705,64	265500	1102192,81	415,1	1102192,8
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	39300	39158,12	99,6	-141,88	-	-	-	-
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	265500	1097998,69	413,6	1097998,7
ОТГ смт Козлів	26138352	27234925,86	104,2	1096573,86	118600	334969,18	282,4	334969,18
Доходи від власності та підприємницької діяльності		9653,28		9653,28	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	74640	59589,22	79,8	-15050,78	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	28408	28408	100	-	-	-	-	-
Власні надходження цих установ					118600	323898,12	273,1	323898,12
ОТГ с. Колиндяни	24279522	24383235,59	100,4	103713,59	91000	159895,64	175,7	159895,64
Доходи від власності та підприємницької діяльності		204		204	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	20000	20553,93	102,8	553,93	-	-	-	-
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	91000	157155,87	172,7	157155,87
ОТГ с. Колодне	17324177	18203693,81	105,1	879516,81	110358	363495,6	329,4	321057,6
Доходи від власності та підприємницької діяльності	800			-800	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	44200	57124,68	129,2	12924,68	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	-	11044,16	-	11044,16	5208	5355,93	102,8	147,93

Продовж. табл. П. 9

Власні надходження них установ	-	-	-	-	67920	320914,28	472,5	320914,28
ОТГ смт Коропець	20983928	21469883,71	102,3	485955,71	505250	652825,58	129,2	554175,58
Доходи від власності та підприємницької діяльності	6640			-6640	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	31501	36341,77	115,4	4840,77	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	20400	89095,24	436,7	68695,24		509,27		509,27
Власні надходження них установ	-	-	-	-	406600	545825,91	134,2	545825,91
ОТГ с. Лопушне	16019527	16878221,98	105,4	858694,98	-	33497,56		33497,56
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	300	1870,33	623,4	1570,33	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	-	-	-	-	-	500,67		500,67
Власні надходження них установ	-	-	-	-	-	29068,24		29068,24
ОТГ смт Мельниця-Подільська	89052280	89769738,63	100,8	717458,63	2344567	1662925,58	131,4	1662925,6
Доходи від власності та підприємницької діяльності	38900	40122,62	103,1	1222,62	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	68748	93256,2	135,6	24508,2	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	-	43898,12	-	43898,12		6799,60		6799,6
Власні надходження них установ	-	-	-	-	456790	1465605,24	115,8	1465605,3
Надходження від продажу основного капіталу	-	-	-	-	-	0,25		0,25
ОТГ смт Микулинці	47852561	48446502,37	101,2	593941,37	257300	1811378,57	704	1794078,6
Доходи від власності та підприємницької діяльності	23000	289773,07	1259,9	266773,07	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	20200	10903,4	54	-9296,6	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	-	473		473	-	5344,3	-	5344,3
Власні надходження них установ	-	-	-	-	240000	1486009,34	619,2	1486009,4
ОТГ с. Нове Село	22113642	22767054,83	103	653412,83	81500	1697204,04	2082,5	1697204,1
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	7100	4965,45	69,9	-2134,55	-	-	-	-
Власні надходження них установ	-	-	-	-	81500	1646658,27	2020,4	1646658,3
Надходження від продажу основного капіталу	-	-	-	-		36918,2		36918,2
ОТГ с. Озерна	36370691	37740581,09	103,8	1369890,09	176800	462488,22	261,6	462488,22
Доходи від власності та підприємницької діяльності	12958	20149	155,5	7191	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	9386	12808,32	136,5	3422,32	-	-	-	-

Інші неподаткові надходження	100000	35305,78	35,3	-64694,22	-	-	-	-
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	176800	461018,74	260,8	461018,74
ОТГ с. Озеряни	17128909	17507569,48	102,2	378660,48	91000	298144,22	327,6	298144,22
Доходи від власності та підприємницької діяльності		3094,00		3094	-	21		21
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	7700	10422,53	135,4	2722,53	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	8000	8167,1	102,1	167,1	-	-	-	-
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	91000	279770,91	307,4	279770,91
Надходження від продажу основного капіталу	2000	2200,62	110	200,62				
ОТГ смт Підволочиськ	136700713	141196423,04	103,3	4495710,04	2330922	7489871,08	321,3	7080509,1
Доходи від власності та підприємницької діяльності	40000	67237,56	168,1	27237,56	111700	111774	100,1	74,00
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	736000	835726,04	113,5	99726,04	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	43663	44650,08	102,3	987,08	-	27707,05	-	27707,05
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	1921560	6117593,54	318,4	6117593,6
ОТГ м. Почаїв	56958221	58625500,31	102,9	1667279,31	1156500	2777534,13	240,2	2719534,1
Доходи від власності та підприємницької діяльності		70656		70656	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	1220000	1284331,96	105,3	64331,96	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	-	29810,47		29810,47	-	12036,99		12036,99
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	1098500	2000061,4	182,1	2000061,4
Надходження від продажу основного капіталу	-	-	-	-	26000	559704	2152,7	533704
ОТГ смт Скала-Подільська	55591644	56173808,27	101,0	582164,27	2125000	1095937,39	51,6	-469062,61
Доходи від власності та підприємницької діяльності	43860	57639	131,4	13779	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	177000	133152,79	75,2	-43847,21	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	-	-	-	-	1025000	308509,55	30,1	-716490,45
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	560000	417768,07	74,6	417768,07
ОТГ м. Скалат	86313376	88132067,84	102,1	1818691,84	1225000	2555747,66	208,6	2000747,7
Доходи від власності та підприємницької діяльності	13500	38502,14	285,2	25002,14	-	-	-	-

Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	177500	221034,37	124,5	43534,37	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	-	158539,37	-	158539,37		24390,59		24390,59
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	670000	2404206,28	358,8	2404206,3
ОТГ с. Скорики	29551235	30609617,98	103,6	1058382,98	57500	342468,29	595,6	333468,29
Доходи від власності та підприємницької діяльності	11000	22389	203,5	11389	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	15200	12484,55	82,1	-2715,45	-	-	-	-
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	48500	327514,09	675,3	327514,09
ОТГ м. Терехів	192424171	195289166,58	101,5	2864995,58	2147400	6041932,75	281,4	5637932,8
Доходи від власності та підприємницької діяльності	510000	650322,57	127,5	140322,57	15000	362795,25	2418,6	347795,25
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	2965000	3032131,13	102,3	67131,13	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	-	11578,24	-	11578,24	5000	8143,99	162,9	3143,99
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	1743400	5281756,1	303	5281756,1
ОТГ м. Шумськ	141544334	143966762,69	101,7	2422428,69	2468807	7200244,17	291,6	5896897,2
Доходи від власності та підприємницької діяльності	54000	60411,94	111,9	6411,94	-	2594,25	-	2594,25
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	1138000	1216580,4	106,9	78580,4	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	350000	200851,09	57,4	-149148,91	19300	28098,47	145,6	8798,47
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	1165460	5029470,56	431,5	5029470,6
Надходження від продажу основного капіталу	7000	7224,83	103,2	224,83				
ОТГ м. Борщів	112748123	113931647,41	101	1183524,41	1266000	2645245,2	208,9	2347245,2
Доходи від власності та підприємницької діяльності	62800	74676	118,9	11876	-	3161,24	-	3161,24
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	3189800	3495782,55	109,6	305982,55	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	2600	13871,86	533,5	11271,86		58493,73		58493,73
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	968000	2305945,5	238,2	2305945,5

ОТГ смт Вишнівець	48001641	48763229,83	101,6	761588,83	512500	1672688,32	326,4	1555188,3 2
Доходи від власності та підприємницької діяльності	49565	53174,31	107,3	3609,31	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	1220918	1350934,7	110,6	130016,7	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	16180	16183,82	100	3,82	9100	9103,85	100	3,85
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	395000	1512008,46	382,8	1512008,5
ОТГ смт Гримайлів	18778301	19126465,76	101,9	348164,76	130000	131140,98	100,9	131140,98
Доходи від власності та підприємницької діяльності	-	2431	-	2431	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	-	7271,54	-	7271,54	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	-	27745,94	-	27745,94	-	-	-	-
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	130000	125976,67	96,9	125976,67
ОТГ смт Залізі	41095482	41887667,68	101,9	792185,68	896050	1481690,16	165,4	913690,16
Доходи від власності та підприємницької діяльності	30000	11076	36,9	-18924	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	63300	71887,73	113,6	8587,73	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	-	-	-	-	-	1856,75	-	1856,75
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	328050	1478583,37	450,7	1478583,4
ОТГ с. Більче-Золоте	22908786	24458527,93	106,8	1549741,93	45000	1285070,63	2855,7	1285070,7
Доходи від власності та підприємницької діяльності	-	12832,23	-	12832,23	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	22600	84650,52	374,6	62050,52	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	-	-	-	-	-	76,5	-	76,5
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	45000	1275080,37	2833,5	1275080,4
ОТГ с. Борсуки	29365189	29476929,86	100,4	111740,86	127480	356842,74	279,9	319362,74
Доходи від власності та підприємницької діяльності	20000	22106,36	110,5	2106,36	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	12460	26444,29	212,2	13984,29	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	-	5149,39	-	5149,39	-	542,25	-	542,25

Продовж. табл. П. 9

Власні надходження них установ	-	-	-	-	90000	344920,01	383,2	344920,01
Надходження від продажу основного капіталу	-	-	-	-	37480	-	0	-37480
ОТГ с. Великі Дедеркали	29351763	29502446,02	100,5	150683,02	113000	146854,12	130,0	33854,12
Доходи від власності та підприємницької діяльності	510	1224	240	714,00	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	14830	17814,17	120,1	2984,17	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	8956	9880,7	110,3	924,70	-	-	-	-
Власні надходження них установ						32045,4	-	32045,4
ОТГ с. Коцюбинці	14528890	14704608,18	101,2	175718,18	45000	25994,8	57,8	25994,8
Доходи від власності та підприємницької діяльності	10000	10100	101	100,00	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	110000	131656,59	119,7	21656,59	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	-	-	-	-	-	551,04	-	551,04
Власні надходження них установ	-	-	-	-	45000	25103,1	55,8	25103,1
ОТГ с. Трибухівці	33725893	36259685,77	107,5	2533792,77	180000	703318,67	390,7	703318,67
Доходи від власності та підприємницької діяльності	13366	23287	174,2	9921,00	-	17076	-	17076
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	9900	12084,07	122,1	2184,07	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	3600	2400	66,7	-1200,00	-	43569,96	-	43569,96
Власні надходження них установ	-	-	-	-	180000	615340,19	341,9	615340,19
ОТГ с. Черняхівці	16127031	16667114,52	103,3	540083,52	27000	155454,66	575,8	153454,66
Доходи від власності та підприємницької діяльності	500	1540,	308	1040,00	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	197500	212284,03	107,5	14784,03	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	-	4487,33	-	4487,33	-	-	-	-
Власні надходження них установ	-	-	-	-	25000	152313,88	609,3	152313,88

Продовж. табл. П. 9

ОТГ с. Саранчуки	18127379	17873565,37	98,6	-253813,63	50946	158266,22	310,7	107320,22
Доходи від власності та підприємницької діяльності	-	5486,95	-	5486,95	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	38500	47989,68	124,6	9489,68	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	-	-	-	-	151	151,50	100,3	0,50
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	-	106644,79	-	106644,79
Надходження від продажу основного капіталу	100000	-	-	-100000	-	-	-	-
ОТГ м. Ланівці	88667657	89567730,48	101	900073,48	3439215	4771630,6	138,7	2373415,6
Доходи від власності та підприємницької діяльності	63030	64323,4	102,1	1293,4	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	1342300	1378472,57	102,7	36172,57	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	1258803	1259154,7	100	351,7	1013860	1046779,23	103,2	32919,23
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	1041000	2253758,8	216,5	2253758,8
ОТГ м. Хоростків	86897885	88623444,14	102	1725559,14	437000	2379039,64	544,4	2342039,7
Доходи від власності та підприємницької діяльності	20757	54928,94	264,6	34171,94	-	-	-	-
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	42000	79324,43	188,9	37324,43	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	53597	101097,19	188,6	47500,19	-	6158,8	-	6158,8
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	400000	1777894,08	444,5	1777894,1
ОТГ м. Зборів	102985557	105405867,82	102,4	2420310,82	1012076	3966948,56	392	2979372,6
Доходи від власності та підприємницької діяльності	58740	68615,68	116,8	9875,68	-	17827,5	-	17827,5
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	1748250	1691172,97	96,7	-57077,03	-	-	-	-
Інші неподаткові надходження	5300	5536,23	104,5	236,23	-	81446,79	-	81446,79
Власні надходження цих установ	-	-	-	-	24500	2860597,8	11675,9	2860597,8

Джерело: розраховано автором за даними ГУ Державної казначейської служби України у Тернопільській області [177]

Таблиця П.10

Виконання видатків бюджетів ОТГ Тернопільської області у 2018 р. за функціональною класифікацією (%)

Показники	Виконання видатків по загальному фонду (%)	Виконання видатків по спеціальному фонду (%)
ОТГ с. Байківці	98,29	102,39
<i>Державне управління</i>	99,25	97,64
<i>Освіта</i>	99,69	161,39
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,31	69,62
<i>Культура і мистецтво</i>	98,39	104,53
<i>Фізична культура і спорт</i>	97,12	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,61	106,66
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	85,78	100
<i>Газове господарство</i>	-	99,86
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	86,94
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	99,92	92,94
<i>Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю</i>	100	100
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	100	100
<i>Охорона навколишнього природного середовища</i>	-	99,6
ОТГ с. Білобожниця	98,36	61,96
<i>Державне управління</i>	98,61	99,49
<i>Освіта</i>	97,98	103,1
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,95	-
<i>Культура і мистецтво</i>	98,45	5,1
<i>Фізична культура і спорт</i>	100	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,99	97,12
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	99,98	-
ОТГ с. Васильківці	99,89	84,54
<i>Державне управління</i>	99,96	103,14
<i>Освіта</i>	99,9	120,05
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,51	-
<i>Культура і мистецтво</i>	99,78	-
<i>Фізична культура і спорт</i>	99,86	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,83	102,9

Продовж. табл. П. 10

<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	99,04	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	77,09
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	99,99	-
<i>Охорона навколишнього природного середовища</i>	-	99,7
<i>Резервний фонд</i>	-	-
<i>Нерозподілені видатки</i>	-	-
ОТГ с. Великі Гаї	98,23	111,72
<i>Державне управління</i>	99,7	467,41
<i>Освіта</i>	98,47	117,66
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	97,82	
<i>Культура і мистецтво</i>	97,91	152,51
<i>Фізична культура і спорт</i>	99,99	
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	97,38	103,06
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	99,85	96,46
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	99,22	98,07
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	99,98	99,96
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	100	-
<i>Охорона навколишнього природного середовища</i>	-	8,31
ОТГ смт Гусятин	97,6	116,66
<i>Державне управління</i>	93,55	83,09
<i>Освіта</i>	99,48	137,39
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	98,28	
<i>Культура і мистецтво</i>	99,99	140,4
<i>Фізична культура і спорт</i>	97,22	45,94
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	88,69	590,68
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	-	7,65
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	82,42
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	89,37	-
<i>Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю</i>	100	74,54
<i>Охорона навколишнього природного середовища</i>	-	96,29
ОТГ смт Заводське	98,28	110,2
<i>Державне управління</i>	99,58	-
<i>Освіта</i>	97,57	132,59
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	97,21	-

Продовж. табл. П. 10

<i>Культура і мистецтво</i>	99,38	-
<i>Фізична культура і спорт</i>	99,84	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,54	-
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	100	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	92,69
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	-	99,92
<i>Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю</i>	-	100
<i>Охорона навколишнього природного середовища</i>	-	91,67
ОТГ с. Золотники	95,42	98,3
<i>Державне управління</i>	97,3	44,63
<i>Освіта</i>	93,73	99,5
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	98,58	-
<i>Культура і мистецтво</i>	97,23	100,29
<i>Фізична культура і спорт</i>	96,07	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,31	-
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	52,94	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	90,84
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	99,92	99,72
<i>Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю</i>	-	100
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	94,28	-
ОТГ смт Золотий Потік	99,67	116,51
<i>Державне управління</i>	99,53	99,99
<i>Освіта</i>	99,82	242,56
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	87,38	-
<i>Культура і мистецтво</i>	99,74	151,61
<i>Фізична культура і спорт</i>	100	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,99	-
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	-	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	99,79
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	100	-
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	99,03	-
<i>Охорона навколишнього природного середовища</i>	-	61,55
ОТГ с. Іванівка	94,55	128,4

<i>Державне управління</i>	98,7	97,43
<i>Освіта</i>	97,05	497,05
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	98,09	-
<i>Культура і мистецтво</i>	77,6	227,16
<i>Фізична культура і спорт</i>	86,68	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	91,51	265,1
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	99,14	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	86,29
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	100	-
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	91,48	-
<i>Охорона навколишнього природного середовища</i>	99,73	100
ОТГ смт Козлів	95,01	102,55
<i>Державне управління</i>	98,01	9,36
<i>Освіта</i>	94,59	247,93
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	89,4	-
<i>Культура і мистецтво</i>	93,28	-
<i>Фізична культура і спорт</i>	63,6	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,52	-
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	100	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	89,08
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	88,46	-
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	98,25	-
ОТГ с. Колиндяни	99,53	102,02
<i>Державне управління</i>	99,46	-
<i>Освіта</i>	99,46	102,21
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	94,76	-
<i>Культура і мистецтво</i>	98,16	102,88
<i>Фізична культура і спорт</i>	100	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,97	98,46
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	99,98	-
ОТГ с. Колодне	97,43	110,59
<i>Державне управління</i>	99,28	91,67
<i>Освіта</i>	96,17	333,18

Продовж. табл. П. 10

<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	100	-
<i>Культура і мистецтво</i>	99,13	176,07
<i>Фізична культура і спорт</i>		-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	98,23	-
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	92,99	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	92,04
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	99,13	
<i>Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю</i>	-	100
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	98,55	-
ОТГ смт Коронець	96,37	135,87
<i>Державне управління</i>	98,97	102,87
<i>Освіта</i>	96	291,17
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	100	-
<i>Культура і мистецтво</i>	95,45	-
<i>Фізична культура і спорт</i>	100	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,89	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	99,84
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	95,5	-
<i>Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю</i>	-	100
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	98,43	100
ОТГ с. Лопушне	98,12	60,65
<i>Державне управління</i>	93,65	98,99
<i>Освіта</i>	99,4	116,65
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	83,87	-
<i>Культура і мистецтво</i>	98,4	-
<i>Фізична культура і спорт</i>	74,93	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	40	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>		54,88
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	100	-
<i>Громадський порядок та безпека</i>	96,84	-
<i>Резервний фонд</i>	-	-
<i>Нерозподілені видатки</i>	-	-
ОТГ смт Мельниця-Подільська	91,92	92,8

Продовж. табл. П. 10

<i>Державне управління</i>	85,33	9,9
<i>Освіта</i>	90,77	97,65
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,67	-
<i>Культура і мистецтво</i>	95,1	-
<i>Фізична культура і спорт</i>	30,52	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	97,8	484,33
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	9	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	93,79
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	83,44	100
<i>Громадський порядок та безпека</i>	37,03	-
ОТГ смт Микунці	96,79	112,34
<i>Державне управління</i>	91,62	93,95
<i>Освіта</i>	97,75	126,67
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	97,58	-
<i>Культура і мистецтво</i>	94,57	99,41
<i>Фізична культура і спорт</i>	99,75	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	96	102,22
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	58,49	87,72
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	99,13
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	99,66	99,53
ОТГ с. Нове Село	92,56	127,82
<i>Державне управління</i>	98,58	99,8
<i>Освіта</i>	87,71	1098,2
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	97,51	-
<i>Культура і мистецтво</i>	94,9	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	92,67	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	78,21
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	100	-
ОТГ с. Озерна	91,79	84,55
<i>Державне управління</i>	99,07	135,74
<i>Освіта</i>	91,7	76,61
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	42,32	-
<i>Культура і мистецтво</i>	75,25	74,5
<i>Фізична культура і спорт</i>	99,46	-

Продовж. табл. П. 10

<i>Житлово-комунальне господарство</i>	34,11	4,04
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	17,66	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	98,39
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	67,68	277,41
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	87,01	-
ОТГ с. Озеряни	96,14	112,24
<i>Державне управління</i>	99,86	-
<i>Освіта</i>	93,38	118,58
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,88	-
<i>Культура і мистецтво</i>	99,81	13,51
<i>Фізична культура і спорт</i>	91,15	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,91	101,97
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	98,8	-
<i>Громадський порядок та безпека</i>	88,77	-
ОТГ смт Підволочиськ	98,14	154,09
<i>Державне управління</i>	99,83	293,73
<i>Освіта</i>	97,3	229,37
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,19	-
<i>Культура і мистецтво</i>	98,8	136,35
<i>Фізична культура і спорт</i>	98,4	156,83
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,53	-
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	100	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	98,08
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	100	98,01
<i>Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю</i>	100	99,12
<i>Охорона навколишнього природного середовища</i>	-	-
ОТГ м. Почаїв	96,02	111,12
<i>Державне управління</i>	99,43	116,12
<i>Освіта</i>	93,89	175,18
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	100	-
<i>Культура і мистецтво</i>	99,33	107,73
<i>Фізична культура і спорт</i>	82,67	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	100	10,01

Продовж. табл. П. 10

<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	-	92,84
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	73,2
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	100	97,62
<i>Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю</i>	9,42	100
<i>Громадський порядок та безпека</i>	99,2	-
ОТГ смт Скала-Подільська	98,07	82,7
<i>Державне управління</i>	95,88	99,69
<i>Освіта</i>	98,15	101,94
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	94,81	-
<i>Культура і мистецтво</i>	94,02	57,51
<i>Фізична культура і спорт</i>	98,01	
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	100	17,07
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	-	97,15
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	72,44
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	97,46	-
<i>Громадський порядок та безпека</i>	63,04	-
<i>Охорона навколишнього природного середовища</i>	-	19,25
ОТГ м. Скалат	98,94	109,18
<i>Державне управління</i>	99,47	100
<i>Освіта</i>	98,76	132,19
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,68	-
<i>Культура і мистецтво</i>	99,6	151,04
<i>Фізична культура і спорт</i>	99,91	100
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,95	-
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	-	34,21
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	48,86
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	98,96	97,04
<i>Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю</i>	-	100
<i>Охорона навколишнього природного середовища</i>	-	43,83
<i>Резервний фонд</i>	-	-
<i>Нерозподілені видатки</i>	-	-
ОТГ с. Скорики	93,63	103,85
<i>Державне управління</i>	94,85	99,92
<i>Освіта</i>	96,28	239,55

Продовж. табл. П. 10

<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	97,05	-
<i>Культура і мистецтво</i>	96,11	87,29
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	84,47	-
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	99,74	100
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	17,72	95,16
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	93,49	-
<i>Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю</i>	-	99,56
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	90,98	95,76
ОТГ м. Тербовля	99,23	102,68
<i>Державне управління</i>	99,34	88,07
<i>Освіта</i>	99,56	245,3
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,99	721,25
<i>Культура і мистецтво</i>	99,32	109,4
<i>Фізична культура і спорт</i>	99,34	101,88
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,97	99,48
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	99,99	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	70,28
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	99,88	95,83
<i>Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю</i>	99,99	99,09
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	97,95	100
<i>Громадський порядок та безпека</i>	88,24	-
ОТГ м. Шумськ	99,15	131,11
<i>Державне управління</i>	96,62	243,39
<i>Освіта</i>	99,83	216,61
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,79	256,69
<i>Культура і мистецтво</i>	99,9	206,25
<i>Фізична культура і спорт</i>	99,89	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,05	247,58
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	48,97	100
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	98,68
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	95,98	-
<i>Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю</i>	100	-
<i>Охорона навколишнього природного середовища</i>	-	63,45

Продовж. табл. П. 10

ОТГ м. Борщів	98,17	106,38
<i>Державне управління</i>	99,8	95,92
<i>Освіта</i>	99,09	146,67
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	89,84	-
<i>Культура і мистецтво</i>	95,48	106,19
<i>Фізична культура і спорт</i>	98,15	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	98,01	92,89
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	100	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	99,84
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	98,79	72,62
<i>Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю</i>	100	100
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	24,25	-
<i>Громадський порядок та безпека</i>	97,92	-
<i>Охорона навколишнього природного середовища</i>	-	79,98
ОТГ смт Вишнівець	95,80	146,5
<i>Державне управління</i>	99,33	340,63
<i>Освіта</i>	94,24	221,48
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	97,2	-
<i>Культура і мистецтво</i>	98,61	155,21
<i>Фізична культура і спорт</i>	99,86	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,2	547,56
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	92,89	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	99,13
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	99,29	-
<i>Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю</i>	100	-
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	97,7	-
<i>Охорона навколишнього природного середовища</i>	-	41,6
ОТГ смт Гримайлів	91,25	62,94
<i>Державне управління</i>	83,5	-
<i>Освіта</i>	91,8	171,26
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	93,79	-
<i>Культура і мистецтво</i>	85,96	477,72
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	80,63	-

<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	-	70
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	50,16
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	90,5	-
ОТГ смт Залізці	97,2	113,45
<i>Державне управління</i>	96,75	109,88
<i>Освіта</i>	96,99	298,83
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	70,8	-
<i>Культура і мистецтво</i>	96,78	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	93,08	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	81,45
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	93,47	100
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	95,22	-
<i>Громадський порядок та безпека</i>	93,75	-
ОТГ с. Більче-Золоте	89,54	150,31
<i>Державне управління</i>	98,07	100
<i>Освіта</i>	87,73	195,34
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	98	-
<i>Культура і мистецтво</i>	91,9	100,48
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	94,41	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	100
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	99,59	-
ОТГ с. Борсуки	96,44	98,61
<i>Державне управління</i>	97,92	56,2
<i>Освіта</i>	97,16	174,65
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	94,43	-
<i>Культура і мистецтво</i>	94,13	-
<i>Фізична культура і спорт</i>	92,27	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	95,8	100
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	-	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	90,08
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	98,11	92,18
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного х-ру</i>	12,99	-

Продовж. табл. П. 10

ОТГ с. Великі Дедеркали	99,46	100,24
<i>Державне управління</i>	98,06	92,64
<i>Освіта</i>	98,23	-
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	92,29	-
<i>Культура і мистецтво</i>	95,94	-
<i>Фізична культура і спорт</i>	95,3	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,76	98
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	99,95
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	99,5	-
<i>Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю</i>		98,97
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	94,99	-
ОТГ с. Коцюбинці	99	83,17
<i>Державне управління</i>	99,04	100
<i>Освіта</i>	99,16	103,79
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,91	-
<i>Культура і мистецтво</i>	95,63	100
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	84,53	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	77,21
<i>Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру</i>	99,06	-
ОТГ с. Трибухівці	88,94	98,26
<i>Державне управління</i>	96,69	99,44
<i>Освіта</i>	86,63	132,81
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	89,74	-
<i>Культура і мистецтво</i>	81,34	104,57
<i>Фізична культура і спорт</i>	99,07	
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	92,71	83,51
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	94,29	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	83,91
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	99,11	-
<i>Охорона навколишнього природного середовища</i>	-	34,37
ОТГ с. Чернихівці	92,6	103,38
<i>Державне управління</i>	96,97	94,44
<i>Освіта</i>	87,38	114,9

<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	87	-
<i>Культура і мистецтво</i>	91,8	99,98
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	88,97	97,39
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	96,35
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	99,37	-
ОТГ с. Саранчуки	97,57	98,92
<i>Державне управління</i>	98,78	100
<i>Освіта</i>	99,25	188,82
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	95,82	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	87,16	93,64
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	99,95	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	94,44
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	100	-
<i>Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю</i>	96,91	94
ОТГ м. Ланівці	98,48	92,75
<i>Державне управління</i>	99,52	99,98
<i>Освіта</i>	98,61	176,35
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,1	-
<i>Культура і мистецтво</i>	98,49	539,05
<i>Фізична культура і спорт</i>	100	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,96	98,03
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	1,36	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	51,18
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	89,3	98,9
<i>Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю</i>	-	95,32
<i>Громадський порядок та безпека</i>	88,61	95,8
<i>Охорона навколишнього природного середовища</i>	-	99,77
<i>Засоби масової інформації</i>	100	-
ОТГ м. Хоростків	97,99	102,8
<i>Державне управління</i>	99,42	89,94
<i>Освіта</i>	98,94	171,82
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	99,54	-
<i>Культура і мистецтво</i>	96,27	189,31
<i>Фізична культура і спорт</i>	99,13	107,79
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	99,47	99,27

Продовж. табл. П. 10

<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	100	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	72,94
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	99,47	100
<i>Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю</i>	99,65	100
<i>Охорона навколишнього природного середовища</i>	99,98	-
ОТГ м. Зборів	96,93	112,76
<i>Державне управління</i>	98,09	103,82
<i>Освіта</i>	95,09	809,51
<i>Соціальний захист та соціальне забезпечення</i>	84,27	-
<i>Культура і мистецтво</i>	98,54	244,88
<i>Фізична культура і спорт</i>	98,83	-
<i>Житлово-комунальне господарство</i>	95,36	98,64
<i>Сільське, лісове, рибне господарство та мисливство</i>	100	-
<i>Будівництво та регіональний розвиток</i>	-	84,71
<i>Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство</i>	61,97	-

Джерело: розраховано автором за даними ГУ Державної казначейської служби України у Тернопільській області [177]

Додаток Р

Таблиця Р

**Статистичні описові характеристики показників фактичного виконання доходів ОТГ Тернопільської області
впродовж 2017-2018 рр.**

Показники	Valid N	Mean	Median	Minimum	Maximum	Lower - Quartile	Upper - Quartile	SD-	Coef.V ar.
Доходи загального фонду	36	43017115	284028	12985213	157739	18154153	52131952	35002180	81,4
Доходи спеціального фонду	36	3144440	21882	4723	119763	160943	4069934	2714378	86
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності, з. ф.	37	339867	4675	472	2689425	15405	328472	646186	190
Офіційні трансферти (від органів державного управління), з. ф.	36	25654825	16305100	744400	9091999	1206623	31405117	20721132	80
Офіційні трансферти (від органів державного управління), с. ф.	36	2316806	1705899	410072	8011812	1248086	2827465	1850154	80
Власні надходження бюджетних установ, с. ф.	35	587107	344629	24725	3315495	122849	583456	782981	133
Внутрішні податки на товари та послуги, з. ф.	36	1675724	282166	53459	11727468	106901	2129240	2778005	165
Доходи від власності та підприємницької діяльності, с. ф	7	22922	16423	1625	72112	6119	28317	23439	102
Інші неподаткові надходження, з. ф.	23	38289	7349	194	296075	1756	31778	72723	190
Інші неподаткові надходження, с. ф.	26	77520	21650	177	687132	3308	68463	148491	191
Екологічний податок (інші податки та збори), с. ф.	36	14762	4049	300	72869	1423	17979	20386	140
Кошти від продажу землі і нематеріальних активів, с. ф.	19	319003	96259	8056	2792725	23655	368448	633527	199
Місцеві податки, з. ф.	36	5100069	3119789	842108	18744758	2363012	6076696	4291026	85
Надходження від продажу основного капіталу, с. ф	4	47680	29065	12312	120280	15711	79650	49709	105
ПДФО, податок на прибуток (податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості), з. ф.	36	10046671	6031750	1434310	46123773	3393437	9080790	10485031	109
Рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів, з. ф.	32	179473	8975	129	2675510	2583	75130	515000	286
Цільові фонди, утворені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади, с. ф.	7	45324	8160	494	122682	1033	110000	51939	126

Джерело: розраховано автором за даними ГУ Державної казначейської служби України у Тернопільській області [177]

Додаток С

Таблиця С.1

Характеристики муніципальної структури країн світу за статистичною методологією ОЕСР у 2016 р.

Країни	Муніципальна структура			Муніципальні утворення за розмірами		
	Муніципальний рівень (кількість ОМС)	Міжмуніципальний рівень (ОМС)	Регіональний рівень (кількість ОМС)	Середня чисельність мешканців (чол.)	Середня кількість муніципальних утворень на 100 000 мешканців (шт.)	Середня площа муніципальних утворень (км ²)
Країни федерації і квазіфедерації						
Австралія	562	..	8	43 567,6	2,3	13 707
Австрія	2 098	..	9	4 165,8	24	39,3
Бельгія	589	10	6	19 176,6	5,2	51,5
Канада	3 959	..	13	9 165,6	10,9	705,9
Німеччина	11 054	401	16	7 449,1	13,4	32,3
Мексика	2 463	..	32	49 643,9	2	795,5
Іспанія	8 124	50	17	5 719,9	17,5	62,1
Швейцарія	2 222	..	26	3 768	26,5	18
США	35 879	3 031	50	8 968,8	11,1	249,1
9 ОЕСР федерацій і квазіфедерацій	66 950	3 492	177	9 881,7	10,1	334,7
Середнє значення по 9 ОЕСР федерацій і квазіфедерацій	16 847,2	12,6	1 740,1
Унітарні країни						
Чилі	345	..	16	52 979,7	1,9	2 145,6
Чеська Республіка	6 258	..	14	1 688,3	59,2	12,3
Данія	98	..	5	58 459,2	1,7	438
Естонія	79	16 657	6	549,8
Фінляндія	311	..	1	17 669,8	5,7	977,1

Франція	35 357	101	18	1 884,9	53,1	16
Греція	325	..	13	33 180,8	3	402,5
Угорщина	3 178	..	19	3 088,1	32,4	29,3
Ісландія	74	4 541,4	22	1 354,6
Ірландія	31	151 077,9	0,7	2 206,3
Ізраїль	255	33 513,7	3	84,9
Італія	7 960	..	20	7 616,5	13,1	37,1
Японія	1 741	..	47	72 830,6	1,4	214,6
Корея	229	..	17	223 781,7	0,5	434,3
Латвія	119	16 476,3	6,1	522,8
Люксембург	102	5 726,7	17,5	25,4
Нідерланди	380	..	12	44 815,8	2,2	88,7
Нова Зеландія	67	..	11	70 447,8	1,4	3 954,4
Норвегія	422	..	18	12 407,6	8,1	720,9
Польща	2 478	380	16	15 507,3	6,5	123,6
Португалія	308	..	2	33 524,4	3	299,4
Словацька Республіка	2 930	..	8	1 853,5	54	16,7
Словенія	212	9 738,8	10,3	95
Швеція	290	..	21	34 217,5	2,9	1 404,6
Туреччина	1 397	..	81	57 240	1,8	550,9
Об'єднане Королівство Великобританія	391	27	3	167 897,7	0,6	620,2
ОЕСР 26 унітарних країн	65 337	508	342	9 498,9	10,5	84,3
ОЕСР 26 унітарних країн (середнє)	44 185,5	12,2	666,3
ОЕСР- Всього	132 287	4 000	519	9 692,7	10,3	211,1
Загальний обсяг ОЕСР (середньозважений показник)	37 155,7	12,3	942,5
ЄС28-всього	86 840	969	263	5 886,7	17	49,3

Джерело: складено автором на основі [614]

Видатки місцевих бюджетів країн ОЕСР у 2016 р.

Країни	Видатки місцевих бюджетів				Інвестиції місцевих бюджетів			
	Обсяг (млрд., дол. США)	На душу населення (дол. США)	% від ВВП	% від загально- державних витрат	Обсяг (млрд., дол. США)	На душу населення (дол. США)	% від ВВП	% від загальнодержав- них витрат
Країни федерації і квазі-федерації								
Австралія	194	7 922,3	16,4	46,3	24,7	1 010,6	2,1	72,5
Австрія	80,2	9 173,9	18,2	35,8	5,4	620,3	1,2	41
Бельгія	139,4	12 344	26,5	49,8	10,4	916,5	2	88,7
Канада	513,2	14 144,1	31,6	76,2	55,8	1 537,8	3,4	87,5
Німеччина	855,9	10 394,2	21,2	48,1	56,2	682,5	1,4	66,9
Мексика	271,5	2 243,5	12,7	51,9	29,8	246,3	1,4	78,9
Іспанія	350,6	7 544,8	20,8	49,2	22,7	488,9	1,4	67,5
Швейцарія	112,8	13 467,2	21,1	61,4	11,6	1 388,2	2,2	69,7
США	3 406,2	10 532,8	18,3	48,4	326,6	1 009,8	1,8	56,6
9 ОЕСР федерацій і квазі- федерацій	5 923,7	8 943,1	19,2	50	543,2	820,1	1,8	62,3
Середнє значення по 9 ОЕСР федерацій і квазіфедерацій	..	9 751,9	20,8	51,9	..	877,9	1,9	69,9
Унітарні країни								
Чилі	1,3	68,8	0,3	12,5	1,3	68,8	0,3	12,5
Чеська Республіка	4,8	456,1	1,3	41,2	4,8	456,1	1,3	41,2
Данія	4,2	734,2	1,5	40,4	4,2	734,2	1,5	40,4
Естонія	0,4	333,9	1,1	23,7	0,4	333,9	1,1	23,7
Фінляндія	4,9	892,8	2,1	54,3	4,9	892,8	2,1	54,3
Франція	52,9	791,6	1,9	55,2	52,9	791,6	1,9	55,2
Греція	2	180,6	0,7	18,6	2	180,6	0,7	18,6

Угорщина	2	204,7	0,8	27,6	2	204,7	0,8	27,6
Ісландія	0,2	486,3	1	35	0,2	486,3	1	35
Ірландія	0,9	199,3	0,3	15,3	0,9	199,3	0,3	15,3
Ізраїль	3,7	436,1	1,2	69	3,7	436,1	1,2	69
Італія	26,3	433,3	1,1	52,6	26,3	433,3	1,1	52,6
Японія	141,2	1 113,2	2,6	68,7	141,2	1 113,2	2,6	68,7
Корея	54,3	1 059,3	2,9	57,7	54,3	1 059,3	2,9	57,7
Латвія	0,5	272,9	1,1	28,5	0,5	272,9	1,1	28,5
Люксембург	0,9	1 468,9	1,4	35,8	0,9	1 468,9	1,4	35,8
Нідерланди	13	765,3	1,5	47,8	13	765,3	1,5	47,8
Нова Зеландія	2,4	510,6	1,4	33,1	2,4	510,6	1,4	33,1
Норвегія	6,7	1 280,2	2,2	41,6	6,7	1 280,2	2,2	41,6
Польща	12	311,2	1,2	35,7	12	311,2	1,2	35,7
Португалія	2,5	240,9	0,8	52	2,5	240,9	0,8	52
Словацька Республіка	1,1	206,1	0,7	19,6	1,1	206,1	0,7	19,6
Словенія	0,9	413,8	1,3	41	0,9	413,8	1,3	41
Швеція	10,4	1 043,6	2,1	50,3	10,4	1 043,6	2,1	50,3
Туреччина	15,5	199,9	0,8	27	15,5	199,9	0,8	27
Об'єднане Королівство Великобританія	24,1	367,2	0,9	34,8	24,1	367,2	0,9	34,8
ОЕСР 26 унітарних країн	388,9	627,5	1,7	50,8	388,9	627,5	1,7	50,8
ОЕСР 26 унітарних країн (середнє)	..	556,6	1,3	39,2	..	556,6	1,3	39,2
ОЕСР- Всього	932,1	727	1,7	56,9	932,1	727	1,7	56,9
Загальний обсяг ОЕСР (середньозважений показник)	..	828,6	1,9	61,1	..	828,6	1,9	61,1
ЄС28-всього	273,7	535,2	1,4	50,9	273,7	535,2	1,4	50,9

Джерело: складено автором на основі [614]

Видатки місцевих бюджетів країн ОЕСР у 2016 р. за видами

Країни	Рівень витрат	Субрегіональні видатки			Муніципальні видатки за видами					
		Компенсації працівникам як частка загальнонаціональних витрат, %	Державні закупівлі як частка державних витрат	Поточні соціальні виплати, як частка від загальнонаціональних витрат, %	Компенсації працівникам, %	Проміжне споживання, %	Соціальний захист, %	Субсидії і трансферти, %	Капітальні видатки, %	Інші, %
Країни федерації і квазіфедерації										
Австралія	Міжмуніципальний/субрегіональний	71,2	..	3,6	40,8	24,4	2,3	4,8	13,1	14,6
	Муніципальний	7,8	..	0	31,9	31,7	0	0,1	32,8	3,5
Австрія	Міжмуніципальний/субрегіональний	54,7	43,3	12,5	32,3	19,0	15,8	18,6	11,9	2,4
	Муніципальний	24,2	24,3	5,4	30,6	23	14,6	17,7	12,5	1,8
Бельгія	Міжмуніципальний/субрегіональний	79,2	48,4	23,1	37,2	11,3	22	17,8	10	1,7
	Муніципальний	32,9	13,0	3	58	16	10,6	4,2	9,6	1,6
Канада	Міжмуніципальний/субрегіональний	84,7	87,0	36,4	34,1	19,1	13,9	13,7	12,9	6,4
	Муніципальний	34,3	26,8	1,8	50,5	23,2	2,5	3,4	18,2	2,2
Німеччина	Міжмуніципальний/субрегіональний	77,9	39,6	17,3	27,6	15,7	19,6	23,3	11,3	2,6
	Муніципальний	25,3	23,7	9,2	23,9	22,5	27,6	13,2	11,4	1,5
Мексика	Міжмуніципальний/субрегіональний	64,9	56,2	5,5	47,3	11,9	1,1	23,3	14,8	1,6
	Муніципальний	7,6	18,8	0,4	33,7	17,9	0,5	17,9	28,6	1,4

Продовж. табл. С.3

Іспанія	Міжмуніципальний/субрегіональний	78,5	83	15,6	41	20,4	13,6	14,2	8,4	2,4
	Муниципальний	18	24	0,6	33,9	31,1	1,9	21,8	10,2	1,1
Швейцарія	Міжмуніципальний/субрегіональний	84,1	73,4	21,6	30,2	17,7	11,9	25,9	13,2	1,1
	Муниципальний	29,1	39,4	6	29,6	29,5	9,3	14,6	15,4	1,6
США	Міжмуніципальний/субрегіональний	76,8	65,6	25,4	41	23,7	20,3	0,0	9,6	5,4
9 ОЕСР федерацій і квазі-федерацій		76,5	61,7	22,3	38,3	21	17,6	7,8	10,5	4,8
Середнє значення по 9 ОЕСР федерацій і квазі-федерацій		74,7	62,1	17,9	36,8	18,1	13,4	15,7	11,7	4,2
Унітарні країни										
Чилі	Муниципальний	29,1	..	1,1	52,1	26,1	1,4	11,1	8,2	1,1
Чеська Республіка	Муниципальний	48,9	35,3	0,6	42,2	30,1	0,9	12,3	13,8	0,8
Данія	Муниципальний	72,7	63	74,3	33,1	17,1	39,1	5,8	4,4	0,5
Естонія	Муниципальний	39,3	29,6	2,7	49,2	29,8	4	3,5	13,1	0,4
Фінляндія	Муниципальний	75,1	62,4	10,1	44,6	32,2	10,1	3,6	9,2	0,3
Франція	Муниципальний	28,1	31,4	4,5	32,1	20,3	10,5	15,1	20,1	1,9
Греція	Муниципальний	11	15,5	2,3	38,7	24,5	14,9	0,8	19,7	1,5
Угорщина	Муниципальний	23,2	21,3	0,9	42	30	2,2	10,1	15,5	0,3
Ісландія	Муниципальний	43	37	8,7	47,5	31,5	4,3	5	8,7	3,1
Ірландія	Муниципальний	7,9	17,3	5	27	28,5	25,2	0,9	17,3	1,2
Ізраїль	Муниципальний	15,1	20,4	3,1	27,8	27,6	4,7	15,6	21,8	2,5
Італія	Муниципальний	39,7	74,6	11,9	27,1	27,9	19,0	10,8	11,9	3,3
Японія	Муниципальний	76	33,6	10,8	26,9	15,3	14,8	20,1	21	1,9
Корея	Муниципальний	55,5	37,8	21,5	27,5	14,2	14,6	16,7	26,5	0,5
Латвія	Муниципальний	45,5	37,2	6	49	25,4	7,6	5,1	11,9	1
Люксембург	Муниципальний	19,3	20,6	0,3	34,3	21,8	1,3	11,9	30,6	0,1

Нідерланди	Муніципальний	60,8	35,2	11,2	38,3	27,2	17,4	4,3	12	0,8
Нова Зеландія	Муніципальний	9	18,1	0	18,9	31,9	0	10,3	32,8	6,1
Норвегія	Муніципальний	56,3	43,2	7,8	51,2	18,8	8,1	6,9	13,1	1,9
Польща	Муніципальний	51,7	45,8	12,5	41,2	26,4	16,7	4,8	10	1
Португалія	Муніципальний	17,5	28,1	2,7	34,8	28,3	8,9	9,9	16,2	2
Словацька Республіка	Муніципальний	37,3	18,6	0,4	51,9	28,2	1,2	7,4	10,5	0,8
Словенія	Муніципальний	34,4	27,6	2,9	47,6	23,2	6,3	6,5	15,8	0,6
Швеція	Муніципальний	76,8	69,3	24	38,4	22,3	16,3	4,4	9,4	9,2
Туреччина	Муніципальний	8,6	21,2	0,9	19,5	43,6	3,2	3,9	26,4	3,3
Об'єднане Королівство Великобританія	Муніципальний	35,4	36,3	15,6	32,1	29,6	24,7	1,2	10	2,5
ОЕСР 26 унітарних країн	Муніципальний	43	37,7	10,5	31,3	21,8	15,9	12,2	16,8	2,2
ОЕСР 26 унітарних країн (середнє)	Муніципальний	39,1	35,2	9,3	37,5	26,2	10,7	8	15,8	1,9

Джерело: складено автором на основі [614]

Структура видатків та інвестицій з місцевих бюджетів країн ОЕСР у 2016 р. за функціональною класифікацією COFOG (%)

Країни	Рівень витрат	Видатки за класифікацією COFOG						Інвестиції МБ за класифікацією COFOG					
		Освіта	Соціальний захист	Публічні послуги	Охорона здоров'я	Економічні відносини	Інші	Економічні відносини	Публічні послуги	Освіта	Житло та комунальна інфраструктура	Захист навколишнього середовища	Інші
Країни федерації і квазіфедерації													
Австралія	Міжмуніципальний/ субрегіональний	21,5	7,5	11,1	25,1	14,8	20	50,3	5,2	12,6	1,6	5,3	25,1
	Муніципальний	0,6	5,1	24	1,2	26,3	42,9	43,3	0,3	20,7	2,2	13,2	20,5
Австрія	Міжмуніципальний/ субрегіональний	16,5	21,9	15,1	25,7	12,9	7,9	37,3	11,5	11,6	1,7	0,9	37,2
	Муніципальний	16,2	21,6	16,1	22,7	11,7	11,6	34,5	15,2	11,8	2,5	1,1	35
Бельгія	Міжмуніципальний/ субрегіональний	27,4	24,8	16,9	2,8	16	12,2	24,6	22	29,2	2,8	4,8	16,6
	Муніципальний	20,4	21,6	17,9	0,7	8,5	30,9	17,1	11,4	12,5	6,6	9,6	42,7
Канада	Міжмуніципальний/ субрегіональний	21,5	25,6	23	2,4	11,8	15,6	31,4	21,2	22,2	5,1	4,7	15,5
	Муніципальний	15,4	34,2	17,4	2,3	13,7	17	35,9	25,5	0,9	9,8	7,9	20,1
Німеччина	Міжмуніципальний/ субрегіональний	17,9	6,9	22,6	26,5	11,6	14,5	43	7,7	15,9	6,2	5,4	21,9
	Муніципальний	3,5	8,8	36	1,3	16,7	33,7	51,1	3,5	10,1	11,1	5,5	18,7

Продовж. табл. С.4

Мексика	Міжмуніципальний/ субрегіональний	26,7	19,7	15,8	10,3	12,7	14,8	23,7	21,1	34,7	3,5	4,8	12,3
	Муниципальний	27,9	19	15	3,7	13	21,3	28,5	29,8	11	7,5	9,6	13,7
Іспанія	Міжмуніципальний/ субрегіональний	31,5	4,9	12,1	25,1	14,1	12,4	43,9	29,9	6,2	8,3	0	11,8
	Муниципальний	28,1	9,7	14,8	20,6	13,6	13,3	41,7	25,5	10,4	7,1	1,4	14
Швейцарія	Міжмуніципальний/ субрегіональний	22,7	15,3	16,8	17,9	13,5	13,8	38,4	16,9	18,9	4,2	3,7	20
	Муниципальний	21,5	7,5	11,1	25,1	14,8	20	50,3	5,2	12,6	1,6	5,3	25,1
США	Міжмуніципальний/ субрегіональний	0,6	5,1	24	1,2	26,3	42,9	43,3	0,3	20,7	2,2	13,2	20,5
9 ОЕСР федерацій і квазі- федерацій		16,5	21,9	15,1	25,7	12,9	7,9	37,3	11,5	11,6	1,7	0,9	37,2
Середнє значення по 9 ОЕСР федерацій і квазі- федерацій		16,2	21,6	16,1	22,7	11,7	11,6	34,5	15,2	11,8	2,5	1,1	35

Унітарні країни													
Чеська Республіка	Муніципальний	27,7	7,4	11,1	13,3	18,8	21,6	31	20,1	0,6	1,9	21,9	24,6
Данія	Муніципальний	8,9	56,3	3,3	24,2	3,8	3,5	19,4	18,7	5,7	..	1,1	55,1
Естонія	Муніципальний	39,3	7,5	6,4	15,8	15,6	15,4	52	24,2	..	3,9	2,9	17
Фінляндія	Муніципальний	17,9	26,2	17,4	25,4	7,1	6,1	27,7	24,6	13,6	..	0,3	33,7
Франція	Муніципальний	14,7	19	19	0,7	19,4	27,3	33	14	15	10,3	10,4	17,4
Греція	Муніципальний	8,7	13,1	28,2	0	19,4	30,7	63,5	0,4	9,3	9,6	9,8	7,5
Угорщина	Муніципальний	14,7	10,1	23,2	3,4	17,4	31,4	12	5,1	23,9	14,6	34,9	9,5
Ісландія	Муніципальний	34,4	24	11,9	0,5	7,1	22,2	28,2	23,3	6	14,3	2,2	26
Ірландія	Муніципальний	9,7	30,2	5,2	0	21,1	33,8	50,8	0	7	10	7,5	24,8
Ізраїль	Муніципальний	35,9	17,4	12,2	0,3	7,4	26,8	30,2	33,1	4,2	12,4	6,2	13,9
Італія	Муніципальний	6,3	4,8	14,2	48	13,1	13,6	27,3	9,9	17,2	12,9	6,4	26,3
Японія	Муніципальний	18,1	25,8	11	11,9	13,8	19,5	44,5	11,1	5,6	9,9	16,3	12,6
Корея	Муніципальний	27,9	15,9	16,9	4,1	18,2	17,1	30,7	13,6	9	21,6	7,7	17,4
Латвія	Муніципальний	40,7	12,2	8,6	9,4	6,7	22,3	15	25,5	2,5	20,1	4,7	32,2
Люксембург	Муніципальний	11,9	12,7	23,7	0,6	15	36,2	22,1	15,1	..	8,4	19,3	35,1
Нідерланди	Муніципальний	29,6	23,2	7	3,4	13,9	23	32,5	21,6	6,8	..	27,8	11,4
Нова Зеландія	Муніципальний	0	0	26,1	0	29	44,9
Норвегія	Муніципальний	24,1	28,6	8,5	13,8	9,7	15,3	20,7	26,8	1,5	14	12,1	24,9
Польща	Муніципальний	28,2	12,5	10,7	16	15,8	16,9	44,1	7,6	10,3	..	12,4	25,5
Португалія	Муніципальний	14	7,3	28,6	6,6	18,1	25,5	47,6	5	13,1	11,6	8,5	14,3
Словацька Республіка	Муніципальний	36	7,2	12,7	2,9	19,9	21,2	44,3	6	4,9	24,1	10,5	10,2
Словенія	Муніципальний	35,3	11,2	8	11,2	10	24,3	17	10,5	0,9	19,2	35,3	17,1
Швеція	Муніципальний	20,8	27	10,7	27,3	6,3	7,9	15,9	15,7	19,1	12,8	0,8	35,7
Туреччина	Муніципальний	2,5	1,8	35	1,4	19	40,5

Об'єднане Королівство Великобританія	Муніципальний	27,3	35,6	7,5	1,8	9,1	18,9	38,1	43,9	5,1	4,1	4	4,9
ОЕСР 26 унітарних країн	Муніципальний	19	21,8	12,9	13,7	13,8	18,9	36,4	14,9	9,1	10,3	12,4	16,9
ОЕСР 26 унітарних країн (середнє)	Муніципальний	21,4	17,5	14,7	9,7	14,2	22,6	32,5	16,3	8,6	12,4	11,4	21,6

Джерело: складено автором на основі [614]

Структура за видами і обсяги доходів місцевих бюджетів країн ОЕСР у 2016 р.

Країни	Доходи неподаткові, %				Податки				
	Субсидії і гранти	Тарифи і збори	Доходи від власності	Соціальні внески	Обсяг, млрд.дол. США	На душу населення, дол. США	% від ВВП	%, від доходів місцевих бюджетів того ж рівня	%, від загальнонаціональних податкових надходжень
Країни федерації і квазіфедерації									
Австралія	44,9	13,7	8,1	0	64,4	2 630,3	5,5	33,4	20,6
Австрія	74	11,3	2,2	2,8	7,7	875,2	1,7	9,8	6,3
Бельгія	56,9	8,7	1,8	6,5	36,7	3 250,5	7	26,1	23,2
Канада	25,8	13,3	5,1	2,2	264,4	7 287,3	16,3	53,6	57,2
Німеччина	26,4	11,5	1,3	4	494,2	6 001,5	12,3	56,9	52,2
Мексика	91,6	0	0,2	1,1	19,9	164,2	0,9	7,2	6,7
Іспанія	51	8,4	0,5	0,3	138,2	2 973,7	8,2	39,8	37,2
Швейцарія	24,7	18,1	3,5	0,2	60,5	7 227	11,3	53,5	53,6
США	23,7	22,5	2,4	0,6	1 634,2	5 053,3	8,8	50,8	44,6
9 ОЕСР федерацій і квазіфедерацій	31,5	17,2	2,5	1,4	2 720,1	4 106,5	8,8	47,5	42,2

Середнє значення по 9 країнах ОЕСР федерацій і квазіфедерацій	46,6	11,9	2,8	2	..	3 940,3	8,0	36,8	33,5
Унітарні країни									
Чеська Республіка	37,9	14,3	1,3	0,1	19,1	1 807,6	5,2	46,4	26,2
Данія	59,3	4,7	0,4	0,2	35	6 112,7	12,5	35,5	26,8
Естонія	84,6	10,8	1	0,2	0,1	99,5	0,3	3,5	1,5
Фінляндія	30,8	20,6	2,3	0	24,2	4 409,9	10,2	46,2	32,6
Франція	31,1	15,8	1,1	0,3	161	2 408,7	5,8	51,7	20,1
Греція	65	9,7	0,8	0	2,7	252,9	1	24,6	3,4
Угорщина	51,8	11,5	0,5	0,1	6	607,2	2,3	36	8,9
Ісландія	11,1	9,4	2,7	0	1,6	4 811,5	9,6	76,8	19,8
Ірландія	49,3	26	0,6	4,3	1,4	307,7	0,4	19,8	2,2
Ізраїль	48	4,5	1,3	2	7,9	923,1	2,5	44,1	9,5
Італія	47	11,2	1,1	0,5	135,7	2 238,6	5,8	40,2	19,8
Японія	43,3	6,2	0,7	2,4	395,1	3 115,6	7,4	47,4	39,9
Корея	58	7,7	0,9	0,4	88,2	1 720,6	4,7	33	24,2
Латвія	30,2	7,8	0,5	0,8	3	1 511,3	5,9	60,8	26
Люксембург	51,4	19,2	1	0,1	0,9	1 510,8	1,5	28,3	5,4
Нідерланди	73,2	13,2	2,1	1,4	12	705,8	1,4	10,1	5,9
Нова Зеландія	25,8	16,4	5,2	0	3,9	847,4	2,3	52,7	7,4
Норвегія	45,7	12,7	3,4	0	19,4	3 698,9	6,3	38,2	22,2
Польща	57,6	8,1	1,3	0,4	44,6	1 161,7	4,3	32,7	21
Португалія	32,9	17,7	3,1	5,5	7,9	766	2,5	40,9	10
Словацька Республіка	74,2	17	1	0,6	0,9	157,4	0,5	7,3	2,9

Словенія	39,5	17,3	0,6	1,3	2,3	1 133,6	3,5	41,4	15,7
Швеція	32,8	9,8	1,4	1	65,7	6 616,9	13,5	55,1	32,9
Туреччина	71,8	11	2,4	1,9	9,3	120,2	0,5	12,9	2,6
Об'єднане Королівство Великобританія	67	14,2	1	1,5	44,4	675,6	1,6	16,3	5,8
ОЕСР 26 унітарних країн	48,8	10,1	1,1	1,2	1 098,9	1 773	4,8	38,7	19,8
ОЕСР 26 унітарних країн (середнє)	48,9	12,4	1,5	1	..	1 849,2	4,3	36,3	15,4
Загалом по ОЕСР (середнє)	48,3	12,3	1,8	1,2	..	2 386,9	5,3	36,4	20,1
Загалом по ЄС	44,1	11,6	1,2	2	1 295,8	2 534,3	6,4	41,1	24

Джерело: складено автором на основі [614]

Додаток Т

Список публікацій здобувача

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Спасів Н. Я. Фінанси об'єднаних територіальних громад: детермінанти та пріоритети розвитку : монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 480 с. (27,9 д. а.).
2. Spasiv N. Pragmatism of execution of local budgets in conditions of the lack of financial resources. Modern determinants of fiscal policy: local and international dimension: monograph/ edited by Doctor of Economics Prof. Andriy Krysovatuу. Doktor of Economics Prof. Andrzej Gospodarowicz. Wroclaw: 2016. P.171–181. (0,48 д. а.).
3. Спасів Н. Я., Мартинюк В. Ф. Прагматика та проблематика формування доходів бюджетів. *Фінансова система України: збірник наукових праць*. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька Академія». 2011. Вип. 17. С. 121–129. (особистий внесок автора: проаналізована практику формування доходів бюджетів, 0,30 д. а.).
4. Спасів Н. Я., Хопчан М. І., Хопчан В. М. Місцеві бюджети України: законодавчі колізії та правове поле функціонування. *Інноваційна економіка*. 2012. №6(32). С. 233–239. (особистий внесок автора: проаналізовано нормативно-правове забезпечення функціонування і формування показників місцевих бюджетів) (1,0 д. а.).
5. Спасів Н. Я., Мартинюк В. Ф. Прагматизм формування та виконання видаткової частини місцевих бюджетів на соціальні цілі у кризовий та посткризовий періоди. *Наукові записки*. Серія: «Економіка»: збірник наукових праць. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька Академія». 2012. Вип. 20. С. 91–97. (особистий внесок автора: проаналізовано тенденції формування і виконання видаткової частини місцевих бюджетів у розрізі соціальних видатків) (0,40 д. а.).
6. Спасів Н. Я., Турський І. В. Домінанти політики оптимізації видаткової частини місцевих бюджетів України на соціальні цілі. *Інноваційна економіка*. 2012. № 12(38). С. 223–226. (особистий внесок автора: визначено напрями оптимізації соціальних видатків місцевих бюджетів) (0,31 д. а.).
7. Спасів Н. Я., Мартинюк В. Ф. Прагматизм забезпечення соціальних гарантій в Україні: реалії, проблеми та перспективи. *Інноваційна економіка*. 2013. № 2(40). С. 164–169. (особистий внесок автора: визначено напрями забезпечення соціальних гарантій в Україні) (0,55 д. а.).
8. Спасів Н. Я. Детермінанти та екстерналії кризових процесів національної економіки. *Наука й економіка*. Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. 2014. №4(36). С. 45–50. (0,34 д. а.).
9. Спасів Н. Я., Мартинюк В. Ф. Виконання місцевих бюджетів: вітчизняні реалії в умовах посткризового відновлення економіки. *Наука й економіка*. Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. 2013. №4(32).

- Т. 2. С. 39–46. (особистий внесок автора: визначено тенденції виконання місцевих бюджетів у посткризовий період) (0,57 д. а.).
10. Спасів Н. Я., Гораль Л. Т. Пріоритети використання фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування в умовах посткризового відновлення економіки. *Наукові записки*. Серія: «Економіка»: збірник наукових праць. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька Академія». 2013. № 24. С. 104–109. (особистий внесок автора: виокремлено пріоритети використання коштів органами місцевого самоврядування у період відновлення позицій національної економіки) (0,38 д. а.).
 11. Спасів Н. Я., Мартинюк В. Ф. Екстерналії виконання Державного бюджету за доходами і видатками по Івано-Франківській області. *Наукові записки*. Серія: «Економіка»: збірник наукових праць. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька Академія». 2014. № 26. С. 73–81. (особистий внесок автора: визначено тенденції виконання доходів і видатків по Івано-Франківській області) (0,60 д. а.).
 12. Спасів Н. Я., Кнейслер О. В. Виконання місцевих бюджетів за доходами: прагматика та проблематика в умовах перманентних кризових явищ. *Світ фінансів*. 2014. Вип. 3. С. 31–37. (особистий внесок автора: визначено квестії виконання місцевих бюджетів за доходами) (0,30 д. а.).
 13. Спасів Н. Я. Посилення фіскальної ролі місцевих податків і зборів у контексті формування місцевих бюджетів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. Одеса: МГУ. Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. 2015. № 13. С. 221–224. (0,54 д. а.).
 14. Спасів Н. Я., Надал С. В. Доходи місцевих бюджетів у контексті децентралізації в Україні. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2016. Вип. 2. С. 102–112. (особистий внесок автора: визначено особливості формування доходів місцевих бюджетів у контексті повномасштабного запровадження реформи децентралізації) (0,66 д. а.).
 15. Спасів Н. Я., Надал С. В. Теоретична концептуалізація формування та сучасний прагматизм фінансування об'єднаних територіальних громад. *Світ фінансів*. 2017. Вип. 3(52). С. 121–135. (особистий внесок автора: визначено особливості фінансування об'єднаних територіальних громад як нових суб'єктів місцевого самоврядування) (1,0 д. а.).
 16. Спасів Н. Я. Критеріальні ознаки територіальної громади: сучасні науково-методологічні контури. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2018. № 10(38). С. 110–117. (0,69 д. а.).
 17. Спасів Н. Я. Територіальна громада: наукова систематизація дефінітивних характеристик. *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. Volume 4 Issue 5. 2018. P. 36–49. (1,37 д. а.).
 18. Spasiv N. Ya., Christopher Daniel Colell, Kneysler O. V., Fedorovych I. M. Structural-functional approach in the world-theoretical knowledge of territorial communities. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Vol 1, № 28. 2019. P. 450-460. (особистий внесок автора: обґрунтовано науково-

- методичний підхід до визначення функцій територіальних громад) (0,63 д. а.) (*Web of Science*).
19. Спасів Н. Я. Об'єднана територіальна громада як новітній суб'єкт місцевого самоврядування: наукове пізнання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2019. Вип. 33. С. 209–211. (0,50 д. а.).
 20. Спасів Н. Я. Система місцевого самоврядування: науковий потенціал пізнання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 23. С. 95–99. (0,69 д. а.).
 21. Спасів Н. Я. Синергетика як методологічний каркас пізнання об'єднаних територіальних громад. *Регіональна економіка та управління*. 2019. Вип. 1 (23). С. 203–212. (1,33 д. а.).
 22. Спасів Н. Я. Наукова парадигма фінансів об'єднаних територіальних громад: концепт побудови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Економіка і менеджмент. 2019. Вип. 35. С. 154–158. (0,49 д. а.).
 23. Спасів Н. Я. Децентралізація та її роль у формуванні фінансів об'єднаних територіальних громад. *Evropský časopis ekonomiku a managementu*. Volume 5 Issue 2. 2019. P. 195–208. (1,32 д. а.).
 24. Спасів Н. Я. Бюджетні видатки у забезпеченні функціонування фінансів ОТГ. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 2(70). Ч. 2. С. 86–97. (1,01 д. а.).
 25. Спасів Н. Я. Методичні підходи до оцінювання ризиків бюджетів об'єднаних територіальних громад. *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Економіка. 2019. Т. 24. Вип. 3(76). С. 178–184. (0,91 д. а.).
 26. Спасів Н. Я. Оцінювання структури бюджетів об'єднаних територіальних громад: вітчизняні реалії в умовах фінансової децентралізації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 25. Ч. 2. С. 137–143. (0,84 д. а.).
 27. Спасів Н. Я. Бюджет об'єднаної територіальної громади: особливості формування в умовах поглиблення фінансової децентралізації. *Регіональна економіка та управління*. 2019. Вип. 2(24). С. 112–118. (0,63 д. а.).
 28. Спасів Н. Я. Функціонування фінансів ОТГ: проблематика в сучасних умовах. *Evropský časopis ekonomiku a managementu*. Volume 5 Issue 3. 2019. P. 90–95. (0,52 д. а.).
 29. Спасів Н. Я. Оцінка структурних дисбалансів доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад. *Світ фінансів*. 2019. Вип. 2(59). С. 75–86. (0,89 д. а.).
 30. Спасів Н. Я. Прагматизм оцінювання структури видатків бюджетів об'єднаних територіальних громад. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2019. № 3(108). С. 246–251. (0,53 д. а.).
 31. Спасів Н. Я. Компаративне оцінювання структури доходів бюджетів об'єднаних територіальних громад. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2019. № 13(41). С. 66–74. (0,59 д. а.).
 32. Спасів Н. Я., Лютий І. О. Оцінка фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад. *Фінанси України*. 2019. № 7(284). С. 92–112. (особистий

внесок автора: обґрунтовано науково-методичний підхід до оцінки фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад) (1,25 д. а.)

Опубліковані праці апробаційного характеру:

33. Спасів Н. Я., Годованець О. В. Роль та значення місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку держави. *Проблеми трансформаційних економік в умовах глобалізації*: зб. матеріалів VI Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 17 квітня 2014 р.). 2014. С. 63–65. (особистий внесок автора: обґрунтовано роль і значення місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку країни) (0,1 д. а.)
34. Спасів Н. Я. Побудова новітніх міжбюджетних відносин: реалії чинного законодавства. *Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України*: зб. матеріалів XII Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Київ, 29-30 жовтня 2015 р.). Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Економічний факультет. 2015. URL: <http://econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/science/conferences/2015/Finance/zbirnuk.pdf>
35. Спасів Н. Я., Надал С. В. Релевантність вітчизняної бюджетної децентралізації умовам сучасності. *Національні особливості та світові тенденції управління та адміністрування на макро-, мезо- і мікрорівнях економіки*: зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 8-9 квітня 2016 р.). 2016. Ч. 2. С. 102–104. (особистий внесок автора: обґрунтовано відповідність бюджетної децентралізації умовам сучасності) (0,1 д. а.)
36. Спасів Н. Я., Надал С. В. Доходи бюджету: тенденції виконання в світлі подальших рецесійних процесів. *Economy with out borders: Integration, Innovation, Cross-border cooperation: Conference Proceedings (August 26th, 2016)*. (Kaunas, Lithuania: Baltija Publishing). 2016. P. 214–218. (особистий внесок автора: проведено оцінку доходів місцевих бюджетів в умовах рецесії національної економіки) (0,1 д. а.)
37. Спасів Н. Я., Іванюк І. М. Видатки місцевих бюджетів: тенденції виконання в сучасних умовах (на прикладі бюджету м. Тернопіль). *Фінанси місцевого самоврядування: стан, проблематика і перспективи розвитку*: зб. матеріалів I Міжнародного наук.-практ. семінару студентів і молодих учених (м. Київ, 25 березня 2016 р.) Київ: Аграр Медіа. 2016. С. 43–47. (особистий внесок автора: проаналізовано виконання місцевих бюджетів за видатками) (0,2 д. а.)
38. Спасів Н. Я., Надал С. В. Деструктивні чинники бюджетної децентралізації. *Modernization of socio-economic system: the new economic conditions: Conference Proceedings, Part 1 (September 28th, 2016)*. (Kielce, Poland: Baltija Publishing). 2016. P. 146–148. (особистий внесок автора: обґрунтовано роль і значення бюджетної децентралізації) (0,1 д. а.)
39. Спасів Н. Я., Надал С. В. Бюджетоспроможність регіону: механізм визначення. *Economy and Societi: modern foundation for human development: Conference Proceedings, Part 1 (October 31th, 2016)*. (Leipzig, Germany: Baltija Publishing). 2016. P. 231–232. (особистий внесок автора: обґрунтовано механізм

визначення бюджетоспроможності регіону) (0,1 д. а.)

40. Спасів Н. Я., Надал С. В. Оцінка податкових надходжень у контексті доходів місцевих бюджетів. *The Development of International Competitiveness: State, Region, Enterprise: Conference Proceedings, Part II (December 16th, 2016)*. (Lisbon, Portugal: Baltija Publishing). 2016. P. 69–71. (особистий внесок автора: проведено оцінку податкових надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів) (0,1 д. а.)
41. Спасів Н. Я., Надал С. В. Реалії об'єднання територіальних громад. *Фінансова децентралізація та сталий розвиток: зб. матеріалів II Міжнародного наук.-практ. семінару студентів і молодих учених*. (м. Київ, 23-24 березня 2017 р.). Київ: Аграр Медіа. 2017. С. 43–44. (особистий внесок автора: висвітлено сучасний стан об'єднання територіальних громад в Україні) (0,1 д. а.)
42. Спасів Н. Я., Надал С. В. Домінуючі тенденції виконання доходів місцевих бюджетів. *Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем: зб. матеріалів 6-тої міжнародної наук.-практ. конф.* (м. Івано-Франківськ, 11-13 жовтня 2017 р.). Івано-Франківськ: ІФНТУНГ ІНЕУ. 2017. С. 245–247. (особистий внесок автора: виокремлено домінанти виконання доходів місцевих бюджетів) (0,1 д. а.)
43. Спасів Н. Я., Надал С. В. Амбівалентність децентралізації в контексті впливу на доходи місцевих бюджетів. *Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України (WTPDFSU'2017): зб. матеріалів 14-тої міжнародної наук.-практ. конф.* (м. Київ, 28-29 вересня 2017 р.). Київ: Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Економічний факультет. 2017. URL: <http://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/1821/document.pdf> (особистий внесок автора: обґрунтовано вплив децентралізації на формування показників доходів місцевих бюджетів) (0,15 д. а.)
44. Спасів Н. Я. Інститут місцевого самоврядування: теоретичний дискурс. *Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України: зб. матеріалів 15-тої міжн. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 25-26 вересня 2018 р.). Київ: Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Економічний факультет. 2018. URL: http://www.econ.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2018/09wtpdfsu_conference18_materials.pdf
45. Спасів Н. Я. Громада в ретроспективі наукового пізнання: сучасний погляд. *Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку: матеріали V міжнародної наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Острог, 11–12 жовтня 2018 р.). Острог: Видавництво Національного університету «Острозька Академія». 2018. С. 353–357
46. Спасів Н. Я. Функції та принципи фінансів об'єднаних територіальних громад. *Теоретичні та прикладні аспекти інноваційного розвитку економіки та управління: матеріали міжнародної наук.-практ. конф.*, (м. Київ, 13 квітня 2019 р.). Київ: Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського. 2019. С. 90–94

Додаток У

Таблиця У

Апробація результатів дисертації

Назва конференції, конгресу, симпозиуму, семінару, школи	Місце проведення	Дата проведення	Форма участі
Проблеми трансформаційних економік в умовах глобалізації: VI Міжнародна науково-практична конференція	м. Тернопіль	17.04. 2014 р.	заочна
Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України: XII Міжнародна науково-практична конференція	м. Київ	29-30.10. 2015 р.	очна
Національні особливості та світові тенденції управління та адміністрування на макро-, мезо- і мікрорівнях економіки: Міжнародна науково-практична конференція	м. Дніпропетровськ	08-09.04. 2016 р.	заочна
Economy with out borders: Integration, Innovation, Cross-border cooperation: International research and practical conference	Kaunas, Lithuania	26. 08.2016 р.	заочна
Фінанси місцевого самоврядування: стан, проблематика і перспективи розвитку: I Міжнародний науково-практичний семінар студентів і молодих учених	м. Київ	25.03. 2016 р.	заочна
Modernization of socio-economic system: the new economic conditions: International research and practical conference	Kielce, Poland	28.09. 2016 р.	заочна
Economy and Societi: modern foundation for human development: International research and practical conference	Leipzig, Germany	31.10. 2016 р.	заочна
The Development of International Competitiveness: State, Region, Enterprise: International research and practical conference	Lisbon, Portugal	16.12. 2016 р.	заочна
Фінансова децентралізація та сталий розвиток: II Міжнародний науково-практичний семінар студентів і молодих учених.	м. Київ	23-24.03. 2017 р.	заочна
Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем: 6-та Міжнародна науково-практична конференція	м. Івано-Франківськ	11-13.10. 2017 р.	очна

Продовж. табл. У

Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України (WTPDFSU'2017): 14-та Міжнародна науково-практична конференція	м. Київ	28-29.09. 2017 р.	очна
Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України: 15-та Міжнародна науково-практична конференція	м. Київ	25-26.09. 2017 р.	очна
Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку: V Міжнародна науково-практична інтернет-конференція	м. Острог	11-12.10. 2018 р.	очна
Теоретичні та прикладні аспекти інноваційного розвитку економіки та управління: Міжнародна науково-практична конференція	м. Київ	13.04. 2019 р.	заочна

Додаток Ф



**МІНІСТЕРСТВО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ,
БУДІВНИЦТВА ТА ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО
ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ
(МІНРЕГІОН)**

вул. Велика Житомирська, 9, м. Київ, 01601, тел. (044) 278-82-90, 284-05-54, факс 278-83-90
E-mail: minregion@minregion.gov.ua, код ЄДРПОУ 37471928

№ _____ на № _____ від _____

Спасів Н.Я.

доценту кафедри фінансового менеджменту та страхування
Тернопільського національного економічного університету
vladnat@gmail.com

ДОВІДКА

про впровадження у практичну діяльність результатів дисертаційного дослідження

Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України розглянуто результати наукової роботи Спасів Н. Я., доцента кафедри фінансового менеджменту та страхування Тернопільського національного економічного університету, «Фінанси об'єднаних територіальних громад: детермінанти та пріоритети розвитку», отримані у процесі написання дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему «Сучасна парадигма фінансів об'єднаних територіальних громад», та повідомляємо, що запропонований підхід дає змогу ідентифікувати об'єднані територіальні громади за подібністю структур доходів і видатків їх бюджетів у розрізі загального та спеціального фондів, що у наслідку дозволить розробити стратегію управління фінансами ОТГ та виробити методологічний інструментарій для прийняття обґрунтованих рішень суб'єктами управління фінансами ОТГ стосовно оптимальної структури доходів і видатків бюджетів, і таким чином можуть бути використані у діяльності Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства.

Т.в.о. державного секретаря

І. КОРХОВИЙ

Микола Рубчак
590-47-89

Персональні дані, вказані Вами у зверненні (запиті), захищаються та обробляються Мінрегіоном відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» з метою розгляду Вашого звернення (запиту) згідно із законодавством



МІНРЕГІОН

№7/13.3/6414-19 від 17.04.2019

1526154



Підписано ЕЦП
КОРХОВИЙ ІГОР ГРИГОРОВИЧ
17.04.2019 12:16



**МІНІСТЕРСТВО
СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
(Мінсоцполітики)**

вул. Еспланадна, 8/10, м. Київ, 01601, тел.: (044) 226-24-45, факс: (044) 289-00-98 E-mail: info@mlsp.gov.ua,
Код ЄДРПОУ 37567866, реєстраційний рахунок 35213015078737 в ДКСУ м. Києва, МФО 820172

«11» травня 2019 року № 9046/0/2-19/71

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
к.е.н., доцента кафедри фінансового менеджменту та страхування
Тернопільського національного економічного університету
Спасів Наталії Ярославівни

Міністерство соціальної політики України розглянуло дисертаційне дослідження к.е.н., доцента кафедри фінансового менеджменту та страхування Тернопільського національного економічного університету Спасів Наталії Ярославівни, на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему «Сучасна парадигма фінансів об'єднаних територіальних громад» стосовно формування сучасної системи фінансів об'єднаних територіальних громад в частині імплементації новітнього інструментарію для чіткого розподілу повноважень в контексті фінансування соціальних видатків і закріплення фінансових ресурсів на їх виконання.

Заслуговують на увагу пропозиції щодо впровадження цілісної наукової концепції розвитку фінансів об'єднаних територіальних громад, яка передбачає вдосконалення фінансових відносин об'єднаних територіальних громад як в середині цих громад, так і за їх межами – з іншими суб'єктами економічної діяльності, а також державою, та підвищення їхньої ролі як активних інвесторів національної економіки, що, в кінцевому підсумку, сприятиме соціально-економічному розвитку об'єднаних територіальних громад, стимулюватиме до об'єднання інші територіальні одиниці, та в цілому забезпечить зростання суспільного добробуту.

Запропоновані рекомендації знайшли практичне застосування у роботі структурних підрозділів Міністерства соціальної політики України в частині удосконалення політики фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні.

Заступник Міністра соціальної політики  Л.В. Попова





УКРАЇНА
МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ
ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
 76015, м. Івано-Франківськ, вул. Дністровська 28, тел. 78-50-05/факс 75-40-29: 75-40-78 e-mail: mfuif@utm.if.ua

№ _____

на № _____ від _____

27.12.2018 № 493/16.2-16/23в **ДОВІДКА**

про практичне впровадження результатів дисертаційного дослідження Спасів Наталії Ярославівни на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за темою «Сучасна парадигма фінансів об'єднаних територіальних громад»

В Івано-Франківській міській раді за наслідками вивчення результатів дисертаційного дослідження кандидата економічних наук, доцента кафедри фінансового менеджменту та страхування Тернопільського національного економічного університету Спасів Наталії Ярославівни на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему «Сучасна парадигма фінансів об'єднаних територіальних громад» зазначили, що низка теоретико-методологічних і науково-прикладних висновків щодо управління фінансами об'єднаних територіальних громад застосовано у практичній діяльності її структурних підрозділів.

Зокрема, у процесі дослідження концептуальних основ формування і функціонування фінансів об'єднаних територіальних громад, детальної характеристики їх складових, функцій, принципів з метою досягнення стратегічних цілей, представлено рекомендації щодо формування цілісної системи фінансів об'єднаних територіальних громад з дотриманням принципів субсидіарності, повсюдності місцевого самоврядування і фінансової самодостатності для забезпечення економічного зростання адміністративно-територіальних одиниць та покращення суспільного добробуту її мешканців, що знайшли використання при підготовці пропозицій до проекту Міської цільової програми «Партиципаторне бюджетування (бюджет участі) у м. Івано-Франківську», який регулює систему взаємодії виконавчих органів Івано-Франківської міської ради та жителів міста Івано-Франківська стосовно реалізації ініціатив територіальної громади за рахунок коштів міського бюджету.

Заступник начальника
фінансового управління



Г.М.Яцків

Виконавчий комітет ІФМР
ВІХ № 493/16.2-16/23в від 27.12.2018





ВОЛИНЬСЬКА ОБЛАСНА РАДА
ПОСТІЙНА КОМІСІЯ З ПИТАНЬ
БЮДЖЕТУ, ФІНАНСІВ ТА ЦІНОВОЇ ПОЛІТИКИ

13.05.2019 № 771/14/2-19 на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження
к.е.н., доцента кафедри фінансового менеджменту та страхування
Тернопільського національного економічного університету
Спасів Наталії Ярославівни

Результати наукової роботи Спасів Наталії Ярославівни, доцента кафедри фінансового менеджменту та страхування Тернопільського національного економічного університету, отримані у процесі написання дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему «Сучасна парадигма фінансів об'єднаних територіальних громад», використані у роботі Волинської обласної ради.

Зокрема постійна Комісія з питань бюджету, фінансів та цінової політики Волинської обласної ради використовує у своїй роботі:

- розроблений здобувачем підхід до компаративного аналізу структури бюджетів об'єднаних територіальних громад;
- методику оцінки ризиковості бюджетів об'єднаних територіальних громад і місцевих бюджетів.

Голова постійної комісії з питань
бюджету, фінансів та цінової політики
Волинської обласної ради
д.е.н., професор



І. ВАХОВИЧ



УКРАЇНА
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ БУДІВНИЦТВА,
ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА,
МІСТОБУДУВАННЯ ТА АРХІТЕКТУРИ

вул. Грушевського, 21, м. Івано-Франківськ, 76004, тел. (0342) 55-22-10, факс 55-20-39,
 e-mail: depbudifoda@ukr.net Код ЄДРПОУ 38163425

13.05.19 № 1012/04-06

На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 к.е.н., доцента кафедри фінансового менеджменту та страхування
 Тернопільського національного економічного університету
 Спасів Наталії Ярославівни**

Департаментом будівництва, житлово-комунального господарства, містобудування та архітектури Івано-Франківської облдержадміністрації розглянуло дисертаційне дослідження к.е.н., доцента кафедри фінансового менеджменту та страхування Тернопільського національного економічного університету Спасів Наталії Ярославівни, на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему: «Сучасна парадигма фінансів об'єднаних територіальних громад» стосовно формування теоретико-методологічних та практичних основ функціонування фінансів об'єднаних територіальних громад в умовах фінансової децентралізації.

Заслугують на увагу пропозиції автора щодо розробки на основі використання інструментарію регресійного моделювання методики визначення дисбалансів у структурі доходів і видатків загального і спеціального фонду бюджетів об'єднаних територіальних громад, ідентифікація яких дозволить спрогнозувати ймовірність настання бюджетних ризиків.

Імплементация виокремлених автором дослідження пропозицій, створює теоретико-методичне підґрунтя для формування виваженої фінансової політики органами місцевого самоврядування в контексті оптимізації доходних і видаткових складових бюджетів об'єднаних територіальних громад, що сприятиме забезпеченню фінансової спроможності і самодостатності об'єднаних територіальних громад.

Запропоновані рекомендації знайшли практичне застосування у роботі Департаменту будівництва, житлово-комунального господарства, містобудування та архітектури Івано-Франківської облдержадміністрації.

**Заступник директора-начальник
 управління з питань децентралізації
 та регіонального розвитку департаменту**



Микола Дем'янчук



АСОЦІАЦІЯ МІСТ УКРАЇНИ

ВСЕУКРАЇНЬСКА АСОЦІАЦІЯ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

вул. Січових Стрільців, 73, 11 поверх, м. Київ, Україна, 04053
Тел/факс: (+38 044) 4862878, 4862841, 4862812, 4863070, 4862883
E-mail: info@auc.org.ua www.auc.org.ua

№ 3-5

від «14» січня 2019 року

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
к.е.н., доцента кафедри фінансового менеджменту та страхування
Тернопільського національного економічного університету
Спасів Наталії Ярославівни**

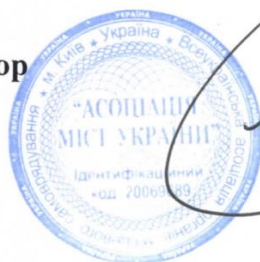
У дисертаційній роботі Спасів Наталії Ярославівни, кандидата економічних наук, доцента кафедри фінансового менеджменту та страхування Тернопільського національного економічного університету, на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему «Сучасна парадигма фінансів об'єднаних територіальних громад» розроблено науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення механізму реалізації бюджетної децентралізації.

Зокрема, заслуговують на увагу пропозиції стосовно:

- необхідності розвитку форм прямого народовладдя, забезпечення спроможності членів об'єднаних територіальних громад до солідарних дій, спрямованих на захист своїх прав та інтересів;
- доцільності розробки та затвердження галузевих стандартів і нормативів надання суспільних послуг, які були б основою для розрахунку обсягів освітньої та медичної субвенції.

Зазначені рекомендації знайшли практичне застосування в діяльності Асоціації міст України в частині забезпечення розвитку партисипативної демократії й удосконалення порядку планування міжбюджетних трансфертів.

Виконавчий директор



О. В. Слобжан



ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

вул. М. Грушевського, 8, м. Тернопіль, 46021, тел.: (0352) 52-07-88, факс: 52-31-92
E-mail: oda@te.gov.ua Код ЄДРПОУ 00022622

15. 01. 2019 № 04-291/32-26

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження в практичну діяльність департаменту фінансів Тернопільської обласної державної адміністрації

Видана Спасів Наталії Ярославівні, к.е.н., доценту кафедри фінансового менеджменту та страхування Тернопільського національного економічного університету про те, що результати її науково-дослідної роботи, отриманої при написанні дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему „Сучасна парадигма фінансів об'єднаних територіальних громад”, використовуються в діяльності департаменту фінансів Тернопільської обласної державної адміністрації.

Зокрема заслуговують на увагу пропозиції щодо:

- доцільності оцінки ризиків місцевих бюджетів у контексті управління місцевими фінансами та фінансами об'єднаних територіальних громад;
- формування цілісної системи фінансів об'єднаних територіальних громад з метою забезпечення європейських принципів автономії органів місцевого самоврядування, створення підґрунтя для вдосконалення системи місцевого самоврядування та розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

Запропоновані рекомендації уможливають закріплення засад фінансової автономії органів місцевого самоврядування.

Заступник голови адміністрації

Зоряна Мяснікова 52 91 01 11



Олег ВАЛОВ



ТЕРНОПІЛЬСЬКА МІСЬКА РАДА

«10» 01 2019 р.

№ 31/02

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
к.е.н., доцента кафедри фінансового менеджменту та страхування
Тернопільського національного економічного університету
Спасів Наталії Ярославівни

Тернопільська міська рада розглянула дисертаційну роботу к.е.н., доцента кафедри фінансового менеджменту та страхування Тернопільського національного економічного університету Спасів Наталії Ярославівни на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему «Сучасна парадигма фінансів об'єднаних територіальних громад».

Найбільш вагомі висновки і результати цього дослідження у частині моделювання векторів стратегічного управління фінансами об'єднаних територіальних громад для розробки новітніх інструментів управління фінансами ОТГ в умовах невизначеності та ризику використовуються у практичній діяльності структурних підрозділів Тернопільської міської територіальної громади.

Запропоновані рекомендації сприятимуть зміцненню фінансової бази та підвищенню фінансової самостійності об'єднаних територіальних громад в сучасних умовах.

Міський голова



С. В. Надал



УКРАЇНА

БАЙКОВЕЦЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

вул. Січових Стрільців 43, с. Байківці Тернопільський район, Тернопільська область, 47711

☎ (0352) 29 62 24, 📠 (0352) 29 62 35, ✉ gromada@bsr1653.gov.ua

Код ЄДРПОУ 04394846, р/р 354170850443758, МФО 838012, в ГУДКСУ у Тернопільській обл.

10 01 2019 № 32
 На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження у практичну діяльність результатів дисертаційного дослідження доцента кафедри фінансового менеджменту та страхування Тернопільського національного економічного університету Спасів Наталії Ярославівни

У дисертаційній роботі Спасів Наталії Ярославівни, кандидата економічних наук, доцента кафедри фінансового менеджменту та страхування Тернопільського національного економічного університету, на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему «Сучасна парадигма фінансів об'єднаних територіальних громад» аргументовані науково-практичні пропозиції стосовно вдосконалення управління фінансами ОТГ.

Рекомендації щодо визначення ризиковості бюджетів об'єднаних територіальних громад, які дозволяють отримати класичні ймовірнісні оцінки ризиків видатків і доходів цих бюджетів, і в подальшому уможливають проведення оцінки кількісного вираження кожного виду ризику і можливих втрат, знайшли практичне застосування в діяльності Байковецької ОТГ. Зазначені пропозиції стали базисом формування новітніх інструментів ризикоорієнтованого управління бюджетами об'єднаних територіальних громад і сформували стратегічні рішення в управлінні фінансами об'єднаних територіальних громад в сучасних умовах.

Сільський голова



А.Р. Кулик



УКРАЇНА

ВЕЛИКОГАЇВСЬКА СІЛЬСЬКА РАДА

47722 Тернопільська область Тернопільський район
село Великі Гаї вул. Галицька 47 код ЗКПО: 04394875☎ код: (0352) тел: 49 02 98, 49 00 98. офіц.сайт <http://velykogaivska.gromada.org.ua>
ел. пошта 04394875@mail.gov.ua11 січня 2019 р. № 32

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
к.е.н., доцента кафедри фінансового менеджменту та страхування
Тернопільського національного економічного університету
Спасів Наталії Ярославівни

Дисертаційна робота канд. екон. наук, доцента кафедри фінансового менеджменту та страхування Тернопільського національного економічного університету Спасів Наталії Ярославівни на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему «Сучасна парадигма фінансів об'єднаних територіальних громад» розглянута фахівцями Великогаївської ОТГ. У дисертаційному дослідженні аргументовані науково-практичні пропозиції щодо вдосконалення функціонування фінансів об'єднаних територіальних громад.

Зокрема, розроблена автором методика обґрунтування пріоритетності напрямів фінансування потреб об'єднаних територіальних громад за принципом центральної ситуації, використовуються у практичній діяльності структурних підрозділів Великогаївської ОТГ. Це дало змогу удосконалити фінансове забезпечення ОТГ у сучасних умовах.

Великогаївський сільський голова



О.А. Кохман



МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009; тел./факс +380 (352) 475051;
www.tneu.edu.ua; rektor@tneu.edu.ua; код ЄДРПОУ 33680120

ДОВІДКА

про впровадження у навчальний процес результатів дисертаційного
дослідження

Спасів Наталії Ярославівни

Основні положення та результати дисертаційної роботи кандидата економічних наук, доцента кафедри фінансового менеджменту та страхування Тернопільського національного економічного університету Спасів Наталії Ярославівни на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» на тему «Сучасна парадигма фінансів об'єднаних територіальних громад» впроваджені у навчальний процес Тернопільського національного економічного університету за такими напрямками:

1. При підготовці навчально-методичного забезпечення та викладанні дисциплін «Бюджетний менеджмент», «Місцеві фінанси».
2. При формуванні тематики і методичних рекомендацій до підготовки, оформлення та захисту курсових і дипломних робіт за ОС «Бакалавр» та ОС «Магістр».

Довідка видана для представлення у спеціалізовану вчену раду Тернопільського національного економічного університету.

Перший проректор Тернопільського
національного економічного університету



М. І. Шинкарик

TNEU
№ 126-31/1132 від 27.06.2019





МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
**ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
 УНІВЕРСИТЕТ НАФТИ І ГАЗУ**

вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ, 76019, тел./факс (0342) 54-71-39, тел. (0342) 54-72-66
 E-mail: admin@nung.edu.ua, код ЄДРПОУ 02070855

26.12.2018 № 46-60-308

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження у навчальний процес результатів дисертаційного дослідження

Спасів Наталії Ярославівни

Основні положення та результати дисертаційної роботи кандидата економічних наук, доцента кафедри фінансового менеджменту та страхування Тернопільського національного економічного університету Спасів Наталії Ярославівни на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю «Гроші, фінанси і кредит» на тему «Сучасна парадигма фінансів об'єднаних територіальних громад» впроваджені у навчальний процес Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу за такими напрямками:

1. При підготовці навчально-методичного забезпечення та викладанні дисциплін «Місцеві фінанси», «Управління місцевими фінансами», «Бюджетна система».

2. При підготовці навчального посібника:

- Місцеві фінанси: навчальний посібник/ Л. Т. Гораль, Н. Я. Спасів, В. Ф. Мартинюк, Л. Р. Маринчак. – Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2015. – 350 с. (гриф «Затверджено вченою радою університету» (Протокол №06/553 від 1.07.2015 р.)

3. При формуванні тематики і методичних рекомендацій до підготовки, оформлення та захисту курсових і дипломних робіт за ОС «Бакалавр» та ОС «Магістр».

Довідка видана для представлення у спеціалізовану вчену раду Тернопільського національного економічного університету.

Проректор з науково-педагогічної роботи
 д.т.н., професор



О. М. Мандрик